

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENİSTİTÜSÜ

Omar AL-JUBOORİ

BATI TÜRKÇESİ DÖNEMİNE AİT KUR'AN TERCÜMELERİNDE-FİİL

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENİSTİTÜSÜ

Omar AL-JUBOORİ

BATI TÜRKÇESİ DÖNEMİNE AİT KUR'AN TERCÜMELERİNDE-FİİL

Danışman

Prof. Dr. Fuat BOZKURT

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Omar AL-JUBOORİ'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Fuat BOZKURT (İmza)

Üye : Doç. Dr. Suat ÜNLÜ (İmza)

Tez Başlığı: Batı Türkçesi Dönemine Ait Kur'an Tercümelerinde-Fiil

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :13/03/2014

Mezuniyet Tarihi :27/03/2014

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ.....	xvi
ÖZET	xvii
SUMMARY.....	xviii
ÖNSÖZ	xix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1.1 Ünlüler.....	17
1.1.1 Ünlü Değişmeleri.....	17
1.1.1.1. i > e / e > i / è Değişmesi	17
1.1.1.2. u / o / ü /	19
1.1.2 Ünlü Uyumu	19
1.1.2.1 Kalınlık-İncelik Bakımından Ünlü Uyumu	19
1.1.2.2 Düzlük-Yuvarlak Bakımından Ünlü Uyumu	19
1.1.3 Ünlü Türemesi	20
1.1.3.1 Kelime Başında Ünlü Türemesi.....	20
1.1.4 Ünlü Düşmesi	20
1.1.5 Hece Düşmesi	21
1.2 Ünsüzler	21
1.2.1 Ünsüz Değişmeleri.....	21
1.2.1.1. k/g Değişmesi	21
1.2.1.2. ğ ve g Seslerinin Gelişmesi	22
1.2.1.2.1 Yapım Ekleri ve Kelimenin Bünyesine Dahil Hecelerin Başında.....	22
1.2.1.2.2 Çekim Eklerinin Başında.....	23
1.2.1.3 g/v Değişmesi	23
1.2.1.3.1 Yuvarlak Ünlülerle	23
1.2.1.3.2 Düz Ünlülerle	24
1.2.1.4. v/g Değişmesi	24

1.2.1.5. b/v Değişmesi	24
1.2.1.5.1 Kelime Başında b/v Değişmesi	24
1.2.1.5.2 Hece Başında veya Kelime Sonunda b/v Değişmesi	24
1.2.1.6. p/b Değişmesi	25
1.2.1.7. t/d Değişmesi	25
1.2.1.7.1. d 'ye Dönüşenler	25
1.2.1.7.2. t 'ile Yazılan Kelimeler	26
1.2.1.7.3 Hem t'li hem de d'li Yazılan Kelimeler	26
1.2.1.8. z/s Değişmesi	27
1.2.1.9. ğ /y Değişmesi	27
1.2.2 Ünsüz Benzeşmesi	27
1.2.2.1 Kelime İçinde Tonlulaşına	27
1.2.3 Ünsüz Türemesi	27
1.2.3.1 -y-ve -n-Ünsüzleri	27
1.2.4 Ünsüz Düşmesi	27
1.2.4.1 b Düşmesi	28
1.2.4.2 l Düşmesi	28
1.2.4.3 y Düşmesi	28

İKİNCİ BÖLÜM

KÖK, KÖKEN, GÖVDELERİN FİİLLER

2.1 V Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	29
2.2 VC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	29
2.3 VCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	32
2.4 VCC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	31
2.5 VCVC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	32
2.6 VCVCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	33
2.7 VCC VC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	33
2.8 VCCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	33
2.9 CV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	33
2.10 CVC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	34
2.11 CVCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	39

2.12 CVCC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	40
2.13 CVCVC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller.....	40
2.14 CVCCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller.....	42
2.15 CVCCVC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	42
2.16 VCVCCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller.....	42
2.17 VCCVCCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	42
2.18 VCCVCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller.....	43
2.19 CVCVCC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	43
2.20 CVCCVCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövdelerin Fiiller	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİİL YAPIM EKLERİ

3.1 Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	44
3.1.1 Faktitif (Ettirgen) Ekleri	44
3.1.1.1 -Ar-.....	44
3.1.1.2 - (X)r-.....	45
3.1.1.3 -GUr-.....	46
3.1.1.4 -T-	47
3.1.1.5 -TIR- / -TUR-.....	50
3.1.1.6 -Ter-	54
3.1.2 Edilgen, Pasif Ekleri	55
3.1.2.1 -(X)l-.....	55
3.1.2.2 -(X)n-	64
3.1.3 İşdeşlik Ekleri	69
3.1.3.1 -(X)ş-.....	69
3.1.4 Diğer Fiilden Fiil Yapma Ekleri	71
3.1.4.1 -A-	71
3.1.4.2 -GUz-	71
3.1.4.3 -I- / -U-.....	71
3.1.4.4 -(X)k-	72
3.2 İsimden Fiil Yapma Ekleri	72
3.2.1 +A	72
3.2.2 +An-	72

3.2.3 +Al-	72
3.2.4 +Ar-	73
3.2.5 +DA-	73
3.2.6 +I-	74
3.2.7 +l-	74
3.2.8 +lA-	74
3.2.9 +lAn-	77
3.2.10 +lAş-	80
3.2.11 +lAt-	80
3.2.12 +n-	81
3.2.13 +r-	81
3.2.14 +sA-	81
3.2.15 +(I)t-	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞİK FİLLER

4.1 İsim + Yardımcı Fiil	85
4.1.1 açıl-	85
4.1.2 acıt-	85
4.1.3 ağır-	85
4.1.4 aç-	85
4.1.5 al-	85
4.1.6 alın-	86
4.1.7 ağı-	86
4.1.8 anla-	86
4.1.9 arın-	86
4.1.10 arıt-	86
4.1.11 artur-	86
4.1.12 at-	86
4.1.13 avla-	86
4.1.14 ayrıl-	86
4.1.15 az-	87

4.1.16 azın-	87
4.1.17 bağışla-	87
4.1.18 bağla-	87
4.1.19 bak-	87
4.1.20 bas-	88
4.1.21 başar-	88
4.1.22 başla-	88
4.1.23 bat-	88
4.1.24 belür-	88
4.1.25 bırak-	88
4.1.26 biçil-	89
4.1.27 bil-	89
4.1.28 bin-	89
4.1.29 birikdür-	89
4.1.30 bit-	89
4.1.31 boğ-	89
4.1.32 boğazla-	90
4.1.33 boz-	90
4.1.34 bul-	90
4.1.35 burtar-	90
4.1.36 buru-	90
4.1.37 çağır-	90
4.1.38 çalış-	90
4.1.39 çek-	91
4.1.40 çevür-	91
4.1.41 çık-	91
4.1.42 çıkar-	92
4.1.43 çök-	92
4.1.44 çöz-	92
4.1.45 daral-	92
4.1.46 dart-	92
4.1.47 deg-	92
4.1.48 depele-	92

4.1.49 dıkıl-	93
4.1.50 di-	93
4.1.51 dile-	93
4.1.52 dilen-	93
4.1.53 diril-	94
4.1.54 dirilin-	94
4.1.55 dirür-	94
4.1.56 dök-	94
4.1.57 dön-	94
4.1.58 döndür-	94
4.1.59 dönüş-	95
4.1.60 dur-	95
4.1.61 durğur-	96
4.1.62 düş-	96
4.1.63 düşür-	97
4.1.64 dut-	97
4.1.65 dutıl-	100
4.1.66 dutınıl-	100
4.1.67 eg-	100
4.1.68 ek-	100
4.1.69 emzür-	100
4.1.70 es-	100
4.1.71 eyit-	100
4.1.72 ét-	101
4.1.73 eyle-	108
4.1.74 eylen-	145
4.1.75 eylenil-	145
4.1.76 eyleş-	146
4.1.77 geç-	146
4.1.78 geçür-	146
4.1.79 gel-	146
4.1.80 getir-	148
4.1.81 getirinil-	148

4.1.82 getirül-	149
4.1.83 giç-	149
4.1.84 gider-	149
4.1.85 gir-	149
4.1.86 git-	149
4.1.87 givür-	150
4.1.88 giy-	150
4.1.89 gömül-	150
4.1.90 gör-	150
4.1.91 göril-	151
4.1.92 göster-	151
4.1.93 götür-	151
4.1.94 gürle-	152
4.1.95 iç-	152
4.1.96 içür-	152
4.1.97 edin-	152
4.1.98 edil-	152
4.1.99 ilet-	152
4.1.100 ilt-	153
4.1.101 in-	153
4.1.102 inan-	153
4.1.103 indür-	153
4.1.104 ir-	153
4.1.105 irür-	153
4.1.106 irinil-	154
4.1.107 iste-	154
4.1.108 istenil-	155
4.1.109 işle-	155
4.1.110 it-	155
4.1.11 iv-	161
4.1.112 kaç-	161
4.1.113 kal-	161
4.1.114 karış-	162

4.1.115 katlan-	162
4.1.116 kaytar-	162
4.1.117 kes-	162
4.1.118 kesil-	162
4.1.119 kıy-	163
4.1.120 ko-	163
4.1.121 kop-	163
4.1.122 kopar-	163
4.1.123 koparın-	163
4.1.124 koparıml-	163
4.1.125 koş-	164
4.1.126 koy-	163
4.1.127 okı-	164
4.1.128 ol-	164
4.1.129 olun-	193
4.1.130 otla-	195
4.1.131 otur-	195
4.1.132 oyna-	195
4.1.133 öde-	195
4.1.134 öl-	195
4.1.135 ört-	196
4.1.136 öt-	196
4.1.137 şakla-	195
4.1.138 şal-	196
4.1.139 savaş-	196
4.1.140 sevin-	196
4.1.141 şı-	196
4.1.142 şındur-	196
4.1.143 şor-	197
4.1.144 söyle-	196
4.1.145 tap-	197
4.1.146 tile-	197
4.1.147 tur-	197

4.1.148 tut-	198
4.1.149 uğra-	198
4.1.150 ur-	198
4.1.151 urul-	198
4.1.152 urunıl-	199
4.1.153 uy-	199
4.1.154 uyukla-	199
4.1.155 uzat-	199
4.1.156 ür-	199
4.1.157 var-	199
4.1.158 vèr-	200
4.1.159 vèril-	202
4.1.160 vir-	202
4.1.161 viribi-	206
4.1.162 viril-	206
4.1.163 virin-	206
4.1.164 virinil-	207
4.1.165 viriş-	207
4.1.166 vur-	208
4.1.167 yağ-	208
4.1.168 yan-	208
4.1.169 yanşula-	208
4.1.170 yap-	208
4.1.171 yaradıl-	208
4.1.172 yarat-	208
4.1.173 yarlığa-	209
4.1.174 yaz-	209
4.1.175 yığ-	209
4.1.176 yığlın-	209
4.1.177 yi-	209
4.1.178 yit-	209
4.1.179 yitür-	209
4.1.180 yud-	210

4.1.181 yum-	210
4.1.182 yücelt-	210
4.1.183 yüri-	210
4.2 Zarf Fiil + Yardımcı Fiil Kuruluşunda Olan Birleşik Fiiller	212
4.2.1 Zarf Fiil + Yardımcı Fiil Kurulan Birleşik Fiiller	212
4.2.1.1 -a / -e Zarf Fiiller Kurulan Birleşik Fiiller	212
4.2.1.2 -Ip / -Up Zarf Fiiller Kurulan Birleşik Fiiller	212
4.2.1.3 -u / -ü Zarf Fiiller Kurulan Birleşik Fiiller	213
4.2.2 Sürekli Fiiller	214
4.2.3 Tezlik İfade Eden Fiiller	214
4.2.4 Yeterlilik Fiiller	214
4.2.5 Deyimleşmiş Birleşik Fiiller	215

BEŞİNCİ BÖLÜM FİİL ÇEKİMİ

5.1 Fiilde Şahıs	217
5.1.1 Tekil Şahıslar	220
5.1.1.1 I. Teklik Şahıs	220
5.1.1.2 II. Teklik Şahıs	227
5.1.1.3. III. Teklik Şahıs	234
5.1.2 Çokluk Şahısları	243
5.1.2.1 I Çokluk Şahıs	243
5.1.2.2 II. Çokluk Şahıs	251
5.1.2.3 III. Çokluk Şahıs	258
5.2 Fiilde Zaman	265
5.2.1 Basit Zamanlar	265
5.2.1.1 Görülen Geçmiş Zaman	265
5.2.1.2 Belirsizlik Geçmiş Zaman	275
5.2.1.3 Geniş Zaman	280
5.2.1.4 Gelecek Zaman	293
5.2.1.5 İstek Kipi	298
5.2.1.6 Emir Kipi	305
5.2.1.7 Şart Kipi	313

5.2.1.8 Gereklik Kipi	318
5.2.2 Birleşik Çekimli Zamanlar	323
5.2.2.1 Ek Eylem	323
5.2.2.2 Hikaye	324
5.2.2.2.1 Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi	325
5.2.2.2.2 Belirsizlik Geçmiş Zaman Hikayesi	329
5.2.2.2.3 İstek Kipinin Hikayesi	331
5.2.2.2.4 Geniş Zaman Hikayesi	337
5.2.2.2.5 Şartın Kipinin Hikayesi	349
5.2.2.2.6 Gereklik Kipinin Hikayesi	354
5.2.2.3 Rivayet	354
5.2.2.3.1 Geniş Zaman Rivayeti	355
5.2.2.4 Şart	355
5.2.2.4.1 Görülen Geçmiş Zaman Şartı	355
5.2.2.4.2 Belirsizlik Geçmiş Zaman Şartı	359
5.2.2.4.3 Geniş Zaman Şartı	360
5.2.2.4.4 İsteğin Şartı	366
5.2.2.5 Üçlü Birleşik Çekimli Zamanlar (Katmarlı)	367
5.2.2.5.1 Belirsizlik Geçmiş Zaman Rivayet Şart	368
5.2.2.5.2 Geniş Zaman Rivayet Şartı	370
5.2.3 Olumsuzluk	371
5.2.4 Soru	376
5.2.5 Olumsuz Soru	378

ALTINCI BÖLÜM

SIFAT FİİLLER (PARTİSİPLER)

6.1 Geçmiş Zaman Sıfat Fiilleri	381
6.1.1 -dUķ	381
6.1.2 -mİş	386
6.2 Geniş Zaman Sıfat Fiilleri	388
6.2.1 -r / -Ar /-Ir /-Ur	388
6.2.2 -mAz	389

6.2.3 -GAn	389
6.2.4 -An	390
6.3 Gelecek Zaman Sıfat Fiilleri	391
6.3.1 -AsI	391
6.3.2 -AcAk	392

YEDİNCİ BÖLÜM

ZARF FİLLER (GERUNDİUMLAR)

7.1 -(X)p	394
7.2 -A / -I / -U	396
7.3 -UbAn / -UbAnIn	397
7.4 -(er)Iken	398
7.5 -mİşken /-mİşlArken	401
7.1 -mAğ Iken	402
7.7 -Upken	403
7.8 -dUğUz Iken	403
7.9 -mADIn / -mAyIn	403
7.10 -lAyIn	404
7.11 -mAGA / -mAyA	404
7.12 -mAkDA	406
7.13 -mAkDAn	407
7.14 -mAkDAn sonra	408
7.15 -mAG-içün	409
7.16 -mAG-İla	410
7.17 -mAğ gibi	411
7.18 -mAkDAn ötürü	412
7.19 -mAğlık	413
7.20 -IncA	413
7.21 -mAyIncA	414
7.22 -IncAk	415
7.23 -IncAyA değin	415
7.24 Sıfat Fiil (Partisip) Ekleriyle İsim Hal Eklerinin Birleşmesiyle Oluşan Zarf Fiiller	416
7.24.1 -GAnDA	416

7.24.2 -GAnDIn	416
7.24.3 -TUGUncA-	417
7.24.4 -DUGInDA-	418
7.24.5 -DUKdA	419
7.24.6 -DUGInDAn	420
7.24.7 -DUkDAn ötürü	421
7.24.8 -DUGI-çün	422
7.24.9 -DUGI gibi	424
7.24.10 -DUkDAn sonra	424
7.24.11 DUkDAn ileri	426
7.24.12 -DUGI ile	426
7.24.13 -DUK üzere	426
7.24.14 -tUg(I) ı-lAyIn	427
7.24.15 -mİşDAn	427
7.24.16 -mİş gibi	427
SONUÇ	429
KAYNAKÇA	439
ÖZGEÇMİŞ	445

KISALTMALAR LİSTESİ

A	Arapça
A	Yazma Nüshadaki Yaprakın Ön Yüzü
B	Yazma Nüshadaki Yaprakın Arka Yüzü
b.	Bin
bk.	Bakınız
BKT	Bursa Kur'an Tercümesi
c.	Cilt
CAJ	Central Asiatik Journal
cm	Santimetre
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
Fa	Farsça
H.	Hicri
H.z.	Hazret
İA	İslam Ansiklopedisi
İTED	İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi
M.	Miladi
MKT	Manisa Kur'an Tercümesi
nr.	Numara
PHTF	Philologiae
Turcicae	Fundamenta
s.	Sayfa
TDAY	Türk Dil Araştırmaları Yıllığı Belleten
TDED	Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TİEM	Türk ve İslam eserleri Müzesi
TİEM 40	Türk ve İslam eserleri Müzesi 40 numara kayıtlı

Tm	Türkiyat Mecmuası
UA J	Ural-Altaische Jahrbücher
vb.	Ve Benzeri
>	Değişmiş şekli gösterir
-	Fiil kökü, Fiil köküne gelen ek
+	İsim kökü, isim köküne gelen ek
(?)	Şüphe belirtir

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ا	A
آ	a
ء	’
بـ	b/p
پـ	p
تـ	t
جـ	c/ç
سـ	s
حـ	h
خـ	ḥ
دـ	d
ذـ	z/ḏ
رـ	r
زـ	z
سـ	s
شـ	ş
صـ	ṣ
ضـ	ẓ
طـ	ṭ
ظـ	ẓ
عـ	‘
غـ	ğ
فـ	f
قـ	q
كـ	g/k/ḡ
لـ	l
مـ	m
نـ	n
وـ	u/ü; ū, o/ö/, v
هـ	a, e, h
يـ	i/ı, ĩ, y
ة	t

ÖZET

Türk Dilinin en önemli eserleri dini içerikli eserlerdir. Bunların içerisinde Kur'an Tercümeleri, müstensihlerin dini sorumlulukları sebebiyle sözcük biçimlerine ve gramer kaidelerine çok dikkat ettikleri eserlerdir.

Çalışmamız giriş ve yedi ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş bölümünde Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesiyle yazılmış Kur'an Tercümeleri hakkında geniş bir şekilde bilgi verilmiş olup bu dönemlerde yapılmış çalışmalardan söz edilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde Eski Anadolu Türkçesi temel alınarak eserin kendi içerisinde ve Eski Anadolu Türkçesiyle karşılaştırmalı geniş bir ses bilgisi verilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde kök fiiller, etimolojik sözlüklerden tanıklanarak konsanant-vokal sistemine göre sınıflandırılmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümü yapım morfolojisi ele almaktadır. Batı Türkçesi Bursa, Manisa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde isimden fiil yapım ekleri ve fiilden fiil yapım ekleri tespit edilerek fonksiyonlarına göre ayrılmıştır. Çalışmamızın dördüncü bölümünde Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde Birleşik Fiiller yapılarına göre değerlendirilerek örneklendirilmiştir. Tezimizin beşinci bölümü Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde çekim morfolojisini incelemektedir. Bu bölümde Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerindeki zaman ve şahıs çekim ekleri açısından incelenmektedir. Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde Sıfat Fiiller ve Zarf Fiiller tezimizin altıncı ve yedinci bölümlerini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, daha önce doktora düzeyinde yapılmış olan üç adet Eski Anadolu Türkçesi tezi, ilk defa Kur'an Tercümelerinde Fiil bakımından ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Eski Anadolu Türkçesi; Bursa Kuran Tercümesi, Manisa Kuran Tercümesi, Tiem 40 Kuran Tercümesi, Kuran Tercümeleri

SUMMARY

VERB IN QUR'AN TRANSLATION OF WESTERN TURKISH PERIOD

Most important works of Turkish literature are religious content works. Among these, Qur'an translations are the works which because of its translators who have religious obligation and the sense of responsibility pay a great attention in terms of grammar and word formats.

Work consist an introduction and eight main sequences. There is wide information about the Quran Translations throughout east and west Turkish. In addition this we mention about the texts which written throughout these periods. In first chapter based on the Old Anatolian Turkish we give comprehensive phonetic information about the texts both texts itself and comperatively Old Anatolian Turkish. In second chapter stem verbs which in the west Turkish Quran translations, classified according to consonant-vocal system. Thirth chapter is morphology. We identified noun to verb suffixes and verb to verb suffixes according to Bursa, Manisa and TIEM 40 translations. In addition we divided them into their functional features. In forth chapter the compound verbs in the West Qu'an translations has evaluated and illustrated according to their structure. In fifth section we have examined inflections thoroughout the west Turkish Quran translations. In this chapter when attachments and individual inflections has been examined. Participles and gerunds consisted sixth and seventh chapters of our study.

This work firstly handled three doctora thesis about the Quran Translations over the Old Anatolian Turkish with regard to verbs.

Old Anatolian Turkish; Bursa Quran Translation; Manisa Quran Translation; TIEM Quran Translation; Quran Translations

ÖNSÖZ

Türkler Tarihi süreç içerisinde çok geniş bir coğrafyada hareket etmiş, çok farklı kültürlerle temas etmiş, çok farklı dinlere intisab etmiş ve çok farklı alfabeler kullanmışlardır. Bu süreçte, Türkler, daha yerleşik bir hayata geçmiş ve Batı Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi ile eserler vermeye başlamıştır.

Şüphesiz Türk dilinin tarihi sürece içerisinde eserlerin büyük bir kısmı dini içerikli eserlerdir. Bu dini içeri eserlerinde de büyük bir kısmı Arap harfleriyle yazılan dini metinlerdir.

Türkler her ne kadar 940 yılında Karahanlılar döneminde toplu olarak Müslüman olmuşlarsa da bunun temelinin Talas savaşına kadar gittiği bilinmektedir. Din değiştiren ya da yeni bir dine intisab eden her milletin yaptığı gibi Türkler de İslam dininin kutsal kitabını kendi dillerini tercüme ederek bir yandan evrensel bir din olarak daha iyi anlaşılmasını; diğer taraftan da kendi toplulukları arasında yayılmasını sağlamışlardır. Bu bağlamda ilk Kur'an Tercümeleri Karahanlılar döneminden itibaren başlamıştır diyebiliriz.

Eski Anadolu Türkçesi ürünleri 1071 Malazgirt savaşıyla Anadolu'ya gelen Türklerin Doğu Türkçesinde getirttikleri dillik malzemelerle Anadolu'da meydana getirdikleri kültürel bir karışımın ürünleridir. Bu ürünler içerisinde yine en önemli olanlar dini mutevası olan eserlerdir. Şubhesiz ki bunların içerisinde de Batı Türkçesi Kuran Tercümeleri Türkiye'nin birçok kütüphanesinde çok sayıda bulunmaktadır. İlgili yazmalar olmasına rağmen bu tür eserler ya parça parça olarak çalışılmış ya da bir teze çalışma konusu olmamışlardır.

Biz, bütün bunlardan hareket ederek daha sağlam temellere dayandırılmış ve yayınlanmış olan üç temel kuran tercümesini temel aldık.

Giriş bölümünde Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesiyle yazılmış Kur'an Tercümeleri hakkında geniş bir şekilde bilgi verilmiş olup bu dönemlerde yapılmış çalışmalardan söz edilmiştir.

Birinci bölümünde Eski Anadolu Türkçesi temel alınarak eserin kendi içerisinde ve Eski Anadolu Türkçesiyle karşılaştırmalı geniş bir ses bilgisi verilmiştir.

Diğer bölümlerde tezimize konu olan Kök, Köken ve Gövde fiiller, Fiil yapım ekleri, Birleşik fiiller, Fiil çekimi, Fiil çekiminde şahıs ve zaman, Sıfat ve Zarf fiilleri içeren ve bunların da kullanılış biçimi örnekleriyle verilmiştir.

Öncelikle bu çalışmayı yapma konusunda bana yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Fuat BOZKURT'a beni burada iki yıldır misafir eden Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyelerine ve asistan arkadaşlarıma teşekkür bir borç bilirim.

Omar AL-JUBOORİ

Antalya, 2014

GİRİŞ

Kur'an'ın Tercüme Meselesi:

Dil, insanların kendi aralarında iletişimlerini sağlayan bir araç olduğu gibi vahyin kaynağı ile muhatapları arasında bir taşıyıcı durumundadır. Dilin üstlendiği bu görevin dinin tebliği noktasındaki önemini ortaya koyması bakımından şu ayet dikkat çekicidir: “(Allah’ın emirlerini) onlara açıklasınlar diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik.”¹

Firavun’u Hakk’a davet için Mısır’a gitmekle görevlendirilen Musa (as.)’ın; Allah’tan, kardeşi Hârûn’u yardımcı olarak isterken gösterdiği gerekçe de aynı önemi vurgular:”*Kardeşim Hârûn’un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da, beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle gönder*”.²

Nihayet, İnsanları uyarması için Hazret-i Peygamber’e Kur’an, Arap dili ile indirilmiştir.³

Değişik toplumların eşyayı, eylemleri ve kavramları farklı kelimelerle adlandırmaları ve bunları kendilerine has ifade kalıpları içinde kullanmaları, farklı dillerin doğması ile sonuçlanmıştır.. Kur’an-ı Kerim “*O’nun delilerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin, renklerinizin değişik olmasıdır.*”⁴ ayetiyle dillerin farklılığını, Allah’ın varlığının delillerinden biri olarak zikreder ve kendi dili olan Arapça dışındaki dilleri “yabancı dil” olarak niteler: “*Şüphesiz biz onların Kur’an’ı ona ancak bir insan öğretiyor dediklerini biliyoruz. Kendisine Kur’an’ı nisbet ettikleri şahsın dili yabancısıdır, Halbuki bu (Kur’an’ın dili) apaçık bir Arapça’dır.*”⁵

“*Birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık*”⁶ ayeti de, farklı milletlerin ve toplumların tanışıp anlaşmasında ilk araç olarak dillerin önemini vurgulamaktadır. Bu iki ayetin dikkat çeken ortak noktası, farklı diller olgusunu gündeme getirmeleridir (Altuntaş; 1998, 2).

Farklı dilleri konuşan iki toplumun tanışıp anlaşabilmeleri, ya toplumlardan birinin, diğer dili öğrenmeleri, ya da karşı toplumun dilini bilen kişi ya da kişilerin, onların söyleyip yazdıklarını berikilere tercüme etmesi ile mümkündür. Birinci şık çok zor, hatta imkansız olduğuna göre tercümenin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.(Altuntaş; 1998, 2)

¹ İbrahim,: 14/4

² el-Kasas: 28/34

³ eş-Şuara: 26/193, 194, 195

⁴ er-Rûm: 30/22

⁵ en-Nahl: 16/103

⁶ el-Hucurât: 49/13

Kur'an'ın Arapça dışındaki dillere tercümesi meselesi hicrî ikinci asırdan başlayarak gündeme gelmiş, bu konudaki tartışmalar da özellikle tercüme ile kıraat, yani namazda Kur'an-ı Kerim'in tercümesini okumanın caiz olup olmadığı meselesine dayalı olarak çıkmıştır. Büyük mezheplerden Şâfiî, Malikî, Hanbelî ve Zahirî mezhepleri Kur'an'ın harfî/lâfzî tercümesini caiz görmedikleri gibi, hangi şartlar altında olursa olsun namazda Kur'an tercümesi okumanın da kesinlikle caiz olmadığı görüşündedirler. Hanefî mezhebi ise İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşü istikametinde, Kur'an okumayı bilmeyen kimsenin, bunu öğreninceye kadar namazda tercüme okumasına cevaz vermektedir. (Altuntaş; 1998, 8)

Namazda tercüme okumayı caiz görmeyen mezhepler, aynı şekilde, Kur'an'ın başka dillere lâfzî tercüme metodu ile çevrilmesine de prensip olarak karşı çıkmışlar, bunu caiz görmemişlerdir. Bu konuda İlgi çeken şey Hanefî mezhebinin tutumudur. Şartlarını taşıyan kimsenin namazda tercüme okuyabileceğini kabul eden Hanifî alimler, bazı istisnalar hariç, Kur'an'ın tercüme edilmesi konusunda diğer mezheplere katılmış ve olumsuz tavır takınmışlardır. Bu alimler, tercüme ile namaz kılmaya cevazı, zaruret prensibine oturttukları gibi, Kur'an'ı tercüme etmeyi de zaruret miktarı ile sınırlamışlardır. Hatta, Kur'an'ın tamamını tercüme edenlere, ya da bu işle uğraşmaya âdet edinenlere karşı diğer mezheplerden daha sert tavır takınmışlardır (Altuntaş; 1998, 8)

Bir Şâfi alim olan Gazali avamın, tefsir gibi tercümeyle de girişmemesi gerektiğini ifade ederek, bunun yazılı tercüme için olduğu kadar sözlü tercüme için de geçerli olduğu görüşündedir (Altuntaş; 1998, 10)

Maliki müfessiri İbnu'l-Arabî Fussilet suresinin 44 ayetinin tefsiri sırasında, tercümeyle karşı olduğunu Kur'an'ı tercüme etmenin caiz olmayışını datercüme esnasında "tibyân" ve "icaz"ın kaybolcağını gerekçe göstermektedir (Altuntaş; 1998, 11)

İslâm alimlerinin çoğu aslının yerini almak üzere Kur'an'ın tercüme edilmesinin caiz olmadığı görüşündedirler. Her ne kadar bu görüşe dayanaj olarak Kur'an'ın tercümesinin mümkün olmadığını ve tercümenin, icazı yok edeceği gibi iki temel gerekçe ileri sürülmekte ise de, işin arka planında, Kur'an tercümesinin aslın yerine ikame edilebileceği endişesi yatmaktadır.. Kur'an'ın tercüme edilmesinin caiz olmadığını söyleyenlerin, bu görüşlerini, namazda tercüme okumanın caiz olmadığı konusunu ele almaları sırasında dile getirmeleri , bu endişenin varlığını orataya koymaktadır (Altuntaş; 1998, 17)

Bu alimlerden Gazali; “Tefsir demekle, lafzın; kendi yerini tutacak Arapça başka bir kelime ile; yahut manasını karşılayacak Farsça ya da Türkçe bir kelime ile değiştirilmesini kast ediyorum” demektedir. Burada “tefsir” terimi ile aynı zamanda lafzî tercümeyi de kastettiğini ve avamın, tefsir gibi, tercüme de girişmemesi gerektiğini ifade eden el-Gazali, bunun yazılı tercüme için olduğu kadar sözlü tercüme için de geçerli olduğu görüşündedir (*Altuntaş; 1998, 18*).

Malikî müfessir alimlerinden İbnu'l-Arabî de Kur'an'ı tercüme etmenin caiz olmayışını, “tibyân” ve “icaz”ın kaybolacağını gerekçe göstererek karşı çıktığını görmekteyiz (*Altuntaş; 1998, 9*).

Bir Şâfiî alim olan ez-Zerkeşî ise; Kur'an hükmünde saymak ve Kur'an'ın yerini almak üzere Kur'an'ın Farsça ve sair dillere harfî/laftî tercümesi caiz olmaz. İcaz özelliğine sahip asli şekli, yani orijinal metni ile okunması vaciptir. Zira tercüme Kur'an'ın icazi özelliklerini aksettirmez ve Arapça dışındaki diller de, Arapça'ya has olan beyan üstünlüğüne sahip değildir diyerek Kur'an'ın tercüme edilmesine karşı çıkmaktadır (*Altuntaş; 1998, 9*).

Kur'an'ın harfî/laftî tercümesine karşı çıkanlar arasında, konu ile ilgili en sert ifadeleri kullananlar, ilginçtir ki, Hanefiler olmuştur. Oysa İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in, Ebû Hanife tarafından de benimsediği ifade edilen ve Hanefî mezhebinin “müftâbih” kavli olan “Kur'an'ı olumayan kimse, öğreninceye kadar, namazda onun tercümesini okuyabilir” şeklindeki görüşü, fiilen Kur'an'ın tercüme edilmesini gerektirmektedir. Hanefî alimlerinin, konu ile ilgili ifadelerinden anlaşıldığına göre, onlar Kur'an'ın bir bütün olarak, kitap şeklinde tercüme edilmesine karşı olmakla beraber, zaruret ölçüsünde tercüme edilmesine karşı değillerdir. Belki de tercümenin cevazı konusunda aralık bıraktıkları bu kapının ardına kadaraçılacağı endişesi, onları tercümenin men'i konusunda diğer mezheplerden daha sert bir tutuma yöneltmiştir (*Altuntaş; 1998, 13*).

Kur'an-ı Kerim'in tercümesine karşı çıkanlar, tercümenin zamanla Kur'an yerine ikamesi ihrimalini göz önünde tutarak Kur'an metninin tahrif ve tağyire uğramasını önleme amacını gütmekteydiler. O halde bu tür endişelerin bulunmadığı, ya da ortadan kalktığı durumlarda, Kur'an'ın tercüme edilmesinde sakınca görmemiş olmalıdırlar. Zira bu endişe ilk defa Hz. Peygamber (a.s.) tarafından duyulmuş, Kur'an metniyle karıştırılması ihtimali yüzünden, başlangıçta hadis yazımını yasaklamıştı (*Altuntaş; 1998, 18*).

Kur'an'ın tercüme edilmesi bir çok alim tarafından caiz görülmemesine, bir kısmı tarafından ancak zaruret ölçüleri içinde caiz görülmesine rağmen Kur'an öteden beri tercüme edilegelmiştir. İşte, gerek bu fiili durum, gerek tercümenin caiz hatta zaruri olduğunun bir çok alim tarafından ortaya konmuş olması; bu yasakçı görüşün, üzerinde ittifak edilen bir görüş

olmadığını, zamanın şartlarına göre ve özellikle tercümenin Kur'an yerine konacağı ve namazda okunacağı endişesi ile belirlendiğini ve bağalayıcılığının bulunmadığını açıkça göstermektedir (*Altuntaş; 1998, 18*).

Bazı ayetler planında da olsa Kur'an'ın tercümesini bize ilk hatırlatan tarihi olay Hz. Peygamberin çeşitli devlet büyüklerine gönderdiği davet mektuplarıdır. Zira onun Bizans İmparatoru Heraklius'a gönderdiği mektupta, Âl-i İmran suresi'nin altmış dördüncü ayeti yer alıyordu. Ebu Süfyan'ın, kendi müşahedilerine dayanarak anlattığına göre, Heraklius, özel tercümanı aracılığı ile kendilerine Hz. Peygamber'in hakkında sorular sormuş, sonra da onun gönderdiği mektubu okutup tercüme ettirmiştir. Mektupla birlikte söz konusu ayetin tercüme edilmiş olması kaçınılmazdır. Buna göre bazı ayetler sınırlı da olsa ilk Kur'an tercümesi sözlü usulle yapılmış olmaktadır (*Altuntaş; 1998, 18*).

Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye İlk Çevrilmesi İşi:

Türklerin İslâmiyeti resmen devlet dini olarak kabul etmesi, X. yüzyılda Karahanlılar zamanında gerçekleşmiştir. Türklerin toplu olarak İslâmiyeti kabul etmelerinin hemen ardından tabîi olarak onun kutsal metni Kur'an'ı anlamak, kavramak, manasına nüfuz etmek, esaslarını ve kurallarını uygun bir biçimde öğrenmek ve öğretmek için Türkçeye çevrilmesini de kaçınılmaz kılmıştır.

Bu mukaddes metin, önce Samanoğullarından Emîr Mansur b. Nuh (H. 350-365/M. 961-976) zamanında. Maverâü'n-nehirli âlimlerden kurulu bir heyet tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir. Farsçaya tercüme edilen tefsir kitabı, Muhammed b. Cerir-i Taberî'nin Arapça olarak yazdığı 40 ciltlik Kur'an tefsiridir. Bu tefsir, Farsçaya tercüme edilirken kısaltılmış ve Kur'an metni esas alınarak satır arasında Farsça çevirisi yapılmıştır (Sağol 1993: 23). Zeki Velidî Togan'a göre Kur'an'ın Türkçeye Tercümesi de Farsça Tercüme ile aynı zamanda, belki aynı komisyonun Türk üyeleri tarafından yapılmıştır (*Togan 1960:135*).

Fuad Köprülü'ye dayanan Abdülkadir İnan'a göre ise Kur'an'ın Türkçeye tercümesi, Farsçaya tercümesinden yaklaşık bir asır sonra, yani XI. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olmalıdır (*İnan; 1961, 8*).

Eckmann'da Taberî'nin diğer eseri, onun hacimli Kur'an Tefsirinin *Câmi' al-bayân fî tafsîr al-Kur'an* muhtelemin Taberî'nin Dünya Tarihinin Mansur b. Nuh'un (961-976) veziri Abû 'Alî Bal'amî tarafından Farsçaya çevrildiği sırada, Sâmâniler devrinde (875-999) Buhara'da Farsçaya çevrilmiş olduğunu belirtir. Bu çevirinin haklılığı önsözünde şöyle ifade edilmektedir: "Bu kitap, Muhammed İbn Carîr at Tabarî- Tanrının rahmeti üstüne olsun-

tarafından anlatılan büyük Tefsir'in Fars diline yapılan tam ve doğru çevirisidir. Bu kitabı Bağdad'dan getirdiler. Arapça yazılmış ve uzun referansları ihtiva eden kırk cild idi. Onu muzaffer komutan ve melik Abū Şalīh Mansūr İbn Nūh ibn Naşr İbn Aḥmed İbn İsmā' il'e getirdiler Tanrının rahmeti üstlerine olsun-sonra, bu kitabı Arap dilinden okuyup anlamakta güçlükle karşılaşıldığından, o bunun Fars diline tercümesini arzu etti. Sonra, o Mâverâü'n-nehr'in âlimlerini bir araya topladı ve onlardan bir hukukî beyanname istedi: Bu kitabı Fars diline çevirmemiz caiz olur mu?" Onlar dedi ki: "Arapça bilmeyenlerin istifadesi için, Kur'an tefsirini Farsça okuyup yazmak caiz olacaktır, çünkü yüce Tanrı şöyle demiştir: *Dili kavminin dilinden farklı olan resul göndermedik.*⁷ Sonra muzaffer hükümdar Abū Şalīh Mâverâü'n-nehr'in âlimlerinin getirilmesini emrini verdi: Buhara'dan *Ebû Bekr ibn Muḥammed el-fâzlu'l alām* ve *Ebû Bekr Muhammed bin İsmā' il el- Faḫih* ve *Faḫih Ebu Bekr bin Ahmed bin Ḥamīd* ve *Ḥalīl ibn Aḥmed es -Sicistānī*, Belh'den *Abū Ca'far bin Muḥammed bin 'Alī*⁸, Hindistan kapılarından *Faḫih al-Ḥasan bin 'Ālī Mandūs* ve *Abū'l-Cahm Ḥālīd bin Hānī al- Mutaḫḫih* ve ayrıca Semerkand, İsbicap ile Fergana'dan ve Mâverâü'n-nehr'in her şehrinden başka âlimler. Onların hepsi, doğru yolun bu olduğunu, kitabın tercümesini kabul ettiler. Sonra Muzaffer Melik ve ĀbūŞalīḥ, toplanan âlimlere, kitabı tercüme edebilmeleri için, aralarından en bilgili ve âlim olanları seçmeyi emretti. Onlar da, uzun referansları atarak ve hikâyelerin metinlerini kısaltarak kitabı tercüme ettiler (*Kök; 2004, 12*).

Zeki Velidî Togan ise ilk Türkçe Kur'an çevirisinin bu ilk Farsça çeviriyle aynı zamanda Kur'an çeviri heyetinin çalışmaları sırasında gerçekleştirilmiş olduğunu belirtmektedir (Togan 1971: 18). Togan *The Earliest Translation of the Qur'an into Turkish* (1964: 18) adlı çalışmasında da Taberî'nin tefsirinin çevrilmesi aşamasında İspicaplı bir Türk'ün de bulunduğunu belirtir. Togan ilk Türkçe çevirilerin asıl nüshasının İslâmiyeti kabul eden Argu ve Karluk Türklerinin lehçesinde, Çü ve Sırderya civarındaki Oğuzların ağzının da tesiri ile yazılmış olduğunu söyler (*Togan; 1963, 162*).

Fuat Köprülü *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (1986: 162) ilk Kur'an tefsirinin H. VI/M. XII. yüzyıl sonunda veya H. V/M. XI yüzyıl başında Batı Türkistan'da yapıldığı üzerinde durmuştur. Fuad Köprülü gibi Abdülkadir İnan da Kur'an'ın Türkçeye çevirisinin Farsça çevirisinden yaklaşık bir yüzyıl sonra, yani XI. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olması gerektiği düşüncesindedir (*İnan; 1961, 8*).

⁷ İbrâhim: 14/4

⁸ Tam olarak adı Abū Ca'far bin Abdullah bin Muḥammed el Belhî el- Hinduvânî'dir. (ö. 973) Belhli büyük Hanefî âlimi, ilminden dolayı kendisine küçük Ebu Hanife'de denilmiştir.

TİEM 73:

Çevireni, Çeviri Tarihi, Alanı :

TİEM 73 Türkçe Kuran çevirisinin kim/kimler tarafından ve ne zaman çevrildiği hakkında hem doğrudan yazmadan hem de dolaylı olarak değişik kaynaklardan somut bilgiler yoktur.

Nüsha: TİEM 73 :

Yazma nüshası İstanbul, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi 73 numarada kayıtlıdır. Bir hayır sever tarafından Eyüb Sultan Türbesine vakf edilmiş, 1922 yılında Müessesatı Vakfiye'den müzeye getirilmiştir (*Erdoğan; 1938, 47-51*).

İstinsah Tarihi ve Müstensihi:

Yazma nüshanın sonundaki Arapça ketebe kaydında metnin istinsah tarihi ve müstensihinin kim olduğu hakkında bilgi edinilebilmektedir. Arapça kayıt “Bunu Allah’ın kullarının en zayıfı, en muhtacı olan günahkâr, hatalı yüce Allah’ın affını dileyen (Allah durumunu düzeltsin) Muhammed b. El-Hâcc Devletşah eş-Şirazî H.734/M.1333/1334 yılının aylarında yazdı ve tezhip etti” şeklindedir.

Buna göre, TİEM 73’ün istinsah tarihi H.734/M.1333/1334, müstensihi ise Muhammed b. El-Hâcc Devletşah eş-Şirazî’dir. Müstensihin adından onun Şirazlı olduğu anlaşılmaktadır. Yazmanın istinsah tarihi H.734/M.1333/1334, İlhanlı devleti Abū Sa’îd (1317-1336) dönemine rastlamaktadır (*Kök; 2004, 22*).

Nüsha Özellikleri:

Bordo meşin kaplı mukavvadan oluşan yazmanın cildi, yıldız zencirekli, sa’lbekli beyzî şemseli olup sertaplı ve milkeplidir. Cilt sonradan yeşil cilt bezi ile kaplanmıştır.

Eserin ilk iki yaprağı ve sure başları müzehhep ve müzeyyen serlevhalıdır. Serlevhalar altın yıldızla yazılmıştır. Duraklar hizip ve cüz gülleri yıldızlıdır. Kur’an metni siyah reyhanî hattı, satır arası tercümesi ise sürh olup nesih özellikleri taşımaktadır. Varak ölçüsü 36cm x 27 cm, yazma kalınlığı 14 cm’dir. Yazma 451 varak olup her sayfasında 9 satır Arapça, 9 satır Türkçe çevirisi olmak üzere 18 satır vardır. Fakat son varakta (450v-450r) 7 satır Arapça, 7 satır Türkçe çevirisi olmak üzere 14 satır vardır. Sayfa altlarındaki yıpranmış kısımlar tamir görmüştür.

Türkçe kısmın yazı karakteri nesih özellikleri taşımaktadır. Türkçe kısımlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde bazı kelimelerin yazımında hareke sistemi kullanılmıştır, Bazı

Arapça kelimelerin altına yine tercümesi olarak Arapçaları yazılmıştır. Eserde bazı sûrelerin âyet sayıları sonraki dönem Kur'ân tercümeleriyle ve günümüz Kur'ân tercümeleriyle birbirini tutmamaktadır. Bu durum âyet eksikliğinden değil, âyet ayırımındandır. Eserde bazı sûrelerin âyet ayırım işaretleri düzgün ve kurallı olarak konmamıştır. Eserde bazı kelimeleri yazarken yazım tasarrufuna gidilmiştir. Eserde bazı sûrelerde geçen müteşâbih ayetlerin altında çeşitli Türkçe sözcükler veya cümleler bulunmaktadır. Bunlar:

Eserin Sultan Abdülaziz Han zamanında, Abdülaziz Han'ın iradesiyle Ferid Efendi'nin nezaretinde tamir gördüğünü Hazine Kitapları Müfettişi Abdurrahman Nacim tarafından H.1281/M.1864-1865 yılında eserin baş tarafına düşürülen kayıttan çıkarmaktayız: selâtin-i 'izâm firdevs-mağâm hazarâtının cevâmi'-i şeriflerinde vakf u vaz' buyurmuş oldukları maşâhif-i şerifenün ta'mirlerine sulţân-ı selâtinü'z- zamân vâ hağanü'd-dehri ve'l-ekvân es- sulţân 'Abdü'l-'azîz hân hazretlerinin irâde-i seniyye-i şâhâneleri üzre cennet-mekân hazretlerinin câmi'-i şeriflerinde zîver-i rahle-i... (olan) maşâhif-i şerifeden işbu satırlı muşhaf-ı şerifün 'atûfetlü Ferîd Efendi hazretlerinin şeref-i hümayun nezâretlerinde ve hicretün bin iki yüz seksen bir senesinde lâyıkiyla ta'mir ü termîmi icrâ olunarak şirâze-bendi hüsnî hitâm olduğunu mübeyyin işbu matbu' zahriyede şerh virildi. Harrerehû ed-dâ'î 'Abdu'r-rahmân nâcim müfettiş-i hazâ'inü'l-kütüb. 1281.

Yazmanın sonunda önce farklı bir stille harfler bitleştirilmeden çeşitli defalar Kur'an'ın niçin hatm edildiğine dair cümleler vardır. Bu cümleler 30. maddeden başlayarak Kur'an'ın ne için ve kime hatmedildiğini ebcedle ifade etmektedir.

Yine yazmanın sonunda 19 Cümade'l-ula 1330/ 05. 06. 1912 ve 10 Saferü'l-hayr 1332/ 07. 01. 1914 tarihleri ve Malatyalı El-Hâc Muhammed 'Alî'nin tuğrası yer almaktadır. Esere sonradan eklenmiş olan “Muşhafı vakf idenün kabristânı pür-nûr oluna” kaydı da vardır. Bu kayıt ne yazmanın yazı özelliği ne de tamir kaydı düşülen yazı özelliği ile örtüşmektedir (*Kök; 2004, 23*).

Eser üzerinde yapılan çalışmalar : ben yapacam NOT:

KÖK, Abdulla, Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73, 1v/ 235v/2), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.

ÜNLÜ, Suat, Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73, 235v/3- 450/7), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.

Anonim Kur'an Tefsiri:

Türkoloji Sahasında Anonim Tefsir, Orta Asya Tefsiri ve Müellifi Meçhul Kur'an Tefsiri gibi adlarla tanınmakta olan bu eseri ilk olarak Ahmed Zeki Velidî tarafından 1914 yılında Buhara Emâreti'nin Karşı şehrinde ele geçirilerek, Sovyet İlimler Akademisinin Asya Müzesi adına satın alınmıştır. 1917'deki siyasî değişikliğe kadar eser, Asya Müzesi yazmaları arasında "Cod. Mus. As. 332 co-Walidow; 1914, Nr. 2475" kaydıyla saklanmıştır. Şu anda ise, İnstitut Naradov Azii kitaplığı Cod. 332'de kayıtlı bulunmaktadır. Eserin fotoğrafları Türk Dil Kurumu kütüphanesine getirilmiş böylece Türkiye'deki araştırmacıların da istifadesine sunulmuştur (*Usta; 1989, 3*)

Orta Asya tefsiri, Kur'an'ın 18. suresinden başlayarak yapılmış satır altı tercüme ve tefsiri içermektedir. Tefsirin birinci bölümünde her surenin sonunda, orada anlatılan konularla ilgili hikayeler verilir; ikinci bölümde ise 49. sureden itibaren düzenli olarak, ayetlerin ayrı ayrı tercümesi tefsirle birlikte yürütülür. Müstensihin ve müellifin adı Tefsirde zikredilmiyor; telif ve istinsah tarihi de belli değildir (*Usta, Amanoğlu; 2002, 11*)

Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

A. K. Borovkov, Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII vv, Akamediya Nauk SSSR (Institut narodov azii), izdatel'stvo vostochnoy literaturı, Moskva 1963, 366str. NOT ekleyecem

Rylands Kur'an Tercümesi:

Halen İngiltere (Manchester), John Rylands Kütüphanesi, Arabic MSS. 25-38'de kayıtlı olan satır arası tercümeli nüshadır. Eser, satır arasında hem Farsça hem de Türkçe tercüme ihtiva etmektedir. Tamamı 30 cilt olan eserin 14 cildi mevcuttur. Bu 14 cilt. 1145 varaktan ibarettir. Elde bulunan varaklarda da eksiklikler vardır. Bu 14 cildin haricinde tercümeyle ait olan iki varak da Dublin, Chester Beatty Kütüphanesi, nr. 1606 ve nr. 1630'da kayıtlı bulunmaktadır (*Ata; 2004, 13*).

Yazma, her sayfada sadece üç satırlık Arapça Farsça ve Türkçe metin ihtiva ettiği için çok hacimlidir. Başı ve sonu eksik olduğundan eserin nerede ve kimin tarafından meydana getirildiği hakkında bilgi yoktur (*Ata; 2004, 13*).

Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

Aysu Ata: 2004 yılında Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin) adlı bir çalışmayı 2004 yılında TDK yayınları arasında çıkarmıştır. Yine Prof Dr. Aysu Ata; “İlk Türkçe Kur'an Tercümesi”, Mustafa Canpolat Armağanı” Ankara 2003, s. 41/55. adlı makaleyi ve “ Türk Dilinde Esmâ-i Hüsnâ”, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, İzmir 2000 adlı sempozyum bildirisini eserle ilgili çalışmalar olarak yayınlamıştır.

Harezmi Türkçesi Kur'an Tercümesi:

Bu Kur'an tercümesi nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Camii, 2 numarada muhafaza edilmektedir. Yazma daha önceleri Millet Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 951'de kayıtlı idi (*Sağol; 1993, 28*).

Eserin cildi tamir görmüştür. Altta kahverengi meşin bir cilt, üstte ise yeşil bez bir cilt bulunmaktadır. Milkepli, sertaplı ve beyaz şirazelidir. Cildin altında ciltme sırasında eklenildiği düşünülen eflatun renkli boş bir yaprak bulunmaktadır. Bunu takiben iki boş sayfa (Ia-Ib) ve Arapça olarak kırmızı, yer yer siyah mürekkeple önce Fatiha, sonra da Bakara suresinin Medenî mi, Mekkî mi olduğu, kelime ve harf sayısı, adı geçen sure hakkında peygamberin bir hadisi ve Farsça olarak o surenin okunmasının ehemmiyetine dair kısa bir bilgi yer almaktadır. (IIa) . Tercümesi yapılmayan 196a/196b sayfaları ile Farsça olarak vakf ve ibtida kaidelerinin verildiği 586b-587b'nin devamının olmayışı hesaba katılmazsa tam nüsha olup, tercüme kısmı 583b'de sona ermektedir. Varak ölçüsü 22 cm x 33.8 cm, yazı ölçüsü 17.5 cm x 25.5 cm'dir. Kalınlığı ise 13.5 cm'dir(*Sağol; 1993, 28*).

Hemen hemen tamamı tamir görmüş olan eserin her sayfasında, 9 satır Arapça, 9 satır Türkçe çeviri olmak üzere toplam 18 satır mevcuttur. Yazı karakteri reyhanî nesihtir. Arapçaları daha büyük ve harekeli, çevirileri ise ince ve harekesizdir. Kağıdı nohudî renkli kalın şark kağıdı olup üzerinde lekeler, yer yer yırtık ve delikler bulunmaktadır. Ia'da bakır ve altın yaldızla kötü bir karışımdan elde edilmiş çiçek işlemeli, içleri maviyle süslenmiş altı köşeli geometrik bir yıldız deseni bulunmaktadır. Bu desen, dışı mavi işlemeye sarılmış bir daire içindedir (*Sağol; 1993, 28*).

Başdan iki sayfa (1b-2a) cetvellidir, cetvellerin tek taraflarında yuvarlak süsler bulunmaktadır. Bu sayfaların başlık ve altlık kısımları ise çerçeve içine alınmıştır. Altın-bakır karışımıyla oluşturulan bu çerçevelerin içleri mavi süslemelidir. 2a'da Hekimoğlu Ali Paşa'ya

ait vakıf mührü bulunmaktadır. Diğer sayfalar cetvelsizdir. 293b’de sure adı, ilk iki surede olduğu gibi altın-bakır karışımı ve mavi süslemeli bir çerçeve içindedir. Burada da Hekimoğlu Fatıma’ya ait vakıf kayıtları yer almaktadır (*Sağol; 1993, 28*).

Çevirisi yapılmamış olan 196a-196b sayfaları, harekeli nesih ile yazılmış, ayın, kef, sad, ve dad harflerinin içleri kırmızı mürekkeple boyanmıştır. Durak yerleri kırmızı mürekkeple işaretlenmiştir (*Sağol; 1993, 29*).

İlk sayfada Fatıha suresi, ikinci sayfada da Bakara suresinin ilk üç ayeti ve besmelelerin çevirisi yer almaktadır. Bu iki sure hakkındaki bilgilerin II’da yer aldığını belirtmiştik. Bu iki sure dışındaki diğer surelerde her surenin başlangıcında Arapça olarak yeşil ve kırmızı mürekkeple surenin adı, Mekkî mi Medenî mi olduğu, ayet, kelime ve harf sayısı ile bu sayılardaki ihtilaflar üzerinde durulduktan sonra, sadece 8 ile 73, sureler istisna olmak üzere Hz. Muhammed’in bir hadisine yer verilir. Bazen bu Arapça kısmın hemen altında, genellikle ise sayfanın kenarında kırmızı mürekkeple Farsça olarak adı geçen surenin okunmasının önemine dair bilgiler yer almaktadır (*Sağol; 1993, 29*).

9.sure istisna olmak üzere bütün surelerde Besmele’nin çevirisi yapılmıştır. Ve bu çeviride siyah mürekkebin yanı sıra yer yer kırmızı veya mavi mürekkepde kullanıldığı görülmektedir. 583b’de Hekimoğlu Ali Paşa’ya ait bir vakıf mührü bulunmaktadır. Yine aynı sayfada yer alan kayıta metnin Rebiülâhir ayının ortalarında 764’te istinsah edildiği belirtilmiştir. Mütercim ve müstensihin adı ile istinsah yeri ise belli değildir. Eserin sonunda siyah ve yer yer kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmış bir kısım vardır. Metnin ilk üç sayfasında (584a-585a) Arapça olarak Kur’an’daki sure, ayet, kelime ve harf sayıları ile bu konulardaki ihtilaflar belirtildikten sonra Hatim duası ile sona ermektedir. 585b-586a’da Farsça olarak Kur’an ayetleriyle nasıl fal bakılacağı öğretilir. 586a’da Hekimoğlu Ali Paşa sarıkçı’ya ait bir vakıf kaydı ve Hekimoğlu Ali Paşa’ya ait bir mühür bulunmaktadır. 586b-587b’de Farsça olarak kur’an kıratında uyulması gereken iki husus olan vakıf ve ibtida üzerinde durulmaktadır. Fakat bu kısım Nahl suresinden itibaren eksiktir. En sonda ise 2 boş sayfa yer almıştır (*Sağol; 1993, 28*).

Nüshada satır arasında kelime kelime tercümeden başka-birkaç önemsiz istisna dışında ilave veya tefsir yoktur. Eserin mikrofilm arşiv numarası 3587’dir.

Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

Eser üzerinde en çok Güliden Sağol'un çalışmalarını görmekteyiz. Güliden SAĞOL, "Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi, Giriş-Metin-Sözlük", Marmara Üniversitesi, (Doktora Tezi), İstanbul, 1993, Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations II: An Inter-Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part I: Introduction and Text) (410 pages), 1993. ,Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations III: An Inter Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part II: Glossary) (310 pages), 1995.Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations IV: An Inter Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish, (Part III), Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section One: 1b-300b), 1996. Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations IV: An Inter Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish (Part III: Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section Two: 301a-587b9, 1999. "Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar", Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı: 8, İstanbul, 1997.Adli çalışmalar yapmıştır. AL-ZUBAIDY, Ahmet, "Doğu Türkçesi Kuran Tercümelerinden Süleymaniye Kütüphanesi Ali Hakimoğlu Paşa Nushası NO.2 Kayıtlı Kuran Tercümesinin Arapça Dizisini Göre Analitledizini ve Konkordansı" Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, c.I, Antalya 2013

Batı Türkçesinde Yapılmış Kur'an Tercümeleri:

Anadolu sahasında ilk Kur'an tercümelerinin Selçuklular devletinin dağılışıdan sonra ortaya çıkan Beylikler döneminde başladığı kabul edilmektedir. Doğu Türkçesiyle yapılan ilk tercümelerde, Kur'an'ın bütünü esas alınmıştır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alınan eserlerin daha çok ibadet faaliyetlerine yönelik olarak kısa surelerin tercüme ve tefsiri olduğu bilinmektedir. Bunlar daha çok Fâtiha, Yâsin, Tebâreke ve İhlâs surelerinin tefsiridir.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, Kur'an'ın bütününe yönelik tercüme çalışmalarına XIV. Yüzyılın sonlarında başlanmıştır. Bu dönemde yapılan Kur'an Tercümeleri üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. 1. Satır arası kelime kelime tercümeler, Tefsirli tercümeler, 3. Tefsirler

Manisa Kur'an Tercümesi:

Bu satır-arası Kur'an Tercümesi Manisa İl Halk Kütüphanesi 931 numarada kayıtlıdır. 451 yapraktan ibarettir. 310 mm x 220 mm (250 x155) boyutlarında ve 11 Arapça, 11 Türkçe olmak üzere toplam 22 satırdır. Yazı türü harekeli nesihdir. Kağıdı aharlı, âbâdi, mavi ve kırmızı cetvelli, aşır ve cüz gülleri mülevven ve müzehheb, durak yerleri altın yaldızlı, mülevven veya mavidir. İlk iki yaprak 1b+1a silme altın yaldız ve mavi çiçek desenlidir. Cildi bordo meşin cilt olup, köşebentleri ve ortası yaldız kabartma çiçek desenli, kenarları yıpranmış miklepli kapağı altın yaldızlıdır. Eser tamir görmüştür. İlk 10 yaprağın kenarları onarılmıştır. 1b ve 2a yaprakları alttan ve üstten altın yaldız ve tezhiplidir. 450a ve 450b yapraklarında yırtıklar bulunmaktadır. Son 3 sure hariç sure başları müzehheb ve mülevvendir. Sonunda es-Seyyid Halit Paşa'nın mührü bulunmaktadır. (Karabacak; 1994, 15)

Genel Özellikleri:

Satır-arası tercüme olmasına rağmen sıkça tefsirlere de rastlamak mümkündür. Cümle yapısında, Arapça cümle yapısının yüklem-özne-nesne sırası esas alınmakla beraber az da olsa Türkçe cümle yapısının özellikleri görülmektedir. Bundan dolayı noktalama yapılırken büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Dizin, kelime sayısı bakımından incelendiğinde Madde başı kelime sayısı: 3654, Arapça kelime sayısı: 2294, Farsça kelime sayısı: 89, Türkçe veya Türkçeleşmiş kelime sayısı: 1263, Arapça birleşikler: 70, Farsça birleşikler: 186, Türkçe birleşik şekiller: 244 tamlama, 1987 birleşik fiil, Özel isim:91 olarak tesbit edilmiştir (Karabacak; 1994, 15)

1. Arapça bütün fiil zamanları Türkçe'de de aynı şekillerle karşılanmıştır:

erāde: diledi 4a/5, na'budu: 'ibādet eyler-biz 1b/4, uscudū: secde eyleñüz 5a/1, kālū: eyitdiler 4b/3, yu 'minūne: imān getirürler 13b/1.

2. Arapça ism-i fâiller bazen tek bir isimle bazen de çekimli fiil veya etmek, eylemek yardımcı fiillere -ıcı/-ici yapım eki getirilmek suretiyle, ism-i mefûller ise çoğunlukla edilgen fiil kökünden yapılmış isimlerle veya yapım eki almış tek bir isimle karşılanmaktadır: *fâsîkîn: fâsıklar 4a/7, müteṭahhir : arınıcı 25a/1, ma'dūd: sayılmış 19b/7, ḥāsirūn: ḥasāret eylediler 4a/9 gibi.*

3. Sıfat-ı müşebbeheler ve mübalaga-i ism-i fâiller, -ıcı/-ici yapım ekinin etmek, eylemek gibi yardımcı fiillere veya herhangi bir fiile getirilerek yapılan kuruluşlarla

karşılanmaktadır. Kimi zaman bu birleşiklerin başına “ğāyetde” sözcüğü eklenmektedir. Bazen de sadece Arapça ism-i fâillerle karşılanmaktadır.

raḥīm: rahmet idici 1b/3, ḥakīm: gāyetde hüküm eyleyici 4b/8, tevvāb: gāyetde tevbeler kabûl eyleyici, kâdîr kâdir 12a/8 gibi.

4. Arapça harf-i cerler bazen Türkçe isim hal ekleriyle bazen de edat veya zarfla karşılanmaktadır: *fîhi: anda 2a/2, lehum: anlar-içün 4a/2, ileyke: saña 2a/5, ‘ankum: sizden 6a/6, bihi: anuñ bile 4a/6 gibi.*

Eser Üzerinde Yapılmış Çalışmalar:

Eser üzerinde en önemli çalışmaları Esra Karabacak yapmıştır:

Esra Karabacak; “Manisa Halk Kütüphanesi’ndeki Satır arası Kur’an Tercümesi: Giriş-Metin-Dizin)” I-III, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992, *An Inter- Linear Translation of The Qur’an Into Old Anatolian Turkish=Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi: Introduction and Text.I*, Sources Of Oriental Languages and Literatures 22, Turkish Sources XX, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 1994, *An Inter-linear Translation of the Qur’an Literatures 28*, (Part II: Glossary: Section one, p. 1-384. Section Two, p. 385-786), 1995, *An Inter- linear Translation of The Qur’an Into Old Anatolian Turkish=Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi: Introduction and Text.I*, Sources Of Oriental Languages and Literatures 40 *Introuction, Text, Glossary and Facsimilie*, Part III: Facsimilie of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section one: 1a-224a, 1997, *An Inter- Linear Translation of The Qur’an into Old Anatolian Turkish= Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi: Introduction and Text.I*, Sources of Oriental Languages Languages and Literatures 47 *Introduction, Text, Glossary and Facsimilie*, Part III: Facsimilie of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section two: 224b, 451a, 1997. adlı çalışmalar yapmıştır.

Bursa Kur’an Tercümesi:

1. Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesinde bulunan bu yazma nüsha, satır arası Kur’an tercümeleri sınıfına girmektedir. Yazmanın 652a sayfasında yer alan ketebe kaydına göre müstensih Hasan Bin Alî el Bestâmîdir. Eserin ketebe kaydına göre istinsah tarihi M. 1410’dır. Bu tarihi kayda göre eser, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait ve bugüne kadar bilinen ilk satır arası Kur’an tercümesi olması bakımından önemlidir.

652 varaktan oluşan Eski Anadolu Türkçesine ait bilinen en eski satır arası Kur'an tercümesinin her sayfasında 7 satır bulunmaktadır. Eserin 1b ve 2a yüzünde çok nefis mülevven, müzeyyen serlevha yer almaktadır. Yine eserde, sure isimlerinin yer aldığı bölümler süslemelerle işlenmiştir. Eserde takip kelimesi düzenli olarak birbirini izlemektedir. Eser, bütünüyle harekelidir. Metin, Arapça orijinal Kur'an metninin hemen altına kelime kelime veya kelime grubu biçiminde Türkçe tercümesi verilmek suretiyle düzenlenmiştir. Ancak, metnin bazı sayfalarında yazılar, özellikle yedinci satırlar eserin tahrip olmasından dolayı tamamen kaybolmuş ve okunmayacak duruma gelmiştir (*Küçük; 2004, 44*).

Eserin bazı sayfalarının haşiyesinde, daha çok açıklamalar şeklinde olan metinler yer almaktadır. Ancak, bu haşiyeler bir kısmı, metnin silik olması yüzünden okunamamaktadır. (*Küçük; 2004, 44*).

Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

Bursa Kur'an tercümesi üzerinde Ankara Üniversitesi öğretim görevlilerindem Dr. Murat Küçük bir Doktora çalışması yapmıştır: Murat Küçük, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi, İnceleme-Metin-Dizin*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2001, ve "Eski Anadolu Türkçesi Dönemine ait Satır arası İlk Kur'an Tercümesinde İmla ve Ses Bilgisi" Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, s. 39-72, Ankara, 2004 adlı bir makale yayınlamıştır.

TİEM 40:

Nüshanın Tavsifi ve Hususiyetleri:

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde 40 numara ile kayıtlıdır. Asıl tercüme kısmı 290 varaktır. Varak ölçüsü 34,5 X 26, yazı ölçüsü 26 X18 cm.dir. Cildi açık vişne renk meşindendir. Şemse ve köşelikleri yaldızlıdır. Cild kalınlığı 7 cm.dir. Her sahifede 11 satır vardır. Baştan iki sahifesi (1b ve 2a) haşiyeli levha ile tezyin edilmiş, kırmızı, lacivert, mavi, pembe, sarı yaldızla süslenmiştir. Diğer sahifeler cedvelli değildir (*Topaloğlu; 1975, 19*).

İlk sahifede <Fatıha> sûresi, ikinci sahifede de <Bakara> sûresinin ilk üç ayeti yazılmıştır. Bu sûrelerin başlıkları beyaz ve kûfi yazı ile yazılmıştır. Besmeleler ve Kur'an metni, diğer sahifelerde olduğu gibi, kalın ve bir nesihle kaleme alınmıştır. Yazının güzelliği ve

düzgünlüğü, Kur'an ve tercümenin bir hattat eliyle istinsah edildiğini göstermektedir. İlk iki sahifede, besmelelerle birlikte, beşer satır vardır. Besmele, sadece başlangıçta, yâni <Fatîha>nın başında tercüme edilmiştir. Her sûre başlangıcında, sahife kenarına, o sûrenin faziletine dair bir hadis yazılmıştır. Kur'an metnindeki kelimelerin mânaları, satırın hemen altına, sol alta doğru hafif meyilli bir şekilde yazılmıştır. Mütercim'in açıklama mahiyetinde eklediği şerh ve tefsirler ise, umumiyetle sayfanın kenarına kısmen de, yer müsait oldukça satır aralarına kaydedilmiştir. Hemen her sahifede bulunan ve Kur'an metninin asıl tercümesinde büyük bir itina ile ayrı tutulan bu açıklamalar, bazı sayfalarda çok, bazılarında ise oldukça azdır (*Topaloğlu; 1975, 20*).

Sûre başlıkları, Kur'an metninin yazıldığı kalın nesihle ve Arapça yazılmıştır. Âyetleri birbirinden ayırmak için, ilk iki sahifedekiler diğerlerinden farklı olmak üzere, yukarıya doğru virgülleri andıran bazı işaretler kullanılmıştır. Tercümeler tamamiyle harekeli olup gayet itinalı bir şekilde yazılmıştır. Bütün tercüme boyunca birkaç yerde bulunan silik ve hatalar bulunmaktadır. Asıl tercüme kısmının sonunda, 290b'de eserin ketebesini bulunmaktadır. Burada, Mushaf ve tercümenin, Muhammed, Muhammed bin Hazma eliyle, hicrî 827 senesinin 18 Ramazanında pazartesi tamamlandığı ve sahibi ve mâlikinin İbn-i Tavsiye diye mâruf Yûsuf bin Mahmud olduğu kaydedilmiştir. Bu kısımdan sonra gelen üç sahifeye de *Du‘â’i fâl-i Kur‘ân* başlığı altında, sonradan eklenildiği düşünülen 64 beyitlik bir şiir eklenmiştir. (*Topaloğlu; 1975, 20*).

Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

Bu tercümeyi, ilk defa, A. Erdoğan tanıtmış ve eserin ilk sahifesinin fotoğrafını neşretmiştir. Daha sonra M. Hamîdullah, A. Erdoğan'ın adı geçen makalesine dayanarak eserden bahsetmiştir. M. Yaşaroğlu da, eseri kısaca tanıttıktan sonra Fâtîha sûresinin tercümesini Latin harfleriyle yazıp incelemesine eklemiştir. Tercüme üzerinde, daha önce, herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Eser üzerinde en önemli çalışmayı Ahmet Topaloğlu 'nun; *Satır-Arası" Kur'an Tercümesi Giriş ve Metin, Sözlük. I-II*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1976-1978. adlı çalışmasıdır.

Diğer Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri Çalışmaları:

- 1.Ahsen Esatoğlu, “İhlâs Sûresi Metni, Dil Özellikleri ve Sözlük” ve “Metinden Örnek sayfalar” Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987. bölümlerinden oluşmaktadır.
- 2.Mehmet Kara, Yâsîn Sûresi Tefsîri: İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım”, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987.
- 3.Hikmet Yılmaz “Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur'an Çevirisi (Metin-Gramer-Sözlük) 1b-53a”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- 4.Ali Akar “Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satırlarası Bir Kur'an Tercümesi (Metin-Gramer-Sözlük) 53b-105a”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- 5.İbrahim Delice, “Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satırlarası Bir Kur'an Tercümesi (Metin-Gramer-Sözlük) 105b-170b”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- 6.Emin Eminoğlu, Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satırlarası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Çeviri-Sözlük) 171a1-216b Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1995.
7. Mehtap Alper, Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satırlarası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Çeviri-Sözlük) 217a-262b Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1998

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1.1 Ünlüler

1.1.1 Ünlü Değişimleri:

Türkçede ünlüler, gerek kelime köklerinde gerekse eklerde sebeplerle değişmektedir. Bu değişiklikleri hangi sebeplere dayandığı tam olarak açıklığa kavuşturulmamıştır (B.Direkci; 2011, 25).

Üzerinde çalıştığımız metinlerde tespit ettiğimiz belli başlı ünlü değişimleri şunlardır:

1.1.1.1 i>e, e>i, ê Değişmesi:

Türkçenin Eski Türkçe döneminden beri i>e, e>i değişikliği yazım ve söyleyiş bakımından karışıklık arz eder. Eski yazıda i sesi, elif ve y harfleriyle gösterilmekte ancak i'nin yanında e olarak da telaffuz edilmektedir.

Türkçenin XIII. yüzyıldan sonraki devresinde i'lerin daha ağır bastığını görmekteyiz. Bu durum Anadolu sahasında karışıklık gösterirken, Çağataya sahasında kati olarak i tarafına geçmektedir (Yavuz; 2006, 173).

i>e değişikliği neticesinde i'ler İstanbul Türkçesinde açık e'ye, buna karşılık ağızlarda tamamıyla kapalı ê'ye dönmüştür. Bu da değişimin pek eski zamanlarda olmadığını ve henüz tamamlanmadığını gösterir (Ergin; 1977, 77).

Üzerinde çalıştığımız metinlerde i>e, e>i değişikliğine rastladığımız kelimelerle ilgili durum bugünkü şekilleriyle karşılaştırarak aşağıdaki şekilde örneklenmiştir.

1.1.1.1. a. Bugün E Ünlüsüyle Kullanılan Metinlerimizde İse i Ünlüsüyle Yazılana Bazı Kelimeler Aşağıda Gibidir:

giç-: geçmek" geçtiler TİEM 40 6564, giçerler MKT 3b/11

ir- "ermek" ireler TİEM 40 266b/10

iriş- "erişmek" irişdiler TİEM 40 30a/2

irür- "eriştirmek" irüre TİEM 40 143a/9

it-: "etmek, eylemek" *it* MKT 357a/1, *it* TİEM 40, 249b/4

vir-: "vermek" *vir* MKT 22a/5, *virürseñ* TİEM 40 24b/4, *vér* BKT 30b/6

viril-: "verilmek" *cezā virilecek* MKT 449a/11, *cezā virilmeye* TİEM 40224a/7,

müzd vérildi mi BKT 636a/1

yin-:"yenmek" TİEM 40 21a/2, MKT 449a/1

yi-:"yemek" *yi* MKT 213b/5, yimezler TİEM 40 12b/10, yè BKT 327b/3

yidür-:"yedirmek" yidürdi MKT 449a/6, yidürün TİEM 40 159a/5

1.1.1.1. b. Eski Türkçe Devresinde e'li Olup Bugün i'li Yazılan Kelimeler:

Eski Türkçe köktürk ve Uygur dönemlerinde e ünlüsü taşıyan bazı kelimeler üzerinde çalıştığımız eserlerde de e'lidir. Ancak bugün bu kelimeler i ünlüsü taşımaktadır. Üzerinde çalıştığımız eserlerde e olup bugün i ünlüsü ile telaffuz edilen kelimeler aşağıdadır:

gey- > giy: "giymek" *geymek* MKT 161b/10, *geydürürdük* BKT 128b/3 *geyisiz*
TİEM 40 126b/9

geydür > geyür- > giydür-:"giydirmek" geyürürler MKT 233b/6

1.1.1.1. c. İlk Hecesindeki Ünlüsü Hem i Hem é Şeklinde Karışık Yazılan Kelimer:

Manisa ve TİEM 40 Kuran Tercüemlerinde bazı kelimelerde ilk hecesindeki i sesi yazılırken Bursa kuran Tercümesinde é kapalı ses ile yazılmaktadır. Aşağıdaki örneklerde verilen kelimelerin i ve é yazılışları tespit edilmiştir:

géc-, geç-:"geçmek" geçtiler TİEM 40 6564, giçerler MKT 3b/11, *géc* BKT 109a/1

ir-, ér-:"ulaşmak, erişmek" ireler TİEM 40 266b/10, *érdi* BKT 240b/3

iriş-, ériş-:"erişmek" irişdiler TİEM 40 30a/2, ériş BKT 286a/2

irür- érür-:"eriştirmek" irüre TİEM 40 143a/9, érür BKT 263b/7

it- ét-:"etmek, eylemek" *it* MKT 357a/1, *it* TİEM 40 249b/4, *étđi* BKT 383a/2

vir- vér-:"vermek" *vir* MKT 22a/5, *virürseñ* TİEM 40 24b/4, *vér* BKT 30b/6

viril- véril-:"verilmek" *cezā virilecek* MKT 449a/11, *cezā virilmeye* TİEM 40224a/7,
müzd vérildi mi BKT 636a/1

yiñ- yèñ-:"yenmek" *yinmiş* MKT 449a/1, *yinesi* TİEM 40 21a/2 *yéñerler* BKT 191a/5

yit- yét-:"yetmek" *yétdiler* BKT 255b/1

yi- yé-:"yemek" *yi* MKT 213b/5, yimezler TİEM 40 12b/10, yè BKT 327b/3

yidür- yédir-:"yedirmek" yidürdi MKT 449a/6, yidürün TİEM 40 159a/5, BKT 129a/3

1.1.1.2 u / o / ü / ö

Arap harfli yazıda farklı işaretler bulunmadığı için uğra-, uyan-, usan-, güzel, yürü- gibi kelimelerin bu devirde o ve ö ile mi yoksa u ve ü ile mi olduğunu kestirmek kolay değildir. Metinlerimizde uğra-, uğur-, uyan-, uyanuk, yukarı, yürü- gibi kelimelerde ünlülerin yazılışı aynı olduğu için u/o, ü/ö ayır etmek çok güçtür (*Timurtaş; 1994, 25*).

yöri- > yüri-: "yürümek, gitmek" yüri MKT 183b/2, yürür TİEM 40 149b/5

uğra-: "uğratmak, isabet ettirmek" *uğrada* MKT 80b/7, *uğradılar* BKT 170b/1, uğurdan TİEM 40 15b/2

uyan-: "uyanmak" *uyanalar* MKT 115b/1

1.1.2 Ünlü Uyumu:

1.1.2.1 Kalınlık-İncelik Bakımından Ünlü Uyumu:

Kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik bakımından gösterdiği uyumdur. Buna göre kök ünlüsü kalın olan heceleri, kalın ünlülü heceler; kök ünlüsü ince olan heceleri ise ince ünlülü heceler takip eder. Bu uyumu bazı istisnalar dışında, Eski Türkçe devresinden günümüze kadar Türkçenin bütün lehcelerinde görülmektedir (*B.Direkci; 2011, 28*).

-iken, -ken zarf-fiil eki, bugün olduğu gibi metinimizde de daima ince sıradan gelmektedir:

añar-iken TİEM 40 152b/4, eyleyici-y-iken TİEM 40237b/2, ölmüş
iken 378a/6 MKT, Һarābiken 42b/1 BKT, meşğülken 148a/5 MKT,
işle-r-ken 236b/2 BKT

1.1.2.2 Düzlük-Yuvarlak Bakımından Ünlü Uyumu:

Türkçenin ilk dönemlerinden beri sağlam görülmeyen düzlük yuvarlaklık uyumu Türkçenin her devresinde ve her sahasında hakim olan bir uyum değildir. Kelimenin ilk hecesinde düz ünlü varsa ondan sonraki hecelerde düz, yuvarlak ünlü varsa, sonraki hecelerde düz geniş veya dar yuvarlak ünlünün takip etmesine dayanan uyumdur (*B.Direkci; 2011, 29*).

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

ayrıl-, ayrul-: "ayrılmak, uzaklaşmak, ayrılığa düşmek" *ayrılacak* BKT 627a/3,
ayrıldı TİEM 40 146a/11, TİEM 40 146a/11, ayrıl BKT 627a/3

okı-, oku- : "okumak, okuyup öğrenmek" *okı* MKT 120b/3, *okı* BKT 111a/3, *okı*

TİEM 40 10a/4, *oku* MKT 77b/7, *okumağa* BKT 639a/1

olın-, olun-: "olunmak, edilmek" *arz olunalar* TİEM 40 141b/6, *olınurdı* MKT 158a/3,

olun MKT 106a/6

yaradıl-, yaradul- : "yaratılmak" *yaradıldı mı* BKT 566b/6, *yaradılıdı* TİEM 40 37b/7

BKT 54b/2

1.1.3 Ünlü Türemesi:

Kelime başında, kelime ortasında ve kelime sonunda olmak üzere metinlerimizden tespit edilen ünlü türemeleri aşağıda örneklemiştir:

1.1.3.1 Kelime Başında Ünlü Türemesi:

ışmarla-: " tevdi ve teslim etmek, emanet etmek" *ışmarlarısa* TİEM 40 196a/8

1.1.4 Ünlü Düşmesi:

Türkçede orta heceler vurgusuz olduğundan, kelime ortasında vokal düşmesi pek fazladır. Kelimenin buneysine dahil vokallar düşebildiği gibi; Kelime ortasında vokal düşmesi Türkçenin her devrisinde görülmektedir (*Timurtaş; 1994, 40*).

Üzerinde çalıştığımız metinlerde orta heceler düşmesi çok defa düşmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

ayırıl- > ayrıl-: "ayrılmak" *ayrıldı* BKT 187b/4 , *ayrılmayasız* MKT 103b/3, *ayrıldılar* TİEM 40 128a/7

benjize- > benze- : "benzermek" *benzer* MKT132b/11, *benzetmen* TİEM 40130a/2, *benzedi* 17b/7 BKT

buyurul- > buyrul-: "buyrulmak" *buyruldı* MKT 6b/7, *buyrulmadılar* TİEM 40 89b/9, *buyruldım* BKT 512a/1

dökilin- > döklin-: "ağıtılmak, dökülmek" *döklinür* TİEM 40 277a/7

eyit- > eydür- > eydil- "söylemek" *eydür* MKT 62a/4, *eydürler* TİEM 40 214b/6, *eydildi* BKT 175a/5

kıgırıl- > kıgrıl- : "çağrılmak" *kıgrılır* BKT 540a/7

koyına- > kayna-: "kaynamak" *kaynadı* BKT 236b/9, *kaynamış* MKT 94b/5, *kaynamağı* TİEM 236b/10 40

oyn- > oyna-: "oynamak, alay etmek" *oynarlarıdı* BKT 565b/1

i-Filli İle Yapılan Şekillerdebazen Bu Fiil Düşmektedir:

oldundı 502b/3 BKT, kodılar-dı 213b/3 TİEM 40, azdıları 640b/4 BKT,
gör-ür-dü-m.224a/4 MKT, olurdu-men. 321b/9 MKT, çıkarur-dun 58a/5
TİEM 40

1.1.5 Hece Düşmesi:

Hece düşmesi olayının üzerinde çalıştığımız metinlerdeki en önemli örneği Eski Türkçe döneminde bildirme eki durur / turur yardımcı fiilinin **-dur / dür** şekliyle kullanılmış olmasıdır. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

olmışdur MKT 172a/4, *kaplamışdur* BKT 3b/7, *çıkaraçakdur* BKT 88b/4,
toğrincadur MKT 412b/6, *ağladur* TİEM 40 251b/11

1.2 Ünsüzler

1.2.1 Ünsüz Değişimleri:

1.2.1.1. k/g Değişmesi:

Eski Türkçede k-'lerin Batı Türkçesinde -g- olarak inkişaf ettikleri görülmektedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

geç- < keç- : "geçmek" geçtiler TİEM 40 6564, giç MKT 3b/11, geçdiler BKT 32b/4

gel- < kel- "gelmek, ulaşmak" geldi MKT 10a/2, gel BKT 136b/4, geldi TİEM 40
209b/7

getür- < keltür- : "getürmek" getürünüz MKT 396a/6, getürmekden TİEM 40 160a/11, getürdi
BKT 139a/5

gez- < kez- : "dolaşmak" gez TİEM 40 133a/10, gezdi BKT 335a/4, gezdürürler MKT 63b/1

gir- < kir- "girmek, içine dolmak" gir MKT 268b/2, gir BKT 408b/3, *giresiz* TİEM 40
15b/11

git- < kit- : "uzaklaşmak, gitmek" *git* MKT 159a/11, *git* BKT 280a/4, *gittük* TİEM 40
111a/11

gider - < keter- : "gidermek, değiştirmek, yok etmek, harcamak" *gider* BKT 335b/2 *gideredi*
TİEM 40 3a/5

gizle- < kizle- : "gizlemek, saklamak" *gizledi* BKT 20b/6

göm- < köm- "gömmek" gömmek MKT 78a/4, *gömdi* BKT 111b/2, göme kodı *TİEM* 40 51a/11

gönder- < köndger - "göndermek" gönder MKT 14a/7, gönder BKT 19a/6

gör- < kör- "görmek, fark etmek" *gör* MKT 11b/7, *gör* BKT 16a/1, *gördi* *TİEM* 40 148a/11

göster- < köster- "göstermek" *göster* MKT 14a/5, *göstermesünler* *TİEM* 40 167b/5

göç- < köç- "göçmek" *göçdüñ* BKT 64b/3, *göçmegününz* *TİEM* 40 130a/11

götür- < kötür- "götürmek, taşımak, kaldırmak" götür MKT 156a/6, götür BKT 236b/6
götürmediler *TİEM* 40 264b/1

gözet- < közet- "gözetlemek" *gözedicidir* *TİEM* 40 119b/3, *gözedürdi* MKT 273b/3

Üzerinde çalıştığımız metinlerde orta ve sonunda k, g değişmesi de bazı kelimelerde rastlanmaktadır:

bırağıl- < bırakıl- "bırakılmak, konulmak, atılmak, terkedilmek" *bırağılacağdur* BKT 648b/7 *bırağıla* *TİEM* 40 183a/6, *bırağıldı* MKT 267a/9

1.2.1.2. ğ ve g Seslerinin Gelişmesi:

ğ ve g seslerinin durumu Türk dilinin tarihi seyri içinde önemli bir yer tutar. Bu sesteki gelişme, değişme durumu bu ünsüzün kelime ve ek sonunda bulunmasına göre ek hece başında bulunmasını göre üç bölümde aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir (B. Direkci; 2001, 42).

1.2.1.2.1 Yapım Ekleri ve Kelimenin Bünyesine Dahıl Hecelerin Başında:

Metinlerimizde tespit ettiğimiz aşağıdaki örneklerde Eski Türkçe devresinde bulunan ğ ve g' ünsüzleri Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde diğer Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde olduğu gibi düşmüş olarak tespit edilmiş, bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

keçgür- < geçür- "geçirmek" geçürdük MKT 151a/6, geçürürüz *TİEM* 40 175a/11,
geçürmekde BKT 462b/1

köndger- > gönşder- "göndermek" gönşderdük MKT 155a/1

kurtgar- > kurtar- "kurtarmak" kurtarıcı MKT 82a/11, kurtarduk *TİEM* 40 4b/9, kurtara BKT 206a/7

irgür- > irür- irürdük *TİEM* 40 185b/11

1.2.1.2.2 Çekim Eklerinin Başında:

Eski Türkçe devresinde bazı çekim eklerinin başında bulunan ğ ve g seslerinin Batı Türkçesinde düştüğü bilinmektedir. Bununla ilgili seçilen örnekler aşağıdadır:

ğan, gen > an, en

yitişdüren 193a/10 MKT, eyleyen. 314a/8 MKT, yağan 3a/2 TİEM 40, dutan 18a/4 TİEM 40, diyen 16b/5 TİEM 40, viren 62b/3 TİEM 40, çıkan ,inen , ağan 461a/5 BKT, alınan 192a/1 BKT, kan gören 34b/2 BKT, eyleyen 124a/3 BKT

gınça ve ginçe > inça, ince

agırınca59a/2 MKT, olinca 103a/9 MKT, virince. 55b/7 MKT , görince 138a/1 MKT, olinca 134b/3 TİEM 40, ölince 162b/10 TİEM 40, gelince 287b/2 TİEM 40

1.2.1.3. g / v Değişmesi:

Türkçenin tarihi seyri içinde özellikle yuvarlak ünlü bulunan kelimelerdeki g' lerin v şeklinde geliştiği görülmektedir. Bugün bazı kelimelerde y ve ya yumuşak g şeklinde söylenen g' ler üzerinde çalıştığımız metinlerde kendini muhafaza etmiştir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

1.2.1.3.1 Yuvarlak Ünlülerle:

dög-: "dövmek, şiddetli vurmak" *döger* MKT 261b/2, *dögici* BKT 267a/2 *dögici?*

TİEM 40 288a/9

dög-: "dövmek, şiddetli vurmak" *döger* MKT 261b/2, *dögici* BKT 267a/2 *dögici?*

TİEM 40 288a/9

ögre-n-: "öğrenmek" *öğrendi* BKT 6b/1, *öğrenürler* TİEM 40 8a/11 *öğrendi* MKT 5a/6

sög-: "sövmek, iftira etmek, kötü söz söylemek" *söger* MKT 261b/2, *sögerler* BKT

142a/3, *sögem* TİEM 40 146a/9

ögül- > ögil-: "övmek" *ögül* TİEM 40 262b/4, *ögül* 269a/4, *ögilmiş* BKT 269a/4

1.2.1.3.2 Düz Ünlülerle:

begen-: "güvenmek" begen TİEM 40 22a/11, begen BKT 583a/7

eg-: "durmak" *egicilerile* TİEM 40 4b/4

eglen-: "oyalanmak, zaman geçirmek" *eglenmeñüz* BKT 458a/5 *eglenün* TİEM 40 148a/11, *eglenür* MKT 62a/3

1.2.1.4. v/g Değişmesi:

Metinlerimizde neticesi ğ den inkişaf etmiş v sesini taşıyan *kulavuzla* > *kulağuzla* gibi bir kelime de vardır.

kulavuzla > **kulağuzla-**: "yol göstermek, delal etmek" *kulağuzlayayın* TİEM 40 152a/6

1.2.1.5. b/v Değişmesi:

1.2.1.5.1 Kelime Başında b/v Değişmesi:

Eski Türkçenin bazı kelime ve fiillerdeki b'li Batı Türkçesinde daha ilk zamanlardan itibaren v-'ye dönmüşlerdir.

bar- > **var-**: "gitmek, ulaşmak, varmak" var MKT 77b/3, var TİEM 40 51a/3, var BKT 30b/2

bir- > **vér-** > **vir-**: "vermek" vir MKT 22a/5, vir TİEM 40 24b/4, vèr BKT 40b/3

beribi- > **viribi-**: "göndermek" viribi TİEM 40 223b/11

1.2.1.5.2 Hece Başında veya Kelime Sonunda b/v Değişmesi:

ev, av, sev-, sevin-, iv- kelimelerindeki v'ler de b'den inkişaf etmiştir. Bu b/v inkişafında ara yerde f ile v sesleri arasında bir ses (Kaşgari üç noktalı f ile gösteriyor). merhalesi görülmektedir.

awla- > **avla-**: "avlamak" avladılar MKT 41b/7, avlar BKT 607b/2, avla TİEM 40 48a/5

sew- > **sev-**: "sevmek" sevmegi TİEM 40 7b/9, severler BKT 24b/1, sevsün MKT 37b/5

iw- > **iv-**: "acele etmek" ivdüm TİEM 40 150b/9, iveleridi BKT 480a/1

1.2.1.6. p/b Değişmesi:

Bugün yazı dilimizde p- biçiminde olan bazı kelimeler, Eski Türkiye Türkçesinde b- ileidir; aslı olan b- kendini muhafaza etmiştir.

pişür- > bişür-: "yakmak, kızartmak" *bişürür* TİEM 40 140b/8

1.2.1.7. t/d Değişmesi:

Türkçede kelime başındaki t/d meselesi pek karışıktır. Aslında olan fonemin d- halinde inkişaf etmesi (sonrasition), Eski Türkçe devresinin sonunda *başlamıştır* (Mansuroğlu; 1958, 39).

Bugün için de t/d meselesi kesin olarak halledilmiş durumda değildir. Yazı dilimize esas teşkil eden İstanbul ağzı, Anadolu ağızlarına göre farklar taşımaktadır. Kendisinde t- olan öbür ağızlarda d-'dir aksi de görülmektedir. (Timurtaş; 1994, 57).

1.2.1.7.1. d-'ye Dönüşenler:

ṭad- > dad-: "ṭatmak" *dad* MKT 362b/2 *dada* BKT 123a/2

tepenen- > debelen-: "öldürölmek, tepelenmek" *depelendi* BKT 633a/2

teg- > deg-: "ulaşmak, dokunmak, erişmek" *degmedi* MKT 429b/6, *degdükden* BKT 519b/1, *degdi* TİEM 40 60a/1

teğür- > degür-: "ulaştırmak, bildirmek, lüfetmek, ödemek" *degüremezler* BKT 418a/3, *degürdiler* TİEM 40 274b/9

tel- > del-: "delmek, deliğ açmak, yarmak, yarıp öte tarafına geçmek" *deldi* BKT 321b/1, *delmeyesin* TİEM 40 135a/2

te- > di- > dè-: "demek, söylemek" *dî sizüñ* MKT 101a/1, *dirler* TİEM 40 215b/8, *dè* BKT 59b/2

tepele- > depele-: "öldürmek, tepelemek" *depeledi* BKT 321b/4

tepren- > depren-: "sarsılmak, herket etmek, çalkānmak" *deprendiler* BKT 451a/5 *deprene* TİEM 40 275a/7, *deprenmesi* MKT 231b/6

tepret- > depret-: "hareket geçirmek, kımıldatmak, sarsmak" *depretme* BKT 623b/6, *depretmeye* TİEM 40 145a/6, *depretme* MKT 429a/1

tèr- > der-: "toplamak, biriktirmek" BKT 335a/5

tın- > dın-: "ilgilenmek, meyletmek" *dınmañuz* BKT 246a/2

tık- > **dik-**: "dikmek" *dikmiş* TİEM 40 71a/4

tile- > **dile-**: "dilemek" diledi MKT 4a/5, dilersiz TİEM 40 228a/6, dilediği BKT 245a/6

tinle- > **diñ-le-**: "dinlemek" *diñlerler* TİEM 40 250b/4

tir- > **dir-**: "toplamak, bir araya getirmek" *direvüz* TİEM 40 24b/3

teril- > **diril-**: "dirilmek" *dirildiği* BKT 326b/5, *dirilesiz* TİEM 40 71a/7

titre- > **ditre-**: "titremek, sarılsamak, sallanmak, ürkemek" ditreye BKT 565a/7 ditreye TİEM 40 280a/1

ıoldur- > **doldur-**: "doldurmak" doldurur-men MKT 330a/3

1.2.1.7.2. t- ile Yazılan Kelimeler:

Bugünkü yazı dilimizde d'li olan metinlerimizde t'li biçiminde kelimeler bazıları aşağıda gösterlimiştir:

dağıl-> tağıl-: "ayrılmak, uzaklaşmak" tağılmış MKT 393a/4, tağılun TİEM 40 202a/5

dartış- > **taşitış-**: "munakaş etmek, çekişmek" taşitışmaz TİEM 40 222a/6, taşitışurlar BKT 264a/1

1.2.1.7.3 Hem t 'li Hem de d 'li Yazılan Kelimeler:

ıurur-: "yerine getirmek, ifa etmek, dosdoğru yapmak" *ıururlar* TİEM 40 17b/1, **dururmayalar** TİEM 40 17a/8

tağıt-: "dağıtmak, parçalamak, yaymak" *tağıtduķ* BKT 389b/1, *tağıtdı* TİEM 40 12a/7, *tağıtmak* MKT 54a/6 , **dağıttı** TİEM 40 53a/6

ıoldur-: "doldurmak" *ıolduram* TİEM 40 70b/9, *ıoldurdı* MKT 53b/4 , **doldururmen** MKT 330a/3

unud-dur-: "unutturmak" *unutdurmadı* TİEM 40 124b/5, BKT 480b/6, **unıtdurmadı** TİEM 40 142b/5

tağıl-: "yayılmak, dağılmak, ayrılmak, saçılmak, gitmek, uzaklaşmak" *tağılurlardı* BKT 69b/5, *tağıldılar* TİEM 40 264b/9, *tağılmış* MKT 393a/4, **dağılmışlarken** TİEM 40 170a/7

istenil-: "istenilmek, çağrılmak" *istenildi* BKT 618a/3, *isdenilmiş* TİEM 40 161b/6, **isdeyici** TİEM 40 161b/6

dur-aķ-: "duracak, barınacak yer, yurt, maķal" *duraklaruķuzı* BKT 549a/4, *turağı* TİEM 40 268a/10, **ıurağı** TİEM 40 268a/10

1.2.1.8. z/s Değişmesi:

izde- > **iste-**: "istemek" *izde* MKT 444b/9

1.2.1.9. d /y Değişmesi:

keç- > **gey-** > **giy-**: "giymek" *geymek* MKT 161b/10, *geydürürdük* BKT 128b/3
geyisiz TİEM 40 126b/9

1.2.2 Ünsüz Benzeşmesi:

1.2.2.1 Kelime İçinde Tonlulaşma:

Türkçede iki ünlü arasında kalan sedasız ünsüzle genellikle tonlulaşır. Bu hadisede **p, ç, t, k, q, f, s, ş** seslerinin **b, c, d, g, g, j, v, z**'ye dönüşmesinden ibarettir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

işid-: "işitmek" *işiddüğümüz* BKT 618a /5

uvan-: "ufanmak, paramparça olmak" *uvana* TİEM 40 271a/8, *uvana* BKT 630a/3

1.2.3 Ünsüz Türemesi:

1.2.3.1. -y- ve -n- Ünsüzleri:

Türkçede iki ünlü yan yana bulunmadığı için ünlüyle kelime biten kök veya gövdelerine ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde y- sesi ; 3. kişi iyelik ekleri ile aitlik ekinden sonra isim çekim eklerinden biri gelince de n ünsüzü türemektedir (*B. Direkci; 2011, 48*).

oğlanları-n-dan BKT 327a/3, hayvanları-n-dan BKT 147b/2, gemi-y-eMKT 156a/11, katı-y-ıdı MKT 380b/8, olmasa-y-ıdı BKT 377a/7, yaşında-y-ıdı TİEM 40 108a/1, ikisi-n-e BKT 154a/2, özgesi-n-e MKT 83b/6

1.2.4 Ünsüz Düşmesi:

Birden fazla heceli kelimelerin ve eklerin sonunda bulunan -ğ / -g ünsüzleriyle kelime ortasındaki ikinci hece başında bulunan ek veya kelimeye -ğ / -g seslerinin düştüklerini -ğ / -g gelişmesi bölümünde işlemiştik. Bunun dışında kalan ünsüz düşmeleri örnekleriyle birlikte aşağıda gösterilmiştir:

1.2.4.1. b- Düşmesi:

Eski Anadolu Türkçesinin başlarında bol- fiili'nin b'si düşmüştür (*Özkan; 2000, 108*).

bol- > vol- > ol-

oldı MKT 114a/8, *olursa* MKT 430a/5, ola BKT 625a/7, olındı TİEM 40
21b/9, ola TİEM 40 288a/10

1.2.4.2. -l- Düşmesi:

Batı Türkçesinde bir kaç kelime -l- daha Batı Türkçesinin ilk zamanlarında beri düşmüş bulunmaktaydı.

getür- > keltür- : "getürmek" getirünüz MKT 396a/6, getürmekden TİEM 40 160a/11, getürdi
BKT 139a/5

otur- > oltur: "oturmak" oturacak MKT 424b/2, oturucılar TİEM 40 170a/2, oturalar
BKT279a/4

1.2.4.3. y- Düşmesi:

Bunları aşağıda gösterilmiştir:

ağla- < yığıla-: "ağlamak" ağlamadı MKT 361b/8, ağlasunlar TİEM 40 93b/3, ağlamadıBKT
535b/3

İKİNCİ BÖLÜM

KÖK, KÖKEN, GÖVDE

Kök fiil, daha küçük parçalara bölünmeyen, daha ileri düzeyde tahlili edilmeyen gramer şekildir. Türkçede kök fiil konusu tartışmalı konulardandır. Bazı bilim adamları Türk dilinde kökleri tek sese kadar indirirken aralarında Ramsted'in de bulunduğu bir kısmı ise, iki heceliliğin esas olduğunu savunmuşlardır.

A. Bican Ercilasun, Kutadgu Bilig Grameri -Fiil- adlı çalışmasında "*Türkoloji'deki araştırmaları ilerledikçe daha çok kelimenin ilk şekline veya köküne gidilmekte ve Türkçedeki bütün köklerin (dolayısıyla fiil köklerinin) tek heceli olduğu kanaati yerleşmektedir. Türkçe kelimelerde iki heceliliğin esas olduğunu savunan Ramstedt'in görüşü pek çok türkolog tarafından tenkit edilmiştir*" (Ercilasun; 1984, 11)

N. Hacıeminoğlu da Türk dilinin tek esas dayalı köklerden oluştuğu görüşündedir. Ona göre "*tek heceli ve sabit köklere dayanan Türk dili, yapısı icabı çok yavaş gelişmekte ve az değişmektedir. Bu değişimler sadece belirli kilit seslerde olmaktadır. Bu sesler b/p; d/t; ğ/k; g/k sesleridir. Bugünkü Türk lehçelerindeki r-z; l-ş; y-ş; d-t farklılıkları ise gelişme değil ikamedir. Yani o lehçelerin tercihidir*" (Hacıeminoğlu; 1991, 16).

Hacıeminoğlu, Türkçedeki kök fiil sayısını ünlü sayısı ile bir tutmakta uzun ünlülerle beraber on altı ünlü ve asli on altı kök göstermektedir. Ona göre ön Türkçede bu on altı ünlü on adet ünsüz ses ile ihtiyaç doğdukça genişlemiş böylece yüz altmış adet kök fiil oluşmuştur. (Hacıeminoğlu; 1991, 117).

Biz kök fiilleri incelerken vokal (V) ve konsonant (C) birleşimlerine göre değerlendirdik. Buna göre Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde ki kök fiilleri şu şekilde inceledik:

2.1 V Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

i-: "imek (cevher fiil)" idi MKT 8b/5, idi BKT 32a/5

ı-: "imek olmak" *ıduğna* BKT 57a/6

2.2 VC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

ac -: "acıkmak" *acmamağ* BKT 343a/5, *acmayasın* TİEM 40 152a/5

- aç-:** "açmak, göstermek, genişletmek" *aç bizüm* MKT 113a/2, *açar* BKT 587a/7, *açtuğ* TİEM 40 61a/11
- ağ-:** "yükselmek, ulaşmak, tırmanmak, çıkmak, kaplamak, bürümek" *ağan* BKT 461a/5, *ağasın* TİEM 40 137b/10
- aķ-:** "akmak" *aķar* MKT 36a/3 , *aķar* BKT 4b/4 ,*aķar* TİEM 40 3b/1
- al- :** "almak, elde etmek" *al dört* MKT 30b/6, *alasız* TİEM 40 244b/7
- añ-:** "anmak, hatırlamak, düşünmek, zikretmek" *añ* BKT 125b/3; *añmak* TİEM 40 , 25b/3
- ar-:** "yorulmak, bitkin düşmek" *arıp* BKT 606a/6, *armazlar* TİEM 40 153b/6
- aş-:** "asmak, idam etmek" *aşalar* MKT 78b/1; *aşar-men* BKT 168a/7, *aşmadılar* TİEM 40, 47a/1
- at-:** "atmak" *atar* MKT 432a/2, *atar* BKT 627b/4, *atmadun* TİEM 40 260b/7
- ay-:** "söylemek" *aydılar* MKT 369b/1
- az-:** "azmak, doğru yoldan çıkmak, dalâlete düşmek, sapıtmak" *aza* kesb MKT 232b/3 , *azalar* , BKT 273a/7 , *azdı* , *azmaz* TİEM 40 220a/7
- eğ-:** "eğip bükme" *eğerler* TİEM 40 27b/2
- ek-:** "ekin ekmek" *ekinlünüze* MKT 25a/1 , *ekdügünüz* , BKT 579a/4 , *ekersiz* TİEM 40 256a/2
- em-:** "emmek" *emicekden* BKT 80a/5
- er-:** "ulaşmak, erişmek, yetişmek, kavuşmak" *erdi* BKT 240b/3
- es-:** "esmek" *esdiler* MKT 431a/9, *eserdı* BKT 492b/1, *esiciler* TİEM 40 278a/7
- ır-:** "devirmek, yere sermek" *ıralar* TİEM 40 270b/11
- ir-:** "erişmek, ulaşmak, yetişmek" *ireler* TİEM 40 266b/10
- êt-:** "etmek, yapmak, tutmak" *étđi* BKT 383a/2
- iç-:** "içmek" *iç* MKT 213b/5, *iç* BKT 327b/3, *içe* TİEM 40 19a/7
- in-:** "inmek" *in* MKT 105b/4, *in* BKT 153a/5, *ine* TİEM 40 220a/6
- it-:** "etmek, eylemek" *it* MKT 357a/1, *it* TİEM 40, 249b/4
- iv-:** "acele etmek" *iveleridi* , BKT 480a/1, *ivdünüz* TİEM 40, 78b/11
- ol-:** "olmak, bulunmak, meydana gelmek" *ol* MKT 13a/3, *olur* BKT 17b/5 ,*ol* TİEM 40 29a/2
- ög-:** "övmek" *öğiciler* TİEM 40 95b/6
- öl-:** "ölmek" *öldi* MKT 114a/8, *öldi* BKT 23b/7, *öldi* TİEM 40 221b/3
- ön-:** "inat etmek" *önici* TİEM 40 275b/11
- uç-:** "uçmak" *uçar* MKT 39a/8, *uçın* BKT 623b/1, *uçar* TİEM 40 61a/4

um-: "ümit etmek, ummak, beklemek" *umarlar* MKT 24a/7 , *umar* BKT 453a/1

umarsız TİEM 40 43b/3

ur-: "vurmak, hızlıca çarpmak" *ur* didi MKT 273a/8, *urdu* BKT 447a/2, ol *urmak*

TİEM 40 166a/1

uy-: "peşinden gitmek, tabi olmak, bağlanmak" *uyanlardan* MKT 257a/5, uy BKT

141b/6, uydı TİEM 40 143b/4

ür-: "üflemek, üfürmek" *ürdük* BKT 605b/5, *ürer-idün* TİEM 40 58a/4

2.3 VCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

acı-: "acı duymak, ıstırap çekmek" *acırsız* TİEM 40 43b/3

ara-: "aramak" *araguz* BKT 258b/3

eri-: "erimek" *erimiş* BKT 324a/3

oķı-: " okumak, okuyup öğrenmek" *oķı* MKT 120b/3, *oķı* BKT 111a/3, *oķı* TİEM 40, 10a/4

oķu-: "okumak, okuyup öğrenmek" *oķu* MKT 77b/7, *oķumaĝa* BKT 639a/1

öde-: "ödemek, vermek, yerine getirmek" *ödemekde* MKT 430a/7, ödesenüz BKT 44b/6, *ödemeye* TİEM 40 27a/9

ona-: "tasvibetmek, razı olmak" *onamadı* TİEM 40, 4a/5

uyı-: "kan pıhtılaşmak" uyumuş BKT 366b/5

üyi-: " kan pıhtılaşmak" *üyimegünüzdür* TİEM 40 193a/5

2.4 VCC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

art-: "artmak, çoĝalmak, kabarmak " *arta* MKT 219a/9, *artar* BKT 356b/5, *arta* TİEM 40 228b/3

eks-: "eksiltmek, azaltmak" *eksmedük* TİEM 40 250a/5

ilt-: " ulaştırmak, iletmek, göndermek, elde etmek, ele geçirmek" *ilteydüm* BKT 641a/5, *iltün* TİEM 40 116a/2

ölç-: "ölçemek" *ölçeyim* BKT 255b/2

ört-: " örtmek, kapamak, kaplamak" *örttdi* BKT 167a/4, *örtti* TİEM 40 63b/2

ürk-: "ürkmek, telaşlanmak, teksinmek" *ürkdükleri* BKT 467b/6, *ürker* TİEM 40 220b/1

2.5 VCVC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

- aşar-:** "gözetmek, riayet etmek" *aşarmaz* TİEM 40 270a/3
- ayat-:** "korumak" *ayadıcı* BKT 624a/3
- ayat-:** "tedavi etmek" *ayadıcı* BKT 624a/3
- ayır-:** "ayırarak, seçmek, ayrıntılı olarak, açıklamak" *ayır* BKT 110b/7 , *ayırduğ* TİEM 40 99a/4
- ayur-:** "ayır" *ayurbiz* BKT 177 b/3
- edin-:** "edinmek, sağlamak, sahip olmak kabul etmek" *edin* BKT 254b/5
- eyit-:** "demek, söylemek" *eyit* MKT 9a/1, *eyit* BKT 12a/1, *eyiddük* TİEM 40 187b/4
- eyle-:** "yapmak, yerine getirmek" *eyledi* BKT 94a/3, *eyleyeyidi* TİEM 40 174a/2
- ışır-:** "ısırmak" *ışırda* MKT 254a/3, *ışırıldılar* TİEM 40 30a/3
- ışın-:** "ısınmak" *ışınasız* BKT 405a/1
- ışır-:** "ısırmak" *ışırda* BKT 388b/2
- idin-:** "edinmek" *idindi* MKT 68a/10, *idindiler* TİEM 40 71a/4
- ilet-:** "alıp gitmek, götürmek, iletmek" *ilet* MKT 267a/ , *iletirdi* BKT 298b/1 *iledesiz* TİEM 40111a/7
- işid-:** "işitmek" *işiddüğümüz* BKT 618a /5
- işit-:** "dinlemek, duymak, işitmek" *işitdik* BKT 84b/3, *işittün* TİEM 40 8b/4, *işit* MKT 59b/5
- otur-:** "oturmak, kalmak, ikamet etmek" *oturacak* MKT 165a/1, *oturalar* BKT 483b/4, *otururıduğ* TİEM 40 274a/5
- obur-:** "batırmak, geçirmek" *obura* sizi TİEM 40 269a/7
- unut-:** "unutmak, aklına gelmemek" *unudur* MKT 232a/6, *unıda* taḥkik BKT 320a/3, *unıda* TİEM 40 22a/11
- unut-:** "unutmak" *unudan* MKT 109b/1, *unutdı* BKT 204b/3
- utan-:** "utanmak" *utanmağ* MKT 274a/8
- uyal-:** "çekinmek" *uyalmaz* BKT4b/7
- uyak-:** " batmak" *uyakdı* TİEM 40 63b/3
- uyan-:** "uyanmak" *uyanalar* MKT 115b/1
- uyar-:** "uyandırmak, uyandırıp kaldırmak" *uyarduk* TİEM 40 140a/1
- uvan-:** "ufanmak, paramparça olmak" *uvana* BKT 630a/3
- üfür-:** "üfleme, üfürmek" *üfürünüz* BKT 324a/2
- üşen-:** "üşenmek, ihmal etmek" *üşenmen* TİEM 40 22b/1
- üyür-:** " seçmek, ihtiyar etmek" *üyürdük* TİEM 40 64a/6

2.6 VCVCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

iñile-: "inlemek" *iñilemek* TİEM 40 156b/11

2.7 VCC VC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

aķtar-: "sürmek" *aktar* TİEM 40 6a/7

ürper-: "ürpermek" *ürperür* TİEM 40 219a/10

2.8 VCCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

ağla-: "ağlamak" *ağlasunlar* TİEM 40 93b/3

añla-: "anlamak, kavramak" *añlamayalar* BKT 304a/1

ekse-: "eksiltmek" *ekser* BKT 263a/5

eksi-: "(ses) alçaltmak" *eksiñ* BKT 443b/7

eski-: "eskimek" *eskimez* TİEM 40 152a/6

eyle-: "yapmak, işlemek" *eylesevüz* MKT 309a/10

irde-: "incelemek, araştırmak, aramak" *irdemez* MKT 311a/8, *irdeñüz* BKT 80b/4

isde-: "istemek, dilemek, talep etmek" *isderüz* BKT 255a/6, *isde* şunun TİEM 40 138b/10

iste-: "dilemek, istemek" *iste* MKT 30b/8, *istedi* BKT 8b/7, *isterler* TİEM 40 27b/11

izde-: "istemek" *izde* MKT 444b/9

oñşa-: "benzemek" *oñşamağdan* MKT 223b/1

oñşa-: "benzemek" *oñşamaz* BKT 141a/2

özde-: "istemek" *özdegen* BKT 523a/1

uğra-: "uğratmak, isabet ettirmek" *uğrada* MKT 80b/7, *uğradılar* BKT 170b/1

2.9 CV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

dı-: "demek, söylemek" *dı sizüñ* MKT 101a/1, *dırlar* TİEM 40 215b/8

dê-: "demek, söylemek" *dê* BKT 59b/2

ķo-: "bırakmak, terk etmek" *ķo* MKT 159a/11, *ķo* BKT 139b/1, *ķodı* TİEM 40, 3a/2

şı-: "(yeminini) bozmak, (sözünden) dönmek" *şırlar* TİEM 40 3b/6

yı-: "yemek" *yı* MKT 213b/5, *yimezler* TİEM 40 12b/10

yê-: "yemek" *yê* BKT 327b/3

yu-: "yıkamak" *yuñuz* MKT 75a/2, *yuñuz* BKT 107a/5, *yun* TİEM 40 49a/8

2.10 CVC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

- bak-:** "bakmak" *bak* MKT 30b/1, *bağ* BKT 341b/2, *bağavan* TİEM 40 242a/4
- baş-:** "basmak, ayak altına almak" *baş* MKT 217b/6; *baş* BKT 334a/3 , *başmayalar* *başacak* TİEM 40 96a/10
- bat-:** "batmak, içe gömülmek, yok olmak, gurûb etmek" *bata* MKT 207a/6 *batdı* BKT 137a/6, *batar* TİEM 40 143b/4, *bağar* BKT 323a/2
- bay-:** "bayılmak, kendinden geçmek" *bayduğ* MKT 315b/8
- biç-:** "biçmek (ekin)" *biçdügi* MKT101b/10, *biçmek* BKT 147a/6 , *biçdünüz* TİEM 40 113b/1
- bil-:** "bilmek, haberdar olmak, anlamak" *bildügin* MKT 232a/6, *bil* sen BKT 115a/7 , *bildüm* TİEM 40 151a/9
- biñ-:** "binmek" *biñseñ* MKT 240a/5, *biñ* BKT 237a/4, *binürsüz* TİEM 40 233a/2
- bit-:** "yetişmek, büyümek, bitki büyümek, hayat bulmak, yerden çıkmak" *bitti* MKT 282a/11, *bitdigi* BKT 141a/3 , *bitmegin* TİEM 40 65a/6
- bit-:** "tükenmek, sona ermek" *bitecek* TİEM 40 30b/4
- boğ-:** "boğmak" *boğdı* MKT 168a/2, *boğup* BKT 357b/7, *boğduğ* TİEM 40 172a/11
- biş -:** "pişmek, yanmak, kızarmak" *bişmişdür* MKT 393b/6, *bişmiş* BKT 649a/7 *bişe* derileri TİEM 40 39b/5
- boz-:** " bozmak, değiştirmek" *bozalar* MKT 135a/2 , *bozarlar* BKT 190a/2
- bul-:** " bulmak, elde etmek, sahip olmak, ulaşmak, nail olmak" *bulalar* MKT 295a/2, *bularlar* BKT 348a/7 , *buldılar* TİEM 40 213a/6
- bük-:** " eğmek, bükmek, büzmek" *bükdügi* MKT 231a/4, *bükerüz* BKT 355a/3 *bükevüz* TİEM 40 103b/9
- buş-:** "öfkelenmek, kızmak" *buşmağıla* TİEM 40 63b/2
- çal-:** "çalgı çalmak" *çalmağıla* TİEM 40 85b/7
- çap-:** " koşmak, hızlı koşmak" *çapdılar* MKT 164b/1, *çapğında* BKT 647a/ 6
- çek-:** "çekmek, yayımak, döşemek" *çekdi* MKT 117b/4, *çekdi* BKT 172b/5 , *çekdi* TİEM 40 117a/8
- çık-:** 1. "ortaya çıkmak" *çıkalar* MKT 402b/2, *çık* BKT 153a/6 ; *çık* TİEM 40 70b/5
2. " dışarı çıkmak" *çıkalar* MKT 402b/2
- çok-:** " yere çökmek, çömelmek" *çokmış* MKT 216a/6, *çökmeyince* BKT 258b/1 , *çöküpler* TİEM 40 147a/9
- çöm-:** "yılanmak" *çömesi* TİEM 40 216b/8
- çöz-:** "çözmek" *çözdi* TİEM 40 131a/5

- dad-:** "tatmak" *dad* MKT 362b/2 *dada* BKT 123a/2
- dağ-:** "takmak, asmak" *dağdukları* TİEM 40 57a/4
- dat-:** "tatmak" *datsa* BKT 348b/4
- deg-:** "ulaşmak, dokunmak, erişmek" *degmedi* MKT 429b/6, *degdükden* BKT 519b/1 ,
degdi TİEM 40 60a/1
- dal-:** "talmak,(denizin dipine) inmek" *dalduravuz* TİEM 40 210b/1
- del-:** "delmek, delik açmak, yarmak, yarıp öte tarafına geçmek" *deldi* BKT 321b/1,
delmeyesin TİEM 40 135a/2
- dan-:** "ünsiyet peyda etmek, alışmak" *danasız* TİEM 40 167a/11
- dap-:** "ibadet etmek, kulluk etmek" *taparuz* TİEM 40 1b/3
- dep-:** "vurmak, sarsmak" *dep* MKT 328a/8, *dep* BKT 492b/6
- dér-:** "toplamak, biriktirmek, birleştirmek, bir araya getirmek" *dér* BKT 335a/5
- dın-:** "ilgilenmek, meyletmek" *dınmañuz* BKT 246a/2
- dik-:** "dikmek" *dikmiş* TİEM 40 71a/4
- dir-:** "toplamak, bir araya getirmek" *direvüz* TİEM 40 24b/3
- doğ-:** "doğumak, dünyaya gelmek" *doğduğı* MKT 213a/3, *doğar* BKT 563a/6 , *toğduğı*
TİEM 40 145a/6
- dög-:** "dövmek, şiddetli vurmak" *döger* MKT 261b/2, *dögici* BKT 267a/2 *dögici?*
TİEM 40 288a/9
- dök-:** "akıtmak, dökmek," *dökdi* MKT 293a/8, *dökdi* BKT 444a/2, *döke* TİEM 40
3b/10
- dön-:** "geri dönmek, dönmek" *döndi* MKT 127a/6, *dön* BKT 407b/6, *döneseñ* TİEM
40 51a/9
- döş-:** "birtirmek" *döşdüğüñüz* BKT 69b/3
- dur-:** 1. "ayakta durmak, ayağa kalkmak" *dur* MKT 425b/7, *duraacağ* BKT 366b/5
2. "devam etmek" *durur* MKT 8a/3
- dür-:** "bükmek, dürmek" *dürevüz* TİEM 40 157a/3
- dut-:** "tutmak, edinmek yakalamak" *dut* MKT 156a/3, *dut* BKT 237b/1 , *duttı* TİEM
40 109a/7
- düş-:** "düşmek, ait olmak, yere düşmek" *düş* MKT 105b/4, *düşdi* BKT 63a/1 düşmez
TİEM 40 62a/10
- düz-:** "düzenlemek, hazırlamak, uydurmak" *düzdi* BKT 222a/7, *düzdi* TİEM 40 141a/6
- geç-:** "geçmek, geçip gitmek, gelip geçmek" *geç* MKT 76a/7 1, *geç* BKT 109a/1,
geçdiler TİEM 40 5b/11

- gel-:** "gelmek, ulaşmak" *geldi* MKT 10a/2, *gel* BKT 136b/4, *geldi* TİEM 40 209b/7
- ger-:** "açmak" *gerüp* TİEM 40, 168b/7
- get-:** "gitmek" *getseñüz* MKT 66b/1
- gey-:** "giyinmek" *geymek* MKT 161b/10, *geydürürdük* BKT 128b/3 *geyisiz* TİEM 40 126b/9
- gez-:** "gezmek, dolaşmak, yolculuk etmek" *gezdi* BKT 335a/4, *gezdiler* TİEM 40 133a/10
- giç-:** "geçmek" *giçerler* MKT 3b/11
- gir-:** "girmek, içine dolmak" *gir* MKT 268b/2, *gir* BKT 408b/3, *giresiz* TİEM 40 15b/11
- git-:** "uzaklaşmak, gitmek" *git* MKT 159a/11, *git* BKT 280a/4, *gittük* TİEM 40 111a/1
- giy-:** "giyinmek" *giyerler* MKT 206a/11, *giyecek* BKT 292a/4
- göç-:** "göçmek" *göçdüñ* BKT 64b/3, *göçmegününz* TİEM 40 130a/11
- göm-:** "gömmek" *gömmek* MKT 78a/4, *gömdi* BKT 111b/2, *gömeğodı* TİEM 40 51a/1
- gör-:** "görmek, fark etmek" *gör* MKT 11b/7, *gör* BKT 16a/1, *gördi* TİEM 40 148a/11
- gül-:** "gülmek" *güldi* MKT 266b/3, *güldi* BKT 241a/2, *gülsünler* TİEM 40 93b/3
- güy-:** "beklemek, intizar etmek" *güyicilerdenven* TİEM 40 250a/11
- kaç-:** "kaçmak" *kaçar* MKT 428a/7, *kaç* kişi BKT 632a/7, *kaçdı* TİEM 40 214b/1
- kaķ-:** "vurmak" ayakların yere *kaķmasunlar* BKT 379a/4, başa *kaķmak* TİEM 40 116a/1
- kal-:** "kalmak" *ķalan* MKT 249b/10, *ķala* BKT 248a/6, *ķaldılar* TİEM 40 95a/6
- ķat-:** "katılaşmak" *ķatmıř* TİEM 40 160b/3
- ķap-:** "kapmak, kapıp götürmek" *ķapar* MKT 234b/1, *ķaplamıřdur* BKT 3b/7 *ķapa* TİEM 40 159a/9
- ķaz-:** "kazmak, eşmek" *ķazmaķdan* MKT 298a/9, *ķazarlarıdı* BKT 281a/4 *ķazar* TİEM 40 51a/11
- kes-:** "kesmek" *kes* MKT 360b/4, *kesdi* BKT 569b/3, *keseler* TİEM 40 44a/10
- ķıl-:** "yapmak, etmek" *ķıl* MKT 14a/5, *ķıl* beni BKT 274a/2, *ķıldı* TİEM 40 3a/7
- ķır-:** "kırmak, vurmak, öldürmek" *ķırmağını* MKT 94a/4, *ķırsañuz* BKT 547a/5 *ķırmaķ* TİEM 40 57a/3
- ķıy-:** "küçük parçalara ayırmak, bağlamak" *ķıymağa* MKT 27a/1
- ķız-:** "kızmak, öfkelenmek" *ķızmıřdur* MKT 441a/3, *ķızmıř* BKT 649a/1

- kon-:** "yerleşmek" *konmuşdur* MKT 97b/3
- kok-:** "kokmak" *koğmışdı* BKT 277b/7
- kop-:** "kalkmak, çıkmak" *kopa* MKT 287a/8 , *kopar* BKT 631a/5 , *kopası* TİEM 40 145a/6
- koş-:** "koşmak, takmak, vermek" *koşarlar* MKT 149a/9 , *koşsan* BKT 394b/3
- koy-:** "koymak, bırakmak" *koy* BKT 208a/4
- kur-:** "kurmak, yapmak" *kurmak* MKT 46a/2
- kov-:** "yanından uzaklaştırmak, kovmak" *kovma* TİEM 40 61b/10
- saç-:** "saçmak" *saçılmış* BKT 625b/7
- şal-:** "bırakmak, salıvermek, vekil etmek" *şalarbiz* MKT 222b/5 , *şalarlar* BKT 304b/3
şalduğ TİEM 40 64a/8
- şan-:** "zannetmek" *şanasız* MKT 41b/10 , *şanarım* BKT 242b/4 , *şanma* TİEM 40 33a/2
- şar-:** "örtmek, bürümek" *şarduğdan* BKT 293b/4, *şarar* TİEM 40 218a/6
- şat-:** "satmak" *şatdılar* MKT 164a/1 , *şatarlar* BKT 25b/5 , *şattılar* TİEM 40 111b/4
- şay-:** "saymak, hesap etmek, kabul etmek, *şayanlara* MKT 244a/6 , *şayalar* BKT 210a/2, *sayasız* TİEM 40 122b/4
- seç-:** "seçmek, ayırmak" *seçer* BKT 262a/4, *seçerüz* TİEM 40 81a/1
- sev-:** "sevmek, arzu etmek" *sevdi* MKT 12a/5, *sevdiğer* BKT 295b/3 *sevmegi* TİEM 40 12a/9
- şık-:** "sıkamak" *şıkarın* MKT 165b/1, *şıkarlar* TİEM 40 113b/4
- şın-:** "bozulmak, yok olmak " *şındı* MKT 207b/2 , *şındı* BKT 318a/6 , *şındüğını* TİEM 40 86a/11
- şın-:** " hazmedilmek" *şınıcı* TİEM 40 86a/11
- şız-:** "sızıp akmak" *şızan* TİEM 40 279b/1
- sıl-:** "silmek, temizlemek" *silerlerdi* MKT 89a/9 , *sildi* BKT 492a/5
- siz-:** " ereyip süzölmek" *sizmiş* TİEM 40 272a/6
- şok-:** "sokmak" *şokarlar* MKT 450b/2 , *şokar* BKT 288b/6
- şor-:** "sormak" *şor* MKT 22b/11 , *şor* BKT 32a/1, *şora* TİEM 40 13b/9
- sög-:** "sövmek, iftira etmek, kötü söz söylemek" *söger* MKT 261b/2 , *sögerler* BKT 142a/3 , *sögem* TİEM 40 146a/9
- sun-:** "uzatmak" *sunmağın* TİEM 40 118a/4
- sür-:** 1. "uzaklaştırmak, göndermek" *sürer* MKT 249a/2 , *sürdi* BKT 318a/6
2. "ekib biçmek" *sürüyüp* MKT 8a/3

- şes-**: "çözmek" *şes* BKT 335b/2 , *şesivir* TİEM 40 148b/9
- sêz-**: "sezmek, farkına varmak" *sêzdi* BKT 55a/5
- tal-**: "dalmak, denizin dipine inmek" *talurlaradı* MKT 229b/7 , *talarlardı* BKT 353a/2 , *talarlardı* TİEM 40 156a/5
- tat-**: "tadına bakmak, tatmak" *tatdı* TİEM 40 71a/3
- tañ-**: "şaşmak" *tañsañ tañdur* BKT 262b/4
- tap-**: "ibadet etmek" *tapar* MKT 37b/1 , *tapar* BKT 52a/7 , *taparuz* TİEM 40 1b/3
- taş-**: "taşmak" *taşmağa* MKT 416a/1
- toğ-**: "doğmak" *toğdı* MKT 229b/11
- toķ-**: "doğmak" *toğduğı* TİEM 40 145a/6
- tol-**: "dolmak" *tolardı* MKT 204b/11 , *tolar* TİEM 40 56a/1
- tur-**: "durmak, ayağa kalkmak, kıyam etmek" *turur* MKT 16a/8 , *tursun* TİEM 40 43a/6
- tut-**: "tutmak" *tutuñuz* MKT 55b/5, *tutdum* BKT 267a/5
- tüt-**: "tütmek" *tütenler* MKT 305b/4
- tyu-**: "duymak" *tyudılar* BKT 250b/1
- var-**: "gitmek, ulaşmak, varmak" *var* MKT 77b/3, *var* BKT 254a/2, *var* TİEM 40 51a/3
- ver-**: "vermek" *vereyidüm* MKT 254a/4, *vér* BKT 30b/6
- vir-**: "virmek" *vir* MKT 22a/5, *virürseñ* TİEM 40 24b/4
- vur-**: "vurmak" *vur* MKT 6b/9, *vur* BKT 9a/1
- yağ-**: "yağmak" *yağa* MKT 173a/5 *yağdı* BKT 389b/5 , *yağan* TİEM 40 3a/2
- yak-**: "yakmak" *yaķasıdur* TİEM 40 6b/9
- yan-**: "yanmak" *yanar* MKT 243b/8, *yanalar* BKT 512b/1, *yanıp* TİEM 40 165a/10
- yap-**: "yapmak, meydana getirmek" *yap* MKT 221a/9 , *yap* BKT 418b/1, *yap* TİEM 40 224a/3
- yar-**: "yarmak, ikiye ayırmak" *yararlar* MKT 312a/5, *yarar* BKT 140a/6 *yaradux* TİEM 40 280b/11
- yat-**: "yatmak, uzanmak" *yatacaķ* BKT 435b/5, *yaturıdı* TİEM 40 215b/10
- yay-**: "yaymak" *yayar* MKT 330b/8, *yayarlar* BKT 90a/5, *yaydılar* TİEM 40 41b/4
- yaz-**: "yazmak" *yaz* MKT 39b/6, *yaz* BKT 55a/7, *yazmazıdun* TİEM 40 191a/6
- yık-**: "yıkma" *yıkmağa* MKT 448b/9, *yıķarlar* BKT 589a/5
- yıg-**: "alıkoymak, engellemek" *yıģarlar* BKT 269a/7, *yıģalar* TİEM 40 84b/3

- yır-:** "kesmek, yarmak" *yıralar* TİEM 40 57a/10
- yên-:** "yenilip çiğnenmek" *yênmiş* BKT 649a/7
- yênğ-:** "yenmek, üstün gelmek" *yênğler* BKT 191a/5
- yin-:** "yinmek" *yinmiş* MKT 449a/1, *yinesi* TİEM 40 21a/2
- yiğ-:** "yenmek, mağlûb etmek" *yiğdi* TİEM 40 19a/10
- yit-:** 1. "yok olmak; kaybolmak" *yitdi* MKT 30a/11 , *yitdi* BKT 234b/1 *yitürüp* TİEM 40 102a/6
2. "yetmek, kafi gelmek" *yitişmez* MKT 209b/4, *yitti* TİEM 40 39a/1
3. "çekip götürmek" *yideridi* TİEM 40 85b/10
- yêt-:** "yetmek, ulaşmak, yetişmek" *yêtdiler* BKT 255b/1
- yon-:** "yontmak" *yonarsız* MKT 322b/11; *yonarsız* TİEM 40 74b/6
- yor-:** "tâbir etmek, yormak" *yorarsız* TİEM 40 113a/8
- yoy-:** "yok etmek, izâle etmek, gidermek" *yoyduk* TİEM 40 133b/7
- yum-:** "kapamak" *yumınca* MKT 190b/4 , *yumma* BKT 316a/4
- yut-:** "yutmak" *yuda* MKT 59a/6 , *yuda* BKT 84a/1, *yut* TİEM 40 106a/8
- yud-:** "yutmak" *yud* BKT 237a/7
- yüz-:** "yüzmek" *yüzerler* MKT 226b/10, *yüzer* BKT 630a/2

2.11 CVCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

- bize-:** "süslemek, onatmak, bezemek, donatmak, cazip göstermek" *bizedi* MKT 3b/5, *bizedi* BKT 132b/2, *bizen* TİEM 40 148b/7
- buru-:** "buruşturmak" *burudı* TİEM 40 280b/5
- çüri-:** "çürümek" *çürümiş* MKT 382b/11, *çürüdüğümüzden* BKT 447a/4 *çüriyevüz* TİEM 40 197b/2
- çürü-:** "çürümek" *çürümiş* MKT 202b/2 , *çürüdi* BKT 463a/2
- döşe-:** "yayımak, döşemek" *döşedük* MKT 383a/5, *döşedük* BKT 277a/5
- kağı-:** "öfkelenmek, kızmak" *kağımağıla* BKT 64a/6 , *kağılar* TİEM 40 91b/8
- kuru-:** "kurumak" *kurur* MKT 173b/10 , *kurur* BKT 469b/2
- kurı-:** "kurumak" *kurır* TİEM 40 219a/7
- korı-:** "korumak" *korımağıçün* BKT 168b/4
- koru-:** "korumak" *koruduk* BKT 162a/5
- şaşı-:** "bozulup kokmak" *şaşımamış* BKT 548b/1 , *şaşımamış* TİEM 40 242a/5
- şına-:** "denemek" *şınadı* MKT 382/7 , *şınadı* BKT 18b/2
- şığa-:** "sıvamak" *şıgayıp* BKT 408b/4

şolu-: "solumak" *şolur* BKT 177b/7

yama-: "yamamak" *yamadılar* MKT 106a/7

yara-: "yaramak, faydası olmak" *yaramadığı* BKT 489b/3, *yaramaz* TİEM 40 147b/11

yarı-: "aydınlanmak" *yarıdığı* TİEM 40 108a/11

yaşa-: "yaşamak" *yaşamağ* BKT 14b/4, *yaşaradı* TİEM 40 25b/1

yoka-: "dokunmak, temas etmek" *yoğalardı* TİEM 40 59a/10

yöri-: "yürümek" *yöri* BKT 290a/4

yörü-: "yürümek" *yörüdi* BKT 40a/1

yüri-: "yürümek, gitmek" *yüri* MKT 183b/2, *yüriğil* TİEM 40 129b/5

yürü-: "yürümek, gitmek" *yürüseydi* MKT 202a/6

yüli-: "traş etmek" *yülimen* TİEM 40 14b/5

yiği-: "kokmak, kokuşmak" *yiğimiş* TİEM 40 124a/9

2.12 CVCC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

burt-: "surat asmak" *burtmış* TİEM 40 277b/5

dart-: "tartmak" *dartmağdur* MKT 105a/7 , *dartıvuz* BKT 302b/4 , *dartun* TİEM 40 178a/5

dürt-: "fitlemek, takrik etmek" *dürterise* TİEM 40 82b/1

silk-: "silkmek" *silk* BKT 327b2

kalk-: "kalkmak, doğrulmak" *kalkar* MKT 243b/8

kayt-: "dönmek" *kaytlar* MKT 119b/11 , *kaydalar* BKT 174a/7

kork-: "korkmak" *kork* MKT 22b/4, *kork* BKT 31b/1 , *korkur* TİEM 40 11b/2

kırk-: "kırmak" *kırkmağ* BKT 359b/4

tart-: 1."tartmak, ölçmek" *tartıvuz* BKT 402a/4 , *tartturavuz* TİEM 40 178a/5

2."çekip almak, geri almak" *tartavuz* TİEM 40 104a/5

yırt-: "yırtmak" *yırtı* MKT 164b/2, *yırtı* BKT 250a/7 , *yırttı* TİEM 40 112a/1

2.13 CVCVC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

başar-: "yapmaya muktedir olmak, yapabilmek" *başarılmayasız* TİEM 40 275b/1

begen-: "beğenmek, imrenmek, güvenmek, beğeynip seçmek, emin olmak" *begendi* BKT 583a/7, *begenürsiz* TİEM 40 22a/11

belür-: "bilirmek, görünmek, ortaya çıkmak, endişe etmek" *belürdi* BKT 593a/6 *bilürdi* TİEM 40 30a/1

bırak-: "atmak" *bırağın* anı TİEM 40 111a/4

birik-: "birikmek" *birikseler* BKT 365a/3

buyur-: "emretmek, buyurmak" *buyur* MKT 63b/5 , *buyur* BKT 171b/5 , *burur* TİEM 40 12b/2

çağır-: "bağırarak, çağırarak" *çağıralar* MKT 108b/10 , *çağıra* BKT 159a/1

çalış-: "savaşmak, mücadele etmek, çarpışmak" *çalışdılar* TİEM 40 16a/10

çevür-: "çevürmek" *çevürdi* MKT 106b/6

çağır-: "bağırarak, çağırarak" çağırma MKT 444b/2 , *çığıra* BKT 158b/4 , *çağır* TİEM 40 12b/5

çiviş-: "gizli konuşmak, fısıldaşmak" *çivişesiz, çivişmen* TİEM 40 259b/1

dağıl-: "ayrılmak, uzaklaşmak, gitmek, koşmak" *tağılun* TİEM 40 202a/5

doğun-: "tesir etmek" *doğunıcı* TİEM 40 227a/6

durur-: "yerine getirmek, ifa etmek, dosdoğru yapmak" *tururlar* TİEM 40 17b/1

dümük-: "yönelmek, meşgul olmak" *dümükem* TİEM 40 254a/4

getür-: "getirmek, yerine koymak, alıp gelmek" *getür* MKT 30a/7, *getüreven* TİEM 40 148a/11

geçür-: "geçirmek, batırmak, bağlamak" geçürdük BKT 170a/7

gider-: "gidermek, değiştirmek, yok etmek, harcamak" *gider* BKT 335b/2 *gideredi* TİEM 40 3a/5

givir-: "sokmak, koymak" *givirür* MKT 68a/3 , *givirecegin* BKT 621b/7

givür-: "sokmak" *givür* menî MKT 201a/5 ; *givür* BKT 173a/1 , *givürüsen* TİEM 40 34b/1

götür-: "götürmek, taşımak, kaldırmak" götür MKT 156a/6 , *götür* BKT 236b/6 *götürmediler* TİEM 40 264b/1

ķayıd-: "endişelenmek" *ķayıdma* BKT 281b/4

ķayır-: "üzülmek, endişelenmek" *ķayıрма* BKT 118b/4 , *ķayırmayasız* TİEM 40 31b/10

ķayıt-: "dönmek" ķayıt MKT 166b/9 , *ķayıtacaķsız* BKT 476b/2

ķayur-: "kaygılanmak, tasalanmak" *ķayurmaya* BKT 336a/4, *ķayurma* TİEM 40 51a/5

ķazan-: "kazanmak, elde etmek" *ķazanacaķın* BKT 446a/2 , *ķazandunuz* TİEM 40 62b/1

ķıķır-: "çağırarak, davet etmek, seslenmek" *ķıķır* BKT 364a/7

ķırtı-: "gülümsemek, tebessüm etmek" *ķırttı* TİEM 40 180a/2

süyün-: "sönmek" *süyündi* MKT 282a/11

söyün-: "sönmek" *söyünse* BKT 310b/3

segit-: "dolaşmak" *segidürler* BKT 364a/3

yarat-: "yaratmak" *yarat* MKT 204a/6 ,*yaradılmışlardıur* BKT 284a/5 *yaraduvuz*
TİEM 40 258a/4

yaşur-: "gizlemek, saklamak" *yaşursa* MKT 34a/6, *yaşurğan* BKT 71a/1

yügür-: " hızlı yürümek, koşmak" *yügürüp* BKT 631b/5, *yügürürler* TİEM 40 150a/3

2.14 CVCCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

bésle-: "beslemek, büyütme, yetiştirmek, rızık vermek" *bésle* BKT 249b/5, *bislediler*
TİEM 40 134a/11

bülgi-: "kaynamak" *bülgiyü* TİEM 40 106a/3

ķayna-: "kaynamak" *ķaynamaķ* MKT 415b/11 , *ķaynadı* BKT 236b/6 *ķaynamaķı*
TİEM 40 236b/10

kükre-: "kükremek" *kükremegin* TİEM 40 171a/9

ditre-: "titremek, sarılsınmak, sallanmak, ürkme" *ditreye* BKT 565a/7 *ditreye* TİEM
40 280a/1

titre-: "titremek" *titrer* BKT 360b/1

gizle-: "gizlemek, saklamak" *gizledi* BKT 20b/6

yumra-: "çıkarmak" *yumradı* MKT 287b/5

2.15 CVCCVC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

aķ-t-ar-: "sürmek" *aktara* TİEM 40 6a/7

divşür-: "yayıp döşemek, devşirmek" *divşürmek* MKT 442a/7

gönder-: "göndermek" *gönder* MKT 14a/7 *gönder* BKT 19a/6

göster-: "göstermek" *göster* MKT 14a/5, *göstemesünler* TİEM 40 167b/5

ķurtar-: "kurtarmak" *ķurtar* MKT 22a/7

ķurtar-: "kurtarmak" *ķurtar* BKT 31a/1

ķındur-: "teşvik etmek" *ķındurmaz* BKT 650a/1, *ķındurgıl* TİEM 40 86b/8

sekpen-: "bağırıp çağırarak, azarlamak" *sekpenme* TİEM 40 134a/9

2.16 VCVCCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

esirge-: "şefaket göstermek" *esirgemekdin* TİEM 40 143a/10

2.17 VCCVCCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri

ısmarla-: " tevdi ve teslim etmek, emanet etmek" *ısmarlarısı* TİEM 40 196a/8

2.18 VCCVCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

ıldıra-: "parıldamak" ıldırasa. MKT 3a/11 , *ıldıra* TİEM 40 20b/11

2.19 CVCVCC Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

segirt-: "seğirtmek, süzülme, akıp gitmek" *segirden* BKT 562a/3

2.20 CVCCVCV Kuruluşunda Kök, Köken, Gövde Fiilleri:

bundıra-: "çalım satmak" *bundırmağdan* TİEM 40 85b/7

bundur-: "şımarmak" *bundurmuş* TİEM 40 252b/9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİİL YAPIM EKLERİ

3.1 Fiilden Fiil Yapma Ekleri:

Fiilden fiil yapma ekleriyle türemiş fiil eklerine bu adı veriyoruz. Fiilden fiil yapma ekleri ; hem isimden fiil yapan hem de fiilden fiil yapan eklerden sonra kullanılabilirler. Söz gelişi 'aklaştırılmak' Fiili bu kullanılışa örnek olarak verilebilir. Ancak bu eklerin sıralanışında belli kurallar ve ölçüler vardır. 'göröldürt-' fiili, ilk bakışta fiilden fiil türetme ekleriyle yapılmış bir fiil durumunda olsa bile, mana bakımından bir şey ifade etmiyor. Bu bakımından, fiilden fiil türeten, her birinin ayrı bir işlevi ve bir ekleme şekli vardır (*İlker; 1997, 67*).

3.1.1 Faktitif (Ettirgen) Ekleri:

Geişli (transitif, müteaddi) ve geçişsiz (intransitif, lazım) fiil tabanlarına gelir. Faktitif ekleri ilave edilen fiiller geçişli olurlar.

3.1.1.1 -Ar-

Bu eki geniş zaman ekine benzetmektedir. M. Erdal ek için "*bütün -Ar eki taşıyan fiiller birden çok hecelidir ve hepsi bir veya iki heceye bölünebilir. Ünsüz sesle biten fiillere geldiğinde herhangi bir değişme uğramaz.*" (*Ercilasun; 1984, 38*).

aş-ar-: "gözetmek, riayat etmek" *aşarmaz* TİEM 40 270a/3

baş-ar-: "yapmaya muktedir olmak, yapabilmek" *başarılmayaz* TİEM 40 275b/1

çık-ar-: "çıkarmak, uzaklaştırmak, kovmak" *çıkarcakdur* BKT 88b/4, *çıkardı* TİEM 40 4a/7, *çıkardılar* MKT 21a/1

burt-ar-: "yüzünü ekşitmek" *burtarup* BKT 374a/1, *burtardı* TİEM 40 276a/1

gid-er-: "gidermek, değiştirmek, yok etmek, örtmek" *giderdi* BKT 3b/3 *gideredi* TİEM 40 3a/5, *gidermez* MKT 441a/4

kayt-ar-: "döndürmek, çevirmek, alıkoymak, engellemek" *kaytarmışdur* BKT 82a/2, *kaytardı* MKT 275a/1

kop-ar-: "diriltip kaldırmak, haşretmek, sökmek, yerinden çıkarmak" *kopardı* TİEM 40 210b/7, *koparduğ* MKT 120a/6

kurt-(g)ar-: "kurtarmak" *kurtardı* BKT 61b/6, *kurtara* TİEM 40 269b/6, *kurtar* MKT 22a/7

şar-ar-: "sararmak" *şararmış* TİEM 40 194b/6

uy-ar-: "uyandırmak, uyandırıp kaldırmak" *uyarduk* TİEM 40 140a/1

ürp-er-: "ürpermek" *ürperür* MKT 332b/10

3.1.1.2 **-(I)r- / -(U)r-**

-r- Eki de Türkçede eskiden beri görülen ve işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil yapma ekidir. İşte faktitif, yani oldurma ve yaptırma eklerinden biri olan -r- konsinantla biten fiillerin bir kısmına getirilir. Vokalle biten fiiller eklenmez. Konsonantla biten fiillerden en çok ç, ğ, p, ş, t, y ile bitenlere getirilir (Ergin; 2009, 210).

ay-ı-r-: "ayırarak" *ayırdı* MKT 28b/5

bat-u-r-: "batırmak" *batırdı* MKT 279b/5

bit-ü-r-: "bitirmek, yetiştirmek, büyütmek" *bitirdi* BKT 228b/2, *bitürsüz* TİEM 40 256a/3, *bitirdük* MKT 257b/6

bit-i-r-: bk.*bitür* MKT 257b/6

biş-ü-r-: "yakmak, kızartmak" *bişürür* TİEM 40 140b/8

deg(i)ş-ü-r-: "değiştirmek" *degşürdiler* BKT 73b/7, *degşürdü* TİEM 40 5a/10

deg-ü-r-: "ulaştırmak, bildirmek, lüfetmek, ödemek" *degüremezler* BKT 418a/3, *degürdiler* TİEM 40 274b/9

dir(i)ş-ü-r-: "toplamak, biriktirmek" *dirişürürler* TİEM 40 233b/9

dir-ü-r-: "diriltmek, can vermek" *dirüre* TİEM 40 277a/8

doğ-u-r-: "doğurmak, dünyaya getirmek" *doğuran* BKT 585a/7, *doğuramaz* MKT 349a/10

döş-ü-r-: "toplamak, yığmak, biriktirmek" *döşürdi* BKT 337b/5

düş-ü-r-: "düşürmek,(gebe kadın) düşük yapmak" *düşürdiler* BKT 167b/5 *düşüresin* TİEM 40 137b/9, *düşürdük* MKT 445a/4

eg-i-r-: "eğirmek" *egirdügin* TİEM 40 131a/5

emz-ü-r-: "emzirmek" *emzürdügi* BKT 414a/5, *emzüre* TİEM 40 37a/4

geç-ü-r-: "geçirmek, batırmak, bağlamak" *geçürdük* BKT 170a/7 *geçürdük* TİEM 40 78a/2, *geçürdük* MKT 116a/5

gey-ü-r-: "giydirmek" *geyürürler* MKT 233b/6

ķay(g)u-r-: "kaygılanmak, tasalanmak" *ķayurmaya* BKT 336a/4, *ķayurma* TİEM 40 51a/5

ķay(g)ı-r-: "üzülmek, endişlenmek" *ķayırma* BKT 118b/4

iç-i-r-: bkz. **içür** MKT 231b/6

iç-ü-r-: "içirmek, sulamak" *içürdük* BKT 627b/1, *içürür* TİEM 40 176a/4, *içürdi* MKT 56b/5

irişdür-ü-r-: "ulaştırmak" *irişdür* TİEM 40 51b/9

ir-ü-r-: "ulaştırmak, eriştirmek" *irür* TİEM 4088a3

kaç-u-r-: "kaçırmak" *kaçurdılar* MKT 29a/3

ķav(ı)ş-u-r-: "kavuşturmak, birbiri üzerine koymak" *ķavşursendin* TİEM 40 185a/11

şavş-u-r-: "şasırtmak, şasırtmalı yapmak" *şavaşmağıla* TİEM 40 77a/5

şav-u-r-: "savurmak, savurup atmak" *şavurur* TİEM 40 141b/3, *şavurdi* MKT 207b/2

siñ-ü-r-: "sindirmek, hazmetmek" *siñürmek* TİEM 40 16b/1

şaş-u-r-: "şasırtmalı yapmak" *şaşuru* TİEM 40 150a/7

toğ-u-r-: "doğurmak" *toğurur* TİEM 40 207a/3, *toğrıncadur* MKT 412b/6

ķur-u-r-: "yerine getirmek, ifa etmek, dosdoğru yapmak" *ķururlar* TİEM 40 17b/1

yaşu-r-: "gizlemek, saklamak" *yaşurğan* BKT 71a/1, *yaşursa* MKT 34a/6

yaşı-r-: bk. **yaşur** MKT 174a/9

yit-ü-r-: "kaybetmek, yitirmek, zayi etmek" *yitürdiler* BKT 330b/5, *yitürdük* MKT 168b/4

3.1.1.3 -*ĞUr-*

Bu ek de faktitif eklerinden biridir. Eski Türkçede işlek olarak kullanılırdı. Batı Türkçesine geçerken başındaki g ve ğ düşeceği için Batı Türkçesinde -r- faktitifine karışmış olması lazım gelirdi (Ergin; 2009, 214).

Batı Türkçesi Kuran tercümelerinde iki örnekte bu ekle karşılaşılır. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

dur-ğur-: "sabit kılmak, durdurmak, korumak" *durğurdılar* BKT 46a/3 *durğurmazbiz* MKT 211b/10

ķur-ğur-: "yerine getirmek" *ķurğurur* MKT 282a/2

3.1.1.4 -t-

Türkçede eskiden beri görülen ve işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil yapma ekidir. Fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar. -t- Eki vokkalle biten fiillerden sonra geniş ölçüde kullanıldığı için ekin -t- ve konsonantla biten fiillerle -t- arasındaki vokalin yardımcı ses olduğu açıkça bellidir. Bu yardımcı ses eskiden beri vokal uymuna bağlı olarak kullanılmıştır. -t- eki fiil kök ve gövdelerine getirilebilmekte fakat fiilden fiil yapma ekleri içinde yalnız faktitif ekleri kendisinden önce gelebilmektedir. Yani -t- katmerli faktitif yapmak için diğer faktitif yapmak için diğer faktitif eklerinden sonra getirilir (Ergin; 2009, 211-212).

acı-t-: "acı vermek, acıtmak, ıstırap vermek" *acıdııcı* BKT 3a/1, *acıdııcı* TİEM 40 159a/2, *acıtur* MKT 36b/6

ağar-t-: "(saç) ağartmak" *ağartur* BKT 620a/7

ağ(ı)rı-t-: "'ağrı vermek, acıtmak" *ağrıdııcı* TİEM 40 230b/10

ağla-t-: "ağlatmak" *ağladan* BKT 570a/1, *ağladur* TİEM 40 251b/11 *ağladan* MKT 387b/1

aķ-ı-t-: "akıtmak, fişkırtmak" *aķıtduķ* BKT 309b/5, *aķıdasın* TİEM 40 137b/8, *aķıtdı* 185b/7

alda-t-: "aldatmak" *aldatmaķ* BKT 73b/1

aņla-t-: "öğretmek, anlatmak" *aņladuķ* TİEM 40 156a/1

arala-t-: "ayırarak, arasına girmek, arasını açmak" *aralatdı* TİEM 40 106a/8

az-ı-t-: "azıtmak, sapıtmak, doğru yoldan çıkmak" *azıtmağa* BKT 336b/2, *azıtsan* MKT 77b/10

belür-t-: "açıklamak, açığa vurmak" *belürdeyidi* TİEM 40 184a/1

benze-t-: "benzetmek" *benzettiller* TİEM 40 135b/3

berki-t-: "sağlamlaştırmak" *berkitdük* BKT 40b/1, *berkitdük* TİEM 40 278a/5

beze-t-: "süsletmek, bezetmek" *bezetdük* MKT 320a/4

bildür-t-: "bildirmek" *bildürtmegile* TİEM 40 96b/8

boşat-t-: "boşamak" *boşatsaņuz* BKT 36a/2, *boşatsa* MKT 25b/3

çıķar-t-: "dışarı çıkartmak" (*çıķardur*) MKT 447a/3

çoğal-t-: "çoğlatmak, artırmak" *çoğaltdı* BKT 537b/2

çoķal-t-: "artırmak" *çoķaltduņ* BKT 236a/1

dağ-ı-t-: bk. *tağıt* TİEM 40 12a/7

depre-t-: "hareket geçirmek, kımıldatmak, sarsmak" *depretme* BKT 623b/6, *depretmeye* TİEM 40 145a/6, *depretme* MKT 429a/1

- diril-t** : "diriltmek, hayat vermek, yaşatmak, geçindirmek" *dirildi* BKT 24a/5, *diriltük* TİEM 40 5a/6
- dona-t**: "donatmak" *donatmışdur* BKT 337a/1, *donadun* TİEM 40 35b/1
- dur-u-t**: "yerine getirmek, ede etmek" *durudurlar* TİEM 40 2a/2
- düke-t**: "bitirmek" *düketsem* BKT 417a/4, *dükedü* TİEM 40 136a/10; *düketdi* MKT 274b/7
- dür-t**: "fitlemek, dürtmek, harekete getirmek" *dürterise* TİEM 40 82b/1
- düze-t**: "yapmak, şekil vermek, hazır hale getirmek" *düzetdi* BKT 337a/4, *düzetdüğü* MKT 189b/6
- egir-t** -: "muhasere etmek, kuşatmak" *egirdün* TİEM 40 88a/1
- eksil-t**: "azaltmak, kısmak" *eksiltdürler* BKT 634b/3
- eksül-t** -: **bkz. eksilt** BKT 242b/4
- eyi-t**: "söylemek, demek, anlatmak" *eyitdiler* BKT 4b/5, *eyiddük* TİEM 40 187b/4, *eyitmezden* MKT 335b/7
- göster-t**: "göstermek" *gösterdür* TİEM 40 193a/6
- göze-t**: "gözetlemek" *gözedicidir* TİEM 40 119b/3, *gözedürdi* MKT 273b/3
- ış-ı-t**: "ısıtmak" *ışıldıcı* TİEM 40 126a/10, *ışıtmağdan* MKT 222b/3
- ile-t**: "iletmek, ulaştırmak, bildirmek, alıp gitmek, götürmek" *iletđi* BKT 298b/1, *iledesiz* TİEM 40 111a/7, *iletdiler* MKT 154b/3
- inci-t**: "incitmek, eziyet etmek, zarar vermek" *incitdiler* BKT 460a/6, *incidürler* TİEM 40 92a/1, *inciddiler* MKT 304b/10
- inci-d**: **bk incit** MKT 304b/10, TİEM 40 80a/11
- kağı-t**: "öfkelenlendirmek, kızdırmak, azarlamak" *kağıtdılar* BKT 531a/7, *kağıttılar* TİEM 40 234b/5
- karal-t**: "yakıp kavurmak" *karaldıcudur* BKT 622a/1
- karar-t**: "karartmak" *karardu* TİEM 40 276a/3
- kay-ı-t**: "dönmek, vazgeçmek, yönelmek" *kayıtacaqsız* BKT 476b/2
- kayır-t**: "kaygılandırmak, üzmek" *kayırdı* TİEM 40 91a/8
- kayğur-t**: "kederlendirmek, üzmek" *kayğurtmağuz* MKT 79a/5
- kıgır-t**: "çağırtmak" *kıgırdı* BKT 158b/1, *kığırtđı* TİEM 40 114b/9
- kısal-t**: "kısaltmak" *kısalt* TİEM 40 275b/8
- kork-u-t**: "korkutmak" *korkutdum* BKT 515a/3
- kork-ı-t**: "korkutmak" *korkıdur* TİEM 40 24b/8, *korkudur* MKT 37a/10
- kork-u-t**: **bk korkıt** MKT 92b/6, BKT 18a/1, TİEM 40 243b/11

- kuru-t-**: "kurutmak" *kurutdu* MKT 210a/6
- oḡşa-t-**: "benzetmek" *oḡşadurlar* BKT 198a/4
- oḡı-t-**: "okutmak" *oḡı(d)acağız* BKT 639a/1, *oḡu(d)avuz* TİEM 40 284a/3, *oḡudur* MKT 440b/3
- oḡu-t-**: "okutmak, öğretmek" *oḡudur* MKT 440b/3
- oḡar-t-**: "barıştırmak" *oḡartma* TİEM 40 38a/8
- oḡıl-t-**: "ferahlatmak, ferahlık vermek" (*oḡılda*) TİEM 40 88b/3
- otla-t-**: "otlatmak" *otladursuz* MKT 185a/8
- otur-t-**: "ikamet ettirmek, oturtmak" *oturursuz* TİEM 40 267a/6
- ögre-t-**: "öğretmek, bildirmek" *öğrettün* TİEM 40 4a/2, *öğretti* MKT 4b/5
- öldür-t-**: "öldürtmek" *öldürtürdi* BKT 42b/2
- öḡür-t-**: "öne geçmek, önden gitmek, sebkat etmek" *öḡürtmez* TİEM 40 163b/1
- şark-ı-t-**: "sarkıtmak" *şarkıtmışlar* TİEM 40 30a/11
- sek-i-t-**: "azarlamak, takdir etmek" *sekidü* TİEM 40 286a/11
- semir-t-**: "semirtmek, beslemek" *semirtmez* BKT 639b/4, *semirtmez* TİEM 40 284a/10
- şırı-t-**: "gülümsemek, tbessüm etmek" *şırıttı* TİEM 40 180a/2
- şov-ı-t-**: "soğutmak, ferahlık vermek" *şovıtda* TİEM 40 88b/3
- taḡ-ı-t-**: "dağıtmak, parçalamak, yaymak" *taḡıtdı* BKT 389b/1, *taḡıtdı* TİEM 40 12a/7, *taḡıtmak* MKT 54a/6
- daḡ-ı-t-**: **bk. taḡıt** TİEM 40 12a/7
- uḡra-t-**: "uḡratmak, maruz bırakmak" *uḡrada* BKT 115a/7, *uḡratdu* MKT 240a/8
- ulal-t-**: "artırmak" *ulaldur* BKT 602b/4
- uva-t-**: "ufalamak, paçalamak" *uvadıcı* TİEM 40 136b/7
- uza-t-**: "sokmak, bir şeyin içine sürmek" *uzatdı* BKT 349b/4, *uzatsun* TİEM 40 158a/9
- ürk-i-t-**: "ürkütme" *ürkitdici* BKT 163a/6
- yiynil-t-**: "hafifletmek, azaltmak" *yiynildür* BKT 174a/6
- yiyl-t-**: "aldatmak, yanıltmak" *yiylitti* TİEM 40 85b/11
- yiynil-t-**: "hafifletmek, azaltmak" *yiynildsün* TİEM 40 224b/7
- yiyn-i-t-**: "hafifletilmek, azatılmak" *yiynitmekdür* TİEM 40 13a/8
- yöri-t-**: "yürütmek, hareket ettirmek" *yöridür* BKT 219b/1
- yörü-t-**: **bk.yörit-** BKT 61a/5
- yumşa-t-**: "yumuşatmak, yumşak göstermek" *yumşatdu* BKT 462a/7 *yumşat* TİEM 40 125b/10
- yu-t-**: "yutmak, yudumlamak" (*yudar*) BKT 338b/1, *yut* TİEM 40 106a/8

yücel-t-: "yüceltmek, yükseltmek, ulaştırmak" *yüceltdi* BKT 405b/4 *yüceldür* TİEM 40 207a/1

yüksel-t-: "çıkarmak, ulaştırmak" *yükselttük* TİEM 40 146b/6

yüli-t-: " tıraş etmek, tıraş ettirmek" *yülidüp* BKT555a/4, *yülüdüp* MKT367a/5

yülü-t-: bk. **yülit-** MKT 21b/1, BKT 29b/5

yüri-t-: "yürütmek, gezdirip dolaştırmak" *yüridür* TİEM 40 98b/1, *yüridür* MKT 200a/3

yürü-t-: "yürütmek" *yürütdi* MKT 185b/6

3.1.1.5 -*Tİr-* / -*TUr-*

Batı Türkçesi yazı dillerinde çok işlek olarak kullanılan bir geçişlilik ekidir. Bu ek, fiil köklerine direk olarak eklendiği gibi isimden fiil ve fiilden fiil türetme ekleri üzerine de gelebilir. İsimden fiil türetme eklerinden en çok -lat- üzerine, fiilden fiil türetme eklerinden -t- ve -ş- üzerine geldiği görülür (İlker; 1997,80).

Ekin etimolojisi ile ilgili olarak. Banguoğlu " iki ettirgen çatı ekinin -t- ile -ür- eklerinin üst üste gelmesinden doğmuş bir birleşik" ifadesini kullanır (Banguoğlu; 1990, 275).

Ergin, bu ekin eskiden beri işlek olarak kullanıldığını ve oldurma ve yaptırma eki olduğunu belirtir (Ergin; 2009, 212).

ar-tur-: "artırmak, çoğaltmak, bol bol vermek, üstün kılmak, uzatmak" *arturdı* BKT 343a/1, *arturur* TİEM 40 21b/10, *arturdı* MKT 50b/5

arzulan-dur-: "hırslandırmak, arzulandırmak" *arzulandurur* TİEM 40 44b/1

arın-dur-: "temizletmek, arındırmak" *arındururuz* MKT 337a/7

añ-dur-: " hatırltamak" *añdur* BKT 136a/5, *añdur* TİEM 40 120b/6, *añdura* MKT 33b/7

az-dır-:bkz. azdur- BKT 499b/7

az-dur-: "saptırmak, azdırmak, uzaklaştırmak, doğru yoldan çıkarmak" *azdurdı* BKT 306b/3, *azduralar* TİEM 40 27a/1, *azdurdı* MKT 94b/7

azış-dur-: "saptırmak" *azışdurdı* BKT 595b/3

bağ-dur-: " dikmek, uzatmak" *bağdurma* TİEM 40 119a/3

barış-dur-: "barıştırmak" *barışdururuz* BKT 182a/2

baş-dur-: "bastırmak" *başdurdı* TİEM 40 52b/10

begen-dür-: "beğindirmek" *begendürür* BKT 555b/5

berk-dür-: "güçlendirmek, kuvvetlendirmek" *berkdürdi* BKT 190b/7

bırak-dur-: "düşürmek" *bırakdurdı* TİEM 40 140a/5

bil-dür-: "bildirmek, haberdar etmek" *bildürdi* BKT 46b/6, *bildürdüm* TİEM 40 157a/7, *bildürmedi* MKT 121b/2

bin-dür-: "binek bulmak, binek vermek" *bindürem* TİEM 40 94a/6

birik-dür-: "biriktirmek, birleştirmek" *birikdürür* BKT 381a/7, *birikdördiler* TİEM 40 186a/9

çiftlen-dür-: "eş yapmak, eş olarak vermek, nikahlamak" *çiftlendürdük* TİEM 40 250a/4

dad-dur-: "tattırmak" *daddurdu* BKT 135b/4, *daddurdu* MKT 193b/5

da-dur-: **b.k daddur-** MKT 289b/7, TİEM 40 275b/11, BKT 591b/3

dad-dır-: **bk.daddur-** TİEM 40 94a/4

dağlan-dur-: "dağlamak" *dağlandururuz* BKT 199a/3

degüş-dür-: "değiştirmek" *degüşdürmek* BKT 458a/1

dolaş-tır-: "dolaştırmak" *dolaştırmağičün* BKT 64a/1

degzin-dür-: "devretmek, dolaştırmak" *degzindürürsüz* TİEM 40 22b/3

doğun-dur-: "dokundurmak" *doğundurur* BKT 381b/2, *doğundurur* MKT 173a/7

dol-dur-: **bkz.toldur** MKT 330a/3

dölen-dür-: "yerleştirmek" *dölendürevüz* BKT 271a/6, *dölendürevüz* TİEM 40 121a/11

dön-dür-: "döndürmek, çevirmek" *döndürdük* BKT 299a/2, *döndüresen* TİEM 40 240b/2

eriş-dür-: "ulaştırmak, bildirmek" *erişdürdüm* BKT 163a/7

eriş-dir-: **bk.erişdür-** BKT 165b/1

ev-dür-: "acele ettirmek" *evdürmek* BKT 262b/6

evlen-dür-: "evlendirmek" *evlendürdük* MKT 301b/4

gey-dür-: "geydirmek, kaplamak, örtmek" *geydürdük* TİEM 40 162a/11 *geydürür* MKT 30b/3

gez-dür-: "dolaştırmak" *gezdürür* BKT 566a/4, *gezdürürler* MKT 63b/1

gön-dür-: "göndermek, geri çevirmek, uğurlamak" *göndür* TİEM 40 20b/8

gönen-dür-: "geçindirmek, yaralandırmak, rahata kavuşturmak" *gönendürdük* BKT 230a/1, *gönendürdük* TİEM 40 214b/4

göyün-dür-: "yakmak, kavurmak" *göyündürici* BKT 358b/5

gül-dür-: "güldürmek" *güldürme* BKT 172b/7, *güldürür* TİEM 40 251b/11, *güldürme* MKT 117b/5

gümenlen-dür-: "şüphelendirmek, şübheye düşürmek" *gümenlendürem* TİEM 40 70b/4

iç-dür-: "içtirmek" *içdürür* BKT 397b/2

in-dir-: **bk. indür-** MKT 42a/7

- in-dür-:** "indirmek, göndermek" *indürdi* BKT 4a/5, *indür* TİEM 40 58a/10, *indürdi* MKT 3b/5
- işit-dür-:** "iştirmek, duyurmak" *işitdürmezsin* BKT 412a/3, *iştürmeyesin* TİEM 40 182b/7, *işitdürmezsen* MKT 290b/9
- iv-dür-:** "acele vermek, ta'cil etmek" *ivdürmek* TİEM 40 97b/6
- kaç-dır-:** "kaçırtmak" *kaçdırdılar* BKT 40b/2
- kal-dur-:** "kaldırmak" *kaldurup* MKT 315b/6
- kan-dur-:** "kandırmak" *kandırılmaz* MKT 449b/1
- karış-dur-:** "karıştırmak" *karışdırdı* BKT 390b/7, *karışdırdular* TİEM 40 95a/1, *karışdırdılar* MKT 140b/1
- kavuş-dur-:** "birleştirmek" *kavuşdur* BKT 417b/5
- kaygulan-dur-:** "kaygılandırmak" *kaygulangurmaz* BKT 355a/1, *kaygulangurur* TİEM 40 108a/5
- kın-dur-:** "teşvik ve tehrik etmek" *kındurgıl* TİEM 40 86b/8
- kız-dır-:** "yakmak" *kızdıralar* BKT 199a/2, *kızduralar* MKT 133a/11
- kon-dur-:** "yerleştirmek, terkip etmek" *kondurdu* TİEM 40 281b/7
- koş-dur-:** "koşturmak" *koşdurursız* BKT 248b/5
- kuvvetlen-dür-:** "kuvvetlendirmek, güçlendirmek" *kuvvetlendürdi* BKT 190b/7
- öl-dir-:** bk.öldür- BKT 67a/3
- öl-dür-:** "öldürmek" *öldürdi* BKT 40b/2
- sev-dür-:** "sevdirmek" *sevdürdi* BKT 556b/6
- sev-i-n-dür-:** "güldürmek, sevindirecek harekette bulunmak" *sevindürme* TİEM 40 79a/2
- şığın-dur-:** "himayesine vermek" *şığındurdum* BKT 53a/4, *şığındururın* TİEM 40 25a/6
- şın-dur-:** "kırmak, yok etmek, ahdi bozmak" *şındurdu* TİEM 40 346a/6 *şındırdılar* MKT 28b/11
- şın-dır -:** bk. şındur BKT 195a/5
- sön-dür-:** "söndürmek" *söndürür* BKT 117b/7
- söyün-dür-:** "söndürmek, yok etmek" *söyündüreler* TİEM 40 263b/8
- sürätlan-dür-:** "şekillendirmek, şekil verme" *sürätlandurdu* TİEM 40 70b/2
- soyagış-dur-:** "ilhak etmek, peşisıra getirmek" *soyagışdurdu* TİEM 40 163b/2
- söyün-dur-:** "söndürmek" *söyündürmek* BKT 198b/1
- şuratlan-dur-:** "şekil vermek, biçimlendirmek" *şuratlandurdu* BKT 153a/2
- tat-dur-:** "tatturmak, vermek" *tatdurdu* TİEM 40 98a/11

tañla-dur-: "şaşırtmak, hayrete düşürmek, hoşlandırmak, hoşuna gitmek" *tañladurur*

TİEM 40 15a/9

tañlan-dur-: "hayrete düşürmek, hoşlandırmak, hoşuna gitmek" *tañlandurursa* TİEM 40

16b/5

tañlat-dur-: "hayrete düşürmek, hoşlandırmak, sevindirmek" *tañlatdurur* TİEM 40

245b/3

tama‘lan-dur-: "arzulandırmak, gaflete düşürmek, yoldan çıkarmak" *tama‘landurdu*

TİEM 40 71a/3

taya-n-dur-: "dayandırmak" *tayanduralar* MKT 419a/7

taş-ı-n-dur-: " kaydırmak, aldatıp çıkarmak" *taşınduralar* BKT 611a/2 *taşındurdu* TİEM

40 4a/7

tol-dur-: "doldurmak" *tolduram* TİEM 40 70b/9, *toldurdu* MKT 53b/4

dol-dur-: bkz.toldur MKT 330a/3

toñ-dur-: "dondurmak" *toñdurıcı* TİEM 40 217a/6

turağ-dur-: "durmak, (yapmağa) başlamak" *turağdurdu* TİEM 40 71a/3

turağlan-dur-: "yurt edindirmek" *turağlandurdum* BKT 274a/5 *turağlandurdum* TİEM

40 122b/7

ulan-dur-: "dokumak, örmek" *ulandurmağda* TİEM 40 203b/11

ulaş-dur-: " katmak, ulaştırmak, eriştirmek, ilhak etmek" *ulaşdurduğuz* BKT 464b/6,

ulaşdurduk TİEM40 250a/5

‘umurlan-dur-: "ömür vermek, yaşatmak" *‘umurlandurmadağ* TİEM 40 208a/11

unut-dur-: "unutturmak" *unutdurdu* BKT 253a/1, *unutdurdu* MKT 166a/6

unud-dur-: "unutturmak" *unutdurmadı* TİEM 40 124b/5, BKT 480b/6

unıt-dur-: bk. unuddur TİEM 40 142b/5

unıd-dur-: bk.unuddur TİEM 40 62b/11

uyal-dur-: " utandırmak" *uyaldurmağuz* BKT 280b/1

uyan-dur-: "uyandırmak" *uyandurduk* BKT 313a/7, *uyandurduk* TİEM 40 139b/1

uyandurduk MKT 204a/7

uy-dur-: "ardı sıra getirmek" *uydurduk* 369b/1, *uyduravuz* TİEM 40 278b/2

üleş-dür-: "üleştirmek" *üleşdürdük* BKT 566a/1, *üleştürün* TİEM 40 35b/7

vir-dür-: "verdirmek" *virdürdü* TİEM 40 144a/1

yağ-dur-: " yağdırmak" *yağdurduk* BKT 163b/6, *yağdurduk* TİEM 40 75a/7, *yağdurdu*

MKT 283b/10

yakış-dur-: "(uyuşmaya) muvaffak kılmak, barıştırmak" *yakışdura* TİEM 40 38a/8

- yalan-dur-:** "yalan söylemek, uydurmak" *yalandurdu* BKT 236a/5
- yan-dur-:** "yakmak" *yandurdu* BKT 3b/3, *yanduralar* TİEM 40 54b/3
- yarağ-la-n-:** "hazırlanmak" *yarağlandı* BKT 4b/3
- yarlığa-n-:** "bağışlanmak" *yarlığanmağdur* BKT 66a/5
- yaz-dur-:** "yazdırmak" *yazdurdı* BKT 386a/4, *yazdurmasun* TİEM 40 22a/8, *yazdursun* MKT 33b/5
- yêt-i-ş-dir-:** **bk.yetişdür** BKT 182a/7
- yêt-i-ş-dür-:** "yetiştirmek, ulaştırmak, beslemek" *yetişdürdük* BKT 307b/1
- yık-dur-:** "yıkıtmak" *yıkıdurduğ* BKT 242a/7
- yi-dür-:** "yedirmek" *yidürün* TİEM 40 159a/5, *yidürdi* MKT 449a/6
- yirlen-dür-:** "yer sahibi yapmak, yer vermek, yerleştirmek" *yirlendürevüz* TİEM 40 128a/7
- yi-tür-:** "yok etmek, telef etmek" *yitürdüm* TİEM 40 285a/10
- yi-tür-:** "meşğul etmek, başka bir şeyle meşğul olamaz hale getirmek, yetmek, kâfi gelmek" *yitürür* TİEM 40 281a/3
- yitiş-dür-:** "yitiştirmek, ulaştırmak, eriştmek" *yitişdürdi* MKT 49b/10
- yoğan-dur-:** "dokundurmak, eriştmek, isabet ettirmek" *yoğandura* TİEM 40 103a/9
- yoliş-dur-:** "fidyeleşmek, fide karşılığında, serbest bırakmak, mubadele etmek" *yolişdurursız* TİEM 40 7a/6
- yönen-dür-:** "çevirmek, yöneltmek, döndürmek" *yönendüresiz* TİEM 40 13a/2
- yud-dur-:** "yutturmak" *yuddurmağdan* BKT 287b/2, *yuddururbiz* MKT 306a/9
- yut-dur-:** "yutturmak, batırmak" *yutdurmağdan* BKT 307a/4, *yutdura* MKT 200a/7
- yügürt-dür-:** "koşturmak, sürmek" *yügürddürmedünüz* TİEM 40 260b/7

3.1.1.6 -Ter-

*Bu ek Eski Anadolu Türkçesinde gönder-, göster- gibi mahdut kelimelerde kullanılmıştır. Bunlardan göster fiilinin gös-ter şeklinde izahının mümkün olmadığı, ancak Divan-i Lugati't Türk'te doğru yolu göstermek manasına **konger-** fiilinin bir de **konger-** şekli bulunduğuna göre, **közger-** 'in de **közdger-** şeklinin olabileceği düşünebilir (Ergin; 2009, 213).*

- dön-der-:** "döndürmek, çevirmek, itmek, götürmek, engel olmak" *dönderse* BKT 270b/2, *dönderdi* MKT 48a/10
- gön-der-:** "göndermek, salıvermek, bırakmak" *gönderdi* BKT 32a/5 *gönderdiler* MKT 163b/11

3.1.2 Edilgen (Passif Ekleri)

3.1.2.1 -(I) l- / -(U) l-

Batı Türkçesinde dieğr eselerde gibi en işlek edilgenlik eki olarak kullanılan bu ek, geçişsiz fiillerden mechul fiiller yapar. Ergin de, pasiflik ve mechül ekinin, geçişli ve geçişsiz fiillere getirdiğini belirtir (Ergin; 2009, 204).

Deny, ekin mana fonksiyonunu iki şekilde değerlendirir: 1. Falin başka bir zihni varlık tarafından işlenilmiş hadese uğradığını bildirir. 2. Bir hadisin mevzuu olmaktan ibaret alalede bir mana olacak yerde ekseriya bir hadisin mevzuu olabilmek manasını taşar (Deny; 1941,354).

Hacıeminoğlu, bu ekin kullanılışı için, ettirginlik yahut pekiştirme ekleri gibi bir kaç nevi olmadığı için bütün fiil tabanlarına gelmesine dikkat çeker ve aynı fiil köküne üst üste bir kaç ek birden geldiğinde -l- 'nin, -ma- , -me- olumsuzluk eki hariç diğerlerinden sonra geldiğine işaret eder (Hacıeminoğlu; 1984,112).

aç-ı-l- : "açılmak, yayılmak, yarılmak, serbest bırakılmak, belli olmak" *açıldı* BKT

237b/1, *açılmış* TİEM 40 221b/6, *açıldı* MKT 56a/11

açın-ı-l-: "açılmak, sıvanmak" *açınıla* TİEM 40 270b/5

adan-ı-l-: "belirlenmek, tayin ve takdir edilmek" *adanılmışdur* BKT 262a/3, *adanılmış* TİEM 40 273a/4

alın-ı-l-: "alınmak" *miras alınıla* TİEM 40 36a/6

akıd-ı-l-: "akıtılmak" *akıdılmış* TİEM 40 275a/7

akıdın-ı-l-: "fışkırtılmak, akıtılmak" *akıdınıla* TİEM 40 281b/5

ağdurın-ı-l-: "hatırlatılmak, öğüt verilmek" *ağdurınıldılar* TİEM 40 50a/3

ağ-ı-l-: "zikredilmek, anılmak" *ağıla* TİEM 40 9a/6

arıd-ı-l-: "temizlenmek, ayıklanmak" *arıdılmış* TİEM 40 255b/2

arın-ı-l-: "temizlenmek" *arınılmışlardur* TİEM 40 167a/10

artur-ı-l-: "çoğaltmak" *arturılmış* TİEM 40 275b/10

arturın-ı-l-: "artırılmak, çoğaltılmak, bereketlendirilmek" *arturınıla* TİEM 40 257b/7

aş-ı-l-: "asılmak" *aşılmış* BKT 98a/4, *aşılır* MKT 166a/3

at-ı-l-: "atılmak, kovulmak" *atılmış* BKT 277a/4, *atılırlar* TİEM 40 212a/1

ayrı-l-: bk. *ayrul-* TİEM 40 146a/11, BKT 627a/3

ayru-l-: "ayrılmak, uzaklaşmak, ayrılığa düşmek" *ayrılacak* BKT 627a/3, *ayrıldı* TİEM 40 146a/11

ayrın-ı-l-: "ayrılmak, açıklanmak, seçinilmek" *ayrınılur* TİEM 40 236a/1

- bağlan-ı-l-:** "büyülenmek, bağlanmak" *bağlanıldı* TİEM 40 124a/1
- bakın-ı-l-:** "tarafına bakılmak, yardım görmek" *bakınılılar* TİEM 40 28a/7
- bañlan-ı-l-:** "ezan okunmak" *bañlanıla* TİEM 40 264b/6
- begen-i-l-:** "seçilmek" *begenilmiş* TİEM 40 146b/6
- belürd-i-l-:** "belli edilmek, açıklanmak" *belürdile* TİEM 40 57a/8
- berkin-i-l-:** "sağlamlaştırılmak, korunmak" *berkinilmiş* TİEM 40 261a/11
- bezen-i-l-:** "süslü gösterilmek, süslenmek, güzel ve hoş görünmek " *bezenildi* BKT 267b/1, *bezenildi* TİEM 40 66b/6
- bırağ-ı-l-:** " bırakılmak, konulmak, atılmak, terkedilmek " *bırağılacakdur* BKT 648b/7, *bırağıla* TİEM 40 183a/6, *bırağıldı* MKT 267a/9
- bırak-ı-l-:** bk.bırağıl MKT 260b/10
- biç-i-l-:** " biçilmek" *biçildi* BKT 358b/2, *biçilmiş* TİEM 40 247a/10, *biçilmiş* MKT 225b/9
- bislen-i-l-:** "büyütülmek, yetiştirilmek" *bislenile* TİEM 40 233a/7
- biyerlen-i-l-:** "kabul edilmek, kabul olunmak" *biyerlenile* TİEM 40 91b/2
- bizen-i-l-:** "süslenmek" *bizenilde* BKT 398a/1
- bizet-i-l-:** "güzel gösterilmek" *bizetildi* BKT 50a/2
- boğ-u-l-:** "boğularak öldürülmek" *boğulmuş* BKT 106a/5, *boğulmuş* TİEM 40 48b/8, *boğulmak* MKT 233a/2
- boşa-l-:** "boşalmak" *boşalsa* BKT 636a/5
- bük-ü-l-:** "eğilmek, bükülmek" *bükülmüştür* MKT 336b/2
- bundıradin-ı-l-:** "şımartılmak" *bunduradinılmışların* TİEM 40 134a/1
- buru-l-:** "bükülmek" *burulmuş* TİEM 40 290a/3, *burulmuş* BKT 651a/5
- buyrın-ı-l-:** "emredilmek, mükellef tutulmak" *buyrınılmayasañ* TİEM 40 41b/3
- buyr-u-l-:** "buyrulmak, emrolunmak, görevlendirmek" *buyruldı* BKT 86b/5, *buyrıldun* TİEM 40 110a/2, *buyruldı* MKT 6b/7
- buyur-u-l-:** " buyrulmak, emrolunmak, görevlendirmek" *buyuruldı* BKT 8b/6
- çalışın-ı-l-:** "kendisiyle harbedilmek" *çalışınılasız* TİEM 40 261a/8
- çek-i-l-:** "çekilmek" *çekileler* BKT 512b/1, çekilse MKT 438a/11
- çıkar-ı-l-:** "çıkarılmak, uzaklaştırılmak, kovulmak" *çıkarıldı* BKT 590a/3 *çıkarılduk* TİEM 40 18b/11, *çıkarıldısız* MKT 44b/6
- çıkarın-ı-l-:** " çıkarılmak, meydana çıkarılmak " *çıkarınıldılar* BKT 361a/3, *çıkarınıldı* TİEM 40 29a/10
- çiftlen-i-l-:** "birleştirilmek" *çiftlenile* TİEM 40 281a/7

- çöz-i-l-:** "çözölmek" *çözölmüşlerken* TİEM 40 131a/5
- dad-ı-l-:** "tadılmak" *dadılar* MKT 404a/5
- dağ-ı-l-:** bkz. **tağ-ı-l-** TİEM 40 202a/5
- dara-l-:** "daralamak" *daraldı* MKT 283a/8
- dart-ı-l-:** "tartılmak" *dartılmışlar* BKT 50a/3, *dartılan* MKT 105a/7
- degürin-i-l-:** "verilmek" *degürinilmeyeler* TİEM 40 255a/10
- degşür-i-l-:** "değıştirilmek, değışikliğe uğramak" *degşürilmez* TİEM 40 120a/3
- degşürin-i-l-:** "değıştirilmek" *degşürinile* BKT 275b/2, *degşürinile* TİEM 40 123a/9
- den-i-l-:** "söylenilmek, anlatılmak" *denilse* MKT 86b/3
- depred-i-l-:** "sarsıntıya uğratılmak, sarsılmak" *depredile* TİEM 40 255a/5
- depredin-i-l-:** "sarsıntıya uğratılmak, sarsılmak" *depredinildi* TİEM 40 288a/6
- depren-i-l-:** "sarsıntıya uğratılmak, sarsılmak" *deprenildiler* TİEM 40 199a/8
- depelenin-i-l-:** "öldürölmek, katledilmek" *depelenile* TİEM 40 134b/8
- dik-i-l-:** "dikilmek" *dikildi* BKT 640a/2; *dikile* TİEM 40 123a/3; *dikilmişdür* MKT 441a/10
- dilen-i-l-:** "kendisinden istemek" *dilendili* TİEM 40 8b/8
- dên-i-l-:** "denilmek, söylemek" *dênildi* BKT 395b/2
- din-i-l-:** "söylenmek" *dinilür* TİEM 40 89b/8, *dinildi* MKT 156b/11
- dêr-i-l-:** "toplanmak, bir araya getirilmek" *dêrildi* BKT 395b/1
- dir-i-l-:** "toplanmak, bir araya gelmek" *dirildiler* TİEM 40 33a/7 *dirilürmiyüz* MKT 320b/2
- dirin-i-l-:** "toplanmak, bir araya gelmek" *dirinilür* TİEM 40 186b/8
- dirild-i-l-:** "diriltilmek" *dirildilmişlerdür* TİEM 04 282a/3
- dirildin-i-l-:** "diriltilmek" *dirildinilmişlersiz* TİEM 04 104a/2
- dök-ü-l-:** "akıtılmak, dökölmek" *dökölmüş* BKT 148a/4, *dökile* TİEM 40 281a/6, *dökölen* MKT 433a/5
- dönder-i-l-:** "çevirilmek" *dönderilse* BKT 158b/3
- döndür-i-l-:** "geri çevirilmek, gönderilmek" *döndürilesiz* TİEM 04 191b/4
- döndür-ü-l-:** "döndürölmek" *döndüröleydük* BKT 159b/3
- döndürin-i-l-:** "geri çevirilmek, gönderilmek" *döndürinilür* TİEM 04 15b/4
- döşen-i-l-:** "düzeltilmek" *döşenildi* TİEM 40 284b/3
- dutı-l-:** "alınmak, tutulmak, ele geçirilmek" *dutılmadı* TİEM 40 80b/4, *dutılurlar* MKT 44b/11
- dutul-:** bk. **dutıl-** MKT 44b/11, TİEM 40 276b/9, *dutulsa* BKT 136a/6

- dutın-ı-l-:** "tutulmak" *dutınıldılar* TİEM 40 183b/5
- dutrin-ı-l-:** "tutturulmak" *dutrinılmışlaruz* TİEM 40 256a/4
- dür-ü-l-:** "dürülmek" *dürüle* BKT 503a/6
- dür-i-l-:** "dürülmek" *dürile* TİEM 40 281a/6
- düşürin-i-l-:** "düşürülmek" *düşürinildi* TİEM 40 78b/9
- düz-ü-l-:** "istif edilmek, uydurulmak, tanzim edilmek" *düzülmüş* BKT 233a/4, *düzülmüş* TİEM 40 181a/8, *düzülmüşdi* MKT 388b/5
- düzün-i-l-:** " dizilmek, sıralanmak" *düzünildiler* BKT 267b/7 *düzenilmişleründür* TİEM 40 91b/10
- eg-i-l-:** "meyletmek, dönmek, yönelmek" *egilür* TİEM 40 139b/7, *egildi mi* BKT 494a/3
- eksi-l-:** "azalmak, eksilmek" *eksilmez* BKT 470a/1, *eksilmez* TİEM 40 207a/4, *eksilür* MKT 255a/8
- eksin-i-l-:** "azaltılmak, eksilmek, azalmak" *eksinildi* TİEM 40 106a/9
- eyid-i-l-:** "denilmek, söylenmek" *eyidildi* TİEM 40 2b/6, *eydildi* MKT 62b/5
- eyd-i-l-:** bk. *eyidil* MKT 62b/5, BKT 175a/5
- eyidin-i-l-:** "söylenmek" *eyidinildi* TİEM 40 228b/7
- ey-i-l-:** "iyileşmek, şifa bulmak" *eyilince* TİEM 40 162b/10
- eylen-i-l-:** "yapılmak" *eylenile* TİEM 40 277a/3
- ez-i-l-:** "ezilmek" *ezilmiş* MKT 391b/5
- geç-i-l-:** "geçilmek" *geçilür* MKT 367b/5
- getür-i-l-:** "getirilmek, yaklaştırılmak" *getürilse* BKT 641a/4, *getürile* TİEM 40 285a/4
- getür-ü-l-:** "getirilmek, ortaya çıkarılmak" *getürüleler* MKT 157b/6
- getürin-i-l-:** "getirilmek" *getürinildi* TİEM 40 221b/4
- geyürin-i-l-:** "geydirilmek, süslenmek, bezenmek" *geyürinileler* TİEM 40 140b/10
- gez-dir-i-l-:** bk. *gezdüril-* BKT 483b/2
- gezdür-i-l-:** "gezdirilmek" *gezdürülür* BKT 532b/4
- gezdürin-i-l-:** "dolaştırılmak" *gezdürinilür* TİEM 40 212b/6
- gir-i-l-:** "girilmek" *girilse* MKT 298b/7
- girin-i-l-:** "girilmek" *girinilseyidi* BKT 451b/4, *girinilse* TİEM 40 199b/1
- gider-i-l-:** "giderilmek" *giderildi* TİEM 40 204b/6
- givürin-i-l-:** "sokulmak" *givürinildi* BKT 272/3, *givürinile* TİEM 40 34a/2
- göm-ü-l-:** "gömülmek" *gömülmüş* BKT 633a/1, *gömülmüş* TİEM 40 281a/7, *gömülmüş* MKT 436a/2

gönder-i-l-: "gönderilmek" *gönderildi* BKT 394b/7, *gönderildük* MKT 158b/7

gön-der-ü-l-: bk. **gönderil-** BKT 241a/1

gönendür-i-l-: "istifade ettirilmek, faydalandırılmak" *gönendürilmyesiz* TİEM 40 178b/3

gör-i-l-: "görülmek" *görile* TİEM 40 251b/10

gör-ü-l-: "fark olunmak, görülmek" *görülmezsin* MKT 116b/9

görindürin-i-l-: "gösterilmek, ortaya çıkarılmak" *görindürinildi* TİEM 40 280a/10

gösterin-i-l-: "gösterilmek" *gösterinildi* TİEM 40 28b/11

götr-ü-l-: "yükseltilmek" *götrilmiş* TİEM 40 254a/2

götr-i-l-: bk. **götrül-** TİEM 40 254a/2

götürin-i-l-: "götürülmek, taşınmak" *götürinilürsiz* TİEM 40 226a/8

götür-ü-l-: "ortadan kaldırılmak, yüklenmek, kaldırılmak, yok edilmek, yerinde oynatılmak" *götürülince* BKT 547a/7, *götürile* TİEM 40271a/9, *götürülmez* MKT 312b/6

göyündürin-i-l-: "yakılmak, dağlanmak" *göyündürinile* TİEM 40 90a/5

gözükdür-i-l-: "görünmesini sağlamak" *gözükdürile* BKT 643a/3

ır(a)-ı-l-: "uzaklaşmak, ayrılmak, kaybolmak" *ırılmağ* BKT 275a/4, *ırılmadı* TİEM 40 153b/2

iç-i-l-: "içilmek" *içilür* BKT 484b/1, *içilesi* TİEM 40 97a/9, *içildi* MKT 10b/3

inan-ı-l-: "inanılmak" *inanılmaz* TİEM 40 45b/8

incidin-i-l-: "eziyet edilmek" *incidinldiler* TİEM 40 34b/6

indir-i-l-: "indirilmek" *indirilmedi* BKT 263a/3

indür-i-l-: "indirilmek" *indürildi* MKT 104b/11, *indürilmedi* TİEM 40 7b/6

indürin-i-l-: "indirilmek" *indürinildi* BKT 267b/6; *indürinildi* TİEM 40 13b/6

irin-i-l-: "eriştirilmek, hükmedilmek" *irinileyidi* TİEM 40 97b/7

isten-i-l-: "istenilmek, çağrılmak" *istenildi* BKT 618a/3, *isdenilmiş* TİEM 40 161b/6

isdenil-: bk. **istenil-** TİEM 40 161b/6

işid-i-l-: "işitilmek" *işidilmez* BKT 639b/5, *işidilmeye* TİEM 40 228b/11

işittürin-i-l-: "işittirilmek" *işittürinilmiş* TİEM 40 39a/3

kaç-ı-l-: "gezaba uğramak" *kaçılmışlardan* BKT 1b/6

kaçın-ı-l-: "gazaba uğramak" *kaçınılmışlar* TİEM 40 1b/5

kapın-ı-l-: "kapılıp götürülmek" *kapınılavuz* TİEM 40 186b/7

kaplan-ı-l-: "kuşatılmak" *kaplanıldı* TİEM 40 98b/3

karcaştırın-ı-l-: "karıştırılmak, altüst edilmek" *karcaştırınıla* TİEM 40 281b/6

- kat-ı-l-:** "katılmak" *katılmışı* TİEM 40 277b/2
- kaytar-ı-l-:** "döndürülmek, geri çevrilmek" *kaytarılır* BKT 586b/1, *kaytarılırlar* MKT 296a/9
- kaytarın-ı-l-:** "döndürülmek" *kaytarınılılar* BKT 358b/3
- kaz-ı-l-:** "kazılmak" *kazılmışı* TİEM 40 283a/6
- kes-i-l-:** "kesilmek, sona edirilmek, yönelmek" *kesildi* BKT 132b/5 *kesildi* TİEM 40 12a/11, *kesilince* MKT 330b/9
- kesin-i-l-:** "parçalanmak, parça parça edilmek" *kesinildi* BKT 266b/6 *kesinildi* TİEM 40 119a/9
- kıgır-ı-l-:** "çağrılmak" *kıgırıldı* BKT 405a/2
- kıgr-ı-l-:** bk.kıgırıl- BKT 540a/7
- kıgırı-n-ı-l-:** "nida olunmak" *kıgırınıldı* TİEM 40 179b/1
- kıl-ı-n-ı-l-:** "yazılmak, takdir edilmek, vurulmak" *kılınıldı* TİEM 40 5b/5
- kızdurın-ı-l-:** "kızdırılmak" *kızdurınıla* TİEM 40 90a/4
- kon-ı-l-:** "konulmak, bırakılmak" *konulmuş* BKT 639b/7, *konıldı* TİEM 40 221b/4, *konulmuşdur* MKT 441a/7
- kopar-ı-l-:** "kaldırılmak, haşredilmek" *koparılasm gün* TİEM 40 145b/9
- koparın-ı-l-:** "koparılmak" *koparınılmağ için* BKT 168b/4, *koparınılasız* TİEM 40 15a/8
- korkud-ı-l-:** "korkutulmak, inzar edilmek" *korkudılan* BKT 133b/2 *korkıldısalar* TİEM 40 154b/8, *korkudıldı* MKT 208b/3
- korkıdın-ı-l-:** "korkutulmak, inzar edilmek" *korkıdınıldılar* TİEM 40 142a/9
- koş-u-l-:** "koşulmak, takılmak, verilmek" *koşulmadı* MKT 212b/4
- koyın-ı-l-:** "batırılmak, geçirilmek" *koyınıladuğ* TİEM 40 188a/5
- kırı-l-:** "kurulmak" *kırılmışı* BKT 639b/6
- kırta-l-:** "ayrılmak, uzaklaşmak" *kırtaldılar* BKT 257b/5
- kurt-u-l-:** "kurtulmak" *kurtulacak* BKT 508a/2, *kurtuldu* MKT 166a/11
- kurt-ı-l-:** bk kurtul- MKT 314a/5, TİEM 40 185a/1, BKT 252b/7
- kurtın-ı-l-:** "kendi kendini kurtarmak" *kurtınılılar* TİEM 40 210b/1
- kurt-ı-l-:** "kurtulmak, emin olmak" *kurtıldun* TİEM 40 185a/1
- kırta-l-:** "ayrılmak, uzaklaşmak" *kırtaldılar* BKT 257b/5
- öğred-i-l-:** "öğretilmek" *öğredilmiş* BKT 534b/7, *öğredildi* MKT 266a/9
- ög-ü-l-:** "övlmek" *öğülmüş* BKT 269a/4, *öğülmüş* TİEM 40 137a/8
- ögin-i-l-:** "övlmek" *öginileler* TİEM 40 34a/7

- öğredin-i-l-:** "öğretilmek" *öğredinildünüz* TİEM 40 64b/2
- oğın-i-l-:** " çağırılmak, davet edilmek" *oğınlalar* TİEM 40 169a/7
- öldür-i-l-:** " öldürülmek" *öldürülse* BKT 302a/7, *öldürülmüş* TİEM 40 48b/8, *öldürilmek* MKT 304a/11
- öldürin-i-l-:** " öldürülmek" *öldürinileler* BKT 459b/4
- örü-l-:** "işlenmek" *örülmüş* TİEM 40 255a/9
- ört-i-l-:** " örtülmek, kaplanamak, baygınlık çökmek" *örtildi* BKT 277a/2 *örtülür* TİEM 40 199b/7
- ört-ü-l-:** "örtülmek, kaplanmak" *örtülmüşdür* MKT 2b/4
- örtün-i-l-:** "kaplanmak, bürünmek" *örtünildi* TİEM 40 99a/2
- söyken-i-l-:** "yaslandırılmak, dayatılmak" *söykenilmiş* TİEM 40 265a/6
- şaç-ı-l-:** "saçılmak, dağılmak" *şaçılmış* BKT 625b/7
- şakın-ı-l-:** "korkulmak" *şakınur* TİEM 40 123a/6
- şaklan-ı-l-:** "korunmak" *şaklanıldı* TİEM 40 261a/1
- şan-ı-l-:** "sayılmak, hesap edilmek" *şanılmışdur* TİEM 40 13b/4
- şar-ı-l-:** "sarılmak" *şarıla* TİEM 40 281a/6
- şay-ı-l-:** "kabul edilmek, addedilmek" *şayılmış* TİEM 40 111b/5 *şayılmışdur* MKT 19b/7
- seçin-i-l-:** "ayrılmak, ayrı ayrı olmak" *seçinilmişler* TİEM 40 77b/5
- şık-ı-l-:** "sıkılıp suyu çıkarılmak" *şıkılmağa* TİEM 40 279a/8
- şın-ı-l-:** "yenilmek, mağlub olmak" *şınıla* TİEM 40 253a/9
- şınan-ı-l-:** "imtihana çekilmek" *şınanılırsız* TİEM 40 181b/1
- sekidin-i-l-:** "azarlanmak, cebren alıkonulmak, yazgeçirilmek, sürülmek, kovulmak" *sekidinildi* TİEM 40 252b/2
- sev-i-l-:** "sevilmek" *sevilmişdür* TİEM 40 228a/5
- şoğ-ı-l-:** "(su) çekilmek, batmak" *şoğılmağ* TİEM 40 141a/10
- şor-ı-l-:** "sorulmak, hesaba çekilmek" *şorılacakdur* BKT 302b/3 *şorılmayasız* TİEM 40 10a/10, *şorılsa* MKT 436a/3
- şor-u-n-ı-l-:** "sorulmak, sorguya çekilmek" *şorunılsa* BKT 633a/2 ; *şorınıla* TİEM 40 281a/8
- şoy-ı-l-:** "(kabuğu) soyulmak, (perdesi) kaldırılmak, (yerinden) koparılmak" *şoyıla* TİEM 40 281a/8
- şuvarın-ı-l-:** " içirilenmek, sulanmak" *şuvarınılır* BKT 262b/2 *şuvarınıldılar* TİEM 40 242a/7

- sür-i-l-:** "sürülmek, kovulmak, sokulmak, sürüklenmek" *sürilmişdür* BKT 53a/4,
sürileler TİEM 40 249b/11, *sürilür* MKT 336b/9
- sürin-i-l-:** "sevkedilmek" *sürinildi* TİEM 40 221b/6
- taş-ı-l-:** " yayılmak, dağılmak, ayrılmak, saçılmak, gitmek, uzaklaşmak" *taşılurlardı*
 BKT 69b/5, *taşıldılar* TİEM 40 264b/9, *taşılmış* MKT 393a/4
- tap-ı-l-:** "(hazır) bulundurulmak" *tapılır* BKT 479a/7, *tapılana* TİEM 40 20a/2 , *tapılsa*
 MKT 168b/8
- tapın-ı-l-:** "(kendisine) ibadet edilmek, tapılmak" *tapınılurlar* TİEM 40 234a/8
- tar-ı-l-:** "(dartıl) tartılmak" *darılmış* TİEM 40 70a/10
- tar-ı-l-:** "uzatılmak" *tarılmış* TİEM 40 255b/2
- tar-ın-ı-l-:** "uzatılıp yayılmak" *tar-ınla* TİEM 40 282b/7
- toğurd-ı-l-:** "doğum yapılmak" *toğurdınılmışdur* TİEM 40 17b/8
- toğur-ı-l-:** "doğurulmak" *toğurmadı* TİEM 40 290a/5
- tol-ı-l-:** "doldurulmak" *toldurulmuş* TİEM 40 274a/5
- turur-ı-l-:** " durdurulmak" *tururınıldılar* TİEM 40 60a/11
- ula-l-:** "büyümek" *ulaldığı* BKT 282b/4
- ulaştır-ı-l-:** "bitiştirilmek, devam ettirilmek" *ulaştırıla* TİEM 40 119a/1
- ulaştırı-n-ı-l-:** "bitiştirilmek, devam ettirilmek" *ulaştırınıla* TİEM 40 3b/6
- ulaşdurn-ı-l-:** "devam ettirilmek, bitiştirilmek" *ulaşdurnıla* BKT 265b/1
- ulaş-ı-l-:** "ulaşılmak" *ulaşıla* BKT 5a/5
- unıd-ı-l-:** "terkedilmek, unutulmak" *unıdılmışlardur* TİEM 40 129a/7
- unud-ı-l-:** "unutul" *unudılmışlardan* BKT 327a/7, *unudulmuş* MKT 160b/2
- ur-u-l-:** "yapılmak" *uruldu* BKT 582a/5
- ur-ı-l-:** "vurulmak, yazılmak, takdir edilmek" *urıldı* TİEM 40 29b/2 *urula* MKT 44b/10
- ur-u-l-:** bk. *urıl* MKT 44b/10, TİEM 40 265a/4
- urın-ı-l-:** "vurulmak" *urınıldı* TİEM 40 93b/10
- uva-l-:** "uflanmak" *uvaldı* TİEM 40 68b/3
- uvad-ı-l-:** "ufalanmak" *uvadılmış* TİEM 40 78a/11
- uvan-ı-l-:** "ufalanmak, paramparça olmak" *uvanıla* BKT 612a/1 *uvanıla* TİEM 40
 255a/6
- uydurın-ı-l-:** "arkasından gönderilmek, peşisıra olmak" *uydurınıldılar* TİEM 40 107a/7
- uy-ı-l-:** "kendesine uyulmak" *uyıla* TİEM 40 99b/2
- uyın-ı-l-:** "kendesine uyulmak" *uyınıldılar* TİEM 40 12a/10
- üfür-ü-l-:** "üfürülmek, üflenmek" *üfürülen* MKT 211a/8

- üleş-i-l-:** "üleşilmek" *üleşilipdür* BKT 572a/4, *üleşilmiş* TİEM 40 124b/9
- ür-i-l-:** "üflenmek, üfürülmek" *ürile* BKT 137a/, *ürile* TİEM 40 63a/10
- ür-ü-l-:** bk. *üril* BKT 373b/4
- üyri-l-:** "seçilmek" *üyrimişlerdendür* TİEM 40 217a/1
- üzü-l-:** "yıpranmak" *üzülmegi* BKT 41/7
- vër-i-l-:** "verilmek, gönderilmek" *vèrildi* BKT 9a/6, *verileyidi* MKT 252b/5
- vérin-i-l-:** "verilmek" *vérinildiler* BKT 32b/1
- viribin-i-l-:** "gönderilmek" *virbirinile* TİEM 40 254a/7
- vir-i-l-:** "verilmek" *ad virilmiş* TİEM 40 152b/4
- vir-ü-l-:** bk. *viril* MKT 276b/5
- vir-i-n-i-l-:** "verilmek" *verinildi* TİEM 40 10b/1
- vur-u-l-:** "vurulmak" *vurulmuş* MKT 74a/8
- vurun-i-l-:** "vurulmak" *vurunıldı* BKT 63a/2
- yağın-i-l-:** "(yağmura) tutulmak" *yağınıldı* TİEM 40 172b/2
- yağdurın-i-l-:** "yağdırılmak" *yağdurınıla* TİEM 40 113b/3
- yağ-ı-l-:** "yanmak" *yağıldı* TİEM 40 21a/5
- yandurın-i-l-:** "yakılmak, ateşlenmek, tutuşturulmak" *yandurınıla* TİEM 40 281a/7
- yañ-ı-l-:** "hata etmek, yanılmak" *yañılavuz* TİEM 40 23a/1
- yap-ı-l-:** "yapılmak, kapatılmak, örtülmek, mühürlenmek, inşa edilmek" *yapıldı*
BKT 60b/6, *yapılmış* TİEM 40 3a/8
- yarad-ı-l-:** "yaratılmak" *yaradıldı mı* BKT 566b/6, *yaradılıdı* TİEM 40 37b/7
- yarad-u-l-:** bk. *yaradıl* BKT 54b/2
- yaraqlan-ı-l-:** "hazırlanmak" *yaraqlanılan* TİEM 40 144b/1
- yarı-l-:** "yarılmak, çatlamak" *yarıldı* BKT 396b/6, *yarıldı* TİEM 40 252a/8, *yarılmış*
MKT 4b/1
- yarlıgan-ı-l-:** "bağışlanmak, affedilmek" *yarlıgınıla* TİEM 40 85a/4
- yay-ı-l-:** "yayılmak" *yayılmış* BKT 571a/3, *yayıla* TİEM 40 166b/10, *yayıldı*
MKT 181b/5
- yaz-ı-l-:** "yazılmak" *yazılacaktı* BKT 528a/5, *yazıldı* TİEM 40 32a/4, *yazılan* MKT
68b/3
- yazın-ı-l-:** "yazılmak, kaydedilmek" *yazınıla* TİEM 40 233a/8
- yèñ-i-l-:** "yenilmek" *yèñildiler* BKT 168a/1
- yeyn-i-l-:** "hafifletilmek" *yeyenilmez* BKT 473a/1
- yığ-ı-l-:** "menedilmek" *yığılmışlar* TİEM 40 254b/11

yıgılın-ı-l-: "menedilmek" *yıgılınıldılar* TİEM 40 47a/5

yık-ı-l-: " yıkılmak, çökmek" *yıkılmağa* BKT 333b/1, *yıkıldı* TİEM 40 20a/9, *yıkıldı* MKT 186a/9

yıkın-ı-l-: "tahrib edilmek" *yıkınıladı* TİEM 40 159b/10

yırt-ı-l-: "yırtılmak" *yırtılmış* BKT 250b/4, *yırtıldı* TİEM 40 112a/4 *yırtılmış* MKT 4b/1

yiğ-i-l-: "yenilmek, mağlub olmak" *yiğildi* TİEM 40 192a/8

yitiş-i-l-: "ulaşılmak, erişilmek, yetişilmek" *yetişilmezdi* MKT 116a/1

yiynid-i-l-: "hafifletilmek, azaltılmak" *yiynidilmeye* TİEM 40 28a/7

yiynild-i-l-: " hafifletilmek, azaltılmak" *yiynildilmeye* TİEM 40 208a/9

yiynind-i-l-: " hafifletilmek, azaltılmak" *yiynindilmeye* TİEM 40 12a/4

yiyn-n-i-l-: bk.yeynil- BKT 24a/1

yoğna-l-: "kalınlaşmak, kuvvetlenmek" *yoğnaldı* TİEM 40 245b/3

yor-u-l-: "yorulmak, bitkin düşmek " *yorulup* BKT 606a/6, *yorulsa* MKT 145b/4

yor-ı-l-: bk.yorul-BKT 347a/3

yörüd-ü-l-: " yerinden koparılıp yürütülmek" *yörüdüldi* BKT 266b/6

yücelt-i-l-: "yüceltmek" *yüceltildi* BKT 40b/7, *yüceltilmiş* TİEM 40 280b/8

yüklen-i-l-: "bindirilmek" *yüklenilürsüz* TİEM 40 162b/6

yürid-i-l-: "yerinden oynatılmak" yerinden koparılıp yürütülmek" *yüridildi* TİEM 40 119a/9

yüridin-i-l-: "yerinden koparılıp yürütülmek" *yüridinildi* TİEM 40 279a/11

3.1.2.2 -(I) n- / -(U) n-

Batı Türkçesinde en çok kullanılan aslı dönüşlülük ekidir. Uzun bir kullanılış sürecinden sonra mana olarak da genişlemiş, esas dönüşlülük işlevinden başka bir de pasiflik ve mechullük işlevi kazanmıştır (İlker; 1997, 67).

al-ı-n-: "alınmak, tutulmak, yakalanmak, kabul edilmek " *alınan* BKT 192a/1, *alındı* TİEM 40 87a/5, *alınmaz* MKT 5b/11

aş(ı)l-ı-n-: "asılmak, idam edilmek" *aşlına* TİEM 40 113a/4

az-ı-n-: "kaybolmak" *azınurlar* TİEM 40 255a/10

bağ-ı-n-: tarafına bakılmak, yardım görmek" *bağınalar* TİEM 40 12a/4

berk-i-n-: "sağlam olmak " *berkinmiş* TİEM 40 242b/2

bırağ-ı-n-: " atılmak" *bırağınalar* TİEM 40 268b/11

bile-n-: "kundaklanmak" *bilenmiş* BKT 250b/3

- bil-i-n-:** "tanınmak, ortaya çıkmak, anlaşılmak, bilinmek" *bilene* BKT 575a/7, *biline* TİEM 40 167b/10, *bilindi* MKT 30b/4
- bil-ü-n-:bk. bilin-** MKT 20b/8
- bize-n-:** "süslenmek, donanmak" *bizendi* BKT 144a/4
- beze-n-:** "süslenmek, donanmak, güzel görünmek" *bezendi* TİEM 40 98b/8, *bezendi* MKT 35b/9
- boşa-n-:** "boşanmak" *boşansa* MKT 301b/3
- boya-n-:** "boyanmak" *boyanmış* MKT 421a/10
- bul-u-n-:** "bulunmak" *bulunmadı* BKT 423b/6, *bulındılar* TİEM 40 29b/2, *bulunsalar* MKT 304a/10
- bürü-n-:** "bürünmek" *bürünüp* BKT 619b/3
- buyur-ı-n-:** "emrolunmak" *buyurdu* TİEM 40 268a/5
- çıkar-ı-n-:** "çıkarılmak" *çıkarınasılar* TİEM 40 182a/9
- çek-i-n-:** "çekinmek" *çekinüp* BKT 240b/3
- daya-n-:** "dayanmak" *dayanurmen* MKT 218a/9
- degür-i-n-:** "kendisine verilmek" *degirinelere* TİEM 40 174a/1
- degz-i-n-:** "dönmek, dolaşmak" *degzinürler* TİEM 40 254a/11
- degzindür-i-n-:** "dolaştırılmak" *degzindürinür* TİEM 40 277b/8
- depre-n-:** "sarsılmak, herket etmek, çalkanmak" *deprendiler* BKT 451a/5 *deprene* TİEM 40 275a/7, *deprenmesi* MKT 231b/6
- dile-n-:** "dilenmek" *dilenmek* BKT 614a/7, *dilenür* TİEM 40, *dilendi* MKT 424b/3
- dikl-i-n-:** "dikilmek, dik durmak" *dikilindi* TİEM 40 284b/3
- dirild-i-n-:** "diriltilmek" *dirildineler* TİEM 04 127a/3
- diril-i-n-:** "dirilmek" *dirilinmişler* TİEM 40 236b/6
- doğa-n-:** "dokunmak, değmek" *doğandı* BKT 43b/5
- doğ-u-n-:** "çarpmak, değmek, dokunmak" *doğunısar* BKT 556b/4, *doğunıcı* TİEM 40 227a/6, *doğunsa* MKT 31a/8
- doğ-ı-n-:** **bk.doğun** BKT 63b/6, MKT 447a/8
- dökil-i-n-:** "aktılmak, dökülmek" *dökilinür* TİEM 40 252a/1
- dökl-i-n-:** **bk dökilin** TİEM 40 277a/7
- döle-n-:** "huzur kavuşmak, durmak, sğlenmek, kalmak" *dölenür* BKT 266b/1, *dölendi* TİEM 40 106a/9
- döndür-i-n-:** "döndürülmek" *döndürineler* BKT 448a/6, *döndürinürler* TİEM 04 89b/8
- döndüril-i-n-:** "döndürülmek" *döndürilineleler* TİEM 04 60b/4

- dön-e-n-:** "geri dönmek, tersyüz olmak" *dönene* TİEM 40
- döşe-n-:** "döşenmek, donatılmak" *döşendi* BKT 640a/2, *döşenmişlerdür* 54b/1, *döşenecek* MKT 191a/2
- düke-n-:** "tükenmek, bitmek, sona ermek" *dükenmezden* BKT 325a/5 *dükenür* TİEM 40 131a/11, *dükendi* MKT 369a/2
- dür-i-n-:** "toplanamak" *dürineler* BKT 153a/7
- dut-ı-n-:** "edinmek" *dutunursan* TİEM 40 174b/11
- eridil-i-n-:** "eritilmek" *eridiline* TİEM 40 158b/6
- ey-le-n-:** "edilmek" *güc eylenmeyeler* TİEM 40 221b/5
- gel-i-n-:** "gelinmek" *gelinmiş* TİEM 40 147a/1
- getür-i-n-:** "verilmek" *getürinürseñ* TİEM 40 179a/10
- givür-i-n-:** "sokulmak, atılmak" *givürineler* TİEM 40 248b/4
- gönendür-i-n-:** "istifade etirilmek" *gönendürinürler* TİEM 40 178b/6
- gösterd-i-n-:** "gösterilmek" *gösterdineler* TİEM 40 288a/1
- göster-i-n-:** "gösterilmek" *gösterineler* TİEM 40 174a/1
- gör-i-n-:** "görünmek" *görinecekdür* BKT 569b/6, *görinmez* TİEM 40 240b/5, *görinür* MKT 248b/5
- gör-ü-n-:** "fark olunmak, görülmek" *görünse* MKT 253a/1
- göne-n-:** "yaralanmak, refaha kavuşmak, istifade etmek, faydalanmak" *gönendükleri* BKT 403a/7, *gönendünüz* TİEM 40 153b/1
- göyü-n-:** "yanmak" *göyünmek* BKT 310b/3, *göyneler* TİEM 40 35b/9
- ımızğa-n-:** "uyuklamak" *ımızğanmak* TİEM 40 83b/1
- ina-n-:** "inanmak, iman etmek" *inanlar* BKT 139b/3, *inanmaz* TİEM 40 271b/6, *inandı* MKT 333b/6
- inci-n-:** "incinmek, zarar görmek" *incindiler* BKT 75a/1, *incinesi* TİEM 40 20b/7, *incindük* MKT 115a/9
- iste-n-:** "davet edilmek, arzu edilmek" *istenür* BKT 51a/7, *istenür* MKT 36b/8
- is-i-n-:** "isinmek" *isinesiz* TİEM 40 185a/7
- id-i-n-:** "edinmek" *idindiler* TİEM 40 71a/4, *idindi* MKT 68a/10
- ivdür-i-n-:** "acele ettirilmek, koşturulmak, koşuşmak" *ivdürinürler* TİEM 40 108a/6
- kal-ı-n-:** "kalınmak" *kalınısarlarımıvuz* TİEM 40 178b/5
- kesil-i-n-:** "kesilmek" *kesiline* TİEM 40 51b/5
- kesin-i-l-:** "parça parça edilmek" *kesinildi* TİEM 40 119a/9
- kıgr-n-:** "nida olunmak" *kıgrınalar* TİEM 40 222b/4

- kıl-ı-n-:** "kılınmak" *kılınmadı* BKT 297b/3 *kılına* TİEM 40 264b/8 *kılınmadı* MKT 194b/1
- kopar-ı-n-:** "kaldırılmak" *koparınalar* TİEM 40 182a/8
- ko-n-:** "konmak, yerleşmek, konaklamak" *kondı* BKT 249a/7, *konmuşdur* MKT 97b/3
- oku-n-:** " okunmak, çizgirmek" *okunsa* BKT 181b/1
- okı-n-:** "okunmak, kıraat edilmek" *okına* TİEM 40 270a/3, *okınsa* MKT 417b/19
- okun-:bk. okın** BKT 454b/6
- ol-ı-n-:** "olunmak, edilmek" *arz olunalar* TİEM 40 141b/6, *olunurdu* MKT 158a/3
- olun-: bk.olın** MKT 106a/6
- ov-ı-n-:** "eğlenmek" *ovınur* TİEM 40 141a/10
- ögre-n-:** "öğrenmek" *öğrendi* BKT 6b/1, *öğrenürler* TİEM 40 8a/11 *öğrendi* MKT 5a/6
- ört-ü-n-:** "örtünmek, sarınmak" *örtünmek* BKT 154b/5, *örtünürler* TİEM 40 103b/9
- seçil-i-n-:** "açıklanmak, beyan olunmak" *seçilindi* TİEM 40 103b/5
- sev-i-n-:** "sevinmek, şımarlamak, böbürlenmek" *sevindi* BKT 207a/4 *sevinün* TİEM 40 220b/2
- sil-i-n-:** "temizlenmek" *silindüklerinden* TİEM 40 95a/10
- söyke-n-:** "dayanmak, yaslanmak" *söykenmiş* BKT 598b/5
- söy-ü-n-:** "sönmek" *söyünmüşler* TİEM 40 153b/3
- şağı-n-:** "sanmak, düşünmek" *şagınurmen* BKT 311 a/5
- şak-ı-n-:** "sakınmak" *şakındılar* BKT 115a/6 , *şakınsız* TİEM 40 37b/10 *şakınsunlar* MKT 66a/7
- şal-ı-n-:** "salıverilmek, serbest bırakılmak" *şalınmış* TİEM 40 277a/6 *şalınup* MKT 300b/8
- şay-ı-n-:** "kabul edilmek, addedilmek" *za'ıf şayınurlar* TİEM 40 77b/10
- sekpe-n-:** "bağırıp çağırarak, azarlamak" *sekpenme* ol TİEM 40134a/9
- şığı-n-:** "sığınmak, dayanmak, güvenmek" *şıgıncak* BKT 195b/3; *şıgıncırsa* TİEM 40 28b/10, *şıgındı* MKT 361b/2
- şıyır-ı-n-:** "sıyılmak, kayıp gitmek" *şıyırınca* TİEM 40 20b/10
- şına-n-:** "sınanmak, denenmek" *şınandı* BKT 451a/5, *şınanasız* TİEM 40 34a/3
- şor-ı-n-:** "sorguya çekilmek, mes'ul tutulmak" *şorınalar* TİEM 40 233a/8
- söyke-n-:** "yaslanmak, dayanmak" *söykenecek* TİEM 40 112a/9
- şuvar-ı-n-:** "içirilmek" *şuvarınalar* TİEM 40 282a/11
- sür-i-n-:** "sürüklenmek, sevkedilmek" *sürinürler* TİEM 40 83a/7
- tağıl-ı-n-:** "parçalanıp dağılmak" *tağılınsız* TİEM 40 203b/6

- taştı-n-**: "sürüklenmek" *taştınalar* TİEM 40 253a/10
- taaya-n-**: "dayanmak, güvenmek" *taayanacağ* BKT 251a/4 , *taayanurın* TİEM 40 148b/5 ,
taayanacağ MKT 206b/2
- taay-ı-n-**: "kaymak" *taayınur* BKT 294a/3, *taayınursanız* TİEM 40 15b/3
- taul-ı-n-**: "(dulın) güneş, ay, yıldız batmak, kaybolmak, sönüp gitmek" *taulınıcıları* TİEM 40 63b/2
- tüke-n-**: "tükenmek, sona ermek, bitmek" *tükenecek* BKT 574b/7
- uşıa-n-**: "usanmak, bıkmak" *uşanmaz* BKT 519a/6
- uva-n-**: "paramparça olmak, ufalanmak" *uvana* TİEM 40 271a/9
- uv-ı-n-**: "aklı başımdan gitmek, şaşkına dönmek" *uvındılar* TİEM 40 269a/11
- uya-n-**: "uyanmak" *uyanalar* MKT 115b/1
- uyıl-ı-n-**: "uyulmak" *uyılınası* TİEM 40 239b/7
- uza-n-**: "uzun olmak, uzanmak, uzun sürmek" *uzandı* BKT 582b/5, *uzandı* TİEM 40 257b/5
- vér-i-n-**: "verilmek" *vérinenler* BKT 362b/6
- yandur-ı-n-**: "yakılmak" *yandurınurlar* TİEM 40 225b/11
- yaradıl-ı-n-**: "yaratılmak" *yaradılınurlar* TİEM 40 170b/9
- yarad-ı-n-**: "yratılmak" *yaradınurlar* TİEM 40 82a/3
- yarak-la-n-**: "hazırlanmak" *yaraklandı* BKT 4b/3
- yarlıga-n-**: "bağışlanmak" *yarlıganmağdur* BKT 66a/5
- yay-ı-n-**: "yayılmak" *yayınup* MKT 427a/2
- yaz-ı-n-**: "kendiliğinden yazmak, uydurmak" *yazındı* TİEM 40 171a/1
- yığ-ı-n-**: "uzak durmak" *yıgınmasun* BKT 46b/5
- yığl-ı-n-**: "menedilmek, alıkonulamak" *yığlınursanız* TİEM 40 14b/5
- yi-n-**: "yenmek" *yinmiş* MKT 449a/1
- yiñil-i-n-**: "yenilmek, mağlub edilmek" *yiñilinesiz* TİEM 40 23b/7
- yiynil-i-n-**: "hafifletilmek" *yiynilindi* BKT 191a/7
- yumşıa-n-**: "yatışıp yumuşamak, gevşemek" *yumşıanur* TİEM 40 219a/11
- yu-n-**: "yılanmak" *yunmağičün* BKT 492b/6, *yunasız* TİEM 40 38b/9, *yunmağičün* MKT 328a/8

3.1.3 İşteşlik Ekleri:

Geişle ve geişsiz fiillere -ş-, -ış-, -iş ekleri getirilerek müşareket yapılır (*Akkuş; 1995, 235*).

3.1.3.1 - (İ) ş- / -(U) ş-

Eski Türkçeden beri çok işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir. Bu ekin Eski anadolu Türkçesinde de en işlek fiilden fiil yapma eki olan bu ek hem işteşlik, hem oluş bildirme işlevinde kullanılır (Ergin; 2009, 207-208).

ayrıl-ı-ş-: "birbirinden ayrılmak" *ayrılışınız* BKT 602a/3, *ayrılışalar* TİEM 40 45a/5

az-ı-ş-: "birbirini azdırmak, saptırmak, sınırı aşmak" *azışdılar* BKT 120a/3, *azışdı* MKT 253a/9

barı-ş-: "barışmak, anlaşmak" *barışmağa* BKT 190b/4, *barışmak* TİEM 40 45a/2

bil-i-ş-: "tanışmak" *bilişürler* BKT 223a/6

bul-u-ş-: "karşılaşmak, buluşmak" *buluşdı* BKT 69a/3, *buluşduğda* MKT 126a/10

burı-ş-: "buruşmak" *burışmışdur* BKT 624a/2

buyr-ı-ş-: "birbirine emretmek, birbirine tavsiye etmek" *buyrışun* TİEM 40 267a/8

çal-ı-ş-: "savaşmak, cihat etmek, çalışıp çalamak, uğraşmak" *çalışanlar* BKT 377b/3

çağrı-ş-: "bağrıışmak, feryad etmek" *çağrışalar* TİEM 40 208a/10

çek-i-ş-: "çekişmek, tartışmak, davasını etmek" *çekışdı* BKT 42a/3 *çekışdiler* MKT 18b/9

çivşe-ş-: "fısıldaşmak" *çivşeşün* TİEM 40 259b/1

danı-ş-: "danışmak, sormak, istişaret etmek" *danışdılar* BKT 248b/7, *danış* TİEM 40 32b/1

deg-i-ş-: "değişmek" *değişdiler* BKT 319a/5

dok-u-ş-: "tokuşmak" *dokuşur* BKT 574a/7

dola-ş-: "dolaşmak" *dolaşsa* BKT 624a/4, *dolaşsa* MKT 429a/7

dön-i-ş-: "dönmek" *dönişeler* TİEM 40 17a/11

düri-ş-: "toplanamk, birikmek" *dürişürler* BKT 113a/2, *dürişe* TİEM 40 15b/10

dut-ı-ş-: "tutuşmak" *dutışdı* TİEM 40 144b/8

düz-ü-ş-: "peşepe uydurmak" *düzüşür* BKT 295a/6

ér-i-ş-: "ulaşmak, yetişmek, kavuşmak" *érişdı* BKT 286a/2

ev-i-ş-: "acele etmek" *evişiñüz* BKT 583b/2

eyid-i-ş-: "birbirine söylemek" *eyidiş* TİEM 40

eyle-ş-: "karşılıklı yapmak, etmek" *eyleşmek* TİEM 40 257b/10

- ıra-ş-:** "uzaklaşmak" *ıraşdılar* BKT 512b/2
- ısmarla-ş-:** "birbirine tevsiye etmek" *ısmarlaşdılar* BKT
- iç-i-ş-:** "karşılıklı içmek" *içişün* TİEM 40 181b/2
- ir-i-ş-:** "ulaşmak, erişmek" *irişdiler* TİEM 40 30a/3
- iv-i-ş-:** "koşuşmak, yarış etmek" *ivişün* TİEM 40 11a/9
- kakı-ş-:** "kakışmak" *kakış* TİEM 40 282b/2
- kama-ş-:** "kamaşmak" *kamaşa* TİEM 40 276b/9
- kap-ı-ş-:** "kapışmak" *kapışmak* MKT 142b/2
- karı-ş-:** "karışmak, katışmak" *karışdı* BKT 318a/6 , *karışdı* TİEM 40 98b/7
- kav-u-ş-:** "birleşmek" *kavuşdığı* BKT 320b/2
- kıgr-ı-ş-:** "birbirin çağırarak, birbirini seslenmek" *kıgrışdılar* TİEM 40 270a/6
- kız-ı-ş-:** "tutuşturulup yakılmak" *kızıışsa* BKT 633a/3
- ol-ı-ş-:** "karışıklık olmak" *razi olışdılar* TİEM 40 17b/6
- öğürd-i-ş-:** "birbirle yarış etmek, koşuşmak" *öğürdişün* TİEM 40 53a/7
- sevin-i-ş-:** "sevinmek" *sevinişürler* BKT 440a/2
- şarma-ş-:** "dolaşmak" *şarmaşmış* BKT 628b/7, *şarmaşdılar* TİEM 40 113a/7
- şav-a-ş-:** "ihtilafa düşmek" *savaşaydunuz* TİEM 40 85a/10
- şıkın-a-ş-:** "sıkışmak, kenetlenmek" *şıknaşmış* TİEM 40 263b/2
- şor-u-ş-:** "birbirine sormak, arayıp sormak" *şoruşmayalar* BKT 421b/5, *şorışurlar* TİEM 40 279a/5
- tan-ı-ş-:** **bk. danış-** BKT 168a/4, TİEM 40 184b/4
- tap-ı-ş-:** "karşılaşmak, rastgelmek" *tapışdılar* BKT 321b/4, *tapışup* MKT 50a/1
- tart-ı-ş-:** "münakaşa etmek, çekişmek" *tartışurlar* BKT 264a/1; *tartışmaz* TİEM 40 222a/6
- uğra-ş-:** "mücadele etmek" *uğraş* BKT 190a/5
- ula-ş-:** "erişmek, ulaşmak, vasıl olmak" *ulaşurlar* TİEM 40 42a/1
- üle-ş-:** "üleşmek, paulaşmak" *üleşmekde* BKT 203a/3, *üleşdilerdi* TİEM 40 125b/11
- uyı-ş-:** "uyuşmak" *uyışmış* TİEM 40 225b/6
- vir-i-ş-:** "birbirine vermek, birbirine sunmak" *virişeler* TİEM 40 250a/7
- yap-ı-ş-:** "yaklamak, sımsıkı sarılmak, tutanmak" *yapışdı* BKT 249b/1 *yapışun* TİEM 40 29a/1
- yar-ı-ş-:** "yarış etmek, yarışmak" *yarişuruz* TİEM 40 111a/11
- yêt-i-ş-:** "ulaşmak, uğramak, tutunmak" *yêtişdi* BKT 32b/4, *yetişmege* MKT 46b/6
- yit-i-ş-:** "yetişmek, kafi gelmek, erişmek" *yitişdi* MKT 23b/2

yil-i-ş-: "koşuşmak, boşanmak, boşanıp saldırmak" *yilişürler* TİEM 40 156b/7

yügr-i-ş-: **bk.yügrüş** TİEM 40 210b/7, BKT 175b/4

yügr-ü-ş-: "koşuşmak" *yügrüşüp* BKT 485b/3, *yügrişeler* TİEM 40 210b/7

3.1.4 Diğer Fiilden Fiil Yapma Ekleri:

3.1.4.1 -A-

Bu ek de işlek olarak kullanılmayan bir ektir. Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bir kaç örnekte geçmektedir.

kağıl-a -: "gazap etmek" *kağılamağıçün* BKT 69a/7

kap-a-: "kapamak" *kapasa* MKT 125a/2

şın-a-: "denemek, imtihan etmek, yoklamak" *şınaruz* TİEM 40 11b/6 *şınadı* MKT 382a/7

ür-e-: "çoğalmak" *üredi* TİEM 40 75a/11

yarlıg-a-: "bağışlamak, affetmek" *yarlıgıya* TİEM 40 22b/8

3.1.4.2 -GUZ-

İşlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Ek; Doğu Türkçesinde fonksiyon olarak ettirgen fiiller türetmeye yarayan eklerdendir.

dur-ğuz-: "durdurmak, yerine getirmek" *durğuzurlar* MKT 25b/10

3.1.4.3 -I-

Bu ek işlek olmayan eklerinden biridir. Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde bu ekle yapılan fiiller de çok az geçmiştir.

bundur-ı-: "şımarmak, mağrur olmak" *bundurıdı* TİEM 40 186b/9

kağ-ı-: "kızmak, öfkelenmek" *kağımağdan* MKT 45b/7

şaş-ı-: "vasfı değişmek, bozulub kokmak" *şaşımamış* TİEM 40 242a/5

3.1.4.4 -k-

İşlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Bugün unutulmuştur. Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde bir kaç misalde geçmiştir.

şı-k-: "sıkıp suyunu çıkarmak, (üzüm) sıkmak" *şıkarıdum* TİEM 40 112b/5

şın-ı-k-: "yenilmek" *şınıgıp* BKT 573a/3, *şınıkdılar* MKT 48b/10

uya-k-: "batmak" *uyağdı* TİEM 40 63b/3

3.2 İsimden Fiil Yapma Ekleri:

3.2.1 +A-

Bu ek fazla işlek olmayan ve bazı örneklerde görülen bir ektir. İsimlerden olma veya yapma ifade eden fiiller yapar. Bu ek de Türkçede başlangıçtan beri vardır ve hiç değişmemiştir (Ergin; 2009, 181).

dil+e-: "istemek, arzu etmek" *diledi* MKT 4a/5

ķav(ı)z+a-: "kavramak, derleyip toplamak, saklamak" *ķavzadı* TİEM 40 283a/1

oyun+a-: " oynamak, alay etmek, eğlence edinmek" *oynar mısın* BKT 350b/4

oy(u)n+a-: "eğlenmek" *oynaya* TİEM 40 111a/7, *oynamağdur* MKT 286a/1

dün+e-: "gecelemek, geceyi geçirmek" *düner* TİEM 40 41a/9

gizy+e-: "gizlemek, saklamak" *gizyeyüp* MKT 31b/9

3.2.2 +An-

+A- ekinin dönüşlülük eki -n- ile birleşmesinden oluşmuş bir birleşik ektir. Ekin işlevinde "olma" bildirme yanında -n- ekinin "yapılan işin yapana dönüşünü gösterme" (Korkmaz; 2009, 112)

yör+en-: "etrafında dolaşmak, yönelmek" *yörendüklerinde* TİEM 40 222b/5

3.2.3 +Al-

Bu ek de eskiden beri kullanılan isimden fiil yapma eklerinden biridir. İşleklik sahası pek geniş değildir. Umumiyetle sıfatlardan fiil yapar. Bu ekte de başlangıçtan beri hiç bir değişiklik olmamıştır (Ergin; 2009 181).

buñ+al-: "bunalmak" *buñalmışa* TİEM 40 182a/3

ul+al-: "büyümek" *ulalalar* TİEM 40 35b/3

yön+el-: "yönelmek, bir tarafa gitmek" *yöneldi* MKT 274a/1

yüc+el-: "yüce, üstün olmak, münezzeh olmak" *yüceldi* TİEM 40 268b/6

3.2.4 +Ar-

Bu ek Türkçe de eskiden beri görülen ve işleklik sahası sınırlı olan eklerden biridir (Gülsevin; 1997, 138).

Sıfat cinsinden isimlere gelerek geçişsiz fiiller türetme fonksiyonu ile kullanılan bir ektir. Hacıeminoğlu, bu ekin birleşik bir ek olduğunu söylemekte önce +a-, / +e-, ile isimden fiil yapıldığını daha sonra -r- ile fiilden fiil yapıldığını söylemektedir (Hacıeminoğlu; 1991, 174).

ağ+ar-: "(yüzü) ak olmak" *ağardı* BKT 62a/7

burt+ar-: "yüzünü ekşitmek" *burtarup* BKT 374a/1

ot+ar-: "otlatmak, ot ihtiyacını karşılamak" *otarun* TİEM 40 149b/4

yaş+ar-: "yeşermek" *yaşarurlar* MKT 96b/4

3.2.5 +dA-

Türkçe 'de eskiden beri görülen, diğer isimlerden fiil yapmakta çok az kullanılan bu ek ses taklidi kelimelerden fiil yapmakta işlek bulunmamaktadır. Diğer isimlerden yapma ifade eden fiiller yapar (Ergin; 2009, 182).

Gabain, Bu ekin Moğolca 'da da aynı olduğunu söyleyerek fonksiyonunun taban ismini vasıta haline getirmek olduğunu belirtir (Gabain;1988, 50).

Timurtaş, bu ekin iki heceli kelimelerden fiil yapılmaktadır (Timurtaş;1994, 113).

al+da-: "aldatmak, kandırmak, yanıltmak" *aldadı* BKT 145b/1, *aldamazlar* TİEM 40 2b/4, *aldamağı* MKT 70a/8

iz+de-: "istemek" *izdemezler* MKT 3a/8

öz+de-: "istemek" *özdegen* BKT 523a/1

3.2.6 +I-

Ünsüzle biten isim kök ve gövdelerine gelerek geçişsiz fiiller yapan, ek Eski Türkçede kullanılırdı. Fakat sonradan işlekliğini ve canlılığını kaybetmiştir (Ergin; 2009, 182).

berk+i-: "katılaşmak" *berkidi* BKT 582b/5

3.2.7 +I-

Bu ek işleklik sahası, derecesi ve vazifesi bakımından -al, -el ekinden farksızdır. Onun gibi bazı sıfatlardan olma ifade eden fiiller yapar (Ergin; 2009, 181).

diri+l-: "dirilmek" *dirildiği* BKT 326b/5, *dirilesiz* TİEM 40 71a/7

dizi+l-: "sıralanmak" *dizildiler* TİEM 40 119b/9

ince+l-: "incelemek" *incelür* BKT 477b/6

yüce+l-: "yücelmek, ululanmak, yükselmek, üstün geleme" *yüceldi* BKT 104a/7

3.2.8 +IA-

Bu ek isimden fiil yapma eklerinin en işlek olanıdır: misalleri sayılmayacak kadar çok olup isimden fiil yapmak gerekince bugün en canlı örnek olarak daima bu eke başvururlar (Ergin; 2009, 180).

‘aceb+le-: “şaşırmak, şaşkınlığa düşmek, tuhaf karşılamak” *‘aceblediler* BKT

489b/4, *‘acabladılar* TİEM 40 215a/9, *‘aceblediler* MKT 325b/8

ağır+la-: “çökertmek, iyilik etmek, ikramda bulunmak” *ağırlamışdı* BKT 644a/6 ,

ağırlamazsız TİEM 40 285a/1

arı+la-: "temizlemek, arıtmak" *arılar* MKT 248b/11

aru+la-: “tenzih etmek, yüceltmek” *arulayup* BKT 495b/4, *arularbiz* MKT 4b/4

arzu+la-: "temenni etmek, istemek" *arzularlar* TİEM 40 210b/11

av+la-: “avlamak, *avlanmak*” *avlar* BKT 607b/2, *avlan* TİEM 40 48b/5

avuç+la-: “avuçlamak” *avuçlayup* BKT 40a/3, *avuşladı* TİEM 40 19a/8

‘ayıb+la-: “ayıplamak, yermek” *‘ayıblamağuz* BKT 557b/2, *‘ayblarıdı* MKT 228b/2

ayırt+la-: "fark gözetmek, ayırım yapmak" *ayırtlamazuz* TİEM 40 82a/2

bağış+la-: "bağışlamak, vermek, armağan etmek, temize çıkarmak" *bağışladı* BKT

28a/5, *bağışlayıcısañ* TİEM 40 23b/3, *bağışlamaz* MKT 60a/1

- bağ+la-:** "bağlamak" *bağlayup* BKT 387a/2 , *bağlamakdan* MKT 128a/4
- baş+la-:** "başlamak" *başladı* BKT 5b/1, *başladı* TİEM 40 115a/2 *başladılar* MKT 48a/7
- bir+le-:** "birliğine inanmak" *birlemekde* TİEM 40 63b/7 , *birleşüz* MKT 39b/2
- bis+le -:** "büyütmek, yetiştirmek, terbiye etmek" *bislediler* TİEM 40 134a/11 , *bisledi* MKT 83a/9
- biyer+le-:** "kabul etmek, almak" *biyerledi* TİEM 40 25a/5
- boğaz+la-:** "boğazlamak, boğazını keserek, öldürmek" *boğazladılar* BKT 10b/5, *boğazlayasız* TİEM 40 6a/2, *boğazladı* MKT 327b/9
- boğ+la-:** "(deve) yavrulamak" *boğlayacak* TİEM 40 57a/10
- bügü+le-:** "büyülemek, gözünü boyamak" *bügüleyeseñ* TİEM 40 77b/4
- depe+le-:** "öldürmek, tepelemek" *depeledi* BKT 321b/4
- diñ+le-:** "dinlemek" *diñlerler* TİEM 40 250b/4
- diş+le-:** "dişlemek, ısırarak" *dişlediler* BKT 172b/1, *dişlediler* MKT 117a/11
- eg+le-:** "alıkoymak, oyalamak" *eglemesün* TİEM 40 265b/2
- endāze+le-:** "tayin etmek, takdir etmek" *endāzledünüz* TİEM 40 18a/9
- erte+e-:** "sabaha ulaşmak, sabahlamak" *ertelemekde* BKT 264a/5
- esās+la-:** "temellendirmek, kurmak" *esāsladı* BKT 212a/3
- esen+le-:** "selamlama" *esenlemegi* BKT 456b/1, *esenlemegi* TİEM 40 201b/1
- ezber+le-:** "ezberlemek" *ezberlemek* TİEM 40 252b/5
- girçek+le-:** "doğrulamak" *girçekledi* BKT 464a/1, *girçeklerseñüz* MKT 12b/1
- giz+le-:** "saklamak gizlemek, ortaya çıkarmamak" *gizlerler* TİEM 40 60b/1
- göz+le-:** "gözetlemek" *gözlemezmisin* MKT 209a/4
- gür+le-:** "dürlemek" *gürlemek* TİEM 40 3a/3
- hıfz+la-:** "ezberlemek" *hıfzlamagiçün* MKT 252b/1
- hezer+le-:** "sakınmak, korunmak" *hezerleşüz* MKT 66a/11
- harāb+la-:** "harap etmek" *harābladı* BKT 352b/3
- hor+la-:** "aşağılamak" *horladı* BKT 640b/7, *horlaman* TİEM 40 125a/11
- irte+le-:** "sabahlamak" *irtelediler* TİEM 40 270a/8
- iş+le-:** "işlemek, yapmak, çalışmak, yerine getirmek" *işledigi* BKT 119a/4 *işlemediler* TİEM 40 34a/7, *işledi* MKT 156a/2
- kap+la-:** "kaplamak, kuşatmak, örtmek, sarmak" *kaplamışdur* BKT 3b/7 *kaplarısa* TİEM 40 6b/10, *kapladı* MKT 164b/11
- karşu+la-:** "karşılamak" *karşularlar* BKT 355a/1

- konuk+la-:** "misafir etmek" *konuklamağa* BKT 322a/2, *konuklayalar* TİEM 40 143a/5
- kulaç+la-:** "kulaçlamak" *kulaçlamağdan* TİEM 40 108a/5
- kulağuz+la-:** "yol göstermek, delal etmek" *kulağuzlayayın* TİEM 40 152a/6
- kulavuz+la-:** bk. *kulağuzla*
- mö+le-:** "böğürmek" *mölemegi* TİEM 40 151a/3
- muştı+la-:** "mücadelemek" *muştılayıcı* BKT 14b/6, *muştılar* TİEM 40 231a/1
- ot+la-:** "bol bol yemek" *otlaya* TİEM 40 111a/7, *otlağanı* MKT 434b/1
- ögüt+le-:** "öğütlemek, öğüt vermek, nasihat etmek, uyarmak" *ögütledi* BKT 544b/1, *ögütlemek* TİEM 40 205b/11
- şağış+la-:** "saymak" *şağışladuğ* BKT 475b/4
- şak+la-:** "saklamak, korumak, gizlemek, biriktirmek, gözetmek" *şakladı* BKT 249b/2, *şaklaya* TİEM 40 156a/3, *şaklamışdur* MKT 379a/7
- selām+la-:** "selam vermek" *selamlan* TİEM 40 41b/6
- şifat+la-:** "sıfatlamak, nitelemek" *şıfatladı* MKT 179a/1
- sinir+le-:** "ayaklarını keserek öldürmek" *sinirlediler* BKT 163a/4
- söy+le -:** "söylemek, dile getirmek" *söyledi* BKT 103 a/7, *söyleme* TİEM 40 105b/10, *söylemezdi* MKT 117a/10
- tağ+la-:** "damga basmak" *tağlayavuz* TİEM 40 270a/4
- talān+la-:** "dağıtmak, ortalığı karıştırmak" *talānlamak* MKT 195a/6
- tañ+la-:** "şaşmak, hayret düşmek" *tañladunuz mı* BKT 161b/4 *tañladunuz* TİEM 40 73b/11, *tañla* MKT 163a/11
- taþ+la-:** "vurmak" *taþlayıcı* TİEM 40 184b/3
- tañ+la-:** "şaşırmak" *tañladunuz mı* BKT 161b/4
- taş+la-:** "taşlamak" *taşladılar* BKT 649a/6, *taşlaruz* MKT 316a/9
- tiz+le-:** "aceleye getirmek, acele ettirmek" *tizlediler* BKT 72a/1, *tizleñüz* MKT 16a/9
- top+la-:** "toplamak, düzeltmek" *toplamağičün* MKT 255a/10
- uğur+la-:** "çalamak" *uğurladısa* BKT 257b/7, *uğurladı* TİEM 40 115a/11; *uğurlasa* MKT 169a/1
- ulu+la-:** "yüceltmek, övmek" *ululadılar* BKT 251a/6, *ululadılar* TİEM 40 79b/5, *ululadılar* MKT 165a/3
- uyuk+la-:** "uyuklamak" *uyukulayup* BKT 315b/5, *uyukladılar* MKT 205a/11
- yağma+la-:** "zorla almak, yağma etmek" *yağmalanan* TİEM 40 48b/4 *yağmalamak* MKT 267b/6
- yağşı+la-:** "yüceltmek" *yağşılarlar* MKT 60a/4

yalan+la-: "yalanlamak, inkar etmek" *yalanladı* 135b/5

yarağ+la-: "hazırlamak" *yarağladı* BKT 94b/2, *yarağladuğ* TİEM 40 277b/1, *yarağladuğ* MKT 58b/8

yiğ+le-: "yenilemek, tekrarlamak" *yiğileyem* TİEM 40 142b/10

yük+le-: "yüklemek" *yükledi* TİEM 40 80a/11

3.2.9. +*lan-*

+la ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazıları -n- dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lan- biçiminde kaynaşmış ve bir birleşik ek oluşturmuştur (Korkmaz; 2004,119).

ağır+lan-: "durumu ağırlaşmak, çakılıp kalmak ,ağırlanmak, hürmet görmek " *ağırlandı* BKT 179b/7, *ağırlanmışlardır* TİEM 40 272b/5 , *ağırlanmışlardır* MKT 385a/8

‘ār+lan-: "utanmak, çekinmek" *‘ārlandılar* BKT 104b/5, *‘ārlanmaz* TİEM 40 48a/1

‘yīb+lan-: "kınanmak" *‘yıblanmış* TİEM 40 70b/9

ayrut+lan-: "temizlenmek" *ayrutlanmış* BKT483b/4, *ayırtlandı* TİEM 40 85a/8

azık+lan-: " hazırlık yapmak, azık hazırlamak" *azıklanıñuz* BKT 30a/6 *azıklanıñuz* MKT 21b/9

bağış+lan-: "bağışlanmak" *bağışlanur* BKT 232b/6, *bağışlanur* MKT 416a/7

bağ+lan-: "bağlanmak" *bağlandığı* BKT 641a/6, *bağlanmışdur* TİEM 40 54a/11, *bağlanmışdur* MKT 82a/6

bara+lan-: "dağılıp barçalanmak" *baralanup* MKT 306a/4

baş+lan-: "başlanmak" *başlanmış* BKT 407a/5

bes-len-: "beslenmek" *beslenür* MKT 356a/11

bis+len-: "büyütölmek, yetiştirilmek" *bislenesin* TİEM 40 149a/3

biyer+len-: "kabul edilmek, kabul ılunmak" *biyerlenmeye* TİEM 40 9b/6

boğaz+lan-: "öldürmek, kesilmek, boğazlanmak" *boğazlandı* BKT 25b/3, *boğazlandı* TİEM 40 48b/9

bulın+lan-: "ganimet olarak almak, ganimet elde etmek" *bulınlandunuz* TİEM 40 87a/3

bügü+len-: "büyölenmek, gerçeğı görmemek, aldanmak" *bügülenürsiz* TİEM 40 164b/11

büyük+len-: " büyüklenmek, böbürlenmek" *büyüklendi* BKT 6a/3

can+lan-: "canlanmak" *canlanmış* TİEM 40 157b/7

- çift+len-:** "nikahlanamak, nikahla almak" *çiftlenün* TİEM 40 35a/9
- depe+len-:** "öldürülmek, tepelenmek" *depelendi* BKT 633a/2
- diğ+len-:** "dinlenmek, kurtulmak, rahata kavuşmak" *diğlenecek* BKT 388a/6, *diğlene* TİEM 40 121b/3
- dürlü+len-:** "türlü türlü olmak, çeşitli olmak" *dürlülendügi* TİEM 40 193a/4
- eg+len-:** "oyalanmak, zaman geçirmek" *eglenmeñüz* BKT 458a/5 *eglenün* TİEM 40 148a/11, *eglenür* MKT 62a/3
- emek+len-:** "zahmet çekmek" *emeklenesin* TİEM 40 152a/5
- endāze+len-:** "takdir ve tayin edilmek" *endāzelenmiş* TİEM 40 124a/4
- ev+len-:** "evlenmek" evlendiği BKT 80a/2, *evlendüğinden* TİEM 40 134b/8, *evlendügi* MKT 56b/1
- giz+len-:** "saklanmak, gizlenmek" *gizlendi* BKT 149b/1, *gizlenmez* TİEM 40 23a/8
- gümen+len-:** "şübhe etmek, şüpheye düşmek" *gümenlenmediler* TİEM 40 246b/9
- ḥarām+lan-:** "yasaklanmak" *ḥarāmlansalar* MKT 434a/6
- iş+len-:** "yapılmak, işlenmek" *işlendi* BKT 299a/2, *işlenmiş* TİEM 40 39a/7, *işlenmekde* MKT 203a/9
- fahr+len-:** "övünmek" *fahrlenmekdür* BKT 583a/6
- ḳaygu+lan-:** "kedelenmek, üzme" *ḳaygulandı* MKT 221b/8
- ḳap+lan-:** "kaplanmak" *ḳaplanmışdur* BKT 13a/7
- ḳapul+lan-:** "kabul edilmek" *ḳabullanmaya* TİEM 40 4b/8
- ḳat+lan-:** "sabretmek, dayanmak, katlanmak" *ḳatlandı* BKT 265b/2 *ḳatlanmakda* TİEM 40 35a/2
- kilid+len-:** "kilitlemek" *kilidlenmişdür* MKT 372a/1
- kireç+len-:** "kirçle yapılmak" *kirçelenmiş* TİEM 40 160a/5
- ḳuvvat+lan-:** "kuvvetlenmek" *ḳuvvatlanmak* TİEM 40 16b/1
- manfa‘at+lan-:** "faydalanmak, istifade etmek" *manfa‘atlanası* TİEM 40 118b/1
- mıh+lan-:** "çivilenmek" *mıhlanmış* TİEM 40 289a/1
- muştı+lan-:** "müjdelenmek" *muştıulansa* BKT 288b/4, *muştıulansa* TİEM 40 233a/6
- nūr+lan-:** "aydınlanmak" *nūrlandı* BKT 3b/3, *nūrlandı* MKT 3a/6
- ögüt+len-:** "anlamak, düşünüp ibret almak" *ögütlenecek* BKT 571b/7 *ögütleneler* TİEM 40 212a/3
- para+lan-:** "parçalanmak, paramparça olmak, çatlamak" *parlanmış* BKT 592a/1
- şağış+lan-:** "sayılmak" hesap edilmek" *şağışlanmışdur* TİEM 40 13b/6

- şak+lan-:** "sakınmak, korunmak, uzaklaşmak, saklanmak" *şaklanmış* BKT 348a/7,
şaklandı TİEM 40 266b/3, *şaklanmadısız* MKT 346b/10
- selām+lan-:** "selam vermek" *selāmlanasız* TİEM 40 41b/6
- şifat+lan-:** "nitelik kazanmak" *şifatlandığı* BKT 146b/7
- şıra+lan-:** "sıralanmak" *şıralanmış* BKT 565b/2
- söy+len-:** "konuşturulmak, söylenmek" *söylendi* BKT266b/7, *söylendi* TİEM 40
 119a/10
- şurat+lan-:** "şekline girmek, gibi görünmek" *şuratlandı* TİEM 40 145a/8
- taş+lan-:** "taşlanmak" *taşlanmışlardan* BKT 399a/2
- tiz+len-:** "çabuk olmak, acele etmek" *tizlenmeğüz* MKT 184b/8
- uğur+lan-:** "hırsızlık yapmak, çalmak" *uğurlanur* MKT 133b/11
- ulu+lan-:** "büyük tanınmak, yüceltilmek" *ululandular* BKT 156a/7 *ululana* TİEM 40
 168a/10
- uş+lan-:** "akıllanmak" *uşlanmazsız* BKT7a/5
- ‘uzur+lan-:** "özür beyan etmek, özür dilemek" *‘uzurlandukları* TİEM 40 195a/2
- va‘da+lan-:** "tahdit edilmek" *va‘dalanurlar* TİEM 40 272b/9
- vakt+lan-:** "vakti belli olmak, muayyen vakti gelmek" *vaktlandı* TİEM 40 278a/11
- yalıñ+lan-:** "tutuşmak, alevlenmek" *yalıñlandı* TİEM 40 286a/4
- yañsu+lan-:** "alaya alınmak" *yañsulanur* TİEM 40 45b/8
- yarağ+lan-:** "hazırlanmak" *yarağlandı* MKT 3b/9
- yara+lan-:** "yaralanmak" *yaralanmadı* MKT 228b/11
- yiñi+len-:** "yenilenmek" *yiñilenmiş* TİEM 40 174a/8
- yük+len-:** "yüklenmek, üstüne alarak, gebe kalamak" *yüklendiler* BKT 459a/5,
yüklendiler TİEM 40 264b/1
- yürek+len-:** "yürekliendirmek, cesaretlendirmek" *yürekliendür* BKT 191a/4
- yirlü+len-:** "yer ve mevki sahibi olmak, güçlü olmak" *yirlilenmekligünüz* TİEM 40
 109a/4
- zından+lan-:** "hapsedilmek" *zındanlanmışlardan* TİEM 40 174b/11

3.2.10 +Iaş-

+la eki yine kökten ayrılarak -ş- dönüşlülük veya işteşlik ekiyle kaynaşıp addan fiil türeten bir +laş- eki oluşturmuştur (Korkmaz; 2004, 119).

cevab+laş-: "muhavere etmek, konuşmak" *cevablaşduğun* TİEM 40 258b/8

di+leş-: "birbirine dilekte bulunmak" *dileşürsüz* TİEM 40 35a/6

dizi+leş-: "sıralanmak" *dizeleşmiş* TİEM 40 284b/2

esen+leş-: "selamlaşmak" *esenleşdüğü* BKT 272b/4, *esenleşdüğü* TİEM 40 122a/3

huccat+laş-: "çekişmek, mücadele etmek" *huccatlaşdı* TİEM 40 20a/6

kavul+laş-: "sözleşmek, ahit yapmak" *kavullaşdukları* TİEM 40 49b/2

şak+laş-: "beklemek, gözetlemek" *şaklaşur* BKT 453a/5 ; *şaklaşurlar* MKT 140a/2

şıra+laş-: "sıralamak" *şıralaşup* BKT 565b/7

söy+leş-: "söyleşmek" söyleşdiler BKT 338a/1, *söyleşme* TİEM 40 163a/1

va‘da+laş-: "birbirine vadde bulunmak, karşılıklı söz vermek" *va‘dalaşman* TİEM 40 18a/5

yak+laş-: "yaklaşmak, yakın olmak" *yaklaşmağuz* BKT 153b/6 *yaklaşmışlardan* TİEM 40 279a/8

3.2.11 +Iat-

+la- +le- eki ile yapılan bazı fiiller bu şekilleri ile kullanılmayıp veya kullanıştan düşüp sonlarına bir fiilden fiil yapma eki olarak o şekilleri ile kullanış sahasında görünürler. Böyle fiillerde -la-, -le- ile fiilden fiil yapma -t eki birleşerek tek bir ek haline gelmiş hissini verirler (Ergin; 2009, 180).

ay+lat-: "döndürmek" *aylatır* BKT 452a/7

ey+let-: "ettirmek" *eyled* TİEM 40 20b/3

gür+let-: "gürletmek" *gürletmek* BKT 3b/5

iş+let-: "işletmek, yaptırmak" *işletdüy* BKT 339a/2, *işledür* MKT 68a/1

kol+lat-: "kollamak" *kollatmakda* TİEM 40 64b/10

geñsi+let-: "zorlamak, icbar etmek" TİEM 40 103a/1

keñsü+let-: bkz.geñsi-let TİEM 40 168a/3

ögüt+let-: "ögüt vermek" *ögütletmegiçün* BKT 492a/1

söy+let-: "söyletmek konuşturmak, " *söyletdi* BKT 516a/2, *söyletti* TİEM 40 227b/5

tiz+let-: "çabuklaştırmak, acele ettirmek" *tizletdinsen* MKT 221b/5

uyuk+lat-: "uyutmak" *uyukdaturmen* MKT39b/8

yüc+elt-: "yüceltmek, yükseltmek, ulaştırmak" *yüceltdi* BKT 405b/4 *yüceldür* TİEM 40 207a/1

yük+let-: "yükletmek, yüklemek, yük yüklemek" *yükletdün* BKT 48a/6, *yükletdün* TİEM 40 23a/1, *yükletme* MKT 34b/3

3.2.12 +n-

Daha ziyade yapmak ifade eden isimden fiil yapma ekidir. Gabain, ekin dönüşlülük şeklinden meydana gelmiş olabileceğini düşünmüştür (Gabain; 1974, 90).

arı+n-: "arınmak, temizlenmek, günahı temizlenmek, tövbe etmek" *arındı* BKT 339a/7, *arınalar* TİEM 40 16b/8, *arınmışdur* MKT 180b/10

3.2.13 +r-

İşlek olmayan, eskiden beri ancak sayılı kelimelerde görülen bir ektir. Olma ifade eden fiiller yapar (Ergin; 2009, 183).

kara+r-: "kararmak, karanlık çökmek" *kararup* BKT 342a/1, *karara* TİEM 40 29a/6

karañu+r-: "karanlık basmak, karanlık çökmek" *karañurdı* TİEM 40 3a/5

kayğı+r-: "kaygılanmak, üzülme, endişlenmek" *kayğıırma* BKT 111a/2

kaygu+r-: "üzülme, tasalanmak" *kaygurma* BKT 411a/7, *kaygurma* MKT 77b/7

kaygu+r-: "kaygılanmak, üzülme, müteessir olmak" *kayguram* TİEM 40 75b/11

yavzağı+r-: "yalvarıp yakarmak" *yavzağıralar* TİEM 40 61a/10

3.2.14 +sA-

Bu ek de Türkçede eskiden beri kullanılan fakat işleklik sahası geniş olmayan eklerden biridir. Ekin istek ifadeli fiiller teşkil eden isimden fiil yapma ekidir (Eraslan; 2012, 115).

şu-sa-: "susamak" *şusamış* BKT 578b/6, *şusamayasun* TİEM 40 152a/5 *şusamış* MKT 394a/9

3.2.15. -t-

İşlek olmayan bu ek üzerinde çalıştığımız metinlerde iki örnekte geçmektedir.

arı-t-: “arınmak, temizlenmek, günahıtan temizlenmek, temize çıkarmak” *arıtdı* BKT

54a/2, *arıda* TİEM 40 83a/2, *arıtmadı* MKT 434b/5

giñ-i-t-: "genişletmek" *giñitmegile* TİEM 40 104b/2

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞİK FİLLER

Bir sözcükle hem anlam de biçim yönünden kalıplaşarak oluşan eylemlerdir (N. Atabay; 213).

Tahsin Banguoğlu Türkçenin Grameri 'nde "Birleşik fiil Tabanları" başlığı altında bu tabanların belirtme öbeklerinden geldiğini söylemekte 1. Zarf Öbeği Kalıbından olanlar (ileri sürmek, ayrı düşmek, karşı koymak v.b 2. Çekim Öbeği Kalıbında olanlar (kar yağmak, başkaldırmak, yoldu kalmak v.b) 3. Bağlam Öbeği kalpında olanlar (yazıp çizmek, sayıp dökmek, bulup buluşturmak v.b) diye üç ana başlık altında ele almaktadır (Banguoğlu; 1990, 310-318).

A.N. Kkononov "analitik (mürekkep) fiiller denilince bir ad ya da ek almış yani bir tarafı ad türünden bir kelime diğer kısmı yardımcı fiil olan bir eylemden oluşan yapıyı ifade etmiştir. Bunlar etmek, eylemek, kılmak, olmak yardımcı eylemleridir. İki Tarafı da fiil olan birleşik yapıları ise "sintetik tip" olarak değerlendirilmiştir (Kononov; 1956, 548).

Muharrem Ergin Türk Dil Bilgisi 'nde "birleşik fiilde esas itibariyle yardımcı fiiller geçişli veya geçişsiz fiiller yapmak için kullanılırlar asıl anlamı isim unsuru taşır. Yardımcı fiil bir fiilleştirme ve çekim unsuru olarak vazife görür. Bu birleşik fiilde isim unsuru ya bir isim veya bir partisip olur. İsim de ya Türkçe veya yabancı asıllı olur. Türkçede bu şeklide yapancı bilhassa Arapça, Farsça isimlerle yapılmış pek çok birleşik fiil vardır" diyerek isimle kurulmuş birleşik fiillerin özelliklerinin vermektedir. Ergin, fiil+ zarf fiil + fiil kuruluşundaki birleşik fiiller için ise "fiile birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ise bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy- fiilleridir. Bunların başına fiillerin vokal nadir olarak da -ıp, -ip gerundiumu getirilerek birleşik fiil yapılır. Asıl anlam gerundium fiilin anlamındadır. Yardımcı fiiller anlamları ile değil sadece yardımcı fiil fonksiyonu ile çekim unsuru olarak vazife görürler. Bunlardan bil-' in fonksiyonu iktidar; ver-'inki kolaylık, çabukluk ve birden birlik; gel-, gör-, dur-, kal- 'inki deneme, devamlık ve süre; yazı- 'inki yaklaşma ifade etmektedir" demekte ve zarf fiili birleşik fiillerin vokal gerundiumunu eski devirlerde birleşik fiil unsuru olabildiği gibi zarflı müstakil fiil de olabileceğini bunların ikisini ayırma konusunda gramercilerin bile hataya düştüklerini belirttikten sonra yanlışlığa düşmemek için "bu hususta şaşmaz ölçü gerundiumun arkasında f-gelen fiilin manasına bakmaktır. Eğer o fiil kendi manası ile kullanılmışsa zarf almış müstakil fiilden ibarettir. Yok eğer o fiil manası ile değil de çekim

unsuru olarak vazife görüyorsa yardımcı fiildir ve orada birleşik fiil vardır." açıklamasını getirmektedir (Ergin; 1985, 386-387).

4.1 İsim + Yardımcı Fiil:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde tespit edilen isim+ yardımcı fiil şeklinde kurulmuş birleşik fiil örnekleri şunlardır.

4.1.1 açıl-: "açılmak, ortaya çıkmak"

dili açıl-:"konuşmak" *dili açılmaya* MKT 257b/11

gey açıl-:"yarılmak" *gey açıldı* TİEM 40 279a/10

incigi açıl-:"(mec) bütün gerçekler apaçık ortaya çıkmak" *incigi açıla* BKT 610b/1

4.1.2 acıt-: "acıtmak"

yürek acıd-:"acı vermek" *yürek acıdı* MKT 56a/4

yürek acıt-:"kalbe acı vermek, dıktıntıya sokmak" *yürek acıtur* MKT 36b/6

4.1.3 ağar-: "ak olmak, ağarmak"

gözleri ağar-:"gözlerine boz gelmek, gözü akmak" *gözleri ağardı* BKT 258a/7

4.1.4 ak-: "akmak"

ravan ak-:"kaynamak, fışkırmak" *ravan akdı* TİEM 40 79b/10

4.1.5 al-: "almak"

‘ahd al-:"sözleşmek, andlaşmak" *‘ahd aldı* MKT 75a/10, *‘ahd aldu* BKT 450b/5

‘avrat al-:"evlenmek" *‘avrat alun* TİEM 40 35a/9

‘azāb al-:"azaplanmak, cezalanmak" *‘azāb aldı* MKT 193b/7

cān al-:"öldürmek" *cān alur* MKT 433b/8

cānımı al-:"öldürmek" *cānımı al* BKT 260a/7

cānın al-:"öldürmek" *cānın ala* BKT 135a/4

cānını al-:"öldürmek, ruhunu kabzetmek" *cānını algı* TİEM 4034b/3

cizye al-:"vergi almak" *cizye alma* MKT 119b/8

da‘vet al-:"çağrılmak" *da‘vet alsalar* MKT 249b/3

diyet al-:"diyet almak" *diyet aldu* MKT 19a/10

- dutu al-**:"rehin almak" *dutul aluğuz* BKT 47b/3
- emānet al-**:"geçici bir süre için almak" *emānet alğan* MKT 34a/4
- er al-**:"evlenmek, kocaya varmak" *er almayınca* BKT 35b/7
- ğanımat al-**:"ganimet elde etmek" *ğanımat alursanuz* TİEM 40 263a/3
- gendüzine al-**:"himayesine almak, bakmak" *gendüzine ala* TİEM 40 149a/4
- heybet al-**:"korkmak, ürpermek" *heybet aladun* TİEM 40 139b/11
- hisāba al-**:"ince düşünmek" *hisāba almazlar* MKT 45b/3
- hüküm al-**:"karar almak" *hüküm alurdu* MKT 349a/6
- icārete al-**:"ücretle tutmak" *icārete alğan* MKT 274b/1
- intikām al-**:"öç almak" *intikām almazsız* MKT 81b/6, *intikām almazsız* BKT 116b/7
- ive al-**:"acele ile almak" *ive alasın* TİEM 40 227a/1
- izn al-**:"izin almak" *izn alup* MKT 246b/11
- lezzet al-**:"tat almak" *lezzet alurlar* MKT 362b/5
- maşharaya al-**:"alay etmek, eğlenmek" *maşharaya alıcılar* BKT 276b/6
- maşharalık al-**:"alay etmek, eğlenmek" *maşharalık aldıkları* BKT 325a/2
- mühabbet et-**:"ilgilenmek, sevmek" *mühabbet etdicidür* BKT 637b/5
- musahharlığa al-**:"alay etmek" *musahharlığa alur* MKT 363b/3
- öc al-** : "intikam almak" *öc aldılar* TİEM 40 179a/4
- öcin al-**:"öç almak" *öcin almağ* BKT 275b/1
- ökünc al-**:"intikam almak, cezalandırmak" *ökünc aladı* TİEM 40 241b/6
- öyke al-**:"intikam almak" *öyke alıcı* TİEM 40 155b/10=21/77
- nefes al-**:"soluk almak" *nefes almağ* MKT 161a/10
- ribā al-**:"faiz almak" *ribā almak* BKT 102b/5
- rişvet al-**:"rüşvet almak" *rişvet almağdan* MKT 120a/4
- rüşvet al-.bkz rişvet al** "rüşvet almak" *rüşvet almağdan* MKT 120a/1
- şatu al-**:"alış veriş yapmak" *şatu alur* BKT 41a/6
- şatın al-**:"karşılıklı vererek almak" *şatın almağ* MKT 248a/11
- tamām al-**:"tam ve eksiksiz almak" *tamām alurlar* TİEM 40 282a/2
- va‘de al-**:"söz almak, sözletmek" *va‘de aldılar* MKT 270a/11
- verese al-**:"miras almak" *verese alur* MKT 231a/6

4.1.6 alın-: "alınmak, kabul etmek"

cānı alın-:"ölmek, vefat etmek" *cānı alınur* TİEM 40 225b/7

intiḳām alın-:"öç alınmak" *intiḳām alınur* MKT 214b/6

maṣḥaralığa alın-:"alay edilmek" *maṣḥaralığa alındı* MKT 89b/1

mīrās alınıl-:"mirası alınmak, tevarüs etmek" *mīrās alınıla* TİEM 40 36a/6

4.1.7 aṇ-: "zikretmek, anmak"

ayblardan arulığıla aṇ-:"tesbih ve tenzih etmek" *ayblardan arulığıla aṇ* TİEM 40 256b/4

4.1.8 anla-: "anlamak, idrak etmek"

ḳur'an anla-:"Kur'an'ın manasını anlamak" *ḳur'an anlamağı* TİEM 40 21a/9

4.1.9 arın-: "temizlenmek, arınmak"

gey arın-:"iyice temizlenmek, boy abdesti almak" *gey arınun* TİEM 40 49a/9

4.1.10 arıt-: "temizlemek, arıtmak"

arturu arıt-:"iyice temizlemek, günahı arıtmak" *arturu arı(d)asaṇ* TİEM 40 95a/2

gey arıt-:"iyice temizlemek" *gey arıdun* TİEM 40 9b/9

4.1.11 artur-: "artırmak, çoğaltmak"

çok artur-:"kat kat artırmak, birkaç misline çıkarmak" *çok artura* TİEM 40 266b/4

4.1.12 at-: "atmak, fırlatmak"

oḳ at-:"ok atmak" *oḳ atmaḳdur* BKT 190b/1

taş at-:"taş atmak" *taş atıcı* TİEM 40 253a/3

4.1.13 avla-: avlamak"

av avla-:"avlanmak" *av avladılar* BKT 175b/4

4.1.14 ayrıl-: "ayrılmak, uzaklaşmak"

bir yaṇa ayrıl-:"bırakıp çekilmek, ayrılmak uzaklaşmak" *bir yaṇa ayrıldunuz* TİEM 40139 b/5

evinden ayrıl-:"hicret etmek" *evinden ayrıla* TİEM 40 43a/2

evinden ilinden ayrıl-:"hicret etmek" *evinden illerinden ayrılalar* TİEM 40 41b/11

yirinden ayrıl-:"hicret etmek, göçmek" yirinden ayrıldı TİEM 40 TİEM 40 261a/1

4.1.15 az-: "azmak, sapmak, doğru yoldan çıkmak"

dileginden az-:"emrinden çıkmak, buyruğuna tutmamak" *dileginden azdı* TİEM 40152a/8

4.1.16 azın-: "kaybolmak"

ussı azın- "aklı başından gitmek, sarhoş olmak" *ussı azınurlar* TİEM 40 255a/10

4.1.17 bağışla-: "vermek, bağışlamak, hediye etmek"

gey bağışla-:"ihsan etmek, karşılıksız vermek" *gey bağışlayıcısar* TİEM 40 216b/5

yazuk bağışla-:"suç bağışlamak, aldırış etmemek" *yazuk bağışlasunlar* TİEM 40 167a/5

4.1.18 bağla-: bağlamak, sağlamlaştırmak"

‘ahdbağla-:"andlaşmak, ahitleşmek" *‘ahd bağlarunuz* TİEM 40 38a/3

and bağla-:"gönülden, samimiyetle yemin etmek" *bağladunuz andları* TİEM 40 56a/8

berk bağla-:"sağlam ve kuvvetli bir şekilde bağlamak" *berk bağlamaya* TİEM 40 285a/5

elin boynına bağla-:"elini boynuna bağlamak" *elin boynına bağlan* TİEM 40 271b/5

gendüden bağla-:"uydurmak" *gendüden bağladı* TİEM 40 153a/5

gendüzinden bağla-:"kendiliğinden uydurmak" *gendüzinden bağlamadun* TİEM 40 82b/4

gönül bağla-:"kati karar vermek, azmetmek" *gönül bağlan* TİEM 40 101a/11

işe bağla-:"kati karar vermek, azmetmek" *gönli bir işe bağlayasın* TİEM 40 32b/1

katı bağla-:"sağlam bağlamak" *katı bağlan* TİEM 40 241b/5

şâf bağla-:"sıralamak" *şâf bağladılar* TİEM 40 19a/11, *şâf bağlayup* BKT 318b/4

yalan bağla-:"uydurmak, iftira ederek söylemek" *yalan bağladılar* TİEM 40 65a/9

4.1.19 bak-: "bakmak, beklemek, gözetlemek"

göge bakdur-:"sırüstü yatırmak" *göge bakdurun* TİEM 40 10b/6

yire bakdur-:"yüzükoyun yatırmak" *yire bakdurun* TİEM 40 16b/10

4.1.20 baş-: ayak basmak, yıkmak"

ayak baş-:"gitmek, bulunmak, ayak basmak" *ayak başmadunuz* TİEM 40 200a/9

gice baş-:"geceleyin basmak" *gice basmak* TİEM 40 70a/7

iz başdur-:"takip ettirmek, arkasından göndermek" *iz başdurdu* TİEM 40 52b/10

ka-dem baş-:"ayak basmak" *ka-dem başmadunuzdı* BKT 453b/7

4.1.21 başar-: "yapmaya muktedir olmak, yapabilmek"

iş başar-:"iş görmek, işi yürütmek" *iş başarıcı* TİEM 40 62b/4

4.1.22 başla-: "başlamak"

ilk başla-:"ilkin, ilk olarak yapmak" *ilk başlar* TİEM 40 97a/8

öñdin başla-:"önce başlamak, ilkin yaratmak" *öñdin başladı* TİEM 40 71b/3

4.1.23 bat-: "batmak, inmek, gömülmek"

gün bat-:"güneşin batması" *gün batmağdan* TİEM 40 248a/6

güneş bat-:"güneş kaybolmak, güneş batmak" *güneş batdı* MKT 327b/8

4.1.24 belür-: "belli ve aşkar olmak"

subh belür- "tan yeri ağarmak" *subh belürince* TİEM 40 287a/10=97/5

4.1.25 bırak-: "atmak, fırlatmak"

arğaları ardına bırak-:"kulak ardı etmek" *arğaları ardına bıraktılar* BKT 73b/6

fitne bırak-:"fitne düşürmek" *fitne bira(ğ)ur* BKT 304b/7

fitneye bırak-:"fitneye düşürmek" *fitneye bırakmasunlar* MKT 80b/5, *fitneye bırakma* TİEM

egrilik bırak-:"eğip bükmek" *egrilik bırakmak* BKT 164a/7

elini helaklige bırak-:"kendini tehlikeye atmak" *elini helaklige bırakman* TİEM 40 14b/4

göñline bırak-:"ilham etmek, bildirmek" *göñline bıraktı* TİEM 40 285b/7

göz bırakdur-:"muttali kılmak, haberdar etmek" *göz bırakdurdı* TİEM 40 140a/5

gümāna bırak-:"endişeye düşürmek, şübhelendirmek" *gümāna birağıcı* BKT 270b/2

gümen bırak-:"şüphelendirmek, kocundurmak" *gümen birağıcı* TİEM 40 121a/3

kur'a bırak- "kura çekmek" *kur'a bıraktı* TİEM 40 214b/1

ku-lağ bırak-:"kulak vermek, dinlemek" *ku-lağ bıraksa* BKT 561a/6

şek bırak-:"şübhelenmek" *şek bırakma* BKT 49a/7

te'hire bırak-:"tehir etmek, geciktirmek" *te'hire bıraktı* TİEM 40 95a/6

temel bırak-:"kurmak, tesis etmek" *temel bıraktı* TİEM 40 95a/11

‘uzr bırak-:"özür beyan etmek" *‘uzr bıraktıysa* TİEM 40 276b/11

zindāna bırak-:"hapsetmek" *zindāne bırakmak* BKT 250b/2

4.1.26 biçil-: "kesilmek"

ekin biçil-:"ekin biçilmek" *ekin biçilmiş* MKT 225b/9

4.1.27 bil-: bilmek, tanımak"

bayık bil-:"şüphesiz bilmek, iyice anlamak" *bayık bildiler* TİEM 40 229b/5

bellü bil-:"açıkça bilmek, iyice kanaat getirmek" *bellü bildi* TİEM 40 204a/5

dutmak bil-:"engellemek, önüne geçmek" *dutmak bilmez* BKT 473b/7

gey bil-:"hakkıyla bilmek" *gey bilici* TİEM 40 58b/5

gümensüz bil-:"kati olarak bilmek" *gümensüz bilmişken* TİEM 40 19a/10

görmek bil-:"görebilmek" *görmek bilmez* BKT 381a/2

kurtarmak (mı) bil-:"kurtarabilmek" *kurtarmak (mı) bilürsin* BKT 498a/2

söylemek bil-:"söyleyebilmek" *söylemek bilmeyeler* BKT 627b/5

şeksüz bil-:"şüphesiz bilmek, iyice anlamak" *şeksüz bildiler* TİEM 40 142a/4

4.1.28 bin-: "binmek"

üstine bin-:"üzerine çıkmak, üstinden aşıp geçmek" *üstine bineler* TİEM 40 144a/3

4.1.29 birikdür-: biriktirmek"

arğa birikdür-:"birbirne destek olmak, yardımlaşmak" *arğa birikdurdiler* TİEM 40 186a/9

4.1.30 bit-: "bitmek, yetişmek, serpmek"

özdeklü bit-:"gövdeli olmak, gövde ile büyümek" *özdeklü biten* TİEM 40 253b/5

4.1.31 boğ-: "boğmak"

suda boğ-:"suda boğmak" *suda boğdu* TİEM 40 172a/11

4.1.32 boğazla-: "kesmek, boğazlamak"

çok boğazla-:"çok öldürmek, katletmek" *çok boğazlardı* TİEM 40 4b/10

deve boğazla-:"deve kurban etmek" *deve boğazla* TİEM 40 289b/3

4.1.33 boz-: perişan etmek"

‘ahd boz-:"andlaşmayı bozmak, yeminden dönmek" ‘ahd bozar MKT 11a/5

and boz-:"yemin bozmak, yeminden dönmek" *and bozdı* MKT 197b/3, *and bozmañuz* BKT 493a/1

emr boz-:"emrini yerine getirmemek" *emr bozalar* MKT 135a/2

işini boz-:"işini bozmak" *işini bozmağa* BKT 201b/4

4.1.34 bul-: "bulmak"

görmek bul-:"görebilmek" *görmek bulmazsın* BKT 171a/5

hidāyet bul-:"doğru yolu bulmak" *hidāyet bulalar* MKT 266b/7, *hidāyet bulmazduğ* BKT 157b/7

necāt bul-:"kurtulmak" *necāt buldı* MKT 443a/11

nuşrat bul-:"yardem etmek, üstünlük sağlamak, zafere ulaşmak" *nuşrat bulasıldur* TİEM 40 19a/5, *nuşret bulmazlar* BKT 63a/1

rüsūh bul-:"sağlamlaştırmak" *rüsūh bulup* MKT 35a/8

zafer bul-:"kurtulmak, muradına ermek" *zafer bulmadılar* MKT 299b/11, *zafar bulalar* TİEM 40, *zafer bulsalar* BKT 593a/1

4.1.35 burtar-: kaşlarını çatmak"

yüzün burtar-:"suratını asmak" *yüzün burtardı* BKT 631b/3

4.1.36 buru-: "buruşturmk"

yüz buru- : "yüzünü ekşitmek, suratını asmak" *yüz burudı* TİEM 40 280b/5

4.1.37 çağır-:"bağırarak, çağırarak"

zārılık eyleyü çağırış-:"yalvarıp yakarak imdat dilemek, feryad etmek" *zārılık eyleyü çağırışurlar* TİEM 40 164a/4

4.1.38 çalış-: "savaşmak, mücadele etmek, çarpışmak"

birbiriyle çalış-:"birbiriyle kavkga etmek" *birbiriyle çalışurlar* TİEM 40 184a/7

katı çalış-:"şiddetli hücum etmek" *katı çalışın* TİEM 40 41b/4

3.1.39 çek-:"çekmek, yaymak"

‘azāb çek-:"azap çekmek, ceza çekmek" *‘azāb çeker* MKT 224a/3

ğaremet çek-:"borç yüzünden sıkılmak" *ğaremet çekmekde* MKT 385a/8, *ğaremet çekmekden* BKT 567a/3

hasret çek-:"özlemek" *hasret çekerler* MKT 18a/3

iddet çek-:"boşanmış yahut kocası ölmüş kadın için evlenmek üzere beklemek" *iddet çeksünler* MKT 25a/9, *iddet çeksünler* BKT 35a/4

ta‘ab çek-:"sıkıntı çekmek" *ta‘ab çekersin* MKT 223b/6, *ta‘ab çekmegiçün* BKT 334a/3

zaḥmet çek-:"sıkıntı çekmek" *zaḥmet çekmazler* MKT 182b/11, *zaḥmet çekdi* BKT 241b/3

4.1.40 çevür-:"çevirmek"

yüz çevür-:"küsmek" *yüz çevürüp* BKT 489b/6

4.1.41 çık-:"dışarı çıkmak, ayrılmak"

āvāz çık-:"ses çıkmak" *āvāz çıkardı* MKT 182a/7

āvāz çıkar-:"ses çıkarmak" *āvāz çıkardı* MKT 117a/9

bir yana çık-:"bir yana çekilmek" *bir yana çıktılar* TİEM 40 115a/8

buyruḡdan çık-:"Allah’ın emrine itaat etmemek" *buyruḡdan çıkanlar* TİEM 40 281b/9

cān çık-:"ölmek" *cān çıka* MKT 135b/5

dışra çık-:"dışarı çıkmak" *dışra çıkıcıdur* TİEM 40 117b/9

karşu çık-:"karşı çıkmak, kabul etmemek" *karşu çıktılar* MKT 127a/9

sefre çık-:"sefer etmek, yolculuk yapmak" *sefre çıkmaḡını* BKT 201a/6

taatdan çık-:"tanrı buyruḡundan ayrılmak, dini emirlere riyaet etmemek" *taatdan çıkarlar* TİEM 40 5a/11

uḡurlayın çık-:"gizlice ayrılmak, sıvışmak" *uḡurlayın çıkarlar* TİEM 40 170b/2

vücūda çıkar-:"meydana getirmek" *vücūda çıkardı* MKT 107a/5

yalan çık- : "yalancı çıkmak, yalan söylediḡi anlaşılmak" *yalan çıkalar* TİEM 40 242b/4

yazıya çık-:"çöle gitmek" *yazıya çıkıcılarımışsa* TİEM 40 199b/10

yoldan çık-:"azmak, sapmak" *yoldan çıktılar* MKT 175b/3

yukaru çık-:"yükselmek, yukarı çıkmak" *yukaru çıkar* TİEM 40 67a/1

4.1.42 çıkar-: dışarı çıkarmak"

dil çıkar-:"dilini dışarı çıkartıp solumak" *dil çıkarur* MKT 120b/7

dilin çıkar-:"dilini sarkıtıp sokmak" *dilin çıkarur* TİEM 40 81a/4

ıavm çıkar-:"belli bir iş için kişileri bir araya toplamak" TİEM 40 175b/3

od çıkar-:"ateş çıkarmak, çakmak" *od çıkarursız* TİEM 40 256a/6

zeytün çıkar-:"yağ sıkmak" *zeytün çıkarurlar* BKT 254a/1

4.1.43 çök-: "diz üstü oturmak, çökmek"

diz üstine çök-:"diz çökmek" *diz üstine çökmiş* MKT 216a/6

dizleri üstine çök-:"diz çökmek" *dizleri üstine çöküp* BKT 332a/2

dizin çök-:"diz üstü çökmek" *dizin çöküpler* TİEM 40 147a/9

4.1.44 çöz-: "çozmek, yaymak, sermek"

girü çöz-:"bozmak, çözmek" *girü çözeridi* TİEM 40 131a/5

4.1.45 daral-: "daralmak"

yürek daral-:"sıkılmak" *yürek daralması* MKT 33b/8

4.1.46 dart-: "tartmak"

elini dart-:"elini çekmek, ayrılmak, yaklaşmamak" *elini dartun* TİEM 40 16b/8

4.1.47 deg-: ulaşmak, dokunmek"

aşşısı deg-:"yararı dokunmak" *aşşısı degmez* BKT 136b/2

göz deg-:"nazar değmek" *göz degmesün* MKT 168a/6; *göz degmesün* TİEM 40 114b/3,

göz degmesün BKT 256a/4

güneş deg-:"güneş dokunmak, güneş altında kalmak, güneşin sıcaklığını çekmek" TİEM

40 152a/5

ziyān deg-:"zarar vermek" *ziyān degürmeye* TİEM 40 30a/5, *ziyān degmez* BKT

136b/2

4.1.48 depele-: "öldürmek, katletmek"

çok depele-:"çok öldürmek, hezimete uğratmak" *çok depeleyesiz* TİEM 40 241b/4

kök kese depele-:"kökünü kurutmak, kökünü kazımak" *kök kese depelerdünüz* TİEM 40

31b/7

4.1.49 dıkıl-: "sıkışmak"

yürekler boğaza dıkıl-: "yüreği ağzına gelmek" *yürekler boğaza dıkıla* BKT 506b/2

4.1.50 di-: "demek, söylemek"

ħaraf di-: "bunakdemek, bunak olduğu iddia etmek" *ħaraf dimessenüz* TİEM 40 116a/3

zıyānlu di-: "zararda olduğunu söylemek" *zıyānlu dimekden* TİEM 40 107b/2

4.1.51 dīle-: "istemek"

arķa virmek dīle-: "yardım istemek" *arķa virmek diledi* TİEM 40 184a/7

becid dīle-: "ısrarla istemek, talepte ileri gitmek" *becid dilerise* TİEM 40 243a/9

destūr dīle-: "izin istemek, müsaade istemek" *destūr dileseler* BKT 207b/2

destūr dīle-: bk. *destūr dīle* TİEM 40 90b/11

du‘a dīle-: "allah'a yılvarmak" *du‘a diledi* BKT 237b/2

eyū dīle-: "iyiliğini istemek, hayırhah olmak, dürüst davranmak" *eyū dilediler* TİEM 40 94a/5

feryād dīle-: "imdat istemek" *feryād diledi* TİEM 40 184a/11

‘ıvaż dīle-: "karşılık, mükafat istemek" *‘ıvaż dileyeye* TİEM 40 31a/9

ivdürmek dīle-: "acele olmasını istemek" *ivdürmek diledükleri* TİEM 40 126a/7

meded irmek dīle-: "yardım istemek" *meded irmek dilerler* TİEM 40 240a/5

mühlet dīle-: "geciktirmesini istemek" *mühlet dilemegi* TİEM 40 105b/11

‘öżr dīle-: "özür dilemek, bağışlanmasını istemek" *‘öżr dilemeñüz* MKT 136b/3, *‘öż(u)r dilerler* BKT 209a/6

su dīle-: "su aramak" *su diledi* TİEM 40 5a/1

‘uzr dīle-: "özür dilemek" *‘uzr dilemen* TİEM 40 143a/5

yardım dīle-: "yardım istemek" *yardım diledi* TİEM 40 184a/11

yarlıgamak dīle-: "bağışlanmasını istemek, af dilemek" *yarlıgamak dīle* TİEM 40 107a/10

yavuz dīle-: "hased etmek" *yavuz diledi* TİEM 40 290a/9

4.1.52 dīlen-: "istenmek, arzu edilmek"

arķa dīlen-: "yardım istenilmek" *arķa dīlenmiş* TİEM 40 111b/2

arķa virmek dīlen-: "yardım istenmek, yardıma muhtaç olunmak" *arķa virmek dīlenendür* TİEM 40 157a/9

4.1.53 diril-: "1- toplanmak, bir araya gelmek, 2-yaşamak, ömür sürmek"

çok diril-:"yığın yığın biriktirilmek" *çok diril* TİEM 40 23b/10

girü diril-:"tekrar dirilmek" *girü dirilmekden* TİEM 40 157b/6

hoş diril-:"rahat ve mesut hayat sürmek" *hoş dirilmeklik* TİEM 40 236b/2

katı dir-:"helal haram demeden toplamak" *katı dirmek* TİEM 40 285a/2

ussı diril-:"aklı başına gelmek, ayılmak" *ussı dirildi* TİEM 4078a/11

yavuz diril-:"kötü geçinmek, kötülük etmek" *yavuz dirilmen* TİEM 40 36b/7

4.1.54 dirilin-: dirilmek"

girü dirilin-:"yeniden diriltirmek, haşredilmek" *girü dirilinmişler* TİEM 40 236b/6

4.1.55 dirür-: "diriltmek"

girü dirür-:"tekrar diriltmek, uyandırmak" *girü dirürür* TİEM 40 62b/1

4.1.56 dök-: "akıtmak"

çok dök-:"şarıl şarıl akmak" *çok dökülici* TİEM 40 279a/9

kan dök-:"insan öldürmek" *kan dökmegile* TİEM 40 73b/3

katı dok-:"şiddetli etkilemek" *katı dokunıcı* TİEM 40 227a/6

şu dök-:"boy abdesti almak" *şu döküp* MKT 57a/8, *su döküp* TİEM 40 49a/10, *su dökmekden* BKT 107b/1

şehvet dök-:"şehvetle yaklaşmak" *şehvet dökersiz* MKT 112a/4

4.1.57 dön-: geri dönmek, dönmek"

başı aşağı dön-:"baş aşağı, gerisin geri dönmek" *başı aşağı döndiler* TİEM 40 155a/11

and dön-:"yeminden dönmek, yemib bozmak" *and dönmekden* BKT 125a/5

gey dön-:"çok dönmek, meyletmek" *gey dönicedür* TİEM 40 215b/9

girü dön-:"geri dönmek, avdet etmek" *girü döndiler* TİEM 40 29b/3

ruzıgār dön- "zamanın değişmek durumun değişmesi" *ruzıgār dönmek* TİEM 40 53b/4

4.1.58 döndür-: "çevirmek, döndürmek"

ard döndür-:"sırt çecirmek, arkasını dönmek" *ard döndüriciler* TİEM 40 89a/11

gendü halın döndür-:"şeklini değiştirmek, tanınmaz hale getirmek" *gendü halın döndürün* TİEM 40 181a/4

girü döndür-:"geri çevirmek, iade etmek" *girü döndürdük* TİEM 40 286b/8

gèrù dönder-: bk. **girü döndür.** BKT 307a/5

ikiledin döndür-:"geri çevirmek, tekrar yapmak" *ikiledin döndürür* TİEM 40 97a/8

renk döndür-:"renk değiştirmek" *renk döndürücidür* TİEM 40 276a/3

4.1.59 döniş-: "dönmek"

biribirine döniş-:"birbirine dönmek" *biribirine dönüşeler* TİEM 40 17a/11

4.1.60 dur-: "ayakta durmak, ayağa kalkmak"

‘ahd üzerine dur- :"sözünü yerine getirmek" *‘ahd üzerine durlar* BKT 194a/7

ayağ üstine dur-:"ayakta durmak" *ayağ üstine duranlarıçün* MKT 234a/2, *ayağ üstine durur* TİEM 40 68a/2, *ayağ üstine dürüp* BKT 503b/2

bağlu dur-:"bağlı olmak, bağlanmış halde bulunmak" *bağlu dururlarken* TİEM 40 159b/4

becid (t)ur-:"ısrar etmek" *becid turıcılar* TİEM 40 255b/6

berk dur-:"sebat etmek" *berk duruğuz* TİEM 40 188b/1

dāyim dur-:"devam etmek" *dāyim durmazlar* BKT 66a/4

diğsüz dur-:"sessiz durmak, susmak" *diğsüz durun* TİEM 4082b/5

gey dur-:"hakim olmak, üstün olmak" *gey durıcılarıdur* TİEM 40 38a/4

hemişe dur-:"ebediyen var olmak" *hemişe durıcıçün* TİEM 40 151b/10

hidmetine dur-:"hizmet yapmak" *hidmetine dururlardı* BKT 490b/4

kağıdı dur-:"kızdırmak, azarlanmak" *kağıdı dururlar* BKT 396b/1

karşu dur-:"karşılama" *karşu dursunlar* BKT 94a/3

kāyım dur-:"dik durmak" *kāyım dursa* MKT 385b/11

namāza dur-:"namaz kılmak" *namāza dursağuz* MKT 75a/2, *namāza dursalar* BKT 100a/4

namāzda dur-:"namaz kılmak" *namāzda durıcı* TİEM 40 29b/5

örü dur-:"ayakta durmak, ayakta olmak" *örü dururken* TİEM 40 34a/10

şābit dur-:"sürekli olmak, yerinde durmak" *şābit dururlar* BKT 614b/6

şınurda dur-:"hudutta beklemek, nöbet tutmak" *şınurda durun* TİEM 40 35a/2

tapuya dur-:"huzurda durmak, hizmete hazır beklemek" *tapuya dururdı* TİEM 40 107b/10

tügleri dur-:"tüyleri diken diken olmak" *tügleri durur* BKT 498b/3

yirine dur-:"yerine geçmek" *yirine duryirine durdunuz* TİEM 40 78b/11

zinde dur-:"dinc durmak, sağlam durmak" *zinde durıcılar* TİEM 40 112b/11

4.1.61 durğur-: durdurmak, yerine getirmek"

hüccet durğur-:"delil göstermek" *hüccet durğurmak* MKT 147a/1, *hüccet durğursalar* BKT 51a/1

namāz durğur-:"namaz kılmak" *namāz durğurdılar* MKT 33a/2, *namāz durğurmağdan* 380b/2 BKT

namāzı durğur-:"namaz kıldırak" *namāzı durğuruğuz* BKT 228a/8

namāz turğur-:"namaz kılmak" *namāz turğurmağdan* MKT 248b/1

vazāyif durğur-:"vazifeyi yerine getirmek" *vazāyif durğurmağda* MKT 161b/9

‘özürler durğur-:"özür beyan etmek, özür sıralamak" *‘özürler durğursa* BKT 623b/5

yirinde durur-:"sabit kılmak, tesbit etmek" *yirinde durur* TİEM 40 31b/2

zarar durğur-:"zarar etmek" *zarar durğurmezler* BKT 62b/7

4.1.62 düş-: "düşmek"

ardlarına düş-:"takip etmek, izlemek" *ardlarına düşdi* BKT 228b/6

aşağa düş-:"aşağıya inmek, batmak" *aşağa düşdi* TİEM 40 251a/2

cezā düş-:"cezalandırmak" *cezā düşer* MKT 381b/4

dartışık düş-:"ihtilaf vaki olmak, ihtilaf edilmek" *dartışık düşdi* TİEM 40 40a/8

düşvarlığa düş-:"zorlanmak" *düşvarlığı düşerdüğüz* BKT 556b/6

eline düş-:"birisine muhtaç olmak" *eline düşdi* MKT 272b/79, *eline düşdigin* BKT 414b/4

fıkr düş-:"düşünmek" *fıkr düşse* MKT 236a/7, *fikir düşse* BKT 362b/2

fitneye düş-:"fitneye düşmek" *fitneye düşdi* MKT 417b/4

ğam düş-:"sıkılmak" *ğam düşdi* MKT 283a/8

gamma düş-:"sıkılmak" *gamma düşdi* MKT 283a/8, *gamma düşdiler* BKT 68b/3

gözi düş-:"görmek, muttali olmak" *gözün düşedi* TİEM 40 139b/11

gümāna düş-:"şübhelendirmek" *gümāna düşmediler* BKT 558a/6

hayr düş-:"iyilik isabet etmek" *hayr düşmegi* MKT 11b/9

hem düş-:"kederlenmek, sıkılmak" *hem düşdi* MKT 283a/8

hemme düş-:"kederlenmek, sıkılmak" *hemme düşdi* MKT 283a/8

ırağ düş-:"uzaklaşmak" *ırağ düşdi* MKT 12a/5, *ırağ düşdi* BKT 16b/1

karār düş-:"karar vermek" *karār düşse* MKT 116b/7

ķavl düş-:"yemini başa gelmek" *ķavl düşer* MKT 271a/9

ķayguya düş-:"kaygılanmak" *ķayguya düşdi* BKT 429a/4

ķorkuya düş-:"korkumak" *ķorkuya düşe* BKT 630a/4

mekr düş-:"tuzağa düşmek" *mekr düşmüşdür* MKT 385a/10

oda düş-:"ateşe düşmek, cehenneme yuvarlanmak" *oda düşdi* TİEM 40 150b/7

şehvete düş-:"şiddetli arzu etmek, arzulamak" *şehvete düşmek* MKT 224a/6

şek düş-:"şüphelenmek" *şek düşmege* MKT 142a/4, *şek düşmek* BKT 213b/4

ta'aba düş-:"yorulmak" *ta'aba düşmez* BKT 343b/5

zaḥmata düş-:"sıkıntıya düşmek, işi sarpa sarmak" *zaḥmata düşedünüz* TİEM 40 30a/1

zarūrete düş-:"mecbur kalmak, sıkıntıya düşmek" *zarūrete düşse* MKT 74b/2, *zarūrete düşse* BKT 106b/2

zelillik düş-:"aşağılanmak, hor görülmek" *zelillik düşdi* MKT 7a/5

zellete düş-:"yoldan kaydırmak" *zellete düşürdi* MKT 48b/11

zināya düş-:"nikâhsız birleşmek" *zināya düşmegeysiz* MKT 26b/11

4.1.63 düşür-: "düşürmek"

fitne düşür-:"denemek" *fitne düşürdük* MKT 92b/11

fitneye düşür-:"fitneye düşürmek" *fitneye düşürdisiz* MKT 397a/5, *fitneye düşürdük* BKT 425a/4

ḥasrete düşür-:"özl etmek" *ḥasrete düşürür* MKT 163b/1

ırak düşür-:"uzaklaştırmak" *ırak düşüre* MKT 61a/7

ḳayguya düşür-:"kederlendirmek, üzme" *ḳayguya düşürmegiçün* MKT 400b/8 BKT 69a/3

ḳorḳu düşür-:"korkutmak" *ḳorḳu düşürdiler* MKT 114b/4

rayb düşür-:"şüphe düşürmek" *rayb düşürücü* MKT 310b/4

raybe düşür-:"şüphelendirmek" *raybe düşürücü* MKT 158a/4

şekke düşür-:"şüpheyeye düşürmek, şüphelendirmek" *şekke düşürücü* MKT 158a/4

zillete düşür-:"aşağılamak" *zillete düşürdi* MKT 5a/4, *zillete düşürmedi*

4.1.64. dut-: "tutmak, edinmek, yakalamak"

aḳlun aḳlun dut-:"yavaş yavaş yakalamak, derece derece helake yaklaştırmak" *aḳlun dutavuz* TİEM 40 81a/11

aru dut-:"üstün tutmak, tüceltmek" *aru dutaruz* TİEM 40 3b/11

aru dut-:"tenzih etmek, takdis etmek" *aru (t)ut* TİEM 40 112a/11

başın dut-:"üzerine almak, deruhte etmek" *başın duttı* TİEM 40 166b/2, *başın dutdı* BKT 376a/6

becid dut-:"ciddiyetle tutmak, üzerined üşmek" *becid dutmağıla* TİEM 40 80b/8

- berk dut:-**"iyi muhafaza etmek" *berk dutun* TİEM 40 4b/4
- buyruk dut:-**"emri yerine getirmek" *buyruk dutasız* MKT 19b/7
- cin düd:-**"cin çarpmak" *cin dütar* BKT 45b/4
- din dut:-**"inanmak" *din dutdılar* MKT 7a/9
- doğurmak ağrısı dut:-**"doğum sancısı tutmak" *doğurmak ağrısı dutdı* BKT 327a/6
- dost dut:-**"dost edinmek" *dost dutarısa* TİEM 40 157b/5
- duşhar yavuz dut:-**"hoş karşılamamak, kötü görmek" *duşhar yavuz dutarlarısa* TİEM 40 222b/9
- duşman dut:-**"düşman kabul etmek, buğzetmek" *duşman duttunuz* TİEM 40 262b/4
- elüñi dut:-**"cimrilik yapmak" *elüñi dut* TİEM 40 492b/3
- fâl dut:-**"uğur saymak" *fâl dutarlarıdı* MKT 115b/3
- gey ulu dut:-**"tazim etmek, ululamak" *gey ulu dutmak* TİEM 40 138b/11
- girçek dut:-**"doğrulamak, doğruluğuna inanmak, tasdik etmek" *girçek dutarlar* TİEM 40 272b/1, *girçek dutıcı* BKT 13b/2
- girtü dut:-**"doğrulamak, tasdik etmek" *girtü duta* TİEM 40 185b/3
- güç ile dut:-**"zorlamak" *güç ile duttun* TİEM 40 150a/9
- gümensüz dut:-**"şüphesiz bir şekilde kabul etmek" *gümensüz dutaruz* TİEM 40 178a/8
- hisaba dut:-**"hesaba katmak, saymak" *hisaba dutman* TİEM 40 263a/1
- hor dut:-**"hor görmek, horlamak" *hor dutarsız* TİEM 40 256a/9
- ‘ibret dut:-**"ibret almak" *‘ibret dutmağ* TİEM 40 117a/1
- icārete dut:-**"ücretle dutmak" *icārete dut* MKT 274a/11
- ilāh dut:-**"tanrı edinmek" *ilāh dutup* BKT 252b/2
- imin dut:-**"emin kabul etmek, emniyet etmek" *imin dutasay* TİEM 40 27a/8=3/75
- iş dut:-**"iş edinmek, yapmak" *iş duttı* TİEM 40 44a/7
- katı dut:-**"yakalamak" *katı duta* TİEM 40 184b/1
- kıymat dut:-**"kıymet takdir etmek, değer biçmek" *kıymat dutalar* TİEM 40 56b/10
- koğu dut:-**"koku sürünmek" *koğu dutun* TİEM 40 71b/6
- lezzet dut:-**"tat almak, hoşlanmak" *lezzet dutar* TİEM 40 235a/7
- lezzet tut:-** bkz *lezzet dut* TİEM 40 282b/3
- manfa‘at dut- bkz menfa‘at** "faydalanmak" *manfa‘at duta* TİEM 40 14b/7
- maşharaya dut- :**"alaya almak, eğlence konusu yapmak" *maşharaya dutarlar* TİEM 40 153a/3
- ma‘zur dut:-**"suçlu kabul etmemek, affetmek" *ma‘zur dutmak* TİEM 40 278a/10
- muhkem dut:-**"sağlamlaştırmak" *muhkem duta* MKT 188a/4

- orta dut-**:"orta yolu tutmak" *orta dutıcılar* TİEM 40 54b/7
- ortak dut-**:"ortaklamak" *ortak dutmağı* BKT 156a/1
- oruç dut-**:"oruç tutmak" *oruç dutdılar* M KT 141b/3, *oruç dutsun* TİEM 40 13b/7, *oruç dutanlar* BKT 212b/5
- ögüt dut-**:"ögüt dinlemek, söz dinlemek" *ögüt dutasız* TİEM 40 249b/1, *ögüt dutasız* BKT
- şābit dut-** : "sağlam tutmak, pekiştirmek" *şābit duta* TİEM 40 83b/3
- şāf dut-**:"sıralamak" *şāf dutıcılaruz* TİEM 40 214b/11, *şāf dutucılabiz* BKT 488b/4
- şefi' dut-**:"şefa'at etmek" *şefi' dutup* MKT 281b/9
- şaķınmadıķını dut-**:"tedbirini almak, kendini korumak" *şaķınmadıķını dutun* TİEM 40 40b/3
- sehl dut-**:"bağışlamak, affetmek" *sehl dut* TİEM 40 143a/2
- selāmāt dut-**:"selamete çıkarmak, kurtarmak" *selāmāt duttı* TİEM 40 85b/2
- sipās dut-**:"iyiliğin ve şükürün ecrini vermek" *sipās dutıcıdur* TİEM 40 11b/11
- şeri' et dut-**:"uygulamak, riayet etmek" *şeri' et dutıcılardur* TİEM 40 161a/8
- şo 'm dut- şom tut-**:"uğursuz kabul etmek" *şo 'm dutarlar* TİEM 40 77b/3
- taalluķ dut-**:"ilgili olmak, nisbet edilmek" *taalluķ dutar* TİEM 40 197b/1
- tama' dut-**:"arzu ve ümid etmek" *tama' dutarın* TİEM 40 176a/5=26/82
- tanuķ dut-**:"şahit getirmek, şahit dutmak" *tanuķ dutarmen* MKT 157a/11, *tanuķ dutar* TİEM 40 15a/9, *tanuķ dutar* BKT 31a/5
- tanuķ tut-**:"şahit getirmek" *tanuķ tutuķuz* MKT 55b/5
- tar dut-**:"daraltmak, azaltmak" *tar dutar* TİEM 40 220b/10
- toğru dut-**:"tasdik etmek" *toğru duttı* TİEM 40 268b/4
- uğurlayın ķulaķ dut-**:"gizlice dinlemek, kulak hırsızlığı etmek" *uğurlayın ķulaķ duttı* TİEM 40 124a/3
- üns dut-**:"alışmak" *üns dutup* MKT 303a/10
- ümid dut-**:"ümit etmek, ummak" *ümid dutmaķ* MKT 332b/11, *ümid dutarlar* TİEM 40 16a/11, *ümid dutar* BKT 497a/1
- yalan dut-**:"yalan saymak, yalanlamak, tekzibetmek" *yalan dutıcılar* TİEM 40 256a/9, *yalan dutarlardı* BKT 3a/1
- yamān fāl dut-**:"uğursuzluk saymak" *yamān fāl dutarlardı* BKT 169a/6
- yaņsuya dut-**:"alaya almak, istihza etmek" *yansuya duttılar* TİEM 40 154b/4
- yir dut-**:"sığınmak, iltica etmek" *yir dutam* TİEM 40106a/7
- yérine dut-**:"yerleşmek" *yérine dutuķuzdı* BKT 241b/6

yirinde dut-:"sabit kılmak, tesbit etmek" *yirinde dut* TİEM 31b/2

yeyni dut-:"hafiflenmek" *yeyni dutdı* BKT 531a/6

yiyni dut-:"hafif bulmak, kolaylıkal taşmak" *yiyni dutarsız* TİEM 40 130a/11

yiynilik üzere dut-:"hafiflik üzere saklamak" *yiynilik üzere dutmasın* TİEM 40 195a/4

yüz dut-:"dönmek, yönelmek" *yüz duttılar* TİEM 40 213b/4, *yüz duta* BKT 342b/3

4.1.65 dutıl-: "tutıl"

hoş dutıl-:"ağırlanmak" *hoş dutılmayacak* TİEM 40 46a/10

duşhar dutıl-:"kerih görülmek, sevilmemek" *duşhar dutılmış* TİEM 40 135a/3

yalan dutıl- :"tekzib edilmek, yalanlanmak" *yalan dutıldı* TİEM 40 206b/4

4.1.66 dutınıl-: "tutulmak"

buyruğı dutınıl-:"emri yerine getirilmiş, kendisine itaat edilmiş." *buyruğı dutınılmıl*
TİEM 40 281a/11

hor dutınıl-:"hor görülmek, hakarete uğramak" *hor dutınıldılar* TİEM 40 183b/5

imin dutınıl-:"emin kabul edilmek" *imin dutınıldı* TİEM 40 22b/6

ümid dutınıl-:"ümit bağlamak, ümid beslemek" *ümid dutınılmış* TİEM 40 107a/11

yalan dutınıl-:"tekzib edilmek, yalanlanmak" *yalan dutınıldı* TİEM 40 33b/11

4.1.67 eg-: "eğmek, bükmek"

arğa eg-:"namazda rukua durmak" *arğa egicilerile* TİEM 40 4b/4

4.1.68 ek-: "ekin ekmek"

ekin ek-:"ekin ekmek, nesil ortaya çıkarmak" *ekin ekecek* MKT 25a/1, *ekin ekecek*
BKT 34b/4

4.1.69 emzür-: "emzirmek"

süd emzür-:"süt vermek, süt annelik yapmak" *süd emzürmekden* TİEM 40 37a/4

4.1.70 es-: "esmek"

katı es-:"şiddetli esmek" *katı esici* TİEM 40 252b/6

4.1.71 eyit-: "demek, söylemek"

gizleyü eyit-:"üstü bir kapalı bir şekilde söylemek, çıtlatmak" *gizleyü eydesiz* TİEM 40

18a/4

şî' r eyit- : "şiir söylemek" *şî' r eyi(d)icidür* TİEM 40 153a/6

tesbih eyit-:"tesbih etmek" *tesbih eyi(d)ecek* TİEM 40 203b/10

4.1.72 **ét-**: "yapmak, etmek"

Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde fiil yapımında ise özellikle Arapça ve Farsça isimlerle sıkça kullanılmıştır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu filli yabancı asıllı isimlerle, Türkçe isimlerle, isimden isim yapım ekleriyle, yabancı asıllı tamlamalarla ve isim çekim ekleriyle kurulan **ét-** yapıları birleşik fiiller 5 bölüme olmak üzere bölüneceğiz.

Bu yardımcı fiile yabancı kökenli kelimelerle kurulan **ét-** yapıları birleşik fiiller de örnek gösterilebilir:

‘āciz ét-:"güçsüz bırakmak" *‘āciz (é)deler* BKT 383a/7

‘adl ét-:"adaletli davranmak, adil olmak" *‘adl (é)tem* BKT 522a/1

‘afv ét-:"bağışlamak, affetmek" *‘afv(é)tse* BKT 525a/5

ah ét-:"feryad etmek, inlemek" *ah é(d)erdi* BKT 241b/1

‘ahd ét-:"andlaşmak, sözleşmek" *‘ahd étdügi* BKT 552a/7

‘alāmet ét-:"damga vurmak, damgalamak" *‘alāmet é(d)erbiz* BKT609a/4

‘amel ét-:"yapmak, işlemek" *‘amel éderbiz* BKT 247a/2

‘amel ét-:"yapmak, işlemek" *‘amel (éd)erbiz* BKT 247a/2

‘arz ét-:"göstermek, arz etmek" *‘arz étdi* BKT 406a/5

āşikāre ét-:"açıkça yapmak, açık olarak yapmak" *aşikare é(d)erler* BKT 139a/6

āşkāre ét-:bkz āşikāre ét- "açıkça yapmak, açık olarak yapmak" *aşkare étdüklerini* BKT 206b/5

‘azāb ét-:"azap vermek, ceza vermek" *‘azāb étdük* BKT 603a/5

‘aziz ét-:"yüceltmek" *‘aziz é(d)ici* BKT 358a/7

baḥīl ét-:"cimri olmak" *baḥīl é(d)erler* BKT 425a/6

ba‘ş ét-:"yeniden dirilmek" *ba‘ş é(d)e* BKT 588a/1

başt ét-:"uzatmak, genişletmek" *başt (é)der* BKT 439b/7

bāṭıl ét-:"yanlış yapmak, haksızlık yapmak" *bāṭıl étdi* BKT 547b/5

bay ét-:"zenginlenmek" *bay éder* BKT 39a/2

beşāret ét-:"müjdelemek" *beşāret (é)(d)er* BKT 299b/2

beyān ét-:"açıklamak" *beyān édecekdür* BKT 293b/6

bey‘āt ét-:"uymak, kabul etmek" *bey‘at étdiler* BKT 552a/6

buğz ét-:"nefret etmek" *buğz étmek* BKT 473b/2

- bühtān** ét-: "yalan söylemek, iftira etmek" *bühtān édüp* BKT 375b/2
- bürhān** ét-: "ispat ettirmek" *bürhān etdürmedi* BKT 568b/3
- cem**´ ét-: "toplamak, biriktirmek, birleştirmek" *cem´ éde* BKT 600b/3
- cezā** ét-: "cezalandırmak" *cezā étdük* BKT 463b/2
- cezb** ét-: "kendine çekmek" *cezb éder* BKT 614a/3
- cimā**´ ét-: "cinsel ilişkiye girmek, çiftleşmek" *cimā´ étmemişdür* BKT 576a/2
- cur**´et ét-: "cesaret etmek" *cür´et édüp* BKT 572a/5
- dad** ét-: "tatlanmak, tatına bakmak" *dad éderler* BKT 154a/4
- da**´vā ét-: "kavka etmek" *da´vā éderseñüz* BKT 597b/3
- da**´vet ét-: "çağırarak" *da´vet étdi* BKT 517a/7
- def**´ ét-: "ortadan kaldırmak" *def´ éder* BKT 375b/7
- dār** ét-: "sıkınmak" *dār éderüz* BKT 343b/6
- delālet** ét-: "göstermek, işaret etmek" *delālet éder* BKT 230a/5
- dost** ét-: "arkadaşlık etmek" *dost étdenler* BKT 588b/1
- du**´a ét-: "dua etmek" *du´a étdi* BKT 535a/6
- eşer** ét-: "etkilemek" *eşer édici* BKT 621b/6
- faḥr** ét-: "övmek, böbürlenmek" *faḥr éden* BKT 584a/1
- faḫīr** ét-: "yoksullamak" *faḫīr éder* BKT 39a/2
- feh̄m** ét-: "anlamak" *feh̄m edemezler* BKT 320a/3
- feryād** ét-: "yardım istemek için bağırarak" *feryād étmeñüz* BKT 371a/1
- fesād** ét-: "bozgunculuk yapmak, fétne çıkarmak" *fesād édeceksiz* BKT 298b/6
- feth** ét-: "açılmak, ele geçirmek, belli olmak" *feth étdi* BKT 555a/6
- fışk** et-: "günah yapmak, doğru yoldan sapmak" *fışk éderler* BKT 300b/1
- fidā** ét-: "bedel vermek, fedalanmak" *fidā éde* BKT 614a/1
- fıkr** ét-: "düşünmek" *fikir éde* BKT 631a/1
- gafil** ét-: "gafilendirmek" *gafil étdük* BKT 316a/5
- gark** ét-: "suda boğmak" *gark étdük* BKT 389b/1
- gaybet** ét-: "çekiştirmek" *gaybet édici* BKT 648b/6
- gümān** ét-: "şübhelendirmek" *gümān éderdisiz* BKT 451a/4
- ḫalās** ét-: "kurtulmak" *ḫalās éder* BKT 186a/1
- ḫalīl** ét-: "dost olmak" *ḫalīl édindi* BKT 297a/7
- ḫamle** ét-: "saldırmak" *ḫamle édüp* BKT 364b/7
- ḫarāb** ét-: "yıkmak, tahrip etmek" *ḫarāb éder* BKT 646b/7
- ḫarām** ét-: "haram yapmak" *ḫarām étdük* BKT 414b/7

- ħarc** **ét-**:"harcamak" *ħarc étdiler* BKT 581b/5
- ħasāret** **ét-**:"zarara uğratmak" *ħasāret étdiler* BKT 116a/2
- ħased** **ét-**:"kıskanmak" *ħased édeler* BKT 651b/7
- ħaşr** **ét-**:"diriltilmek" *ħaşr éderüz* BKT 223a/5
- ħata** **’ét-**:"yanlış yapmak, hataya düşmek" *ħata ’édicidür* BKT 654b/1
- ħayrān** **ét-**:"şaşırmak, başı boş dolaşmak" *ħayrān éder* BKT 349a/5
- ħazır** **ét-**:"sakınmak, çekinmek" *ħazır éderbiz* BKT 331b/4
- ħelāl** **ét-**:"halal yapmak" *ħelāl étdük* BKT 457a/3
- helāk** **ét-**:"yok etmek, mahv etmek" *helāk étdi* BKT 611b/5
- ħesāb** **ét-**:"hisablanmak" *ħesāb édicidür* BKT 31a/2
- ħıfz** **ét-**:"korumak, saklamak" *ħıfz édicî* BKT 309a/5
- ħışm** **ét-**:"öfkelenmek" *ħışm édüp* BKT 340a/5
- hicret** **ét-**:"göç etmek" *hicret étdiler* BKT 196a/5
- hidāyet** **ét-**:"doğru yolu göstermek" *hidāyet éderler* BKT 178b/4
- ħikāyet** **ét-**:"anlatmak, bildirmek" *ħikāyet éderüz* BKT 246b/6
- ħilāf** **ét-**:"anlaşmamak" *ħilāf étmez* BKT 434a/6
- ħile** **ét-**:"aldatmak" *ħile édüp* BKT 168a/4
- ħisāb** **ét-**:"hesaplamak" *ħisāb étdük* BKT 603a/4
- ħiyānet** **ét-**:"ihamet etmek" *ħiyānet étdiler* BKT 605b/1
- ħor** **ét-**:"zelil olmak" *ħor édicî* BKT 442a/2
- ħukm** **ét-**:"buyurmak, emr etmek" *ħukm étdük* BKT 463a/1
- ıslāh** **ét-**:"düzeltmek, iyileştirmek" *ıslāh étse* BKT 525a/1
- ’ibādet** **ét-**:"ibadetle meşgul olmak" *’ibādet éden* BKT 67a/7
- icābet** **ét-**:"kabul etmek" *icābet éder* BKT 522a/4
- icbār** **ét-**:"zorlanmak" *icbār éderler* BKT 590a/7
- idrāk** **ét-**:"anlamak, idrak etmek" *idrāk éder* BKT 141b/3
- ifāze** **ét-**:"taşkınlanmak" *ifāze étgeni* BKT 542a/7
- iftirā** **ét-**:"iftira etmek, suçlamak" *iftirā étdükleri* BKT 422b/5
- iḥāta** **ét-**:"kuşatmak, etraflıca bilmek" *iḥāta édenler* BKT 100b/4
- iḥsā** **ét-**:"saydırmak" *iḥsā edemezsiz* BKT 620b/4
- iḥsān** **ét-**:"iyilik yapmak" *iḥsān éderler* BKT 298a/5
- iḥtilāf** **ét-**:"anlaşmamak" *iḥtilāf éderlerdi* BKT 219a/3
- iḥtirāz** **ét-**:"sakınmak, çekinmek" *iḥtirāz éderler* BKT 181a/4
- iḥtiyār** **ét-**:"seçmek" *iḥtiyār édecekdür* BKT 247b/7

- ‘ikāb ét-: "cezalanmak, azablenmek" *‘ikāb étmegi* BKT 336b/2
- ikbāl ét-: "dönmek yönelmek" *ikbāl édüp* BKT 482b/4
- ikrām ét-: "bağışlanmak" *ikrām éderin* BKT 255a/4
- ikrār ét-: "dil ile söylemek, tasdik etmek" *ikrār étdiler* BKT 210b/7
- ilhād ét-: "gerçek inançtan dönmek, inanmamak" *ilhād éderler* BKT 178b/3
- illkā ét-: "bırakmak, terk etmek" *illkā ’ éderler* BKT 144a/1
- ilzām ét-: "mecbur tutmak, lazım olmak" *ilzām étdürdi* BKT 555a/1
- ‘imāret ét-: "onarmak, imar etmek" *‘imāret étdiler* BKT 434b/7
- imīn ét-: "güvenmek" *imīn édicidür* BKT 592a/5
- ‘inād ét-: "ısrar etmek, dediğinden vaz geçmemek" *‘inād édici* BKT 560b/2
- inkār ét-: "inkar etmek, tanımamak" *inkār édersiz* BKT 350a/7
- inşā ét-: "bina etmek" *inşā éder* BKT 435a/4
- intikām ét-: "öç etmek" *intikām étdük* BKT 281a/1
- i‘raz ét-: "yüz çevirmek, çekinmek, sakınmak" *i‘raz étdiler* BKT 463a/7
- isrāf ét-: "saçup savurmak, gereksiz yere harcamak" *isrāf édene* BKT 344a/2
- istihzā ét-: "alay etmek" *istihza édüp* BKT 628b/1
- éta‘ at ét-: "söz tutmak" *éta‘ at éderler* BKT 573b/7
- i‘tibar ét-: "dğer vermek, saygı göstermek" *i‘tibar étmeyüp* BKT 260b/5
- i‘tikād ét-: "inanmak" *i‘tikad éderdünüz* BKT 130a/2
- ķabūl ét-: "kabul etmek, razı olmak" *ķabūl édecekdür* BKT 639a/2
- ķabz ét-: "ele geçirmek" *ķabz éder* BKT 500b/2
- nidā ét-: "çağırarak, seslenmek" *nidā etdügi* BKT 353a/3
- nisbet ét-: "kiyaslamak, ilişkilendirmek" *nisbet éderler* BKT 488a/2
- nuşret ét-: "yardım etmek" *nuşret edemezler* BKT 180a/4
- ‘özü ét-: "özür etmek" *‘özü édici* BKT 445b/4
- razi ét-: "kabul etmek, rıza göstermek" *razi éterler* BKT
- remy ét-: "atıp tutmak" *remy éderlerdi* BKT 468a/2
- ri‘āyet ét-: "gözetmek" *ri‘āyet éderler* BKT 366b/1
- riyā ét-: "gösteriş yapmak, iki yüzlü davranmak" *riyā éderler* BKT
- rucū‘ ét-: "geri dönmek" *rucū‘ édüp* BKT 633a/4
- rükū‘ ét-: "rükü etmek" *rükū‘ édüp* BKT 491a/7
- rüsvāy ét-: "rezil olmak" *rüsvāy éder* BKT 195a/5
- şābét ét-: "yerinde durmak, değişmemek" *şābét éde* BKT 383a/3
- şabr ét-: "sabr etmek" *şabr éden* BKT 517b/3

- şadaka ét:-**"bağışlamak, sarf etmek" *şadaka édenlere* BKT 258b/7
- sa'y ét:-**"çaba göstermek" *sa'y édüp* BKT 436b/1
- sefer ét:-**"yolculuk yapmak" *sefer éderler* BKT 620b/5
- seyr ét:-**"gezmek, dolaşmak" *seyr édüp* BKT 633a/4
- sihr ét:-**"sihir yapmak" *sihr édici* BKT 651b/6
- sulh et:-**"barışmak, anlaşmak" *sulh etseñüz* BKT 98a/4
- su 'vāl et:-**"soru sormak" *su 'vāl etmege* BKT 387a/6
- sücūd ét:-**"secde etmek" *sücūd édenler* BKT 212b/5
- şefā' at ét:-**"aracılık etmek" *şefā'at édeler* BKT 159b/3
- şefkat ét:-**"acımak, merhemet etmek" *şefkat éderler* BKT 203b/4
- şek ét:-**"şüphelenmek" *şek éderidi* BKT 431b/1
- şikāyet ét:-**"şikayet etmek, yakınmak" *şikayet eder* BKT 585a/5
- şirk ét:-**"şirk etmek" *şirk éderler* BKT 433b/1
- şükr ét:-**"şükr etmek" *şükr édermen* BKT 408a/5
- ta' at ét:-**"boyun eğmek, ibadet etmek" *ta'at édenler* BKT 26b/2
- tağyīr ét:-**"değiştirmek" *tağyīr édeler* BKT 96b/4
- taḥiyyet ét:-**"hayır dua etmek" *taḥiyyet éderler* BKT 586b/2
- taḫdīm et:-**"öne geçirmek, ileri geçmek" *taḫdīm étdigi* BKT 633b/7
- taḫdir ét:-**"ölçüp biçmek" *taḫdir étdi* BKT 514b/5
- ṭaleb ét:-**"istemek, dilemek" *ṭaleb étdük* BKT 617b/7
- tama' ét:-**"açgözlülük etmek" *tama' étmegiçün* BKT 436b/2
- tamām ét:-**"tamamlamak, eksiksiz yapmak" *tamām étdüm* BKT 106b/1
- ṭa'n ét:-**"yerme, ayıplamak" *ṭa'n éderler* BKT 84b/4
- ṭar ét:-**"darlamak" *ṭar éder* BKT 433a/2
- tasarruf ét:-**"gezmek, dolaşmak" *tasarruf étdiler* BKT 561a/5
- ta' zīm ét:-**"ululamak" *ta' zīm étmegiçün* BKT 552a/5
- taẓarru' ét:-**"dua etmek, yalvarmak" *taẓarru' édersiz* BKT 288a/6
- tebdīl ét:-**"değiştirmek" *tebdīl étdiler* BKT 26a/1
- tebliğ ét:-**"yetiştirmek, eriştirmek" *tebliğ étdiler* BKT 619a/6
- tecrībe ét:-**"denemek" *tecrībe édüp* BKT 640b/7
- tedbīr ét:-**"idare etmek, çekip çevirmek" *tedbīr éder* BKT 216a/6
- tedebbūr ét:-**"ibret almak, sonunu düşünmek" *tedebbūr édüp* BKT 549b/4
- tefviz ét:-**"havale etmek, ısmarlamak" *tefviz éderem* BKT 509b/4
- te'ḥir ét:-**"geç kalmak" *te'ḥir éder* BKT 232b/1

- telāķi ét-**:"kavuşmak" *telāķi édüp* BKT 517b/3
- temmesük ét-**:"uymak" *temmesük éderler* BKT 528b/1
- terk ét-**:"bırakmak, terk etmek" *terk étdiler* BKT 10a/2
- tesbiḥ ét-**:"Allah'ı eksik sıfatlardan arındırmak", *tesbiḥ étderüz* BKT 5b/3
- tevaḳḳuf ét-**:"durmak" *tevaḳḳuf étmezlerdi* BKT 451b/5
- tevazu‘ ét-**:"yumuşak davranmak" *tevazu‘ edici* BKT 455a/3
- tevbe ét-**:"tövbe etmek, günahıtan vaz geçmek" *tevbe étdi* BKT 492a/6
- tevekkül ét-**:"Allah'a teslim olmak, işi Allah'a bırakmak" *tevekkül édenler* BKT 500a/5
- ‘umre ét-**:"umre yapmak" *‘umre étmege* BKT 29b/1
- ‘urüc ét-**:"yükselmek, ykarı çıkmak" *‘urüc éder* BKT 613b/4
- ‘uzlet ét-**:"uzaklaşmak, uzak durmak" *‘uzlet édünüz* BKT 535a/6
- vācib ét-**:"gerekli olmak, yapılması dinen gerekli olmak" *vācib étmeğiçün* BKT 480a/5
- va‘de ét-**:"ertelemek, söz vermek" *va‘de étdi* BKT 212b/1
- vahy ét-**:"vahy etmek" *vahy étdi* BKT 568a/3
- vasf ét-**:"nètelemek" *vasf éderler* BKT 289a/5
- vasiyyet ét-**:"vasiyet etmek" *vasiyyet édük* BKT 521b/1
- vefāt ét-**:"ölmek" *vefāt éder* BKT 290a/7
- vesvas ét-**:"şübhelenmek" *vesvas étdici* BKT 625a/4
- yardım ét-**:"yardım etmek" *yardım étdiler* BKT 453b/3
- yesir ét-**:"esir etmek" *yesir étseñüz* BKT 547a/6
- za‘if ét-**:"zayıflanmak" *za‘if édicidir* BKT 184a/7
- zan ét-**:"sanmak" *zan édiciler* BKT 11b/4
- zayi‘ ét-**:"boşa çıkarmak" *zayi‘ étdi* BKT 546b/7
- zelil ét-**:"rezil olmak" *zelil éderler* BKT 407b/2
- zıkr ét-**:"bildirmek, anlatmak" *zıkr éden* BKT 455a/5
- zinā ét-**:"iharet etmek" *zinā éden* BKT 375a/4
- ziyade ét-**:"artırmak" *ziyāde édüp* BKT 27a/4
- ziyān ét-**:"zarar etmek" *ziyān étdi* BKT 513b/6
- ziyān ét-**:"zarar ettirmek" *ziyān étdürürler* BKT 634b/4
- zulm ét-**:"zulm etmek, kötülük yapmak" *zulm étdük* BKT 490b/7

Bu yardımcı fiilere Türkçe kökenli kelimelerle kurulan *ét-* yapıllı birleşik fiiller de örnek gösterilebilir:

aru ét-:"temizlemek" *aru é(d)üp* BKT 497a/6

aşşı ét-:"fayda vermek, yaramak" *aşşı (é)tmédi* BKT 281a/6
berī ét-:"temizlemek, temize çıkarmak" *berī étdi* BKT 460a/4
egri ét-:"değiştirmek" *egri édeler* BKT 158a/6
ıraḵ ét-:"uzaklaştırmak" *ıraḵ étder* BKT 308b/6
ortak ét-:"eş tutmak" *ortak etmeyesiz* BKT 149a/6
şavaş ét-:"savaşmak" *şavaş éden* BKT 581b/4
tiz ét-:"acele etmek" *tiz étse* BKT 31a/1
yarak ét-:"hazırlık yapmak" *yarak éderlerdi* BKT 201a/5
yér ét-:"yurtlanmak" *yér édindi* BKT 320b/3

Bu yardımcı, fiile isimden isim yapım ekleriyle kurulan *ét-* yapılı birleşik fiillerden yabancı asıllı isimden isim yapım ekleriyle kurulan *ét-* yapılı birleşik fiiller de örnek olarak gösterilebilir:

baḥīllik ét-:"cimirlik etmek" *baḥīllik é(d)en* BKT 551a/2
baṭrānlık ét-:"azmak, böbürlenmek" *baṭrānlık éderdünüz* BKT 512b/4
cāzūlık ét-:"büyü yapmak, büyületmek" *cāzūlık étdiler* BKT 167b/5
dilgīrlık ét-:"inceltmek, sıkıntı vermek" *dilgīrlık éderler* BKT 452b/1
dostlık ét-:"arkadaşlık etmek" *dostlık étmezler* BKT 64a/1
düşmanlık ét-:"düşman olmak" *düşmanlık édene* BKT 588b/1
ğazālık ét-:"Allah yolunda savaşmak" *ğazālık éden* BKT 550a/6
ḥasūdlik ét-:"kıskanmak" *ḥasūdlik éderler* BKT 85b/4
ḥāyınlık ét-:"ası olmak, alçaklamak" *ḥāyınlık éderler* BKT 95a/3
zārılık ét-:"yalvarıp yakarmak, ağlayıp inlemek" *zārılık édüp* BKT 371a/1

Bu yardımcı, fiile isimden isim yapım ekleriyle kurulan *ét-* yapılı birleşik fiillerden Türkçe asıllı isimden isim yapım ekleriyle kurulan *ét-* yapılı birleşik fiiller de örnek olarak gösterilebilir:

genişlik ét-:"genişleştirmek" *genişlik édicüyüz* BKT 564a/6
yamanlık ét-:"kötülük yapmak" *yamanlık édici* BKT 327a/3
yumuşaklık ét-:"yumuşak devranmak, gevşeklik göstermek" *yumuşaklık édler* BKT

Bu fiilin Yabancı Asıllı Tamlamalarla Kurulan *ét-* Yapılı Birleşik Fiil örneği şu şekildedir:

zıkr-i fikr ét-:"anlatmak" *zıkr-i fikr iderler* 185b/3

Bu fiilin İsim Çekim Ekleriyle Kurulan örnekleri ise şu şekildedir:-

aşağa ét-:"eğmek" *aşağa é(d)üp* BKT 304b/3

yazuklar ét-:"günahlar yapmak" *yazuklar edici* BKT 46a/2

4.1.73 eyle-: "yapmak, işlemek"

Batı Türkçesi kuran tercümelerinde fiil yapımında ise özellikle Arapça ve Farsça isimlerle sıkça kullanılmıştır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde eyle- fiili daha fazla kullanılmıştır. Diğer fiili bu fiile göre nispeten daha az kullanılmıştır.

Bu yardımcı fiile yabancı kökenli kelimelerle kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiiller de örnek gösterilebilir:

‘**abes eyle-**:"faydasız bir işle oylanmak" ‘*abes eylemegiçün* MKT 261b/11

‘**aceb eyle-**:"şaşmak, hayrete düşmek" ‘*aceb eyleyüp* MKT 241b/1

‘**âciz eyle-**:"güçsüz bırakmak" ‘*âciz eyle mege* MKT 236a/5, ‘*âc(i)z eyle* BKT 362b/1, ‘*âciz eylemezler* TİEM 40 86b/1

‘**adl eyle-**:"adaletli davranmak, adil olmak" ‘*adl eylemege* MKT 68b/9, ‘*adl eylemege* BKT 98a/3, ‘*adl eyleimeyesiz* TİEM 40 35a/10

‘**afv eyle-**:"bağışlamak, affetmek" ‘*afv eyledük* MKT 6a/6 , ‘*afv eyledi* BKT 69a/4, ‘*afv eyle* TİEM 40 235b/8

ah eyle-:"feryad etmek, inlemek, içlenmek" *ah eyleridi* MKT 159a/2, *ah eyledi* BKT 169b/5

‘**ahd eyle-**:"andlaşmak, sözleşmek" ‘*ahd eylemedüm mi* MKT 318b/3, ‘*ahd eyledi* TİEM 40 234a/11, ‘*ahd eyledi* BKT 73a/2

‘**ahide eyle-**:"sözleşmek, andlaşmak" ‘*ahide eyle* MKT 51b/5

‘**akıbatın eyle-**:"sonunu(iyi ve ya kötü) yapmak" ‘*akıbatın eyledi* TİEM 40 93a/6

‘**aqd eyle-**:"anlaşmak, sözleşmek" ‘*aqd eylegen* BKT 38a/2

‘**akim eyle-**:"kısırlaştırmak" ‘*akim eyler* MKT 355a/1

‘**aql eyle-**:"düşünmek" ‘*aql eylemezler* MKT 18a/11, ‘*akl eylerine* BKT 640b/5

‘**alaka eyle-**:"kan pıhtısı haline getirmek" ‘*alaka eyledi* MKT 343b/3

‘**alâmet eyle-**:"işaret vermek, belirtmek" ‘*alâmet eylerbiz* MKT 417b/10 , ‘*alamet eyle*

BKT 326a/2

‘ām eyle-: "umumi hale getirmek" ‘ām eyledi MKT 412a/4

‘amel eyle-: "yapmak, işlemek" ‘amel eylermen MKT 101a/2 , ‘amel eyleyelerdi TİEM
40 54b/5, ‘amel eylemediler BKT 597a/5

‘ār eyle-: "zahmet çekmek" ‘ār eyle MKT 201b/7

‘arş eyle-: "yükseltmek" ‘arş eyledükleri MKT 116a/5

‘arz eyle-: "göstermek, arz etmek" ‘arz eyledi MKT 4b/6, ‘arz eyledi TİEM 40 4a/1, ‘arz
eyledi BKT 5b/5

āşikāre eyle-: "açıkça yapmak, açık olarak yapmak" āşikāre eyledisen MKT 8a/4, āşikāre
eyledi BKT 263a/7

āşkāre eyle-: bkz. āşikāre eyle- : "açıkça yapmak, açık olarak yapmak" āşkāre eylegeni
BKT 378b/3

‘ayb eyle-: "kusurlu hale getirmek" ‘ayb eyler MKT 448b/2

āyet eyle-: "delil göstermek" āyet eylemegiçün BKT 327a/4

‘ayyin eyle-: "ayırmak, tayin etmek" ‘ayyin eylemedük MKT 207b/8

‘avn eyle-: "yardım etmek" ‘avn eyleyüp MKT 163b/10

a‘van eyle-: "yardım etmek" a‘van eylemez MKT 208a/5

‘avdet eyle-: "geri gelmek, dönmek" ‘avdet eyleyüp MKT 126a/4

‘avn eyle-: "yardım etmek" ‘avn eylemekde BKT 123b/11

‘azāb eyle-: "cazalandırmak, azap etmek" ‘azāb eyle MKT 210b/6, ‘azāb eyleye TİEM
40 22b/8, ‘azāb eyledi BKT 197b/1

azād eyle-: "hürriyetine kavuşturmak" azād eylediler MKT 428a/3, azād eylemek TİEM
40 258b/11, azād eylemek BKT 585b/3

‘azīmet eyle-: "karar vermek, niyet etmek" ‘azīmet eyleyüp MKT 84b/9; ‘azīmet
eyleyüp BKT 121b/3

‘azīz eyle-: "yüceltmek" ‘azīz eylegen MKT 325b/1, ‘azīz eyleersen TİEM 40 24b/5,
aziz eylersin BKT 51b/6

‘azm eyle-: "karar vermek, niyet etmek" ‘azm eyledi MKT 119b/7, ‘azm eyledi BKT
176a/5

bahana eyle-: "bahane bulmak" bahana eyledi TİEM 40 90b/10

bāhit eyle-: "şaşırmak, hayrete düşürmek" bāhit eyler MKT 227a/9

baḥş eyle-: "araştırmak" baḥş eyleyüp MKT 378a/5

baḳi eyle-: "sürekli olmasını sağlamak" baḳi eyledük MKT 322b/1

ba‘ş eyle-: "diriltmek" ba‘ş eyledük MKT 204a/7

- bast eyle-**:"uzatmak, genişletmek" *bast eyleme* MKT 197a/5, *bast eyledim* BKT 621b/1
- baıl eyle-**:"boşa çıkarmak, yok etmek" *baıl eyledi* MKT 132b/8, *baıl eylemen* TİEM 40 20b/9, *baıl eyledükleriçün* BKT 234a/7
- bay eyle-**:"zengin olmak" *bay eyleye* TİEM 40 45a/5, *bay eyleye* BKT 197b/5
- beddil eyle-**:"değiştirmek" *beddil eylediler* MKT 179a/8
- bedel eyle-** "değiştirmek, bir şeyin yerine başka bir şeyi koymak" *bedel eyledi* TİEM 40 179b/4
- bedil eyle-**:"değiştirmek" *bedil eylemeñüz* MKT 192a/9,
- belā eyle-**:"başına bir felaket getirmek" *belā eyledük* MKT 240a/8, *belā eylegil* TİEM 4086a/10
- bellü eyle-**:"açıklamak, apaçık göstermek" *bellü eyledük* TİEM 40 159a/2, *bellü eyledük* BKT 359a/5
- bereket eyle-**:"nimet ve bolluk vermek" *bereket eyledük* MKT 195a/1, *bereket eyledük* TİEM 40 155b/4
- beri' eyle-**:"temize çıkarmak" *beri' eylemezmen* MKT 167a/4, *beri' eylemezsin* TİEM 40113b/9
- beşaret eyle-**:"müjdelemek" *beşaret eyle* MKT 3b/10, *beşaret eylemegiçün* BKT 319b/7
- beyān eyle-**:"açıklamak" *beyān eyledi* MKT 99b/1, *beyān eyledük* TİEM 40 257b/6, *beyan eylediler* BKT 23b/5
- bey'at eyle-**:"uymak, kabul etmek" *bey'at eylediler* MKT 140a/7, *bey'at eylerler* TİEM 40 244a/1, *bey'at eylemege* BKT 594b/5
- bezl eyle-**:"bol bol vermek, saçmak" *bezl eylediler* MKT 51a/1
- bina eyle-**:"bina yapmak" *bina eyledi* MKT 343a/6, *bina eyledük* TİEM 40 247a/7, *bina eyledi* BKT 511b/3
- buğz eyle-**:"nefret etmek" *buğz eyledükleriçün* MKT 154b/6
- buğuz eyle-**:"nefret etmek" *buğuz eylemege* MKT 416a/1, *buğ(ı)z eylemedi* BKT 643b/6
- buhtān eyle-**:"iftira etmek, yalan söylemek" *buhtān eyledi* MKT 245b/2
- burhān eyle-**:"delil göstermek" *burhān eylemegiçün* MKT 213a/10
- cebr eyle-**:"zorlamak" *cebr eyleici* MKT 404b/8
- cedel eyle-**:"tartışmak" *cedel eyler* MKT 208a/10
- cehd eyle-**:"çalışmak, çabalamak" *cehd eylediler* MKT 119b/2, *cehd eylese* BKT 433a/3
- cehennem eyle-**:"cehennemle cezalandırmak" *cehennem eylerbiz* MKT 26b/3
- cehr eyle-**:"açıkça söylemek" *cehr eyle* MKT 184b/1

- cem' eyle-**:"birleştirmek" *cem' eyle* MKT 30b/7, *cem' eylesiz* TİEM 4037a/, *cem' eyledi* BKT 187b/7
- cesed eyle-**:"heykel yapmak" *cesed eyledi* MKT 222a/3
- cevelan eyle-**:"dolaşmak" *cevelan eylediler* MKT 380b/8
- cevr eyle-**:"haksızlık etmek" *cevr eyleme* MKT 326b/10; *cevr eyleme* TİEM 40 286a/11
- cezā eyle-**:"cezalandırmak" *cezā eyledük* MKT 102b/5
- cidāl eyle-**:"savaşmak" *cidāl eyledüğ* MKT 155b/4
- cima' eyle-**:"cinsi münasebette bulunmak" *cima' eyledi* MKT 121b/9, *cima' eylememişdür* BKT 576b/4
- cür'et eyle-**:"cesaret etmek" *cür'et eyledi* MKT 389a/9
- cüz' eyle-**:"parçalamak, parçalara ayırmak" *cüz' eylerler* MKT 96b/4
- dār eyle-**:"daraltmak" *dar eyleme* BKT 194b/7
- da'vā eyle-**:"mücadele etmek" *da'vā eyledüğün* MKT 155b/5
- da'vet eyle-**:"çağırarak" *da'vet eyle* MKT 30b/8, *da'vat eylegen* BKT 521b/3
- da'vi eyle-**:"iddia etmek" *da'vi eyledi* MKT 150b/6, *da'vi eyledün* TİEM 40 137b/9
- dayim eyle-**:"sürekli yapmak" *dayim eylese* MKT 278b/2, *dayım eylese* 422a/4
- def' eyle-**:"ortadan kaldırmak" *def' eyle* MKT 243a/10, *def' eylerler* TİEM 40 118b/9, *def' eylemezdi* BKT 256a/6
- delālet eyle-**:"göstermek, işaret etmek" *delālet eyledi* MKT 106a/6
- delīl eyle-**:"tanıklarla göstermek, delil kılmak" *delīl eyledük* MKT 255a/7
- delü eyle-**:"delirtmek" *delü eyledi* TİEM 40 106b/11
- demdeme eyle-**:"ezip geçmek" *demdeme eyledi* MKT 443b/3
- destür eyle-**:"izin almak" *destür eylemeyince* MKT 246b/11
- devr eyle-**:"dönmek, dönüp dolaşmak" *devr eylemegi* MKT 140a/2, *devr eylemegi* BKT 210a/3
- dost eyle-**:"arkadaş olmak, dost olmak" *dost eylese* MKT 406a/9, *dost eylemek* BKT 81a/4
- du'ā eyle-**:"dua etmek" *du'ā eyle* MKT 7a/2, *du'ā eyler* TİEM 40 133b/6, *du'ā eylemekde* BKT 325b/6
- duḡul eyle-**:"girmek, cinsi münasebette bulunmak" *duḡul eyledünüz* TİEM 40 37a/5
- duḡar eyle-**:"güçlük yüklemek, zorluk çektirmek" *duḡar eyleyem* TİEM 40185a/3
- edfa' eyle-**:"uzaklaştırmak" *edfa' eyler* BKT 20b/1
- ebed eyle-**:"ebedileştirmek, ebedi hayat vermek" *ebed eyledi* TİEM 40 288b/10
- efzal eyle-**:"daha üstün hale getirmek" *efzal eyledi* MKT 28a/11

- efdal eyle-**:"daha üstün hale getirmek" *efdal eyledi* BKT 82a/4
- emel eyle-**:"arzu etmek" *emel eyler* MKT 299b/3
- emin eyle-**:"güvenmek, güvenli kılmak" *emin eyledüğüm* MKT 167b/9
- emr eyle-**:"emretmek" *emr eyledi* MKT 370a/7
- esās eyle-**:"temel meydana getirmek" *esās eyledi* MKT 141a/4, *esās eyledi* BKT 212a/3
- eşer eyle-**:"iz bırakmak" *eşer eylediler* MKT 287a/2
- esir eyle-**:"esir etmek" *esir eyledi* MKT 258a/9, *esir eylersiz* TİEM 40 200a/8
- faḥiše eyle-**:"günah yapmak" *faḥiše eylemegiçün* BKT 241b/5
- faḥr eyle-**:"övünmek" *faḥr eyledi* MKT 429a/9, *faḥr eyleyici* TİEM 40 258a/6
- faḥr eyleş-**:"birbirine karşı övünmek" *faḥr eyleşmek* TİEM 40 257b/10
- faḫīr eyle-**:"yoksullaştırmak" *faḫīr eyler* MKT 28a/1
- fānī eyle-**:"geçici hale getirmek, ölümlü kılmak" *fānī eylemegiçün* MKT 207b/2, *fānī eylemege* BKT 318a/7
- farīza eyle-:bkz farz eyle-**:"farz etmek, emretmek" *farīza eyledük* TİEM 40 201b/9
- farḫ eyle-**:"ayırarak, fark gözetmek, ayırarak yapmak" *farḫ eylemesüz* TİEM 40 10b/2
- farz eyle-**:"dine göre yapılması gerekli olan emirleri yerine getirmek" *farz eyledi* MKT 43b/4, *farz eyledi* TİEM 40 267b/9, *farz eylegen* BKT 38a/1
- fāsid eyle-**:"bozmak, yanlış yapmak" *fāsid eylersiz* MKT 192a/2
- fayide eyle-**:"yarar sağlamak" *fayide eyledi* MKT 109a/2, *fayide eylemez* BKT 18b/1
- fāzihat eyle-**:"iki yüzlü davranmak" *fāzihat eyleyüp* MKT 245a/10
- feh̄m eyle-**:"anlamak" *feh̄m eylegenden* MKT 8b/3, *feh̄m eylemezler* BKT 25a/7
- feh̄m eylet-**:"anlatmak" *feh̄m eyletdük* MKT 229b/2
- ferah eyle-**:"sevindirmek" *ferah eyler* MKT 8a/1
- fermān eyle-**:"rametmek, emri altına almak" *fermān eyledük* TİEM 40 156a/2
- feryād eyle-**:"yardım istemek için bağırarak" *feryād eylemeñüz* MKT 242a/1
- fesād eyle-**:"bozgunculuk yapmak, fitne çıkarmak" *fesād eyledi* MKT 229b/1, *fesād eyleyiciler* TİEM 40 108b/5, *fesād eylemeñ* 423a/4
- feth̄ eyle-**:"feth etmek" *feth̄ eylegeni* MKT 8b/5, *feth̄ eylegen* BKT 11b/1
- fetiş eyle-**:"araştırmak" *fetiş eyledi* MKT 168b/9
- fettiş eyle-**:"araştırmak" *fettiş eylemekde* MKT 66b/4
- fetvā eyle-**:"yorumlayarak açıklamak" *fetvā eyleyesiz* MKT 370a/6
- feza‘ eyle-**:"sabırsızlık göstermek" *feza‘ eylemek* MKT 178b/3
- fisḫ eyle-**:"günah işlemek" *fisḫ eylerler* MKT 196a/6, *fisḫ eylerler* TİEM 40 61b/7
- fidā eyle-**:"fidye vermek" *fidā eyledüm* MKT 159a/7, *fidā eyledük* TİEM 40 213b/10

- fıkr eyle-**:"düşünmek" *fıkr eyledi* MKT 166a/11, *fıkr eylemez* 331b/2
- fitne eyle-**:"fitneye düşürmek" *fitne eylediler* MKT 439a/11, *fitne eyleyevüz* TİEM 40 152b/6, *fitne eydiler* 201b/3
- ğadr eyle-**:"haksız davranmak, hainlik etmek" *ğadr eyleyici* MKT 294a/11
- ğāfil eyle-**:"gafletedüşürmek" *ğāfil eyledi* MKT 448a/2, *ğāfil eyledük* TİEM 40 140b/5
- ğālīb eyle-:bkz galib eyle-**:"üstün kılmak" *gal(i)b eylemedük* MKT 129a/6, *ğālīb eyleye* TİEM 40 90a/1, *ğālīb eylemegeiçün* BKT 198b/4
- ğamz eyle-**:"kaş ve göz ile işaret etmek" *ğamz eylemek* MKT 143a/5
- ğani eyle-**:"zenginleştirmek" *ğani eyledi* MKT 444b/1, *ğani eylediğiçün* BKT 206a/4
- ğanimet eyle-**:"ganimet almak" *ğanimet eylegen* MKT 129a/2, *ğanimet eylegen* BKT 191b/6
- ğaramet eyle-**:"borçlanmak" *ğaramet eyleyüp* MKT 394b/6
- ğaret eyle-**:"yağmalamak" *ğaret eyleyüp* MKT 447a/8
- ğarķ eyle-**:"boğmak" *ğarķ eyledi* MKT 221a/9, *ğarķ eyledük* TİEM 40 74a/2, *ğarķ eyledük* BKT 7b/6
- ğarra eyle-**:"aldatmak, gafil avlamak, refaha erdirip şımartmak" *ğarra eyledük* TİEM 40 163a/6, *ğarre eyledi* BKT 189a/3
- ğaybat eyle-:bkz ğaybet eyle-**:"gıybet etmek, çekiştirmek" *ğaybat eylesesün* TİEM 40 246b/3
- ğaybet eyle-**:"çekiştirmek, dedikodu yapmak" *ğaybet eylesesün* MKT 378a/5
- ğāyet eyle-**:"son vermek" *ğāyet eyler* MKT 425a/10
- ğāyib eyle-**:"yok etmek" *ğāyib eyleñüz* MKT 163a/9
- ğayz eyle-**:"kızmak, öfkelenmek" *ğayz eyleyüp* MKT 169b/7
- ğaza eyle-**:"Allah yolunda savaşmak" *ğaza eylemek* MKT 23b/7 ; *ğaza eylediler* TİEM 40 246b/9
- ğazab eyle-**:"öfkelenmek" *ğazab eyledi* MKT 81b/9, *ğazab eyledi* BKT 587b/3
- ğulüv eyle-**:"taşkınlık yapmak, haddi aşmak" *ğulüv eylemeñüz* MKT 83b/8, *ğul(u)v eylemeñüz* BKT 120a/1
- ğusl eyle-**:"cünup iken yıkanmak" *ğusl eyleyince* MKT 59a/8, *ğusl eyleyince* BKT 84a/3
- ħabs eyle-**:"hapis etmek, alıkoymak" *ħabs eyleyecek* MKT 195b/4, *ħabs eyledi* BKT 201a/6
- ħac eyle-:bkz ħacc eyle-**:"hacca gitmek" *ħac eylemegi* MKT 43b/4, *ħac eylemese* BKT 61a/2
- ħacc eyle-**:"kabeyi ziyaret etmek" *ħacc eylemegi* TİEM 40 57a/3

hācil eyle-:"rezil etmek, aşağılamak" *hācil eylemeñüz* MKT 159a/8 , *hācil eylemeñüz* BKT 280b/2

had eyle-:"idam etmek" *had eyledi* BKT 391a/1

hadım eyle-:"kısırlaştırmak" *hadım eyleyeler* TİEM 40 56a/6

hadış eyle-:"konuşmak" *hadış eyler* MKT 391a/8

hafif eyle-:"hafifletmek, azaltmak" *hafif eyledi* MKT 128b/6

hak eyle-:"doğru yapmak, gerçek yapmak" *hak eyledi* MKT 170b/9

hakim eyle-:"hakem kılmak, hakem tayin etmek" *hakim eyleyeler* TİEM 40 40a/8

hal eyle-:"çözmek, karar verip neticeye varmak" *hal eyle* MKT 218b/4

halal eyle-:"meşru kılmak" *halal eyledi* MKT 32b/8, *halal eyledi* TİEM 40 21b/8

halāş eyle-:"kurtarmak" *halāş eyledi* MKT 44a/6, *halāş eylemek* BKT 95a/7

halıfa eyle-:"yerine geçirmek, hâkim kılmak" *halıfa eyleye* TİEM 40 169b/2

hālîş eyle-:"samimi ve temiz yapmak, ihlaslı hale getirmek" *hālîş eyledük* TİEM 40 216b/11

halife eyle-:"yerine geçirmek" *halife eyledi* MKT 104b/6

halk eyle-:"yaratmak" *halk eyledi* MKT 331a/2, *halk eyledük* BKT 366b/7

hamd eyle-:"Tanrıya şükr etmek" *hamd eyle* MKT 440b/3

hamel eyle-:"yükletmek" *hamel eylegen* MKT 250a/3

haml eyle-:"yükletmek" *haml eyle* MKT 199b/11

hamle eyle-:"saldırmak, üstüne varmak" *hamle eylersen* TİEM 40 81a/3

harāb eyle-:"yıkma, tahrip etmek" *harāb eyledük* MKT 116a/4 , *harāb eylerler* TİEM 40, *harāb eyledük* 152a/7

harām eyle-:"yasaklamak" *harām eyledi* MKT 18b/2, *harām eylemedi* TİEM 40 12b/7, *harām eyledi* BKT 45b/6

harb eyle-:"savaşmak" *harb eyledi* MKT 140b/11, *harb eyledi* BKT 211b/5

harc eyle-:"harcamak" *harc eylemekdür* MKT 85a/3, *harc eylerler* TİEM 40 21b/6, *harc eylemezler* BKT 199a/1

hareket eyle-:"sarsmak" *hareket eyler* MKT 232a/7

hāş eyle-:"tahsis etmek, vermek, bağışlamak" *hāş eyler* TİEM 40 8b/5

hasāret eyle-:"ziyana uğramak" *hasāret eyledi* MKT 67b/11, *hasāret eyler* BKT 513a/3

hasāret eylet-:"ziyana uğratmak" *hasāret eyletürler* MKT 437a/8

hased eyle-:"kıskanmak" *hased eyleiciler* MKT 450b/8, *hased eylerler* TİEM 40 39b/2

hasf eyle-:"batırmak, aşağılamak" *hasf eyledügi* MKT 188a/3

hāşıl eyle-:"meydana getirmek" *hāşıl eyle* MKT 384b/4

haşr eyle-:"içine almak, daraltmak" *haşr eylediler* MKT 130b/8 , *haşr eyleñüz* BKT 482b/1

hasret eyle-:"özlemek" *hasret eyler* MKT 214a/10

haşr eyle-:"toplanmak" *haşr eyleñüz* MKT 320b/6

hata eyle-:"yanlışlık yapmak" *hata eylegen* MKT 297b/7, *hata eylemek* TİEM 40 13b/1, *hata eyledüğünüz* 450a/5

haţf eyle-:"yakalamak" *haţf eyleseler* MKT 320a/8

hatm eyle-:"bitirmek, ona ermek" *hatm eyledi* MKT 2b/3

havz eyle-:"içine almak" *havz eylersiz* MKT 149a/1

hayf eyle-:"haksızlık etmek" *hayf eyleye* MKT 249b/6 *hayf eyleye* TİEM 40 169a/6, *hay(ı)f eyleme* BKT 491a/1

hayr eyle-:"iyilik yapmak" *hayr eyledi* MKT 29a/9, *hayr eylen* TİEM 40 266b/3

hayrān eyle-:"şaşırtmak" *hayrān eyler* MKT 227a/9, *hayrān eyleye* TİEM 40 154b/3

hazer eyle-:"sakınmak, çekinmek" *hazer eyle* MKT 80b/5, *hazer eylemek* BKT 305b/2

hāzır eyle-:"hazırlamak, hazır tutmak" *hāzır eylediği* MKT 436a/5, *hāzır eyledi* TİEM 40 281a/9

hecr eyle-:"ayrılmak" *hecr eyle* MKT 426a/2

helāk eyle-:"yok etmek, mahv etmek" *helāk eyle* MKT 34b/6, *helāk eyledük* TİEM 40 172b/2

helāl eyle-:"halal etmek" *helāl eylemişdür* BKT 121a/7

hem eyle-:"sıkamak, kederlenmek" *hem eyleyüp* MKT 167a/5

hetk eyle-:"rezil etmek, perişan etmek" *hetk eyle* MKT 151b/11

hetik eyle-:"rezil etmek, perişan etmek" *hetik eyle* MKT 131a/6

hettik eyle-:"rezil etmek, perişan etmek" *hettik eylemegiçün* MKT 402b/10

heyyin eyle-:"kolaylaştırmak" *heyyin eylerbiz* MKT 440b/4

heyin eyle-:"kolaylaştırmak" *heyin eylerüz* BKT 639a/2

hez eyle-:"teşvik etmek" *hez eyler* MKT 217a/2

hıfz eyle-:"saklamak, korumak" *hıfz eylediler* MKT 79b/9

hıkd eyle-:"kin tutmak" *hıkd eylemek* MKT 403b/5

hılāf eyle-:"muhalafet etmek, caymak, sözünü tutmamak" *hılāf eyle* TİEM 40 93a/7

hısn eyle-:"desteklemek" *hısn eyledi* MKT 125a/2

hışm eyle-:"öfkelenmek" *hışm eyledük* MKT 358b/8, *hışm eyler* BKT 92b/1

hıyānet eyle-:"hayinlik etmek, ihanet etmek" *hıyānet eyleseñüz* MKT 20a/10, *hıyānet eylemen* TİEM 40 84a/11, *hıyānet eyleseñüz* BKT 28a/4

- hicāb eyle-**:"utanmak" *hicāb eyledük* MKT 204a/7, *hicāb eyledük* BKT 313a/6
- hicr eyle-**:"ayrılmak, vazgeçmek" *hicr eyleyüp* MKT 242a/3
- hicret eyle-**:"göç etmek" *hicret eylediler* MKT 24a/6, *hicret eylemediler* TİEM 40 42b/9, *hicret eylemediler* BKT 192a/6
- hidāyet eyle-**:"doğru yolu göstermek" *hidāyet eyledük* MKT 195a/3
- hidmet eyle-**:"hizmet etmek" *hidmet eyledi* MKT 382a/6
- hikāyet eyle-**:"anlatmak, bildirmek" *hikāyet eyledük* TİEM 40 47a/11 , *hikāyet eyledük* BKT 531b/2
- hilāf eyle-**:"muhalefet etmek" *hilāf eyledisiz* MKT 221b/11, *hilāf eylediler* TİEM 40 93a/7, *hilāf eyledisiz* BKT 340b/1
- hile eyle-**:"aldatmak" *hile eylediler* MKT 188a/3, *hile eylemek* TİEM 40 43a/1
- hilye eyle-**:"süslemek" *hilye eylemegiçün* MKT 173b/8
- himāyet eyle-**:"korumak" *himāyet eyleyen* MKT 86b/1, *himāyet eyleyen* BKT 124a/3
- hisāb eyle-**:"hesap etmek" *hisāb eyledük* MKT 413a/6, *hisāb eyleye* TİEM 40 22b/8, *hisāb eylemege* BKT 456a/3
- hitāb eyle-**:"açık ve güzel konuşmak" *hitāb eyleme* MKT 156a/1, *hitāb eylese* BKT 391b/7
- hor eyle-**:"alçaltmak, hakir ve zelil kılmak, küçük düşürmek" *hor eyleye* TİEM 40 88b/3, *hor eylese* BKT 385a/7
- hoş eyle-**:"güzelleştirmek, iyileştirmek" *hoş eylersen* MKT 87b/2, *hoş eylerdisen* BKT 125b/5
- hoşnud eyle-**:"memnun ve razı olmak" *hoşnud eylerler* TİEM 40 88/6
- hulul eyle-**:"girmek" *hulul eylemekdür* MKT 271a/9
- huzu' eyle-**:"alçak gönüllü davranmak" *huzu' eyledi* MKT 223a/7
- hüccet eyle-**:"delil göstermek" *hüccet eyledi* MKT 30a/4, *huccet eyledünüz* BKT 56b/6
- hüküm eyle-**:"karar vermek, hüküm etmek" *hüküm eyle* MKT 79b/3, *hüküm eyleyesin* TİEM 40 43b/4
- hür eyle-**:"serbest bırakmak, hür bırakmak" *hür eylemezin* MKT 39a/8
- hürmet eyle-:bkz hurmat eyle-**:"saygı göstermek" *hürmet eylediler* MKT 118b/4 *hürmet eylediler* BKT 174b/1
- hüzn eyle-**:"üzülmek" *hüzn eyleyüp* MKT 398a/10
- ıķāb eyle-**:"eziyet etmek" *ıķāb eyledük* MKT 283b/9
- ihlāş eyle-:bkz ihlas eyle-**:"samimi ve doğru olmak" *ihlāş eyledüm* TİEM 40 10a/6
- ıkrār eyle-**:"ikrar vermek, kabul ettiğini beyan etmek" *ıkrār eyledünüz* TİEM 40 7a/4

ıraq eyle-:"uzaklaştırmak" *ıraq eyle* MKT 307a/10, *ıraq eyle* TiEM 40 204a/11, *ıraq eyledüñ* BKT 153b/1

ıslāh eyle-:"iyileştirmek, düzeltmek" *ıslāh eylemezlr* MKT 262b/5, *ıslāh eyledük* BKT 353b/6

ısrār eyle-:"direnmek, üstünde durmak" *ısrār eylemezler* MKT 46b/11

ıssı eyle-:"ısıtmak" *ıssı eylemegiçün* MKT 185a/2

‘itāb eyle-:"azarlamak" *‘itāb eyleme* MKT 209b/5

ıtlāk eyle-:"salıvermek, bırakmak" *ıtlāk eyleici* MKT 311a/1

ıztırāb eyle-:"acı vermek, sıkıntı vermek" *ıztırāb eylese* MKT 384a/1

i‘āde eyle-:"geri göndermek, geri çevirmek" *i‘āde eyler* MKT 146b/11

‘ibādet eyle-:"ibadetle meşgul olmak" *‘ibādet eyle* MKT38b/6, *‘ibādet eyleyicilerdür* TiEM 40 55b/11, *‘ibādet eyledigi* BKT 245b/3

ibtilā eyle-:"bir şeye aşırı düşkünlüğünü sağlamak, alıştırmak" *ibtilā eyledi* MKT 13b/5

icābet eyle-:"kabul etmek" *icābet eyledi* MKT426a/7, *icābet eylemese* BKT 546a/3

ictināb eyle-:"sakınmak, uzaklaşmak" *ictināb eylediler* MKT 387a/3

idbār eyle-:"dönüp gitmek" *idbār eyledi* MKT 421b/3

idrāk eyle-:"anlamak, idrak etmek" *idrāk eyledi* MKT 270a/8, *idrāk eylemez* BKT 141b/2

ifazā eyle-:"kalabalıklaşmak, akın etmek" *ifazā eylegen* MKT 22a/3, *ifaza eylegen* BKT 30b/3

ifsād eyle-:"bozmak, fesada uğratmak" *ifsād eyledüğine* MKT 325a/2

ifşā eyle-:"açığa çıkarmak" *ifşā eylediler* MKT 414a/3

iftihār eyle-:"övünmek" *iftihār eylediler* MKT 260a/6

iftikād eyle-:"arayıp sormak" *iftikād eyledi* MKT 266b/6

iftirā eyle-:"iftira etmek, suçlamak" *iftirā eyledi* MKT 96b/9, *iftirā eyledüğünüz* BKT 288b/3

igvā eyle-:"azdırmak" *igvā eyle* MKT 199b/11

ihānet eyle-:"mahv etmek" *ihānet eyleyüp* MKT 160b/2

iḥāta eyle-:"etrafını çevirmek, kuşatmak" *iḥāta eyledi* MKT 114a/2 *iḥāta eylemezler* BKT 41b/3

iḥāta eylet-:"etrafını çevirmek, kuşatmak" *iḥāta eyletmişdük* MKT 206b/3

iḥfā eyle-:"saklamak, gizlemek" *iḥfā eylediler* MKT 225a/4

iḥlāş eyle-:"doğrulamak, temize çıkarmak" *iḥlāş eylediler* MKT 70b/5

iḥmāl eyle-:"mühimsememek, boşlamak" *iḥmāl eylemedük* MKT 239a/10

ihşā eyle-:"saymak" *ihşā eyledi* MKT 425b/3

ihşān eyle-:"iyilik etmek, bağışlamak" *ihşān eyle* MKT 170a/2

ihtilāf eyle-:"anlaşmamak" *ihtilāf eylediler* MKT 18b/9, *ihtilāf eylerdünüz* BKT 187b/7

ihtilāt eyle-:"karışmak, düzeni bozmak" *ihtilāt eyleseünüz* MKT 24b/1

ihtimāl eyle-:"mümkün olmak, olabilmek" *ihtimāl eylemek* MKT 363b/6

ihtirā eyle-:"meydana getirmek, ortaya çıkarmak" *ihtirā eyledi* MKT 252b/7, *ihtirā eylemezbiz* BKT 338b/7

ihtiyār eyle-:"seçmek" *ihtiyār eyledi* MKT 14b/2, *ihtiyār eylemek* TİEM 40 36b/4

ihyā eyle-:"yaşatmak, canlandırmak" *ihyā eylese* MKT 78a/8

‘ikāb eyle-:"cezalandırmak, eziyet etmek" *‘ikāb eylerse* TİEM 40 160b/11, *‘ikāb eylemez* BKT 363b/2

ikbāl eyle-:"dönmek, yönelmek" *ikbāl eylemişidi* MKT 328b/1, *ikbāl eylese* 521b/4

ikrāh eyle-:"iğrenmek, tiksirmek" *ikrāh eyledükden* MKT 248a/1

ikrām eyle-:"ikram etmek, bağışta bulunmak" *ikrām eylemezler* MKT442a/5, *ikrām eyle* TİEM 40 178b/10

ikrār eyle-:"dil ile söylemek, tasdik etmek" *ikrār eylediler* MKT 140b/1, *ikrār eyledünüz* BKT 12b/3

iktidā eyle-:"tabi olmak, uymak" *iktidā eyleyüp* MKT 356b/9

iktirāh eyle-:"aklına gelip söyleyivermek" *iktirāh eylediler* MKT 122b/6

ilhād eyle-:"gerçek inançtan dönmek, inanmamak" *ilhād eylediler* MKT 348b/3

ilhāf eyle-:"zorlamak, ısrar etmek" *ilhāf eyledünüz* MKT 308a/4

ilhām eyle-:"içe doğmak" *ilhām eyle* MKT 367b/1, *ilhām eyledüm* TİEM 40 58a/6, *ilhām eyledük* BKT 335b/6

ilkā eyle-:"bırakmak, terk etmek" *ilkā eylersin* MKT 220a/11

ilticā eyle-:"sığınmak, barınmak" *ilticā eylemegiçün* MKT 206a/1

iltifāt eyle-:"döndürüp bakmak, incelemek" *iltifāt eyleme* MKT 184b/1, *iltifāt eylemezdisiz* BKT 68a/7

ilzām eyle-:"zorlamak, mecbur tutmak" *ilzām eyledi* MKT 376a/2; *ilzām mı eyleyevüz* TİEM 40 105a/10

imām eyle-:"önder yapmak" *imām eyle* MKT 13b/6, *imām eylermen* BKT 18b/3

imān eyle-:"inanmak, iman etmek" *imān eylermen* MKT 13b/6

‘imārat eyle-:"onarmak, imar etmek" *‘imārat eyler* TİEM 40 88b/8, *‘imāret eyledüklerinden* BKT 434b/7

- ‘**imāret eyle-**:"onarmak, imar etmek" ‘*imāret eyledüklerinden* MKT 287a/3
- imīn eyle-**:"emniyet vermek" *imīn eyledi* MKT449a/7, *imīn eyleyeler* TİEM 40 42a/4
- imla eyle-**:"söyleyip yazdırmak" *imlā eylesün* MKT 33b/2, *imlā eylesün* BKT46b/6
- imtiḥān eyle-**:"denemek, imtihan etmek" *imtiḥān eyledük* MKT 327a/4
- inābet eyle-**:"tövbe edip Allah yoluna dönmek" *inābet eyleñüz* MKT 335b/3
- ‘**inād eyle-**:"ısrar etmek, dediğinden vazgeçmemek" ‘*inād eyledi* MKT 178a/4
- inḳār eyle-**:"inkar etmek, tanımamak" *inḳār eyledi* MKT 157b/8; *inḳār eylerler* TİEM 40 60b/9, *inḳār eylediler* BKT 13b/3
- inṣā eyle-**:"yapmak, meydana getirmek" *inṣā eyledi* MKT 101b/7
- intiḳām eyle-**:"öç almak" *intiḳām eyle* MKT 388b/2, *intiḳām eyledük* BKT 170a/1
- inzār eyle-**:"korkutmak, ihtar etmek" *inzār eylemek* MKT 153b/11, *inzār eylemek* BKT 233a/2
- i‘rāz eyle-**:"yüz çevirmek, çekinmek, sakınmak" *i‘rāz eylemek* MKT 79b/3, *i‘rāz eylerleriken* BKT 51b/1
- i‘rāz eylet-**:"yüz çevirmek, çekinmek, sakınmak" *i‘rāz eyletdük* MKT 308b/3
- irṣād eyle-**:"doğru yolu göstermek" *irṣād eylermen* MKT 434a/6
- irte eyle-**:"sabahlamak" *irte eyledüğünüz* TİEM 40 192b/10
- iṣābet eyle-**:"doğruca gidip erişmek" *iṣābet eylemekde* MKT 160a/5
- iṣbāt eyle-**:"var etmek, doğruyu ortaya çıkarmak" *iṣbāt eyledi* MKT 386a/8
- isrāf eyle-**:"gereksiz yere harcamak, israf etmek" *isrāf eyledi* MKT 224a/6, *isrāf eyleme* BKT 301b/4
- isti‘ānet eyle-**:"yardım istemek" *isti‘ānet eyleñüz* MKT 147a/8
- istifā eyle-**:"fetva istemek" *istifā eyleme* MKT 205b/4
- istiğfār eyle-**:"bağışlanmasını istemek" *istiğfār eyle* MKT 49a/10
- istiḥfāf eyle-**:"küçük görmek, ehemmiyet vermemek" *istiḥfāf eyle* MKT 199b/10
- istiḥkāk eyle-**:"hak kazanmak" *istiḥkāk eyle* BKT306b/3
- istihzā eyle-**:"alay etmek" *istihzā eylediler* MKT 175a/9
- istikbāl eyle-**:"karşılama" *istikbāl eyler* MKT 178a/6
- isti‘māl eyle-**:"kullanmak" *isti‘māl eylemegiçün* MKT 357a/10
- iṣtinbāt eyle-**:"Bir söz veya işin iç yüzünü araştırmak" *iṣtinbāt eyleyen* MKT 63b/2
- istincā eyle-**:"temizlenmek" *istincā eylemekdür* MKT 141a/4, *istincā eyle* TİEM 40 9b/7
- istiskā eyle-**:"su istemek" *istiskā eyledi* MKT 6b/9
- istisnā eyle-**:"istisna etmek, bir işi kararlaştırırken "inşallah" demek" *istisnā*

eylemezlerken TİEM 40 270a/4

işārat eyle-:"işaret etmek" *işārat eyledi* TİEM 40 145b/6, *işārat eyledi* BKT 327b/7

işāret eyle-:"işaret etmek" *işāret eyledi* MKT 213b/9

işhād eyle-:"şahid göstermek" *işhād eyler* MKT 22b/1

işide eyle-:"iştirmek" *işide eyler* MKT 282a/1

işrāk eyle-:"Allah'a ortak koşmak" *işrāk eyledükde* MKT 234b/7

‘itāb eyle-:"ayıplanmak, azarlanmak" *‘itāb eyleme* BKT 321b/3

i‘tibār eyle-:"ibret almak" *i‘tibār eylemegiçün* MKT 254b/6, *i‘tibār eylen* TİEM 40

260b/3, *i‘tibār eylemeseler* BKt 223a/3

i‘tikād eyle-:"inanmak" *i‘tikād eylemedi* MKT 385b/11

i‘tikāf eyle-:"ibadetle vakit geçirmek" *i‘tikāf eylegende* MKT 20b/3 , *i‘tikāf eylegende* BKT 28b/1

i‘timād eyle-:"güvenmek" *i‘timād eyleñüz* MKT 238b/4

i‘tirāz eyle-:"bir fikri kabul etmeyip çürütmeye çalışmak" *i‘tirāz eyleyüp* MKT 235a/1

ittifāk eyle-:"birleşmek, sözleşmek" *ittifāk eyledi* MKT 443b/1, *ittifāk eylediler* TİEM 40 116b/2

izdirā’ eyle-:"hor görmek" *izdirā’ eyler* MKT 155b/2

iẓhār eyle-:"göstermek, ortaya çıkarmak" *iẓhār eyledi* MKT 168a/10, *iẓhār eyledükden* BKT 206a/3

ķabūl eyle-:"benimsemek, kabul etmek" *ķabūl eyledi* MKT5a/6 , *ķabūl eyler* TİEM 40 95a/4, *ķabūl eylemez* BKT 79a/3

ķabẓ eyle-:"ele geçirmek" *ķabẓ eyle* MKT 115a/3, *ķabẓ eyledük* BKT 390a/7

kāfir eyle-:"küfre sevk etmek" *kāfir eyledi* TİEM 40 280b/8

ķadḥ eyle-:"çekiştirmek" *ķadḥ eylemegiçün* MKT 254a/11

kāfir eyle-:"küfre sevk etmek" *kāfir eylemek* MKT 12a/6

kafr eyle-:"üstün gelmek, galib olmak" *kāfir eyledi* TİEM 40 288a/9

ķahr eyle-:"üstüne gelerek mahv etmek" *ķahr eylegen* MKT 115a/6, *ķahr eyleyici* TİEM 40288a/9

ķanā‘at eyle-:"Az şeyle yetinmek" *ķanā‘at eyleyene* MKT 235a/1; *ķanā‘at eyleyene* TİEM 40 159b/5

ķarār eyle-:"karar vermek" *ķarār eyledi* MKT343a/6

ķārūn eyle-:"karun gibi olmak" *ķārūn eylemediler* MKT283b/7

ķaşd eyle-:"yönelmek, saldırmak" *ķaşd eyle* MKT 293a/4, *ķaşd eylerüz* TİEM 40 154b/7, *ķaşd eylediler* BKt 195a/3

- kaşden eyle-**:"öldürmeye niyetlenmek" *kaşden eylemekde* BKT 226b/3
- kaşem eyle-**:"yemin etmek" *kaşem eylermen* MKT 273b/2
- kaşşır eyle-**:"kısaltmak" *kaşşır eyleici* MKT376a/6
- kaṣī eyle-**:"kuvvetlendirmek" *kaṣī eylemege* MKT 291a/2, *kaṣī eyledi* TİEM 40 244b/3
- kaṣl eyle-**:"sözleşmek" *kaṣl eyledi* MKT258a/9, *kaṣl eyledünüz* TİEM 4017b/11
- kaṣd eyle-**:"bağlamak" *kaṣd eyleñüz* MKT 420a/11
- kaṣā eyle-**:"emirleri sonradan yerine getirmek" *kaṣā eylemedi* MKT 435a/10, *kaṣā eylesün* BKT 27b/1
- kaṣef eyle-**:"namuslu bir kadını zina ile suçlamak" *kaṣef eylediler* MKT 245a/3
- kaṣf eyle** "namuslu bir kadını zina ile" *kaṣf eylediler* MKT 244b/11
- kefāret eyle-**:"karşılık vermek" *kefāret eylemegi* MKT 414a/1
- kefīl eyle-**:"kefīl yapmak" *kefīl eyle* MKT 327a/1
- kelime eyle-**:"konuşmak" *kelime eyledi* MKT 357a/3
- kenz eyle-**:"hazine haline getirmek" *kenz eyledünüz* MKT 133b/1
- kesb eyle-**:"kazanmak" *kesb eylediler* MKT 14b/7, *kesb eylediler* TİEM 40 238a/4, *kesb eyledükleri* BKT 143b/7
- keşf eyle-**:"meydana çıkarmak" *keşf eyledük* MKT 361a/5
- ketm eyle-**:"saklamak, gizli tutmak" *ketm eyle* MKT 164b/9
- keyl eyle-**:"ölçmek" *keyl eyle* MKT 168b/5, *keyl eylese* BKT 634b/4
- kıṣāş eyle-**:"öldüreni öldürmek" *kıṣāş eylemek* MKT 19a/6, *kıṣāş eylemekde* BKT26b/6
- kısmat eyle-**:"pay etmek, taksim etmek" *kısmat eyledük* TİEM 40 233b/7
- kısmet eyle-**:"bölme, pay etmek" *kısmet eyledi* MKT 330b/11
- kıṣṣa eyle-**:"hikaye etmek, anlatmak" *kıṣṣa eylerbiz* MKT 222b/7, *kıṣṣa eylemedük* TİEM 40 226a/5
- kıyās eyle-**:"karşılaştırmak" *kıyās eylemeñüz* MKT 251b/6
- kibr eyle-**:"kibretmek, büyüklük taslamak" *kibr eyleyesen* TİEM 40 70b/5
- kifāyet eyle-**:"kafi gelmek, yetmek" *kifāyet eyledi* MKT 300a/1
- kisvet eyle-**:"giydirmek" *kisvet eyledük* MKT 239a/6
- kumāş eyle-**:"giydirmek" *kumāş eylemekdür* MKT 84b/11, *kumāş eylemekdür* BKT 121b/5
- kunūṭ eyle-**:"ümit kesmek, ümitsizliğe kapılmak" *kunūṭ eylemeñüz* MKT 169b/10
- kur'a eyle-**:"kura çekmek" *kur'a eyledi* MKT 324a/10
- kurbān eyle-**:"kurban kesmek" *kurbān eyledi* MKT 327b/9, *kurbān eylediler* TİEM40 51a/6, *kurbān eyledi* BKT 111a/3

külfet eyle-:"zorlandırmak, zehmetlendirmek, sıkıntı yapmak" *külfet eylemez* BKT

603a/2

küfr eyle-:"iman etmemek, Allah'ı tanımamak" *küfr eylerdünüz* TİEM 40 211a/4

lağv eyle-:"anlaşılmaz hale getirmek" *lağv eyleñüz* MKT 347a/9

la'nat eyle-:"lanet etmek, rahmetinden kovmak" *la'nat eylesün* TİEM 40 265a/7

la'net eyle-:"lanet etmek" *la'net eyle* MKT 304b/9, *la'net eyledi* BKT 85b/2

lāzım eyle-:"gerekli kılmak" *lāzım eylerbiz* MKT 155a/7, *lāzım eyledi* TİEM 40

133b/9, *lazım eylermidük* BKT 235a/4

leyyin eyle-:"yumuşak davranmak" *leyyin eylemeñüz* MKT 300b/6

leyyinlik eyle-:"yumuşak davranmak" *leyyinlik eyleye* MKT 417b/6

lış eyle-:"gizlice yapmak" *lış eyledi* MKT 215a/4

livāta eyle-:"günah kazanmak" *livāta eylemekdür* MKT 99b/3

luṭf eyle-:"iyi davranmak" *luṭf eylesün* MKT 205a/5

ma'bed eyle-:"ibadet yeri yapmak" *ma'bed eyledük* MKT 234b/5

ma'būd eyle-:"ibadet edilen yapmak" *ma'būd eyledi* MKT 325b/10

ma'dūm eyle-:"yok etmek" *ma'dūm eylemek* MKT 178a/10

mağrūr eyle-:"aldatmak" *mağrūr eyledi* MKT 36b/11, *mağrūr eyledi* TİEM 40

238b/10, *mağrur eyledi* BKT 51b/3

maḥabbet eyle-:"sevmek" *maḥabbet eyledüm* MKT 165a/5

maḥdūd eyle-:"sınırlamak, belirlemek" *maḥdūd eyledi* MKT 255b/7

maḥfī eyle-:"gizlemek" *maḥfī eyledüklerini* MKT 267a/5

maḥrūm eyle-:"nasipsiz bırakmak" *maḥrūm eyleda* MKT 191b/7

maḥşūş eyle-:"tahsis edilmek" *maḥşūş eyledi* MKT 370b/4, *maḥşūş eyler* BKT 16a/3

maḥv eyle-:"yok etmek, perişan etmek" *maḥv eyleñüz* MKT 57b/11, *maḥv eyledük*

BKT 299b/6

maḥzūl eyle-:"aşağılanmak" *maḥzūl eylese* MKT 175b/3

maḥām eyle-:"yer yapmak" *maḥām eyledük* MKT 211b/6

marzī eyle-:"rıza göstermek" *marzī eyle* MKT 212b/3

maşhara eyle-:"alay etmek, eğlenmek" *maşhara eyledi* MKT 235a/3

ma'sıyat eyle-:"itaatsizlik etmek, günah işlemek" *ma'sıyat eyleye* TİEM 40 152a/8

ma'şiyet eyle-:"günah işlemek" *ma'şiyet eylemek* MKT 443a/11, *ma'şiyet eylemegiçün*

BKT 511a/6

ma'şūm eyle-:"bağışlamak" *ma'şūm eyledi* MKT 167a/5

maşūn eyle-:"korunmak" *maşūn eylemek* MKT 200b/7

- ma' zūr eyle-**:"özürlü hale getirmek" *ma' zūr eylemekçün* MKT 98b/11
- meded eyle-**:"yardım etmek" *meded eyledüm* MKT 123b/5, *meded eyledük* TİEM 40 133a/11, *meded eyledüm* BKT 183a/1
- mided eyle-**:"yardım etmek, imdadına yetişmek" *mided eylese* TİEM 40 196b/2
- medh eyle-**:"övmek" *medh eyler* MKT 60a/4
- mehcūr eyle-**:"terk etmek" *mehcūr eylediler* MKT 254a/7
- mekr eyle-**:"hile yapmak" *mekr eyledi* MKT 423b/2, *mekr eylemek* TİEM 40 283b/10, *mekr eyledüğinden* BKT 411b/1
- mekrūh eyle-**:"tikinti vermek" *mekrūh eyledi* MKT 377b/1
- melāmat eyle-**:"kınamak, ayıplamak" *melāmat eyle dünüz* TİEM 40 112a/11
- melāmet eyle-**:"kınamak, ayıplamak" *melāmet eyledi* MKT 324a/11; *melāmet eyle* TİEM 40 112a/11, *melāmet eylemeş* BKT 272a/7
- melūl eyle-**:"usandırmak, bıktırmak" *melūl eylemegiçün* MKT 376b/4
- men' eyle-**:"mani olmak, önlemek" *men' eyle* MKT 328a/5, *men' eyleyici* TİEM 40 272a/10 *men' eyledüm* BKT 125b/6
- menfa'at eyle-**:"fayda vermek, yarar sağlamak" *menfa'at eyle* MKT 435a/3, *menfa'at eylemedi* BKT 513b/5
- menşūr eyle-**:"saçmak, dağıtmak" *menşūr eyledük* MKT 253b/10
- menzil eyle-**:"yer yapmak" *menzil eylerbiz* MKT 196a/10
- merḥamet eyle-**:"acımak, şefkat etmek" *merḥamet eyle* MKT 244b/1, *merḥamet eyleseyidük* BKT 371b/5
- mes eyle-**:"dokunmak, temas etmek" *mes eyler* MKT 32b/6
- mesā' de eyle-**:"izin vermek" *mesā' de eylesün* MKT 275a/8
- meşel eyle-**:"benzetme ile anlatmak" *meşel eyledük* MKT 358b/9; *meşel eylemekdin* TİEM 40 3b/5, *mesel eyledük* BKT 531b/5
- meşh eyle-**:"çirkinleştirmek" *meşh eyledi* MKT 333a/6
- meşakḳat eyle-**:"sıkıntı vermek, zahmet vermek" *meşakḳat eylemege* MKT 274b/3
- meşgūl eyle-**:"meşgul etmek, oyalamak" *meşgūl eyledi* MKT 374a/5, *meşgūl eyledi* TİEM 40 244a/3, *meşgūl eyleye* BKT 276a/5
- meşvere eyle-**:"danışmak" *meşvere eylemek* MKT 251b/1
- meşveret eyle-**:"danışmak" *meşveret eyleyüp* MKT 418a/4
- metā' eyle-**:"mal vermek" *metā' eylemek* MKT 27a/6, *metā' eyleñüz* BKT 37b/6
- mevc eyle-**:"dalgalandırmak" *mevc eylerler* MKT 211b/1
- mev' iže eyle-**:"öğüt vermek" *mev' iže eyledi* MKT 32b/9

meyl eyle-:"eğilmek" *meyl eyle* MKT 213b/4, *meyl eyleyeler* TİEM 40 86b/4, *meyl eyleseler* BKT190b/4

miḥnet eyle-:"zahmet çektirmek" *miḥnet eyledük* MKT 322a/2, *miḥnet eyledük* BKT 484b/5

miḡdār eyle-:"ölçmek, miktar etmek" *miḡdār eylemişdür* BKT 602a/7

minnet eyle-:"iyilik etmek, lutf etmek" *minnet eyleersen* MKT 31a/6, *minnet eyledük* TİEM 40 214a/2, *minnet eyledükdi* BKT 335b/6

mirḡī eyle-:"zayıflamak" *mirḡī eyleyicidür* MKT 124a/11

miṣāl eyle-:"misal vermek, örnek vermek" *miṣāl eyle* MKT 116a/7

mismār eyle-:"kazıklamak, kazık çakmak" *mismār eylemedük mi* MKT 432b/6

misvāk eyle-:"misvak kullanmak" *misvāk eylemek* TİEM 40 9b/7

miṣvī eyle-:"kızartmak" *miṣvī eylemiş* MKT 382a/8

mīzān eyle-:"tartmak, ölçmek" *mīzān eyleñüz* MKT 197b/4

muāḡeze eyle-:"azarlamak, çıkışmak" *muāḡeze eylemez* MKT 25a/5, *muāḡeze eylemez* BKT 35a/1

mu‘āmele eyle-:"davranmak" *mu‘āmele eylemedi* MKT 188a/6

mu‘āraza eyle-:"biribirine karşı gelmek" *mu‘āraza eylemege* MKT 154a/2

mudarā eyle-:"hoş geçinmek, yumuşak davranmak" *mudarā eyle* TİEM 40 235b/9

muḡabbet eyle-:"sevmek, sevgi göstermek" *muḡabbet eyleyici* MKT 84a/8

muḡāda‘a eyle-:"aldatmak, hile yapmak" *muḡāda‘a eylemege* MKT 128a/9

muḡalafat eyle-:"karşı çıkmak, muhalefet etmek" *muḡalafat eylerler* TİEM 40 260a/4

muḡalefet eyle-:"karşı çıkmak" *muḡalefet eylediler* MKT 119b/5, *muḡal(i)fet eylemege* BKT 243a/5

muḡarrem eyle-:"haram kılmak" *muḡarrem eyledi* MKT 86a/1

muḡāṣama eyle-:"düman olmak" *muḡāṣama eyleyüp* MKT 341b/9

muḡāvere eyle-:"karşılıklı konuşmak" *muḡāvere eylemegiçün* MKT 358b/11

muḡkem eyle-:"sağlamlaştırmak" *muḡkem eyle* MKT 218b/6, *muḡkem eylediler* TİEM 40 235a/11, *muḡkem eyledi* BKT 107b/5

muḡliṣ eyle-:"ihlas sahibi yapmak" *muḡliṣ eyledük* MKT 328b/3

mu‘īn eyle-:"yardım etmek" *mu‘īn eylediler* MKT 284a/3

muḡaddes eyle-:"mubarek kılmak, kutsallaştırmak" *muḡaddes eyle* MKT 254a/10

muḡarrer eyle-:"kararlaştırmak, sağlamlaştırmak" *muḡarrer eyledük* MKT 431b/6, *muḡarrer eylerbiz* BKT 356b/2

muḡāvemet eyle-:"karşı durmak, dayanmak" *muḡāvemet eylemegi* MKT 128b/8

- muķīm eyle-**:"yerleştirmek" *muķīm eylerbiz* MKT 285b/2
- muķtedā eyle-**:"uymak, tabi olmak" *muķtedā eyle* MKT 276a/1, *muķtedā eyledük* BKT 418b/5
- munacāt eyle-**:"Tanrıya yalvarıp yakarmak" *munacāt eylemeye* TİEM 40 78a/7
- munṭabıķ eyle-**:"biribirne uydurmak" *munṭabıķ eylemek* MKT 260a/3
- munṭazır eyle-**:"bekletmek" *munṭazır eylemezler* MKT 371a/11
- musahḥar eyle-**:"boyun eğdirmek, emrine vermek" *musahḥar eyledi* MKT172a/3, *musahḥar eyledi* TİEM 40 122b/3, *musahḥar eyledi* BKT 273b/5
- musallaṭ eyle-**:"musallat etmek" *musallaṭ eyledi* MKT 419b/3, *musallaṭ eyleyevüz* TİEM 40 260b/7, *musallaṭ eyledük* BKT
- musamaha eyle-**:"göz yummak" *musamaha eylesiz* TİEM 40 21a/7
- mu‘tedil eyle-**:"uygun hale getirmek" *mu‘tedil eyledi* MKT 273a/5
- mutı‘ eyle-**:"emrine vermek, istifadesine sunmak" *mutı‘ eylemek* TİEM 40 277b/7
- muṭı‘ eyle-**:"emrine vermek" *muṭı‘ eyle* MKT 14a/5, *muṭı‘ eyleyen* BKT 607a/4
- mutṭalı‘ eyle-**:"haberdar etmek, muttali kılmak" *mutṭalı‘ eylemeye* TİEM 40 274b/7
- muṭṭalı‘ eyle-**:"haberdar etmek" *muṭṭalı‘ eylemez* MKT 51a/6
- muṭāfaķat eyle-**:"uygun hale getirmek" *muṭāfaķat eyleridi* MKT 326b/5
- muṭāzabet eyle-**:"bir işle devamlı uğraşmak" *muṭāzabet eyle* MKT 352a/1
- muṭā‘af eyle-**:"iki kat yapmak" *muṭā‘af eylemek* MKT 412b/8
- muṭā‘afa eyle-**:"iki kat yapmak" *muṭā‘afa eyler* MKT 28a/1
- mübādere eyle-**:"bir işi yapmaya girişmek" *mübādere eyle* MKT 164a/9
- mübārek eyle-**:"bereketli yapmak" *mübārek eyledi* MKT 213b/11
- mübāřeret eyle-**:"bir işe girişmek, yaklaşmak" *mübāřeret eylemedi* MKT 213a/9
- mübāya‘a eyle-**:"satın almak" *mübāya‘a eyleyüp* MKT 141b/1
- mübeddel eyle-**:"değıştirmek" *mübeddel eyler* MKT256b/10
- mücādele eyle-**:"çekişmek, mücadele etmek" *mücādele eyle* MKT 194b/4
- mücāhede eyle-**:"çekişmek, müçadele etmek" *mücāhede eylediler* MKT 286a/10
- mücāvir eyle-**:"komşu olmasını sağlamak, komşu yapmak" *mücāvir eyledi* MKT 255b/5
- mücerred eyle-**:"tecrid etmek, tek bırakmak" *mücerred eyle* MKT 425b/11
- müdāre eyle-**:"ummak" *müdāre eylemek* MKT 280a/7
- müddet eyle-**:"müddet tayin etmek" *müddet eyledünidi* TİEM 40 67a/5
- müfettet eyle-**:"helak edilmek" *müfettet eyledük* MKT 254b/9
- mühr eyle-**:"mühür basmak, mühürlemek" *mühr eyledi* TİEM 40 46b/10

mükateb eyle- "azad olma isteğini kabul etmek" *mükateb eylen* TİEM 40 168a/2,
mükateb eyleñüz BKT 379b/3

mü'min eyle- "inandırmak, inanmasını sağlamak" *mü'min eylediler* MKT 125b/5

münâcât eyle- "Allah'a dua etmek, yalvarmak" *münâcât eyledi* MKT 445a/2

münâsib eyle- "uygun hale getirmek" *münâsib eyledi* MKT 436b/8

münâza'a eyle- "ağız kavgası yapmak" *münâza'a eyledükde* MKT 332a/9

münşariḥ eyle- "içi açılmak" *münşariḥ eyledi* MKT 332b/6, *münşariḥ eylemedük mi*
 BKT 644a/5

münza'ic eyle- "rahatsız ve endişeli olmak" *münza'ic eyleyeler* MKT 200b/10

mürâca'a eyle- "geri dönmek" *mürâca'a eyleyüp* MKT 206b/6

mürâca'at eyle- "başvurmak, danışmak" *mürâca'at eyleme* MKT 156a/1

mürted eyle- "İslâmiyetten döndürmek" *mürted eyleye* MKT 210a/7, *mürted eyleye*
 BKT 322b/1

müstahîḳ eyle- "hak etmesini sağlamak" *müstahîḳ eylemekden* MKT 338a/11

müslmân eyle- "Allah'a teslim olmasını sağlamak" *müslmân eyle* MKT 14a/5,
müslmân eyle BKT 19a/5

müşahḥaş eyle- "şahıslandırmak" *müşahḥaş eyler* MKT 230b/6

mütekebbir eyle- "kibirli davranmak" *mütekebbir eylemedi* MKT 214a/2

mütevellî eyle- "birinin yerine geçirmek" *mütevellî eyle* MKT 167a/7

müttakî eyle- "korkutmak" *müttakî eyledi* MKT 414a/3

müvekkil eyle- "vekil tayin etmek" *müvekkil eyledük* MKT 96a/10

nafaḳa eyle- "harcamak, yardım olarak vermek" *nafaḳa eyledi* MKT 207a/7, *nafaḳa*
eylen TİEM 40 210b/3, *nafaḳa eyledügi* BKT 210a/5

nâfız eyle- "sözü geçerli olmak" *nâfız eyler* MKT 412b/3

nâḳl eyle- "taşımak, aktarmak" *nâḳl eyleyenler* MKT 135a/1

namâz eyle- "namaz kılmak" *namâz eyler* TİEM 40 168a/11

nâşır eyle- "yardım etmek" *nâşır eylediler* MKT 284a/3

naşîb eyle- "payını, hissesini vermek" *naşîb eyle* MKT 180a/2, *naşîb eyledük* BKT
 82a/6

naşîḥat eyle- "nasihat vermek, öğüt vermek" *naşîḥat eyle* MKT 61a/11, *naşîḥat eyleñüz*
 BKT 82b/4

naẓar eyle- "bakmak, gözetlemek" *naẓar eyle* MKT 255a/6, *naẓar eylemezler* BKT
 179a/1

nebî eyle- "peygamber yapmak, peygamber olmasını sağlamak" *nebî eyledi* MKT

194a/9

necât eyle-:"kurtulmak" *necât eylemege* MKT 412a/8

nedâmet eyle-:"pişman olmak" *nedâmet eylediler* MKT 262b/9, *nedâmet eyleyüp* BKT 172b/1

nefh eyle-:"üfleme" *nefh eyledük* MKT 230a/10, *nefh eyledük* BKT 354a/1

nefret eyle-:"tiksinmek" *nefret eyler* MKT 334b/7

nehy eyle-:"yasaklama, men etmek" *nehy eyledi* MKT 93a/6, *nehy eyledigim* BKT 243a/5

neked eyle-:"sıkma, sıkıntıya sokma" *neked eylemege* MKT 418a/5

neseb eyle-:"akrabalık kurma" *neseb eyledi* MKT 255b/8

nesh eyle-:"hükümsüz bırakma, kaldırma" *nesh eyledi* MKT 132b/8; *nesh eyleyevüz* TİEM 40 8b/6, *nesh eylesevüz* BKT 16a/4

neşr eyle-:"yapma, saçma" *neşr eylediler* MKT 431a/1

nezr eyle-:"adak yapma" *nezr eyledüm* MKT 37b/10, *nezr eyledüm* TİEM 40 25a/4

nezir eyle-:"adak yapma" *nezir eyledüm* BKT 53a/1

nidâ eyle-:"çağırma, seslenme" *nidâ eyle* MKT 234a/3, *nidâ eyle* TİEM 40 159a/3, *nidâ eyledi* BKT 325b/5

nikâh eyle-:"nikahlanma" *nikâh eylemez* MKT 250b/11, *nikâh eyleyesiz* TİEM 40 44b/11

ni‘met eyle-:"nimet verme" *ni‘met eyleyesiz* MKT 370a/5

nisbet eyle-:"nisbet etme, ilgilenme" *nisbet eyledi* MKT 204b/3, *nisbet eyledüklerinden* TİEM 40 147b/11

niyyet eyle-:"niyet etme" *niyyet eylese* MKT 21b/3

nizâ‘ eyle-:"çekişme, kavgâ etme" *nizâ‘ eyleyüp* MKT 126b/6

nûr eyle-:"ışıklandırmâ, aydınlatma" *nûr eyledi* MKT 423a/8

nuşret eyle-:"yardım etme" *nuşret eyledi* MKT 134a/4, *nuşret eyledi* BKT 200a/4

nutfe eyle-:"nutfe haline getirme" *nutfe eyledük* MKT 239a/4

nutk eyle-:"konuşma, nutuk verme" *nutk eylemez* MKT 386a/1

‘ömr eyle-:"yaşama" *‘ömr eylemişdük* MKT 100b/1

‘öZR eyle-:"suç işlemek" *‘öZR eylemegiçün* MKT 271a/9, *‘öZR eylemege* BKT 627b/5

rağbet eyle-:"istekle karşılamak, isteme" *rağbet eylersin* MKT 214b/7, *rağbet eyleyü* TİEM 40 156b/2

rahmet eyle-:"acıma, merhamet etme" *rahmet eyle* MKT 34b/5, *rahmet eyleseyidük* TİEM 40 164b/1

raşad eyle-:"gözetmek, beklemek" *raşad eyler* MKT 433a/3

râst eyle-:"doğru ve düzgün yapmak, düzgün yaratmak" *râst eyledi*

TİEM 40 197a/11

rava eyle-:"uygun görmek, yerine getirmek" *rava eyledi* TİEM 40 83a/10

ravan eyle-:"bol bol akıtmak" *ravan eyledük* TİEM 40 204a/1

râzî eyle-:"kabul ettirmek" *râzî eylerler* MKT 130b/7, *râzî eyleseler* BKT 203b/6

recâ eyle-:"nezaket istemek" *recâ eylemez* MKT 253b/6

rec'at eyle-:"boşanmaktan vaz geçmek" *rec'at eyleñüz* MKT 412a/9, *rec'at eylen* TİEM

40 17b/2

red eyle-:"geri çevirmek, inkar etmek" *red eyleyüp* MKT 309a/6, *red eyledünüz* 257b/7

ref' eyle-:"yüceltmek" *ref' eylemegiçün* MKT 203b/3

resûl eyle-:"elçi yapmak" *resûl eyle* MKT 275a/8

rıfķ eyle-:"yumuşatmak" *rıfķ eyle* MKT 184a/9

rızķ eyle-:"rızık vermek" *rızķ eyle* MKT 180a/2

ri'âyet eyle-:"gözetmek" *ri'âyet eylemedi* MKT 305a/5, *ri'âyet eylemezler* BKT 194b/1

ribâ eyle-:"artmak, çoğalmak" *ribâ eylemegiçün* MKT 289b/1

rikķat eyle-:"merhamet etmek, acımak" *rikķat eyle* MKT 323a/8, *rikķat eylemeye* BKT

486a/3

riyâ eyle-:"gösteriş yapmak, iki yüzlü davranmak" *riyâ eylemek* MKT 127a/3, *riyâ*

eylerler TİEM 40 289b/1, *riyâ eylemek* BKT 188b/4

rucû' eyle-:"geri dönmek" *rucû' eyle* MKT 327a/6, *rucû' eylemeyeler* BKT 418b/3

ruhşat eyle-:"izin vermek" *ruhşat eyle* MKT 401a/7

rukû' eyle-:"rüku etmek" *rukû' eyle* MKT 38b/7, *rukû' eyle* TİEM 40 25b/5, *rukû'*

eyleyicilerile BKT 54a/3

rüsvây eyle-:"rezil etmek, küçük düşürmek" *rüsvây eyledi* MKT 131a/6, *rüsvây eyledün*

TİEM 4034b/1, *rüsvây eyleme* BKT 74b/5

sa'âdet eyle-:"sevindirmek" *sa'âdet eyledi* MKT 345a/2

şâbit eyle-:"sabit kılmak, yerinde bırakmak" *şâbit eyle* MKT 1b/5, *şâbit eylen* TİEM 40

83b/4, *şâbit eyledi* BKT 588b/2

sabķat eyle-:"geçmek, öne geçmek" *sabķat eyledi* MKT 156a/7

şabr eyle-:"sabr etmek, dayanmak" *şabr eyle* MKT 152b/8, *şabr eylemeyevüz* TİEM 40

5b/3, *şabr eyleyici* BKT 191b/1

şadaķa eyle-:"bağışlamak, sadaka vermek" *şadaķa eyle* MKT 170a/3, *şadaķa eylemenüz*

TİEM 40 22a/4, *şadaķa eylemekdür* BKT 26a/5

şāf eyle-:"dizmek, sıraya koymak" *şāf eyleyüp* MKT 234b/11

saḳf eyle-:"tavan yapmak" *saḳf eyledük* MKT 226b/7

sākin eyle-:"durdurmak, oturtmak" *sākin eyledük* MKT 239a/10, *sākin eylerdi* BKT 390a/5

şalavāt eyle-:"salat ü selam getirmek" *şalavāt eylerler* TİEM 40 202b/1

şālih eyle-:"iyi yapmak" *şālih eyledi* MKT 419a/6

şalliṭ eyle-:"hükmü altına vermek" *şalliṭ eyler* MKT 403a/1

şanāyi‘ eyle-:"iyi işler yapmak" *şanāyi‘ eylemezüz* MKT 206a/9

şarf eyle-:"dönmek, uzaklaşmak" *şarf eyle* MKT 256b/2, *şarf eylermen* BKT 171b/6

şaṭr eyle-:"yazdırmak" *şaṭr eyledükleridür* MKT 252a/11

sa‘y eyle-:"çaba göstermek" *sa‘y eyledi* MKT 12b/8, *sa‘y eyledi* BKT 17a/7

sebeb eyle-:"sebeb kılmak, sebeb olmasını sağlamak" *sebeb eyleseñüz* MKT 185a/3, *sebeb eyleyevüz* TİEM 40 234a/1

sebḳat eyle-:"geçmek" *sebḳat eylemeseydi* BKT 219a/2

secde eyle-:"secde etmek" *secde eyle* MKT 430b/9, *secde eyleyü* TİEM 40 216a/5

sed eyle-:"engel olmak" *sed eyledi* MKT 211a/2

sefer eyle-:"yolculuk yapmak" *sefer eylemek* MKT 62a/11, *sefer eylemeyince* BKT 91a/5

sefere eyle-:"yolculuk yapmak" *sefere eyleñüz* MKT 62a/3

sehl eyle-:"kolaylaştırmak" *sehl eyledi* MKT 163b/9

selām eyle-:"selamlamak" *selām eylemek* MKT 183a/3

selāmet eyle-:"selamete çıkarmak, kurtarmak" *selāmet eyledi* MKT 126b/6

senā eyle-:"övmek" *senā eylemeñüz* MKT 387a/6

setr eyle-:"örtmek, kapanmak" *setr eylemegiçün* MKT 255a/9

şevāb eyle-:"sevap yapmak" *şevāb eylemezler* MKT 135b/3

seyib eyle-:"boşamak" *seyib eyleñüz* MKT 302b/2

seyyid eyle-:"başkan olmak" *seyyid eyledi* BKT 327b/1

seyr eyle-:"yürümek, gitmek" *seyr eyle* MKT 183b/1, *seyr eylemegi* BKT 463b/4

seyr eylet-:"yürütmek" *seyr eyledürür* MKT 145b/3

seyyib eyle-:"boşamak" *seyyib eyleñüz* MKT 26a/1

şifāt eyle-:"sıfat isnat etmek" *şifāt eylerler* TİEM 40 214b/9

şıhr eyle-:"akraba yapmak, akraba olmasını sağlamak" *şıhr eyledi* MKT 255b/8

siḥr eyle-:"büyülemek, aldatmak" *siḥr eyle* MKT 114b/3, *siḥr eylediler* BKT 167b/5

sitāre eyle-:"perde yapmak, perde çekmek" *sitāre eyledi* MKT 213a/6

şoḥbat eyle-:"görüşmek, iyi geçinmek" *şoḥbat eyle* TİEM 40 195b/9

su 'āl eyle-:"sormak" *su 'āl eylemege* MKT 116b/9, *su 'āl eyleyesiz* BKT 16a/7

sucūd eyle-:"secde etmek" *sucūd eyleyüp* MKT 13b/10, *sucūd eyleyenlere* TİEM 40 159a/3

suḥre eyle-:"alay etmek" *suḥre eyleyüp* MKT 357a/10

şulḥ eyle-:"barış yapmak" *şulḥ eylemekde* MKT 25a/4, *şulḥ eylemegi* BKT 91b/6

sultān eyle-:"hükümdar yapmak" *sultān eyledi* MKT 28a/9

şu'ūd eyle-:"yükselmek" *şu'ūd eyler* MKT 311b/7

şurat eyle-:"şekillendirmek, şekil vermek" *şurat eyler* TİEM 40 23a/9

sünnet eyle-:"sünneti yerine getirmek" *sünnet eylediler* MKT 108a/2

sütret eyle-:"örtmek, kapamak" *sütret eyledi* MKT 432b/7

şahādet eyle-:"şahitlik etmek" *şahādet eylemek* MKT 245a/7

şāhid eyle-:"şahitlik yaptırmak" *şāhid eyledünüz* MKT 191b/11

şakī eyle-:"haydut yapmak" *şakī eylemedi* MKT 214a/2, *şakī eylemedi* BKT 328a/4

şebihün eyle-:"gece baskını yapmak, geceleyin basıp öldürmek" *şebihün eyleyevüz* TİEM 40 181b/2

şefā'at eyle-:"aracılık etmek" *şefā'at eylemege* MKT 307b/9, *şafa'at eyleye* TİEM 40 19b/11

şefi' eyle-:"şefaet etmek" *şefi' eylermen* MKT 110a/10

şefkat eyle-:"merhamet etmek, acımak" *şefkat eylemeseydi* MKT 246a/5, *şefkat eylemeñüz* BKT 375a/5

şehādet eyle-:"bir şeyin doğruluğunu inanmak" *şehādet eyler* MKT 365a/10

şehīd eyle-:"şehit vermek" *şehīd eylemekçün* MKT 47a/8

şehvet eyle-:"şiddetli arzu duymak, arzulamak" *şehvet eyleyüp* MKT 393b/2

şek eyle-:"şüphelenmek" *şek eyledi* MKT 134b/7, *şek eylersin* TİEM 40 252a/3, *şek eyleme* BKT 448b/4

şerī'at eyle-:"şeriata göre hareket etmek" *şerī'at eyledi* MKT 234b/10, *şerī'at eylese* BKT 90b/3

şerīk eyle-:"birisini bir işe ortak yapmak" *şerīk eyleyevüz* MKT 308b/7, *şerīk eylemez* BKT 316a/1

şikāk eyle-:"karşı koymak" *şikāk eylese* MKT 136a/9

şikāyet eyle-:"şikayet etmek, yakınmak" *şikāyet eylemezmen* MKT 169b/8, *şikāyet eylerin* TİEM 40 115b/5

şirk eyle- : "Tanrıya ortak koşmak" *şirk eylemek* TİEM 40 195b/6

- şükr eyle-**"şükr etmek" *şükr eyleseler* MKT 293b/9, *şükr eylemezler* TİEM 40 18b/7, *şükr eylemezler* BKT 38b/6
- ta'addi eyle-**"saldırmak, adaletsiz davranmak" *ta'addi eylediler* MKT 7b/4, *ta'addi eylediği* BKT 29b/2
- ta'affüf eyle-**"iffetli olmak" *ta'affüf eyleseler* MKT 251a/1
- ta'ammuk eyle-**"bir konuda derinleşmek" *ta'ammuk eylemekdür* MKT 83b/8
- ta'arruz eyle-**"saldırmak" *ta'arruz eylemekden* MKT 180a/1, *ta'arruz eylersin* BKT 631b/5
- ṭā'at eyle-**"ibadet etmek" *ṭā'at eylemege* MKT 280b/9, *ṭā'at eylen* TİEM 40 161b/10, *ṭā'at eylemegi* BKT 380a/7
- ṭab' eyle-**"mühürlemek" *ṭab' eyler* MKT 291a/10
- tābi' eyle-**"boyun eğmek, bağlı olmak" *tābi' eyledük* MKT 241a/1, *tābi' eylemedük* BKT 418b/5
- ta'bīr eyle-**"düş yormak" *ta'bīr eylemekde* MKT 165b/3, *ta'bīr eyleñüz* BKT 253a/4
- ta'cīl eyle-**"çabuklaştırmak" *ta'cīl eyledi* MKT 375a/8
- taṣṣīl eyle-**"etrafıca açıklamak" *taṣṣīl eyler* MKT 107a/7
- tagyīr eyle-**"değiştirmek" *tagyīr eylemediler* MKT 299b/8, *tagyīr eylemeyince* BKT 189b/4
- taḥayyül eyle-**"zannetmek" *taḥayyül eyledükleri* MKT 259a/8, *taḥayyül eyledükleri* BKT 395b/7
- taḥfīf eyle-**"hafifletmek" *taḥfīf eylemekdür* MKT 19a/9
- taḥiyyet eyle-**"hayır dua etmek" *taḥiyyet eylemedi* MKT 400b/3, *taḥiyyet eylemegi* BKT 217b/1
- taḥallüb eyle-**"dönmek, değişmek" *taḥallüb eyleyüp* MKT 371b/3
- taḥdīm eyle-**"öne geçirmek, sunmak" *taḥdīm eyledi* MKT 329a/5, *taḥdīm eylegen* BKT 612a/7
- taḥdīr eyle-**"yazmak, takdir etmek, nasip kılmak" *taḥdīr eyledi* MKT 252a/6, *taḥdīr eyledük* TİEM 40 125a/6, *taḥdīr eyledi* BKT 216b/5
- taḥdis eyle-**"ululamak Allah'a yakışmayan sıfatlardan onu tenzih etmek" takdis eylerken TİEM 40 3b/11
- taḫrīr eyle-**"yerleştirmek, sağlamlaştırmak" *taḫrīr eylemek* MKT 356b/1
- taḫṣīr eyle-**"eksik yapmak, ihmal etmek" *taḫṣīr eyldüme* MKT 335b/7, *taḫṣīr eylemezler* BKT 135a/4
- taḫṭīb eyle-**"kaş çatıp surat asmak" *taḫṭīb eyleyüp* MKT 427a/10

ṭaleb eyle-:"istemek, dilemek" *ṭaleb eyledi* MKT 164a/7, *ṭaleb eyleyici* 307a/7

ta' līm eyle-:"öğretmek" *ta' līm eylemek* MKT 399b/11

ṭama' eyle-:"istemek, arzulamak, ümit etmek" *ṭama' eylemek* MKT 173a/5, *ṭama' eyler* TİEM 40 272b/6

tamām eyle-:"tamamlamak, eksiksiz yapmak" *tamām eyleyem* MKT 16b/4, *tamām eyleyicidür* TİEM 40 14a/3, *tamām eyledi* BKT 18b/2

ṭa' n eyle-:"yermek, ayıplamak" *ṭa' n eylemege* MKT 198b/4, *ta' n eylersiz* TİEM 40 239b/1, *ṭa' n eyleseler* BKT 194b/7

tana' um eyle-:"nimet ve refah içinde bulunmak" *tana' um eyleyicilerdür* TİEM 40 210b/10

ta' rīz eyle-:"dokunaklı söz söylemek" *ta' rīz eylemekde* MKT 26b/10, *ta' rīz eylemekde* BKT 37a/7

taşarruf eyle-:"idare ile kullanmak" *taşarruf eylediler* MKT 380b/8

taşavvur eyle-:"zihinde şekillendirmek, göz önüne getirmek" *taşavvur eylesün* MKT 233a/2

taşdiḳ eyle-:"onaylamak, gerçek olduğunu söylemek" *taşdiḳ eyledi* MKT 321a/7

taşrīf eyle-:"açıklamak" *taşrīf eylerbiz* MKT 94a/4

taṭavvu' eyle-:"kendiliğinden iyilik yapmak" *taṭavvu' eylese* MKT 17a/5, *taṭavvu' eylese* BKT 23b/2

ṭavāf eyle-:"etrafını dolaşmak, tavaf etmek" *ṭavāf eyledi* MKT 418a/1 *tavāf eyleye* TİEM 40 11b/10, *ṭavāf eylesünler* BKT 395b/4

ta' vīḳ eyle-:"geçiktirmek, engel olmak" *ta' vīḳ eylemek* MKT 176b/8

ṭay eyle-:"boğazlamak" *ṭay eylemegiçün* MKT 6a/2

ta' yīn eyle-:"ayırarak, belli etmek" *ta' yīn eyledi* MKT 88b/10, *ta' yīn eylemediler* BKT 132b/2

taẓarru' eyle-:"yalvarmak" *taẓarru' eylemediler* MKT 92a/3

ta' zīb eyle-:"eziyet etmek" *ta' zīb eyledi* MKT 326b/9

ta' zīm eyle-:"saygı göstermek" *ta' zīm eylediler* MKT 118b/4, *ta' zīm eylese* BKT 359b/5

taẓyīḳ eyle-:"daraltmak, sıkıştırmak" *taẓyīḳ eylemek* MKT 256b/4

tebdīl eyle-:"değiştirmek" *tebdīl eylediler* MKT 3a/4, *tebdīl eyledi* BKT 8b/6

teberrī eyle-:"yüz çevirmek" *teberrī eyledi* MKT 141b/9

tebessüm eyle-:"gülümsemek" *tebessüm eyledi* MKT 266b/3

teblīḡ eyle-:"yetiştirmek, erişirmek" *teblīḡ eylemezden* MKT 82b/5, *teblīḡ*

eylemegiçün BKT 619a/1

tecāvüz eyle-:"ötesine geçmek, sapmak" *tecāvüz eyledi* MKT 419b/8

tecdid eyle-:"yenilemek" *tecdid eyler* MKT 391a/8

tecellî eyle-:"görünmek, belirlemek" *tecellî eyledi* MKT 116b/7

tecellüd eyle-:"kendini yiğit göstermek" *tecellüd eyle* MKT 275a/4

techîl eyle-:"donatmak" *techîl eyleme* MKT 167b/1

techîz eyle-:"donatmak" *techîz eyledi* MKT 167b/1, *techîz eyledi* BKT 255a/3

tecrîbe eyle-:"denemek" *tecrîbe eylediler* MKT 377a/4, *tecrîbe eylemegiçün* BKT 348b/4

tedārük eyle-:"hazırlamak" *tedārük eylemek* MKT 399b/7

tedbîr eyle-:"idare etmek, çekip çevirmek" *tedbîr eylediler* MKT 135a/2, *tedbîr eyleyiciler* TİEM 40 280a/1, *tedbîr eyle(d)iler* BKT 287b/1

tedebbür eyle-:"ibret almak, sonunu düşünmek" *tedebbür eylemezler* MKT 288b/9

te'emmül eyle-:"etrafıca düşünmek" *te'emmül eylemezler* MKT 193a/8

tefekkrür eyle-:"düşünmek" *tefekkrür eylemedi* MKT 333b/4

tefrîk eyle-:"ayırarak, seçmek" *tefrîk eyledür* MKT 119b/9, *tefrîk eyledük* BKT 176b/1

tefrîka eyle-:"ayırarak, saçıp savurmak" *tefrîka eylemekdür* MKT 197a/2

tefrît eyle-:"kusur işlemek, eksik bırakmak" *tefrît eyledük* MKT 91a/5

tefvîz eyle-:"ayrılmak" *tefvîz eyle* MKT 426a/2, *tefvîz eylese* 444a/6

teḥāvür eyle-:"karşılıklı konuşmak" *teḥāvür eylersiz* MKT 395a/4

te'ḥîr eyle-:"geçiktirmek" *te'ḥîr eyle* MKT 114a/11, *te'ḥîr eylemedi* BKT 599b/2

tehyîc eyle-:"heyacanlandırmak" *tehyîc eyler* MKT 198b/11

tekbîr eyle-:"tekbir getirmek, Allah'ı ululamak" *tekbîr eyle* MKT 203b/3, *tekbîr eylen* TİEM 40 275b/8, *tekbîr eylemek* BKT 312a/6

tekebbür eyle-:"kibirleşmek, büyüklük taslamak" *tekebbür eyleyici* TİEM 40 145b/8

tekfîr eyle-:"kötülemek" *tekfîr eyledi* MKT 369b/11

teklîf eyle-:"teklif etmek, birisinden iş istemek" *teklîf eylemez* MKT 34b/1, *teklîf eylemez* BKT 84a/4

tekrâr eyle-:"yinelemek, tekrarlamak" *tekrâr eyledük* MKT 198a/2

tekzîb eyle-:"yalanlamak" *tekzîb eyledi* MKT 107b/6

telakḳî eyle-:"almak, kabul etmek" *telakḳî eyledi* MKT 5a/6

telezzüz eyle-:"hoşlanmak" *telezzüz eyledünüz* MKT 225b/6

te'lîf eyle-:"uzlaştırmak, barıştırmak" *te'lîf eylemek* MKT 219b/10

temâs eyle-:"dokunmak, değmek" *temâs eyleyüp* MKT 318b/10

- temennā eyle-**:"dilemek, istemek" *temennā eylediği* MKT 386b/3
- temennī eyle-**:"dilemek, istemek" *temennī eylemek* MKT 311a/7
- temessük eyle-**:"tutunmak, sarılmak" *temessük eylediler* MKT 120a/5
- temettü' eyle-**:"faydalanmak" *temettü' eyleyecek* MKT 247a/4, *temettü eylemek* TİEM 40 14b/8, *temettü' eylese* BKT 30a/1
- temkīn eyle-**:"imkan vermek" *temkīn eyledi* MKT 211a/5
- temlik eyle-**:"mülk olarak vermek" *temlik eyledi* MKT 337a/8
- temyīz eyle-**:"ayırarak, seçmek" *temyīz eylemegiçün* M KT 280b/6
- teng eyle-**:"sıkıntıya sokmak" *teng eylemek* MKT 108b/8
- tenzih eyle-**:"eksiklikleri yok etmek" *tenzih eyle* MKT 440b/1, *tenzih eyleşüz* BKT 435b/4
- terbiyet eyle-**:"besleyip büyütmek, eğitmek" *terbiyet eyledi* MKT 350b/1
- terci' eyle-**:"geri çevirmek, döndürmek" *terci' eyle* MKT 306a/11
- tereddüd eyle-**:"karar verememek, kararsız kalmak" *tereddüd eylediler* MKT 134b/8
- tereffu' eyle-**:"yükseltmek" *tereffu' eylediler* MKT 266a/5
- tereke eyle-**:"miras bırakmak" *tereke eylediğünüz* MKT 55a/7
- terk eyle-**:"bırakmak, terk etmek" *terk eylegenden* MKT 28b/4, *terk eyledün* TİEM 40 18a/11, *terk eylegende* BKT 39b/7
- terk eylet-**:"alıkoymak" *terk eyletdi* MKT 268b/1
- terkīb eyle-**:"birleştirmek" *terkīb eyledi* MKT 436b/9, *terkīb eyledi* BKT 634a/2
- tersim eyle-**:"ödemek" *tersim eylemek* MKT 41b/3
- tesbih eyle-**:"Allah'ı eksik sıfatlardan arındırmak" *tesbih eyleyevüz* MKT 38b/4, *tesbih eyledi* TİEM 40 260a/11, *tesbih eyler* BKT 263b/6
- teslim eyle-**:"teslim etmek, sahibine vermek" *teslim eyledi* MKT 68a/9, *teslim eylesün* BKT 92a/3
- tesmīye eyle-**:"adlandırmak" *tesmīye eyle* MKT 121a/4
- teşvīş eyle-**:"karıştırmak" *teşvīş eyle* MKT 347a/9
- tetebbu' eyle-**:"etrafıca incelemek" *tetebbu' eylemegiçün* MKT 272b/11
- tevaḳḳu' eyle-**:"beklemek, ümit etmek" *tevaḳḳu' eyle* MKT 186a/10
- tevaḳḳuf eyle-**:"bağlı olmak, bağlanmak" *tevaḳḳuf eyle* MKT 333b/4
- tevāzu' eyle-**:"alçakgönüllü davranmak" *tevāzu' eyle* MKT 184a/9, *tevāzu' eyle* BKT 281b/4
- tevbe eyle-**:"tövbe etmek, günahı vaz geçmek" *tevbe eyleyenlere* MKT 119b/9, *tevbe eylemez* TİEM 40 246b/1, *tevbe eylediler* BKT 23b/5

- tevbih eyle-**:"azarlamak" *tevbih eylerdi* MKT 321b/5
- teveccüh eyle-**:"yönelmek" *teveccüh eyledi* MKT 210b/3
- tevekkül eyle-**:"Allah'a teslim olmak, işi Allah'a bırakmak" *tevekkül eyle* MKT 49a/11,
tevekkül eylesün TİEM 40 32b/3, *tevekkül eyledüm* BKT 215b/5
- tevelli eyle-**:"birine yanaşmak, yakınlaşmak" *tevelli eylese* MKT 22b/2
- tevfik eyle-**:"başarıya ulaştırmak" *tevfik eyleyici* MKT 175b/3
- tevfiz eyle-**:"emanet etmek" *tevfiz eylediler* MKT 187b/9
- tevsia eyle-**:"geniştletmek" *tevsia eyleridünüz* MKT 344a/4
- teyemmüm eyle-**:"teyemmüm etmek" *teyemmüm eyleğüz* MKT 59a/10, *teyemmüm eyleğüz* BKT 84a/5
- tezkiye eyle-**:"temize çıkarmak, tezkiye etme" *tezkiye eyleye* TİEM 4010b/11
- tezyin eyle-**:"süslemek" *tezyin eyledi* MKT 92a/4
- toğru eyle-**:"gerçekleştirmek, yerine getirmek" *toğru eyledi* TİEM 40 153a/9
- ‘ucb eyle-**:"kendini beğenmek" *‘ucb eyleyüp* MKT 211b/8
- ‘udül eyle-**:"doğru yoldan çıkmak, sapmak" *‘udül eyle* MKT 385b/11
- ‘umre eyle-**:"hac mevsimi dışında Kabe'yi ziyaret etmek" *‘umre eylese* MKT 17a/4, *‘umre eylemege* BKT 29b/1
- ümme eyle-**:"aynı dinden olanları bir araya getirmek" *ümme eyledük* MKT119b/9
- ‘urüc eyle-**:"yukarı çıkmak, yükselmek" *‘urüc eyler* MKT 421a/6, *‘urüc eylemeyince* BKT 309b/6
- ‘uzlet eyle-**:"yalnız yaşamak" *‘uzlet eyledi* MKT 213a/4, *‘uzlet eyledi* BKT 326b/6
- vācib eyle-**:"gerekli kılmak" *vācib eyledi* MKT 128b/8 , *vācib eylemeyesiz* TİEM 40 18a/8
- va‘de eyle-**:"söz vermek" *va‘de eyle* MKT 200a/1, *va‘de eyledidi* TİEM 40 83a/7,
va‘de eyledi BKT 12a/1
- vahy eyle-**:"bildirmek, haber vermek" *vahy eyledi* MKT123b/11, *vahy eyledük* TİEM 40 186a/3, *vahy eyledi* BKT 183b/1
- vasaḥ eyle-**:"kirletmek" *vasaḥ eyler* MKT 300b/10
- vaṣī eyle-**:"vasi tayin etmek" *vaṣī eyledi* TİEM 40 57b/6
- vaṣiyyat eyle-**:"vasiyet etmek" *vaṣiyyat eylerler* TİEM 40 36a/4
- vaṣiyyet eyle-**:"vasiyet etmek" *vaṣiyyet eyledi* MKT 14b/1
- vaṣl eyle-**:"ulaşmak" *vaṣl eyleyenleri* M KT 86b/1
- va‘z eyle-**:"dini nasihat vermek, vazgeçmek" *va‘z eyle* MKT 390b/4, *va‘z eylese* BKT 184a/2

- vaż' eyle-**:"yerleştirmek" *vaż' eyledi* MKT 390b/4, *vaż' eyledi* BKT 574a/1
- vāzıh eyle-**:"açıklamak, belli etmek" *vāzıh eylemekdür* MKT 250a/4
- vefā eyle-**:"sözünü yerine getirmek, sözünde durmak" *vefā eylemezler* MKT 131a/1,
vefā eyleye TİEM 40 27a/10, *vefā eylemege* BKT 194a/6
- vefāt eyle-**:"ölmek" *vefāt eylediler* MKT 27b/2, *vefāt eyledüñ* BKT 127a/2
- vehm eyle-**:"yersiz korkuya kapılmak" *vehm eylediler* MKT 167b/1
- vekil eyle-**:"birini vekil tayin etmek" *vekil eylemeñüz* MKT 195a/4
- veli eyle-**:"veli yapmak" *veli eylese* MKT 253a/10
- vereşe eyle-**:"miras bırakmak" *vereşe eyledük* MKT 259b/8
- vesile eyle-**:"vasıta yapmak, fırsat vermek" *vesile eyleseler* MKT 61b/2, *vesile eyleyenleri* BKT 124a/3
- vaşıyyet eyle-**:"fikir vermek, vasiyyet etmek" *vaşıyyet eyledi* BKT 19b/3
- vesvese eyle-**:"yersiz korkuya kapılmak, kuruntu yapmak" *vesvese eyledi* MKT 5a/4,
vesvese eyledi TİEM 40 70b/11, *vesvese eyledi* BKT 153b/7
- vezir eyle-**:"vezir yapmak" *vezir eyledük* MKT 254b/4
- yābis eyle-**:"kurutmak" *yābis eyleyivi* MKT 290b/6
- zabı eyle-**:"kendine mal etmek, idare altına almak" *zabı eyle* MKT 275a/4, *zabı eyledük* BKT 629a/6
- zāhir eyle-**:"ortaya çıkarmak, meydana getirmek" *zāhir eyledi* MKT 304b/10, *zāhir eyleye* TİEM 40 223a/11, *zāhir eyledüm* BKT 616a/2
- zaḥm eyle-**:"yaralamak" *zaḥm eyleme* MKT 196b/8
- zaḥmet eyle-**:"sıkıntıya sokmak" *zaḥmet eylemedi* MKT 238b/1
- za'if eyle-**:"zayıflatmak" *za'if eylemege* MKT 291a/2 , *za'if eylemekdür* TİEM 40 83b/11
- zām eyle-**:"artırmak, eklemek" *zām eyledi* MKT 170b/6
- zan eyle-**:"sanmak" *zan eyledi* MKT 166a/5, *zan eyledi* BKT 253b/2
- zarar eyle-**:"zarar vermek" *zarar eylegeni* MKT 11b/3, *zarar eylegeni* BKT 15b/4
- zayğ eyle-**:"doğru yoldan sapmak" *zayğ eyleyüp* MKT 329a/7
- zāyi' eyle-**:"boşa çıkarmak" *zāyi' eyledi* MKT 369b/9 , *zāyi' eylemezsin* TİEM 40 34b/5, *zāyi' eyledüğüm* BKT 373b/2
- zāyil eyle-**:"yok etmek" *zāyil eyledük* MKT 146b/1
- zayyık eyle-**:"sıkıştırmak, daraltmak" *zayyık eylemezbiz* MKT 230a/3
- zelil eyle-**:"aşağılamak, hor görmek" *zelil eyledi* MKT 136b/9, *zelil eyleyici* BKT 13b/6
- zevvade eyle-**:"arttırmak, çoğaltmak" *zevvade eyleñüz* MKT

zihār eyle-:"zihar yapmak" *zihār eylerler* TİEM 40 258b/9
zından eyle-:"hapsetmek" *zindān eyleyeler* TİEM 40 84b/3
zışt eyle-:"çirkin göstermek" *zışt eyledi* TİEM 40 246a/5
ziyārat eyle-:"ziyaret etmek" *ziyārat eyleye* TİEM 40 11b/10
zıkr eyle-:"bildirmek, anlatmak" *zıkr eyle* MKT 4b/2, *zıkr eylemezler* BKT 100a/5
zinā eyle-:"nikahsız birleşmek" *zinā eylemege* MKT 247b/11, *zinā eylemezler* TİEM 40 173b/6, *zinā eylemeyeler* BKT 594b/5
ziyāde eyle-:"arttırmak" *ziyāde eyle* MKT 329a/5
ziyān eyle-:"zarar etmek" *ziyān eyledi* M KT 67b/11, *ziyān eylediler* TİEM 40 218b/11, *ziyān eyledi* MKT 131a/1
ziynet eyle-:"süslemek" *ziynet eyledi* MKT 101a/7
zor eyle-:"güçleştirmek" *zor eyledük* MKT 114b/6
zulm eyle-:"zulm etmek, kötülük yapmak" *zulm eyledi* MKT 45b/1, *zulm eylerler* TİEM 40 98b/5, *zulm eylediğüz* BKT 8a/3

Bu yardımcı fiile Türkçe kökenli kelimelerle kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiiller de örnek gösterilebilir:

ağaç ev eyle-:"ağaçtan kovan yapmak" *ağaç ev eyleerler* TİEM 40 129b/4
agıl eyle-:"hayvan agılı düzenlemek" *agıl eyleyici* TİEM 40 253a/2
agır eyle-:"ağırlaştırmak, zorlamak" *agır eyledük* MKT 208b/6 , *agır eyledi* TİEM 40 286b/3
arğun eyle-:"gizlemek" *arğun eyle* MKT 293a/5
artuğ eyle-:"artırmak, çoğaltmak" *artuğ eyledi* MKT 28a/1, *artuğ eyleyevüz* TİEM 40 114a/11, *artuğ eylerüz* BKT 262b/3
aru eyle-:"temizlemek, tertemiz yapmak, arıtmak" *aru eyleye* TİEM 40 31a/4, *aru eyle* BKT 621a/6
aşşı eyle-:bkz assı eyle- "fayda vermek, yaramak" *aşşı eyledisiz* BKT 158b/5, *aşşı eylemez* TİEM 40 8b/1
ayırd eyle-:"ayırım yapmak, fark gözetmek" *ayırd eylemediler* TİEM 40 46b/3
az eyle-:"azaltmak" *az eyler* MKT 126b/8
borç eyle-:"borç vermek " *borç eyleseğüz* MKT 33a/1
çalış eyle-:"mücadele etmek, ciha açmak" *çalış eyleyici* TİEM 40 42b/6
çırağ eyle-:"ışıklandırmak" *çırağ eyledi* MKT 302a/8
çok eyle-:"çoğaltmak" *çok eyledi* MKT 112b/4, *çok eyledük* TİEM 40 134a/1, *çok*

eylemegiçün BKT 521a/5

delü eyle-:"delirtmek" *delü eyledi* TİEM 40 106b/11

demdeme eyle-:"ezip geçmek" *demdeme eyledi* MKT 443b/3

diri eyle-:"canlandırmak" *diri eyledi* MKT 285b/10, *diri eyler* TİEM 40124a/9, *diri eylemege* BKT 386a/2

döşek eyle-:"döşek yapmak" *döşek eylemedük mi* MKT 432b/6, *döşek eyledi* BKT 337a/4

düz eyle-:"düzeltilmek, düzeltmek" *düz eyle* MKT 155b/11

et eyle-:"et haline dönüştürmek" *et eyledük* MKT 239a/5

eyü eyle-:"güzel yapmak, becermek" *eyü eylerler* TİEM 40 144a/9, *eyü eyler* BKT 460b/1

gice eyle-:"gecelemek, gecesini geçirmek" *gice eyledüğünüz* TİEM 40 173b/2

gile eyle-:"şikayet etmek" *gile eyler* TİEM 40 258b/81

giñ eyle-:"genişletmek, ferahlatmak" *giñ eyledi* MKT , *giñ eyleye* TİEM 40

girçek eyle-:"gerçekleştirmek, doğru çıkarmak" *girçek eyledi* MKT 48a/7; *girçek eyledi* TİEM 40 245a/8, *girçek eyledi* BKT 68a/3

gölge eyle-:"gölgelendirmek" *gölge eyledük* MKT 6b/2, *gölge eyleyici* TİEM 40 278b/7

kul eyle-:"köle etmek" *kul eylerler* MKT 168b/8

semiz eyle-:"besli hale getirmek, semizleştirmek" *semiz eylemez* MKT 441a/4

toğru eyle- : "gerçekleştirmek, yerine getirmek" *toğru eyledi* TİEM 40 153a/9

toğ eyle-:"doyurmak" *toğ eylemez* MKT 441a/5

top eyle-:"külçe haline getirmek" *top eyle* MKT 275b/7

toprak eyle-:"toprak yapmak, toprak haline getirmek" *toprak eylerbiz* MKT 204a/3

ulu eyle-:"büyümek, yüceltmek" *ulu eyler* MKT 412b/8, *ulu eyleye* TİEM 40 267a/5

uzun eyle-:"uzatmak" *uzun eylesevüz* MKT 319a/1

var eyle-:"yaratmak" *var eyledi* MKT 319b/3

yaguk eyle-:"yağmalamak" *yagma eyleyici* MKT 447a/8

yahşı eyle-:"iyi yapmak" *yahşı eyledi* MKT 370a/1

yakın eyle-:"yaklaştırmak" *yakın eyledi* MKT 286b/10, *yakın eyledi* TİEM 40 248b/11, *yakın eyledük* BKT 330a/3

yalan eyle-:"uydurmak, düzmek" *yalan eylerlerdi* TİEM 40175a/9

yarağ eyle-:"hazırlık yapmak" *yarağ eyledi* MKT 45b/11, *yarağ eyledi* TİEM 40 114a/4, *yarağ eylemek* BKT 255a/3

yarar eyle-:"elverişli kılmak" *yarar eyledük* TİEM 40 156b/2

yardım eyle-:"yardım etmek" *yardım eyle* MKT 34b/6, *yardım eylemediler* BKT 193b/3
yardum eyle-:"yardım etmek" *yardum eylemege* BKT 389a/1
yazuḳ eyle-:"günah işlemek" *yazuḳ eylediler* TİEM 40 194b/1
yer eyle-:"yerleşmek" *yer eyledi* BKT 251a/4
zor eyle-:"güçleştirmek" *zor eyledük* MKT 114b/6

Kelime guruplarıyla kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiillere örnek göstermek gerekirse öncelikle yabancı asıllı kelime guruplarıyla kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiilleri sıralamak gerekir:

‘ahd ḳavl eyle-:"andlaşmak, sözleşmek" *‘ahd ḳavl eyledünüz* TİEM 40 87b/5
‘ahdine vefā eyle-:"sözünü yerine getirmek" *‘ahdine vefā eylemek* BKT 166b/3
ḥayrla yād eyle-:"iyilikle anmak" *ḥayrla yād eyle* BKT 397b/5
ḳatı fesād eyle-:"taşkınlık yapmak" *ḳatı fesād eylemen* TİEM 40 5b/2
kerr ü fer eyle-:"savaşta geriler gibi görünüp tekrar saldırmak" *kerr ü fer eylese* MKT 124a/7
murād ḥaṣıl eyle-:"arzusunu yerine getirmek, tatmin olmak" *murād ḥaṣıl eyleye* TİEM 40 111b/9
taḳdim te’ḥīr eyle-:"yer değiştirerek düzeltmek" *taḳdim te’ḥīr eylemişdür* MKT 226b/1

Türkçe asıllı kelime guruplarıyla kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiiller:

aḡaç ev eyle-:"aḡaçtan kovan yapmak" *aḡaç ev eyleerler* TİEM 40 129b/4
ayne irtesi eyle-:"(yahdi) cümartesi tatili yapmak, cümartesi yasaklarına riayet etmek" *ayne irtesi eylemezler* TİEM 40 80a/6
eyü iş eyle-:"hayırlı iş yapmak, iyi iş işlemek" *eyü iş eylediseya* TİEM 40 188b/7
gendüzün meşḡül eyle-:"kendine başka iş bulmak, oyalanmak" *gendüzün meşḡül eylesin* TİEM 40 280b/7
göz ḳısa eyle-:"gözünü yabancıya bakmaktan men etmek" *göz ḳısa eyleyiciler* TİEM 40 217a/4
üstün ellü eyle-:"musallat atmak" *üstün ellü eyleyedi* TİEM 40 42a/3
yavuz du‘a eyle-:"beddua etmek" *yavuz du‘a eyler* TİEM 40 133b/6
yér berāber eyle-:"yeryüzünü tersyüz etmek" *yér berāber eyledi* BKT 642b/7
yidürü harc eyle-:"yedirmek, vermek, infak etmek" *yidürü harc eyleyeler* TİEM 40 122a/11

Yabancı Asıllı Tamlamalarla Kurulan *eyle-* Yapılı Birleşik Fiillerin örnekleri şu şekildedir:

- ‘*amel-i şabit eyle-*:"hikmet vermek" ‘*amel-i şabit eylemek* MKT 326b/6
 ‘*amel-i salih eyle-*:"iyi, doğru iş yapmak" ‘*amel-i salih eyleyen* MKT 73a/7
hal-i hazer eyle-:"sakınmak, çekinmek" *hal-i hazer eylemekdür* MKT 259b/6
hazm-ı nefis eyle-:"tövbe etmek" *hazm-ı nefis eylemege* MKT 371b/2
hükmi-i bellü eyle-:"fetva vermek, açıklamada bulunmak" *hükmi-i bellü eyler* TİEM 40 48a/8
müht-i ‘ayyin eyle-:"nikah bedeli tayin etmek" *müht-i ‘ayyin eyleyüp* MKT 27a/7
nefî-i rûh eyle-:"ruh üfleme, canlandırmak" *nefî-i rûh eyledi* MKT 295a/11
secde-i taḥiyyat eyle-:"şükür secdesi yapmak" *secde-i taḥiyyat eylediler* MKT 170b/7
zarb-ı mesel eyle-:"benzetmek" *zarb-ı mesel eylemeğüz* MKT 190a/7
zıkr-i fikr eyle-:"anlatmak" *zıkr-i fikr eylemegiçün* MKT 198a/2
zıkr-ü fikr eyle-:"anlatmak" *zıkr-ü fikr eyleyesiz* BKT 160b/1

Bu yardımcı fiilin olumsuzluk (+*süz*, +*suz*) ekleriyle kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiillerinin örnekleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- belürsüz eyle-*:"silmek, yok etmek, belirsiz hale getirmek" *belürsüz eyledük* TİEM 40 253a/5
gensüz eyle-:"ıvbar etmek, zorlamak" *gensüz eyle* TİEM 40 275b/11
hacatsuz eyle-:"müstağni kılmak, fayda vermek" *hacatsuz eylemeye* TİEM 40 4b/8

Bu yardımcı fiilin ikilemelerle kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiillerinin örnekleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- azın azın azaba yakın eyle-*:"derece derece, ağır ağır helake yaklaştırmak" *azın azın azaba yakın eyleyevüz* TİEM 40 270b/7
bölük bölük eyle-:"kısımlara bölmek, ayırmak" *bölük bölük eyledük* TİEM 40 79b/9, *bölük bölük eyledi* BKT 413b/7
kesek kesek eyle-:"parça parça etmek, kısımlara ayırmak" *kesek kesek eylediler* TİEM 40 163b/8
pāre pāre eyle-:"parça parça yapmak" *pāre pāre eyledi* MKT 228b/11, *pāre pāre eyle* TİEM 40 20b/3, *pāre pāre eyledi* BKT 350b/7

Bu yardımcı fiilin masdar ekleriyle kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiillerinin örnekleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

dinlenmek eyle-:"dinlenmek" *dinlenmek eyledi* BKT 390b/1

uğurlamak eyle-:"hırsızlık yapmak, çalmak" *uğurlamak eylemeyeler* MKT 406b/9

boyun virmemek eyle-:"kibretmek, kibirlenmek" *boyun virmemek eylemezler* TİEM 40 55b/11

Bu yardımcı fiilin isim çekim ekleriyle kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiillerinin örnekleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

aşağa eyle-:"indirmek, alçatmak" *aşağa eylemiş* MKT 295b/5, *aşağa eyle* BKT 301a/7

ardınca eyle-:"peşinden yapmak, arkasından takip takmak" *ardınca eylemezler* TİEM 40 20b/6

ayruķası eyle-:"değiştirmek" *ayruķası eylemez* BKT 263b/3

ayruķsı eyle-:"değiştirmek, başak bir hale çevirmek, tağyir etmek" *ayruķsı eylemez* TİEM 40 117b/10

başını aşağı eyle-:"boynunu bükmek" *başını aşağı eyleyici* TİEM 40 197b/4, *başın aşağı eyleyüz* BKT 480a/3

bölükler eyle-:"kısımlara bölmek, ayırmak" *bölükler eyledük* BKT 174b/6

farızalar eyle-:"emirleri, farzları yerine getirmek" *farızalar eylemegi* TİEM 40 131a/2

giyesi eyle-:"giymek" *giyesi eyleyüz* BKT 76b/3

yirinde eyle-:"gereği gibi yapmak" *yirinde eylememek* TİEM 40 134b/1

Bu yardımcı fiilin isim yapım ekleriyle kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiillerinin yabancı kökenli kelimelerle kurulan örnekleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

‘ayblu eyle-:"kusurlu hale getirmek" *‘ayblu eyleyem* MKT 210a/4, *‘ayblu eyleyem* TİEM 40 143a/8

baķillik eyle-:"cimrilik etmek" *baķillik eyledi* MKT 137b/11, *baķillik eyleyerler* TİEM 40 33b/5, *baķillik eyledi* BKT 643a/5

baķılıķ eyle-:bk. *baķillik eyle* TİEM 40 33b/5

baķılıķ eyle-:bk. *baķillik eyle* MKT 443b/10

barabarlık eyle-:"aynı şekilde davranmak, bir olmak" *barabarlık eyleme* TİEM 40 82a/11

bereketli eyle-:"bereketli kılmak, bolluk ve bereket vermek, bereketlendirmek" *bereketli eyledük* TİEM 40 133a/6

cāhdlık eyle-:"didinmek, uğraşmak" *cāhdlık eyleyicisin* TİEM 40 282b/8

- cāhillik eyle-**:"bilmemek" *cāhillik eylesünler* MKT 241b/1
- darlık eyle-**:"sıkıntı vermek, sıkmak" *darlık eylemedi* MKT 238b/1
- dostlık eyle-**:"dostluk kurmak" *dostlık eylerler* TİEM 40 55b/7
- fazıllu eyle-**:"üstün kılmak, faziletli yapmak" *fazıllu eyledi* TİEM 40 179b/9
- ğālîblîk eyle-**:"galebe çalmak, üstün olmak" *ğālîblîk eyledi* TİEM 40 216a/3
- ğazalîk eyle-**:"Allah yolunda savaşmak" *ğazalîk eyle* MKT 63b/4, *ğazalîk* eylediler BKT 33b/4
- halîfelîk eyle-**:"yerine geçmek" *halîfelîk eyledi* MKT 117b/3
- harāmîlîk eyle-**:"bozgunculuk yapmak" *harāmîlîk eylemek* MKT 159b/9
- harāmîlîk eyle-**:"hırsızlık yapmak" *harāmîlîk eylese* MKT 49b/3
- hasudîlîk eyle-**:"kıskanmak" *hasudîlîk eylerler* MKT 60a/11
- hāyînlîk eyle-**:"hiyanet etmek" *hāyînlîk eylediler* MKT 129a/6, *hāyînlîk eylemez* BKT 108b/7
- hurmatlu eyle-**:"şerefli kılmak" *hurmatlu eyledün* TİEM 40 136a/10
- hürmetlî eyle-**:"saygı göstermek" *hürmetlî eyledi* BKT 413a/6
- kuhūrîlîk eyle-**:"güçsüz bırakmak" *kuhūrîlîk eylemege* MKT 389b/5
- kurbānlîk eyle-**:"kurnan etmek" *kurbānlîk eylemege* MKT 235a/4
- kuvvetli eyle-**:"güçlendirmek, kuvvetlendirmek" *kuvvetli eyledi* MKT 402a/4
- leyyinlik eyle-**:"yumuşak davranmak" *leyyinlik eyleye* MKT 417b/6
- mirḥîlîk eyle-**:"zayıflatmak" *mirḥîlîk eylemezüz* MKT 167b/5
- miskînlîk eyle-**:"zayıf düşmek, yoksullaşmak" *miskînlîk eylemediler* MKT 47b/9
- munafîklîk eyle- bkz münafîklîk eyle-** "ikiyüzlülük yapmak, münafık olmak" *munafîklîk eylediler* TİEM 40 32b/10
- naşıpaşlık eyle-**:"nankürlük etmek" *naşıpaşlık eylesiz* TİEM 40 120b/10
- nūrlu eyle-**:"aydınlatmak" *nūrlu eyledi* MKT 143b/11, *nūrlu eyledi* BKT 216b/5
- rāḥatlık eyle-**:"rahat olmasını sağlamak" *rāḥatlık eyledi* MKT 255a/9
- tācirlik eyle-**:"ticaret uğraşmak" *tācirlik eyledükleri* MKT 188a/5
- zārîlık eyle-**:"yalvarıp yakarmak, imdat dilemek" *zārîlık eylersiz* TİEM 40 128b/9
- zinālîk eyle-**:"nikahsız birleşmek" *zinālîk eylemeğüz* M KT 57a/2
- ziyānlîk eyle-**:"zarar etmek" *ziyānlîk eylemeğüz* BKT 80b/4
- ziyālu eyle-**:"aydınlatmak" *ziyālu eyledi* MKT 143b/11

Bu yardımcı fiilin isim yapım ekleriyle kurulan *eyle-* yapıları birleşik fiillerinin yabancı kökenli kelimelerle kurulan örnekleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

aşlu eyle-:"hafifletmek, alçaltmak, kısmak" *aşlu eylemler* TİEM 40 245b/10

ardınca eyle-:"peşinden yapmak, arkasından takip takmak" *ardınca eylemezler* TİEM 40 20b/6

artuklu eyle-:"üstün ve şerefli kılmak" *artuklu eylemek* TİEM 40 136b/10

artukluk eyle-:"haddi aşmak, aşırı davranmak, saldırmak" *artukluk eylem* TİEM 40 14b/3

aşaklık eyle-:"tevazu göstermek, yumuşamak" *aşaklık eyleye* TİEM 40 257b/4

aydınlık eyle- "aydınlatmak, ışık vermek" *aydın eyledi* TİEM 40 3a/1

aydınlık eyle-:"aydınlatmak, ışık vermek" *aydınlık eyledi* BKT 216b/5

azgunluk eyle-:"fesat çıkarmak, bozgunculuk yapmak" *azgunluk eyledi* TİEM 40 116a/10

bendeş eyle-:"benzetmek, benzeterak yapmak, misillemek" *bendeş eylemek* TİEM 40 14b/2

buyruk eyle-:"emretmek, mükellef tutmak" *buyruk eylemez* TİEM 40 164a/2

caduluk eyle-:"büyü yapmak, büyülemek" *caduluk eylediler* TİEM 40 76b/10

comartlık eyle-:"cöertlik etmek, bol bol harcamak" *comartlık eyleyü* TİEM 40 285a/10

dartışık eyle-:"tartışmak, münazaada bulunmak" *dartışık eylemesünler* TİEM 40 161a/8

dilencilik eyle-:"dilenmek" *dilencilik eylemek* MKT 382a/2

dilgiriklik eyle-:"sıkıntı vermek, incitmek" *dilgiriklik eylemler* TİEM 40 199b/8

dirlik eyle-:"iyi geçinmek" *dirlik eyleyüz* MKT 56a/7, *dirlik eyleyüz* BKT 79b/3

eylik eyle-:"iyilik etmek" *eylik eylemiş* BKT 339a/5

genişlik eyle-:"genişlenmek" *genişlik eyleyüz* BKT 587a/2

gizli eyle-:"gizlemek, gizlice söylemek" *gizli eyledüm* TİEM 40 273a/8

gölgelik eyle-:"gölge verir hale getirmek" *gölgelik eyledük* TİEM 40 5a/7

görlük eyle-:"güzel ve iyi yapmak" *görlük eyledi* TİEM 40 140b/9

görlük şad eyle-:"ferahlık vermek" *görlük şad eyleyici* TİEM 40

gözlük eyle-:"muttali kılmak, haberdar etmek" *gözlük eyleye* TİEM 40 33b/4

iki yüzlilik eyle-:"riyakarlık yapmak, yumuşak davranmak" *iki yüzlilik eyleyedünüz* TİEM 40 270a/2

iş başarıcılık eyle-:"yardımcı olmak, işini görmek, velilik etmek" *iş başarıcılık eylemler* TİEM 40 82a/9

karaguluk eyle-:"karatmak" *karaguluk eyledi* MKT 434a/11, *karaguluk eyledi* BKT 630b/6

katılık eyle-:"sert davranmak" *katılık eyle* MKT 137b/3, *katılık eyleyesiz* TİEM 40267a/8

kulluk eyle-:"kulluk etmek" *kulluk eylemegi* MKT 446a/10

ortaklık eyle-:"eşi olmak" *ortaklık eylemeyem* BKT 268a/1

şaklık eyle-:"dikkatli olmak, uyanık bulunmak, devam etmek" *şaklık eylemler* TİEM 40 64b/4

şarplık eyle-:"sert davranmak" *şarplık eyle* BKT 605a/5

sevgülü eyle-:"sevimli kılmak, sevdirmek" *sevgülü eyledi* TİEM 40 246a/4

şıklık eyle-:"ışık çalmak" *şıklık eylemek* MKT 125b/8

sustlık eyle-:"gevşeklik göstermek, gevşek davranmak" *sustlık eylemen* TİEM 40 149a/7

tanıkluk eyle-:"şahitlik yapmak" *tanıkluk eylemegiçün* BKT 66b/5

tatlu eyle-:"süslemek" *tatlu eyledi* MKT 92a/4

uğrılık eyle-:"hırsızlık yapmak" *uğrılık eyledisiz* MKT 168b/3, *uğrılık eyledi* BKT 258a/2

uğurluk eyle-:"hırsızlık yapmak, çalmak" *uğurluk eyledi* MKT 169b/1

yahşılık eyle-:"güzel davranmak" *yahşılık eyle* MKT 210b/6 , *yahşılık eylediler* BKT 72b/2

yakınlık eyle-:"yaklaşmak, cinsi münasebette bulunmak" *yakınlık eyleyüp* MKT 417b/6, *yakınlık eylesiz* TİEM 40 177b/8

yalancı eyle-:"yalancı yapmak, yalan söylemek" *yalancı eylemler* TİEM 40 286b/9

yalavaçlık eyle-:"peygamberlik görevini yerine getirmek" *yalavaçlık eylemek* TİEM 40 169a/11

yamanlık eyle-:"kötülük yapmak" *yamanlık eylediler* MKT 100a/3, *yamānlık eylediler* BKT 144b/2

yaralı eyle-:"yaralamak" *yaralı eylediler* MKT 165a/3

yavuzluk eyle-:"kötülük yapmak, kötü davranmak" *yavuzluk eylediler* TİEM 40 220b/10

yazuklu eyle-:"günaha sokmak, günah işlemek" *yazuklu eylemek* TİEM 40 250a/7

Bu yardımcı fiilin sıfat fiil (-maz, -mış, -ır, -ür) ekleriyle kurulan *eyle-* yapılı birleşik fiillerinin kökenli kelimelerle kurulan örnekleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

gey beyān eyle-:"iyice açıklamak, güzelce anlatmak" *gey beyān eylemek* TİEM 40 215b/10

gey endişe eyle-:"iyice düşünmek" *gey endişe eylemedin* TİEM 40 105a/8

gey naşpaslık eyle-:"çok nankörlük etmek" *gey naşpaslık eyleyici* TİEM 40 134b/2

gey şabr eyle-: "çok sabretmek" *gey şabr eyleyiciye* TİEM 40 204b/1

-mİş

yimiş eyle-:"meyve vermek" *yimiş eyledi* TİEM 40 68a/4

-mAz

bilmezlik eyle-:"bilgisizce davranmak, cahillik etmek" *bilmezlik eylersiz* TİEM 40 240b/3

görmez eyle-:"kör etmek" *görmez eyledi* TİEM 40 242b/6

boyun virmezlik eyle-:"itaatsizlik etmek, kibirlenmek" *boyun virmezlik eylediler* TİEM 40205a/3

(X)-r

görür eyle-:"basiret sahibi kılmak" *görür eylemek* TİEM 40 247a/8

irer eyle-:"dokundurmak, isabet ettirmek" *irer eylerise* TİEM 40 59b/9

boyun verür eyle-:"boyun eğdirmek" *boyun verür eyledi* BKT 262a/3

Bu yardımcı fiilin zarf fiil ekleriyle kurulan *eyle-* yapıları birleşik fiillerinin kökenli kelimelerle kurulan örnekleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

döndürü beyân eyle-: "türlü şekillerde açıklamak" *döndürü beyân eyledük* TİEM 40 142a/5

göceklenü kibr eyle-: "böbürlenerek kibretmek" *göceklenü kibr eyledünüz* TİEM 40 226a/2

4.1.74 eylen-: "edilmek, yapılmak"

‘azāb eylen-:"cezalandırılmak, azaba uğratılmak" *‘azāb eylenmiş* TİEM 40 178b/9

zulm eylen-:"zulmedilmek, haksızlığa uğramak" *zulm eylenmezler* TİEM 40 164a/3

4.1.75 eylenil-: 1-"yapılmak" 2- "kılınmak, yazılmak"

‘azāb eylenil-:"eziyet ve işkence edilmek" *‘azāb eylenildünüz* TİEM 40 133a/1

beyân eylenil-:"açıklanmak" *beyân eylenilür* TİEM 40 236a/1

boğmağ eylenil-:"boğdurulmak, boynuna dolanmak" *boğmağ eylenileler* TİEM 40 33b/6

çalış eylenil-"kendisiyle harbedilmek, kendisine karşı savaş açılmak" *çalış eylenildiler*

TİEM 40 159b/8

şirk eylenil-"Tanrıya ortak koşulmak" *şirk eylenilse* TİEM 40 222b/7

zulm eylenil-"zulmedilmek, haksızlığa uğramak" *zulm eylenildüğinden* TİEM 40 231b/9

4.1.76 eyleş- "karşılıklı yapmak"

fahr eyleş-"birbirine karşı övünmek" *fahr eyleşmek* TİEM 40 257b/10

la‘nat eyleş- "birbirine lanet etmek" *la‘nat eyleşelüm* TİEM 40 26b/4

4.1.77 geç- "geçmek, geçip gitmek"

gördüğinden geç-"şaşırmak, sapmak" *gördüğinden geçmedi* TİEM 40 251a/6

hadden geç-"sınırı aşmak, aşırı gitmek, ölçüyü kaçırmak" *hadden geçti* MKT 419b/8,

hadd(a)n geçer TİEM 40 287a/2, *hadden geçmiş* BKT 401b/1

hoş geç-"nimet ve iyilik içinde olmak" *hoş geçer* MKT 395a/9, *hoş geçti* BKT 205a/1

ilerü geç-"önceden geçmek, geçip gitmek, kurtulmak" *ilerü geçdiler* TİEM 40 86b/1

orandan geç-"haddi aşmak, ölçüyü tecavüz etmek" *orandan geçmesün* TİEM 40 134b/8

sözi geç-"itibar edilmek, sözü dinlemek" *sözi geçen* BKT 506b/3

4.1.78 geçür- geçirmek"

gündüz geçür-"bir gün geçirmek, gün boyu yapmak" *gündüz geçürelerdi* TİEM 40 124a/1

haddan geçür-"israf etmek, aşırılığa kaçmak" *haddan geçürmen* TİEM 40 68a/4

harcı orandan geçür-"israf ederek, harcamak, saçıp savurmak" *harcı orandan geçürmek* TİEM 40 134b/2

orandan geçür-"israf etmek, saçıp savurmak" *orandan geçürme* TİEM 40 134b/1

suç geçür-"suç bağışlamak, ayıp örtmek" *suç geçürmek* TİEM 40 20b/8

yere geçir-"yerleşmek" *yere geçirürdük* BKT 423b/5

4.1.79 gel- "gelmek, ulaşmak"

ağır gel-"zor olmak" *ağır gelse* MKT 105a/7

aḥîr gel-"sonradan gelmek" *aḥîr gelen* MKT 108a/1

‘aklı gel-"kendine gelmek, düşünmeye başlamak, akıllanmak" *‘aklı geldi* MKT 116b/8, *‘aklı geldi* BKT 171b/1

ardınca gel-"peşinden gelmek, takip etmek" *ardınca gele* TİEM 40 20b/8

- ardca gel-**:"takip etmek, bir işin peşine düşmek" *ardca gel* TİEM 40 136b/8
- ‘azāb gel-**:"azap sahibi olmak" *‘azāb gelmegi* MKT 380b/1
- beyyine gel-**:"delil gelmek, delillerle açıklamak" *beyyine geldükden* MKT 446a/9
- delīl gel-**:"açıklayıcı bir şey olarak ortaya çıkmak" *delīl geldükden* MKT 446a/9
- duşhar gel-**:"güç gelmek, zoruna gitmek" *duşhar gelmez* TİEM 40 77a/6
- ecelleri gel-**:"ömrün sonuna ulaşmak" *ecelleri gelse* BKT 223b/6
- elinden gel-**:"yapabilmek" *elinden gelmez* BKT 113a/7
- gice gel-**:"geceleyin ortaya çıkmak" *gice gelici* TİEM 40 283b/6
- güç gel-**:"zor gelmek, acı çekmek, üzmek" *güç gelmesün* MKT 66b/4 , *güç gelse* BKT 227b/7
- hakkına gel-**:"hakkında nazil olmak" *hakkına geldi* TİEM 40 140a/10
- hazır gel-**:"yaklaşmak, yanında hazır bulunmak" *hazır geldi* TİEM 40 10a/8
- hidāyet gel-**:"doğru yolu bulmak" *hidāyet gelgendi* MKT, *hidāyet gelse* BKT 6b/3
- hoş gel-**:"hoşa gitmek" *hoş geldük* MKT 100a/11, *hoş gelmez* BKT 123b/7
- ilerü gel-**:"dönmek, yönelmek" *ilerü gelürsin* TİEM 40 280b/6
- irte gel-**:"sabahleyin gelmek, erken davranıp gelmek" *irte gelün* TİEM 40 270a/6
- imāna gel-**:"inanmak" *imāna geldiler* BKT 590b/3
- katı gel-**:"ağır gelmek" *katı gelicidir* TİEM 40 96b/11
- kaynayu gel-**:"kaynamak, fışkırmak" *kaynayu geldi* TİEM 40 106a/3
- konuğ gel-**:"konuk olmak" *konuğ gelse* BKT 241b/5
- mīrāş gel-**:"miras sahibi olmak" *mīrāş geldi* MKT 359b/8
- münāfikklık gel-**:"ikiyüzlü olmak" *münāfikklık geldi* MKT 138a/1
- nuşret gel-**:"yardım ulaşmak" *nuşret gelse* MKT 450a/6
- ölüm gel-**:"ecel gelmek, ölmek üzere olmak" *ölüm gelse* MKT 56a/2
- tañla gel-** : "sabahleyin gelmek, sabah erkenden baskın yapmak, bastırmak" *tañla geldi* TİEM 40 253a/5
- ulu gel-**:"ağır gelmek, ağına gitmek" *ulu gelürise* TİEM 40 60b/11
- üstinden gel-**:"üzerinden aşmak, kaplamak" *üstinden gele* TİEM 40 196b/8
- üzerine gel-**:"kaplamak, bürümek" *üzerine gelüridi* TİEM 40 236a/4
- vücūda gel-**:"meydana gelmek" *vücūda geldi* MKT 40a/6, *vücūda gelür* BKT 287a/2
- yakın gel-**:"yakınlaşmak" *yakın gelmeñüz* BKT 302a/5
- yér yère gel-**:"bir araya gelmek, birleşmek" *yér yère gele* BKT 623b/2
- yérine gel-**:"eski durumuna dönmek" *yérine geldi* BKT 237b/1
- yürek boğaza gel-**:"korkudan yürek yerinden sökülüp boğaza dayanmak" *yürek boğaza*

gelür MKT 339a/3

4.1.80 *getür-*: "getirmek, yerine koymak"

‘*aceb getür-*’: "şaşmak, hayrete düşmek" ‘*aceb getürmesün* MKT 135b/3

‘*acebe getür-*’: "şaşırtmak, hayrete düşürmek" ‘*acebe getürdi* MKT 132a/9

‘*azāb getür-*’: "azap vermek, zarar vermek" ‘*azāb getürmege* MKT 148a/3

bātıl getür-: "boş söz söylemek, yanlış fikir ileriye sürmek" *batıl getüriciler* TİEM 40 191a/6

bedel getür-: "karşılama" *bedel getürmege* BKT 79b/5

bürhān getür-: "delil getirmek" *bürhān getürmezler* BKT 313b/6

emīnlik getür-: "güvenmek" *emīnlik getürdi* MKT 123b/8

ğazab getür-: "öfkelenmek" *ğazab getürdiler* MKT 358b/8

güç götür-: "iş zora koşmamak" *güç götürici* TİEM 40 108b/7

halāl getür-: "meşru kılmak" *halāl getürmek* MKT 221b/2

imān getür-: "inanmak, iman etmek" *imān getürmişdür* MKT 26a/8 , *imān getürün* TİEM 40 2b/7, *imān getürdi* BKT 522b/7

karşu getür-: "karşılık olarak vermek" *karşu getürdi* TİEM 40 277b/5

kayğu getür-: "kederlendirmek, üzme" *kayğu getürürler* MKT 259b/6

meşel getür-: "örnek vermek" *meşel getürseler* BKT 389a/3

miskīnlik getür-: "baş eğmek" *miskīnlik getürmediler* TİEM 40 164b/2

şalāḥ getür-: "düzeltmek, iyileştirmek, barıştırmak" *şalāḥ getürdiler* TİEM 40 166a/6

şalavāt getür-: "Hz. Muhammed'e dua etmek" *şalavāt getürünüz* MKT 303b/11

şirk getür-: "Tanrıya ortak koşmak" *şirk getürbiz* MKT 40b/3, *şirk getürem* TİEM 40 224a/10, *şirk getürdiginden* BKT 567a/6

ta‘ām getür-: "yiyecek, erzak getirmek" *ta‘ām getürevüz* TİEM 40 114a/11

tāḳat getür-: "güçlü olmak" *tāḳat getürmezler* MKT 19b/9

yirine getür-: "yerine getirmek, gerçekleştirmek, yapmak" *yirine getürün* TİEM 40 4b/1, *yérine getürmedi* BKT 632a/3

yukaru götür-: "yükseştirmek" *yukaru götürdi* BKT 262a/1

4.1.81 *getürinil-*: "getirilmek"

karşu getürinil-: "kavuşturulmak, eriştirilmek" *karşu getürinilmeye* TİEM 40 228a/9

ün getürinil-: "kurban kesilirken yüksek sesle, adına kurban kesilen mabudın adını söylemek" *ün getürinildi* TİEM 40 48b/8

4.1.82 **getürül-**: "getirilmek"

şirk getürül-: "Allah'a ortak koşmak" *şirk getürülseydi* BKT 506a/1

ün getürül-: "kurban kesilirken yüksek sesle, adına kurban kesilen mabudın adını söylemek" *ün getürildi* TİEM 40 12b/8

4.1.83 **giç-**: "geçmek"

hoş giç-: "nimet ve iyilik içinde olmak" *hoş giçerler* MKT 3b/11

4.1.84 **gider-**: "yok etmek"

‘aql gider-: "kendinden geçirmek, sarhoş etmek" *‘aql giderici* MKT 435b/3

dükedü gider-: "bitirip tüketmek, helak etmek, kökünü kazımak" *dükedü giderem* TİEM 40 136a/10

rağbat gider-: "yüz çevirmek, itibar etmemek" *rağbat gidere* TİEM 40 10a/5

ziyān gider-: "zarar bitmek" *ziyān gidermek* BKT 305a/6

4.1.85 **gir-**: "girmek, içine almak"

ele gir-: "kazanmak" *ele girdi* BKT 249b/2

hapse gir-: "hapis olmak, alıkonmak" *hapse girenlerden* MKT 258b/5

hicāba gir-: "utanmak" *hicāba girdi* MKT 327b/8

irtecek gir-: "sabah erken girmek" *irtecek girdi* TİEM 40 184a/11

perdeye gir-: "(güneş) batmaya yüz tutmak" *perdeye girdi* BKT 492a/5

üstine gir-: "cinsi münasebette bulunmak" *üstine girmemiş* MKT 56b/8, *üstine girdiñüz* BKT 80a/1

oda gir-: "cehenneme girip yanmak" *oda girmeye* TİEM 40 147a/7

öyleye gir-: "öğle vaktine girmek, öğleye varmak" *öyleye girdüğünüz* TİEM 40 192b/11

yire gir-: "yere batmak, çekilmek" *yire girici* TİEM 40 269b/8

4.1.86 **git-**: "uzaklaşmak, gitmek"

‘aql git-: "kendinden geçmek, düşünmeye başlamak, akıllanmak" *‘aql gitmek* MKT 321b/2, *‘aql gitmek* TİEM 40 16b/1

‘aqlı git-: "kendinden geçmek, düşünmeye başlamak, akıllanmak" *‘aqlı gitmez* MKT 393b/1

‘ağılları git-: "kendinden geçmek" *‘ağılları gi(d)er* BKT 567b/1

gelmek git-: "gelip gitmek, peşpeşe gelmek" *gelmek git* TİEM 40 237a/9

gice git-: "gece yürümek, geceleyin gitmek" *gice git* TİEM 40 175b/3

güci git-:"zayıf düşmek" *güci git* TİEM 40 22a/9

hatıruğuzdan git-:"unutmak" *hatıruğuzdan gider* BKT 307a/2

ırak git-:"uzaklaşmak" *ırak gi(d)er* TİEM 40 31b/9

irte git-:"sabah erken gitmek, erken ayrılmak" *irte gittün* TİEM 40 30a/6

tañla git- "sabahleyin hareket etmek" *tañla gitmegi* TİEM 40 203b/11

ussı git-:"bayılmak" *ussı gitdi* MKT 116b/8, *ussı gitmiş* TİEM 40 242b/3

yirinden git-:"bırakıp gitmek" *yirinden gitdiler* TİEM 40 16a/10

4.1.87 givür-: "sokmak"

hükmine givür-:"emrine vermek" *hükmine givür* TİEM 40 216a/3

sine givür-:"mezara sokmak" *sine givürdi* TİEM 40 280b/9

4.1.88 giy-: "giyinmek"

ihrām giy-:"hac için hazırlanan dikişsiz özel elbise giymek" *ihrām giyipken* BKT 105b/

4.1.89 gömül-: "gömülmek"

diri gömül-:"diri diri gömmek" *diri gömül* TİEM 40 281a/7

4.1.90 gör-: görmek, fark etmek"

‘acab gör-:"şaşmak, hayrete düşmek" *‘acab mı görürsin* TİEM 40 108a/1

‘azāb gör-:"azap çekmek, ceza çekmek" *‘azāb gördükde* MKT 308b/8

cezā gör-:"cezalandırmak" *cezā görer* MKT 387a/11

cezāsın gör-:"cezalandırmak" *cezāsın göreceksin* BKT 636a/7

duşhar gör-:"çirkin görmek, hoşlanmamak" *duşhar görürsenüz* TİEM 40 36b/9

düş gör-:"rüya görmek" *düş gör* TİEM 40 169b/7, *düş görsele* BKT 383b/7

gicelü gündüzlü gör-:"rüyalanmak, buluğa ermek" *gicelü gündüzlü göre* TİEM 40 169b/7

güç gör-:"zoruna gitmek, hoşuna gitmemek" *göç gördi* BKT 241b/3

haķır gör-:"aşağılamak" *haķır görür* MKT 155b/2, *haķır görürsüz* BKT 235b/5

hayz gör-:"ergenlik çağına ulaşmak" *hayz gördi* MKT 158b/7, *hayz görmedi* TİEM 40 267a/3

hayız gör-: bk. *hayız gör* BKT 241a/2

heyin gör-:"küçümsemek" *heyin görürsüz* MKT 395a/4

hisāb gör-:"hisab çekilmek" *hisāb görecekdür* BKT 636a/7

hor gör-:"küçük görmek, hor görmek" *hor görür* TİEM 40 105b/3, *hor görürsüz* BKT 579b/7

hoş gör-:"hoşlanmak, sevmek" *hoş görmeyicilerdür* TİEM 40 164a/8

kan gör-:"adet görmek" *kan gören* MKT 24b/9, *kan görmek* BKT 35a/5

karşu gör-:"karşısında görmek" *karşu görmek* TİEM 40 137b/10

kerih gör-:"çirkin görmek, tiksirmek" *kerih gördisiz* MKT378a/7, *kerih gördünüz* TİEM 40 246b/4, *kerih görseler* BKT 182b/7

lâyık gör-:"uygunlamak" *lâyık görmez* BKT 496b/2

mekrüh gör-:"hoşlanmamak, tiksirmek" *mekrüh göresiz* MKT 23b/8

tarlık gör-:"sıkıntı çekmek" *tarlık görse* MKT 349b/3

ulu gör-:"büyük ve heybetli görmek" *ulu gördiler* TİEM 40 112a/10

zaḥmet gör-:"zahmetlenmek" *zaḥmet görmediler* BKT 71b/5

za‘if gör-:"zayıf görmek, küçümsemek" *za‘if gördiler* MKT 117b/5

zelil gör-:"aşağılamak, hor görmek" *zelil gördükde* MKT 223a/7

ziyān gör-:"zarar görmek" *ziyān görmezler* BKT 233b/1

4.1.91 göril-: "görölmek"

ḥisāb(ıñuz) göril-:"ceza verilmek" *ḥisāb(ıñuz) görilmek* BKT 574b/7

4.1.92 göster-: "göstermek"

az göster-:"az göstermek" *az gösterürdi* TİEM 40 85b/3

heyyin göster-:"aldatmak, kolay göstermek" *heyyin gösterdi* MKT 163b/9

hidāyet göster-:"*hidāyet göstermek* BKT 643a/7

yol göster-:"kılavuzluk etmek, yol göstermek" *yol gösterür* MKT 144a/8, *yol göstererdi* BKT 272a/4

doğru yol göster-:"yol göstermek" *doğru yol gösterdüğüçün* BKT 360b/7

4.1.93 götür-: "götürmek, taşımak, kaldırmak"

yük götür-:"günah getirmek" *yük götürmegiçün* BKT 147b/1

zulm götür-:"zulm etmek, kötülük yapmak" *zulm götürse* MKT 223a/8, *zulm götürse* BKT 342b/3

4.1.94 **gürle-**: "gürlemek"

gög gürle-: "gök gürlemek" *gög gürle* TİEM 40 3a/3

4.1.95 **iç-**: "içmek"

and iç-: "yemin etmek" *and içdi* MKT 106a/5, *and içerler* TİEM 40 17a/2, *and içdi* BKT 154a/3

and iç-: "yemin edilmek" *and içilmekdür* MKT 245a/5, *and içilmese* BKT 256a/1
çok and iç-: "olur olmaz her şeye yemin etmek" *çok and içiciye* TİEM 40 270a/2

4.1.96 **içür-**: "içirmek, içecek şey vermek"

and içür-: "yemin ettirmek" *and içürdi* MKT 56b/5

emcek içür-: "emzirmek" *emcek içürsünler* MKT 26a/10

süd içü5r-: "emzirmek" *süd içürmegiçün* MKT 219a/3

4.1.97 **edin -**: "edinmek"

dost edin-: "" *dost edindi* BKT 97b/1

düşmān edin-: "düşman olmak" *düşmān ediniñüz* BKT 469a/2

huy edin -: "alışkanlık haline getirmek" *huy edin* BKT 181a/1

oyın edin-: "eğlenmek" *oyın edinmegi* BKT 346b/6

oyunacak edin-: "eğlence aracı etmek" *oyunacaķ edinürler* BKT 116b/6

oynamaķ idin-: "oynamak, eğlenmek" *oynamaķ idindiler* MKT 94b/1

oğul edin-: "evlatlık almak, evlat edinmek" *oğul edinevüz* BKT 249b/5

ma' būd edin-: "ibadet edilmek" *m'abūd edindiler* BKT 101b/4

nasır(mı) edin-: "yardım edilmek" *nasır (mı) edineyim* BKT 129a/3

ton idin-: "kendisine örtü yapmak, örtü edinmek" *ton idindiler* TİEM 40 71a/4

vesīlet edin-: "Allah'a yaklaşmak vasıtası etmek" *vesīlet edinürler* BKT 305b/1

yol edin-: "yol tutmak, yola girmek" *yol edinmege* BKT 391a/5

4.1.98 **édil-**: "edilmek"

ķurbān édil-: "kurban etmek" *ķurbān édilse* BKT 148a/5

4.1.99 **ilet-**: "alıp gitmek, götürmek"

i'raz ilet-: "kabul etmek" *i'raz iletmesün* BKT 424b/4

terk ilet-: "alıkoymak" *terk iletđi* BKT 408b/2

4.1.100 ilt-: "götürmek"

gice ilt-:"geceleyin götürmek" *gice iltti* TİEM 40 133a/5

girü ilt-:"döndürmek, geri çevirmek" *girü ilte* TİEM 40 273b/1

gümen ilt-:"zannetmek" *gümen iltti* TİEM 40 156a/9

4.1.101 in-: "inmek, konaklamak, yerleşmek"

aşağa in-:"inmek, aşağı inmek" *aşağa inün* TİEM 40 4a/7

belā in-:"musibet gelip çatmak, başına felaket gelmek" *belā indi* TİEM 40 95b/2

vaḥy in-:"haber verilmek, bildirilmek" *vaḥy indükden* MKT 202a/4

4.1.102 inan-: "inanmak"

gey inan-:"tam inanmak, tam manasıyla iman etmek" *gey inanıcıdur* TİEM 40 55a/11

girçek inan-:"tam ve şüphesiz inanmak, gerçekten inanmak" *girçek inannasız* TİEM 40 117a/8

girtü inan-:"tam ve şüphesiz inanmak, gerçekten iman etmek" *girtü inanunlar* TİEM 40 9b/1

4.1.103 indür-: "indirmek"

ağaçdan yaprak indür-:"ağaçtan yaprak düşürmek" *ağaçdan yaprak indürürin* TİEM 40 148b/5

aşağa indür-:"üzerinden kaldırmak, aşağı indirmek" *aşağa indürür* TİEM 40 79b/4

boğazdan indür-:"boğazından geçirmek, yutmak" *boğazdan indüre* TİEM 40121b/2, boğazdan indüre BKT 271b/2

kanaduḡı yumuşaklığıla indür-:"merhemet etmek" *kanaduḡı yumuşaklığıla indür* BKT 403b/5

şu indür-:"yağmur yağdurmak" *şu indürsevüz* BKT 356b/5

4.1.104 ir-: "ermek, ulaşmak"

ardınca ir-:"peşine düşmek, takip etmek" *ardınca irdi* TİEM 40 150b/3

4.1.105 irür-: "ulaştırmak, eriştirmek"

ardınca irür-:"peşine katmak, arkasına takmak" *ardınca irürdük* TİEM 40 185b/11

el irür-:"kuvvet ve kudretini erdirmek, üstün kılmak, imkan vermek" *el irürdi* TİEM 40 87a/6

4.1.106 irinil-: "eriştirilmek"

feryād irinil-:"yardım edilmek, yardımına koşulmak" *feryād irinileler* TİEM 40 140b/7

4.1.107 iste-: "istemek"

amān iste-:"yardım istemek, aman dilemek" *amān iste*ye TİEM 40 88a/3

arınmak iste-:"günahtan temizlenmeyi arzu etmek, günahsız olmayı istemek" *arınmak ister* TİEM 40 286a/5

arğa virmek iste-:"yardım istemek" *arğa virmek isterüz* TİEM 40 1b/3

artuqlık iste-:"üstünlük sağlamak, üstün ve meziyetli olmak" *artuqlık iste*ye TİEM 40 162b/8

çok iste-:"çok arzu etmek, verdiğiinden fazlasını ummmak" TİEM 40 275b/9

degşürmek iste-:"değiştirmeyi arzu etmek" *degşürmek istersiz* TİEM 40 5b/4

destür iste-:"izin istemek" *destür istemez* BKT 201a/1

feryād irmek iste-:"imdat dilemek, yardım istemek" *feryād irmek isteyeler* TİEM 40 140b/7

fetvā iste-:"açıklama istemek" *fetvā isterler* MKT 68b/1

habar iste-:"habar sormak" *habar isten* TİEM 40 115b/6

harāmdan şaklamak iste-:"haramdan kaçınmak, iffetini korumak" *harāmdan şaklamak istesün* TİEM 40 168a/1

hoşnud eylemek iste: "memnun olması istenilmek, memnun edilmek" *hoşnud eylemek isteenilmeyeler* TİEM 40 238b/11

hoşnudlık iste-:"hoşnutluk dilemek" *hoşnudlık isterlerse* TİEM 40 227b/9

hüküm eylemek iste-:"karar istemek, hüküm beklemek" *hüküm eylemek istersenüz* TİEM 40 83b/11

hüküm bellü eylemek iste-:"fetva istemek, açıklama, yoeum beklemek" *hüküm bellü eylemek isterler* TİEM 40 44b/9

‘imarāt eylemek iste-:"imar etmesini istemek" *‘imarāt eylemek istedi* TİEM 40 107a/10

ivdürmek iste-:"çabuk olmasını istemek" *ivdürmek istemen* TİEM 40 126a/7

nuşrat iste-:"zafer dilemek, galibiyet beklemek" *nuşrat isterler* TİEM 40 7b/3

nuşret iste-:"yardım istemek" *nuşret isterlerdi* MKT 10a/3

ululuk iste-:"büyüklik taslamak, itaat etmemek" ululuk istediler TİEM 40 190b/4

üleşmek iste- "kısmet aramak" *üleşmek isteyesiz* TİEM 40 48b/10

4.1.108 istenil-: "istenilmek"

şaklamak istenil-:"kendisinden saklaması istenilmek, korumaya mecbur olmak"

şaklamak istenildiler TİEM 40 52b/5

4.1.109 işle-: "yapmak, etmek"

‘amel işle-:"yapmak, işlemek" *‘amel işlediler* MKT 280a/3

‘amel-i salih işle-:"doğru iş yapmak" *‘amel-i salih işleseler* MKT 85a/10

‘atā işle-:"bağış vermek" *‘atā işledühüz* MKT 364b/10

bāṭıl işle-:"yanlış iş yapmak" *bāṭıl işlersiz* MKT 146b/9, *bāṭıl işleyiciler* TİEM 40 80b/11

eyü iş işle-:"faydalı iş yapmak" *eyü iş işlediler* TİEM 40 28a/7

eyü işle-:"faydalı iş yapmak" *eyü işlediler* TİEM 40 56b/6

fesād işle-:"bozgunculuk yapmak, fitne çıkarmak" *fesād işlediler* MKT 441b/11, *fesād işle* TİEM 40 280a/6

gendüden işle-:"kendü arzusuyla iş yapmak" *gendüden işleyicileri* TİEM 40 93a/8

gey işle-:"her istediğini yapmak" *gey işleyici* TİEM 40 283b/2

göstermek için işle-:"gösteriş için yapmak" *göstermek için işlerler* TİEM 40 46a/3

ḥasenāt işle-:"iyilik yapmak" *ḥasenāt işlediler* MKT 146a/6

ḥatā işle-:"yanlışlık yapmak" *ḥatā işledisen* MKT 164b/9, *ḥatā işledükse* BKT 259a/4

ḥayr işle-:"iyilik yapmak" *ḥayr işlerler* MKT 238b/8

hemîşe işle-:"hiç durmadan yapmak, yerine getirmek" *hemîşe işleyicilerken* TİEM 40 122b/3

iş işle-:"iş yapmak" *iş işledi* MKT 382b/9

şālîḥ işle-:"iyi yapmak" *şālîḥ işlediler* MKT 210b/8

şuḥ işle-:"günah işlemek, suç işlemek" *şuḥ işlediler* MKT 436a/3

şer işle-:"kötülük yapmak" *şer işlese* MKT 447a/4

ṭā‘ at işle-:"ibadet etmek" *ṭā‘ at işlemek* MKT 47a/11

yamanlık işle-:"kötülük yapmak" *yamanlık işledisiz* MKT 186b/3

yazuḥ işle-:"günah işlemek" *yazuḥ işlemege* MKT 19b/4, *yazuḥ işlemege* BKT 27a/4

4.1.110 it-: "itmek, havale etmek, göndemek"

Bu yapının yabancı asıllı isimlerle kurulan *it-* yapılı birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- ‘**āciz** it-:"güçsüz bırakmak" ‘*āciz i(d)erler* MKT 250a/11
- ‘**adl** it-:"adaletli davranmak, adil olmak" ‘*adl i(d)erler* MKT 121a/6
- ‘**afv** it-:"bağışlamak, affetmek" ‘*afv i(d)er* MKT 422b/7
- ‘**afv** it-:"bağışlamak, affetmek" ‘*afv i(d)erler* MKT 46b/8
- ‘**amel** it-:"yapmak, işlemek" ‘*amel i(d)erbiz* MKT 162b/1
- ‘**azāb** it-:"azap vermek, ceza vermek" ‘*azāb i(d)erlerdi* MKT 116a/11
- bağy** it-:"azmak" *bağy i(d)er* MKT 145b/8
- başṭ** it-:"uzatmak, genişletmek" *başṭ iderler* MKT 299a/8
- beṣāret** it-:"müjdelemek" *beṣāret iderler* MKT 50a/11
- beyān** it-:"açıklamak" *beyān iderler* MKT 118b/10
- bey‘āt** it-:"uymak, kabul etmek" *bey‘āt itmezler* MKT 374a/2
- cezb** it-:"kendine çekmek" *cezb ider* MKT 421b/3
- da‘vet** it-:"çağırarak" *da‘vet idelüm* MKT 40a/8
- def‘** it-:"ortadan kaldırmak" *def‘ iderler* MKT 174a/10
- delālet** it-:"göstermek, işaret etmek" *delālet ider* MKT 341a/1, *delālet eder* BKT 230a/5
- du‘a** it-:"dua etmek" *du‘a idelüm* MKT 40a/10
- edā** it-:"yerine getirmek" *edā iderler* MKT 239a/1
- fehṃ** it-:"anlamak" *fehṃ iderler* MKT 17b/7
- feryād** it-:"yardım istemek için bağırarak" *feryād iderler* MKT 241b/11
- fesād** it-:"bozgunculuk yapmak, fitne çıkarmak" *fesād iderler* MKT 115a/5
- fıkr** it-:"düşünmek" *fıkr iderler* MKT 52b/1
- ğāḏab** it-:"öfkelenmek" *ğāḏab iderler* MKT 135b/9
- ḥalife** it-:"yerine geçirmek" *ḥalife itdük* MKT 144b/7
- ḥarāb** it-:"yıkarak, tahrip etmek" *ḥarāb iderler* MKT 402b/4
- ḥasāret** it-:"zarara uğratmak" *ḥasāret itdi* MKT 81a/5
- ḥāyın** it-:"hıyanet etmek" *ḥāyın iderler* MKT 66b/8
- ḥayr** it-:"iyilik yapmak" *ḥayr iderler* MKT 36a/7
- ḥazer** it-:"sakınmak, çekinmek" *ḥazer iderler* MKT 241b/4
- helāk** it-:"yok etmek, mahv etmek" *helāk iderler* MKT 134b/2
- ḥıfz** it-:"korumak, saklamak" *ḥıfz iderler* MKT 377a/3
- hicret** it-:"göç etmek" *hicret itdiler* MKT 403a/7
- hidāyet** it-:"doğru yolu göstermek" *hidāyet iderler* MKT 121a/6
- ḥile** it-:"aldatmak" *ḥile iderler* MKT 162b/11
- ḥisāb** it-:"hesaplamak" *ḥisāb iderler* MKT 174a/8

ḥükm it-:"buyurmak, emr etmek" *ḥükm iderler* MKT 63b/2, *ḥükm i(d)er* TİEM 40 134a/8

ḥüzn it-:"üzülmek" *ḥüzn iderler* MKT 139a/11

ızmār it-:"saklama, gizleme" *ızmār ideler* MKT 308b/7

‘ibādet it-:"ibadetle meşgul olmak" *‘ibādet iderler* MKT 145a/5

icābet it-:"kabul etmek" *icābet itdiler* MKT 353b/9, *icābet it* TİEM 40 156b/1

idrāk it-:"anlamak, idrak etmek" *idrāk itmezler* MKT 198a/10

iḥşā it-:"açığa çıkarmak" *iḥşā idenler* MKT 304a/9

iftirā it-:"iftira etmek, suçlamak" *iftirā iderler* MKT 60a/5

iḥfā’ it-:"saklamak, gizlemek" *iḥfā’ ideler* MKT 308b/7

iḥtilāf it-:"anlaşmamak" *iḥtilāf iderler* MKT 145a/10

iḥtirāz it-:"sakınmak, çekinmek" *iḥtirāz iderler* MKT 122b/5

iḥtiyār it-:"seçmek" *iḥtiyār iderler* MKT 176b/7

iḵbāl it-:"dönmek yönelmek" *iḵbāl iderler* MKT 180a/10

iḵrār it-:"dil ile söylemek, tasdik etmek" *iḵrār iderler* MKT 2b/6

ilhād it-:"gerçek inançtan dönmek, inanmamak" *ilhād iderler* MKT 121a/4

ilḵā it-:"bırakmak, terk etmek" *ilḵā’ iderler* MKT 99b/6

‘imāret it-:"onarmak, imar etmek" *‘imāret iderler* MKT 131b/3

‘inād it-:"ısrar etmek, dediğinden vaz geçmemek" *‘inād iderleridi* MKT 124b/8,

inkār it-:"inkar etmek, tanımamak" *inkār itdiler* MKT 243a/4

i‘raẓ it-:"yüz çevirmek, çekinmek, sakınmak" *i‘raẓ itdiler* MKT 15b/2

i‘raẓ itdür-:"yüz çevirmesini sağlamak" *i‘raẓ itdürürler* MKT 125b/9

isti‘āze it-:"sığınmak, Allah'a sığınmak" *isti‘āze iderleridi* MKT 424a/9

istiğāṣ it-:"yardım istemek" *istiğāṣ iderler* MKT 367b/8

istiğāṣe it-:"yardım istemek" *istiğāṣe iderler* MKT 241b/11

istiğfār it-:"bağışlanmasını istemek" *istiğfār iderler* MKT 36a/7

istihzā it-:"alay etmek" *istihzā iderleridi* MKT 368b/8

isti‘māl it-:"kullanmak" *isti‘māl iderler* MKT 283b/1

iṣāret it-:"işaret etmek" *iṣāret iderlerdi* MKT 438a/3

i‘tikād it-:"inanmak" *i‘tikād idüp* MKT 241b/1

i‘timād it-:"güvenmek" *i‘timād iderler* MKT 174b/9

iẓhār it-:"göstermek, ortaya çıkarmak" *iẓhār iderler* MKT 399b/6

ḵabẓ it-:"ele geçirmek" *ḵabẓ iderler* MKT 136b/6

ḵahr it-:"üstüne gelerek mahv etmek" *ḵahr iderler* MKT 58b/7

- ḳavl it:-**"yemin etmek" *ḳavl itdiler* MKT 6b/7
- ḳazf it:-**"namuslu bir kadını zina ile" *ḳazf iderler* MKT 246b/2
- kerāhet it:-**"iğrenmek, tiksirmek" *kerāhet iderler* MKT 123a/10
- kesb it:-**"kazanmak" *kesb itdügi* MKT 37a/1
- ketm it:-**"saklamak gizli tutmak" *ketm iderler* MKT 16a/7
- kifāyat it:-**"yetmek, yetişmek" *kifāyat id* TİEM 40 220a/1
- ḳismet it:-**"bölmek, pay itmek" *ḳismet iderler* MKT 357a/8
- maḥabbet it:-**"sevmek" *maḥabbet iderler* MKT 402a/1
- maḥv it:-**"yok etmek, perişan etmek" *maḥv iderdük* MKT 82b/1
- medḥ it:-**"övmek" *medḥ iderler* MKT 60a/4
- mekr it:-**"hile yapmak" *mekr iderler* MKT 145b/2
- men' it:-**"mani olmak, önlemek" *men' iderler* MKT 5a/1
- menfa'at it:-**"fayda vermek, yarar sağlamak" *menfa'at iderler* MKT 173b/3
- meyl it:-**"eğilmek" *meyl iderler* MKT 192b/11
- minnet it:-**"iyilik etmek, lutf etmek" *minnet idersen* MKT 258a/9
- muḥāda'a it:-**"aldatmak, hile yapmak" *muḥāda'a iderler* MKT 2b/6
- muḥalefet it:-**"karşı çıkmak" *muḥalefet itdiler* MKT 41b/7
- muḥāşama it:-**"düşman olmak" *muḥāşama iderler* MKT 351b/8
- musallaṭ it:-**"musallat etmek" *musallaṭ iderdi* MKT 64a/9
- mücādele it:-**"çekişmek, mücadele etmek" *mücādele ider* MKT 399b/1
- nafaḳa it:-**"harcamak, yardım olarak vermek" *nafaḳa iderler* MKT 23b/4
- naṣīḥat it:-**"öğüt vermek, nasihat etmek" *naṣīḥat iderler* MKT 273a/2
- naẓar it:-**"bakmak, gözetlemek" *naẓar ider* MKT 183b/10
- nedāmet it:-**"pişman olmak" *nedāmet iderler* MKT 148a/10
- nehy it:-**"yasaklamak, men itmek" *nehy iderler* MKT 90b/7
- nidā it:-**"çağırarak, seslenmek" *nidā iderler* MKT 208a/6
- nizā' it:-**"çekişmek, kavga etmek" *nizā' iderler* MKT 214a/4
- nuṣret it:-**"yardım etmek" *nuṣret iderler* MKT 403a/9
- recā it:-**"nezaketle istemek" *recā iderler* MKT 313b/2
- recm it:-**"taşlamak" *recm iderler* MKT 310b/1
- ri'āyet it:-**"gözetmek" *ri'āyet iderler* MKT 422a/2
- riyā it:-**"gösteriş yapmak, iki yüzlü davranmak" *riyā iderler* MKT 70a/9
- rucū' it:-**"geri dönmek" *rucū' iderler* MKT 93b/8
- sabḳat it:-**"geçmek, öne geçmek" *sabḳat iderler* MKT 241b/7

- şabr it:-**"sabr etmek" *şabr iderler* MKT 234b/8
- şarf it:-**"açığa vurmak, açığa çıkarmak" *şarf iderler* MKT 153a/6
- şavaş it:-**"savaşmak" *şavaş iderler* MKT 20b/10
- sa'y it:-**"çaba göstermek" *sa'y iderler* MKT 82a/11
- secde it:-**"secde etmek" *secde iderler* MKT 123a/1
- sefer it:-**"yolculuk yapmak" *sefer itseler* MKT 32a/11
- sür' at it:-**"hızlanmak, koşmak" *sür'at iderlerdi* MKT 230a/9
- şefā' at it:-**"aracılık etmek" *şefā'at iderler* MKT 338a/3
- şek it:-**"şüphelenmek" *şek iderler* MKT 214a/4
- şikāyet it:-**"şikayet etmek, yakınmak" *şikāyet ider* MKT 399b/1
- şükr it:-**"şükr etmek" *şükr iderler* MKT 110a/5
- ta' cīl it:-**"çabuklaştırmak" *ta'cīl iderler* MKT 148a/5
- tagyir it:-**"değiştirmek" *tagyir ider* MKT 76a/5
- taḥiyyet it:-**"hayır dua etmek" *taḥiyyet iderler* MKT 400b/3
- taḫdīs it:-**"ululamak" *taḫdīs iderlerdi* MKT 229b/3
- ṭaleb it:-**"istemek, dilemek" *ṭaleb iderler* MKT 176b/8
- tamām it:-**"tamamlamak, eksiksiz yapmak" *tamām iderler* MKT 174a/6,
- ṭa' n it:-**"yermek, ayıplamak" *ṭa' n iderler* MKT 59b/6
- taşdik it:-**"onaylamak, gerçek olduğunu söylemek" *taşdik iderler* MKT 421b/7
- ṭavāf it:-**"etrafı dolaşmak, tavaf etmek" *ṭavāf iderler* MKT 250b/6
- ta' zīm it:-**"ululamak" *ta' zīm iderler* MKT 226a/3
- tebdīl it:-**"değiştirmek" *tebdīl itdiler* MKT 19b/3
- tebliğ it:-**"yetiştirmek, eriştirmek" *tebliğ idermen* MKT 110b/9
- tedbīr it:-**"idare etmek, çekip çevirmek" *tedbīr iderler* MKT 433b/9
- tedebbūr it:-**"ibret almak, sonunu düşünmek" *tedebbūr iderler* MKT 189a/11
- tekfīr it:-**"kötülemek" *tekfīr iderbiz* MKT 32a/6
- temennā it:-**"dilemek, istemek" *temennā ider* MKT 438b/5
- temmettū' it:-**"faydalanmak" *temmettū' iderler* MKT 149b/4
- tenāvül it:-**"almak" *tenāvül iderler* MKT 310a/11
- tenzīh it:-**"eksiklikleri yok etmek" *tenzīh iderler* MKT 123a/1
- terk it:-**"bırakmak, terk etmek" *terk itdi* MKT 208a/2
- terk itdür:-**"alıkoymak" *terk itdürsüz* MKT 43b/8
- tesbiḥ it:-**"Allah'ı eksik sıfatlardan arındırmak" *tesbiḥ iderler* MKT 348a/10
- tevbe it:-**"tövbe etmek, günahı vaz geçmek" *tevbe itdiler* MKT 70b/4

tevekkül it-:"Allah'a teslim olmak, işi Allah'a bırakmak" *tevekkül iderler* MKT 123a/6
‘udül it-:"doğru yoldan çıkmak, sapmak" *‘udül iderler* MKT 242a/11
vasiyyet it-:"vasiyet etmek" *vasiyyet itdiler* MKT 448a/10
vefât it-:"ölmek" *vefât iderler* MKT 26b/6
zâhir it-:"ortaya çıkarmak, meydana getirmek" *zâhir iderler* MKT 96b/4
zaḥmet it-:"sıkıntıya sokmak" *zaḥmet iderler* MKT 136a/6
zan it-:"sanmak" *zan iderler* MKT 8b/8
zıkr it-:"bildirmek, anlatmak" *zıkr it* MKT 87a/9
ziyân it-:"zarar etmek" *ziyân iderdüñüz* MKT 7b/3
zulm it-:"zulm etmek, kötülük yapmak" *zulm iderler* MKT 147b/7
zıkr it-:"anlatmak" *zıkr it* MKT 185b/3

Bu yapının Türkçe asıllı isimlerle kurulan *it-* yapılı birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

aşşı it-:"fayda vermek, yaramak" *aşşı i(d)er* TİEM 40 249b/4
geleci it-:"konuşmak, hitab etmek" *geleci iderken* TİEM 40 141a/6
gile it-:"şikayet etmek" *gile idü* TİEM 40 215a/11
isar it-:"cömert davranmak, yardım etmek" *isar iderler* MKT 403b/1
oyun it- "eğlenmek, hafife almak" *oyun idenlerden* TİEM 40 155a/5
ün it-:"seslenmek, bağırarak" *ün itmek* TİEM 40 12b/6
yalan it-:"yalan söylemek" *yalan iderse* MKT 390b/8
yalan ol-:"yalan olmak" *yalan oldu* MKT 114a/8
yaman it-:"kötülük yapmak" *yaman iderler* MKT 378a/2
yarak it-:"hazırlık yapmak" *yarak iderler* MKT 134b/8

Bu yapının yabancı asıllı tamlamalarla kurulan *it-* yapılı birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

mehr-i ‘ayyin eyle-:"tayin edilen mehri ödemek" *mehr-i ‘ayyin eyleyüp* MKT 27a/5
zıkr-i fıkır it-:"anlatmak" *zıkr-i fıkır iderler* MKT 185b/3

Bu yapının isimden isim yapım ekleriyle kurulan *it-* yapılı birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

aşaklık it-:"huzur ve huşu içinde bulunmak" *aşaklık i(d)* TİEM 40 162a/4

ğazâlık it-:"Allah yolunda savaşmak" *ğazâlık iderler* MKT 81a/8

yamanlık it-:"kötülük yapmak" *yamanlık iderler* MKT 55b/4

4.1.111 **iv-**: "acele etmek"

gey iv-:"çok acele etmek" *gey ivici* TİEM 40 133b/6

tiz iv-:"acele etmek" *tiz ive* TİEM 40 73b/1

4.1.112 **kağ-**: "dövmek, vurmak"

başa kağ-:"sitem etmek, başa kakmak" *başa kağmak* TİEM 40 116a/1

gey kağ-:"çok öfkelenmek" *gey kağdıdırlardur* TİEM 40 175b/4

4.1.113 **kal-**: "geri kalmak, baki olmak"

‘acebe kal-:"şaşırp kalmak" *‘acebe kalurduñuz* BKT 579a/6

‘azābda kal-:"azap çekmek" *‘azābda kalanlardan* MKT 263a/9

bāhit kal-:"dona kalmak" *bāhit kala* BKT 623b/2

bāķi kal-:"sürekli olmak, ebedi kalmak" *bāķi kalanda* MKT 269b/1, *bāķi kalıcırağ* TİEM 40 152b/2, *bāķi kalanlardan* BKT 410a/1

boş kal-:"ait olmak, münhasır olmak" *boş kala* TİEM 40

dağ kal-:"şaşırmak, bocalamak" *dağ kalurlar* TİEM 40 91a/2

dāyim kal-:"sürekli kalmak" *dāyim kalmaz* MKT 161a/11, *dāyim kala* TİEM 40 173b/7, *dāyim kalursız* BKT 532b/5

bihit kal-:"şaşırmak, hayrete düşmek" *bihit kalurlr* MKT 148a/10

diri kal-:"canlı kalmak, diri kalmak" *diri kaldı* MKT 281b/4

ebed kal-:"ebediyen kalmak, devamlı oturmak" *ebed kalasız* TİEM 40 177a/3

girü kal-:"geri kalmak" *girü kalursa* TİEM 40 15a/8, *gērü kalmayalar* BKT 276a/7

gērü koyabilmez kal-:"geri getirememek" *gērü koyabilmez kaldı* BKT 467b/4

gizlü kal-:"gizlenmek, gizli kalmak" *gizlü kalmaz* TİEM 40 100b/10

görmez kal-:"görememek" *görmez kaldı* BKT 545a/2

işsüz kal-:"çalışmamak, faaliyette bulunmamak" *işsüz kalmış* TİEM 40 160a/5

mahrûm kal-:"nasipsiz kalmak" *mahrûm kaldı* MKT 240b/9

mīrās kal-:"miras sahibi olmak" *mīrās kalur* MKT 113b/7

muḥalled kal-"sürekli olarak kalmak" *muḥalled kalur* MKT 223b/8, *muḥalled kalmadılar* BKT 346a/4

soḡ kal-"ebedi kalmak, sürekli kalmak" *soḡ kalıcı* TİEM 40 150a/7

soḡa kal-"geri kalmak, gecikmek" *soḡa kalmazlar* TİEM 40 163b/1

soḡra kal-"geri kalmak, sonra olmak" *soḡra kaldı* TİEM 40 243b/3

4.1.114 kariş- "birbirine içine girmek"

aklı kariş-"düşünemez hale gelmek" *aqlın karişmiş* MKT 202b/10

4.1.115 katlan- "katlanmak, tahmmül etmek"

gey katlan-"çok sabretmek" *gey katlanıcıya* TİEM 40 207b/10

4.1.116 kaytar- : "çevirmek, döndürmek"

ard kaytar-"sırt çevirmek" *ard kaytaracaklardır* BKT 573a/3

arḡa kaytar-"sırt çevirmek, geri dönmek" *arḡa kaytarup* BKT 197a/6

gerü kaytar-"geri bırakmak" *gerü kaytarsın* BKT 457b/3

selām kaytar-"verilen selamı almak" *selām kaytarıñuz* BKT 90b/5

söz kaytar-"sözle sataşmak" söz kaytarup BKT 465a/5

yüz kaytar-"yüz çevirmek, yüz döndürmek" *yüz kaytarandan* BKT 569a/2

4.1.117 kes- "kesmek, yarmak, yok etmek, ortadan kaldırmak"

ardını kes-"tamamen yok etmek, kökünü kesmek" *ardını kesdük* BKT162a/6

ardı kesil-"sonu gelmek" *ardı kesilecekdür* BKT 280a/6

gey kes-"parça parça etmek, doğramak" *gey kesem* TİEM 40 175a/11

maḡşūd kesil-"ekin biçilmek" *maḡşūd kesilmiş* MKT 146a/3

söz kes-"araya girmek" söz kesici BKT 490b/5

ümid kes-"ümit kesmek, ummamak" *ümid kesdi* MKT 74a/11, *ümid kesdi* BKT 106a/7

yol kes-"yol kesmek, engellemek, bozgunculuk yapmak" *yol kesersiz* MKT 282b/11

4.1.118 kesil- "kesilmek"

ḡayẓden kesil-"kadının adet görmemek" *ḡayẓden kesilen* BKT 384a/2

südden kesil-"sütten kesilmek, emzirilmek" *südden kesilmegi* MKT 292b/4

südden kes-"bebeği südden kesmek, emzirmek" *südden kesmege* MKT 26b/3

4.1.119 **kıy-**: "kesmek, yarmak, ince ufak parçalara ayırmak, doğarmak"

ķabin kıy-: "mehir takdir etmek" *ķabin kıyuñuz* MKT 57a/1, *ķabin kıymağa* BKT 37b/2

4.1.120 **ķo-**: "bırakmak, terk etmek"

aşğa ķo-: "bırakmak" *aşğa ķoyasız* TİEM 40 43a/10

bāķī ķo-: "sürekli olmasını sağlamak, bırakmak, yerinde kalmasına izin vermek" *bāķī ķor* MKT 189b/11, *bāķī ķomaz* TİEM 40 276a/3

birbiri üstine ķo-: "üstüste koymak, yığmak" *birbiri üstine ķoya* TİEM 40 85a/2

bir yaña ķo-: "ayrılmak, yalnız bırakmak" *bir yaña ķon* TİEM 40 236a/10

diri ķo-: "sağ bırakmak, öldürmemek" *diri ķorlardı* TİEM 40 4b/10, *diri ķorlar* BKT 270a/1

emānet ķo-: "geçiçi bir süre bırakmak" *emānet ķosa* MKT 34a/4

gırü ķo-: "geriye bırakmak, yaşatmak" *gırü ķomazuz* TİEM 40 109b/5, *gērü ķor* BKT 274b/6

soña ķo-: "geri bırakmak, geciktirmek" *soña ķomadun* TİEM 40 256b/4

soñra ķo-: "geriye bırakmak" *soñra ķodı* TİEM 40 281b/6

4.1.121 **ķop-**: "kalkmak, ayağa kalkmak"

gırü ķop-: "öldükten sonra tekrar dirilmek" *gırü ķopmağı* TİEM 40 172b/3

ķıyāmet ķop-: "ahiret günü gelmek" *ķıyāmet ķopa* MKT 287a/8, *ķıyāmet ķopar* BKT 440b/5

yirinden ķop-: "ayaklanmak" *yirinden ķoptı* TİEM 40 285a/9

4.1.122 **ķopar-**: "koparmak, kaldırmak, sökmek, yerinde çıkarmak"

gırü ķopar-: "tekrar diriltmek" *gırü ķopara* TİEM 40 259a/5

yürek ķopar-: "heyacanlandırmak" *yürek ķoparıcı* MKT 419b/2

yirden ķopar-: "diriltmek, haşretmek" *yirden ķoparmaya* TİEM 40 274a/4

4.1.123 **ķoparın-**: "kaldırılmak"

gırü ķoparın-: "tekrar diriltmek" *gırü ķoparınalar* TİEM 40 182a/8

yirden ķoparın-: "diriltmek, haşredilmek" *yirden ķoparınalar* TİEM 40 70b/6

4.1.124 **ķoparınıl-**: "kaldırılmak, haşredilmek"

gırü ķoparınıl-: "tekrar diriltmek" *gırü ķoparınılasıları* TİEM 40 214b/2

yirden koparınıl-:"diriltilmek" *yirden koparınılmışlar* TİEM 40 212a/5

4.1.125 koş-: "koşmak, takmak, vermek"

ad koş-:"adlandırmak, isim vermek" *ad koşuñuz* MKT 175b/1, *ad koşarlar* BKT 568b/7

ad koşul-:"adlandırılmak, isim verilmek" *ad koşula* MKT 216a/2, *ad koşulmadı* BKT 326a/3

4.1.126 koy-: "koymak, bırakmak"

aşa koy-:"asıvermek" *aşa kıysun* MKT 233a/2

bāķi koy-:"sürekli olmasını sağlamak" *bāķi kıyar* MKT 343b/4

delil koy-:"tanıklarla göstermek, açıklamak" *delil kıyuñuz* MKT 111a/11

diri koy-:"sağ bırakmak" *diri kıyorbiz* MKT 115a/6

emānet koy-:"güvenmek" *emānet kıysa* BKT 47b/3

göme koy-:"gömmek" *göme kıyam* MKT 78a/5

kol koy-:"dokunmak" *kol kıymaķ* MKT 446a/8

toprağa koy-:"toprağa gömmek" *toprağa kıyorbiz* MKT 219b/10

yire koy-:"yere batırmak, yere geçirmek" *yere kıyduķ* TİEM 40 188a/2

yirine koy-:"hükümrân kılmak, yerine ikame etmek" *yirine kıya* TİEM 40 77a/11

4.1.127 okı-: "okumak, okuyup öğrenmek"

açuķ okı-:"tane tane, anlaşılır bir şekilde okumak" *açuķ okı* TİEM 40 275a/2

azğunlığa okı-:"sapıklığa çağırarak, kötülüğe davet etmek" *azğunlığa okıyııcıdan* TİEM 40 128a/1

gizlü okı-:"okurken sesini çok kısmak" *gizlü okıma* TİEM 40 138b/9

güçlü okı-:"namazda yüksek sesle okumak" *güçlü okıma* TİEM 40 138b/9

4.1.128 ol-: "olmak, bulunmak, meydana gelmek"

Bu yapının yabancı asıllı isimlerle kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

‘abūs ol-:"somurtkan olmak, somurtmak" *‘abus olursa* MKT 430a/5, *‘abus ola* BKT 625a/7

‘acāyib ol-:"tuhaf, anlaşılmaz olmak" *‘acāyib ola* MKT 392b/8

‘āciz ol-:"gücü yetmemek" *‘āciz olavuz* MKT 379b/8, *‘aciz oldu* BKT 411a/2, *‘āciz mı oldum* TİEM 40 51b/1

- ‘**afif ol-**:"namuslu olmak" ‘*afif olma* için MKT 32b/1
- ‘**afv ol-**:"bağışlamak, affedilmek" ‘*afv olsa* MKT 136b/3, ‘*afv oldu* TİEM 40 37a/7,
‘*afv olacaktır* BKT 176b/4
- ‘**āgāh ol-**:"bilgili olmak" ‘*āgāh ol* BKT 266b/1
- ‘**ağır ol-**:"ağır gelmek, ağır basmak" ‘*ağır ola* MKT 292a/1, ‘*ağır ola* TİEM 40 288a/10,
‘*ağır oldu* BKT 179a/6
- ‘**ahd ol-**:"sözleşmek, andlaşmak" ‘*ahd olsa* MKT 44b/11
- ‘**aḥīr ol-**:"sonuncu, son olmak" ‘*aḥīr oldu* MKT 14b/6, ‘*aḥīr oldu* BKT 20a/1
- ‘**aḥzāb ol-**:"toplanmak, biraraya gelmek" ‘*aḥzāb olduğunu* MKT 298a/9
- ‘**ākīl ol-**:"akıl sahibi olmak" ‘*ākīl olgan* BKT 26b/7
- ‘**aķim ol-**:"kısır olmak" ‘*aķim olur* MKT 236b/4
- ‘**aķlı ol-**:"akıl sahibi olmak, akıllı olmak" ‘*aķlı olan* MKT 19a/11, ‘*aķlı olgan* BKT
26b/7
- ‘**aks ol-**:"çarpıp geri dönmek, başaşağı olmak" ‘*aks olurlar* MKT 64b/2
- ‘**alāmet ol-**:"ibret olmak" ‘*alāmet olma* için MKT 375a/9
- ‘**ali ol-**:"yüce olmak" ‘*ali oldu* MKT 173b/8
- ‘**alim ol-**:"iyi öğrenmek, iyi bilmek" ‘*alim olmazlar* MKT 142b/7
- ‘**arz ol-**:"göstermek, arz etmek" ‘*arz ola* MKT 368a/2, ‘*arz olalar* BKT 318b/4
- ‘**aşı ol-**:"karşı çıkmak, isyan etmek" ‘*aşı olası* MKT 28a/5, ‘*aşı oldılar* TİEM 40 5b/7,
‘*aşı olanları* BKT 83b/7
- ‘**āṣikāre ol-**:"açık olmak, belli olmak" ‘*āṣikāre oldu* MKT 136b/3, ‘*āṣikāre olgandan* BKT
16b/3
- ‘**āṣkāre ol-**:"bkz **āṣikāre ol-**:"açık olmak, belli olmak" ‘*āṣkāre olsa* BKT 123b/7
- ‘**atā ol-**:"bağış vermek" ‘*atā oldu* BKT 244b/3
- ‘**ayyin ol-**:"belli olmak" ‘*ayyin olmuştur* MKT 172a/4
- ‘**azāb ol-**:"azaba uğramak" ‘*azāb ola* MKT 333a/10, ‘*azāb olmak* TİEM 40 6b/9, ‘*azāb
olduğdan* BKT 296a/1
- ‘**azīz ol-**:"yüce olmak" ‘*azīz oldu* MKT 160b/1, ‘*azīz oldu* 243b/6
- ‘**azl ol-**:"ayrılmak" ‘*azl olma* da MKT 156a/11
- ‘**bağy ol-**:"azmak" ‘*bağy olsa* MKT 236b/11
- ‘**baḥil ol-**:"cimri olmak" ‘*baḥil olalar* MKT 58b/7, ‘*baḥil olma* BKT 302a/1
- ‘**bāhit ol-**:"şaşırmak, hayrete düşürmek" ‘*bāhit oldu* MKT 30a/8, ‘*bāhit ol* BKT 615a/6
- ‘**baķi ol-**:"sürekli olmak" ‘*baķi olan* MKT 159b/10
- ‘**bālīg ol-**:"erişmek, vasıl olmak" ‘*bālīg olalar* MKT 210a/10, ‘*bālīg olunca* BKT 149b/4

- ba'ş ol-**:"dirilmek" *ba'ş olan* MKT 367b/8, *ba'ş olacaklardır* BKT 634b/5
- başiret ol-**:"görmek, sezmek" *başiret olup* MKT 379b/1
- başireti ol-**:"görmek, sezmek" *başireti olan* MKT 249a/8
- baş ol-**:"uzamak, genişlemek" *baş olmuş* MKT 393b/6
- batıl ol-**:"boşa gitmek, yok olmak, uzaklaşmak" *batıl ola* MKT 191b/2, *batıl oldu* TİEM 40 77a/1
- baṭrān ol-**:"şımarmak, azmak" *baṭrān oldılar* MKT 193b/3, *baṭrān olur* BKT 232b/5
- baṭṭal ol-**:"işe yaramaz olmak, abşiboş olmak" *baṭṭal olsa* MKT 436a/1
- bedbaḥt ol-**:"talihsiz olmak, bedbaht olmak" *bedbaḥt oldılar* TİEM 40 109b/6
- bellü ol-**:"açıklanmak, belli olmak" *bellü oldu* MKT 30b/4, *bellü oldu* TİEM 40 238b/8, *bellü olunca* BKT 28a/6
- barābar ol-**:"eşit, musavi olmak, bir olmak" *barabar degül* TİEM 40 225a/5
- beri' ol-**:"temize çıkmak" *beri' olur* MKT 251a/1
- beşaret ol-**:"müjdelenmek" *beşaret olduğu* MKT 265a/10, *beşaret olsa* BKT 528a/1
- beyān ol-**:"açıklanmak" *beyān ola* MKT 134b/3, *beyān olmadı* BKT 448b/7
- bizār ol-**:"uzaklaşmak, ilgisini kesmek" *bizār oldu* TİEM 40 12a/10, *bizār oldu* BKT 24b/6
- buṭrān ol-**:"şımarmak, haddi aşmak" *buṭrān oldu* MKT 277b/2
- cāhil ol-**:"bilmemek, bilgisiz olmak" *cāhil olma* MKT 91b/3
- cāyız ol-**:"uygun olmak" *cāyız olmağa* MKT 237b/8, *cāyız olmadı* BKT 364b/4
- cebbār ol-**:"zorba olmak" *cebbār olmak* MKT 273b/7, *cebbār olmak* BKT 416a/1
- cehr ol-**:"açıkça söylenmek" *cehr olmaya* MKT 122b/10
- cem' ol-**:"birleştirmek" *cem' olalar* MKT 425a/3, *cem' olan* BKT 636b/5
- cema'at ol-**:"toplanmak, bir araya gelmek" *cema'at olsunlar* MKT 44a/8, *cema'at olup* BKT 428b/4
- cezā ol-**:"cazalandırmak" *cezā olmaz* BKT 151a/5
- cuhud ol-**:"yahudi olmak" *cuhud oldılar* TİEM 40 264b/3
- cunūb ol-**:"dine göre temiz sayılmamak" *cunūb olduğda* MKT 59a/8, *cunūb olup* TİEM 40 83b/3, *cunūb olganda* BKT 84a/3
- dār ol-**:"daralmak" *dār oldu* MKT 49b/10
- da'vet ol-**:"çağrılmak" *da'vet olan* MKT 223a/4, *da'vet oldukları* BKT 200b/4
- dāyim ol-**:"sürekli olmak" *dāyim ol* MKT 352a/1, *dāyim ol* TİEM 40 223b/11, *dayim olucı* BKT 224a/3
- def' ol-**:"ortadan kaldırmak" *def' olmak* MKT 384a/4

- delil ol-**:"açıklayıcı bir şey olarak ortaya çıkmak" *delil ola* MKT 38b/2
- devlet ol-**:"güçlü olmak, kuvvetli olmak" *devlet olur* MKT 47a/7
- dost ol-**:"arkadaş olmak, dost olmak" *dost olurlar* MKT 81a/1 , *dost olurlar* BKT 115b/6
- düşman ol-**:"düşman olmak" *düşman olanı* MKT 84a/6, *düşman olacaklardır* BKT 333a/1
- ebed ol-**:"ebediyen kalmak, sonsuz olmak" *ebed olmak* TİEM 40 154a/8
- ebkem ol-**:"konuşmamak" *ebkem olmayup* MKT 212b/9
- efzal ol-**:"daha üstün olmak" *efzal ola* MKT 239b/9, *ef(d)al olanlar* BKT 290b/2
- emānet ol-**:"güvenmek" *emānet olgan* BKT 47b/4
- emin ol-**:"güvenilir olmak" *emin olacak* MKT 13b/8
- emr ol-**:"emretmek" *emr olmak* BKT 630a/6
- emsāl ol-**:"örnek olmak" *emsāl oldılar* MKT 307a/11
- eşer ol-**:"esmek" *eşer ola* MKT 178a/8
- esir ol-**:"esir olmak" *esrük ola* MKT 128b/9, *esr(i)k olmak* BKT 483b/4
- eşkere ol-**:"belli olmak, meydana çıkmak" *eşkere oldu* TİEM 40 60b/1
- faḫıḫ ol-**:"din ve şeriat ilimlerini iyi bilmek" *faḫıḫ olalar* TİEM 40 96b/3
- faḫir ol-**:"yoksul olmak" *faḫir olsa* MKT 33a/7, *faḫir olursız* BKT 44b/2
- fāni ol-**:"geçici olmak, ölümlü olmak" *fāni olduğdan* MKT 182a/3
- fāriḡ ol-**:"boş kalmak, bitirmek" *fāriḡ olıcaḡ* TİEM 40 15a/4
- farz ol-**:"farz kılınmak" *farz olan* MKT 16a/3
- fāsıḡ ol-**:"günah işlemek" *fāsıḡ oldu* MKT 208a/2, *fāsıḡ oldılar* TİEM 40 198a/1, *fāsıḡ oldu* BKT 319a/3
- fāsıd ol-**:"bozmak" *fāsıd olmaḡıçün* MKT 144b/6
- fāsl ol-**:"değer biçilmek" *fāsl olur* MKT 446a/2, *fāsl olur* BKT 645b/7
- fayız ol-**:"artmak" *fayız olur* MKT 320a/2
- ferah ol-**:"sevinmek" *ferah ola* MKT 219a/3
- fesād ol-**:"bozgunculuk yapmak, fitne çıkarmak" *fesād olur* MKT 129b/4
- feth ol-**:"feth edilmek" *feth olmaḡı* MKT 375a/6, *feth olmadan* BKT 581b/4
- fevt ol-**:"kaybolmak, elden çıkmak" *fevt olalar* MKT 280b/7, *fevt oldu* TİEM 40 31b/11, *fevt olmadılar* BKT 430a/2
- fıḡ ol-**:"günah yapmak,doğru yoldan sapmak" *fıḡ olsa* BKT 148a/4
- fitḡ ol-**:"çatlamak, yırtılmak" *fitḡ olmuş* MKT 379a/10
- fidā ol-**:"fidye almak" *fidā olmak* MKT 128b/9, *fidā olmak* BKT 191b/3
- fitne ol-**:"fitneye düşürmek" *fitne ola* MKT 231b/1, *fitne olmaz* BKT 119a/2

- fitne olun-**:"imtihana çekilmek, fitneye düşürülmek" *fitne olındunuz* TİEM 40 151a/5
- ġāfil ol-**:"ihmal etmek, dikkatsiz davranmak" *ġāfil olasız* MKT 66a/8, *ġāfil olasız* TİEM 40 43a/9, *ġāfil olmadum* BKT 325b/6
- ġālīb ol-**:"galebe çalmak, hükmetmek, hakim olmak" *ġālīb ol* TİEM 40 260a/3
- ġālīb ol-**:"üstün gelmek, galib olmak" *ġālīb ola* MKT 81a/2, *ġālīb(ler) olacaktırlar* BKT 434a/4
- ġani ol-**:"zengin olmak" *ġani olaydı* MKT 252b/5, *ġani oldu* BKT 643a/5
- ġarre ol-**:"aldatmak, aldanmak" *ġarre oldılar* BKT 136a/5
- ġarīb ol-**:"şaşırtmak, dikkat çekmek" *ġarīb olmağ için* MKT 211a/3
- ġarķ ol-**:"boğulmak" *ġarķ olanlardan* MKT 156b/2, *ġarķ oldukları* TİEM 40 77b/8, *ġarķ olacaktırlar* BKT 236b/2
- ġarķ olun-**:"boğulmak" *ġarķ olındılar* TİEM 40 163a/1
- ġayīb ol-**:"kaybolmak, uzaklaşmak, yok olmak" *ġayīb oldu* TİEM 40 60a/7
- ġayīb ol-bkz ġayīb ol-**:"kaybolmak" *ġayīb olanları* MKT 95a/7, *ġayīb olmazlar* BKT 634a/5
- ġubār ol-**:"toz olmak, " *ġubār olsa* MKT 393a/4
- ġabis ol-**:"kötü olmak" *ġabis olan* MKT 110a/4
- ġabs ol-**:"hapis edilmek, alıkonulmak" *ġabs olsa* MKT 346b/5, *ġabs olurdu* BKT 405b/7
- ġa'ıl ol-**:"engellemek" *ġa'ıl olur* BKT 185a/3
- ġācat ol-**:"ihtiyaç duyulmak" *ġācat olmaya* TİEM 40 144a/10
- ġafīf ol-**:"hafiflemek" *ġafīf olmaz* MKT 9b/8
- ġaķ ol-**:"doğru olmak, gerçek olmak" *ġaķ olanı* MKT 242a/3
- ġalāl ol-**:"meşru olmak" *ġalāl oldu* MKT 20a/7, *ġalāl olmaz* TİEM 40 17a/4
- ġalās ol-**:"kurtulmak" *ġalās olacaķ* MKT 68a/2, *ġalās olacaķ* BKT 561a/5
- ġalīfa ol-**:"yerine geçmek, vekalet etmek" *ġalīfa olgıl* TİEM 40 78a/8
- ġālīş ol-**:"samimi olmak" *ġālīş olmağ ıla* TİEM 40 216b/11
- ġālī ol-**:"boş kalmak, تنها olmak" *ġālī ola* MKT 163a/7, *ġālī oldu* BKT 414b/4
- ġalīfe ol-**:"yerine geçmek" *ġalīfe ol* MKT 116b/3
- ġalķ ol-**:"yaratılmak" *ġalķ oluğuz* MKT 198b/6, *ġalķ oluğuz* BKT 304b/1
- ġalvet ol-**:"yalnız kalmak" *ġalvet olsalar* MKT 3a/2, *ġalvet olsa* BKT 11b/1
- ġamr ol-**:"şarap olmak, şaraplaşmak" *ġamr olmağ için* MKT 165b/1
- ġarāb ol-**:"yıkılmak, tahrip edilmek" *ġarāb oldu* MKT 235b/6, *ġarāb olupdurur* BKT 244b/4
- ġarac ġūzar ol-**:"haraç vermek, haraca bağılı olmak" *ġarac ġūzar olduklarında* TİEM 40

29b/2

ḥaraf ol-:"bunamak" *ḥaraf ola* TİEM 40 129b/7

ḥarām ol-:"yasaklanmak" *ḥarām olan* MKT 39b/1, *ḥarām olmadın* TİEM 40 56b/5,
ḥarām oldu BKT 55a/3

ḥarc ol-:"harcanmak" *ḥarc olduğum* TİEM 40 285a/11

ḥarf ol-:"konuşmak" *ḥarf olmağa* MKT 232a/5

ḥariş ol-bkz ḥariş ol-:"arzu etmek, istemek" *ḥariş oldunuzısa* TİEM 40 45a/4

ḥariş ol-:"arzu etmek, istemek" *ḥariş olmaz* MKT 243a/3, *ḥariş olsañ* BKT 260b/3

ḥaş ol-:"tahsis etmek, vermek, bağışlamak" *ḥaş olmış* TİEM 40 71b/8

ḥasāret ol-:"zarara uğratmak" *ḥasāret oldu* MKT 413a/8

ḥasf ol-:"aşağılanmak" *ḥasf olalar* MKT 59a/6

ḥaşıl ol-:"meydana gelmek" *ḥaşıl ola* MKT 110a/3, *ḥaşıl olmaz* TİEM 40 44b/4, *ḥaşıl olanı* BKT 141a/3

ḥaşm ol-:"davacı olmak" *ḥaşm oldu* MKT 185a/1

ḥasret ol-:"özlemek" *ḥasret ol* MKT 125b/10, *ḥasret olurlar* BKT 186b/6

ḥasta ol-:"hastalanmak" *ḥasta olsa* MKT 19b/8, *ḥasta olsa* BKT 27a/7

ḥaşr ol-:"toplanmak" *ḥaşr olsa* MKT 346b/5, *ḥaşr olacağ* BKT 542a/3

ḥatm ol-:"bitmek, sona ermek" *ḥatm oldu* MKT 139a/1

ḥayf ol-:"haksızlığz uğramak" *ḥayf olmış* MKT 394b/5

ḥāyın ol-:"hiyanet etmek, nankör olmak" *ḥāyın oldu* MKT 164a/10

ḥāyib ol-:"ümidini kesmek" *ḥāyib olmayam* MKT 214b/11

ḥāyil ol-:"mani olmak" *ḥāyil oldu* MKT 310b/2

ḥāyr ol-:"iyi ve yararlı olmak" *ḥāyr olmağı* MKT 247b/9, *ḥāyr olsa* BKT 52a/7

ḥayrān ol-:"şaşırmak" *ḥayrān ola* MKT 333a/11, *ḥayrān oldu* TİEM 40 20a/8, *ḥayrān olmuşlardı* BKT 280b/4

ḥāzır ol-:"bulunmak, hazır olmak" *ḥāzır olalar* MKT 318a/5, *ḥāzır ola* TİEM 40 35b/6,
ḥāzır olacaklardır BKT 487a/4

ḥazin ol-:"hüzünlenmek, kederlenmek" *ḥazin olmağ* MKT 356a/10

ḥāzm ol-:"eritmek, sindirmek" *ḥāzm olucıdur* MKT 262b/3

hebā ol-:"darmadağın olmak" *hebā olsa* MKT 419b/11

helāk ol-:"yok olmak, mahv olmak" *helāk olanlardan* MKT 283a/7, *helāk oldu* TİEM
40 109a/8, *helāk olan* BKT 565a/1

hemişe ol-:"geri durmamak, devamlı yapmak, devamlı bulunmak" *hemişe olam* TİEM
40 142b/3

- herem ol-**:"ihtiyarlamak" *herem olup* MKT 232a/5
- hetik ol-**:"rezil olmak, perişan olmak" *hetik olmak* MKT158b/11
- hetk ol-**:"rezil etmek, perişan etmek" *hetk olmakdan* MKT 346b/10
- heybet ol-**:"korkmak, ürpermek" *heybet olup* MKT 126b/2
- hıfz ol-**:"birisi tarafından korunmak, saklanmak" *hıfz olmuş* MKT 226b/8
- hidāyet ol-**:"doğru yolu göstermek" *hidāyet olduğu* MKT, *hidāyet olduğu* BKT 510b/2
- hikmet ol-**:"hikmet sahibi olmak" *hikmet olan* MKT 297a/9
- hilāf ol-**:"muhalefet etmek" *hilāf olmaz* MKT 232a/10
- hisāb ol-**:"hesaplanmak" *hisāb olmağıçün* MKT 436a/3
- hor ol-**:"hakir ve zelil olmak, baş eğmek" *hor oldu* TİEM 40 151b/7
- hoş ol-**:"iyi davranmak" *hoş olsa* MKT 53b/11, *hoş olalar* TİEM 40 35a/11
- hoşnud ol-**:"razı ve memnun olmak, rıza göstermek" *hoşnud olmaya* TİEM 40 9b/2
- humār ol-**:"sersemlemek" *humār olmak* MKT 321b/2
- hüküm ol-**:"karara bağlamak" *hüküm oldu* MKT 166a/4, *hüküm olmaz* BKT 473a/1
- hüzn ol-**:"üzülmek" *hüzn olup* MKT 272b/5
- ‘ıķāb ol-**:"eziyet etmek" *‘ıķāb olan* MKT 194b/6
- ırağ ol-**:"uzak olmak, uzaklaşmak" *ırağ oldu* MKT156b/4
- ırak ol-**:"uzak olmak" *ırak ola* MKT 37b/3, *ırak oldu* TİEM 40 90b/8, *ırak olacağıdur* BKT 643b/2
- ışlāh ol-**:"iyileşmek, düzelmek" *ışlāh olduğdan* MKT 109b/10, *ışlāh olduğdan* BKT 160a/4
- ‘itāb ol-**:"azarlamak" *‘itāb olacağı* MKT 373a/9
- ibtilā ol-**:"bir şeye aşırı düşkünlüğü olmak, alıştırmak" *ibtilā olur* MKT 146b/4
- ‘ibret ol-**:"ders almak" *‘ibret olmağıçün* BKT361b/7
- icābet ol-**:"kabul olmak" *icābet olmaz* MKT 347a/5
- iflāh ol-**:"iyileşmeki iyi bir hale gelmek" *iflāh olalar* MKT 278a/8, *iflāh olmaz* BKT 130a/1
- iftirā ol-**:"iftira edilmek, suçlanmak" *iftirā olmuş* MKT 154a/1
- ihtilāf ol-**:"anlaşmamak" *ihtilāf oldu* MKT 349a/5, *ihtilāf oldu* BKT 518b/7
- ihtiyār ol-**:"seçilmek" *ihtiyār oldu* MKT 328b/4
- ‘ıķāb ol-**:"eziyet etmek" *‘ıķāb olan* BKT298a/2
- ıķtidā ol-**:"tabi olmak, uymak" *ıķtida olmuş* MKT 367a/5
- ilhām ol-**:"ilham etmek" *ilhām olan* BKT 335b/7
- imārat ol-**:"imar edilmek" *imārat olduğundan* TİEM 40 9a/7

imin ol-:"emniyet içinde olmak, emin olmak" *imin oldılar* TİEM 40 116b/6, *imin olduñuz* 607a/5

inzār ol-:"korkutulmak, ihtar edilmek" *inzār olsalar* MKT227b/7, *inzār olsa* BKT 349b/7

i' rāz ol-:"yüz çevirmek, çekinmek" *i' rāz olurlar* MKT 341b/7

iri ol-:"sert davranmak, merhamet etmemek" *iri ol* TİEM 40 92b/11

istidrāc ol-:"derece derece ilerlemek" *istidrāc ola* MKT 231b/1

istihzā ol-:"alay edilmek" *istihzā oldı* MKT 227a/10

i' tibār ol-:"ibret olmak" *i' tibār olmağıçün* MKT 7b/5, *i' tibār olmağıçün* BKT 10a/3

ittifāk ol-:"birleşmek, anlaşmak" *ittifāk olanlardandır* MKT 322b/4

‘izzet ol-:"şeref olmak, şeref vermek" *‘izzet ola* MKT 261b/11, *‘izzet ola* TİEM 40 47b/10, *‘izzet olmaz* BKT 333a/1

ķabiķ ol-:"kötü olmak" *ķabiķ olğanı* MKT 170a/3

ķabile ol-:"kabile olmak, kabilelere ayrılmak" *ķabile oldılar* MKT 118b/11

ķabūl ol-:"benimsemek, kabul edilmek" *ķabū oldı* MKT 77b/8, *ķabūl olmaķdır* TİEM 40 95a/3, *ķabūl olmadı* BKT 111a/4

ķabz ol-:"ele geçirilmek" *ķabz olur* MKT 334b/7

ķādir ol-bkz ķadir ol-:"gücü yetirmek, muktedir olmak" *ķādir olmaya* TİEM 40 285a/10

ķādir ol-:"gücü yetmek" *ķādir ola* MKT 387b/9

kafir ol-bkz kafir ol-:"Allah'ın varlığına ve birliğine inanmamak" *kafir oldılar* TİEM 40 2b/1

kāfir ol-:"Allah'ı inkar etmek" *kāfir ol* MKT 404a/6, *kāfir olan* BKT 604b/6

ķaķt ol-:"kıtlık olmak" *ķaķt olmaķ* MKT 115b/1

ķāni' ol-:"kanaat etmek" *ķāni' olmaz* MKT 224b/4

kāmīl ol-:"ilimde yüksek makamlara ermek" *kāmīl olan* MKT 35a/8, *kāmīl olan* BKT 49a/6

ķarāyib ol-:"akraba olmak" *ķarāyib ola* MKT 443a/1

ķarīn ol-:"yakınlaşmak, arkadaş olmak" *ķarīn olmaķdır* MKT 58b/11

ķayd ol-:"bağlanmak" *ķayd olur* MKT 172b/2

kefīl ol-:"kefil olmak" *kefīl ola* MKT 219a/2

kesād ol-:"ticarete batmak" *kesād olmaķdan* MKT 132a/5, *kesād olmayacaķ* BKT 472a/3

keşf ol-:"meydana çıkarılmak" *keşf olsa* MKT 307b/9

- ķible ol-:**"ķible olmak" *ķible olmak* MKT 16a/11
- ķird ol-:**"maymun olmak, maymunlaşmak" *ķird oluķuz* MKT 7b/5
- ķismet ol-:**"bölünmek, pay edilmek" *ķismet olmuŗdur* MKT 182b/9
- ķiyāmet ol-:**"ahiret ğünü olmak" *ķiyāmet olğanı* MKT 432b/5, *ķiyāmet olğanda* BKT 648a/5
- ķislān ol-:**"tembellik etmek, gevŗek davranmak" *ķislān olmaķuz* MKT 66b/4
- ķufl ol-:**"kilitlenmek" *ķufl olup* MKT 372a/1
- ķuhūr ol-:**"yaşlanıp kuvvetsiz kalmak" *ķuhūr olanlar* MKT 304a/8
- ķurbān ol-:**"kurban olmak" *ķurbān olacaķ* MKT 375b/7
- ķuvveti ol-:**"ğüçlü olmak, kuvvetli olmak" *ķuvveti olsaydı* MKT 159a/9
- lağv ol-:**"faydasız iŗe yaramaz olmak" *lağv olup* MKT 257a/1
- lāhik ol-:**"ulaŗmak, eriŗmek" *lāhik oldılar* MKT 259b/10
- la'net ol-:**"lanet olmak" *la'net ola* MKT 304b/9, *la'net oldu* BKT 239b/1
- laťif ol-:**"hoŗ, ğüzel olmak" *laťif ola* MKT 393b/3
- lāyık ol-:**"yakıŗmak, yarıŗmak, uygun olmak" *lāyık olanı* MKT 128b/11, *lāyık ola* TİEM 40 279b/2, *lāyık olmaya* BKT 492a/7
- lāzım ol-:**"gerekli olmak" *lāzım olanı* MKT 387a/9, *lāzım olmuŗ* BKT 421b/3
- leff ol-:**"toplayıp kaldırmak" *leff olmuŗ* MKT 166a/9
- leyyin ol-:**"yumuŗamak, yumuŗak davranmak" *leyyin olur* MKT 332b/11
- lezzet ol-:**"tadı olmak, hoŗ olmak" *lezzet olur* MKT 359b/6
- ma'būd ol-:**"ibadet edilen olmak, tanrı olmak" *ma'būd olmağa* MKT 386b/1
- mağlūb ol-:**"yenilmek" *mağlūb oldu* MKT 286b/2, *mağlūb olduķlarından* BKT 434a/3
- mağrūr ol-:**"aldanmak" *mağrūr olanlar* MKT 398a/4
- maħcūb ol-:**"utanmak" *maħcūb olmaz* MKT 207b/7
- maħfi ol-:**"gizlenmek" *maħfi olan* MKT 353a/4, *maħfi olsa* BKT 235a/6
- maħfūz ol-:**"saklanmak, korunmak" *maħfūz ola* MKT 321b/3
- māhir ol-:**"hünerli olmak" *māhir oldılar* MKT 140a/11
- maħmūr ol-:**"sarhoŗ olmak" *maħmūr olmazlar* BKT 577b/4
- maħrūm ol-:**"nasipsiz kalmak" *maħrūm olalar* MKT 46a/10, *maħrūm olalar* BKT 65a/6
- maħsūr ol-:**"sınırlanmak, kuŗatılmak" *maħsūr oldılar* MKT 32a/11, *maħsūr oldılar* BKT 45a/5
- maħv ol-:**"yok olmak, periŗan olmak" *maħv oldu* MKT 154a/7, *maħv olur* BKT 233b/2
- maķām ol-:**"makam olmak, yer olmak" *maķām olup* MKT 322a/1
- ma' nī ol-:** : "anılmak" *ma'nī olmaķ* MKT 54a/2

- māni** ol-:"engelemek" *māni* *oldukları* BKT 29b/1
- manşūr** ol-:"Allah'ın yardımıyla üstün gelmek" *manşūr olalar* MKT 319a/9, *manşūr olmazlar* BKT 515b/3
- maşhara** ol-:"dalga geçmek, alaya almak" *maşhara olursız* BKT 236b/4
- maṭlūb** ol-:"istenmek, aranmak" *maṭlūb olan* MKT 250a/1
- maymūn** ol-:"maymun olmak" *maymūn oldılar* MKT 59b/11
- mazlūm** ol-:"zulme uğramak" *mazlūm oldılar* MKT 235a/6
- mebhūs** ol-:"bahs olunmak" *mebhūs oldılar* MKT 114b/7
- meded** ol-:"yardım etmek" *meded oldi* MKT 418a/6
- medḥ** ol-:"övülmek" *medḥ olmağa* MKT 52a/7, *medḥ olmağı* BKT 74a/1
- meksūf** ol-:"yüksekte olmak, aydınlıksız olmak" *meksūf ola* MKT 340b/10
- meksūr** ol-:"kırılmak" *meksūr oldı* MKT 207b/2
- melāmet** ol-:"kınamak, ayıplamak" *melāmet olmazlar* MKT 238b/10, *melāmet olmaz* BKT 564b/4
- melik** ol-:"hükümdar olmak" *melik olmağına* MKT 28b/4
- melūl** ol-:"usanmak bıkmak" *melūl olmağ* MKT 419a/4
- menfa**ʿat ol-:"faydalanmak, yararlanmak" *menfa*ʿat *olan* MKT 173b/11
- menfa**ʿatı ol-:"faydalanmak, yararlanmak" *menfa*ʿatı *ola* MKT 164a/4
- menzil** ol-:"yerleşmek" *menzil olup* MKT 322a/1
- mesākin** ol-:"yerleşmek, oturmak" *mesākin olduklar* MKT 277b/3
- mesrūr** ol-:"sevinmek" *mesrūr olurlar* MKT 135a/6
- mestūr** ol-:"gizlenmek, örtülmek" *mestūr olan* MKT 438b/8, *mestūr ol*
- meşakkat** ol-:"sıkıntı olmak, zahmet olmak" *meşakkat olmaya* MKT 210b/9
- meşgūl** ol-:"meşgul olmak, oyalanmak" *meşgūl olduğuçün* MKT 357b/5, *meşgūl oldı* TİEM 40 216b/3, *meşgūl oldum* BKT 492a/4
- meşvī** ol-:"kızarmak" *meşvī olmuş* MKT 158b/5
- metbū**ʿ ol-:"tabi olmak, uymak" *metbū*ʿ *oldılar* MKT 178b/1
- miḥnet** ol-:"sıkmak, eziyet çektirmek" *miḥnet oldı* MKT 235b/6
- mirḥī** ol-:"zayıflamak" *mirḥī olmadılar* MKT 47b/9
- mu**ʿāḫeze ol-:"azarlanmak" *mu*ʿāḫeze *olmaz* MKT 147b/2
- mu**ʿāvin ol-:"yardımcı olmak, yardım etmek" *mu*ʿāvin *oldılar* MKT 276b/6
- mu**ʿayyen ol-:"belirli olmak" *mu*ʿayyen *olmasaydı* MKT 224a/10, *mu*ʿayyen *olmasaydı* BKT 344a/6
- mu**ʿciz ol-:"acze düşürmek, geri bırakmak" *mu*ʿciz *olmağda* MKT 332b/9

- mu'cize ol-:**"mucize olmak" *mu'cize ola* MKT 88a/1
- muğattet ol-:**"genişlemek, serpilmek" *muğattet olsa* MKT393a/3
- muḡālif ol-:**"karşı çıkmak" *muḡālif olup* MKT 23a/7
- muḡalled ol-:**"sürekli olarak kalmak" *muḡalled olasız* MKT 262a/1, *muḡalled olacaklardır* BKT 348b/3
- muḡdeṣ ol-:**"sonradan meydana gelmek" *muḡdeṣ olsa* MKT 225a/3
- muḡkem ol-:**"sağlam olmak" *muḡkem oldu* MKT 152b/11, *muḡkem olmuş* TİEM 40 236a/1, *muḡkem oldu* BKT 231b/1
- muḡsin ol-:**"iyilik etmek" *muḡsin olsa* MKT 12b/2
- muḡtāc ol-:**"ihiyacı olmak" *muḡtāc olalar* MKT 412b/10, *muḡtāc ola* TİEM 40 138b/11, *muḡtāc olmanız* BKT 143b/3
- muḡtelif ol-:**"birbirine uymamak" *muḡtelif oldılar* MKT 374a/4, *muḡtelif olmadılar* BKT 539a/1
- mu'īn ol-:**"yardımcı olmak, yardım etmek" *mu'īn ola* MKT 307b/8, *mu'īn olmaz* BKT 372b/5
- muḡābil ol-:**"karşılaşmak" *muḡābil olmuşdur* MKT 58b/11, *muḡābil oldılar* BKT 40a/7
- muḡaddem ol-:**"önce gelmek" *muḡaddem olmuşdur* MKT 206a/4
- muḡadder ol-:**"değeri biçilmek" *muḡadder olanı* MKT 196a/1, *muḡadder olupdur* BKT 456a/2
- muḡārin ol-:**"yaklaşmak, yakınlaşmak" *muḡārin ola* MKT 253a/2, *muḡārin olup* BKT 531a/6
- muḡarreb ol-:**"yaklaşmak" *muḡarreb olmuşdur* MKT 94a/6, *muḡarreb olan* BKT 347a/2
- muḡarrer ol-:**"karşılaştırmak" *muḡarrer olmuş* MKT 268a/6
- muḡayyed ol-:**"bağlanmak" *muḡayyed oldılar* MKT 172b/2
- muḡım ol- :muḡīm ol-:**"devam etmek, bir işi devamlı yapmak" *muḡım olmuşlar* TİEM 40 78a/2
- muḡīm ol-:**"yerleşmek, ikamet etmek" *muḡīm olacak* MKT 286a/9, *muḡīm olmuşlar* BKT 170b/1
- muḡtaṣıd ol-:**"orta yolu tutmak" *muḡtaṣıd olur* BKT 445b
- munḡalib ol-:**"değişmek" *munḡalib olurbiz* MKT 115a/2
- munṣarif ol-:**"geri dönmek" *munṣarif olurlar* MKT 135a/6
- muntāşır ol-:**"öç almak" *muntāşır oldılar* MKT 265a/5
- muntazır ol-:**"beklemek" *muntazır ol* MKT 297a/4, *muntazır olmazlar* BKT 150b/5
- munṣam ol-:**"eklenmek" *munṣam olmuşdı* MKT 226b/4

muraşsa^ç ol-:"kıymetli taşlarla süslenmek" *muraşsa^ç olmuş* MKT 233b/7, *muraşsa^ç olmuşlar* 359a/1

murdār ol-:"pis olmak, kirlenmek" *murdār olmuşlar* MKT 74a/7, *murdār olmuşları* BKT 25b/2

musahḥar ol-:"boyun eğdirilmek" *musahḥar olmuşdur* MKT 190b/8; *musahḥar olmuşlarken* TİEM 40 130a/9, *musahḥar olupdur* 291b/7

muşāhib ol-:"arkadaş olmak" *muşāhib ol* MKT 292b/7, *muşāhib ol* BKT 443a/5

musallaṭ ol-:"musallat olmak, sataşmak" *musallaṭ oldu* MKT 380a/7; *musallaṭ olmuşlardur* TİEM 40 204b/2, *musallaṭ olmazsın* BKT 306b/6

muşırr ol-:"ısrar etmek, direnmek" *muşırr olanı* MKT 313a/11

musır ol-: bkz. **muşırr ol-:**"ısrar etmek, direnmek" *musır oldılar* BKT 616a/1

muṭābıḳ ol-:"uymak, uygun olmak" *muṭābıḳ olsanız* MKT 438b/9

mutaḥayyır ol-:"şaşırmak, şaşkına dönmek" *mutaḥayyır olurlardı* TİEM 40 164b/1

muṭahhar ol-:"temiz olmak" *muṭahhar olur* MKT 430b/6

mu^ç tedil ol-:"uygun olmak" *mu^ç tedil oldu* MKT 273a/5

mu^ç tekif ol-:"bir köşeye çekilip ibadetle meşgul olmak" *mu^ç tekif olup* MKT 233b/10

muṭı^ç ol-:"itaat etmek, boyun eğmek" *muṭı^ç olursanız* MKT 236b/1, *muṭı^ç olan* BKT 512a/1

muṭma[’]ın ol-:"içi rahat olmak, emin olmak" *muṭma[’]ın oldu* MKT 159a/1, *muṭma[’]ın olursın* BKT 108b/7

muṭmayın ol-: bkz **muṭma[’]ın ol-:**"içi rahat olmak, emin olmak" *muṭmayın olur* MKT 174b/9

muttaḳı ol-:"Allah'tan korkmak" *muttaḳı olsa* MKT 215b/10

muṭṭali^ç ol-:"haberdar olmak, erişmek" *muṭṭali^ç olalum* MKT 321b/7

muttaşıl ol-:"ulaşmak, kavuşmak" *muttaşıl oldu* MKT 188b/2

muvāfiḳ ol-:"uygun olmak" *muvāfiḳ olmağičün* MKT 133b/8, *muvāfiḳ olalar* TİEM 40 90a/10, *muvāfiḳ olmağičün* BKT 199b/4

muvaḫaṭ ol-:"anlaşmak" *muvaḫaṭ olmasa* BKT 603a/1

muvāzıb ol-:"bir işle devamlı uğraşmak" *muvāzıb olan* MKT 271b/10

muṣā^ç af ol-:"iki kat olmak" *muṣā^ç af olur* MKT 108a/2

muṣaffer ol-:"üstün olmak" *muṣaffer oldılar* MKT 408a/10

muṣır ol-:"zararlı olmak" *muṣır oldılar* MKT 127b/9

muṣṭarib ol-:"sıkılmak, sıkıntısı olmak" *muṣṭarib olup* MKT 185b/6

mübāḥ ol-:"yapılması veya yapılmaması gerekli olmak, mübah olmak" *mübāḥ olur*

MKT 99b/1

- mübārek ol-**:"bereketli olmak" *mübārek oldu* MKT109b/8
- mübeddel ol-**:"değiştirilmek" *mübeddel oldu* MKT119b/11
- mücāvir ol-**:"komşu olmak" *mücāvir olmazlar* MKT 304a/9
- mücerred ol-**:"tecrid edilmek, tek bırakılmak" *mücerred olası* MKT 212b/9
- müfettet ol-**:"helak olmak" *müfettet oldu* MKT 116b/8
- müfred ol-**:"tek, yalnız olmak" *müfred olmağa* MKT 298b/8
- müfşel ol-**:"süzülmek" *müfşel oldu* MKT 239a/3
- müfsid ol-**:"bozgunculuk yapmak" *müfsid olduğunuz* MKT 111b/5
- mühmel ol-**:"ihmal edilmek" *mühmel olup* MKT 361b/9
- müntehī ol-**:"sona ermek, bitmek" *müntehī olmağa* MKT 432b/11
- mükāteb ol-**:"anlaşma yolu ile azad olmak" *mükāteb olmağlık* TİEM 40 168a/2,
mükāteb olmağ BKT 379b/2
- mükedder ol-**:"bulandırmak" *mükedder olsa* MKT 435b/11, *mükedder olsa* BKT 632b/6
- mükellef ol-**:"bir şeyi yapmaya mecbur olmak" *mükellef olmayaydım* MKT 433b/5
- mükrih ol-** : "ikrah etmek, zorlamak" *mükrih ola* MKT 193a/4
- mülteff ol-**:"birbirine sarılmak, karışmak" *mülteff olan* MKT 425b/7
- mültevi ol-**:"bükülmek, sarılmak" *mültevi olsa* MKT 429a/7
- mülzim ol-**:"susturmak" *mülzim olmağ* MKT 358b/10
- mü 'min ol-**:"inanmak, iman etmek" *mü 'min ola* MKT 323a/4, *mü 'min olmazlar* BKT 87a/7
- mümted ol-**:"çekinmek, sakınmak" *mümted olmuş* MKT 429b/6
- mümteni' ol-**:"çekinmek, sakınmak" *mümteni' oldu* MKT 165a/6, *mümteni' oldu* BKT 251b/1
- münāfiḫ ol-**:"müslüman görünmek" *münāfiḫ oldılar* MKT 50a/2
- münāfi ol-**:"uymamak" *münāfi olmağ* MKT 203b/7
- münāsib ol-**:"uygun olmak" *münāsib olsun* MKT 306b/2
- münezzeh ol-**:"temizlenmek, arınmak" *münezzeh ol* MKT 329b/9, *münezzeh oldu* BKT 104a/7
- münfek ol-**:"ayrılmak" *münfek olmaz* MKT 396a/2
- münḥarif ol-**:"engel olmak" *münḥarif olmağ* MKT 154b/3
- münhemik ol-**:"bir işin üstüne çok düşmek" *münhemik oldu* MKT 437b/2
- münhezim ol-**:"bozguna uğramak" *münhezim olmazlar* MKT 299a/10, *münhezim olmayalar* BKT 452b/4

- münkād ol-**:"boyun eğmek" *münkād ola* MKT 236b/1, *münkād olup* BKT 382a/5
- münkalib ol-**:"değişmek" *münkalib olalar* MKT 46a/10
- münkaṭı' ol-**:"bitmek, sona ermek" *münkaṭı' olup* MKT 330b/9
- münkaẓī ol-**:"bitmek, sona ermek" *münkaẓī olur* MKT 192a/10
- münkeşif ol-**:"açılmak, meydana çıkmak" *münkeşif olunca* MKT 271b/10
- münkir ol-**:"hoşlanmamak" *münkir olur* TİEM 40 54a/4
- münsetir ol-**:"gizlenmek" *münsetir olup* MKT 251b/7
- münşak ol-**:"yarılmak" *münşak olsa* MKT 381a/6
- müntakıl ol-**:"intikal etmek, altı üstü olmak" *müntakıl olmak* MKT 387b/6
- müntefi' ol-**:"yararlanmak" *müntefi' olurlar* MKT 190b/10
- müntehā ol-**:"sona erdirmek" *müntehā olmağışün* MKT 161a/8
- müntesī ol-**:"unutulmak" *müntesī olup* MKT 306a/4
- münteşir ol-**:"yayılmak, dağılmak" *münteşir olduğuz* MKT 287b/8, *münteşir olduğuz* BKT 436a/2
- mürekebb ol-**:"karıştırılmak" *mürekebb olsa* MKT 212a/3
- mürtāb ol-**:"şüphelenmek" *mürtāb olurlar* MKT 161b/7
- mürtedi' ol-**:"yasak olan şeylerden kaçınmak" *mürtedi' ol* MKT 258a/2
- mürtefi' ol-**:"yükselmek" *mürtefi' olmak* MKT 255a/8
- mürtekib ol-**:"kötü, yakışsız iş yapmak" *mürtekib oldu* MKT 60a/3, *mürtekib oldu* BKT
- müsāfir ol-**:"yolcu olmak, misafir olmak" *müsāfir olsanız* MKT 59a/8
- müsemma ol-**:"adlandırılmak, belli olmak" *müsemma olduğunda* TİEM 40 201b/5
- müstağnī ol-**:"zengin olmak" *müstağnī oldu* MKT 435a/3, *müstağnī oldu* BKT 631b/4
- müstaḥaḥ ol-**:"hak etmek" *müstaḥaḥ olur* MKT 18b/6, *müstaḥaḥ oldılar* BKT 9a/7
- müstaḥfi ol-**:"gizlenmek" *müstaḥfi olup* MKT 153a/6
- müstaḥiḳ ol-**:"hak etmek" *müstaḥiḳ oldılar* MKT 7a/6
- müstaḳīm ol-**:"doğru olmak" *müstaḳīm ola* MKT 376b/4, *müstaḳīm m oldılar* BKT 517a/3
- müstatir ol-**:"yerine getirmek, yerleştirmek" *müstatir olur* MKT 430a/2
- müste'ḥir ol-**:"gecikmek" *müste'ḥir olanlar* MKT 182a/4
- müstevī ol-**:"eşit olmak, aynı olmak" *müstevī oldu* MKT 109b/5
- müstevlī ol-**:"istila etmek yayılmak" *müstevlī oldu* MKT 401b/7; *müstevlī oldu* TİEM 40 148a/8, *müstevlī olmuşdur* BKT 334a/5
- müsülṁān ol-**bkz **müsülmen ol-**:"müslüman olmak, Allah'a teslim olmak" *müsülṁān*

*olalar*ıdı MKT 181a/6, *müslmān olanlardan* BKT

müşahhaş ol-:"şahıslanmak" *müşahhaş oldu* MKT 298a/11

müşārik ol-:"ortak olmak" *müşārik ola* MKT 243a/5

müşrik ol-:"Allah'a ortak koşmak" *müşrik olmağuz* MKT 288b/10, *müşrik oldılar* TİEM 40 8a/2

müştebih ol-:"şüphelenmek" *müştebih oldu* MKT 71b/6

müte‘addī ol-:"zulm etmek, saldırmak" *müte‘addī oldılar* MKT 119b/5

müte‘ākıb ol-:"ardından gelmek, takip etmek" *müte‘ākıb olmağ* MKT 242b/7

müte‘allık ol-:"bağlı olmak, ilgili olmak" *müte‘allık oldu* MKT 211a/1

müteberri ol-:"uzaklaşmak, yüz çevirmek" *müteberri olduğ* MKT 278a/2

müte‘ehhir ol-:"geriye bırakılmak" *müte‘ehhir olmadı* MKT 158b/5

müteferriğ ol-:"dağılmak" *müteferriğ olan* MKT 260a/1

mütehağğık ol-:"doğruluğunu meydana çıkmak" *mütehağğık olur* MKT 232a/8

mütehallif ol-:"uymamak, uygun gelmemek" *mütehallif olan* MKT 374b/4, *mütehallif oldılar* BKT 213b/6

mütehaşşın ol-:"bir yere kapanmak" *mütehaşşın olmağ* MKT 282a/7, *mütehaşşın olmağ* BKT 325a/4

mütehavvil ol-:"değişmek" *mütehavvil olmağ* MKT 212a/2

mütehayyil ol-:"hayal kurmak" *mütehayyil oldu* MKT 220b/1

mütehayyir ol-:"şaşırmak" *mütehayyir oldılar* MKT 242b/4

mütehazzib ol-:"kümeler halinde toplanmak" *mütehazzib olanlar* MKT 359a/10

mütekaaddim ol-:"öne geçmek" *mütekaaddim olan* MKT 223a/6

mütekalib ol-:"değişmek" *mütekalib olup* MKT 337b/8

mütekebbir ol-:"kibirlenmek" *mütekebbir oldu* TİEM 40 183b/3

mütemetti‘ ol-:"faydalanmak, yararlanmak" *mütemetti‘ olmazsı* MKT 298b/11

mütenāhī ol-:"sona ermek, bitmek" *mütenāhī olmaya* MKT 226b/8

müterākim ol-:"birikmek, toplanmak" *müterākim ola* MKT 248b/7

mütereğğib ol-:"birleşmek, karışmak" *mütereğğib olup* MKT 140b/11

mütereddid ol-:"tereddüt etmek" *mütereddid olup* MKT 265b/1

müterettib ol-:"sıralanmak" *müterettib olmağıçün* MKT 307b/4

müteşābih ol-:"birbirine benzemek" *müteşābih oldu* MKT 8a/2

mütevakkı‘ ol-:"beklemek, ummak" *mütevakkı‘ olan* MKT 371b/9, *mütevakkı‘ olur* BKT 624a/2

mütevellī ol-:"birinin yerine geçmek" *mütevellī olup* MKT 371b/9

müttakî ol-:"Allah'dan korkmak" *müttakî olasız* MKT 120a/8

müttesel ol-:"gizlenmek, kaytarmak" *müttesel olup* MKT 251b/7

müvekkel ol-:"vekil edinmek" *müvekkel olan* MKT 380a/7, *müvekkel olan* BKT 560b/1

müzeyyen ol-:"süslenmek" *müzeyyen oldu* MKT 23a/2

nâkış ol-:"eksik olmak" *nâkış olduğuçün* MKT 356b/1

nâşır ol-:"yardımcı olmak, yardım etmek" *nâşır ola* MKT 307b/8

naşîb ol-:"nasiplendirmek, payını almak" *naşîb olmaya* MKT 50b/11, *naşîb olsa* BKT 100a/1

naşîhat ol-:"ibret olmak" *naşîhat ola* MKT 128a/1, *naşîhat olan* BKT 87b/4

nasihat ol-: **bkz. naşîhat ol-:**"ibret olmak" *nasihat olan* BKT 176a/2

naşrânî ol-:"hıristiyan olmak" *naşrânî oldılar* MKT 7a/9

nebî ol-:"peygamber olmak" *nebî olmadı* MKT 171b/2

nefh ol-:"üflenmek" *nefh olsa* MKT 336b/3, *nefh olsa* BKT 503b/1

nefha ol-:"üfürölmek" *nefha olsa* MKT 433b/10

nefy ol-:"sürölmek, sürgün edölmek" *nefy olanlardan* MKT 263a/6

nehy ol-:"yasakölmek, men etmek" *nehy oldılar* MKT 72a/1, *nehy oldum* BKT 134a/6

neseb ol-:"akraba ölmek" *neseb olmaz* MKT 243b/4

nesf ol-:"yıkılmak, ufanıp savrulmak" *nesf olsa* MKT 413b/1

nesş ol-:"hükömsüz bırakılmak, kaldırılmak" *nesş olmaz* MKT 143b/1

neşr ol-:"yayılmak, saçılmak" *neşr olup* MKT 255a/10

nidâ ol-:"çağrılmak" *nidâ olalar* MKT 108b/3, *nidâ olur* BKT 518b/6

nifâk ol-:"münafik ölmek" *nifâk olmağdan* MKT 141a/7

ni‘met ol-:"nimet ölmek" *ni‘met olmağda* MKT 268a/7

nisbet ol-:"nisbet ölmek, ilgilenmek" *nisbet olur* MKT 392b/8

nür ol-:"aydınlık ölmek" *nür ol* MKT 273a/3

‘ömri ol-:"yaşamak" *‘ömri ola* MKT 10b/9

‘özü ol-:"kusurlu ölmek" *‘özü olan* MKT 139a/5

peşimân ol-:"pişman ölmek" *peşimân olalar* MKT 81a/3, *peşimân olursız* BKT 556b/5

pir ol-:"yaşlanmak, yetişkinliğe ermek" *pir olduğuş* MKT 87a/11, *pir olğanda* BKT 125b/2

râhat ol-:"huzurlu ölmek, rahat ölmek" *râhat ola* MKT 178a/6, *râhat olğanda* BKT 282b/6

rahmet ol-:"merhamete uğramak" *rahmet ola* MKT 110b/2, *rahmet olmadı* BKT 564a/5

- rakīb ol-:**"birbirinden üstün olmaya çalışmak" *rakīb olup* MKT 148b/11
- rāzī ol-:**"rıza göstermek" *rāzī olan* MKT 224b/2, *rāzī ola* TİEM 40 218a/11, *rāzī oldılar* BKT 208a/4
- red ol-:**"geri çevrilmek, inkar edilmek" *red olur* MKT 349a/8
- resūl ol-:**"elçi olmak" *resūl olduğuma* MKT 112b/6
- rızık ol-:**"rızik olmak" *rızık olmağ için* MKT 3b/6, *rızık olmağ için* BKT 559b/3
- rüsvā ol-:**"rezil olmak" *rüsvā olmazdan* MKT 224b/9, *rüsvā olavuz* TİEM 40 152b/10
- rüsvāy ol-: bkz rüsvā ol-:**"rezil olmak, küçük düşürmek" *rüsvāy oldılar* MKT 346a/11
- şabāḥ ol-:**"sabah olmak" *şabāḥ oldu* MKT 273b/3, *şabāḥ oldukça* BKT 165a/5
- şabī ol-:**"yıldıza tapmak" *şabī ʾi oldılar* MKT 7a/9
- sābiḳ ol-:**"geçmişte kalmak" *sābiḳ oldu* BKT 354b/6
- şābit ol-:**"sabit olmak, yerinde durmak" *şābit ol* MKT 297a/8, *şābit oldu* TİEM 40 113b/7, *şābit oldılar* BKT 210b/5
- şaf ol-:**"sıra olmak" *şaf olsalar* MKT 433b/1,
- şaf şaf ol-:**"dizi dizi olmak, sıra sıra olmak" *şaf şaf olup* MKT 407a/11, *şaf şaf olup* BKT 641a/4
- şāfi ol-:**"arınmak, temizlenmek" *şāfi ola* MKT 163a/7
- şahīḥ ol-:**"gerçek olmak, doğru olmak" *şahīḥ olmağa* MKT 264a/6
- saʿīd ol-:**"mutlu olmak" *saʿīd olanlar* MKT 161b/1
- sāḳıṭ ol-:**"düşmek, çökmek" *sāḳıṭ olduğu* MKT 395a/1, *sāḳıṭ olur* BKT 38a/1
- sāḳī ol-:**"içki sunmak" *sāḳī olup* MKT 166a/3, *sāḳī olup* BKT 252b/5
- sākin ol-:**"durmak, oturmak" *sākin olacağı* MKT 132a/5, *sākin olacağı* BKT 197a/1
- sākit ol-:**"susmak, sessiz olmak" *sākit olsalar* MKT 450b/11
- şāliḥ ol-:**"iyi olmak" *şāliḥ olan* MKT 297a/10, *şāliḥ oldılar* BKT 60a/1
- sālim ol-:**"sağlıklı, iyi kusursuz olmak" *sālim ol* MKT 228b/11
- şarf ol-:**"çevrilmek, döndürülmek" *şarf ola* MKT 304b/5, *şarf olan* BKT 562a/6
- sāyib ol-:**"bir hayvanı başıboş bırakmak" *sāyib olan* MKT 86a/11
- sebeb ol-:**"sebeb olmak" *sebeb olan* MKT 350a/11, *sebeb olsa* BKT 63a/2
- secdede ol-:**"secde etmek" *secdede oldukları* MKT 331b/2
- seferde ol-:**"yolculuk yapmak" *seferde olsa* MKT 19b/8
- sefiḥ ol-:**"zevk ve eğlenceye düşkün olmak" *sefiḥ olğanı* MKT 3a/1
- selām ol-:**"selam olmak" *selām olsun* MKT 158b/4
- selāmat ol-:**"selamete çıkmak, kurtulmak" *selāmat olmağını* TİEM 40 174a/1
- şenā ol-:**"övülmek" *şenā olmağı* MKT 215a/3

- serāb ol-**:"serap gözükmek" *serāb olsa* MKT 433a/2
- şevāb ol-**:"sevap olmak" *şevāb olanı* MKT 267b/2
- şifāt ol-**:"nitelendirmek" *şifāt olduğu* MKT 101b/4
- sır ol-**:"sır olmak, sır haline gelmek" *sır olmaya* MKT 122b/10
- sihr ol-**:"büyülemek, aldatmak" *sihr olmağı* MKT 266a/4
- sitāre ol-**:"perde olmak, örtmek" *sitāre olmağıçün* MKT 213b/1
- siyl ol-**:"sel olmak, sel basmak" *siyl olsa* MKT 31a/8
- su 'āl ol-**:"sorulmak" *su 'āl olğan* MKT 12a/4
- şūr ol-**:"sur üflemek" *şūr olsa* MKT 211b/2
- şūret ol-**:"yaratılmak, şekillendirmek" *şūret olmuş* MKT 182b/1
- şād ol-** : "sevinmek, sevinç duymak" *şād olurlariken* TİEM 40 33a/4
- şāhid ol-**:"şahit olmak, tanık olmak" *şāhid ola* MKT 202a/1
- şakī ol-**:"bahtsız olmak" *şakī olanlar* MKT 161a/9
- şehādet eyle-**:"bir şeyin doğruluğunu inanmak" *şehādet eyle* MKT 365a/10
- şehīd ol-**:"şehit olmak" *şehīd olanlara* MKT 336b/7, *şehīd olanlardur* TİEM 40 72b/9, *şehīd oldu* BKT 453a/5
- şek ol-**:"şüphe olmak, şüphelenmek" *şek olmasun* MKT 104b/11
- şerīf ol-**:"şerefli olmak" *şerīf olmağ* MKT 311b/6
- şerīk ol-**:"ortak olmak" *şerīk ol* MKT 199b/11, *şerīk olmağdan* BKT 310a/2
- şirk ol-**:"Tanrı'ya ortak koşulmak" *şirk olmaya* MKT 196b/1
- tab' ol-**:"mühürlenmek" *tab' oldu* MKT 208b/5
- ta' ab ol-**:"yorulmak, bitkin düşmek" *ta' ab olmaz* BKT 41b/4
- tābi' ol-**:"boyun eğmek, bağlı olmak, uymak" *tābi' olalım* MKT 374b/5, *tābi' oldu* BKT 239b/1
- tācir ol-**:"ticaretle uğraşmak" *tācir olmağda* MKT 139a/8
- tafşīl ol-**:"etrafıca açıklanmak" *tafşīl olup* MKT 332b/9
- tağyīr ol-**:"değiştirilmek" *tağyīr olmamışdı* MKT 30b/2, *tağyīr olmamışdur* BKT 42b/4
- taḥfīf ol-**:"hafifletmek" *taḥfīf olmaz* MKT 17b/1
- tāhir ol-**:"temiz olmak" *tāhir ola* MKT 213a/8
- tākatı ol-**:"gücü olmak" *tākatı olmasun* MKT 267b/10
- taḫdīm ol-**:"öne geçirilmek, sunulmak" *taḫdīm olmazlar* MKT 107b/1, *taḫdīm olurlar* BKT 289a/6
- takdim te 'hīr ol-**:"yer değiştirilerek düzeltilmek" *takdim te 'hīr olmaz* MKT 208b/10
- taḫdīr ol-**:"nasip edilmek, takdir edilmek" *taḫdīr olan* MKT 352a/7

tamām ol-:"tamamlanmak" *tamām ola* MKT 338a/7, *tamām oldu* TİEM 40 66a/7,
tamām oldu BKT 143a/4

ṭavḵ ol-:"boyuna dolanmak, boyuna sarılmak" *ṭavḵ olsa* MKT 51a/10

ṭay ol-:"bükülmek, sarılmak" *ṭay olmağuz* MKT 197a/3

taʿyīn ol-:"ayrılmak, belli olmak" *taʿyīn olmışdur* MKT 315a/10

ṭayyib ol-:"iyi olmak" *ṭayyib olsun* MKT 213b/5

tebaʿ ol-:"tabi olmak, hizmet etmek" *tebaʿ olıcılar* TİEM 40 167b/8

tebdīl ol-:"değiştirilmek" *tebdīl olmaḵ* MKT 91a/10, *tebdīl olmaz* BKT 560b/5

tecellī ol-:"görünmek, belirlemek" *tecellī oldu* MKT 274b/11, *tecellī oldu* BKT 417b/2

tefrīt ol-:"eksik kalmak" *tefrīt olduğu* MKT 373a/8, *tefrīt olan* BKT 551a/7

teʿhīr ol-:"gecikmek" *teʿhīr olmaz* MKT 240b/10

teklīf ol-:"birisinden iş istenmek, teklif edilmek" *teklīf olanı* MKT 250a/4, *teklīf olmadı*
 BKT 90b/1

tekrār ol-:"yinelemek, tekrarlanmak" *tekrār olur* MKT 184a/7

tekzīb ol-:"yalanlamak" *tekzīb olmaya* MKT 196b/1

temānūʿ ol-:"muhtac olmak" *temānūʿ olduğuçün* MKT 226a/5

temyīz ol-:"ayrılmak, seçilmek" *temyīz olalar* MKT 304a/7

terbiyet ol-:"eğitilmek" *terbiyet olsun* MKT 219a/1

terk ol-:"bırakılmak, terk olunmak" *terk olalar* MKT 280b/4, *terk olalar* BKT 425a/3

terkīb ol-:"birleştirmek" *terkīb olmuş* MKT 97b/6

uṣṭa ol-:"maharet kazanmak, alışkanlık peyda etmek" *uṣṭa oldılar* TİEM 40 94b/10

vācib ol-:"gerkmek" *vācib ola* MKT 221b/10, *vācib oldu* TİEM 40 224a/11, *vācib oldu*
 BKT 155a/7

vaʿde ol-:"söz vermek" *vaʿde oldılar* MKT 242b/9, *vaʿde olan* BKT 145b/7

vahy ol-:"haber vermek, bildirmek" *vahy olacaḵ* MKT 219a/5, *vahy olacaḵ* BKT 336a/6

vaḳt(i) ol-:"zamanı gelmek" *vaḳt(i) olur* BKT 32b/6

vāḳıʿ ol-:"meydana gelmek, ortaya çıkmak" *vāḳıʿ oldu* MKT 152a/6

varīṣ ol-:"mirasçı olmak" *varīṣ olduḵ* MKT 277b/4

vaşıl ol-:"ulaşmak, erişmek" *vaşıl olmağıçün* MKT 210b/4, *vaşıl olmağıçün* BKT
 323a/1

vāsiṭa ol-:"aracı olmak, araya girmek" *vāsiṭa olurlar* MKT 238a/7

vāsiʿ ol-:"geniş olmak" *vāsiʿ oldu* MKT 222b/6, *vāsiʿ olduğuz* BKT 97b/5

vekīl ol-:"vekil olmak" *vekīl olmağa* MKT 69a/6, *vekīl olmağa* BKT 98b/3

vesīle ol-:"vasita olmak" *vesīle olmağıçün* MKT 232b/9

- yābis ol-:**"kurumak" *yābis oldu* MKT 189a/10, *yābis olduğundan* BKT 463a/1
- yahūdi ol-:**"yahudi olmak" *yahūdi oldılar* MKT 7a/9
- zāhir ol-:**"ortaya çıkmak, görünmek" *zāhir ola* MKT 260b/8, *zāhir oldu* BKT 130b/4
- zaḥmet ol-:**"sıkıntı olmak" *zaḥmet olsa* MKT21b/2, *zaḥmet olsa* BKT 94b/1
- za‘īf ol-:**"zayıflamak, gücünü kaybetmek" *za‘īf olan* MKT 62a/10, *za‘īf oldılar* BKT 414a/3
- zālim ol-:**"zulm etmek" *zālim olanlar* MKT 124b/11, *zālim oldılar* BKT 132b/5
- zāmin ol-:**"kefil olmak" *zāmin ola* MKT 202a/1
- zarar ol-:**"zarar olmak" *zarar olmasa* MKT 65a/8
- zaruret ol-:**"mecbur olmak" *zaruret olsa* MKT 18b/3, *zaruret olsa* BKT 296b/4
- zāyi‘ ol-:**"boşa çıkarmak" *zāyi‘ ola* MKT 191b/2, *zāyi‘ olmaz* BKT 354a/4
- zāyil ol-:**"yok olmak" *zāyil olğanda* MKT 201a/2, *zāyil olmayalar* BKT 473b/7
- zelīl ol-:**"aşağılamak, hor görülmek" *zelīl oldu* MKT, *zelīl olmadılar* BKT 67b/1
- zelzele ol-:**"zelzele olmak, sarsılmak" *zelzele olmaḵ* MKT 426a
- zıkr ol-:**"bildirilmek, anlatılmak" *zıkr ola* MKT 248a/10, *zıkr olan* BKT 356b/6
- ziyāde ol-:**"artmak" *ziyāde olmağičün* MKT 222b/5, *ziyāde olursa* BKT 27b/1
- zīynet ol-:**"süslenmek" *zīynet oldu* MKT35b/9
- zohr ol-:**"öğle vakti olmak" *zohr olğanda* MKT 287b/5

Bu yapının Türkçe asıllı isimlerle kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- aç ol-:**"acıkmak" *aç olğanda* MKT 99b/1
- ağır ol-:**"ağır gelmek, ağır basmak" *ağır ola* MKT 292a/1, *ağır ola* TİEM 40 288a/10, *ağır oldu* BKT 179a/6
- aḵar ol-:**"akmak" *aḵar ola* MKT 31b/3
- arı ol-:**"temizlenmek, arınmak" *arı oldu* MKT 129a/2
- arḵur ol-:**"(araya) girmek" *arḵur oldur* TİEM 40 84a/7
- artuḵ ol-:**"artmak, çoğaltmak" *artuḵ ola* MKT 192a/3, *artuḵ olmaz* TİEM 40 194a/2, *artuḵ olsa* BKT 33b/7
- aru ol-:**"temizlenmek, arınmak" *aru ola* MKT 393b/3, *aru oldu* TİEM 40 207b/3, *aru oldu* BKT 191b/6
- arı ol-:** bkz. **aru ol.** "günahtan temizlenmek, tövbe etmek" TİEM 40 162a/11
- aydın ol-:**"aydınlanmak, parlamak" *aydın oldu* TİEM 40 276a/8
- az ol-:**"azalmak" *az ola* MKT 387a/3, *az oldu* TİEM 40 35b/6

- bay ol:-**"zengin olmak" *bay olunca* BKT46b/1
- becid ol:-**inat ve ısrar etmek, yapmakta devam etmek" *becid olalardı* TİEM 40 164b/1,
becid olurlardı BKT 371b/6
- beraber ol:-**"birlikte olmak" *beraber ola* MKT 59a/5, *beraber ola* BKT 84a/1
- berk ol:-**"sağlam ve kuvvetli olmak" *berk olmuş* TİEM 40 47a/6
- bile ol:-**"beraber olmak, birlikte hareket etmek" *bile olalar* TİEM 40 96a/9
- bir ol:-**"tek olmak, aynı olmak" *bir olsa* MKT 54b/7
- boş ol:-**"boşalmak" *boş ola* TİEM 40 282b/8
- bölük ol:-**"barçalanmak" *bölük oldılar* BKT 437b/5
- çıgan ol:-**"cimri olmak, cimrilik etmek" *çıgan oldu* TİEM 40 286a/2
- çıplak ol:-**"çıplak olmak" *çıplak olmaya* MKT 223b/6
- çırak ol:-**"ışık vermek" *çırak ola* MKT 248a/5
- çoğ ol:-**"çoğalmak" *çoğ olan* MKT 246a/11
- çok ol:-**"çoğalmak" *çok oldu* MKT 252a/3, *çok oldılar* TİEM 4076a/2, *çok olunca* BKT 165b/5
- delü ol:-**"aklı başından gitmek, deli olmak" *delü oldu* MKT 417b/4
- demür ol:-**"demir olmak" *demür olunuz* MKT 198b/5
- diri ol:-**"canlı olmak, diri olmak" *diri olan* MKT 367b/8, *diri olacağın* BKT 331b/2
- doğrı ol:-**"doğru olmak, doğrulukla hareket etmek" *doğrı oldılar* MKT 367a/7, *doğrı ol* BKT 246a/1
- doğru ol:-**"doğru olmak" *doğru olmağa* MKT 436a/11
- donuz ol:-**"domuz olmak" *donuz oldılar* MKT 59b/11
- t(d)oprağ ol:-**"toprak olmak, topraklaşmak" *doprağ olsavuz* MKT 320b/2
- dölek ol:-**"meskun olmak" *dölek olma* TİEM 40 167b/3
- dūd ol:-**"sıkılmak, içi daralmak" *dūd ola* MKT 257b/11
- egri ol:-**"eğri olmak" *egri olmak* MKT 223a/3
- eksük ol:-**"azalmak, eksilmek" *eksük oldu* MKT 156b/3, *eks(i)k olsa* BKT 46b/7
- epsem ol:-**"susmak" *epsem ola* MKT 342a/6
- esrük ol:-**"sarhoş olmak" *esrük olduğda* MKT 59a/7
- eyü ol:-**"iyi ve faydalı olmak" *eyü oldu* TİEM 40 143a/10
- genez ol:-**"kolay olmak, kolayına gelmek" *genez oldu* TİEM 40 275b/2
- giğ ol:-**"genişletmek, ferahlamak" *giğ oldu* MKT, *giğ olduğu* TİEM 40 96a/6
- girçek ol:-**"doğru olmak" *girçek oldu* MKT 323a/9, *girçek oldılar* TİEM 40 90b/10, *girçek olsalardı* BKT549b/1

güci ol-:"güçlü olmak, kuvvetli olmak" *güci ola* MKT 387a/3

güç ol-:"zor olmak" *güç olur* MKT 100a/5

gür ol-:"gürleşmek, yeşermek, güzelleşmek" *gür oldu* TİEM 40 141b/3

iri ol-:"sert davranmak, merhamet etmemek" *iri ol* TİEM 40 92b/11

iş ol-:"eş olmak, arkadaşlık etmek" *iş olma* TİEM 40 143a/4

kan ol-:"kanlanmak, kana bulanmak" *kan oldu* MKT 429b/1

kara ol-:"kararmak" *kara oldu* MKT 44b/1, *kara oldu* BKT 62a/5

karı ol-:"ihtiyarlamak, yaşlanmak" *karı oldu* MKT 38b/1, *karı olduğundan* BKT 241a/3

katı ol-:"şiddetli olmak" *katı ola* MKT 178a/7, *katı oldu* TİEM 40 121b/4, *katı oldu* BKT 11a/2

kaygu ol-:"kederlendirmek, üzmek" *kaygu olmagiçün* MKT 272b/5

kızıl ol-:"kızarmak" *kızıl olsa* MKT 391b/4

kiçi ol-:"küçük olmak" *kiçi olmasa* MKT 149a/2

koça ol-:"yaşlanmak, ihtiyarlamak" *koça olğanda* MKT 39a/1, *koça olğandan* BKT 279b/3

konş ol-:"komşu olmak" *konş olmayalar* TİEM 40 202b/6

kör ol-:"kör olmak, görmez olmak" *kör oldılar* MKT 3a/8

kul ol-:"köle olmak" *kul olmamağ* TİEM 40 37b/9

kulağ ol-:"kulak vermek, dinlemek" *kulağ olmağ* MKT 136a/4

kur ol-:"kurumak" *kur olmış* MKT 379b/4

kül ol-:"kül olmak, külleşmek" *kül olmış* MKT 222b/5

od ol-:"kaynamak, yanmak" *od olmış* TİEM 40 249b/10, *od olsa* MKT 436a/2

ögüt ol-:"ibret vermek" *ögüt olmagiçün* BKT 559b/1

184a/3

şağır ol-:"sağır olmak" *şağır ola* MKT 292a/1, *şağır oldılar* TİEM 40 55a/5

şaru ol-:"sararmak" *şaru olmış* MKT 290b/6

şavaş ol-:"savaşmak" *şavaş olsalar* MKT 403b/11

şayru ol-:"hasta olmak, hastalanmak" *şayru olam* TİEM 40 176a/4

şust ol-:"zafa düşmek, yılmak" *şust olmadılar* TİEM 40 31a/11

süvek ol-:"kemikleşmek" *süvek olsağuz* MKT 240b/3

tap ol- dap ol-:"kifayet etmek, yetmek" *tap olmadı* TİEM 40 229a/11

tay ol-:"bükülmek, sarılmak" *tay olmağuz* MKT 197a/3

toğrı ol-:"doğru olmak" *toğrı ola* MKT 305a/1, *toğrı oldılar* TİEM 40 13a/6

toprak ol-:"ölmek, toprak olmak" *toprak olayıdum* MKT 433b/4

- toz ol-:**"toz olmak, toz duman haline gelmek" *toz olsa* MKT 393a/4
- ulu ol-:**"büyümek, yüce olmak" *ulu oldu* MKT 121b/3, *ulu oldu* TİEM 40 224a/2, *ulu olsa* BKT 76b/6
- uyuz ol-:**"uyuz olmak" *uyuz olmağdur* MKT 115b/6
- uzun ol-:**"uzun olmak" *uzun oldu* MKT 120b/5
- uzın ol-:**"uzun olmak" *uzın oldu* BKT 419a/4
- üstün ol-:**"üste çıkmak" *üstün olıcı* TİEM 40 118a/11
- yağış ol-:**"iyi olmak" *yağış ola* MKT 31a/11
- yakın ol-:**"yakın olmak, yaklaşmak" *yakın olmazlar* MKT 221a/2, *yakın oldu* BKT 172b/6
- yalan ol-:**"yalan söylemek, yalanlanmak" *yalan oldu* MKT 114a/8, *yalan olmaz* BKT 240a/7
- yaman ol-:**"kötü olmak" *yaman olmağdan* MKT 305a/6
- yardım ol-:**"desteklemek, yardımlaşmak" *yardım olmaya* BKT 536a/7
- yaşıl ol-:**"yeşil olmak" *yaşıl olur* MKT 237a/5
- yazuğ ol-:**"günah olmak" *yazuğ olan* MKT 393b/4
- yeyni ol-:**"hafifletilmek" *yeyni olmaz* BKT 13a/3
- yığnağ ol-:**"toplanmak" *yığnağ olsa* MKT 447b/7
- yiğni ol-:**"yeni olmak" *yiğni olsa* MKT 105a/8
- yiyni ol-:**"hafif gelmek" *yiyni oldu* TİEM 40 288a/11, *yiyni olsa* BKT 152b/6
- yoğun ol-:**"kalınlaşmak" *yoğun ola* MKT 376b/3, *yoğun olur* BKT 555b/4
- yumşak ol-:**"yumuşak olmak, yumuşamak" *yumşak olasin* MKT 417b/6, *yumşak oldisen* BKT 69b/4
- yüce ol-:**"yüce olmak, yüksek olmak" *yüce ola* MKT 340b/10
- zıd ol-:**"karşıt olmak, zıt olmak" *zıd olurlar* MKT 217a/1

Bu yapının yabancı kökenli kelime grupları ile kurulan *ol-* yapılı birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- bağıl üstine ol-:**"boşa gitmek, yok olmak" *bağıl üstine olandan* MKT 178a/3
- din üstine ol-:**"din edinmek, inanmak" *din üstine olasız* MKT 178a/1
- fesād üstine ol-:**"bozgunculuk yapmak, fitne çıkarmak" *fesād üstine oldisen* MKT 151a/9
- hağ üstine ol-:**"doğru olmak, gerçek olmak" *hağ üstine olanlara* MKT 431a/11
- hağ üzerine ol-:**"doğru olmak, gerçek olmak" *hağ üzerine olanı* MKT 178a/3

ḥarac gūzar ol-:"haraç vermek, haraca bağlı olmak" *ḥarac gūzar olduklarında* TİEM 40 29b/2

ḥaşr neşr ol-:"toplanmak" *ḥaşr neşr olurlar* MKT 270a/7

ḥata üstine ol-:"yanlışlık yapmak" *ḥata üstine olup* MKT 420b/4

hidāyet üstine ol-:"doğru yolu bulmak" *hidāyet üstine ola* MKT 276b/8

ḥüccet üstine ol-:"delil gösterilmiş olmak" *ḥüccet üstine olalar* MKT 314b/6

‘ömri uzun ol-:"uzun süre yaşamak" *‘ömri uzun oldu* BKT 177b/6

şek üstine ol-:"şüphelenmek" *şek üstine olsun* MKT 329b/10

taḳvā üstine ol-:"Allah'dan korkmak, sakınmak" *taḳvā üstine olalar* MKT 223a/11

Bu yapının Türkçe kökenli kelime grupları ile kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

doğru yol üstine ol-:"doğru olmak, doğrulukla hareket etmek" *doğru yol üstine olan* BKT 314a/6

eli üstün ol-:"hükümler olmak" *eli üstün oldu* TİEM 40 73a/11

gözi aydın ol-:"gözü aydın olmak, sevinmek" *gözi aydın ola* TİEM 40 184a/4

iş üstine ol-:"iş yapmak" *iş üstine olsaydık* MKT 48b/7

iş üzere ol-:"iş yapmak, işi yerine getirmek" *iş üzere olalar* TİEM 40 258a/8

katı yüksek ol-:"acımamak, merhemet etmemek" *katı yüksek olsaydık* BKT 69b/5

Bu yapının yabancı kökenli tamlamalar ile kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

ehl-i naẓar ol-:"iyi ve ince düşünmek" *ehl-i naẓar olsalardı* MKT333a/7

ḥatem-i nübüvvet ol-:"son peygamber olmak" *ḥatem-i nübüvvet olmağa* MKT 302a/1

ḳatlı-i şābit ol-:"devamlı öldürmek" *ḳatlı-i şābit olmaḳ* MKT 197b/1

neḫ-i sur ol-:"kıyamet kopmak" *neḫ-i sur ola* MKT 318a/4

Bu yapının yabancı kökenli kelimelerin üzerine olumsuzluk (+sUz) eki gelmesi ile kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

‘aḳılsuz ol-:"aklı başında olmamak, ahmak olmak" *‘aḳılsuz olan* MKT 14a710

ḥacatsuz ol-:"müstağni olmak, ihtiyaç duymamak" *ḥacatsuz oldu* TİEM 40 280b/6

Bu yapının Türkçe kökenli kelimelerin üzerine olumsuzluk (+sUz) eki gelmesi ile kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

arusuz ol-:"kötü olmak, elverişli olmamak" *arusuz oldu* TİEM 40 73b/7

dilsüz ol-:"konuşamamak, dilsiz olmak" *dilsüz oldılar* M KT 3a/8

dişsüz ol-:"susmak, sessiz durmak" *dişsüz olun* TİEM 40 241a/1

gensüz olm-:"mecbur tutulmak, çaresiz kalmak" *gensüz olma* TİEM 40 12b/8=2/173

gözsüz ol-:"görmemek" *gözsüz oldılar* MKT 3a/8, *gözsüz oldılar* TİEM 40 55a/5

gümensüz ol-:"tam inanmak, şüpheye düşmemek" *gümensüz olalar* TİEM 40 53a/11

korkusuz ol- "korkudan emin olmak" *korkusuz olası* TİEM 40 18b/2

ümitsüz ol-: "ümitsiz plmak, ümidi kesmek" *ümitsüz oldu* TİEM 40 149b/9

Bu yapının ikilemeler ile kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

bölük bölük ol-:"ayrılmak, parçalanmak" *bölük bölük oldılar* MKT 44a/10; *bölük bölük oldılar* TİEM 40 156b/5, *bölük bölük oldılar* BKT 219a/2

dürlü dürlü ol-:"çeşitli olmak, muhtelif olmak" *dürlü dürlü ol* TİEM 40 248b/2

karşı karşı ol-:"karşı karşıya bulunmak, karşılıklı oturmak" *karşı karşı olıcılarken* TİEM 40 237a/2

kat kat ol-:"birbiri üstüne yığılmak, kümelenmek" *kat kat olmuş* TİEM 40 250b/8

pāre pāre ol-:"parçalanmak" *pāre pāre olma* TİEM 40 95b/2

Bu yapının sıfat fiil (-an, -gan, -ıcı, -maz, -mış, -'r) ekleriyle ile kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

-An

şek eyleyen ol-:"şüphelenmek" *şek eyleyen olma* MKT 16a/8

-GAn

yalgan ol-:"yalanlamak" *yalgan olganı* MKT 41b/5

-IcI

ayırıcı ol-:"ayırarak" *ayırıcı olduğu* MKT 20a/1

beşaret eyleyici ol-:"müjdelemek" *beşaret eyleyici olduğu* MKT 11a/1

beyān eyleyici ol-:"açıklamak" *beyān eyleyici olduğu* MKT 11a/1

fesād eyleyici ol-:"bozgunculuk yapmak, fitne çıkarmak" *fesād eyleyici olduğunuz* MKT 283b/3

girçekleyici ol-:"doğrulamak" *girçekleyici olduğu* MKT 11a/1
 hasāret eyleyici ol-:"ziyana uğratmak" *hasaret eyleyici oldısız* MKT 347a/3
 hidāyet eyleyici ol-:"doğru yolu göstermek" *hidāyet eyleyici olduğu* MKT 342a/10
 hüküm eyleyici ol-:"karar vermek" *hüküm eyleyici olmasaydı* MKT 245a/10
 isteyici ol-:"dilemek, istemek" *isteyici olduğunı* MKT 206a/2
 korkuducu ol-:"korkutmak" *korkuducu ola* MKT 252b/5
 naşihat eyleyici ol-:"öğüt vermek, nasihat etmek" *naşihat eyleyici olduğu* MKT 342a/10
 nuşret eyleyici ol-:"yardım etmek" *nuşret eyleyici olunuz* MKT 408a/7
 rucū' eyleyici ol-:"geri dönmek" *rucū' eyleyici oldukları* MKT 288b/9
 şabr eyleyici ol-:"sabr etmek" *şabr eyleyici olsa* MKT 128b/7
 secde eyleyici ol-:"secde etmek" *secde eyleyici olmadı* MKT 182a/10
 şek eyleyici ol-:"şüphelenmek" *şek eyleyici olma* MKT 99a/5
 şükr eyleyici ol-:"şükr etmek" *şükr eyleyici olduğunuz* MKT 306b/8
 yalancı ol-:"yalan söylemek" *yalancı olsa* MKT 245a/6
 yalanlayıcı ol-:"yalanlamak" *yalanlayıcı olsa* MKT 395a/11
 yaradıcı ol-:"yaratmak" *yaradıcı olmaya* MKT 385a/4
 zulm eyleyici ol-:"zulm etmek, kötülük yapmak" *zulm eyleyici olduğunuz* MKT 6a/6

-miş

açılmış ol-:"açılmak" *açılmış olur* MKT 337a/6
 aşmış ol-:"asmak" *aşmış olup* MKT 74a/3
 ayrılmış ol-:"ayrılmak" *ayrılmış olsa* MKT 56b/10
 bağlanmış ol-:"bağlanmak" *bağlanmış ola* MKT 253a/2
 baralanmış ol-:"dağılıp parçalanmak" *baralanmış olurıdı* MKT 382b/11
 bilmiş ol-:"bilmek, anlamak" *bilmiş olunuz* MKT 2b/9, *bilmiş olalar* BKT 201b/6
 bitmiş ol-:"yetişmek" *bitmiş ola* MKT 31a/11
 çıkmış ol-:"dışarı çıkmak" *çıkmış olsanız* MKT 405a/7
 degmiş ol-:"ulaşmak" *degmiş ola* BKT 44a/2
 düşmüş ol-:"düşmek" *düşmüş ola* MKT 443a/2
 evlenmiş ol-:"evlenmek" *evlenmiş olduğunuz* MKT 74b/11
 eyitmiş ol-:"söylemek, demek" *eyitmiş olurbiz* MKT 204b/1, *eyitmiş olsam* BKT 126b/6
 farz eylemiş ol-:"dine göre yapılması gerekli olan emirler yerine getirmek" *farz eylemiş olsanız* MKT 27a/7

- geçmiş ol-:**"geçmek, eskimek" *geçmiş olsa* MKT 56b/10, *geçmiş olsa* BKT 80b/2
- gelmiş ol-:**"gelmek" *gelmiş ola* MKT 366a/11
- getürmüş ol-:**"getirmek" *getürmüş olsağuz* MKT 126a/9
- iftirā eylemiş ol -:**"iftira etmek, suçlamak" *iftirā eylemiş olurbiz* MKT 112b/10
- işlemiş ol-:**"yapmak, yerine getirmek" *işlemiş olsa* MKT 37b/2
- imān getürmüş ol-:**"inanmak, iman etmek" *imān getürmüş olsalar* MKT 25a/11
- konmuş ol-:**"yerleşmiş olmak" *konmuş olur* MKT 435b/6
- melāmet eylenmiş ol-:**"kınanmak, ayıplanmak" *melāmet eylenmiş olursın* MKT197a/6
- mevcūd eylemiş ol-:**"var olmak, hazır olmak" *mevcūd eylemiş oldılar* MKT 113a/6
- murdār olmuş ol-:**"pis olmak, kirlenmek" *murdār olmuş olsa* MKT 101b/3, *murdār olmuş olsa* BKT 146b/7
- olmuş ol-:**"olmak, meydana gelmek" *olmuş ola* MKT 31b/4
- ölmiş ol-:**"ölmek" *ölmiş olsa* MKT 102a/10
- öldürmüş ol-:**"öldürmek" *öldürmüş olsalar* MKT 78b/1
- söylemiş ol-:**"söylemek, demek" *söylemiş ol* MKT 112b/10
- tefrīt eylemiş ol-:**"eksik kalmak" *tefrīt eylemiş olsa* MKT 117b/7
- unudulmuş ol-:**"unutulmak" *unudulmuş olayıdum* MKT 213b/2
- virilmiş ol-:**"vermek" *virilmiş olsa* MKT 158a/5, *vèrmüş olsağuz* BKT 79b/6
- yağmur yağmış ol-:**"yağmur yağmak" *yağmur yağmış ola* MKT 31a/11
- yakın olmuş ol-:**"yakın olmak, yaklaşmak" *yakın olmuş ola* BKT 179a/2
- yırtılmış ol-:**"yırtılmak" *yırtılmış olsa* MKT 164b/5
- yitmiş ol-:**"yetmek, kafi gelmek" *yitmiş olmaya* MKT 207a/5

-mAz

- bilmez ol-:**"bilmemek, anlamamak" *bilmez oldılar* MKT 11a/8
- feh̄m eylemez ol-:** (Ar.+T) "anlamamak" *feh̄m eylemez oldılar* MKT 208b/6
- görmez ol-:**"görmemek, fark etmemek" *görmez olur* MKT 59b/10, *görmez olmaz* TİEM 40 160a/6
- görünmez ol-:**"fark olunmamak, görünmemek" *görünmez oldu* MKT 307b/1
- güci yitmez ol-:**"muktedir olamamak, yapamamak" *güci yitmez olur* MKT 207a/6
- işidmez ol-:**"işıtmemek" *işidmez olurlar* MKT 3b/1

-°r

- aķar ol-:**"akmak" *aķar ola* MKT 31b/3

bekler ol-:"beklemek" *bekler olsañuz* BKT 549b/2

söyler ol-:"söylemek, demek" *söyler ola* MKT 289a/5

görür ol-:"görmek, fark etmek" *görür oldı* MKT 170b/2

Bu yapının isim çekim ekleriyle kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

aşağası yukarı ol-:"al üst olmak" *aşağası yukarı olup* BK T318a/2

arğa ol-:"yardım etmek, desteklemek" *arğa oldılar* MKT 300a/2, *arğa olsa* BKT 309b/1

aşşısı ol-:"yararı dokunmak, faydası olmak" *aşşısı olsa* BKT 639a/2

ayruksı ol-:"muhalif olmak, muhalefet etmek" *ayruksı olam* TİEM 40 108b/9

bir yaña ol-:"ayrılmak, uzaklaşmak, ilgisini kesmek" *bir yaña olalar* TİEM 4042a/3

ihrāmda ol-:"hac için hazırlanmak, özel giyisi giymek" *ihrāmda olsañuz* BKT 123a/5

ilerü ol-:"geçmek, önceden olmak" *ilerü oldı* TİEM 40 152b/3

kıyāmda ol-:"ayakta durmak" *kıyāmda oldukları* MKT 331b/2

nikāhda ol-:"evli durumda olmak" *nikāhda olan* BKT 80b/2

payandan ol-:"kefil olmak, himayesine almak" *payandan olalar* TİEM 40

sergerdan ol-:"şaşırmak, şaşkına dönmek" *sergerdan olalar* TİEM 40 65b/11

sonra ol-:"ilerde olmak, sonuçlanmak" *sonra olasına* TİEM 40 73a/8

yağa ol-:"boyuna dolanmak" *yağa olup* MKT 51a/10

yolda ol-:"yolda olmak, yolcu olmak" *yolda olsañuz* MKT 59a/8

yukarı ol-:"yüksekte olmak" *yukarı oldılar* MKT 137a/5, *yukarı olsa* BKT 77b/3

Bu yapının yabancı kökenli kelimeler üzerine isimden isim yapım ekleri gelmesiyle ekleriyle kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

‘ayblu ol-:"kusurlu olmak" *‘ayblu olmaksuz* MKT 275a/4

ayiletli ol-:"aileye sahip olmak" *ayiletli olğana* MKT 53b/11

ażamatlu ol-:"mukaddes olmak" *ażamatlu olmış* TİEM 40 122b/8

bereketlü ol-:"bereketli olmak, mübarek olmak" *bereketlü olmış* TİEM 40 170a/8

ğabarlu ol-:"fısrkında olmak, bilmek, muttali olmak" *ğabarlu olmadılar* TİEM 40 167b/9

ğacatlu ol-:"muhtaç olmak, ihtiyaç duymak" *ğacatlu olalar* TİEM 40 153b/2

ğayırlu ol-:"iyilik sahibi olmak" *ğayırlu ola* MKT 23b/8, *ğayırlu oldı* TİEM 40 162a/11

ğuvvetlü ol-:"güçlü olmak, kuvvetli olmak" *ğuvvetlü ola* MKT 376b/3, *ğuvvetlü olur* BKT 555b/4

lezzetlü ol-:"tatlı olmak, lezzetli olmak" *lezzetlü olurlardı* MKT 438a/3

meşakkatli ol-:"sıkıntılı olmak" *meşakkatli olsa* MKT 149b/6

şüretli ol-:"yaratılmak, şekillendirmek" *şüretli olmuş* MKT 182a/5, *şüretli olmuş* BKT 278a/3

şeklü ol-:"şüpheye düşmek" *şeklü olmaya* TİEM 40 276a/5=74/31

şerlü ol-:"kötü olmak" *şerlü ola* MKT 23b/9, *şerlü ola* BKT 33a/4

tâcirlik ol-:"ticaretle uğraşılmak" *tâcirlik olsa* MKT 33b/10

Bu yapının Türkçe kökenli kelimeler üzerine isimden isim yapım ekleri gelmesiyle ekleriyle kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

ayru barmaqlı ol-:"çift tırnaklı olmak" *ayru barmaqlı olmaya* TİEM 40 68b/2

azğun ol-:"doğru yoldan ayrılmak" *azğun oldu* MKT 120b/4 , *azğun olmadı* BKT 567b/7

başlu ol-:"yaralanmak" *başlu olmak* TİEM 40 31b/11

beñdeş ol-:"denkleşmek" *beñdeş oldu* TİEM 40 23b/1, *beñdeş oldu* BKT 264b/3

bilmeklü ol-:"bilmiş olmak, bilmek" *bilmeklü olası* TİEM 40 264a/1

birlik ol-:"birlik olanlara" BKT 203a/7

dileklü ol-:"istek sahibi olmak, ir şeyi isteyebilmek" *dileklü ol* TİEM 40 201b/11

gizlü ol-:"gizlenmek, gizli kalmak" *gizlü oldu* TİEM 40 71b/9

görklü ol-:"güzel olmak" *görklü oldu* TİEM 40 40b/2

gümenlü ol-:"şüphe içinde olmak, şüphelenmek" *gümenlü olurlar* TİEM 40 169a/6

işci ol-:"hizmet etmek, bir şey karşılığında çalışmak" *işcüm olası* TİEM 40 185a/3

ķarağılık ol-:"karanlık basmak" *ķarağılık olsa* MKT 3b/1

ķarañulık ol-:"kararmak" *ķarañulık oldu* MKT 95a/6

ķardaş ol-:"kardeş olmak" *ķardaş olduğunuz* MKT 44a/6

ortak ol-:"ortak olmak" *ortak ol* TİEM 40 136b/1

süñük ol-:"kemik haline getirmek" *süñük olsavuz* MKT 242b/9

tolu ol-:"dolu olmak" *tolu olur* MKT 356a/11

ululıklı ol-:"büyük ve heybetli olmak" *ululıklı olmayasın* TİEM 40 135a/2

uyanuk ol-:"uyanık durmak, geceleyin namaza kalkmak" *uyanuk ol* TİEM 40 137a/7

yahutlu ol-:"umduğuna erişmek, gözü aydın olmak" *yahutlu oldu* TEİM 40 150a/1

yazuķlı ol-:"günah işlemek" *yazuķlı oldılar* MKT 87a/2

yoldaş ol-:"arkadaş olmak" *yoldaş olsa* MKT 209b/9

yüklü ol-:"hamile olmak" *yüklü oldu* MKT 121b/10

Bu yapının zarf fiil ekleriyle kurulan *ol-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:
ileyince ol-:"önüne geçmek, önüne düşmek" *ileyince ola* TİEM 40 109a/10

4.1.129 *olın-*: "olunmak, edilmek"

Bu yapının yabancı kökenli kelimeler *olın-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

‘*arz olın-*':"arzedilmek" ‘*arz olınalar* TİEM 40 203a/4

‘*arza olın-*':"arzedilmek, gösterilmek" ‘*arza olındılar* TİEM 40 141b/6

azād olın-':"azad edilmek, hürriyetine kavuşturulmak" *azād olınmış* TİEM 40 25a/5

beyān olın-':"açıklanmak" *beyān olınmış* TİEM 40 66a/6

binā olın-':"yapılmak, bina edilmek" *binā olın* TİEM 40 186a/10

bellū olın-':"belli edilmek, işaretlenmek" *bellū olınmış* TİEM 40 108b/1

duhul olın-':"cinsi münasebette bulunulmak" *duhul olınmışlarken* TİEM 40 17a/4

endāze olın-':"takdir ve tayin edilmek" *endāze olındı* TİEM 40 252b/3

ebed olın-':"ebedi hayata kavuşmak" *ebed olınmışlar* TİEM 40 277b/10

eşkere olın-':"meydana çıkarılmak, açığa vurulmak" *eşkere olına* TİEM 40 283b/8

hacat olın-':"ihtiyaç duyulmak" *hacat olın* TİEM 40 290a/5

halāl olın-':"meşru ve halal kılınmak" *halāl olındı* TİEM 40 48b/2

halıfa olın-':"tasarruf hakkı verilmek, vekil olunmak" *halıfa olınmışlar* TİEM 40 257a/1

harām olın-':"yasaklanmak, haram kılınmak" *harām olındı* TİEM 40 26a/3

haşıl olın-':"derlenip toparlanmak, ortaya çıkarılmak" *haşıl olındı* TİEM 40 288a/6

hayāl olın-':"öyle görünmek, gibi gelmek" *hayāl olınurdu* TİEM 40 150a/2

hazır olın-':"hazır bulundurulmak" *hazır olındı* TİEM 40 45a/2

helāk olın-':"yok edilmek, mahvedilmek, felakete uğratılmak" *helāk olınsız* TİEM 40 114b/2

hisāb olın-':"hesaba çekilmek, hesabı görülmek" *hisāb olına* TİEM 40 282b/9

hor olın-':"hakir ve zelil kılınmak, hakarete uğratılmak" *hor olındı* TİEM 40 259a/4

hoşnud olın-':"kendisinden razı olunmak, rızayı hak etmek" *hoşnud olınmışlardan* TİEM 40 227b/9

hüküm olın-':"neticeye bağlanmak, olup bitmek" *hüküm olınaydı* TİEM 40 62a/9

‘*iķab olın-*':"eziyet edilmek" ‘*iķab olındı* TİEM 40 160b/11

imin olın-':"korkulmamak, kendisinden emin olunmak" *imin olın* TİEM 40 272b/3

inķār olın-':"inkar edilmek" *inķār olınayalar* TİEM 40 29b/7, *inķār olınmaz* 63b/2

- ırak olun-**:"uzaklaştırılmak, kurtarılmak" *ırak olına* TİEM 40 286a/5
- ķabūl olun-**:"kabul edilmek" *ķabūl olındı* TİEM 40 230b/2, *ķabūl olunur* BKT 300b/7
- lāyık olun-** "layık kılınmak, layık olacak şekilde yaratılmak" *lāyık olına* TİEM 40
- lāzım olun-** "mükellef tutulmak" *lāzım olunmaya* TİEM 40 17b/9
- ma' d olun-**:"hazırlanmak" *ma' d olunmuş* TİEM 40 198a/1
- mağlūb olun-**:"yenilmek" *mağlūb olunmuşlardan* TİEM 40 214b/1
- melāmat olun-**:"kınanmak" *melāmat olunmuşken* TİEM 40 270b/10
- minnet olun-**:"başa kakılmak" *minnet olunmamış* TİEM 40 269b/10
- milκ olun-**:"sahip olunmak, tasarruf altında bulunmak" *milκ olunmuşdur* TİEM 40 130a/2=16/75
- muħkem olun-**:"sağlamlaştırmak, muħkem kılınmak, korunmak" *muħkem olındı* TİEM 40 103b/5
- muħtāc olun-**:"ihtiyacı olmak" *muħtāc olunur* MKT 103b/5
- mutı' olun-** : "emrine verilmek, istifadesine sunulmak" *mutı' olındı* TİEM 40 277b/7
- nehy olun-**:"yasaklanmak, men edilmek" *nehy olunan* MKT 106a/6
- raħmet olun-**:"merhemet uğranılmak" *raħmet olına* BKT 478a/6
- rāzī olış-**:"birbirine rıza göstermek, anlaşmak" *rāzī olışdılar* TİEM 40 17b/6
- recā olun-**:"nezaketle istenmek" *recā olunurdu* MKT 158a/3
- řāfi olun-**:"saf olmak, süzölmek" *řāfi olunmuş* TİEM 40 242a/6
- selāmat olun-**:"salim olmak" *selāmat olunmuşdur* TİEM 40 6a/8
- siħr olun-**:"büyölenmek, aldatılmak" *siħr olunmuşlar* BKT 400b/4
- siħr olun-**:" büyülenmek, aldatılmak " *siħr olunduķ* BKT 277a/2
- řād olun-**:"sevinmek, mesrur ve mes'ut olmak" *řād olınalar* TİEM 40 192b/9
- şükr olun-**:"teşekküre değer olmak, beğenilmek" *şükr olunmuş* TİEM 40 231a/3
- tamām olun-**:"tamamlanmak" *tamām olundu* BKT 272a/5
- tamām olun-**:"tamamlanmak, sona erdirilmek" *tamām olına* TİEM 40 152a/2
- terk olun-**:"unutulmak, ihmal edilmek, terkedilmek" *terk olınasın* TİEM 40 152b/1
- vācīb olun-**:"farz kılınmak, emredilmek" *vācīb olunmuş* TİEM 40 196a/2
- va' de olun-**:"söz verilmek" *va' de olun* MKT 439a/5, *vade olunan* BKT 362a/2
- vahy olun-**:"haber verilmek, bildirilmek" *vahy olına* MKT 122b/6, *vahy olunmamışken* BKT 139b/5
- za' if olun-**:"zayıflanmak" *za' if olınanlar* BKT 465a/5
- aru olun-**:"tertemiz olmak" *aru olunmuş* TİEM 40 50b/8

barabar olun- : "bir edilmek, yeksan edilmek" *barabar olına* TİEM 40 38b/7

va‘de olun- : "söz verilmek" *va‘de olunan* MKT 262b/10, *va‘de olunan* TİEM 40 182b/9,
va‘de olunan 337b/5

eceli tamām olun- : "zamanı bitmek, ölüm vakti gelmek" *eceli tamām olına* TİEM 40
18b/2

Bu yapının Türkçe kökenli kelimeler *olun-* yapıları birleşik fiill örnekleri
aşağıdadır:

berk olun- : "sağlam ve muhkem olmak" *berk olunmuş* TİEM 40 26b/1

esrük olun- : "sarhoş edilmek, aklı başından alınmak" *esrük olunurlar* TİEM 40 212b/8

ortak olun- : "şerik koşulmak" *ortak olına* TİEM 40 39a/7

toprak olun- : "toprak haline getirilmek" *toprak olınalardı* TİEM 40 38b/7

yiyni olun- : "hafifletilmek" *yiyni olunmaya* TİEM 40 7a/9

4.1.130 otla- : "otlamak, bol bol yemek"

gice otla- : "geceleyin otlamak" *gice otladı* TİEM 40 155b/11

4.1.131 otur- : "oturmak"

barābar otur- : "karşılıklı oturmak" *baraber oturmuşlar* TİEM 40 212b/6

dizi üzere otur- : "diz çökmek" *dizi üzere oturma* TİEM 40 238b/2

karşu karşu otur- : "karşı karşıya oturmak" *karşu karşu oturma* TİEM 40 124b/10

odı otur- : "ateşi sakinleşmek, hafiflemek, sönmek" *od oturma* TİEM 40 138a/6

4.1.132 oyna- : "oynamak, eğlenmek"

ķimār oyna- : "kumar oynamak" *ķimār oynamaķdan* MKT 24a/8, *ķimār oynamaķ* TİEM
40 56b/3, *k(u)mar oynamaķdan* BKT 33b/6

4.1.133 öde- : "ödemek, vermek"

‘ibadet öde- : "ibadetle meşgul olmak" *‘ibadet ödemekde* MKT 325a/3

4.1.134 öl- : "ölmek"

yürekleri öl- : "imanı zayıflamak" *yürekleri ölenleri* BKT 362b/5

4.1.135 ört-: "örtmek, gizlemek, saklamak"

arıt dakı ört-: "silme, hesaba katmamak, örtmek" *arıda dağı örte* TİEM 40 219b/11

ton örtün-: "örtüyü bürünmek" *ton örtünmiş* TİEM 40 275b/8

4.1.136 öt-: "geçmek, aşmak"

söz öt-: "şiiir söylemek" *söz ötdi* BKT 368a/3

4.1.137 şakla -: "korumak, muhafaza etmek"

adl şakla-: "adalete riayet etmek, hakkı gözetmek" *adl şaklamağıla* TİEM 40 13a/11

ferclerin şakla-: "zinadan sakınmak" ferclerin şaklasunlar BKT 378b/4

hurmat şakla-: "yasağa riayet etmek, yasağa saygı göstermek" *hurmat şaklamazlarisa*
TİEM 40 14b/2

4.1.138 şal -: "bırakmak, salıvermek"

otlağa şal-: "otlağa salıvermek" *otlağa şalasız* TİEM 40 126a/11

4.1.139 şavaş-: "savaşmak"

katı şavaş-: "çok mücadele etmek" *katı şavaşlu* TİEM 40 148a/3

4.1.140 sevin-: "sevinmek, sevinç duymak"

katı sevin-: "çok sevinmek, şımarmak" *katı sevinmekden* TİEM 40 135a/2

4.1.141 şı-: "kırmak, bozmak, yenmek, meğlub etmek"

‘ahdi şı-: "yeminden dönmek" *‘ahdi şımazlar* BKT 265a/7

‘ahdı şı-: "ahdi bozmak, yemininden dönmek" *‘ahdı şırsa* TİEM 40 244a/2

andı şı-: "yemini bozmak, yeminden dönmek" *andın şıya* TİEM 40 56a/8

şavl şı-: "yeminini bozmak, sözünde durmamak" *şavl şırlar* TİEM 40 77b/9

murād sı-: "arzusunu yerine getirmek" *murād sıyıcılaruz* TİEM 40 77a/9

4.1.142 şındur-: "yemin bozmak"

‘ahd şındur-: "andlaşmayı bozdurmak, yeminden döndürmek" *‘ahd şındururlar* MKT
4a/7

and şındur-: "yemin bozdurmak" *and şındurur* MKT 11a/5

andu şındur-: "yemini bozmak, yeminden dönmek" *andu şındurur* BKT 15a/3

4.1.143 şor-: "sormak"

hüküm şor-:"işin aslını anlamak için sormak" *hüküm şorma* TİEM 40 140a/10

4.1.144 söyle-: "söylemek, demek"

arğun söyle-:"fısıldaşmak, gizlice söylemek" *arğun söyleyiciler* TİEM 40 84a/7

çivşeyü söyle-:"fısıltı halinde konuşmak, fısıldaşmak" *çivşeyü söylemekden* TİEM 40 259a/9

fayıdasuz söz söyle-:"manasız söz söylemek, gürültü koparmak" *fayıdasuz söz söylen* TİEM 40 227b/11

gice söz söyle-:"geceleyin konuşmak, gece sohbeti yapmak" *gice söz söylerken* TİEM 40 164a/6

girçek söyle-:"doğru söylemek" *girçek söyledün* TİEM 40 180b/1

gizlü söyle-:"gizlice söylemek, fısıldamak" *gizlü söyler* TİEM 40 66a/3

göñül ile söyle-:"aklından geçirmek, düşünmek" *göñül ile söyledi* TİEM 40 148a/9

katı söyle-:"azarlamak" *katı söyleme* BKT 301a/6

herze söyle-:"saçma sapan, yalan yanlış konuşmak" *herze söyledünüz* TİEM 40 164a/6

toğru söyle-:"doğru söylemek" *toğru söyledi* TİEM 40 28b/3

el sun-:"el uzatmak" *el sunmağın* TİEM 40 118a/4

el sür-:"elini sürmek" *el sürici* TİEM 40 47b/9

4.1.145 tap-: 1- "bulmak, karşılaşmak"

2- "ibadet etmek"

hidāyet tap-:"doğru yolu bulmak" *hidāyet taparsız* BKT 382b/7

ılduza tap-:"yıldızlara tapmak" *ılduza tapıcılar* TİEM 40 55a/1

4.1.146 tile-: "istemek, dilemek"

destūr tile-:"izin istemek" *destūr tilemeye* TİEM 40 90b/11

4.1.147 tur-: "durmak"

girü tur-:"yapmamak, geri durmak" *girü tur* TİEM 40 106a/9

‘ibādetde tur-:"ibadetle meşğul olmak" *‘ibādetde turan* BKT 481b/1

namāzı turur-:"namazı dosdoğru kılmak" *namāzı tururuş* TİEM 40 4b/3

4.1.148 tut-: "yakalamak, tutmak"

lezzet tut-: "tat almak, hoşlanmak" *lezzet tütücülarken* TİEM 40 235a/7

manfa'at tut-: "fıdalanamak" *manfa'at tutası* BKT 266a/

namāz tūr-: "namazı dosdoğru nasib kılmak" *namāz tūrucı* BKT 274b/4

tanık tut-: "şahit getirmek, şahit tutmak" *tanık tutuğuz* BKT 47a/7

4.1.149 uğra-: "niyetlenmek, karar vermek"

belaya uğra-: "başına bir felaket gelmek" *belaya uğrarsız* MKT 52a/1

belaya uğrat-: "başına bir felaket getirmek" *belaya uğratdılar* MKT 439a/11

ğazaba uğra-: "öfkeye maruz kalmak" *ğazaba uğrar* MKT 49b/5

hışma uğra-: "öfkelenmek" *hışma uğrar* MKT 193a/5

4.1.150 ur-: "vurmak, çarpmak"

agaç ur-: "sopa ile dövmek, dayak atmak" *agaç urmağı* TİEM 40 52a/9

bunyad ur-: "bina inşa etmek" *bunyad urun* TİEM 40 213b/5

diz ur-: "diz çökmek" *diz urup* MKT 113a/5

dizlerin ur-: "diz çökmek" *dizlerin urur* BKT 244a/5

meşel ur-: "misal getirmek" *meşel ura* TİEM 40 3b/3

mevc ur-: "dalgalandırmak, yayılmak" *mevc urur* MKT 388a/10

murād ur-: "istemek" *murād urmağdan* MKT 127a/11

muşt ur-: "yumruk vurmak" *muşt urdı* TİEM 40 184a/8

mühr ur-: "mühür basmak, mühürlemek" *mühr urdı* TİEM 402b/2, *mühr urdı* BKT 539b/5

meşel(ler) ur-: "örnek vermek, örnek gösterilmek" *meşeller urdı* BKT 291a/6

mavc ur-: "dalgalamak" *mevc ururlar* BKT 324a/7

ray ur-: "görüş bildirmek" *rāy urup* BKT 251b/6

tekye ur-: "yaslanmak, dayanmak" *tekye uralar* TİEM 40 233b/11

terkin ur-: "kendinden geçirmek, akli başından almak, içine işlemek" *terkin urdı* TİEM 40 12a/8

yardım ur-: "yardım etmek" *yardım ur* MKT 273a/8

4.1.151 urul-: "yapılmak, vurulmak"

meşel urıl-: "misal getirilmek, açıklanmak" *meşel urıldı* TİEM 40 161b/4

minnet urul-:"başa kakılmak" *minnet urılmamış* TİEM 40 283a/4

mühr urul-:"mühür basılmak" *mühr uruldu* TİEM 40 265a/4, *mühr uruldu* BKT 208a/5

meşel urul-:"örnek verilmek" *meşel uruldu* BKT 365a/2

zillet urul-:"alçaltmak, alçaklık damgası vurmak" *zillet urula* MKT 44b/10

4.1.152 urunıl-: "vurulmak"

mühr urunıl-:"mühür basılmak" *mühr urunıldı* TİEM 40 93b/10

temel urunıl-:"kurulmak, teisi edilmek" *temel urunıldı* TİEM 40 95a/9

4.1.153 uy-: "uymak, tabi olmak"

hevasına uy-:"nefsine aldanmak" *hevasına uydu* BKT 316a/6

4.1.154 uyukla-: "uyuklamak"

uyku uyukla-:"uyumak" uyku uyuklamaz BKT 41b/1

4.1.155 uzat-: "artırmak, uzatmak"

el uzat-:"saldırmak" el uzatmağa BKT 108a/5

kol uzat-:"saldırmak" *kol uzatdursın* MKT 273b/7, *kol uzatsağuz* BKT 399b/4

kolıñı uzat-:"kötülük amacıyla teşebbüs etmek" *kolıñı uzatsağ* 111a/5

kolımı uzat-:"kötülük amacıyla teşebbüs etmek" *kolımı uzatmazmen* BKT 111a/5

4.1.156 ür-: "üfürmek"

nefes ür-:"soluk alıp vermek, teneffüs etmek" *nefes üre* TİEM 40 281a/10

4.1.157 var-: "gitmek, ulaşmak, varmak"

ardınca var-:"peşinden gitmek, takip etmek" *ardınca var* TİEM 40 198b/5

buyruk işdeşü var-:"muhakeme ve mürafaa için başvurmak, bir işin hali için müracaat etmek" *buyruk işdeşü varalar* TİEM 40 40a/2

fesāda var-: "bozulmak, düzeni değişmek" *fesāda varayrdı* TİEM 40 164a/8, *fesāda varurdı* BKT 371b/1

ğazaya var-:"savaşa gitmek" *ğazaya varıcılar* TİEM 40 95b/7

hacata var-:"tabii hacetini gidermek" *hacata varıcağ* TİEM 40 95a/10

ilerü var-:"öne geçmek, ileri geçmek" *ilerü varman* TİEM 40 245b/7

ilm okıyu var-:"ilim tahsil etmek için yola çıkmak" *ilm okıyu varıcılar* TİEM 40 95b/7

izce var-:"iz üzere gitmek, izi takip etmek" *izce varmak* TİEM 40 142b/7

buyruk işdeşü var-:"muhakeme ve mürafa için başvurmak" *buyruk işdeşü varalar* TİEM 40 40a/2

4.1.158 **vér-:** "vermek, ödemek, ihsan etmek"

Bu yapının yabancı kökenli kelimeler *vér-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

amān vér-:"himaye etmek, korumak" *amān v(é)r* BKT 194a/3

āşikāre vér-:"açıklamak, açığa vurmak" *āşikāre vérseñüz* BKT 44b/7

bereket vér-:"nimet ve bolluk vermek" *bereket v(é)rdi* BKT 514b/4

cevāb vér-:"karşılık vermek, cevap vermek" *cevab vérdiler* BKT 292b/7

cezā vér-:"cezalandırmak" *cezā vérecekdür* BKT 294a/6

cizye vér-:"vergi ödemek" *cizye vérince* BKT 198a/2

destür vér-:"izin vermek" *dest(ü)r v(é)rdi* BKT 224b/7

ecir vér-:"mükafatlandırmak" *ecir vérmegi* BKT 455a/6

emānet vér-:"geçici bir süre için vermek" *emānet v(é)rgene* BKT 47b/4

fetva vér-:"yorumlayarak, açıklamak" *fetva v(é)rür* BKT 105a/3

fidā vér-:"fidye vermek" *fidā v(é)rdük* BKT 486a/5

haber vér-:"bildirmek, anlatmak" *heber v(é)rdi* BKT 604a/6

harac vér-:"vergi vermek" *harac vérelüğ mi* BKT 323b/6

hidayet vér-:"doğru yolu göstermek" *hidayet vérdük* BKT 515b/4

hüküm vér-:"kara vermek, yetkili kılmak" *hüküm vérdük* BKT 254b/6

meded vér-:"yardım vermek" *meded vérür* BKT 372b/5

mut‘a vér-: "boşanan kadına elbise ve eşye vermek" *mut‘a vérmek* BKT 37b/6

mühlet vér-:"belli bir zaman için geri bırakılmak" *mühlet vérdük* BKT 72a/4

müzd vér-:"karşılık vermek, mükâfatlandırmak" *müzd vérirüz* BKT 628a/2

necāt vér-:"kurtarmak" *necāt vérüp* BKT 368a/7

nefes vér-:"soluk vermek" *nefes verüp* BKT 633a/5

ni‘met vér-:"nimet vermek, iyilik etmek, ihsanda bulunmak" *ni‘met vérür* BKT 270b/7

nūr vér-:"ışıklandırmak, aydınlatmak" *nūr vérici* TİEM 40 207b/7

nuşret vér-:"yardım etmek" *nuşret vérmez* BKT 357b/7

‘ömür vér-:"yaşatmak" *‘ömr vérdi* BKT 239b/5

rāy vér-:"görüş vermek" *rāy vérüğüz* BKT 407a/6

rızık vér-:"rızık vermek" *rızık vérdi* BKT 511b/4

- ruḥṣat vēr-**:"izin vermek" *ruḥṣat vérmegile* BKT 620b/4
rüşvet vēr-:"rüşvet vermek" *rüşvet vérüp* BKT 28b/3
ruzi vēr-:"rızklandırmak, nimet vermek" *rüzi v(é)r* BKT 274a/7
şadaḳa vēr-:"sadaka vermek" *şadaḳa vérdi* BKT 643a/4
salavât vēr-:"Hz. Muhammed için dua etmek" *salavât vérünüz* BKT 459a/2
selâm vēr-:"selamlamak, selam vermek" *selâm vérdiler* BKT 240b/6
tamâm vēr-:"tam ve eksiksiz verilmek" *tamâm vérecekdür* BKT 378a/1
ṭalāk vēr-:"boşamak, nikâhlı kadını bırakmak" *ṭalāk véreyin* BKT
tevbe vēr-:"tövbeyi kabul etmek" *tevbe vérdi* BKT 119a/3
tevfik vēr-:"başarıya ulaştırmak, yardım etmek" *tevfik vérsa* BKT 453a/7
zekât vēr-:"zekat vermek" *z(a)kât vére* BKT 26a/7

Bu yapının Türkçe kökenli kelimeler *vér-* yapılı birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- ad vēr-**:"adlandırmak, isim vermek" *ad v(é)rdüm* BKT 53a/3
and vēr-:"yemin etmek" *and v(é)rdi* BKT 257b/6
borç vēr-:"borç vermek" *borç v(é)rmek* BKT 108b/3
bürhân vēr-:"delil vermek" *bürhân vérürbiz* BKT 418a/3
kiriye vēr-:"kiralamak" *kiriye véresin* BKT 417a/2
ögüt vēr-:"öğüt vermek" *ögüt vérdük* BKT 350a/5
salı vēr-:"serbest bırakmak" *salı véresiz* BKT 547a/6
tanuḳ vēr-:"şahitlik etmek" *tanuḳ vérmezler* BKT 392b/4
yardım ver-:"yardım vermek" *yardım vér* BKT 48b/1
yolu ver-:"fidye olarak vermek" *yolu vérelerdi* BKT 265a/4

Bu yapının isimden isim yapım ekleriyle kurulan *vér-* yapılı birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- geñezlik vēr-**:"kolaylaştırmak" *geñezlik vérirbiz* BKT 323a/7
şabırlık vēr-:"sabır vermek" *şabırlık vér* BKT 40b/1

Bu yapının isimden isim çekim ekleriyle kurulan *vér-* yapılı birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- cezāsın vēr-**:"cezalandırmak" *cezāsın vérür* BKT 100a/4

4.1.159 **vèril-**: "verilmek"

cezā vèril-:"cezalandırılmak" *cezā vèrile* BKT 46b/3

cevab vèril-:"karşılık vermek, cevap vermek" *cevāb verildi* BKT 125a/7

destür vèril-:"izin istenilmek" *destür vèrilmez* BKT 292b/3

haber vèril-:"bildirilmek" *haber v(é)rilür* BKT 600b/1

hidāyet vèril-:"doğru yolu gösterilmek" *hidayet vèrilmdi* BKT 61b/2

mühlet vèril-:"geri bırakılmak, mühlet verilmek" *mühlet vèrilenlerdensin* BKT 153a/7

müzd veril-:"ecir vermek" *müzd vèrildi mi* BKT 636a/1

naşīb vèril-:"nasiplendirilmek, payını almak" *naşīb vèrildiler* BKT 84a/7

nuşrat vèril-:"yardım edilmek, yardım görmek" *nuşrat vèrildi* BKT 404a/5

ögüt vèril-:"ögüt verilmek" *ögüt vèrilseler* BKT 482a/1

rızık vèril-:"rızk verilmek" *rızık vèrile* BKT 4b/5

selām vèril-:"selam verilmek, selamlanmak" *selām vèrilseñüz* BKT 90b/5

tamām vèril-:"tam ve eksiksiz verilmek" *tamām vèrilmezsiz* BKT 73a/7

4.1.160 **vir-**: "vermek"

Bu yapının yabancı kökenli kurulan *vir-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

amān vir-:"himaye etmek, korumak" *amān vir* MKT 130b/1, *amān vir* TİEM 40 88a/3

‘atā vir-:"bağışlamak, bağış vermek" *‘atā virdük* MKT 229a/2, *‘atā virmek* TİEM 40 109a/11

‘avn vir-:"yardım etmek" *‘avn virmekde* MKT 123b/11

āvāz vir-:"seslenmek, ses çıkarmak" *āvāz virmek* MKT 125b/8

‘avn vir-:"yardım etmek" *‘avn virmekde* MKT 123b/11

‘azāb vir-:"azap çekmek, ezalandırmak" *‘azāb vir* MKT 304b/8, *‘azāb virici* TİEM 40 133b/11

baḥşış vir-:"bağışlamak, bağış etmek" *baḥşış virmek* TİEM 40 279b/5

bedel vir-:"karşılığını vermek" *bedel virmegiçün* MKT 140b/6

bereket vir-:"nimet ve bolluk vermek" *bereket virdük* MKT116a/3, *bereket virdi* TİEM 40 227a/2

cevāb vir-:"karşılık vermek, cevap vermek" *cevāb virdi* MKT 186b/3, *cevāb virdünüz* TİEM 40 187a/6

cezā vir-:"cezalandırmak" *cezā virdi* MKT 39b/7, *cezā vire* TİEM 40 251b/4

derman vir-:"şifa vermek" *derman virmek* TİEM 40 100b/5

destür vir-:"izin vermek" *destür vir* MKT 135a/3, *destür virme* TİEM 40 77a/3

- düzi vir-**:"tanzim etmek, hazırlamak" *düzi vir* TİEM 40 139a/11
- ecir vir-**:"mükafatlandırmak" *ecir virmek* MKT 65b/1
- emānet vir-**:"geçici bir süre için vermek" *emānet virgen* MKT 34a/5
- feth vir-**:"feth etmek" *feth vire* MKT 81a/2
- fetva vir-**:"yorumlayarak, açıklamak" *fetvā virür* MKT 68b/2, *fetvā virün* TİEM 40 113a/8
- fiṭra vir-**:"sadaka veya fiṭra vermek" *fiṭra virmek* MKT 440b/7, *fiṭra virdi* TİEM 40 284a/6
- fidā vir-**:"fidye vermek" *fidā virdük* MKT 323a/11
- haber vir-**:"bildirmek, anlatmak" *haber vir* MKT 4b/8, *haber virün* TİEM 40 4a1/2/31
- ḥasene vir-**:"iyilik yapmak" ḥasene virürbiz MKT 187b/7
- hidayet vir-**:"doğru yolu göstermek" *hidayet vir* MKT 1b/5
- ḥalās vir-**:"kurtarmak" *ḥalās virse* MKT 289a/2
- ḥikmet vir-**:"hikmet sahibi olmak" *ḥikmet virdi* MKT 67a/9
- ḥükṁ vir-**:"kara vermek, yetkili kılmak" *ḥükṁ virdük* MKT 96a/9
- ‘ıvaz vir-**:"karşılık vermek" *‘ıvaz virmekdür* MKT 5b/11, *‘ıvaz vire* TİEM 40 205b/3
- icārete vir-**:"kiraya vermek" *icārete virmesin* MKT 274b/2
- iḥlās vir-**:"doğrulamak, temize çıkarmak" *iḥlās virür* MKT 129a/4
- ilhām vir-**:"ilham etmek" *ilhām virdük* TİEM 40 183b/7
- izin vir-**:"izin vermek, müsaade etmek" *izin virdi* MKT 148b/7
- izn vir-**:"izin vermek" *izn virmeyince* MKT 247a/2
- keyl vir-**:"ölçerek vermek" *keyl virmek* MKT 167b/3
- ḳuvvat vir-**:"yardımcı olmak, desteklemek" *ḳuvvat virür* TİEM 40 23b/9
- mehr vir-**:"mehir vermek, bedel ödemek" *mehr virmekde* MKT 406b/6
- menfa‘at vir-**:"fayda vermek, yarar sağlamak" *menfa‘at virür* MKT 204b/5
- metā vir-**:"mal vermek, servet sahibi yapmak" *metā virdüğümüz* MKT 224b/2
- merza‘aya vir-**:"emzirtmek" *merza‘aya virmege* MKT 26b/4
- mīrās vir-**:"miras olarak vermek" *mīrās virdi* MKT 337a/8, *mīrās virdi* TİEM 40 200a/9
- mut‘a vir-**:"boşanan kadına elbise ve eşye vermek" *mut‘a virün* TİEM 40 18a/8
- mühlet vir-**:"belli bir zaman için geri bırakılmak" *mühlet virmedisen* MKT 410a/9, *mühlet virmekdür* TİEM 40 22a/4
- naḫaḫa vir-**:"harcamak, yardım olarak vermek, infak etmek" *naḫaḫa virürler* TİEM 40 2a/4
- naşīb vir-**:"nasiplendirmek, payını vermek" *naşīb virmeye* MKT 50b/11

- nebîlik vir-**:"peygamberlik vermek, peygamber yapmak" *nebîlik virdük* MKT 96a/9
- necât vir-**:"kurtarmak" *necât virüp* MKT 240a/8
- nefes vir-**:"soluk vermek" *nefes virüp* MKT 161a/10
- ni‘met vir-**:"nimet vermek, iyilik etmek, ihsanda bulunmak" *ni‘met virdi* MKT 61b/11,
ni‘met virinildiler TİEM 40 121a/7
- nūr vir-**:"ışıklandırmak, aydınlatmak" *nūr virdük* MKT 227b/11, *nūr virici* TİEM 40
207b/7
- nuşret vir-**:"yardım etmek" *nuşret vir* MKT 29a/2
- nuṭṭ vir-**:"konuşmak, nutuk vermek" *nuṭṭ virdi* MKT 346b/9
- ‘ömür vir-**:"yaşatmak" *‘ömür virmedük mi* MKT 314a/8
- raḥmet vir-**:"acımak, merhamet etmek" *raḥmet virdük* MKT 209a/8
- rızḳ vir-**:"rızk vermek" *rızḳ vir* MKT 13b/11
- ruḥṣat vir-**:"izin vermek" *ruḥṣat virmek* MKT 426b/3
- rūzī vir-**:"rızklandırmak, nimet vermek" *rūzī virdi* TİEM 40 210b/3
- ṣadaḳa vir-**:"sadaka vermek" *ṣadaḳa virdi* MKT 429a/8, *ṣadaḳa virevüz* TİEM 40 93a/5
- selām vir-**:"selamlamak, selam vermek" *selām viren* MKT 65a/4, *selām virdiler* TİEM
40 259a/10
- sevāb vir-**:"sevap vermek, karşılık vermek" *sevāb virdi* MKT 48b/1
- şeṣi vir-**:"çözüvermek" *şeṣi vir* TİEM 40 148b/9
- şifa vir-**:"şifa vermek, iyileştirmek" *şifa virür* MKT 131a/7, *şifā virür* TİEM 40 176a/4
- ta‘ām vir-**:"yiyecek vermek, yedirmek" *ta‘ām virmekdür* TİEM 40 259a/2
- tamām vir-**:"tam ve eksiksiz verilmek" *tamām virse* MKT 73a/8
- ṭalāḳ vir-**:"boşamak, nikâhlı kadını bırakmak" *ṭalāḳ viresiz* TİEM 40 18a/7
- tevbe vir-**:"tövbeyi kabul etmek" *tevbe virdi* MKT 401a/7, *tevbe virdi* TİEM 40 259b/8
- tevfiḳ vir-**:"başarıya ulaştırmak, yardım etmek" *tevfiḳ vir* MKT 260b/3, *tevfiḳ virmek*
TİEM 40 27a/7
- ücret vir-**:"ücret vermek, ödemek" *ücret virürmisiz* MKT 114b/1
- verese vir-**:"miras vermek" *verese virdi* MKT 300a/5
- zafer vir-**:"zafer nasip etmek" *zafer virdükden* MKT 375b/5
- zarar vir-**:"zarar vermek" *zarar virdük* MKT 229b/10
- zekāt vir-**:"zekat vermek" *zekāt virdiler* MKT 33a/2

Bu yapının Türkçe kökenli kurulan *vir-* yapıli birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- ad vir-**:"adlandırmak, isim vermek" *ad virdüm* TİEM 40 25a/6
and vir-:"yemin etmek" *and virdi* MKT 52a/4
borç vir-:"borç vermek" *borç virdiler* MKT 397b/5
cân vir-:"ölmek" *cân virdi* MKT 295a/11
dil vir-:"konuşturmak" *dil virdi* MKT 346b/9
diyet vir-:"diyet vermek" *diyet virsün* MKT 64b/6
iş vir-:"iş olarak vermek, meşgele yapmak" *iş virevüz* TİEM 40 44a/7
kulak vir-:"kulak vermek, dinlemek" *kulak virse* MKT 380b/10
müzd vir-:"karşılık vermek, mükâfatlandırmak" *müzd virmek* TİEM 40 4b/1
ödünç vir- "borç virmek, ödünç vermek" *ödünç vire* TİEM 40 18b/8
ögüt vir-:"ögüt vermek" *ögüt virdünise* TİEM 40 177a/6
salı vir-:"serbest bırakmak" *salı virmek* TİEM 40 201b/5
uy vir-:"karşılık vermek, icabet etmek" *uy virürin* TİEM 40 13b/9
ün vir- "seslenmek, bağırarak" *ün virmegi* TİEM 40 265a/6
yol vir-:"yol vermek, yol göstermek" *yol virinca* MKT 55b/7

Bu yapının kelime grupları ile kurulan *vir-* yapıli birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- az mühlet vir-**:"biraz geciktirmek, az azaman vermek" *az mühlet virmek* TİEM 40 283b/11
el üstünlüğün vir-:"kudret ve şeref vermek" *el üstünlüğün virdük* TİEM 40 114a/1

Bu yapının isim çekim ekleriyle kurulan *vir-* yapıli birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- elden vir-**:"bizzat getirip vermek" *elden vireler* TİEM 40 89b/6

Bu yapının isimden isim yapım ekleri ile kurulan *vir-* yapıli birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

- sıklık vir-**:"sıklık çalmak" *sıklık virmek* TİEM 40 84b/10
şabırlık vir-:"sabır vermek" *şabırlık vir* MKT 29a/2

Bu yapının zarf fiil ekleriyle kurulan *vir-* yapıları birleşik fiill örnekleri aşağıdadır:

arturı vir-:"artırmak, çoğaltmak" *arturı vir* TİEM 40 152a/2

genez eyleyü vir-:"kolaylaştırmak" *genez eyleyü vir* TİEM 40 148b/9

4.1.161 viribi-:"göndermek"

ardınca viribi-:"arkasından göndermek" *ardınca viribidük* TİEM 40 7a/10

ilerü viribi-:"önceden göndermek" *ilerü viribidi* TİEM 40 99a/6

4.1.162 viril-:"virilmek"

amān viril-:"himaye edilmek, aman verilmek, yardım görmek" *amān virilmez* TİEM 40 164b/10

cezā viril-:"cezalandırılmak" *cezā virilecek* MKT 449a/11, *cezā virilmeye* TİEM 40224a/7

cevab viril-:"karşılık vermek, cevap vermek" *cevāb virildi* MKT 87a/8

destür viril-:"izin istenilmek" *destür virilmez* MKT 432a/3 *destür virile* TİEM 40167b/1

haber viril-:"bildirilmek" *haber virilür* MKT 411a/3

hidāyet viril-:"doğru yolu gösterilmek" *hidāyet virildi* MKT 233b/7

hisāb viril-:"hesa verilmek" *hisāb virilür* MKT 180a/8

mīrās viril-:"miras olarak verilmek" *mīrās virildi* MKT 351b/2

mühlet viril-:"geri bırakılmak, mühlet verilmek" *mühlet virildi* MKT 182b/3

naşīb viril-:"nasiplendirilmek, payını almak" *naşīb virildi* MKT 36b/8

nuşrat viril-:"yardım edilmek, yardım görmek" *nuşrat virileler* TİEM 40 154b/2

rızk viril-:"rızık verilmek" *rızk virile* MKT 3b/11

ruḥşat viril-:"izin verilmek" *ruḥşat virildi* MKT 235a/5

selām viril-:"selam verilmek, selamlanmak" *selām virileler* MKT 63b/9

şevāb viril-:"sevap verilmek, karşılık verilmek" *şevāb virilmez* MKT 211b/9

tamām viril-:"tam ve eksiksiz verilmek" *tamām virilür* MKT 193b/2

tevfiḳ viril-:"başarıya ulaştırmak" *tevfiḳ virilmedi* MKT 248b/10

4.1.163 virin-:"verilmek"

andurı virin-:"hatırlatılmak, öğüt verilmek" *andurı virineler* TİEM 40 197b/7

arḳa virin-:"yardım görmek" *arḳa virineler* TİEM 40 9b/7

cezā virin-:"cazalandırılmak, karşılık olarak verilmek" *cezā virinemisiz* TİEM 40 183a/7

mühlet virin-:"geri bırakılmak, mühlet verilmek" *mühlet virineler* TİEM 40 12a/4

ögüt virin-:"ögüt verilmek" *ögüt virinürler* TİEM 40 40a/10

ruzi virin-:"rızik verilmek, nimete erdirilmek" *ruzi virinürler* TİEM 40 33a/3

4.1.164 virinil-: "verilmek"

ad virinil-:"adlandırılmak, isim verilmek" *ad virinildi* TİEM 40 277b/9

arğa virinil-:"yardım görmek" *arğa virinilmeyeler* TİEM 40 7a/9

ata virinil-:"bağış verilmek, kendisine ihsanda bulunulmak" *ata virinilmiş* TİEM 40 109a/11

boyun virinil-:"itaat edilmek" *boyun virinile* TİEM 40 40a/7

cevāb virinil-:"karşılık görmek, karşılanmak" *cevāb virinildünüz* TİEM 40 58a/1

cezā virinil-:"cazalandırılmak, karşılık olarak verilmek" *cezā virinilmedi* TİEM 40 282b/5

destūr virinil-:"müsaade edilmek, izin verilmek" *destūr virinile* TİEM 40 94a/2

eksük virinil-:"eksik verilmek, zarara uğratılmak" *eksük virinilmeyeler* TİEM 40 104b/3

ķorķıdu ħabar virinil-:"uyarılmak, korkutulmak, inzar edilmek" *ķorķıdu ħabar virinileler* TİEM 40 123b/1

ħabar virinil-:"bildirilmek, anlatılmak" *ħabar virinilmedi* TİEM 40 251b/8, *ħaber v(ē)rinileler* BKT 275b/6

mīrāş virinil-:"miras olarak verilmek, mirasçı olmak" *mīrāş virinildünüz* TİEM 40 72b/6

mühlet virinil-:"geri bırakılmak, mühlet verilmek" *mühlet virinilmeye* TİEM 40 273a/4, *mühlet virinilmişlerden* BKT 276b/3

nī‘met virinil-:"refaha erdirilmek, nimetlendirilmek" *nī‘met virinildiler* TİEM 40 110a/8

ruzi virinil-:"rızik verilmek" *ruzi virinildiler* TİEM 40 3b/1

ťalaķ virinil-:"boşanmak" *ťalaķ virinilmişleründür* TİEM 40 17a/4

tamām virinil-:"karşığı tam ve eksiksiz verilmek" *tamām virinile* TİEM 40 22a/5

4.1.165 viriş-: "birbirine vermek, birbirine sunmak"

arğa viriş-:"birbirine yardım etmek, yardımlaşmak" *arğa virişdiler* TİEM 40 262b/8

selam viriş-:"birbirine selam vermek, selamlaşmak" *selām viriştiler* TİEM 40 107b/8

4.1.166 vur-: "vurmak"

boyın vur-:bkz boyun-:"öldürmek" *boyın vurma* MKT 420b/9

boyun vur-:"öldürmek" *boyun vuru* BKT 183b/3

diz vur-:"diz çökmek" *diz vura* MKT 112a/1

had vur-:"yayılmak, genişlemek" *had vurma* MKT 246a/4

meşel(ler) vur-:"örnek göstermek" *meşel(ler) vurdı* BKT 272b/5

el virdür-:"güç, kudret vermek, tasarruf sahibi olmak" *el virdürdi* TİEM 40 144a/1

kura vur-:"kura çekmek" *kura vurdı* BKT 487b/4

4.1.167 yağ-: "yağmak"

taş yağdur- :"taş yağdırmak" taş yağdurucu TİEM 40 136b/6

yağmur yağ-:"yağmur yağmak" *yağmur yağa* MKT 31b/1

yağmur yağdur-:"yağmur yağdırmak" *yağmur yağdursa* MKT 290b/1

4.1.168 yan-: "yanmak"

oda yan-:"yakmak" *oda yanma* BKT 637b/3

oda yandur-:"yakmak, ateşe vermek" *oda yanduru* BKT 351b/3

od yandur-:"ateş yakmak, ateş elde etmek" *od yandurursuz* TİEM 40

yürek yandur-:"sıkıntıya sokmak" *yürek yandurucudur* MKT 72a/3

4.1.169 yanşula-: "alay almak"

gey yanşula-:"çok alaya almak, istihza etmek" *gey yanşularlar* TİEM 40 212a/4

4.1.170 yap-: "inşa etmek"

ağaç ev yap-:"ağaçtan ev inşa etmek, ahap ev yapmak" *ağaç ev yaparlar* TİEM 40 78a/1

4.1.171 yaradıl-: "yaratılmak"

berk yaradıl-:"sağlam bir şekilde yaratılmak" *berk yaradılma* TİEM 40 248b/2

tamām yaradıl-:" tam ve eksiksiz yaratılmak" *tamām yaradılmamış* TİEM 40 157b/7

4.1.172 yarat-: "yaratmak, halketmek"

tamām yarat-:"kusursuz yaratmak, yaratmayı ikmal etmek" tamām *yarattun* TİEM 40 217b/3

öñdün yarat-:"ilkin yaratmak" *öñdün yarattı* TİEM 40 107a/9

4.1.173 **yarlığa**:- "bağışlamak, affetmek"

gey yarlığa:- "çok affetmek, günahları bağışlamak" *gey yarlıgayıcı* 273a/8

4.1.174 **yaz**:- "yazmak"

‘amel yaz:- "iyi ve kötü amelleri yazmak" *‘amel yazıcı* TİEM 40 221b/5

4.1.175 **yığ**:- "alıkoymak, menetmek, engellemek"

er almağdan yığ:- "evlenmesine engel olmak" *er almağdan yığman* TİEM 40 17b/5

gendü azabdan yığlın:- "kendi kendine azaptan korunmak" *gendüler azabdan yığlınurlar*
TİEM 40 176a/10

girü yığ:- "önlemek, bertaraf etmek, alıkoymak" *girü yığarlar* TİEM 40 186b/4, *görü yığıcı* BKT 652a/4

4.1.176 **yığlın**:- "yengellenmek, menedilmek, alıkonulmak"

girü yığlındum:- "men edilmek, men olunmak" *girü yığlındum* TİEM 40 62a/6

4.1.177 **yi**:- "yemek"

ḥarām yè:- "haksız kazanmak" *ḥarām yémekde* BKT 117b/1

ḳayḡu yè:- "endişelemek" *ḳayḡu yémeḡüz* BKT 66b/2

māl yi:- "servetini harcamak, tüketmek" MKT 442a/6

rızḳ yi:- "rızkı tüketmek, nimeti tğketmek" *rızḳ yirler* MKT 50a/10

ribā yè:- "faiz yemek" *ribā yémekden* BKT 45b/6

4.1.178 **yit**:- "yok olmak, kaybolmak"

güç yit:- "kuvvet sahibi olmak" *güç yitmek* TİEM 40 121b/11, *güç yétmek* BKT 272a/7

güçleri yèt:- "muktedir olmak, yapabilmek" *güçleri yétdükçe* BKT 116a/2

gücümüz yèt:- "muktedir olmak, yapabilmek" *gücümüz yétmezken* BKT 527b/6

güci yit:- "muktedir olmak, yapabilmek" *güci yitmez* MKT 209b/4, *güci yitmedi* TİEM
40 144a/3, *güci yétdikçe* BKT 157b/4

gücün yèt:- "muktedir olmak, yapabilmek" *gücün yéter* BKT 278b/7

4.1.179 **yitür**:- "ulaştırmak, yetiştirmek"

tamām yitür:- "tam ve doğru yapmak" *tamām yitürün* TİEM 40 75a/8

4.1.180 **yud-**: "yutmak"

ķayķu yud-:"keder ve sıkıntısını belli etmemek" *ķayķu yudıcılar* TİEM 40 223a/2

4.1.181 **yum-**: "yummak"

ķöz yum-:"ķöz kapatmak" *ķöz yuminca* MKT 390a/6, *ķöz yummaķıla* BKT 44b/1

4.1.182 **yücelt-**: "yüceltmek, yükseltmek, ulaştırmak"

ünini yücelt-:"sesini yükseltmek, yüksek sesli konuşmak" *ünini yücel(d)ürisen* TİEM 40148a/9

4.1.183 **yüri-**: "yürümek"

ardca yüri-:"ardına düşmek, takip etmek" *ardca yürime* TİEM 40 134b/11

gice yüri-:"geceleyin gitmek" *gice yüri* TİEM 40 125a/8

ive yüri-:"süratle gitmek, koşturmak" *ive yürirler* TİEM 40

Not

Batı Türkçesi Bursa ve Manisa kuran tercümelerinde *eyit-*, *iç-*, *ķak-*, *saķla-*, *satıl-*, *söyle-*, *yit-* fiillerinin işteş çatılı *eyidiş-*, *içiş-*, *ķakış-*, *saķlaş-*, *satılış-*, *söyleş-*, *yitiş-* şekillerin de kullanımına rastlamaktayız.

eyidiş-: "birbirine söylemek"

laķab eyidiş-:"birbirine lakab takmak, birbirine (kötü) *laķablarla* çağırarak" *laķab eyidişmen* TİEM 40 246b/1

içiş-: "karşılıklı içmek"

and içiş-:"andlaşmak, karşılıklı yemin etmek" *and içişün* TİEM 40 181b/2, *and içişün* BKT 409a/5

ķakış-: "kakışmak, itişmek"

ķöz ķakış-:"bir birine kaş ķöz işareti yapmak" *ķöz ķakışurlar* TİEM40 282b/2, *ķöz ķakışurlardı* BKT 635b/5

saķlaş-: "gözetmek, kurumak"

muşibet saķlaş-:"gözetleyip durmak" *muşibet saķlaşurlar* MKT 70a/4

şatılaş-: "birbirine satmak, alışveriş etmek"

borca şatılaş-:"borç karşılığında birbirine satışta bulunmak" *borca şatılaşasız* TİEM 40 22a/6

söyleş-: "konuşmak"

çivşeyü söyleş-:"fısıldaşmak" *çivşeyü söyleşürler* TİEM 40 259a/9

gizlü söyleş-:"fısıldaşmak" *gizlü söyleşürlerken* TİEM 40 280a/7

ugurlayın söyleş-:"fısıltı halinde konuşmak" *ugurlayın söyleşeler* TİEM 40 151b/4

yitiş-: "ulaşmak, yitişmek"

yürekler boğazlara yėtiş-:"yüreği ağzına gelmek" *yürekler boğazlara yėtişmişdi* BKT 451a/4

cân boğaza yitiş-:"ölmek üzere olmak" *can boğaza yitiş* MKT 395a/5, *cân boğaza yėtişse* BKT 580a/1

ecel yitiş-:"ölmek, ömrün sonuna ulaşmak" *ecel yitişince* BKT 6b/1

eli yitiş-:"erişmek, elde etmek" *elleri yitişmedügi* MKT 137b/6

fitne yitiş-:"fitneye düşmek" *fitne yitişmesün* MKT 124b/10

güçleri yėtiş-:"muktedir olmak, yapabilmek" *güçleri yėtişmedi* BKT 324a/4

gücünj yėtiş-:"muktedir olmak, yapabilmek" *gücünj yėtişmez* 278b/7

güci yitiş-:"muktedir olmak, yapabilmek" *güci yitişdügi* MKT 103a/11, *güci yėtişmese* BKT 47a/1

gücüm yėtiş-:"muktedir olmak, yapabilmek" *gücüm yėtişse* BKT 243a/6

gücümüz yėtiş-:"muktedir olmak, yapabilmek" *gücümüz yėtişseyidi* BKT 200b/5

güciñüz yėtiş-:"muktedir olmak, yapabilmek" *güciñüz yėtişmez* BKT 410a/5

güciñüz yėtiş: bk. *güciñüz yėtiş* BKT 222b/1

kemāle yitiş-:"olgunlaşmak" *kemale yitişeler* MKT210a/10

muşibet yitiş-:"felakete uğramak" *muşibet yitişse* MKT 61a/9

sa‘adete yėtiş-:"kurtuluşa ermek" *sa‘adete yėtişenler* BKT 591b/7

zahmet yėtiş-:"zahmet olmak" *zahmet yėtişdi* BKT 353a/4

zarar yėtiş-:"zarar etmek" *zarar yėtişmesün* BKT 36b/6

zelillik yėtiş-:"zillete bürünmek" *zelillik yėtişür* BKT 615a/6

4.2 Zarf Fiil +Yardımcı Fiil Kuruluşunda Olan Birleşik Fiiller-:

Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde fiil+ fiil kurulan yapısındaki bazen -a, -e / -u, -ü / -ıp, -üp, -up zarf fiil + yardımcı fiil almış, birleşik fiiller kurulmaktadır.

4.2.1 Zarf Fiil + Yardımcı Fiil Kurulan Birleşik Fiiller

4.2.1.1 -a / -e Zarf Fiiller Kurulan Birleşik Fiiller-:

düzgün düze düne-:"hile tertip ederek gecelemek" *düzgün düze düner* TİEM 40 41a/9

geçürü ağıla getür-:"sürüp ağıla getirtmek" *geçürü ağıla getürürsiz* TİEM 40 126a/11

ķaba ķoy-:"kap içinde saklamak, biriktirmek, yığmak" *ķaba ķoydı* TİEM 40 272a/9

ura göreme-:"vurmaya gücü yetmemek" *ura göremedi* TİEM 40 135a/9

4.2.1.2. -Ip / -Up Zarf Fiil Kurulan Birleşik Fiiller-:

açılup ķal-:"dehşetten açılmak" *açılup ķalıcıdur* TİEM 40 156b/8

baķıp gör-:"bakıp görmek, bekleyip görmek, gözetlemek" *baķıp gör* TİEM 40 215a/5

bezenüp çık-:"süslenüp sokaķa çıkmak" *bezenüp çıkman* TİEM 40 200b/6

dartup vir-:"tartı ile vermek" *dartup virdiler* TİEM 40 282a/3

durup dur-:"ayakta durmak" *durup dururlar* BKT 554b/3

durup ķal-:"ayakta durmak" *durup ķalurlardı* BKT 542a/6

döndermeyüp dur-:"döndürmeden devamlı çevirmek" *döndermeyüp durur* MKT 8a/3

dirilüp şorın-:"toplanıp sorguya çekilmek" *dirilüp şorınalar* TİEM 40 182b/11

dirildüp turur-:"öldükten sonra tekrar dirilip durdurmak" *dirildüp turura* TİEM 40 137a/8

gelüp git-:"değişmek, devretmek, bir birini takip etmek" *gelüp gitmekde* BKT 24a/3

gidüp gel-:"devre etmek" *gidüp gelmeginde* BKT 74a/4

giderüp getür-:"sürekli kılmak" *giderü getürürbiz* BKT 66b/3

güce görüp girme-:"zor kabul edip girmemek" *güce görüp girmemedi* TİEM 40 285b/1

ķaksuz ķakıyıp depele-:"haksız yere öfkelerle oldürmek" *ķaksuz ķakıyıp depeleyicilerken* TİEM 40177a/3

içirmeyüp dur-:"içirmemek" *içirmeyüp durur* MKT 8a/4

ķılıp dur-:"yaptırmak" *ķılıpdururuz* BKT 475a/5

gözün açup yum-:"kısa bir süre geçmek" *gözün açup yummazdan* BKT 408a/3

ölçüp al-:"ölçerek olmak, ölçü ile almak" *ölçüp alavuz* TİEM 40 114a/8

sürmeyüp dur-:"ekip biçmemek" *sürmeyüp durur* MKT 8a/3

ten urup yüri-:"ağır davranmak, yavaştan almak, miskinlik göstermek" *ten urup*

yürimediler TİEM 40 31a/11

tolup aç- "dolup taşmak" *tolup açar* TİEM 40 94a/7

yaradıp dur- "devamlı yaratmak" *yaradıp durur* MKT 65a/3

4.2.1.3 -u / -ü Zarf Fiil Kurulan Birleşik Fiiller-:

berkidü bağla- "kuvvetlendirmek" *berkidü bağlayavuz* TİEM 40 185b/3

beyân eyleyü seç- "açıklamak, anlatmak, izah etmek" *beyân eyleyü seçevüz* TİEM 40 88a/10

bülgiyü çık- "kaynayarak çıkmak, yerden kaynamak" *bülgiyü çıkdı* TİEM 40 106a/3

ditreyü ürper- "ürpermek, titremek" *ditreyü ürperür* TİEM 40 219a/10

düzgün eyleyü düne- "hile tertip ederek geceleme, hile düşünmek" *düzgün eyleyü dünerler* TİEM 40 43b/7

genc eyleyü gizle- "hazinede saklamak, biriktirmek, yığmak" *genc eyleyü gizlerler* TİEM 40 90a/3

girü bak- "dönüp bakmak" *girü bakmasun* TİEM 40 108a/10

girü bırak- "geciktirmek, tehir etmek" *girü bırakmadun* TİEM 40 41a/3

girü kalu dölen- "ağır davranmak" *girü kalu dölenür* TİEM 40 40b/4

horlık eyleyü dile- "aşağılayarak istemek" *horlık eyleyü dilerlerdi* TİEM 40 120b/8

incidü yükle- "eziyetle yüklemek, uğratmak, duçar etmek" *incidü yükledi* TİEM 40 80a/11

korğu gideril- "korku giderilmek" *korğu giderildi* TİEM 40 204b/6

sekidü çağır- "azarlamak, bağırıp çağırmak" *sekidü çağırma* TİEM 40 286a/11

vesvese eyleyü depret- "vesvese verip teşvik etmek" *vesvese eyleyü depretmek* TİEM 40 228a/10

Not

Metinlerimizi incelerken isim + *layu* <la+y-u + yardımcı fiil şeklinde kurulmuş birleşik fiili örnekler de tespit ettik. Bu yapıda kurulmuş birleşik fiillerde kalıplaşmış bir zarf fiil anlamı göze çarpmakta ve bir eylemin tekrarı veya abartılması söz konusu olmaktadır. Tespit ettiğimiz örnekleri şunlardır:

anlayu bak- "anlayarak bakmak" *anlayu bakıcılara* TİEM 40 125b/3

kaplayu ir- "ulaşmak, erişmek, kaplamak" *kaplayu irmediler* TİEM 40 99b/8

gizleyü söyle-:"gizlice söylemek, kalbine sokmak" *gizleyü söylerler* TİEM 40 66b/4

güçemleyü sür-:"şiddetle itmek, kovmak" *gücemleyü sürer* TİEM 40 289a/1

4.2.2 Sürekli Fiiller:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde sürekli fiil "dur" yardımcı fiilinin eklenmesiyle yapılmaktadır. Örnekleri aşağıdadır:

bağa dur-:"bakıp durmak, bakmakta devam etmek, bakıpkalmak" *bağa dururlar* TİEM 40 83a/7

bakıp dur-:"devamlı bakmak" bakıp duralar BKT 482a/6

isteyü dur-:"devamlı istemek" *isteyü durasañ* TİEM 40 27a/9

kağgu yudup tur-:"sürekli endişe içinde olmak" *kağgu yudup turalar* BKT 506b/2

4.2.3. Tezlik İfade Eden Fiiller:

Tezlik fiil i, vir-, ü, vir- fiili ile yapılmış üzerinde çalıştığımız metinlerde Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmektedir:

degşüri vir-:"yerine vermek, yerine koymak" *degşüri vire* TİEM 40 268a/2

eydi vir-:"bildirmek, anlatmak" *eydi vire* TİEM 40 96b/4

genez eyleyü vir-:"kolaylaştırmak" *genez eyleyü vir* TİEM 40 148b/9

girü vir-:"iade etmek, geri vermek" *girü virün* TİEM 40 262b/11

uzadı vir-:"uzatmak" *uzadı virür* TİEM 40 147a/11

4.2.4. Yeterlilik Fiiller:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde yeterlilik fiili diğer Eski Anadolu eserlerinde olduğu gibi yeterlilik fiilinin "bil" fiili ile yapılmıştır. Örnekleri şunlardır:

aşşı edebil-:"fayda edebilmek" *aşşı edebilmeye* BKT 445b/6

dilencilik edebil-:"dinlencilik etmek" *dilencilik edebilmeye* BKT 562b/5

durgurabil-:"durdurmak" *durgurabilmeyeler* BKT 35b/5

getürebil-:"getirebilmek" *getürebilür* BKT 407b/7

giderebil-:"savmak" *giderebilürmisiz* BKT 510a/2

görebil-:"görebilmek" *görebilselerdi* BKT 24b/2

kahtabil-:"vazgeçebilmek, dönebilmek" *kahtabilmeyeler* BKT 478b/6

kırtarabil-:"murtarabilmek" kırtarabilürler mi BKT 389a/3

kırtılabil-:"kırtılabilmek" *kırtılabilmez* BKT 467b/6

şaklayabil-:"saklayabilmek" *şaklayabilür misin* BKT 390a/3

şayabil-:"sayabilmek" *şayabilmezsiz* BKT 284a/3

şıvarabil-:"sulayabilmek" *şıvarabilmezsiz* BKT 416b/1

şefaât edbil-:"şefaât edebilmek" *şefaât edbile* BKT 41b/2

yardım edebil-:"yardım edebilmek" *yardım edebilürler mi* BKT 398a/2

yazu bil-:"okuryazar olmak" *yazu bilmezler* TİEM 40 24a/8

yol göstere-bil-:"kılavuzluk edebilmek" *yol gösterebilürmisin* BKT 223a/2

ziyân edbil-:"ziyan edebilmek" *ziyân edebilürler mi* BKT 397a/6

4.2.5 Deyimleşmiş Birleşik Fiiller-:

Kutadgu bilig'de deyimleşmiş birleşik fiillerin sayısının nerdeyse tüm birleşik fiillerin sayısına yakın olduğunu söyleyen A.Bican Ercilasun, bunun Kutadgu Bilig'in önemli bir üslup özelliği olduğunu söylemektedir (Ercilasun; 1984, 64).

Türkçenin bütün tarihi dönemlerinde oldukça sık bir şekilde kullanılmaktadır. Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde deyimler ve deyimleşmiş birleşik fiiller için seçilmiş örneklerden bazıları aşağıdadır:

arğa vir-:"yardım etmek, yardımcı olmak" *arğa virmediler* TİEM 40 87b/10; *arğa v(ê)rici* BKT 268a/3

ayaklarımız altına kıl-:"ezmek, ayak altına almak " *kılalum anları ayaklarımız altına* 228a/3 TİEM 40

barmaqları uçların ısır-:"öfkeden parmak uçlarını ısırarak, çok kızmak, çok nefret etmek" *ısırdılar barmaqları uçların* 30a/3 TİEM 40

baş aķ ol-:"beyazlamak, beyazlaşmak" *baş aķ oldı* MKT 44b/3, *baş_aķ ol* TİEM 40 144b/8, *baş aķ oldı* BKT 325b/6

baş indür-:"boyun eğmek" *baş indürmediler* TİEM 40 173b/10

başı koyu eyle-:"baş aşağı etmek, geri çevirmek" *başı koyu eyleyevüz* TİEM 40 211a/7

başını beynisine degür-:"beyinin parçalamak" *başını beynisine degürür* 153b/5=021/018 TİEM 40

başları koyu birağıl-:"tepetaklak etmek" *başları koyu birağıldılar* 176a/10=026/094-095 TİEM 40

cıķmayası yire biraķ-:"yapmayacağı şeyi teklif etmek, zahmete sokmak" *cıķmayası yire biraķaydı* TİEM 40 16b/4

göñüle birağıl-:"ilham edilmek" *göñüle birağılır* TİEM 40 149a/2

boğaza dur-:"boğazda tıkanmak" *boğaza durucı* MKT 426a/4, *boğaza dur-* 275a/6=073/012-013 TİEM 40

boyun dut-:"himayesine almak, kefil olmak" *boyun dutar* TİEM 40 25b/6

boyun vir-:"itaat etmek, boyun eğmek" *boyun virmezler* TİEM 40 89b/5 , *boyun v(ê)rmediler* BKT 272a/2

elini sür-:"meshetmek" *elini sürün* TİEM 40 49a/9

tar ol-:"içi sıkılmak, sıkıntılı olmak" *yürek tar olmağuz* BKT 47a/4, *yüregi dar olmışdur* MKT 64a/8, tar olur gögsün 126a/3=015/097 TİEM 40

göz aydın : "gözün aydın "göz aydınıdır 183b/10=028/009 TİEM 40

göz dut-:"beklemek, intizar etmek" *göz dutalar* TİEM 40 17a/4

göz egilme-: "azmak, göz şaşmak " *egilmedi göz* 251a/6 TİEM 40

göz depret-:"gizli gizli bakmak" göz ucuyla bakmak" *göz depretmekden* TİEM 40 232a/2

göz yüceld-: "kafa yukarıya kaldırmak" *baş yüceldüp göz* 209a/8 TİEM 40

kanad ger-: "kanat çırpma, uçmak" *kanada gerüp* 168b/7 TİEM 40

kulağ dut-: "dinlemek" *kulağ duta* 282b/7 TİEM 40

yüzün koyu-: "yüzüstü kapanmak " *yüzün koyu* 269b/1 TİEM 40

yüz dönder-:"rağbet etmemek, uzak durmak" *yüz dönderürdi* TİEM 40 267a/10, *yüz dönderdi* BKT 150b/4

yüz döndür-:"yüz çevirmek, terketmek, vazgeçmek" *yüz döndürürler* TİEM 40 170b/3

yüzini ur-: "yüzüne vurma" *pes ur yüzini* 249a/1 TİEM 40

yüzi karar-: "yüzü kapakara olmak" *ola yüzi kararmış* 233a/6 TİEM 40

yüzleri karalığı: "iki taraf arasında bir perde vardır" *yüzleri karalığıyla* 72b/10 TİEM 40

yüzleri ağar-:"Allahın karşısında yüz ak olmak" kim ağara yüzleri 29a/6 TİEM 40

yüzleri karar-: "Allahın karşısında utanacak iş yapmak, Allahın karşısında yüz kapkara olmak" *dağı karara yüzleri* 29a/6 TİEM 40

BEŞİNCİ BÖLÜM

FİİL ÇEKİMİ

5.1 Fiilde Şahıs:

Fiilin şahıs ile ilgili olarak Ergin, "şahıs, fiilin gösterdiği hareketin hangi şahıs tarafından yapıldığını ifade eden gramer kategorisidir" tanımını yaprak hareketlerin şahıslara soyut olarak değil bir şekil içine girerek bağlandıklarını; şahsın, bir hareketi bir şekil içinde yapan varlık olduğunu ifade eder (Ergin; 2009,134).

Banguoğlu da "bitmiş fiilin oluşması için zaman kavramından sonra en az bir de kişi kavramı yüklenmesi gerekir; çekimli fiil kıla, veya olan kişiyi kapsar" ifadesiyle fiilin şahıs konusunda düşüncesini belirtir ve fiil kişi eklerinin çoğu aslında ek hainde zamirlerdir" bunlar ençok iyelik zamirlerinden. bazan ek halini almış kişi zamirlerinden gelir" diyerek şahsın menşei hakkındaki görüşünü belirtir (Banguoğlu; 1990, 444)

Ergin de şahıs eklerinin, birinci tipteki şahıs ekleri, ikinci tipteki şahıs ekleri ve üçüncü tipteki şahıs ekleri olmak üzere üç gruba ayırır. Birinci tipteki şahıs eklerinin şahıs zamiri menşeli olduğuna; şimdiki, geniş, gelecek ve öğrenilen geçmiş zamanlar da ve istek ve gerçeklik çekimlerinde kullanıldığını; ikinci tip şahıs eklerinin iyelik menşeli olduğunu ve görülen geçmiş zaman ile şart çekimlerinde kullanıldığını; üçüncü tipteki şahıs eklerinin de emir ekleri olarak gösterebileceğini ifade eder. (Ergin; 2009, 283-288)

Gencan, fiillerde işi, oluşu, kılışı, devinimi yani eylemi yapan varlığa kişi adı verildiğini, fiillerin öznelere veya aldıkları takılara göre tekil ve çoğul olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtir (Gencan; 1966,186).

Bilgegil, eylemin isnad edildiği unsurun insan olmasa bile şahıs ismini aldığını, bir eylemin konuşma durumuna göre tekil veya çoğul üç şahıs tarafından meydana getirilebileceğini, Türkçede şahıs eklerinin dört küme teşkil ettiğini, bunların şahıs zamirlerinin zamanla değişmiş şekilleri olan ekler, emir kiplerinde kullanılan ekler ve istek kiplerinde kullanılan ekler olduğunu söyler (Bilgegil; 1964, 261-262).

Türkçede fiillerde kategorisi ya zamir kökenli ya da iyelik kökenli eklerle yapılmaktadır. Şahıs eklerinin zaman ve kiplere göre dağılımını bir taplo ile aşağıda gösterilmektedir:

1.Şahıs:

	Teklik	Çokluk
Görülen Geçmiş Zaman	-(I)m, -(U)m men	-k biz
Belirsizlik Geçmiş zaman	-em, men -vAn	biz
Geniş Zaman	-(I)n, -(U)n, -Am, ben men vAn	-Uz biz
Gelecek Zaman	-m men vAn	-Uz, -ez biz -vUz
Emir- İstek	-AyIm, -AyIn,	-AlIm
Dilek Şart	-m	-k biz -vUz
İstek	-m -vAn	-k, -Uz -vUz

2.Şahıs:

	Teklik	Çokluk
Görülen Geçmiş Zaman	-ŋ sen	-ŋUz - GUz
Belirsizlik Geçmiş zaman	-sIn sen	-sIz
Geniş Zaman	-sIn sen	-sUŋUz -sIz
Gelecek Zaman	-(I)ŋ, -(U)ŋ -sIn sen	-UŋUz -sIz
Emir- İstek	Ø -GI	-ŋ -ŋUz

Dilek Şart	-η -n	-ηUz
İstek	-sIn sen	-sIz

3.Şahıs:

	Teklik	Çokluk
Görülen Geçmiş Zaman	Ø	-lAr
Belirsizlik Geçmiş Zaman	Ø	-lAr
Geniş Zaman	Ø	-lAr
Gelecek Zaman	Ø	-ler
Emir- İstek	Ø	-sUnlAr
Dilek Şart	Ø	-lAr
İstek	Ø	-lAr

5.1.1 Tekil Şahıslar:

5.1.1.1 I. Teklik Şahıs: -Am, İn / -ben, -men, -vAn

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu şahıs hem zamir köken şekilleri **ben, men, van** ve **ven** hemde iyelik köken şekilleri **am, em, um, üm, in, in** ve **n** geçmektedir.

Batı Türkçesi birinci şahıs eklerinin eski ve yeni şekilleri arasında tam bir köprü durumundadır. 1. Teklik şahıs eki –van,-ven Batı türkçesinde b-v değişliği ile bu şekilde oluşmuştur. –am, -em eki ise Eski Anadolu Türkçesinde en çok kullanılan birinci şahıs ekidir.

Dar vokalli olduktan sonra da m tesiri ile bir müdet –um, üm şeklinde yalnız yuvarlak olarak kullanılmış, ancak Osmanlıcanın sonlarında vokal uyumuna bağlanarak bugünkü şekilleri ortaya çıkmıştır. –in, -in, -n ekine gelince, bu ekin –ven (ben) 'in ve belki de- aym, -eyin emir ekinin tesiri ile ortaya çıkmış, bu ek Batı Türkçesinde çok kullanılmamıştır. (Ergin; 2009, 284-285)

Görülen Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde diğer eserlerde gibi görülen geçmiş zaman 1. teklik şahıs çekiminde görülen geçmiş zaman ekinden sonra **m** iyelik kökenli kişi ekleriyle veya **ben, men** zamir kökenli kişi ekleriyle yapılır. Zamirli kullanılan ve tek başına kullanılan olarak gelmektedir.

Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Tahkik ben sizi efzāl kıl-du-m ol zamān ehlinden 5b/10 MKT

Tahkik ben saña ısmarladum, saña sıgındur-du-m özini dağı zürriyyetini 38a/3MKT

Andan şonra dutdum muhkem, helāk eyle-dü-m. (6) Ol gişiler ki kâfir oldılar 313a/5 MKT

Dağı oğlanlar virdü-m özine hâzır.Bast eyledüm aña riyâseti 427a/7 MKT

Siz bir kavm-siz ki inkâr eyle-di-m size dağı didi, âdemi şınadı 382a/7 MKT

Tahkik men şıgındı, tevekkül eyle-di-men Tağrı Ta'ālā'ya ki meni yarattı dağı sizi yarattı 361b/2 MKT

Atası üzere eşnāmı ma' būd mı idin-di-men, (4) bāıl ma' būdlar 95a/3 MKT

gendüzünü ısmarlaya yâ ıhlâş eyle eyitti ısmarlaya-du-m yâ ıhlâş eyledüm 10a/6 TİEM 40

uyma nefsleri dileklerine daķı eyit inan-du-m aña kim indürdi" 230a/11 TİEM 40

bayık ben sıgın-du-m Çalabu'ma daķı Çalabuñuza, her mütekebbirden, inanmaz hisâb günine. 223b/1 TİEM 40

eyledüm anlara gizlemek pes eytdü-m Yarlıgamak dilen Çalabu'ñuzdan 273a/8 TİEM 40

belki gönendür-dü-m şunları ya'nî müşrikleri daķı atalarını 233b/5 TİEM 40

tamâm yarattum anı daķı ür-dü-m anuñ içine cânımdan ya'nî baña ta'alluķ dutar 217b/3 TİEM 40

ve senüñ üstüñe sevgü bırak-du-m benden hatta ki bêslesin benüm ri'âyetüm 336a/2 BKT

pes çok gayib olmadı geldi eyitti ben bil-dü-m ve gör-dü-m sen bilmegen bildüm 406b/1 BKT

ol vaķt kim buyur-du-m saña eyitdi şeytân ben yegmen andan 153a/4 BKT

'ibâdet eylenüz Tañrı Ta'âlâ'ya de-di-m ki beni yaratdı sizi daķı yaratdı 127a/1BKT

ammâ ol gemi ki del-dü-m nice miskîn kişilerün idi denizde işlerlerdi 322a/5 BKT

daķı ululıkda ķatı za'ıflığa eriş-dü-m (5) Cebrâ'il eyitdi anuñ gibi dèdi 326a/4BKT

Belirsizlik Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. teklik şahıs ekleri, öğrenilen geçmiş zaman biçiminde çok az geçmiştir. Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde öğrenilen geçmiş zaman 1. Teklik şahıs ekleriyle ilgili örnekler tespit edilirken Manisa Kur'an Tercümesinde hiç tespit edilmemiştir.

Bununla ilgili örnekler aşağıda gibidir:

pes okıdı Çalabı'sını bayık ben yinilmiş-ven pes öç al benümiçün
252b/2 TİEM 40

süci çıkarurmen birisi de eyitdi ben düşde görürem başım üstine etmek
götür-miş-em 252a/1 BKT

Mūsā dēdi taḥkīk ben ol Taḥrı-men ki cemī' 'ālemleri yarat-miş-men
daḥı bıraḥ 'aṣānı yā Mūsā dēdi 417b/2 BKT

Geniş zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. Teklik şahıs geniş zaman çekimi hem iyelik kökenli şahıs ekleriyle hem de zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılmaktadır.

1. teklik şahıs **-van, -ven** biçimi sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

Bunula ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

eyitdi ben yaḥşı bak-ar-ben dēdi Taḥrı Ta'ālā adına and içdiler 256b/7
BKT

Eyitdi: Yā Rabbī, didi. Taḥkīk ben kork-ar-men ki (11) beni
yalanlayalar. 257b/10 MKT

İki gişi getürdi, cesedin birini öldürdi. öldür-ür-men, didi. Birini
koyuvirdi 30a/6 MKT

Taḥrı Ta'ālā Taḥkīk ben indür-ür-men sizün üstünüze (3) kim kāfir olsa
sizden 88a/2 MKT

Meryem eyitdi taḥkīk men Taḥrı Ta'ālā'ya sığın-ır-um-men senden
eger sen mütt' aqılerden 327a/1 BKT

taḥkīk men az-ar-men ol vaḥt daḥı olmaz men doğru yol dutucılardan
134a/7 BKT

andan sonra barçaḥuz boğazuḥuzdan as-ar-men dēdi eyitdiler taḥkīk
biz Çalab'ımız 168a/7 BKT

abreş kişileri ölüleri daḥı bildür-ür-men Taḥrı Ta'ālā'nun buyruğıla
daḥı 54b/7 BKT

Ben Allāh'a sığın-ur-m (8) cāhillerden olmaḥdan 7b/7 MKT

senün namāzların saḥa buyur-ur-um ki biz terk eyleyevüz atalarımız 160a/1
MKT

andan sonra dirildür dağı ol kim um-ar-am kim başa benüm günāhum
bağışlaya 397b/3 BKT

Ben düşde gördümünki üzüm sık-ar-in hamr olmağ-içün. 165b/1 MKT

Bu ‘acebdür, ben dogur-ur-in (9) karı olduğdan sonra ki yüz yigirmi
geçdi 158b/8 MKT

Tağrı Ta‘ālā'ya yahşı borç virmek gider-ür-in sizden
ma‘şiyetlerünüzi 76a/1 MKT

beyān eylediler, anların ben tevbesin kabül eyle-r-in. Tahkik men
tevbeler 17a/9 M KT

Tahkik ben seni öldür-ür-in. Eyitdi: Tağrı Ta‘ālā kabül eylemez, illā
(10) müttakilerden ki 77b/9 MKT

dağı ol kim tama‘ dutar-in kim yarlıgaya başa yazuğımı yanud
günü. 176a/5 TİEM 40

ağa kim taparsız dağı degülsiz tapıcılar ağa kim tapar-in. 289b/6 TİEM
40

dağı mekr eyler-in mekr eylemek pes mühlet vir kâfirlara. 283b/10
TİEM 40

eyitti Nemrüd : "ben dirürür-in dağı öldürürin" ya‘ nī iki gişiyi getürdi.
20a/7 TİEM 40

eyitti Meryem : "Bayık ben sığınur-van Tağrı'ya senden. 145a/8 TİEM
40

dağı bayık ben san-ur-van anı yalancı. 224a/4 TİEM 40

bayık ben görür-ven anı kim görmezsiz ya‘ nī firisteleri gördi. 85b/10
TİEM 40

Gelecek zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. teklik şahıs eki gelecek zaman için zamir
menşeli **men** ve **ven** şahıs ekleridir. 1. teklik şahıs ekleri gelecek zaman eklerinden sonra ilave
edilir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 1. teklik gelecek zaman şahıs ekiyle ilgili çok az
örnek tespit edilmiş olup bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

ben size ulu mu‘cizat getür-ecek-men dedi (5) dağı ben şıgındum
535a/4 BKT

ben yakın bildüm ki hisābumı görecek-men pes ol(6)yaḥşı dirlige
yētişür 612a/5 BKT

barça nesneyi kaplamışdur(2) yazacak-men anı benden korḡanlara
zekāt vērenlere 174a/2 BKT

Bayıḡ ben şayıruvan ya‘nī öl-esi-ven pes yüz döndürdiler andan yüz
döndüricilerken 213b/2 TİEM 40

daḡı girü döndürmez ya‘nī şaytānı ilk yaratmaz daḡı girü dirürmez
eyit eger azar-ısa-m bayıḡ azarın gendüzüm 206a/4 TİEM 40

Emir kipi:

1. Teklik şahıs emir eki başlangıçta Eski Türkçede *-ayın*, *-eyin* şeklinde idi (*Ergin; 2009, 305*).

Ancak Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde *m* tesiriyle birinci şahıstaki nadir olarak *-eyim* şeklini de görürüz. *-eyim* şekli bu biçimi sadece Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gibidir:

Yā Rabbī! Meni dönder dünyāya, var-ayın; ola kim ‘amel-i şālīḡ
işleyeni 243b/2 MKT

Eyit yā Muḡammed oku-y-ayın sizün üstünüz Taḡrı Ta‘ālā ḡarām
eyledüḡi nesneyi 103a/4 MKT

ni‘metlerini daḡı dünyā zīynetini gelünüz ni‘met vir-eyin size
300a/8 MKT

Ḥaber mi vir-eyin size şeytānlar kimün üstine iner. İner 264b/11 MKT
andan burun. Eyitdi kız ḡardaşı Size delālet id-eyin mi (2) bir ehl-i beyti
273a/1 MKT

Göster beni baḡa, (6) gör-eyin, didi. Eyitdi: Sen beni görmek
bilmezsin 116b/6 MKT

eyit ḡaber ḡaber vireyim mi size yavuzıraḡı şundan ya‘nī
mü‘minlerden zirā kim kāfırlar ayitdi-y-idi 54a/5 TİEM 40

daḡı biri birine muḡālīf daḡı boḡazuḡuzdan as-ayın sizi (6) ḡurma
aḡaçlarına daḡı 338b/5 BKT

eydürdi size bildür-eyin mi ol kimseyi kim size anı bēsleye pes
döndürdük seni 336a/3 BKT

katı sârp ‘azâb yâ boğazla-y-ayın anı yâ baña bir ulu hüccetile 406a/7 BKT

baña erimiş bakır getürünüz anuñ üstine dök-eyin dèdi 324a/3 BKT

ben getür-eyin anı saña yeründen baña döneler dèdi 408a/2 BKT

ya rabbî beni döndür dünyāya var-ayın ola kim ben ‘amel-i şaliḥ işleyem ben zayı‘ 373b/2 BKT

pes gönder bizüm ile qardaşımızu ölç-eyim daḥı biz anı qardaşımızu vèrmessek 255b/2 BKT

daḥı eyitti ol mü’min kişi ey qavmüm baña uyuñuz size göster-eyim 509a/2 BKT

ol hidāyet üstine ola ikisinde daḥı men uy-ayım eger siz girçekleriseñüz 419b/6 BKT

Dilek şart kipi:

Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

Kaçan ben ḥasta ol-sa-m ol baña şifā virür daḥı ol Taḡrı Ta‘ālā daḥı diri 260b/1 MKT

Eger hidāyet üstine ol-sa-m Taḡrı Ta‘ālānuñ Vaḥyi bile hidāyet üstine 310a/9 MKT

Eger ben iftirā eyle-se-m mālīk olmazsınız. Taḡrı Ta‘ālā baña ‘azāb eylemek istese 366b/6 MKT

Eyit yā Muḥammed: Ben size gel-se-m bir nesne bile ki (10) artuqçı hidāyetdür ol 356b/9 MKT

Eyitdi: Men saña getür-se-m daḥı ḥabs mı eylersin bir nesne ki āşikāre mu‘cize ola 258b/5 MKT

benüm ‘zabımı yētişdürürmen kim dile-se-m dèdi daḥı benüm rahmetüm 174a/1 BKT

ol benümle senüñ ortanda olsun qaysı müddeti düket-se-m pes ta‘addi eyleme benüm üstime. 417a/4 BKT

pes kaçan anı düzet-se-m(3)ve anuñ içine ürsem cānı. 494b/2 BKT

İstek kipi:

Bu biçimi karşımızda iki şekilde çıkmaktadır. –**a-m**, –**e-m** / –**a-van**, –**e-ven**'dir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde –**a-van**, –**e-ven** şeklini sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

ki men ziyāde eyleyeni, artur-a-m. Taḥkīk ol bizüm āyetümūze ‘inād eyler-idi.427a/8 MKT

Ben türbeden çık-a-m, ba‘ş olam, diri olam. Taḥkīk geçdi 367b/8 MKT

Ben türbeden çıkam, ba‘ş ol-a-m, diri olam. Taḥkīk geçdi 367b/8 MKT

daḥı şālih ‘amel isle-y-e-m sen rāzı ola-sen. İslāḥ eyle zürriyetümi 367b/3 MKT

Men ister-men saḡa evlendür-e-m (2) bu iki kızumūḡ birisini 274b/1MKT

‘izzetūḡ ḡakkı içün azdura-m anları dükelcüğini illā ḡullaruḡı.217b/8 TİEM 40

her nice kim okı-y-a-m anları tā yarlıḡayasın anları ḡıldılar barmaḡlarını. 273a/6 TİEM 40

bayık ben gördüm bir od tiz getür-e-m size andan ḡabar ya‘nī yol ḡabarı.179a/11 TİEM 40

yalan dutarsız tiz dümüke-m size ya‘nī ḡisāb eylemege. 254a/4 TİEM 40

kim olavan müsülmenlerden daḡı kim okı-y-a-van Ḳur‘ānı 183a/8 TİEM 40

velikin vācib oldı söz benden toldur-a-van ṡamuyı perrilerden. 197b/5 TİEM 40

andan ‘umar kim artur-a-van degül eyle bayık ol. 275b/11 TİEM 40
irem yollara yollarına göklerin pes bak-a-van Mūsā Taḡrı'sından yaḡa. 224a/4 TİEM 40

daḡı andan kim eyitti tiz indüre-ven ancılayın kim indürdi Taḡrı.64b/6 TİEM 40

daḡı eger döndürinile-ven Çalabum dapa bulavan yigrek andan ya‘nī bostāndan dönecek yir. 141a/5 TİEM 40

dağı mühlet vire-ven anlara bayık mekrüm berkdür 270b/7 TIEM 40
 bağa ki ben türbeden çık-a-m ikinci dirilem 543b/6 BKT
 ikinci diril-e-m (7) benden burun nice ümmetler geçdi 543b/6 BKT
 dağı buyruldu ki durgur-a-m yüzümi dinde(5) aru i'tikadıla dağı
 230b/4 BKT
 Yūsuf eyitti ne'uzū billāh ki bu işe düş-e-m(4)beni şatun alan hocām
 bağa ihsān eyledi. 250a/3 BKT
 özge ma'būd mı? (3)édin-e-y-im ki eger Tañrı Ta'ālā bağa ziyān
 degürmek. 476b/3 BKT
 eyitti getürünüz Yūsufı hāş édin-e-y-üm kendüyi(4) özümçün dēdi.
 254b/3 BKT
 bir yüksek kaşar yap dēdi ola kim yollara ér-e-m gökler yollarına
 dēdi.508b/6 BKT

5.1.1.2 II. Teklik Şahıs: -sIn, -sen

Teklik ikinci şahıs –sIn, -sIn eki eski -sen 'in vokal değişmesi ve ekleşmesi ile ortaya çıkmış şekillerdir. Eski Anadolu Türkçesinin bu –sIn, -sIn 'i Osmanlıcanın başlarında da böyle kalmış, sonradan In 'si n 'leşerek –sIn, -sIn şekline geçmiştir (Ergin; 2009, 285).

Görülen Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde Eski Anadolu Türkçesinin diğer eserlerinde olduğu gibidir.

Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Nice yıl olmuş, yat-du-In, didi. Eyitdi: Bir gün olmuş, yatdum, didi
 30a/11 MKT
 Tañrı Ta'ālā eyitdi: Sen imān getürme-dü-In mi, inanmadım mı, didi
 30b/6 MKT
 Ol doğru yol ki nebīlere şālihler naşīb eyle-dü-In, (6) ol nebīler, şālihler
 yahūdiler degül-idi 1b/5 MKT
 çekişmenüz çokalt-du-In pes getürbize va'de eylegeni egersen
 girçeklerdensen 236a/1 BKT
 Mūsā eyitdi gemi del-dü-In mi içindekileri ğark eylemegiçün
 321b/1BKT

dağı iki kez dirilt-dü-η ikrār êtdük bizüm günāhlarımıza hīç cehenemden çıkmāka 505b/7BKT

velīkin gönendür-dü-ηanları dağı atalarını tā unıttılar. 171b/4 TİEM 40 anuη içinde çalış gör-dü-ηanları kim göñüllerinde şayrılıkdur.242b/3 TİEM 40

niçün yavuz işle-dü-ηdiyü ay şanur mı ādamī kim hergiz dirmeyevüz. 276b/7 TİEM 40

Řavm eyitdiler ki: Taħķik sen bil-di-sen ki (9) bizüm senüñ kızlarımda Hiç hācetümüz yokdur 159a/8 MKT

Niçün mühlet virme-di-sen baņa bir yaķın müddete ki ıraķ degüldür, řadaķa virürdi-men řālihlerden 410a/9 MKT

Yā buçuķ gün didi. Taņrı Ta‘ālā eyitdi: Belki yüz yıl olmış, yat-dı-sen, didi. Baķ, gör sen koyğan yimegi 30b/1MKT

Belā Taħķik řaņa geldi bizüm āyetlerümüz, sen yalanla-dı-sen 335b/11MKT

Oturup kal-dı-sen bizüm ortamuzda ‘ömründen nice yıllar. (6) işle-di-sen ol işi. Sen işledisin ki kıbtı öldürmekdür.258a/6 MKT

taħķik ķorķudum ki eyidesin ayır-dı-sen Beni İsrā’ıl ortasını ķavlimi dağı saklama-dı-sen 341a/4 BKT

Mūsā eyitdi taħķik sen bil-di-sen ki (6) indürmedi bu āyetleri illā gökleri yaradan 311a/5 BKT

dağı Allāh'dan ķorķ dé-di-sen (4) sen nefsünde gizlersin ol nesneyi ki 455b/3 BKT

Belirsizlik Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs ekleri, Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde öğrenilen geçmiş zaman 2. Teklik şahıs eki çok az geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde hiç geçmemiştir.

pes bayık sen süril-miş-sin dağı bayık üzerüne 217b/6 TİEM 40

Allāh eyitdi çık andan sen dergāhdan süril-miş-sen dēdi ve benüm la‘netüm senüñ üstüne olsun 495a/1 BKT

Taņrı Ta‘ālā eyitdi pes çık uçmaķdan sen hāzretten süril-miş-sin dağı 278b/1 BKT

ol günde kıyāmetdür aña rahmet eyle-miş-sin dağı oldur ulu sa'adet
505b/4 BKT

Nefs-i mutma' inne ki Tañrı ta'ālāya 'ibādetinden şābit ol-miş-sin.

Rucū' eyle Tañrı ta'ālā 442b/1

Geniş zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. Teklik şahıs geniş zaman çekimi Eski Anadolu Türkçesinin diğer eserlerinde olduğu gibi zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılmıştır. Ekin yapısı genel olarak düzdür. Ancak bu biçim Manisa Kur'an Tecümesinde yuvarlak biçimle de geçmektedir. Bunula ilgili örnekler aşağıdadır:

cezāların virse gerek (8) Tapar-sin anları gāyetde hāriş olmuş gerçe
gişilerden 10b/8 MKT

Tañrı Ta'ālā hāzretine durur-sin sa'y cezāsın görmeg-içün. 438b/0
MKT

özleri ortasında katıdur, anlar müttefik şanur-sin. Yürekleri
müteferik muhtelifdür 404a/4 MKT

nazar iderler, baqarlar münezzih ni' metlere. Bilür-sin anları yüzlerinde
ni' metler behceti nūrını 437b/9 MKT

Eger indürsevüz bu Qur'ān'ı tağlar üstine görür-sin anı korku içinde
404b/3 MKT

Belki sen 'acebler-sin Tañrı Ta'ālānıñ kudretine anlar inkār
eylemegine kıyāmet günine 320a/10MKT

Çıkarımasun sizi (6) cennetden, şaķi ol-ur-sun, ta'ab çekersin. Taḥķik
senüñ -içün cennetde vardur 223b/6 MKT

Sen helāk olur-sen, olur-sin emin, dirler. Tañrı Ta'ālānıñ va'desi
ḥaḳdur 367b/9 MKT

ķullarumuzdan Taḥķik sen hidāyet virür-sen toğru yola ki dīn
islām'dur 355a/8 MKT

Raḥmet eyler-sen, barçasını bilür-sen. 'Afv eyle ol gişilerden 338a/4
MKT

Görürsin yā Muḥammed, tapar-sen gişilerden katı düşmān olanı 84a/6
MKT

eyleyelüm aña kim buyurur-sın bize dağı arturdu anlara ürmek çok
 hayırlı oldu 173a/10 TİEM 40

yalan dutmağ-ıla yalancı olur-sın iy âdamî ay degülmi Tañrı hükm
 eyleyicilerün 286b/9 TİEM 40

Çalab'uş bilür kim bayık sen turur-sın azırağ iki ülüsinden dünün dağı
 yarsından dağı 275a/11 TİEM 40

müşalat ya' nî ne kim diler-sın eyleyesin illâ ol kim yüz döndürdi
 284b/4 TİEM 40

hacatsuz oldu sen aña illerü gelür-sın dağı ne nasedür senüş üzere kim
 280b/6 TİEM 40

‘Āyşe'yile Hafşa gönliyiçün ister-sın ‘avratlaruñ hoşnudlığını dağı
 Tañrı yarlıgayıcıdur 267b/8 TİEM 40

seni buruğ senüñdür pes gör ne buyurur-sın dediler Belķis eyitdi
 taḥķiķ pādīşāhlar 407b/1 BKT

göster baña göreyin neçük dirildür-sın ölüleri Tañrı Ta‘ālā eyitdi
 inanmaz mısın dedi BKT 42b/7 BKT

benden özge ma‘būd edinür-sen men seni (2) zindāna girenler
 kılurmen 395a/1 BKT

fehm eylemezler taḥķiķ biz bilür biz ki sen kayır-ur-sın anlar
 söyledigiçün pes anlar 131a/5 BKT

Gelecek zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs zamiri gelecek zaman çekimi az
 da olsa ama karşımızda üç şekilde çıkmaktadır. —ecek-sın /-acağ-ıñ,-eceg-iñ ve esi-sen 'dir.
 Ekinin çekimi farklı kullanımıyla ilgili örnekler aşağıda yer almıştır:

dağı bilecek-sın anuñ haberini bir zamāndan sonra (2)başladum
 adıyla Tañrı Ta‘ālā 'nuñ ki rizķ vericidür ve raḥmet edicidür. 495b/1
 BKT

anı cehennem gıvır-ecegi-ñ ne bildürdi saña ne nesnedür hıç nesne
 kıomaz yandurmayınca.621b/7 BKT

bayık sen ölürsen ya' nî ölesi-sen dağı bayık anlar ölülerdür 219b/7
 TİEM 40

hiç nefis ne nesne kazan-acagın tañla (3) dañı bilmez hiç nefis kaçısı
yerde ölecegin Tañrı Ta‘ālā 446a/2 BKT

Emir kipi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs emir kipinin çekimi bazen eksiz bazen da -ğıl, -gil ekiyle yapılır. Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde -ğıl, -gil şeklini kullanılırken Manisa Kur'an Tercümesinde hiç görülmemektedir.

Bununla ilgili örnekler aşağıda gibidir:

Biz eyitdük: vur. (10) ‘Aşā bile taşı vurdı. ‘Aşā-y-ıla taşı vurduğundan 6b/9 MKT

Sağa zarar eylemek bilmezler bizüm sebebumüz bile. Ko bizümle anlar ortasını, ehlünü al 159a/11 MKT

yā Rabbī, didi. Yap benüm-içün senün çatunda bir ev cennet içinde, kurtar beni 415a/7 MKT

gör ki nice oldu anlar mekrinün ağıri. Taḥkik biz helāk eyledük anları 269a/4 MKT

dañı dilüm açılmaya söylemege. [258a] Gönder menüm-ile kardaşum Hārūn. 258a/1 MKT

eyit yā Muhammed: Ol Tañrı Ta‘ālā sizi yaratdı, size kulaqlar yaratdı işidüp bilmek- çün 416b/11 MKT

dürüst sözlü işlü dağı bırak ‘aşānı pes ol vaqt kim gördi anı depenür 179b/3 TİEM 40

uyuşmış kanlardan okı dağı Çalab'un gey keremlü ol kim 287a/1 TİEM 40

Mūsā'ya kim gel zālım kavumlara Fir‘avn kavumu. 174b/1 TİEM 40
dağı mühlet vir anlara az bayık bizüm çatumuzdadur beğdler 275a/6 TİEM 40

ya‘nī tenlerine dağı gir uçmağuma (8)and içerin uşbu şara ya‘nī Mekke'ye 285a/7 TİEM 40

ayidile yā nefis-i muṭma'ine dön Tanru'ñ liķāsına Tañrı Ta‘ālā senden rāzidür 641a/7 BKT

ve anuñ ‘ibādetine kesil kesilmek maşrıķ ve mağrib Tañrısıdur andan özge Tañrı yoķdur 619b/7 BKT

dağı saña ‘āşī olmayalar yaḥşī işlerde pes anlarıla beyāt eyle ve anlara
Taḥrıdan günāhların dile 593a/5 BKT
ol vaḳt ki eyitdi yā rabbī baña bir ev yap senün ğatında cennet içinde
605b/3 BKT

ğıl, gil biçimiyle:

pes vahy eyledük Mūsā'dın yaña kim ur-ğıl ‘aşān-ıla. 175b/7 TİEM 40
dağı irdi kırk yıla eyitti: iy Çalabum! gönlüme bırak-ğıl. 239b/11
TİEM 40
ya‘nī namāzı yā ğazayı ar-ğıl ya‘nī du‘āda yā ‘ibādetde. 286b/4
TİEM 40
yalavacıvuz Çalabunun pes viribi-gil bizüm-ile Benī İsrāyīl'i ya‘nī
Şām'a. 149a/9 TİEM 40
bir zamāna deġin dağı gör-gil anları pes tiz göreler ay dağı
‘azābumuza 215a/3 TİEM 40
baġlanmışlar bendlere uşbu atamuzdur pes vir-gil yā tutğıl
şorusuz. 216b/6 TİEM 40
yörüyip dağı bil-gil ki Taḥrı Ta‘ālā ‘azīzdür ḥikmetler issidür meşeli.
43a/3 BKT
Zekeriyya eyitdi ey Çalabum baña bir ‘alāmet kılğıl Taḥrı Ta‘ālā
eyitdi san ‘alāmet oldur ki söylemeyesin 53b/6 BKT
Taḥrı Ta‘ālā eyitdi Meryem oġlı ‘İsā anğıl benüm n‘metümi senün
üstüne dağı anuñ üstine 125b/1 BKT

Dilek şart kipi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs dilek şartın çekimi –sañ, –señ ve –san, –sen 'dir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde 2. teklik şahıs **n** biçimi sadece Manisa Kur'an Tercümesinde geçmektedir. Bursa ve TİEM 40 Kuran Tercümelerinde diğerk Eski Anadolu Türkçesinin eserlerinde olduğı gibi görölmektedir.

ol ulu hidāyetdür Eger anlar havāsına tābi‘ ol-sa-ñ. saña yā
Muḥammed 13a/9 MKT
Her ğanda çıkşañ, (11) dönder yüzünġi Mescid-i Ḥarām'a ğarşu ki
16a/10 MKT

Tahkik sen anları koysan, terk eylesen (9) azdururlar kullanım 423b/8 MKT

Yâ Rabbî! Sen baña göstersen eger lâ büdd göstermeli ol-sa-n anlara 243a/8 MKT

Kaçan gör-se-ñ anları ‘aceblersin tenlerini. Eger söylese sözlerin işidürsin 409b/4 MKT

Tahkik sen anları koyşan, terk eyle-se-ñ (9) azdururlar kullanım, oğlan doğurmazlar illâ 423b/8 MKT

kaçan ğazalıktan yâ namâzdan dükense-ñ, sâbit olsa Tañrı Ta‘âlânıñ.444b/9 MKT

Eyit yâ Muhammed: Yâ Rabbî! Sen baña göster-se-n eger lâ büdd göstermeli olsan anlara 243a/8 MKT

ol işidicidir, bilicidir dağı eger sorsa-ñ anlara kim yarattı.191b/7 TIEM 40

şaçılmış incüdür şafilıklarından dağı kaçan baksa-ñ görürsin dürlü ni‘metler. 625b/7 BKT

pes kaçan sen binse-ñ(5) senüñ ile olanlar dağı gemi üstine şükrü Allâh dè. 368a/4 BKT

kimden dilese-ñ kimi dilesen ‘aziz eylersiñ ve kimi dilesen zelil eylersiñ hayr senüñ elündedir.51b/6 BKT

pes kaçan işünden dükense-ñ ‘ibâdetten zahmet çek dağı Tañrı'ya rağbet eyle 644a/7 BKT

İstek kipi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs istek çekimi **-a-sın, -e-sin** şeklindedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde **i>e** değişmesiyle 2. teklik şahıs istek çekimi **-e-sen** şeklinde de görülebilmektedir.

istediler ki sen anlar -ıla yakınlık eyleyüp yumşak ol-a-sın, nehy eylemegi terk idesin417b/6 MKT

Yâ Şâlih, didiler. Tahkik sen recâ oñnurdı, bizüm elümüz ol-a-sın bundan burun 158a/3 MKT

dağı şâlih ‘amel işleyem sen râzı ol-a-sen. İşlâh eyle zürriyetümi 367b/3 MKT

nehy eylemegi terk id-e-sin, anlar dağı leyyinlik eyleye.417b/6 MKT
 vallāhi yakın oldu-sen ki beni helāk eyley-e-sin. (9) Eger Tağrı
 Ta‘ālānuḡ ni‘ meti olmasaydı 321b/8 MKT
 Sen ister misin ki beni öldür-e-sin (7) düne gün bir gişi öldürdüğün gibi
 273b/6 MKT
 ola kim sen rāzı olan nesneye yitiş-e-sin. Gözüñ bile nazar eyleyüp
 bakma 224b/2 MKT
 ya şafa‘ at pes hōşnud ol-a-sin ay bulmadı mı seni ögsüz pes yir virdi?
 286a/10 TİEM 40
 çalışları aralarında katıdır san-a-sin anları dirilmiş. 261a/11 TİEM 40
 rahmat kılıcı girü koy-a-sin anı kim dilersin anlardan dağı yir viresin
 201b/10 TİEM 40
 andan kim emzürdi dağı kıoya her yüklü ‘avrat yükini dağı gör-e-
sin.157b/2 TİEM 40
 dilersin anlardandağı yir vir-e-sin(11)sendin yaña anı kim dilersin dağı
 anı kim. 201b/10 TİEM 40
 her mes’eleden dağı eger getür-e-sin anlara bir nışān ya‘nī ‘aşā
 gibi.195a/3 TİEM 40
 dağı şaklamadı-sen (5) dây-e-sin dedi Mūsā eyitdi yā Samiri
 hikāyetün nedür dedi 341a/5 BKT
 ol evladur ki anda dur-a-sin ki Mescid-i Kubadur anda erenler vardur
 212a/1 BKT
 taḥkīḳ korıkdum ki éyid-e-sin ayırdı-sen beni İsrā’ıl ortasını kavlimi
 dağı şaklamadısen 341a/4 BKT

5.1.1.3 III.Teklik Şahıs: Ø

Teklik üçüncü şahıs eki daha eski Türkçe devresinde iken kullanılmamağa başlamış ve Batı Türkçesinde geçmiştir. Batı Türkçesinde bu şahıs daima eksizdir. Böylece fiil çekimlerinde üçüncü şahıslarda şekil ve zaman ekleri emir ekleri gibi aynı zamanda şahıs da ifade etmiş olurlar.

Görülen Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. teklik şahıs görülen geçmiş zaman çekimi şahıs ekini almadan yapılır ve ek daima düz şeklindedir.

anlar şirk getürgenler-idiler. yarat-dı âdem cinsini şehvet şuyından ki cimâ' dur 184b/11 MKT

Zıkr eyleñüz ol günü ki Mūsā kavmine eyit-di: Yā benüm kavmüm, didi 6a/8 MKT

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm Kerīh gördi yüzüñi, qarışdurdı i' rāz eyledi 435a/1 MKT

va' dalu daķı oldı yalavaç peygambar daķı oldı ol buyurur namāzı daķı zekātı. 146b/5 TİEM 40

pes ol vaķt kim geldi aña kıgrnıldı(8)derenün sağdıñ yanından bereketlü yirde 185a/7 TİEM 40

ta'alluķ dutar içine koydı anuñ daķı eyledi sizün içün kulaķ daķı gözler. 197b/1 TİEM 40

pes ol vaķt kim geldi muştılayıcı bıraķdı anı ya'nī gönlegi yüzi üzere. 116a/4 TİEM 40

ögmek Tañrı'nunđur ol kim indürdi kulu üzere Qur'ān'ı daķı kılmağı. 139a/3 TİEM 40

daķı niçe kōy yüz döndürdi ḥaddan geçe Çalabı'sı buyruğından daķı yalavacınun 267a/10 TİEM 40

daķı nice alursuz siz anlara virgeni daķı biri biriñüze açıldı 79b/7 BKT aylaruñ ḥatta ki ḥelāl eyleyeler Tañrı Ta'ālā ḥarām eylegeni bezendi 199b/4 BKT

daķı bıraķtı elvāḥı dutdı qarındaşınun başını çekdi kendüye 172b/5 BKT

sözmedükleri yerlerden pes daddurdı anlara Tañrı Ta'ālā rusvaylığı 499a/1BKT

pes anlardan size arlanmaķ degürdi 'ilimsiz güvürmekiçün Allāh rahmeti içine kimi dilese 554b/5 BKT

Geniş zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. teklik şahıs geniş zaman çekimi Eski Anadolu Türkçesinin diğér eserlerinde görüldüğü gibi fiil üzerine geniş zaman eklerini eklenmesiyle ve şahıs eki almadan yapılır.

Üzerinde çalıştığımız metinler örnekleri aşağıdadır:

Taḥḫīḫ Taṇrı Ta‘ālā buyur-ur size (7) bir şıgır boğazlamağa. 7b/6 MKT

Taḥḫīḫ Taṇrı Ta‘ālā ‘afv eyler sizi taḫşır eylemekden, geç-er, rahmet eyler 185b/10 MKT

diri eyler daḫı öldür-ür. Eyitdi: Ben daḫı diri eyler-men. İki gişi getürdi 30a/6 MKT

Kaçan ecelleri gelse Taḥḫīḫ Taṇrı Ta‘ālā kullarını görür, ‘amelleri cezāsın virür 315a/10 MKT

yā yarakladı anı sanur kim bayık mālı anuḡ ebed eyledi anı.288b/10 TİEM 40

‘azāb ḥor eyleyici daḫı kaçan okınur anuḡ üzere āyetlerümüz.195a/10 TİEM 40

Lūt peygambar gibi daḫı bağışlar (10) aḡa kim diler irkekler ya‘nī İbrāhīm peygambar gibi.232a/9 TİEM 40

bir nicesi oldur kim eydür(5)iy Çalabumuz vir bize dünyede daḫı yokdur anuḡ 15a/4 TİEM 40

Taṇrı dapa döndürilinür işler iy anlar kim imān getürdiler. 85b/4 TİEM 40

bir er ya‘nī Cebrāyīl, şaruḡ ıraḡından iver eyitti:"iy Mūsā bayık cema‘at kim" 184b/4 TİEM 40

ferişteḫler tesbīhini pes anuḡ ardına atıl-ur ulu şü‘le od küresinde daḫı yerleri 277a/5 BKT

nice şaf bağlayupdur üstlerinde daḫı biri birin avl-ar anları dutmaz 607b/2 BKT

pes anlaruḡ günāhlarını Taṇrı Ta‘ālā ḥasenata değsür-ür (3) daḫı Taṇrı Ta‘ālā yazuḫ bağışlayıcıdur 392b/2 BKT

bir kavme ki fāsıqlardur ol gün de ki dér-er Taṇrı Ta‘ālā peygamberleri 125a/6 BKT

anlar daḫı kim şirk getürdiler Taṇrı Ta‘ālā dil-er her birisi ki 14b/3 BKT

ben bir aḫır kararı men benden oḡlan nice doğ-ar dedi 563a/6 BKT

Gelecek zaman:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 3. teklik şahıs gelecek zaman çekimi Eski Anadolu Türkçesinin genel özelliğini yansıtmaması açısından **-acak, -ecek, -ıcağ, -icek, -ucağ, -ısar -iser ve -esi** şekillerinde görülmektedir.

Ekin bu farklı kullanımlarıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

olğaylar hidāyet üstine. mü'minler anuñ gibi olacak, özgesi ne hâlde olur.131b/4 MKT

andan ya'nî 'azāb āyeti okınacak derileri anlaruñ kim qorqarlar. 219a/11 TİEM 40

Dāvūd peygambar tesbîh eyidicek bile eyidüñ siz dağı dağı iy kuşlar 203b/10 TİEM 40

anmağ ya'nî imānı 'azāb gelicek bayıq gelmiş iken anlara 236a/5 TİEM 40

komaz ya'nî ikileyin dirilicek renk döndüricidür derileruñ 276a/3 TİEM 40

eyit anlara maşharalığa alañuz taḥkîk Tañrı Ta'ālā çıkar-acak-dur siz şaḳlağanı 204a/3 BKT

eydürdi biz ölücek dağı sünük ve toprak olucak ikinci dirilirüz dèridi Allāh eyide siz anuñ hālını 483b/7 BKT

pes bellü oluñuz mekr ki bir qavme dokun-ısar habersüz pes işledüğüñüz işe 556b/4 BKT

ya'nî 'arab qa'ıdası olıdı kim hacdan fāriğ ol-ıcağ otururlardı atalaruñ 15a/4 TİEM 40

dağı toprak ol-ıcağ ikinci dirilmek ırāqdur dèdiler biz bildük yer eksiltgeni anlaruñ 559a/3 BKT

dağı biz toprak ve sünükler ol-ucak biz ikinci dirilür miyiz dèrlerdi yā ileriki atalarımız 578b/2 BKT

yā ol taşdur kim Mūsā şuya gir-icek donıñ anuñ üzere qodıdı tönin aldı qaçdı 5b/1 TİEM 40

öldüriciven seni ya'nî girü gökden in-icek dağı götüriciven seni benüm dapa dağı arıdıcıvan seni ya'nî 26a/8 TİEM 40

ādem oğlanı eydür (2) ben öl-icek ikinci ben türbeden çıqup diri mi olacağ men dèr niçün fıkr eylemez 331b/2 BKT

şābit dutarlar inanmağa kim müzd ol-ısar-dür tamām bir bostān meşeli gibidür 21a/1 TİEM 40

bellü oluñuz mekr ki bir kavme dokun-ısar habersüz pes işledigünüz işe 556b/4 BKT

ol aldayıcısıdır anlaruñ ya‘nī oldadukları cezāsını vir-esi-dür daķı kaçan duralar 46a/2 TİEM 40

keremi yéter bize dëselerdi vér-iser-dür Tañrı Ta‘ālā bize kerminden 203a/5 BKT

taḥķiķ anlar bir kavmdür ki bilmezler niçe ol-acak-dür müşrik kāfirleruñ andı Tañrı Ta‘ālā ķatında 130b/2 MKT

ola kim anlar olğaylar hidāyet üstine mü‘minler anuñ gibi ol-acak özgesi ne ḥālde olur 131b/4 MKT

her nefse illā özine vërdüñince Tañrı Ta‘ālā kalacakdur şarplıķdan şonra geñezlik ey nice 603a/3 BKT

eyit ‘amel eylenüz Tañrı Ta‘ālā gör-ecekdür (7) sizün ‘ameliñizi peygāmberi daķı mü‘minler daķı daķı dönecek siz 211a/6 BKT

Emir kipi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. teklik şahıs emir çekimi -sun, -sün'dür. Nadir olarak da bir kaç örnekte -sin biçiminde görölmektedir.

Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

ağzından şokuñuz, aşağıdan çık-sun. Taḥķiķ ol (2) imān getürmez-idi Tañrı Ta‘ālā'ya 420b/1 MKT

taķdİR eyledi nefsinde. Helāk ol-sun, nice taķdİR eyledi 427a/9 MKT

ķorķuducıdır ādemi kim dilese sizden (2) ilerü var-sun yā arda var-sun 428a/2 MKT

Tañrı Ta‘ālādan ķorķuñuz, her nefis gör-sün (10) ne nesne taķdİM eyledi. 404a/9 MKT

Gelünüz ki istiğfār eyle-sün size (8) resūlu‘llāh. başların depredürler 409b/7 MKT

naşihatdur. Kim dilese Tañrı Ta‘ālā'ya varmağa yol idin-sün. 426a/11 MKT

deniz dağı anı sâhile *bırak-sun*, deniz kırafudur *alsun* anı benüm düşmānum 218b/11 MKT

evvel zamānda, evlādur ki anda *dur-sın* mescid-i Kūbā' dur, anda gişiler var-ıdı 141a/3 MKT

yā Muḥammed, yahūdiler (6) ki kitāb *indür-sın* özlerine gökden. Taḥkīk istediler Mūsā'dan 71a/6 MKT

sizden ay içinde oruç *dut-sun* dağı her kim ola şayru yā sefer üzere sağışlanmışdur. 13b/7 TİEM 40

dünye içinde dağı āḥıratda *uzat-sun* (10)bir ip ev örtüsündin yaña andan 158a/9 TİEM 40

helāk *ol-sun* Ebū Leheb'ün iki eli dağı helāk oldı. 290a/2 TİEM 40

güci yiterdü bilicidür şaklanmak *iste-sün* ḥarāmdan anlar kim bulmazlar evlenmeklik 168a/1 TİEM 40

yoğdur Taḥrı illā ol dağı Taḥrı üzere tevekkül *eyle-sün*. 266a/10 TİEM 40

oğın Çalabu'ñuzı *yiynild-sün* bizden bir gün 'azābdan. 224b/7 TİEM 40

yaḥşı yemek durur size andan yemek *getür-sın* rindlik *eylesin* 314b/6 BKT

sülemleri mi vardurki anda çıkup işideler pes *getür-sün* (2) işidenleri bir ulu burhān 567a/1 BKT

kim dilese sizden ilerü *varsun* yā ardına *kayıtsun* her nefis kazandığı 'amele dutudur 622b/2 BKT

Dilek şart kipi:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 3. teklik şahıs dilek şart çekimi fiil üzerine **-sa, -se** şart ekinin getirilmesiyle yapılır.

Bununla ilgili örnekler aşağıda gibidir:

Kaçan *okun-sa* bizüm āyetlerümüz anlar üstine (3) eydür ki geçen ümmetlerüñ bāṭıl sözleridür, didi. 437b/2 MKT

Kaçan gökler münşak olup *paralan-sa* dağı işde Taḥrı Ta' ālādan Muṭī' münkād ola vācib olsa Muṭī' olmak 438a/10 MKT

üstüne hüccetdür beyân eyleyici ‘amellerini. Her işine ‘özü eylese,
‘özürler durgur-sa dağı 428b/11 MKT

katı cehd bile and içmek. Eger gel-se anlara korkuducu Tağı
Ta‘ālānuñ ‘azābından 314b/10 MKT

Tağkık Tağı Ta‘ālā baş eyler, rızkı çok virür kime dile-se dağı
azıdır? 335a/11 MKT

Dağı ay hasf olsa, nūrı gidse. Dağı cem‘ olsa güneş bile, ay bile
gidmekde 428b/8 MKT

dağı kaçan muştılsansa birisi anlarıñ anuñ-ıla kim eyledi rahmān için
beñdeş 233a/6 TİEM 40

kığıranuñ kığıрмаğına kaçan okısa beni pes uy virsünler baña ya‘nī
īmāna kığırdıgumda 13b/10 TİEM 40

pes her kim degşür-se anı andan sonra kim işitti anı degül 13a/11
TİEM 40

pes eger degirse aña hayır dölenür aña dağı eger degirse aña fitne.
158a/4 TİEM 40

dağı her kim yüz döndür-se rahmān zıkrinden ya‘nī Qur‘ān tağdir
eyleyevüz. 234a/1 TİEM 40

dağı özini aritsa arınmaz illā öziçün ‘aķibet dönmek Allāh
hazretinedür 471a/3 BKT

Tağı Ta‘ālā anlara müzdlerini dağı artursa gerek kereminden ama ol
kişiler kim 104b/4 BKT

yêrler çekilse dağı içindekin bırakup boşalsa ve Tağı'sından işidüp
636a/5 BKT

kaçan ki nefsler ‘amellerine çiftlense dağı kaçan ki diri gömülmüş
kızlar 633a/1 BKT

ben Tağı men dese Tağı Ta‘ālā'dan özge pes aña cehennm cezā eder-
biz 348a/2 BKT

dağı baldırları biri birine dolaşsa bilnese Tağı Ta‘ālā hazretinedür
624a/4 BKT

Belirsizlik Geçmiş Zaman:

3. teklik şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekimi metinlerimizde iki şekilde görülmektedir. **-mış, -miş, ve -ip, -ıp, -up, -üp 'dür.**

Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

pes ağsunlar yollara ya' nī gögün şuanda **sınmış** ya' nī bedr toğuşında
215b/4 TİEM 40

ya' nī uzun direkler-ile kapısı **mıhlanmış** (2) ay bilmedün mi? 289a/1
TİEM 40

dağı şu içinde **dökülmüş** ya' nī dün gün ahar dağı yemiş içinde. 255b/2
TİEM 40

ölüm firiştesi ol kim **konulmuş-dur** size andan Çalabuğuzdın yağa
döndürinilesiz 197b/3 TİEM 40

dağı ulu ya' nī yazukdan (2) **yazılmış-dur** bayık şâkımcılar
uçmağlardadır. 253b/2 TİEM 40

māl biregüden biregüye **kalmış-dur** pes anlar kim imān getürdiler
sizden 257a/1 TİEM 40

anuğ birbiri içine **girmiş-dür** yā alaca laîfdur dağı yonarsız tağlardan
evler. 177a/11 TİEM 40

zılm eylese Taḥkik öz nefesine zılm **eylemişdür** (3) İdinmeñüz Tağrı
Ta' ālā āyātlarını, maşharalığa almağuz 26a/2 MKT

ol gişilere ki sizden imān **getürmişdür** Tağrı Ta' ālā'ya kıyāmet günine
26a/8 MKT

ol gişiler üstine ki öldürmek **yazılmışdur** (9) anlar yatduğı yirlere
ibtilā eyleyüp 48b/8 MKT

Az mālda dağı çok mālda dağı (11) naşilbler farz **olmuşdur**. Kaçan ḥāzır
olsa kısmete qarāyibler, yetimler 54a/11 MKT

kıyāmet güninde bir bitik tapar anı açılmış 'ameleri anda **yazılmış** (4)
eydüriz aña oğı bitigüni senüñ nefesüñ yetişür bu gün senüñ üstüne
300a/3 BKT

-ip, -ıp, -up, -üp biçimiyle-:

pes ol şehirler ḥarābdur imdi düşipdür divarları sağıfları üstine dağı
nice kıyular isiz **kalıpdur** kimse şuların içmez 361b/6 BKT

nice şāf bağlayupdur üstlerinde dağı biri birin avlar anları tutmaz BKT 607b/2

Tağrı Ta‘ālā ğanīdür, sizünçün ni‘metler çok yaradıpdur MKT 32a/1

dağı nice musaḥḥar édüpdür ayla güneşi her birisi yörür feleginde (5) bir müddete degin BKT 445a/4

Yokdur bir âdem oğlına ki Tağrı Ta‘ālā özine kitāb viripdür hüküm viripdür 42a/2 MKT

Pes düş-üp-dür örtüleri üzere dağı niçe kıyu işsüz kalmış dağı yüksek köşk yā kireçlenmiş 160a/5 TİEM 40

İstek Kipi:

3. teklik şahıs istek biçimi fiile **-a, -e** istek ekinin getirilmesiyle elde edilir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Tağrı Ta‘ālā bizüm yazuklarımız bağışlaya, ‘afv eyleye Taḥkīk biz evvel imān getürdük 259b/3 MKT

Sizi delālet ideyin mi bir təcirlığa ki kurtara sizi (2) ulu ‘āzābdan ki 408a/1 MKT

Şābit ola anım üstine; ola kim Tağrı Ta‘ālā ki sizi yaratdı maḥv eyleye sizün yaman işlerünüz. 414b/6 MKT

istenüz ki Tağrı Ta‘ālā sizi öldüre Eger siz girçek olşunuz. 408b/9 MKT

ḥattā yüklerini doğurınca ki ‘iddetleri dükene. Eger süd içürseler sizün-çün 412b/11 MKT

ol yir sizi aşağıya ceke (2) Yā emīn mi olduñuz siz hükmi gökde olan 416b/1 MKT

pes amā âdamī kaçan sınaya anı çalabızı pes ağırlaya aña dağı ni‘met vire aña 284b/11 TİEM 40

dağı kaçan gök soyıla dağı kaçan tamu odı 281a/8 TİEM 40

ol kim kes eyledi tiz gire oda yalın issi dağı ‘avratı anuñ odun götürici 290a/2 TİEM 40

yarlıgaya size yazuklarıñuzı dağı givüre sizi (2) uçmaqlara aḡar altından ırmaqlar 264a/1 TİEM 40

öldüre sizi andan dirilde sizi andan anuñ dapa döndirinilesiz ol oldur
3b/8 TIEM 40

Taḡrı Ta'ālā'ya iḥtiyārlarını daḡı azısa kendülerden(2)ol bāṭıl
ma' būdları 293a/1 BKT

korḡu yokdur üstüñüze ne daḡı siz ḡayrursız daḡı çıḡıra cehennem
ehli. 159a/1 BKT

daḡı ḡaçan kim dileye Taḡrı bir ḡavme yavuzlık döndermek.263b/4
BKT

her yerden degüldür ol ölici ya' nī öle dıñlene daḡı ardında ya' nī ṣarı
ṣudan ṣonḡra 271b/3 BKT

5.1.2 Çokluk Şahısları: -k

5.1.2.1 I. Çokluk Şahıs:

Eski Türkçede çokluk birinci şahıs –mız, -miz şeklinde idi. Batı Türkçesinde bu ek atılmış, yerine –duḡ, düḡ partisipinin tesiri ile ortaya çıktığı anlaşılan bir –ḡ, -ḡ eki geçmiştir. –ḡ eki Eski Anadolu Türkçesinde bazan –ḡ olmuştur (Ergin; 2009,287).

Çokluk birinci şahsın –vuz,-vüz eki de b-v değişikliği ile eski... biz 'den çıkmıştır. Vokal ise v tesiri ile yuvarlaklaşmıştır. Batı Türkçesinde çokluk birinci şahıs ekinin başlangıçta bu ek olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu ek Eski Anadolu Türkçesinde geniş bir şekilde kullanılmamış, yalnız şart ve istek çekimlerinde kendisini göstermiştir. Eski Anadolu Türkçesinden sonra da ortadan kalkmıştır. –uz, -üz eki ise Batı Türkçesinin hakim çokluk birinci şahıs eki durumundadır. Eski Anadolu Türkçesinde istek ve şart dışındaki bütün çekimlerde, sonra ise bütün çekimlerde bu ek kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıcanın ilk deverelerinde daima yuvarlak vokalli olmuş, Osmanlıca içinde vokal uyumuna bağlanarak bugünkü şekilleri ortaya çıkmıştır (Ergin; 2009, 285).

Görülen Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. çokluk şahıs görülen geçmiş zaman şahıs eki görülen geçmiş zaman ekinin üzerine şahıs eklerinin getirilmesiyle –duḡ, -tuḡ,-di biz şeklinde geçmektedir. –duḡ,-düḡ ek daima yuvarlak olarak geçerken sadece Bursa Kur'an Tercümesinde **duḡ** şeklinde düz olarak geçmektedir.

Ekin farklı kullanımlarıyla aşağıda yazılmıştır:

‘āṣī oldı Fir‘avn Resüle. Alduḡ anı, muḡkem dutdu-k ıatı ağır oldı anlar üstine 426a/8 MKT

Biz kılmadu-k cehennem ehlini illā melā’ikeler. (4) Biz kılmadu-k ‘adedlerini illā fitne eylemeg-içün kâfir olanlara 427b/4 MKT

Otlar bitürür yir var daḡı Ba‘zısı bitürmez. Kıldı-k ol yirler üstinde yüce ıaḡlar yaratduḡ 431b/9 MKT

Yazuḡlarıuḡuz baḡıḡlar-biz, didü-k (7) muḡsinlere, yaḡşı ḡiḡilere 6b/6 MKT

biz gönderdüḡ Şemüd'a ıardaḡları Salih'i, Resül eyledüḡ ki ‘ibādet eylenüz 268b/6 MKT

Görmezler mi yirlere nice dürlü otlar bitirdüḡ (7) her cinsden ki menfa‘atı çokdur? 257b/6 MKT

daḡı ol vaḡt kim aldu-k paygamberlardan ‘ahdlarını daḡı senden daḡı Nüh'den 199a/3 TİEM 40

İ‘anet eyledüḡ anlara daḡı kıldı-k göñüllerini ıatı döndürürler 50a/2 TİEM 40

anlara kim boyun virmediler bayıḡ biz oldu-k size (8) uyundu pes siz ıḡşı 121b/7 TİEM 40

ıurayıḡ ıebileleri öḡrenmegi içün ya‘nī ebreheyi yitirdü-k ıurayıḡ içün öḡrenmegi içün 289a/7 TİEM 40

daḡı dil daḡı iki dudaḡ daḡı yol gösterdü-k aḡa ḡayr yolıḡ şer yolıḡ 285a/11 TİEM 40

bayıḡ biz indürdü-k üzerine ıur‘ān'ı ādamılar içün ḡaḡḡ-ıla pes her kim 220a/7 TİEM 40

Allāḡ yolundan ya‘nī islām dīninden (3) arturdu-k anlara ‘azābı ‘azāb üstine 293a/3 BKT

taḡḡıḡ Taḡrı Ta‘ālā ḡikmetler issidür bilicidür daḡı baḡıḡladu-k İbrāḡim e İḡḡ’a ve Ya‘ḡüb'a daḡı 138a/6 BKT

ıaparlardı Taḡrı Ta‘ālā'dan özge (6) baḡıḡladı-k özine İḡāḡ'ı ve Ya‘ḡüb'ı daḡı anlarıuḡ 329b/6 BKT

taḡḡıḡ biz yaratduḡ gökde on iki burc daḡı bizedü-k anları yıldızlarıla gören ıiḡilere. 277a/3 BKT

bile mürted eyleye biz diledü-k ki tebdil eyleye Taḡrı Ta‘ālā. 322b/1 BKT

aç-tu-k gök kapularını şuyıla döklinici 252b/2 TİEM 40

Götrülmüş ya' nî taht üzere bayık biz yarat-tu-k anları ya' nî hûrılar
yaratmak pes kılduk anları bikrler 255b/3 TİEM 40

Siz bakarlarken andan dirilt-tü-k sizi ölümünüzden sonra ola kim siz
şükr eyleyesiz 5a/6 TİEM 40

Dağı yalavacındın yaña tā hüküm eyleye aralarında kim eyideler ışit-tü-
k dağı mutî' olduk dağı anlardır anlar kurtılıclar 169a/8 TİEM 40

budur sizün cezāñuz dênile dağı sizün 'ameliñüz maqbûldür dênile
biz indirdik 626a/3 BKT

Not

Üzerinde çalıştığımız metinlerde **-di biz** görülen geçmiş zaman çoğunlukla iyelik menşeyle şahıs ekleriyle çekilirken bir kaç örnekte Arapça biçimlerinden esinlenerek zamir menşeli şahıs ekleriyle çekilmiştir. Bu biçim sadece Manisa Kur'an Tercümesinde geçmektedir:

hasf eyler biz anları bize yaddurur biz yâ düşür-di biz anları bir kıta
'azābı gökden âyetler bile yalanladukları çün 306a/9 MKT

Yâ atamız taḥkîk senün olgun uğurlık eyle-di biz tanıklık illâ
bildürdügümüz bile bir 'aḳıbeti bilmez idük 169b/1 MKT

men' eylemediler 'azābı. Ol anların yalan sözleri-y-idi ki iftirâ
eyledi-biz 368b/11 MKT

Geniş Zaman:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 1. çokluk şahıs geniş zaman çekimi, geniş zaman ekinden sonra **-uz, -üz ve biz** 1. çokluk şahıs ekleri getirilmesiyle yapılmaktadır.

Örnekleri aşağıdaki gibidir:

dağı atalarumuz toprak olsa-biz türbeden çıkar mıyuz, diri mi ol-ur-uz,
didiler 270a/10 MKT

muḥsinlere, yaḥşî gişilere. Dağı artuḳçı ni' met virürüz. Tebdîl
eylediler zâlimler ol 6b/7 MKT

Taḥkîk biz görürüz yüzünî göge döndürmegi seni bir kıbleye teveccüh
eylemege 15b/9 MKT

özgesini **bil-mez-üz**, didiler. (8) Taḥkīk sen gāyetde bilicisin, gāyetde ḥūkm eyleyicisin. 4b/7 MKT

And içdiler Taḥrī adı bile. Gice **varur-biz**, şālīḥ daḥı ehlini **öldürür-biz** 269a/1 MKT

‘āzābda şerīk olurlar. Taḥkīk biz anuḡ gibi **işler-biz** yaman gişilere 321a/4 MKT

Eger biz dilesevüz **indürür-biz** anlara (3) gökden yetleri, ol vatda anlar boynı münkād olurlar. 257b/2 MKT

Taḥkīk biz şirk **getürmez-biz** Taḥrī Ta‘ālā’ya ki yaratdı bir kimseyi 424a/6 MKT

eydürsüz ki: Biz **bilmez-biz** kıyāmetnedür. Biz zan **eylemez -biz** illā zan eylemek. 365b/5 MKT

ne nese taparsız eyittiler **tapar-uz** butlara pes gündüz geçürürüz anlara muḵīm olıcılar 175b/11 TİEM 40

bayık biz **korkar-uz** Çalabumuzdan bir günden burtmış çatı sarp pes şakladı anları 277b/5 TİEM 40

ay bir ādamıya bizden ya‘nī şālīḥ **uyar-uz** aḡa bayık biz ol vaḡt azgunlıkdavuz. 252b/9 TİEM 40

andan ötürü kim olduḡuz işler siz bayık biz ancılayın yanud **virür-üz**. 278b/11 TİEM 40

bayık anlar görürler anı ya‘nī ‘āzābı ırak daḡı **görür-üz** anı yakın. 272a/6 TİEM 40

daḡı şol meşeller bellü **eyler-üz** anları ādamlar içün. 261b/8 TİEM 40

bāṭıl işleyenlerüḡ işleri sebebi bile daḡı anuḡ gibi (3) **ayurur-biz** āyetleri ola kim. 177b/3 BKT

munāfıklık üstine sen anları bilmezsin (6) biz **bilür-üz** anları anlara ‘āzāb édiserüz. 210b/6 BKT

siz mi bitirürsüz anı yā biz **bitürür-üz** eger biz dileseydük anı ḥeyf olmış 579a/5 BKT

ol vaḡt ki getüre bulutlar aḡırlar (7) **sürer-biz** anı ölmüş yerlere pes **indürürüz** anıḡıla şular 160a/7 BKT

sünḡuk olsavuz ikinci gērü **dirilir-üz** biz dēdiler taḥkīk bize va‘de olındı. 372a/7 BKT

ey Mūsā dēdiler biz hergiz girmez-üz ana(6)niçe kim anlar andadurlar. 110b/5 BKT

cebbār mütekebbir kavm vardır taḥkīk biz aña girmez-biz anlar çıkmayınca eger anlar çıksalar. 110b/2 BKT

Taḥrī'ya daḥı bayak toḡru yol gösterdi bize yollarumuzu daḥı katılanur-uz anuḡ üzre kim inciddüñüz bizi 271a/3 BKT

‘ameli şālih işlediler givürür-biz anları uçmaqlar ki aḡar aḡaçlar alyından ırmaqlar 86a/3 BKT

yēr yüzinde daḥı anları imāmlar kılar-uz daḥı anlrı mirāş ēdici kılar-uz 414a/3 BKT

Gelecek Zaman:

1.Çokluk şahıs gelecek zaman çekim Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde gelecek zaman eklerinden sonra (X)z ve **biz** şahıs ekleriyle yapılır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu biçimi sadece Bursa ve Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

Ekin farklı biçimi kullanımıyla ilgili örnekler aşağıda gibidir:

kim dirildür süñükleri çürıyiceg-ez (7)eyit yā Muḡammed anı dirildür 480b/6 BKT

pes vācib oldı üstümüze Taḥrī kavli ki bir ‘azāb dadacaḡ-uz.482b/7 BKT

daḥı biz Taḥrımız ḡazretine dōnecek-biz(7)daḥı kāfirler Allāh'a ḡullarından bir ülüş ḡıldılar. BKT527b/6

ḡatında ol eyitgen gibi degüldür (6)yazacak biz ol eyitgen sizi daḥı uzadur biz 332b/6 BKT

Taḥrī Ta‘ālā bilür anlaruḡ ‘amellerini daḥı şınayacaḡ-uz sizi ḡazalığa buyurmaḡıla 550a/5 BKT

Ḳur‘ānı ḡerflerin belürdüp oḡı biz indirecegüz (5) sōñül üstüne muḡkem ḡuvetlü söz 619b/4 BKT

Emir-İstek Kipi:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 1.çokluk şahıs emir çekimi diğer Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde olduğu gibi daima **-alum**, **-elüm** şeklinde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Eyitdi ki: Siz bakmak ister misiz? Muṭṭali‘ **olalum**, **görelüm**. Bakdı, gördi anı (8) cehennem ortasında 321b/7 MKT

Resüllere tābi‘ **olalum**. Siz and içmedünüz mi dünyāda bundan burun?180b/2 MKT

Melike varmak ḳardaşumuz **saklayalum**, ziyāde eyleyelüm bir deveyi ki boğdı keyl **eyleyelüm** 168a/2 MKT

Destür ister senden māl eyesini bay gışiler. Eydürler: Ḳoy, bizi **oturalum** (11) oturanlar bile 138b/10 MKT

Çıḳar bizi, ‘amel-i şālih **işleyelüm**, dirler. Andan özge ki işler-idük 314a/7 MKT

elḳıs‘a daḡı ḳavmine. Biz çeriler **getürelüm** anlara ki hīḡ anların tāḳatları olmasun 267b/10 MKT

Te‘ḥīr eyle bizi, ‘azāb eyleme biraz zamān ki **īmān getürelüm**, **icābet eyleyelüm** da‘vetüne 180b/1 MKT

daḡı artuḳlık pes eyittiler **inan-alum** mı iki ādamıya bizcileyin 163b/4 TİEM 40

perriden daḡı ādamıdan **kıl-alum** anları ayaklarımız altına tā olalar aṡaḡaraḳlardan 228a/3 TİEM 40

Ta‘ālāsız anları ḳon bizi **uy-alum** size dilerler kim döndüreler Taḡrı söziḡi 244a/10 TİEM 40

eyittiler ay īmānmı **getür-elüm** nite kim īmān getürdi beynisüzler.2b/8 TİEM 40

nedür raḥmān ay secde mi **eyle-y-elüm** aḡa kim buyurursın bize. 173a/10 TİEM 40

uyun bizüm yolumuza daḡı **götür-elüm** biz yazuḳlarımızı.189a/4 TİEM 40

ey Mūsā sen biraḡurmısın ‘aṡānı(4)yoksa biz evvel **bırak --alum** mı dēdiler. 167b/4 BKT

bize aşşısı degmez ziyānī daḥī degmez(3)daḥī dön-elüm mi
ardumuza bize hidāyet öldükden sonra . 136b/3 BKT
bizümle ehlimüze ni‘met getür-elüm kardaşımızı şaklayavuz. 255b/6
BKT
koy bizi otur-alum oturanlar bile rażi oldılar muḥaliflerle olalar
208a/4 BKT

Dilek Şart Kipi:

Bu biçimi 1. çokluk şahıs dilek şart kipinin çekimi bildirmesi için –sa , -se ekinden sonra -k, -vuz, -vüz, -biz 1. çokluk şahıs zamiri eklerini getirilmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

bir āyeti nesh eylesevüz yā unutdur-savuz [12a] andan ḥayırlusın
getürür-biz 11b/11MKT
Eyitdi ol gişiler ki kāfir oldılar: Eger toprak ol-savuz (10) daḥī
atalarumuz toprak olsa-biz270a/9 MKT
Eger biz rucū‘ eylesek, kayıt-savuz, Medīne'ye var-savuz Taḥkik
çıkıarur andan‘ azizler 410/2 MKT
Nice olur anlar ḥālī (4) kaçan getür-sevüz her ümmetden tanuklar,
getür-sevüz seni 59a/4 MKT
Eger indür-sevüz bu Qur‘ān‘ı taḡlar üstine görürsin anı korku içinde
404b/3 MKT
Yazuḡ degüldür sizün üstünüze anları evlen-sek. (3) Kaçan ecirlerini
virseler dutmaḡunuz kāfirler 406b/2 MKT
Eydürler: Eger biz rucū‘ eylesek, kayıt-savuz, Medīne'ye varsavuz
Taḥkik çıkıarur andan‘ azizler 410a/2 MKT
daḥī atalarumuz toprak olsa-biz türbeden çıkarmıyuz, diri mi oluruz,
didiler.270a/10 MKT
ay gördün mü eger gönendürse-vüz anları yıllar 178b/5 TIEM 40
raḡmetünüzden andan sonra özinden alsa-vuz anı (4) ol vaḡt de ol
Allāh raḡmetinden ümit keser 232b/3 BKT
eger yérlendirse-vüz kendüleri ve berkitse-vüz yer yüzünde
durḡururlar namāzı 361a/7 BKT

şaklaşanlardan men kaçan daddursa-vuz halka rahmeti kim şaluk ve bayıkdur 219a/5 BKT

yüce eylerüz derecelerini kimün dilese-vüz (6) taḥḳīḳ Taḥrı Ta‘ālā ḥikmetler 138a/5 BKT

eger anlara bir āyet getürse-k eyideler kāfirler ki degülsiz illā (6) zor bāṭıl üstine anuḡ gibi 441a/5 BKT

İstek Kipi:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 1.çokluk şahıs istek biçimi istek kipinin ekinden sonra **-k, üz, -vuz, vüz** 1.çokluk şahıs eklerini getirilmesiyle yapılır.

Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

Sizün mişlünüz tebdil eylemege ḳādir-biz ki sizi yarad-avuz siz bilmegen şıfātlar üstine.394b/2 MKT

Biz diledük ki ni‘ metler virüp efzāl kıl-avuz (10) ol gişileri ki za‘īf oldılar yir 272a/9 MKT

ola kim sāḥirlere tābi‘ ol-avuz (3) Eger anlar ḡālib olsalar 259a/2 MKT

Taḥrı Ta‘ālā'ya daḡı kılavuz aḡa, şerīk eyleyevüz. Mişl-i muvāfiḳ vardur 308b/7 MKT

yā oḡul idinevüz anları bilmezler-idi. Mūsā aḡasınuḡ yüregi 272b/8 MKT

Ya‘ḳūb'dur, didi. yoḡdur bize ki şirk getürevüz Taḥrı Ta‘ālā'ya bir nesne bile 165b/7 MKT

Ḳaçan şeyṭānlar-ıla ḡalvet olsalar eydürler ki biz sizün bil-e-y-üz 3a/2 MKT

şıḡırda ḳoyunda ‘ibretdür savura-vuz sizi (6) andan kim ḳarınları içindedür. 162b/5 TİEM 40

tā sınaya-vuz anları anuḡ içinde daḡı her kim yüz döndürerise 274b/1 TİEM 40

Muḡammed gelince andan anuḡ dīnin duta-vuz yalvaḡ Taḥrıdan oḡır kitāblar arunmış 287b/2 TİEM 40

bayıḳ toḡru yol göstere-vüz yollarımızı daḡı bayıḳ Taḥrı eylük eyleyiciler iledür. 192a/5 TİEM 40

bayık biz arka vire-vüz yalvaçlarumuza dağı anlara kim imān getürdiler 224b/9 TİEM 40

olgun kim eyide-vüz tamuya ay tolduñ mı dağı eyide hıç varmı artuğ 247b/11 TİEM 40

ola kim bir pāre ala-vuz sizün nūruñuzdan eyidile anlara ki aduñuza kaytıñuz 582a/4 BKT

üstüneydi-sen hatta ki bile-vüz kim (7) uyar peygamberi dağı kim ardına döner ökçesi 21a/6 BKT

peygamberlerini çıkara-vuz yeriñüzden yā döne-siz dilümüze 271a/5 BKT

iy cinniler ve ādemīler dēye-vüz gelmedi mi size (7) peygamberler sizden haber vèrmediler 145a/6 BKT

Belirsizlik Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. çokluk şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekimi Kur'an'ın inandırıcılığı açısından bilinen olayları aksettirmesi açısından çok az görülmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece Bursa Kur'an Tercümesinde bu şahsın çekimiyle ilgili bir örneğe rastlanmıştır.

girçekden dağı biz yaraqlamış biz kâfirleriçün zelil edici ‘azāb dağı o kişiler ki imān getürdiler 101a/6 BKT

5.1.2.2 II. Çokluk Şahıs: -ñUz / -GUz / -sIz

Çokluk ikinci şahıs eki Eski anadolu Türkçesinde -sız, -siz olarak aslı ... siz 'e açık bir bağıtlık gösterir. Ek Osmanlıca da bir müdet böyle devam etmiş, sonra Osmanlıca içinde teklik ikinci şahsa bağlanıp, onun z çokluk belirtisi almış şekli sıñız, siñiz şekline geçmiştir. Osmanlıcanın sonlarında ise İstanbul Türkçesinde sağır kefin 'ye çevirilmiş, öte yandan vokal uyumuna da bağlanmış olduğu için yukarıda gördüğümüz bugünkü şekilleri ortaya çıkmıştır (Ergin; 1983, 285-286).

Görülen Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs hem –di siz, –dı siz. zamir menşiyle hem de –duñuz, –düñüz iyelik şahıs ekleriyle geçmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde Manisa Kuran Tercümesinde görülen geçmiş zaman 2. çokluk şahıs biçimi **ñuz, ñüz** iken çoğunluk çekilirken bir kaç örnekte müstensih hatası olarak görülebilecek **ğuz, güz** biçimleri görülmektedir.

Kaçan eydile size açduñuz, meclislerde açılunuz hayr kapuların açar size Tañrı Ta‘âlâ rızqdan 400b/11 MKT

Tañrı resûline anlardan sür‘at bile varmaduñuz anlara anlar bile 402b/11 MKT

rağmet eyleyicidir. korkduñuz mı faķirlikden taķdīm eylemekden söylemezden burun 401a/6 MKT

ben dağı sizün ‘ahduñuz tamām eylerin. Cennete iledü-ñüz. Benden korkuñuz özgeden degül 5b/1 MKT

Yâ ‘ağlı olan gişiler ki imān getürdü-ñüz! (10) Tağķik indürdi sizün üstünüze 413a/9 MKT

Tağķik siz tevbeyi vācib evler nesneyi işledü-ñüz ki yürek bile muhālefet-i Resûle meyi eylemekdür 414a/6 MKT

Belâ,lâkin siz fitneye düşürdi-siz nefslerünüzü münāfık olmak bile 397a/5 MKT

mü‘minler helāk olmağı. şek eyledi-siz. Dinde mağrūr eyledi sizi ‘ömr uzun olmak 397a/6 MKT

Tağķik siz idindi-siz Tañrı Ta‘âlānuñ āyetlerine. (10) Maşhara eyledi-siz. 365b/9 MKT

Eydilür ki: Belki siz imān getürmedüñüz, mü‘minlerden olmadu-ğuz 320b/11 MKT

Tağķik kâfir oldu-ğuz imān getürdükden şonra. Eger ‘afv olsa bir tāyifeden 136b/3 MKT

sizi ya‘nī odda nite kim kodu-ñuz yâ unitduñuz görmegini gününüzün uşbu. 238b/9 TİEM 40

dağı bayık ādamılar şandılar nite kim sandu-ñuz kim koparmaya yirden Tañrı kimseyi 274a/4 TİEM 40

ya‘nī ölince ölülere dağı saydu-ñuz degül eyle tiz bile siz 288b/3 TİEM 40

andan yüz döndürdü-ñüz andan şonra ya‘nī kabûl eyledüğünüzden şonra 5b/10 TİEM 40

yağın dirligünüzde dağı gönendü-ñüz anların ıla (10)pes bugün cezâ virinilesiz 240a/9 TİEM 40

degül ol illâ adlar ad virdü-ñüz anlara (9)siz dağı atalarunuz. 251a/8 TİEM 40

selâm olsun size dèyeler günâhlardan arındunuz pes girişüz aña hîç andan çıkmazsınız 504a/5 BKT

cinniler bölügi çok kişiler azdurdunuz âdemîlerden dağı eyide şeytânlar dostları 145a/2 BKT

‘avratlarıñuz kızları dağı ki siz bèsledinüz dizleriñüzde ol ‘avratlarıñuzdan ki üstine 80a/6 BKT

dünyâ ve âhiret ziyânluları taḥḳîḳ bildünüz ol kişileri kim Tağrınuz 10a/1 BKT

anlar bizüm ḳatumuzda (5) şirklerdür didisiz taḥḳîḳ kesildi sizün ortañuz 140a/5 BKT

du‘â eyleñüz ol kimselere ki ilâh dedinüz (6) Tağrı Ta‘âlâdan özge pes ellerinden gelmez 305a/5 BKT

sizün bile olan şefâ‘ tçileriñüzi ki éyitdisiz anlar bizüm ḳatumuzda (5) şirklerdür dèdisiz 140a/4 BKT

keremi çoḳdur mü‘minler(7) üstine ol vaḳtde ki siz çıkardısız iltifât eylemezdi-siz 68a/7 BKT

Belirsizlik Geçmiş Zaman:

bu biçim Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs şahıs eki **sız, siz** şeklinde geçmektedir. Metinlerimizde bu şahısla ilgili tek bir örneğe rastlanılmıştır.

ol Tağrı'dan ki siz aña imângetürmişsiz ey peygamber kaçan gelse saña mü‘min ‘avratlar 594b/4 BKT

Geniş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs çekiminde kullanılan şahıs eki -**sız, -siz / -suñuz** şeklinde geçmektedir.

Bununla ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

tâze etler ki balıḳ etleridür çıkarsız andan incüler mercânlar ‘avratlarıñuz geymeg-içün 185b/4 MKT

çokdur. Tañrı Ta‘âlânın kaçısı ni‘metlerini yalanlar siz yâ ins bile cin
392a/2 MKT

ki aña haşır olursiz. Necvâ arğun söylemek illâ şeytândandır kaçguya
düşürmeg-içün 400b/8 MKT

Eytilür anlara: Cehennem kapularına (4) ebedî kalur-siz anda, yaman
varacak yirdür ol 337a/4 MKT

Ne nesneye ‘ibâdet eylersiz? Eytidiler ki: ‘İbadet eyler-biz eşnâma ki
putlardır 260a/6 MKT

Nice oldı anlara menüm ‘âzâbum ki siz eşerlerini görürsiz. Anın gibi
338a/1 MKT

yir yüzinde fesâd eylersiz, kes-er-siz karâyiblerden şıla-ı rahmı
371b/10 MKT

ol vâkıdta mer‘adur otlakdan dönderseñüz, çıkar-sunuz şabâhda
mer‘aya, anın-içün sebep eyleseñüz. 185a/3 MKT

dağı kor-siz anı kim yaratdı sizün için Çalabunuz ‘avratlarunuzdan
belki siz kavum siz 177b/9 TİEM 40

andan eyidile uşbu oldur kim olduğuz anı yalan dutarsiz (9) degül eyle
yâ haqqaa 282a/8 TİEM 40

andan dağı içer andan kim içer-siz dağı eger mutî‘ olursanız bir
âdamıya sizcileyin 163a/7 TİEM 40

eyitti iy kavmum nişe iver-siz yazuğa eyüden ilerü nişe yarlıkmaq
dilmesiz 181a/10 TİEM 40

dağı sever-siz mâlı sevmek çok degül eyle kaçan uvan-ıla yir uvatmaq
uvatmaq 285a/3 TİEM 40

başı kişilerün sözünj begenür-siz yâ Muhammed dünyâ dirliğinde dağı
tanuk 31a/5 BKT

siz ekdüğüz nesneleri (5) siz mi bitürür-siz anı yâ biz bitürürüz eger
biz dileseydük anı hayf 579a/5 BKT

Tañrıda özgeye tapmağı mı buyurur-siz başa eye câhiller (2) taḥkik
vahy oldı 503a/1 BKT

sizün katınızda anın ‘ilmi var mıdır ḥatta ki çıkar-siz bize (7) siz
uymazsınız 148b/6 BKT

yüklerine korkuyı bir bölüğün depeler-siz ve bir bölüğün esir eder siz
453b/5 BKT

Gelecek Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs çekiminde kullanılan şahıs eki -**acak**, -**ecek** ekinden sonra -sız, -siz / -ünüz şahıs eklerinin getirilmesiyle elde edilir.

Bununla ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Taḡrı Ta'ālā (2) çok ḡanīmetleri **alacak-sız** anı pes size bunu tizletdi
554a/2 BKT

nite kim size maḡşara olursız pes siz **bilecek-siz** (5) kime gelse gerek
rusvay 236b/4 BKT

ikinci Zekerıye'yı ve Yahya'yı öldürmek daḡı **büyüklenecek-siz** ulu
büyüklenmek pes kaçan 298b/7

ḡirçekledi nebīleri taḡkīḡ siz **dadacak-sız** (6) yürekler acıdııcı 'azābı
daḡı cezā 483a/5 BKT

Taḡrı'ya beḡzerler tā azalar yolından eyit gönenünḡ bayaḡ **döneceḡünüz**
273a/7 BKT

daḡı şınar biz sizi şerrile ve ḡayr ile tecrıbe eylemegiḡün sizi (5)
'aḡıbet **geleceḡünüz** yer bizüm ḡazretümüzdür kaçan seni ḡörse
kāfırler 348 b/5 BKT

Emir Kipi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2 çokluk şahıs emir eki şahıs eki Eski Anadolu Türkçesinin diḡer eserlerinde de ḡörüldüḡü gibi hem -ḡ'li hem den -ḡuz, -ḡüz biçiminde ḡörülmektedir.

Bunlarla ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Menüm ni' metlerümi zıkr **eylen** ki size ni' metler virdüm. Tamām
eylenüz menüm 'ahdumı 5a/11MKT

Taḡrı Ta'ālādan ḡorḡunuz, sizi yaratdı. **Çıkarmaḡuz** anları (6)
evlerinden, anlar daḡı 412a/5 MKT

Ḳıyāmetden ḡāfil **olmaḡuz**. Taḡkīḡ fācırler 'ameli kitābını
siccindedür, 437a/10 MKT

Ammā ol ḡışiler kitāblar ḡaḡ eline virilür. (4) Eydür: Gelünüz, **okuḡuz**
menüm kitābumı 420a/4 MKT

bilürsüz ‘aķlunuz bile. Yardım istenüz şabr eylemek bile tã‘ata yâ oruç
bile daķı namâz bile 5b/7 MKT

Eyitmeünüz, rã‘inâ dimen tiz. Eydüünüz: Gör bizi, dinüz. (8) İşidüünüz,
Taķķik kâfirlere ulu 11b/7 MKT

daķı ulu eyler muzã‘af eylemek bile. (9) sâkin eylenüz anları sin sâkin
olan yirlerde 412b/9 MKT

açan eydilese anlara: Gelünüz ki istiğfâr eylesün size (8)
resûlu'llâh409b/7 MKT

Resûl bile taķdîm eyler söylemezden burun. Şadaķa vir-ünüz. (5) Ol
size hayırludur 401a/4 MKT

heyyindür.îmân getürünüz (4) Tańrı Ta‘âlâ'ya daķı resûline daķı ol
411a/3 MKT

Tańrı Ta‘âlâ'dan korkunuz, fâķişeleri terk eyleünüz, beni rüsvây
eylemeünüz, hetik eylemeünüz,159a/7 MKT

ķiķâbı ‘âm eyledi. Kaçan ‘avratlar boşatsanız boşad-unuz anları ‘iddet
bile 412a/4 MKT

Yâ îmân getüren gişiler! [414b] Kurtarunuz nefslerünüzü daķı ehl-i
‘lyâluğuz cehennem odından 414b/1 MKT

ol gişileri ki doğrı olsun ki tevbe eylediler şirkden küfrden azmağuz,
ħudüddan taşra çıķmanız 161b/9 MKT

size va‘de olınurdı dünyâda dâyim kılunuz anda bu gün küfrünüz
sebebile (6) bu gün mühr urur 479b/5 BKT

daķı ol gün ki eyidevüz kıgırın benim ol şeriklerimi ki bühtân êtdiünüz
pes kıgırdılar anlara mü‘min olmağa 319a/7 BKT

Mekke ehli kişiler sizün içün cem‘ eylediler anlardan korkunuz arturdı
anların ĩmânlarını daķı eyitdiler 71b/3 BKT

Dilek Şart Kipi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs dilek şart çekimi -sağuz, -seğüz
şeklindedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde kullanımla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Girünüz bu Ėudüs şehrine, yiünüz anda ne yirden dileseğüz dürlü
ni‘meti ‘âfiyet bile 6b/5 MKT

Yâ imân getüren gişiler! Kaçan söyleseñüz (4) Resûl bile taqdîm eyler söylemezden 401a/3 MKT

Eger ‘afv eyleseñüz, geçseñüz, (6) setr eyleseñüz Tahkîk Tañrı Ta‘âlâ ‘afv eyleyicidür, 411b/5 MKT

kâfir oldılar ehl-i kitâbdan ki Yahûdî'lerdür. Eger çıkarılsañuz (8) çıkar-biz sizün bile 403b/7 MKT

Eger bilseñüz anları ki mü'minlerdür, [406b] kayıtsañuz anları kâfirlere anlar anlara hâlâl degüldür 406b/1 MKT

hiṭâbı ‘âm eyledi. Kaçan ‘avratlar boşatsañuz boşaduñuz anları ‘iddet bile 412a/4 MKT

yigrekdür kâfir ‘avratdan eger begense-ñuz dañı dañı evlendürmeñüz 34a/5 BKT

ulu günâhdur eger bir nesneyi belürtse-ñüz (4) yâ gizleseñüz pes Tañrı Ta‘âlâ her nesneyi bilicidür 458b/3 BKT

eyi imân getürenler kaçan evlenseñüz mü'mine ‘avratları dañı boşasa-ñuz anlara 456b/7 BKT

bilürler dañı kaçan ‘avratları boşatsa-ñuz ‘iddetleri tamâm olsa (3) pes kaytaruñ ve dutuñ anları 36a/2 BKT

Resûlini dañı âhîret evini dañı dilese-ñüz pes Tañrı Ta‘âlâ yaraqlayupdur 454a/3 BKT

kapudan pes kaçan andan girse-ñüz siz gâlib olursız dañı Tañrı Ta‘âlâ'ya 110b/4 BKT

eyit eylik eylemek anlara yegrekdür anları eger karuşısañuz dañı (3) qarındaşılarıñuz dînde 34a/2 BKT

İstek Kipi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs çekimi **a, e** istek kipi ekine -**sız, -siz** 2. çokluk şahıs eklerinin eklenmesiyle elde edilmiştir.

Ekin kullanımıyla ilgili örnekleri aşağıdadır

Evlere ardından varasız, giresiz; lâkin yahşılık (9) Tañrı Ta‘âlâ'dan korkmağdur 20b/8 MKT

Tahkîk biz keşf eyler-biz ‘azâbı az. Tahkîk siz kaytarasız küfre (9) keşfden sonra 361a/8MKT

dağı arduñuzda dağı ola kim rahmet olasız, Tañrı Ta‘ālā sizi rahmet eyleye.317b/7 MKT

buğz eylemek ebedi. Hattā imān getüresiz (7) Tañrı Ta‘ālā'ya yalunuz 405b/6 MKT

ulu ‘āzābdan ki imān getüresiz Tañrı Ta‘ālā'ya dağı resūline gāzālīk eyleyesiz 408a/2 MKT

қаза вү қадердүр анлар ортасында; hattā bilesiz, Таһқік Таñrı Ta‘ālā (6) барқа nesneye қадирдүр 413b/5 MKT

ola ola kim siz kurtıla-sız dağı kaçan gördiler bezirgenlik yā oyun 264b/9 TİEM 40

dağı ululaya-sız anı dağı tesbīh eylyesiz aña irte dağı gice 244a/1 TİEM 40

bayıķ siz kaçan öle-siz dağı olasız topraķ dağı sünükler bayıķ siz çıkarıla mısız 163a/8 TİEM 40

sizüñdür anuñ içinde yimiş çok andan yiye-siz bayıķ yazuqlular 235a/8 TİEM 40

ol anuñçündür ki siz bile-siz ki Tañrı Ta‘ālā bilür göklerde olanı ve yirlerde olanı 123b/1 BKT

sizüñle girürler ceheneme anlar gènglik olmasın size déye-siz anlar cehennem olduna girüp 493b/6 BKT

illā bir nesneyile ki dur-a-sız Allāh yoluña ikin ikin ve birin birin andan fıkr éde-siz ki 467a/6 BKT

5.1.2.3 III. Çokluk Şahıs:- -lar, -ler

Çokluk üçüncü şahıs eki -lar, -ler çokluk ekinin zaman eklerinin üzerine ilavesiyle elde edilir. Bu ekin olar 'dan geldiği, dolayısıyla isim çokluk ekinin fiillere geçmiş şekli olduğu görülmektedir.

Görülen Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. çokluk şahıs çekimi görülen geçmiş zaman – ekinin **-dı,-di** üzerine **lar, -ler** çokluk ekinini getirilmesiyle elde edilir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Ol vaktde ibtilā oldu mü'minlere zāhir muhlisler münāfiqlardan, (2)
zelzeleye uğradılar korku katı olmakdan 298b/2 MKT

Fir'avn kavmine dağı ne işler işledi? Mismār bile 'azāb eyledi yā
haymeleri çoğ-ıdı.Ol kavm azdılar (11) iklīmlerde 441b/10 MKT

Deveyi mi öldürdiler? Eyitdi: Diri olunuz evlerünüzde,
menzillerünüzde (10) üç gün 158a/9 MKT

Dağı ol gişiler icābet itdiler, Tağrı Ta'ālā'ya imān getürdiler, (10)
namāz durgurdılar, her iş işlediler 353b/9 MKT

anlardur kim sākın aldı-lar azgunlığı toğru yolıla pes aşşı eylemedi
2b/11 TİEM 40

bir ere бүгүленmiş бақ (6) nite urdi-lar senün için meşşeller pes
azdılar 171a/6 TİEM 40

iy anlar kim inandı-lar anuñ Tağrı'yı anmak çok yañamaz kıluñ
201a/10 TİEM 40

şundan şonra dağı eyü iş işledi-ler (8) bayık Tağrı yarlıgayıcıdur
rahmat kılıcı 28a/7 TİEM 40

тамуда тұрақ yiri kāfirlara dağı anlar kim dürışdi-ler bizüm
haqumuzda bayık toğrı 192a/5 TİEM 40

pes kұpardılar ol vaqt тоз (5) pes girdi-ler ol vaqt bir bölüğe ya'nī
duşmana 288a/5 TİEM 40

dağı hұrmetlü Құр'ān haққııçün belki acebledi-ler özlerine gelmegi
özleri cinsinden peygamber. 559a/1 BKT

dağı öldürmediler anı dağı (6) aşmadı-lar anı līkin aña beñzer kişi
aşdılar taḥkīk ol kişiler. 102a/6 BKT

ol vaqte taḥkīk anlar kim ayırdı-lar dīnlerini (3) dağı oldılar bölük
bölük 151a/2 BKT

gemiye bindi-ler Hıdır peygamber deldi ol gemiyi Mūsā eyitti 321b/1
BKT

eyitdiler maşḥaralığa mı alursın bizi dedi-ler Mūsā eyitti Tağrıya
şığınur-men cāhillerden olmakdan.10a/5 BKT

Geniş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. çokluk şahıs çekimi geniş zaman eklerinden sonra **-lar, -ler** şahıs ekinin getirilmesiyle elde edilir.

Bununla ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

özgesi gibi Qur'ân'ı okurlar haq okımaq [13b] Anlar imân getürdiler

Qur'ân'a 13a/11 MKT

Özlerini medh iderler, yahşılarlar, arıdurlar. Belki Tañrı Ta'âlâ medh eyler 60a/4 MKT

anların ayaklan mı var ki anın bile yürürler? (7) Yâ elleri mi var ki anın bile dutarlar 122a/6 MKT

Dağı anlar ki zekâtı virürler hayr işlerler.(9) Dağı anlar ki ferclerini şaklarlar bezi eylemezler 238b/8 MKT

‘İbâdet eylersiz Tañrı Ta'âlâdan özge, bir nesne yaratmaq bilmezler 185b/11 MKT

‘amel-i şâlih sebebi-y-ile, yaman nesne yitişmez anlara, (5) kaygurmazlar dağı.336a/5 MKT

destür dilemeye saña anlar kim inanur-lar Tañrı'ya dağı şonrağı güne kim dürişmeklik 90b/11 TIEM 40

dağı kuş etti içinde andan kim arzular-lar dağı karası gey kara ağı gey ağı 255a/11 TIEM 40

ne neseneden sonşur-lar ya'nî Mekke kavmı haberdan ya'nî kıyâmet yâ Qur'ân ulu ol kim 279a/5 TIEM 40

öldürür anları firîşteler (6) hoşlar iken eydür-ler selâm olsun üzerünüze 127b/6 TIEM 40

mü'minler üzere dağı anlar kim söger-ler mestûra ‘avratlara andan getürmediler 166a/4 TIEM 40

yüce ‘âlemler ferîştehlerinüñ tesbîhîni (5) dağı atılur-lar odıla her yañadan sürülmegiçün 481b/5 BKT

işitmezler dağı görürsin anları bakar-lar saña likin gözleri görmez. 180b/7 BKT

dağı kâfir olurlar bir niçesine diler-ler(5)édilmege anın ortasında bir yol 101a/4 BKT

dağı kaçan halve olsalar dişler-ler sizün üstünüze (6) barmaklarını
 kaçımağdan eyit. 64a/5 BKT
 ol mü'minlere ki durgurur-lar namāzı ve vērürler zeķātı dağı anlar (4)
 āhirete şeksüz inanırlar. 404a/3 BKT
 gök kapılar dağı girmez-ler uçmağa hatta deve geçmeyince.157a/7
 BKT

Gelecek Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. teklik şahıs gelecek zaman çekimi gelecek zaman eki -acağ, -ecek ekinin üzerine **-lar,-ler** 3. çokluk şahıs ekinin getirilmesiyle elde edilir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu şahsın çekimiyle ilgili bir kaç örnek tespit edilmiştir:

gemilerden ve davarlardan binecek-ler nesne yaratdı oturmağičün
 arķalarında üstinde 527b/4 BKT
 Tañrıları hāzretine dönecek-ler (4) anlar çalışurlar hayrlarda dağı
 anlar . 370b/3 BKT
 benüm 'ibādetümden girecek-lerdür cehenneme zelilligile. 511a/5
 BKT

Emir Kipi:

Çokluk üçüncü şahıs emir eki başlangıçtan beri teklik üçüncü şahıs emir ekinin çokluk eki almış şeklinden ibaret olarak kullanıla gelmiştir.

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. çokluk şahıs emir kipi diğer Eski Anadolu olduğu gibi **sunlar, -sünler** şeklinde yuvarlak biçimleriyle geçmektedir:

evlerinden anlar dağı çıkmasunlar lākin yaman iş işleseler ere
 sögmek 412a/6 MKT
 Terk eyle anları bātıl işlesünler dağı oynasunlar hattā bir güne
 yitişince ki anlar va' de eylediler 422a/9 MKT
 görmezler mi? görsünler, baksunlar (9) develere, nice yaradıldı.
 göklere baksunlar, nice yüce oldu 441a/8 MKT
 Tañrı Ta'ālā'ya tevekkül eylesünler. Yā imān getüren gişiler!400b/10
 MKT

İstemiz ol nesneyi ki nafağa eyledünüz. Anlar istesünler, ol nesneyi nafağa

eylediler 406b/4 MKT

Yâ anlara şerîkler mi vardır? (7) Getürsünler şerîklerini eger girçek olsalar da'vilerinde 418b/7 MKT

andan ya'nî taş tön dağı birak sunlar derinceklerini göncükleri üzere 167b/6 TİEM 40

dağı yirün dağı ikisi arasındagının? pes ag-sunlar yollara ya'nî gögün 215b/4 TİEM 40

girsünler ya'nî bātil içine dağı oyna-sunlar tā göreler günlerini anlaruñ kim 272b/9 TİEM 40

ana kim virdük anlara dağı gönen-sünler pes tiz bileler ay dağı görmediler mi 192a/2 TİEM 40

yalan bağladı aña belki inanmazlar pes getür-sünler (2) bir söz ancılayın ya'nî Qur'ân gibi 250b/1 TİEM 40

kim nafağa eyledünüz dağı dilesünler anı kim (2) nafağa eylediler ya'nî kâfirlardan 'avratuñuza virdügünüz 263a/1 TİEM 40

hayra dağı buyursunlar yahşıişleri dağı kaytarsunlar yaman işlerden dağı anlardur 62a/2 BKT

kaçan secde eyleseler pes olsunlar ardlaruñuzdan bir tayıfe dağı gelsünler 94a/4 BKT

eyit senün 'avratlarına kızlarına dağı mü'minler 'avratlarına dağı örtünsünler yüzlerini 459a/6 BKT

Dilek Şart Kipi:

Batı Türkçesi kua'rn Tercümelerinde 3. çokluk şahıs dilek şart çekimi –sa, -se dilek şartın ekini getirilmesi ve üzerine –lar, -ler şahıs ekini ekliyerek yapılır.

Kaçan imān getüren gişilere uğrasalar eydürler: (4) Biz imān getürdük, dirler 8b/3 MKT

maşharalığa dağı alurlar. Kaçan naşihat alsalar, naşihati kabül eylemezler 320a/11 MKT

toğru yoldur. Eger size zafer bulup gâlib olsalar size düşmān olurlar 405a/10 MKT

muhkem kuvvetlüler, çeri çok ki buht nâşırdur. Tereddüd eyleseler sizi taleb eylemekde 195a/8 MKT

ni‘ metlerin çok eyler. Vakti ki görseler anlar va‘de olan nesneyi yâ ‘âzâbdan 216b/3 MKT

Kaçan ecirlerini virsele dutmağunuz kâfirler ‘işmeti üstine 406b/3 MKT

kıgırmağı ol vaqt kim korkıdılssa-lar eger yokansa anlara(9) bir para ‘azâbından 154b/8 TİEM 40

dağı kaçan okınsa-lar Tañrı'dın yaña dağı yalavacındın yaña hükm eyleye 169a/5 TİEM 40

dağı eger viribiyevüz yili pes görseler anı ya‘nî ekini şararmış olalar 194b/6 TİEM 40

ya‘nî Medîne'ye uçlarından andan dilenilse-lar fitneyi ya‘nî şirk eyleyeler idi anı 199b/1 TİEM 40

pes kaçan binse-lar gemilere du‘â ederler Tañrı Ta‘âlâ'ya ıhlâş bile.433a/7 BKT

kaçan özleri keyl eylese yâ dartsa-lar ziyân êtdürürler analr taḥḳîk bilmezler mi? 634b/4 BKT

ya‘nî içindeki buyruklarını dutsalardı (4) dağı durgursa-lar özlerine inen buyruqları Çalablarından. 118a/4 BKT

kaçan saña gelse-lar taḥiyyet ederler saña ol nesneyile ki. 586b/2 BKT

illâ cehennem odı dağı girse-lar gerek (2)katı yandurucu oda vaṣiyyet eyler. 77b/1 BKT

Belirsizlik Geçmiş Zaman:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. çokluk şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekimi **-mış, -miş** zaman ekinini üzerine çokluk eki olan **-lar, -ler** eklerinin ilave edilmesiyle elde edilir.

Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

ya‘nî müşrikler turınılmış-lar Çalabı'ları katında 205a/2 TİEM 40

dağı ayruqları bağlanmış-lar bendlere uşbu atamuzdur pes virgil.216b/6 TİEM 40

biribiri üzerine konulmuş-lar eyit tapmazın illâ Çalabu'ma 274b/3
TİEM 40

dağı ot dağı bostânlar tolaşmış-lar ya' nî ağaçları bayık seçmek.279a/9
TİEM 40

uçmağlar içinde agırlanmış-lardur (6) pes nedür anlaruñ kim kâfir
oldılar 272b/5 TİEM 40

Çalabı'larından ol gün(8)yıgılmış-lardur andan bayık anlar
gircilerdür 282a/8 TİEM 40

şundan ilerü nâz-ıla bislenmiş-ler dağı oldılar becîd tıricılar 255b/6
TİEM 40

Yohsullarundur illerinden gitmiş-ler ya' nî Mekke'den Medîne'ye
anlar kim. 260b/1 TİEM 40

şanmaz mı şunlar bayık anlar dirildilmiş-lerdür ulu gün içün? ol gün
kim tura 282a/3 TİEM 40

dağı görsin yazukluları ol gün kim bağlanmış-lar (4) bendlerde
göñlekleri 275b/3 BKT

kitâb ehlinden bir tâyife haq üstine duramış-lar okurlar Tañrı Ta'âlâ
âyetlerini 63a/5 BKT

İstek kipi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. çokluk şahıs istek çekimi diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi istek ekinin üzerine çokluk eki –lar-, -ler ekinin ilave edilmesiyle elde edilir:

ol gişiler, kâfir oldılar seni tayanduralar gözleri-y-ile. Vaqtî ki zikri
işitdiler ki Qur'ân'dur 419a/7 MKT

‘ibâdet eylemeg-içün, Tañrı Ta'âlâ'ya du‘â eylemeg-içün yakın oldılar
ki anuñ üstine cem‘ olalar 425a/3 MKT

resûlu‘ llâh katında hattâ koyup gideler. Tañrı Ta'âlânıñdur 410a/1
MKT

Sırvar'da. And içdiler [418a] ki keseler anı şabâh vaktında mahfî
miskînlerden İnşâ'a'llâh dimediler 418a/1 MKT

dinlenmek tâzeligin suvarına-lar şâfi süciden mühürlenmiş mühri anuñ
müşrikdür. 282a/11 TİEM 40

ola kim anlar *korka-lar* urdı Tañrı bir meşel ya' nī mu'min ile kâfir
 hakkında. 219b/6 TİEM 40

pürcegin tabanına *bağlaya-lar* zencir ile pes kanķı ni' metlerini
 Çalabuñuzun 254a/10 TİEM 40

ya' nī gönline bıraķdı ol gün *döne-ler* ādamılar bölük bölük. 287b/11
 TİEM 40

olalar size duşmanlar daķı *döşeye-ler* sizdin yaña ellerini daķı dillerini
 262a/7 TİEM 40

biribirine selām virmek *işide-ler* daķı şağ yan işleri nedür şağ yan.
 255b/1 TİEM 40

şeş gider hatta ki sözümi *añlaya-lar* daķı baña vezir kıl (3) ehlimden
 ki qarındaşum. 335b/2 BKT

Tañrı'ya benzerler tā *aza-lar* yolundan eyit gönenün bayak
 dönecegünüz 273a/7 BKT

ayağ üstine durup *baka-lar* yer yüzi nūrlarını Allāh nūrile kitābı virile
 mizān daķı qurıla 503b/2 BKT

biz size azdurduķ biz daķı azmışduķ *déyeler* pes anlar ol gün (2)
 'azābda şerik olurla. 483a/1 BKT

5.2 Fiilde Zaman

5.2.1 Basit Zamanlar:

5.2.1.1 Görülen Geçmiş Zaman: / -TI-/

Türk dilinde hem şekil hem de zaman ifade eden eklerden biri de bilinen geçmiş zaman ekidir. Bu çekimde hareket, geçmiş zamanda konuşan gözü önünde olan tamamlanmış harekettir. Türk dilinde bilinen geçmiş zaman eki (dı) en az değişikliğe uğrayan eklerden biridir (*Toprak; 2002, 222*).

Türk yazı dilinin tarihi seyri içinde semantik değişmeye pek az uğramış eklerinden biri de görülen geçmiş zaman eki -dı/ -di 'dir. Yapıldığı görülen veya kesinlikle bilinen geçmişe ait bir hareket, bu ek yardımıyla anlatılır (*L. Karahan; 335*).

1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çokluk	2. Çokluk	3. Çokluk
-TU-m	-TU-ñ -DU sen -DI sen	-TI	-TI-k -DI biz	-TI- ñUz -DI slz -DU -Guz	-TI-lAr

Teklik 1. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde görülen geçmiş zaman 1. Teklik şahıs eki iki yönden dikkatimimzi çekmektedir. Birincisi **d-t** değişimi, diğeri ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı örneklerin sıkça görülmesidir. ***bildüm***(180a/7 TİEM 40), ***virdüm*** (38a/2 MKT), ***inandum*** (43a/1 BKT) örneklerde görüldüğü gibi düz ünlülü olması gereken ***bil-***, ***vir-*** fiilleri ise yuvarlak ünlüyle yazılmıştır. Ayrıca ekin hem **/d/**li hem de **/t/** li şekilleri görülebilmektedir.

Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde görülen geçmiş zaman ekini düz-yuvarlak şekillerinde geçerken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde ekin hep yuvarlak ünlüyle kullanılmaktadır. Ayrıca ekin TİEM 40 Kur'an Tercümesinde hem **/d/**li hem de **/t/**li biçimleri görülmektedir. Ekin farklı kullanımlarıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

oldunuzsa eyitti iy Çalabum bayık ben ***okı-dum*** kavmumı gice dağı
gündüz 273a/5 TİEM 40

dağı bayık ben ***sığın-dum*** (10) Çalabuma dağı Çalabumuza kim
depeleyesiz beni 236a/9 TİEM 40

Tahkik ben saña ***ışmarlaya-dum*** saña şıgındurdum özini dağı
züriyyetini şeytân serrinden ki sürülmisdür 38a/3 MKT

Tahkik ben saña ışmarlayadum saña ***sıgındur-dum*** özini dağı
züriyyetini şeytân serrinden ki sürülmüşdür 38a/3 MKT

eyit yâ Muhammed ki ben ***ışmarla-dum*** özümü Tanrı Ta'âlâ'ya baña
uyanları dağı dağı eyit ol 51a/1 BKT

İbrâhîm eyitdi beli ***inan-dum*** lîkin yüregim berkitmegiçün Tanrı
Ta'âlâ eyitdi al dört cins kuşlardan.43a/1 BKT

Eydür ***yitür-düm*** ya' nî comarılık eyleyü mālî biribiri üzerine ya' nî çok
285a/10 TİEM 40

bil-düm anı kim bilmedün anı dağı getürdüm saña sebep ilinden habar
gümeşsüz 180a/7 TİEM 40

Anlaruñ benüm üstüme bir şuçı vardır ki kıbtı ***öldür-düm*** korğarın ki
beni öldüreler tebliğ eylemezden burun 258a/1 MKT

irkek dişi gibi degüldür. Ben ad ***vir-düm*** aña Meryem diyü 38a/2MKT

ğayib olmadı geldi eyitdi ben ***bil-düm*** ve gördim_sen bilmegen nesneyi
dağı ben ***gel-düm*** saña 406b/1 BKT

ben sizi **korkıt-dım** katı yalınlu oddan aña girmen illā yaman kāfir ol
ki yalanladı 643b/1 BKT

ol Allāh beni yaradan aña **sığın-dım** dağı aña tevbe éderem 521a/3
BKT

dağı ben kendüme **iste-dım** özünü rażi olmadı mümteni‘ oldı eger ben
251b/1 BKT

ğayib olmadı geldi eyitdi ben bil-düm ve **gör-dım** sen bilmegen
nesneyi dağı ben gel-düm saña 1406b/1 BKT

Zıkr eyle ol günü ki İbrāhīm eyitdi: Atası üzere eşnāmı ma‘būd mı
idin-di-men, (4) bātılma‘būdlar? 95a/3 MKT

Taḥkīk men şığındı, tevekkül **eyle-di-men** Tañrı Ta‘ālā'ya ki meni
yaratdı dağı sizi yaratdı meni incidmekden 361b/2 MKT

toğru yol göstermek dağı bizümdür āhırat dağı öñdüngi ya‘nī dünyeye
pes **korkıt-tum** sizi oddan yalınlandı 286a/4TİEM 40

Bende süzüñ bilici pes eger yüz döndürelre eyit **korkut-tum** sizi katı
doğunıcı ‘azābdan 227a/6 TİEM 40

Teklik 2. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercüemelerinde 2. teklik şahıs eki görülen geçmiş zaman çekimi **-dı-ñ, -di-ñ,-du-ñ,-dü-ñ,-tü-ñ / -dı sen, -di sen,-du sen** şeklindedir. Ekin düzlük yuvarlaklık uymuna uymayan örnekleri de metinlerimizde tespit edilmiştir. Ekin kullanım şekilleriyle ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

dağı toğru ol nite kim **buyrıl-du-ñ** dağı uyma nefsleri dilklerin dağı
eyit inandum aña kim indürdi Tañrı kitāb dağı buyrıldum 230a/11
TİEM 40

dağı ulu eyleye anuñ (6) **otur-du-ñ** ‘avratları, ol yirde kim oturursız
267a/6 TİEM 40

dağı benüm bile olan mü‘minleri **kurtar-du-ñ** Nūhı bilesince olan
mü‘minler dağı tolu gemi içinde 261b/4 MKT

ki saña büyürdüm? Eyitdi: Ben ḥayırluyın özinden. Beni otdan **yarat-**
du-ñ 105b/3 MKT

çekişmeñüz **çokalt-du-ñ** pes getürbize va‘de eylegeni egersen
girçeklerdensen 236a/1 BKT

oğlan iken daķı dölen-dü-ŋ bizüm aramızda yaşundan yıllar ya‘nı on
seķiz yıl yā otuz yıl yā kırķ yıl 174b/5 TİEM 40

döndürdiler egdiler başlarını daķı gör-dü-ŋ anları döndürürler yā
dönerler 265a/8TİEM 40

ki şükr eyleyem ni‘metlerüŋe ki baņa ni‘metler vir-dü-ŋ daķı atama
anama 367b/2MKT

Yā Rabbī! Taķķık sen Mışır milkini virdim, öğret-dü-ŋ baņa düşler
ta‘bırini 171a/1MKT

ana ey İbrāhīm dēyü (4) düşün girçekle-dü-ŋ biz anuŋ gibi müzd vērür
mühşinlere 486a/4 BKT

ol vaķt ki göç-dü-ŋ ehlünden yaraķladun mü‘minleri oturacaķ yerleri
savaşıçün 64b/3 BKT

daķı ol vaķt kim irte git-tü-ŋ kavumundan indürsen mü‘minleri 30a/6
TİEM 40

Arılığun senüŋ bilmegümüz yokdur bizüm illā ol kim öğret-tü-ŋ bize
bayık sensen bilici dürüst işlü 4a/2 TİEM 40

Āyetler dönderür biz anlar eyitmeg içün sen oku-du sen örgendi sen
dimeg içün 98a/7 MKT

ķorķdum ki eydesin ayır-dı-sen beni İsrāīl ortasını ķavlümi
şaklamadısen 222a/11MKT

eyitdi: Ķorķma kurtul-dı-sen bir kavinden ki zālimlerdür. (11) Eyitdi
anlaruŋ birisi 274a/10 MKT

ķaber vērdi Şu‘ayba eyitdi ķorķına sen kurtul-dı-sen zālim
ķavmlerden dēdi 416b/6 BKT

ķudretüm elile sen büyüklendün mi yā ulullardan mı ol-dı-sen dēdi
İblīs eyitdi 494b/6 BKT

da‘vet olur-idi siz imāna daķı kāfır olur idi siz eydürler yā Rabbenā
dirler bizi öldür-di-sen iki öldürmek 338b/1MKT

iki öldürmek daķı diri eyle-di-sen iki diri eylemek. İķrār eyledük
yaman işlerümüze 338b/2 MKT

Mūsā eyitdi ey rabbī ol nesne ki baņa indür-di-sen ķayrdan muķtāc
men dēdi 416b/3 BKT

taķķık sen bir ulu iş işte-di-sen dēdi Hızır eyitdi ben saņa eyitmedüm
mi ki gücün yetişmez benümle 321b/2 BKT

Teklik 3. Şahıs:-

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 3. teklik şahıs eki görülen geçmiş zaman çekimi daima düz ünlüyle **-dı, -di** şeklindedir. Aynı zamanda TİEM 40 Tercümesinde hem /d/ 'li hem de /t/ 'li şekline geçmektedir. Bununla ilgili örneklerle aşağıda yer vermektedir:

Bes kimdür zālīm ırāk andan kim yalan **bağla-dı** Tañrı üzere yalan yā yalan duttı āyetlerini 98a/5 TİEM 40

dağı bayıķ yalan **dutınıl-dı** yalavaçlar senden ilerü pes şabr eylediler anuñ üzere kim yalan dutınıldılar dağı incidinildiler 60b/9 TİEM 40

Vaqtı ki **kurtar-dı** anları ol vaķt bağy ider, fesād iderler yir yüzinde haķşuz yā gişiler 145b/8 MKT

taħķıķ Tañrı Ta‘ālā sevmez kāfirleri taħķıķ Tañrı Ta‘ālā efzāl **kıl-dı** ādemī Nūh'ı dağı efzāl kıldı 37b/7 MKT

dağı girçege **inan-dı** anlardur müttaķiler anlara vardur ne kim dilseler Tañrıları ķatında 499b/3 BKT

taħķıķ maşharalığa **alın-dı** nice peygamber senden burun pes indi maşharalık edenlere 349a/6 BKT

Tañrı muhtāc degüldür dağı Allāh ġanīdür ef‘ālinde meşķürdur **san-du** ol kişiler ki 600a/7 BKT

Bayıķ Tañrı her nese üzere güci yiterdür dağı her ne kim irdi size ol gün kim **irış-dı** iki bölük Tañrı dilegi yiledür 32b/9 TİEM 40

Raħmat içün ķavma kim inanurlar dağı Tañrı **indür-dı** gökden şuyı pes dirürdi anuñla yiri 129a/10 TİEM 40

yā ol kimse gibi ki **geç-dı** ol şehrden ki ġarāb olmışıdı dıvarları saķıfları üstine düşmişıdı 30a/9 MKT

secde eyleyenlerden olmadı ādeme Tañrı Ta‘ālā eyitdi ne nesne men **eyle-dı** seni secde eylemekden 105b/2 MKT

zannını **girçekle-dı** pes uydılar aña illā bir bölük mü'minlerden dağı 464a/1 BKT

zālīm rakdur ol kişiden kim **gizle-dı** kendü ķatındağı tanuķlıġı (7) Tañrı Ta‘ālā'dan 20b/6 BKT

Bes bıraķdı ‘aşasını bes ol vaķt kim ol ejdehadur bellü dağı **dart-tı** elini ya‘nī cübbesi içinden bes ol vaķt kim ol aķdur 76b/5 TİEM 40

dağı arzulamayalar anı hemîşe andan ötürü kim ilerü du-tı elleri dağı
 Tağrı bilicidür zālımları264b/4 TİEM 40
 Dağı ol nesenede kim indürdüTağrı gökden şu bes dirilt-ti anuñıla yiri
 öldüğinden sonra 12a/6 TİEM 40
 Pes bağ ne nesene döndürürler ya' nî cevāb virürler eyit-ti ıy görünür
 cema' at bayık ben 180b/2 TİEM 40

Çokluk 1. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. çokluk şahıs görülen geçmiş zaman eki -
 duk, -tuk, -di biz, şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde -di biz görülen geçmiş zaman çoğunlukla iyelik
 menşeyle şahıs ekleriyle çekilirken bir kaç örnekte Arapça biçimlerinden esinlenerek zamir
 menşeli şahıs ekleriyle çekilmiştir. Ekin farklı kullanımıyla ilgili örnekler aşağıdadır:

Dağı anlar yarı virinilmeyeler dağı ol vaqt kim kurtar-du-k sizi
 Fir'avn kavmindan horlık eylerlerdi size 4b/9 TİEM 40
 yañasından sağ ya' nî dağı yakın eyledük anıraz issi dağı bağışla-du-k
 aña rahmatumuzdan qarındaşı Hārūn peygambarı 146b/3 TİEM 40
 Tağrı Ta'ālā'yı az şükr ider siz taḥḫīk biz sizi yarat-du-k andan sonra
 size suretduk 105a/11 MKT
 Dağı İbrāhimi gönderdük dağı kıl-du-k anlar zürriyetinde nebiligi
 dağı kitābı 398b/7 MKT
 uıu 'azābdan eyit ol Allāh birdür biz aña inan-du-k dağı aña sığın-du-
k 608a/6 BKT
 dağı kalmadılar andan sonra anlaruñ va' desini girçekledük özlerini
kurtar-du-k 346a/4 BKT
 anı kim buyurdı aña pes baqsun ādamı yiyesisine bayık biz dök-dü-k
 şuyı dökmek 280b/10 TİEM 40
 Yakın dirlik meşeli şu gibidür indür-dü-k anı gökden pes qarışdı
 anuñıla yir otı andan kim yir ādamılar 98b/7 TİEM 40
 Āyetleri bir kavme ki yakın bilürler taḥḫīk biz seni gönder-dü-k haq
 bilürler 13a/6 MKT
 Helāk olduğı gibi özlerinden taḥḫīk biz indür-dü-k vāzıḥ āyetler
 beyān eyleyici şıdğı resūli 400a/3 MKT

dağı anı bizüm rahmet ümüze givürdük tahkik ol şâlihlerdenidi dağı
 Nüh bize 352a/5 BKT
 doğru yoldan anlar ‘ahdlerini bozduğıün la‘net eyledük anlara dağı
 kılduk 108b/5 BKT
 Bes okıdı Çalabısını bayık ben yinilmişven pes al benümçün pes aç-tu-
kgök kapularını şuyıla döklinici 252b/2 TİEM 40
 Götrülmüş ya‘nî taht üzere bayık biz yarat-tu-k anları ya‘nî hürıları
 yaratmak pes kılduk anları bıkrlar 255b/3 TİEM 40
 Siz bakarlarken andan dirilt-tü-k sizi ölümünüzden sonra ola kim siz
 şükr eylesiz 5a/6 TİEM 40
 Dağı yalavacındın yaña tā hüküm eyleye aralarında kim eyideler işit-tü-
kdağı muti‘ olduk dağı anlardır anlar kurtılıclar 169a/8 TİEM 40
 budur sizün cezāñuz dēnile dağı sizün ‘ameliñüz maqbüldür dēnile
 biz indirdik 626a/3 BKT
 efzāl kılmak. 200b/2 MKT
 hasf eyler biz anları bize yaddurur biz yā düşür-di biz anları bir kıta
 ‘azābı gökden āyetler bile yalanladukları çün 306a/9 MKT
 Ya atamız tahkik senün olgun uğurlık eyle-di biz tanıklık illā
 bildürdügümüz bile bir ‘akıbeti bilmez idük169b/1 MKT

Çokluk 2. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs görülen geçmiş zaman eki çekimi –du-ñuz, - dü-ñuz, tu-ñuz, tü-ñuz / -dı siz, -di siz / -du-ğuz şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

dağı şâkınınuñ Tañrı'ndan eger olasız mü'minler dağı ol vakt kim kığır-
du-ñuz namāz dapa 54a/2 TİEM 40
 dağı ol dirüleri dağı ol her nese üzere dağı ol kim tartış-du-ñuz anuñ
 içinde230a/1 TİEM 40
 ‘afv eyleyicidür rahmet eyleyicidür kork-du-ñuz mı faķırlıkdan
 taķdīm eylemekden söylemezden burun 401a/6 MKT
 Kaçan eydilsiz size: Açduñuz, meclislerde açıl-du-ñuz hayr kapuların
 açar siz Tañrı Ta‘ālā rızkdan 400b/11 MKT

taḥkīk biz ol nesneyi ki siz inan-du-ḡuz kāfirlerüz ya‘nī inanmazuz
163a/3 BKT

sizi evvelde daḡı ko-du-ḡuz size vërdüğümüz ni‘metleri arḡaḡuz
ardına 140a/3 BKT

İnanmayalar ya‘nī nite bil-dü-ḡüz iy mü‘minler bunlar imān getüresin
kim ol nişān gelmegın seversiz 65b/10 TİEM 40

anlardur anlar zafar bulıcılar murādlarını eyitti niçe dölen-dü-ḡüz ya
165b/4 TİEM 40

nefslerüḡüzi öldür-dü-ḡüz ol nefsleri öldürmek size ḡayırludur sizi
yaradan Taḡrı Ta‘ālā ḡatında 6a/10 MKT

eylemeg içün dünyā taleb eylediler aḡreti terk eylediler sür‘ati bile
tizle-dü-ḡüz Taḡrı Ta‘ālānuḡ maḡfireti 398a/4 MKT

zkr eyleḡüz ol vaḡt kim meded iste-dü-ḡüz Taḡrı Ta‘ālā’dan ḡabül
eyledi sizün du‘āḡuz 183a/1 BKT

eyitdi ne yaman iş işle-dü-ḡüz benden sonra dëdi tizletdünüz mi
Taḡrı Ta‘ālā’nuḡ buyruḡını 172b/4 BKT

bir ḡişıyi ya‘nī amili pes dartıḡ-tu-ḡuz anuḡ içinde daḡı Taḡrı
çıkarıcıdur 6a/9 TİEM 40

ḡavma kim inanurlar daḡı eyitti bayık dut-tu-ḡuz Taḡrı’dan ayruḡ
butlar 189b/8 TİEM 40

andan kim getürdi size anı tā ḡaçan kim helāk oldu eyit-tü-ḡüz herḡiz
viribimeye Taḡrı andan sonra hiç yalavaḡ 223b/11 TİEM 40

ol degüldür ila adlardur siz ad koḡ-dı-sız daḡı atalarumuz Taḡrı Ta‘ālā
burhān 386a/11 MKT

helāk ol-dı-sız eyitdünüz Taḡrı Ta‘ālā resul gondermez Yūsuf dan
sonra 340b/5 MKT

daḡı eyde ol günde ‘lmile imānvërinenler taḥkīk siz kal-dı-sız 440b/7
BKT

siz kerih ḡör-dı-sız Taḡrı Ta‘ālādan ḡorḡuḡuz Taḡrı Ta‘ālā tevbelər
ḡabül eyleyicidür raḡmet eyleyicidür 378a/7 MKT

bir ḡişi ḡanuklık virse Benī İsrā’ilden anuḡ gibi nesneden imān getür-
dı-sız tekebbürlikeledi 367a/1 MKT

nefsiḡüzi fitneye düşür-dı-sız ve mü‘minler zevālını ḡözet-dı-sız daḡı
ḡümana düş-dı-sız ve sizi aldadı ‘ömür uzunlığı 582a/7 BKT

çoğunu gizlerler öğren-di-siz siz bilmegen nesneleri atalarunuz
 bilmegen nesneleri 139a/7 BKT
 mirâş viril-di-siz andan ötürü kim eylük eylerdünüz dağı kığırdı
 uçmak ehli 158a/2 BKT
 keremi çokdur mü'minler(7) üstine ol vaktde ki siz çıkardısız iltifat
 eylemezdi-siz 68a/7 BKT

Not:

Manisa Kuran Tercümesinde görülen geçmiş zaman 2. çokluk şahıs biçimi **duñuz**,
düñüz iken çoğunluk çekilirken bir kaç örnekte müstensih hatası olarak görülebilecek **duğuz**,
dügüz biçimleri görülmektedir.

Eydilür ki: Belki siz imân getürmedünüz, mü'minlerden olmadu-ğuz
 [321a] Biz sizün üstünüze musallağ olmaduk 320b/11 MKT
 Tahkik kâfir oldu-ğuz imân getürdükden sonra. Eger 'afv olsa bir
 tayıfeden 136b/3 MKT

Not

Manisa Kur'an Tercümesinde bu ekin aynı fiilin farklı şekli geçmektedir.

cemā'atun 'azîz mi oldı sizün katunuz? Allāh' dan idin-di-ñüz, anı
 arduñuza bırağduñuz 160b/1 MKT
 Anları maşhara idin-dü-ñüz, (3) hattâ unutturdılar size menüm
 zikrümü. Siz anları maşharalığa almak bile gâfil oldı-siz 244a/2 MKT

Çokluk 3. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. çokluk şahıs görülen geçmiş zaman eki
 daima düz ünlüyle yazılan **-dı lar,-di ler** şeklindedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece
 TİEM 40 Kur'an Tercümesinde ek için **t-d** değişiminin örnekleri görülebilmektedir. Bununla
 ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Cezā virineler anuñ içün kim oldılar kazanurlar dağı yimen andan kim
 anılmadı Tanrı adı anuñ üzere 66b/3 TİEM 40

Dağı bir nicesi anların oldur kim kulağı dutar seğdin yağı tã kaçan **çıkıldılar** katundan eyittler anlara kim virinildiler 242a/8 TİEM 40

Çıkarınız anları ol cihetden ki sizi **çıkardılar** fitne eylemek kâfir olmak 21a/1 MKT

Tahkik ol gışiler ki düşman **oldılar** Tanrı Ta'âlâ dağı resûline düşman oldılar helâk olurlar ol geçen ümmetler 400a/2 MKT

nesneler Tanrıdan özge eyideler ki bizden **iradılar** (3) bizden belki du'â eylemezdük andan 512b/2 BKT

biri birine ısmarlama dı hağ üstine şâbit olmağı dağı **ısmarlama ş-diler** şaber eylemegi 648b/3 BKT

Anlardır fâsıklar illâ anlar kim tevbe eylediler andan sonra dağı şalâh **getirdiler** iş pes bayık Tanrı yarlıgayıdır rahmat kılıcı 166a/6 TİEM 40

Tanrı ağı Tanrı sünneti anlar da kim **geçdiler** ilerü ya'nî peygamberler dağı oldı Tanrı işi endaze 201a/7 TİEM 40

Niçün Tanrı Ta'âlâ bize söylemez söyleseydi yâ bir âyet gelseydi **didiler** anı gibi eyitdiler 13a/4 MKT

Ol gışiler imân **getirdiler** Tanrı Ta'âlâyı katı severler eger görseler bilslerdi 17b/9 MKT

dağı mütehalliflerdür ikrâr **etdiler** yazuklarına **karışdılar** eyü 'amel 210b/7 BKT

ünden dağı fesâd eylemen yirde fesâd eyleyicilerken pes yalan **dut-tıldılar** anlar anı pes duttı anları ditremek 190b/1 TİEM 40

Azarlar Tanrı yolundan anlar undur 'azâb katı andan ötürü kim **unt-tıldılar** hisâb günün dağı yaratmaduk gögi 216a/8 TİEM 40

Dağı kaçan irseler anlara kim imân getürdiler eyittiler imân getürdük dağı kaçan **geçti-diler** yâ yalnız kaldılar şeytânları 2b/9 TİEM 40

Bir niceünüz bir niceden ya'nî dükelcüğünüzün hükmi birdür pes anlar kim **git-ti-diler** yirlerinden dağı çıkarınıdılar illerinden 34b/5 TİEM 40

5.2.1.2 Belirsizlik Geçmiş Zaman: /-mİş-/-İp- /

Türkçede öğrenilen geçmiş zaman hem zaman hem de hareket ifade eden bir özellik gösterir. Zaman olarak görülmeyen geçmiş zamanda yapılan bir hareketi haber verir, hareket olarak ise geçmişte olan ve konuşma önünde cereyan etmeyen hareketi anlatır. Batı Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman ekleri **-mİş, -mİş'** dir. Bazen **-İp, -İp-up, -Üp** şekilleri de kullanılmaktadır (*Timurtaş; 1994, 121*).

1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çokluk	2. Çokluk	3. Çokluk
-mİş -em	-mİş -sIn -mİş sen	-mİş -İp -Up	-mİş -üz -mİş biz	-mİş -sIz -mİş sUz	-mİş -lAr -İp -lAr -Up -lAr

Teklik 1. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. teklik şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekimi sadece Bursa Kur'an Tercümesinde bir örnekte geçmektedir.

ben düşde görürem başım üstine etmek **götür-miş-em** (2) kuşlar yer
andan haber vèr bize anuñ tã birini 252a/1BKT

Teklik 2. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekimi daima düz ünlüyle yazılan **-mİş -sin, -mİş -sın, -mİş -sin, -mİş -sen** şeklindedir. Ekin üzerinde çalıştığımız metinlerde farklı kullanımla ilgili örnekler aşağıdadır:

gümensüz bilürin seni iy Mūsā **bügülen-miş-sin** eyitti bayık bildün
indürmedi şunları ya' nī doḡuz mışānlan illā gökler çalabısı 138b/1
TİEM 40

Taḡḡīḡ ḡan eylemez seni yā Mūsā ki siḡr **ol-miş-sen** ' aḡlın ḡarışmış
017/101 MKT

çık andan sen dergāhdan **süril-miş-sen** dedi ve benüm la' netüm senün
üstüne olsun 495a/1BKT

Nefsi muṭma'inne ki Taḥrī Ta'ālā'ya 'ibādetinden şābit ol-mış-sın rucū' eyle Taḥrī Ta'ālā ḥazretine ki anuḡ liḳāsı barça nesneden efzāldur 442b/ MKT

Taḥḳīḳ sen sorul-mış-sın ḥayrdan kerāmetden taḥḳīḳ la' net senüḡ ki ṭard 'ibāddur ḳıyāmet günine degin 182b/2 MKT

çık uçmaḳdan sen ḥazretten sürül-mış-sın daḥı (2)senüḡ üstüne la' netdür ḳıyāmet günine degin 278b/1BKT

Teklik 3. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. teklik şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki iki şekilde karşımızda çıkmaktadır. **-mışdur, -mişdür ve ipdür, üpdür'** dir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde **-ipdür ve -üpdür** 3. teklik şahıs öğrenilen geçmiş zaman olarak çok az geçmektedir. Ekin iki farklı kullanımlarıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmektedir:

1.-mış, -miş, biçimi-:

Bulıtdan düşer ölm sākınmaḡından daḳı Taḥrī kapla-mış-dur kāfırları yaḳın olur ıldırım kim ḳapa gözlerini anlaruḡ 3a/4 TİEM 40

Üleşmekdür aralarında ya' nī deve yile şemūd ḳavmı arasında her şū ülüsi ḥāzır olin-mış-dur pes ḳıḡırdılar işlerini 252b/11 TİEM 40

ḥalāl oldı size hayvānlar illā metlu ki sizüḡ üstüḡüze oḳın-mış-dur Ḳur'ān'da gibi özgesi gibi 234a/9 MKT

dıvarları saḳfları üstüne düşmişdür ḥarāb ol-mış-dur ḳuyuları bāṭıldur kimse şuyın içmez yüce alı ḳaşırlar bāṭıldur 235b/7 MKT

ol kimse gibidür ki ḳaraḡulıḳ içinde kal-mış-dur andan çıkmaḡı yokdur 144a/4

kāfırları kapla-mış-dur eger saḡa ḥayır yētişse ḡani' metden güç gelür özlerine 201b/7

eyitdiler öğren-miş-dür özge ḡışiden delüdü taḥḳīḳ biz keşf eyler biz 'azābı az taḥḳīḳ siz ḳaytarasız küfre 361a/8 MKT

Ramazān eydür ki ol Ramazān ayında Ḳur'ān in-miş-dür hidāyet oldḡı ḥālde ḡışilere 19b/11 MKT

Dikeni kesilmişdürdaḥı mevz ağacı içinde yimişi bişmişdür daḥı başit ol-mış ḡölgerler içinde daḥı şular 393b/6 MKT

aşından *kop-mis* yıkılmış nice oldı benüm ‘azābum dağı
 kırkutmağum 389a/1 MKT

ey kavmümüz biz işitdük bir kitābı *in-mis* (7) Mūsā 'dan sonra
 girçekleyicidir elinde olan kitābları 545b/6 BKT

isteyici kimse *istenil-mis* kimsene dağı bildiler Tağrı Ta‘ālā'yı
 haqqınca bilmek taḥkīk 365a/5BKT

içinde *dökül-mis*. Dağı çok yimişler içinde 393b/7 MKT

iki cennet içinde her yimişden iki cins vardır garīb *bilin-mis* yā yaş
 kıru Tağrı Ta‘ālā'nun 392a/4 MKT

2.-ip, -üp biçimi

Yokdur bir ādem oğlına ki Tağrı Ta‘ālā özine kitāb *viripdür* hükm
 viripdür 42a/2 MKT

Pes *düş-üp-dür* örtüleri üzere dağı niçe kıyu işsüz kalmış dağı yüksek
 köşk yā kireçlenmiş 160a/5 TİEM 40

pes ol şehirler ḥarābdur imdi düşipdür divarları şakıfları üstine dağı
 nice kıyular isiz *kalıpdur* kimse şuların içmez 361b/6 BKT

nice şāf *bağlayupdur* üstlerinde dağı biri birin avlar anları tutmaz BKT
 607b/2

Tağrı Ta‘ālā ḡanīdür, sizünçün ni‘metler çok *yaradıpdur* MKT
 32a/1

dağı nice musaḥḥar *édüpdür* ayla güneşi her birisi yörür feleginde (5)
 bir müddete degin BKT 445a/4

Çokluk 1. Şahıs:-

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 1.çokluk şahıs öğrenilen geçmiş zaman Bursa ve
 Manisa Kur'an Tercümelerinde geçerken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde hiç rastlanmamıştır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde **-miş biz** öğrenilen geçmiş zaman çoğunlukla iyelik
 menşe ile şahıs ekleriyle çekilirken bir kaç örnekte Arapça biçimlerinden esinlenerek zamir
 menşeli şahıs ekleriyle çekilmiştir

Ekin iki farklı kullanımlarıyla ilgili örnekler aşağıda yazılmıştır:

şavaş eyleñüz cebbārlar bile taḥkīk biz bunda *otur-mış-biz* Mūsā
 eyitdi yā rabbī didi men mālīk olmaz men 77b/4 MKT

anların birisi eyitdi nice gün yatmışsuz mağarada eyitdiler yat-mış-biz
 bir gün yâ buçuğ gün 205a/2 MKT
 Çalab'un bile savaş eyleñüz biz bunda (7) otur-mış-biz Mūsā eyitdi ey
 Çalab'um ben mālīk degül men 110b/7 BKT
 girçekden dağı biz yaraka-mış-biz kāfirleriçün zelīl edici ‘azāb dağı
 ol kişiler ki imān getürdiler 101a/6 BKT
 Ne çatı yaman hāldür ol hālī bil-mış-üz dünyā dirliği degüldür illā
 oynamak 91a/5 MKT

Çokluk 2. Şahıs-:

Üzerinde çalıştığımız Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs biçimi Manisa ve Bursa Kur'an Tercümelerinde geçerken TIEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmemektedir.

Bu biçim Manisa Kur'an Tercümesinde hem düz hem yuvarlak şeklinde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Bir kavm siz ki geçmissiz ki had şehvetden ma‘şiyete mürtekib ol-mış-siz eyitdiler eger sen kayıtmasañ yâ Lût 263a/6 MKT
 Anların birisi eyitdi: Nice gün yat-mış-suz mağarada? Eyitdiler: Yatmış-biz bir gün yâ buçuğ gün 205a/2 MKT
 yaratmışdur belki siz kavm siz ki fitneye düş-mış-siz şehirde dokuz gişi var ıdı fesād iderlerdi yir yüzinde 268b/10 MKT
 Bir kavm siz ki geçmissiz ki had şehvetden ma‘şiyete mürtekib olmuşsuz eyitdiler eger sen kayıt m‘aşān yâ Lût 263a/6 MKT
 ol Tañrı'dan ki siz aña imān getürmişsiz ey peygamber kaçan gelse saña mü'min ‘avratlar 594b/4 BKT

Çokluk 3. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an tercümeleinde 3. çokluk öğrenilen geçmiş zaman eki iki tipte karşımızda çıkmaktadır. Birinci tipi **miş-lar**, **-mişler**, ikinci tipi **-üpler** 'dır. Ekin her iki farklı kullanımıyla ilgili örnekler aşağıdadır:

1.-mış-lar, -mış -ler biçimi

yağrınlarına sakıt-mış-lar dağı kılmadı anı Tağrı illâ muŝtılmağ size dağı tâ dölene göñüllerünüz anuñıla 30a/11 TİEM 40

Dağı göresin firışteleri yörendürü tur-mış-lar arş yörendürüsünde tesbîh eylerler Çalabı'larını 222a/1 TİEM 40

Kesilmiş ekin biçilmiş ekin gibi ol-mış-lar biz gökler yaratmaduğ yirler dağı yaratduğ 25b/9 MKT

Harām oldu sizün üstünüze murdar ol-mış-lar kanlar dağı harām oldu 74a/7 MKT

dağı göresin yazuqluları ol gün kim bağlan-mış-lar (4) bendlerde göñlekleri katrandan dağı örte yüzlerin 275b/3 BKT

şovuğı velâ şovuk şuyı illâ kayna-mış-lar ve irinler ol anlara 629a/4 BKT

Qavmı içün pes eyittük vur ‘aşānıla taşı ya‘ nî eyit-mış-ler kim âdem peygambar ol taşı‘ aşâyıla uçmağdan 5b/1 TİEM 40

Yazılarıdur ki yazmışlar şaṭr eyle-mış-ler anlar üstine qavl vâcib oldu ki cehennem ehlidür 367b/10 MKT

Şunlar yakın olin-mış-lardur dinlenmek uçmağlarında bir bölük öñdingilerden dağı az şonrağılardan 255a/8 TİEM 40

Anlar ba‘ zısı hidāyet üstine şābit oldılar anlar çoğı fāsıqlardur cık-mış-lardur toğrı yoldan 398b/8 MKT

şanasın anları ol gün ki ‘azābı göreler kaşma-mış-lar-dur türbelerde illâ bir sâ‘ at gündüzden 546b/3 BKT

Anlar ğaramet çekmekde ağırlan-mış-lar-dur yâ anlar qatındamıdur ğayb ki levḥi maḥfûzdur 385a/8 MKT

2.-üp -ler, -up -lar biçimi

Zālımları od içinde dizin çok-üp-ler dağı kaçan kim oğınsa kâfırlar üzere āyetlerümüz 147a/9 TİEM 40

qurbānlık dağı dur-up-durlar yitişmekden ḥalāl olup qurbān olacağ yire eger mü’minerler 375b/7 MKT

dağı anlar doğru yoldan az-ip-dur-lar taḥḳīḳ (6) biz vërdük Mūsā 'ya Tevrat'ı BKT 389a/5

5.2.1.3 Geniş Zaman:- /-°r /

Geniş zaman adından da anlaşılacağı gibi her zaman için alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade eden zamandır. Geniş zaman eklerinin karşıladıkları geniş zamanla ilgili vasıfları da kesinlik ifade etmemeleridir. Hareket geniş zamana bağlanmış olduğu için kesin değildir. Bu hareket hep olan veya olacak olan hareket değil aynı zamanda olabilen veya olabilecek olan veya olacak olan bir harekettir. Geniş zaman ekleri ile anlatılan gelecek zaman kesin gelecek zaman değil ihtimali gelecek zamandır (Ergin; 2009, 291).

Eski Anadolu Türkçesinde geniş zaman eki -ur, -ür, -ar, -er, ve r şekli yanında nadir olarak -ır, -ir şekilde görülmektedir (Timurtaş; 1994,121-122).

1.Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çokluk	2. Çokluk	3. Çokluk
-°r -Am, -In -Ur ben -°r men	-°r -sIn -°r sen	°r	-°r -üz -°r biz	-°r -sIz -°r -sUz	-°r -lAr

Teklik 1. Şahıs:-

Üzerinde çalıştığımız metinlerde geniş zaman 1. teklik şahıs eklerini kullanımlarıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

İkin dostlık *dil-er-in* hısmılık içinde dağı her kim kesb eylerise eyü is
artura vaz 231a/2 TİEM 40

Dağı şanuk dutar Tañrıy'ı göñlindegi üzere ya' nî seni *sev-er-in* dir
ol qatı savaşlu yiker 15a/9 TİEM 40

kāfirler eyitgen gibi ben and *iç-er-in* bu Mekke şehrine dağı sen
lāyışın bu Mekke 641b/4 BKT

Eyitti Mūsā'ıy Çalabum bayık ben *kork-ar-in* kim yalan duta beni dağı
tar ola göğüm dağı açılmaya dilüm 174b/1 TİEM 40

dağı *kork-ar-am* sizün üstünüze helāk edici gün 'azābından dağı ey
qavmüm tamām "diñüz hālka242b/5 BKT

bažuñuzı *sev-er-m* sizün birinüz ki yiye qardaşı ölmüş iken 378a/6
MKT

Eyit bayık korkıd-ur-in sizi Kur'an'ıla ışıtmezler şağırlar kığıрмаğı o
vaķt kim korkıdılsalar 154b/8 TİEM 40

Daķı eyit iy Çalabum sıgın-ur-in saņa vesveselerinden divlerün daķı
şıgınurın saņa 165a/5 TİEM 40

ben meyil eylemez men anlara cāhillerden ol-ur-in dēdi baņa (5) Taņrı
Ta'ālā du'āsın qabūl eyledi 251b/4 BKT

Anuñıla yürimege eyitti iy oğlancuğum bayık ben gör-ür-in düşde kim
bayık ben 213b/7 TİEM 40

Eyitti degül 'ilm illā Taņrı qatında daķı degür-ür-in size anı kim
viribinildüm anuñıla 240b/3 TİEM 40

Anlara borç virseñüz Taņrı Ta'ālā'ya yaħsı borç virmek gider-ür-in
sizden ma'şiyetlerünüzü 76a/1 MKT

Yā Muhammedi şoralar senden İskender-i zı' l-qarneyn ħaberini. Eyit-
men, oku-r-men sizün üstünüz 210b/2 MKT

ol gişilerden ki kâfir oldılar saņa tâbi' olanları kıl-ur-men kâfir olanlar
üstine qahr eyleyici 39b/9 MKT

daķı öğüt vërdüm size (2) niçün kayr-ur-men bir qavme ki kâfirlerdür
daķı biz göndermedük 165b/2 BKT

zindāna girenler kıl-ur-men dēdi Mūsā eyitdi eger ben saņa bir ulu
mü' cizle gelsem mi dēdi 395a/2 BKT

Risāleri ki Taņrı Ta'ālā beni göndermişdür lākin sizi gör-ür-men bir
qavm ki cāhiller siz vaķtı ki gördiler 368a/11 MKT

Baņa tâbi' oluñuz hidāyet vir-ür-men size toğrıyola ki maqşūda
yitişdürür 341a/4 MKT

sizün 'ahdüñizi ya'nı uçmağa ilet-ür-men daķı benden qorquñuz (7)
daķı imān getürün ol kitāba indürdün 6b/6 BKT

Men anı maħfı eyleyüp sakla-r-men cezā görmeg içün her nefis say
eylediği 'ameller cezāsını 218a/6 MKT

Taħķıķ men kork-ar-men sizün üstünüz ulu gün 'azābından ki hevli
qatıdur şükr sebebi bile 368a/8 MKT

Taħķıķ ol sizün üluñuzdur kim size siħir öğretti kes-er-men sizün
ellerünüz 220b/7 MKT

Sen daķı tesbıħ Taņrı Ta'ālā adı bile ki uludur ben and iç-er-men yā
and içmez men 394b/11 MKT

zelillerden eyledük dağı eyitdi ben gid-er men (6) Tanrı ʿibādetine ola
ki bağa doğru yol göstere 485b/5 BKT

siz göre siz ne işle-r-men sizün bile (6) kes-er-men ellerünüzü ve
ayaqlarınızın muhālif 168a/6 BKT

siz göre siz ne işle-r-men sizün bile (6) kes-er-men ellerünüzü ve
ayaqlarınızın muhālif 168a/6 BKT

dağı Allāha sığın-ır-am siz işledüğünüz işlere dağı ol koyu yā
müşāfirler geldi kondı 249a/7 BKT

Eger benden özge maʿbūd idinsen kıl-ur-ben seni hapse girenlerden
eyler men 258b/5 MKT

götürür men seni göge çıkarur men benüm hāzretüme arid-ur-ben seni
ol gışilerden ki kâfir 39b/8 MKT

Teklik 2. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs geniş zaman biçimi, geniş zaman
ekinden sonra 2. teklik şahıs zamiri –sın, -sin ve sen getirilmesiyle elde edilir. Üzerinde
çalıştığımız metinlerde bu biçimiyle ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

gizl-er-sin nefsün içinde anı kim Tanrı eşkere eyleyici dūr anı dağı

korķ-ar-sin ādamılardan dağı Tanrı yigrekdür 201a/4 TİEM 40

pes kankı niʿ meterine Çalabu'nun şek eylersin yā yalan dut-ar-sin uşbu
yaʿ nī Qurʾān yā Muhammed korķıdıdır 252a/3 TİEM 40

Tanrı'dan korķ anuñ emrinde sakla-r-sin nefsünde ol nesneyi ki Tanrı
Taʿālā āşikāre eyler 301b/2 MKT

cezāların virse gerek. (8) Tap-ar-sin anları gāyetde hāriş olmuş gerçe
gışilerden 10b/8 MKT

olmağanlar okumağa anlar üstine korķ-ar-sin eydürler niçün özine
geñez virilmedi ki 153b/9 MKT

anıñla senün yüregün anlar üstine okumağa korķ-ar-sin
eyitdüklerinden ötüri ki niçün özine 233a/1 BKT

dağı korķ Tanrı'dan dağı gizle-r-sin nefsün içinde anı kim Tanrı eşkere
eyleyicidür anı 201a/4 TİEM 40

senidin yaña anı kim dile-r-sin dağı anı kim isteyesin andan kim
ayırdun pes yazuk yokdur üzerüne 201b/11 TİEM 40

yâ sen anlardan ücret mi iste-r-sin risâleti teblîğ eylemege anlar ğaramet çekmekde ağırılan bışlardır 385a/8 MKT

hıfz eyle-r-sin men mi eyle-r-sen küfürden ma‘ siyetden yâ şanur mısın ki 255a/4 MKT

Allâhdan korķ dedi sen (4) nefsünde gizle-r sin ol nesneyi ki Tañrı Ta‘ âlâ bellü eder 455b/4 BKT

ol kim görür seni ol vaķt kim dur-ur-sin daķı dönmeklik ğünü ya‘ nî kıyâmdan rukû‘ a78b/11 TİEM 40

eyitti iy atam işle anı kim buyrıl-ur-sin tiz bulasın beni eger Tañrı dilerise şabr eyleyicilerden 213b/8 TİEM 40

eylemesen risâleti yitişdürmemiş ol-ur-sin Tañrı Ta‘ âlâ seni şaķlar âdem ilerden 82b/6MKT

görürsin şağları, şan-ur-sin ki (3) câmi‘ ddür, ol geķer bulutlar geķdüği gibi sür‘ atd 271b/2 MKT

anları kığur-ur-sin doğruyola daķı ol kişiler ki (5) îmân getürmezler âhirette doğruyoldan bir yaņa giderler 371b/4 BKT

fehm eylemezler taķķık biz bilür biz ki sen kayır-ur-sin anlar söyledigiün pes anlar 131a/5 BKT

iy Çalabum göster baņa nite dirild-ür-sin ölüleri? eyitti 20a/7 TİEM 40 daķı mercân geyürsüz anı daķı gör-ür-sin gemileri anuñ içinde şuyı yarıcılar tâ isteye siz fażlından 207a/6 TİEM 40

taķķık sen öl-ür-sin anlar daķı ölürler andan şonra siz kıyâmet ğüninde 333b/2 MKT

sen şağıra işitdürmek mi bilür-sen yâ hidâyet virmek mi bil-ür-sin gözsüz ğişîye daķı ol kimse ki 357b/11 MKT

barça nesneye kâdirsin givir-ür-sin giceyi ğündüz içine daķı givirürsin 51b/7 BKT

Teklik 3. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde Eski Anadolu dieğr eserlerinde olduğı gibi 3. teklik şahıs geniş zaman çekimi, şahıs ekini almamıştır. Yani fiil kökü veya gövdelerine geniş zaman eklerini getirilmesiyle sokulur. Bunula ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

İllā kāfırlar dağı degüldün okı-r andan ilerü hıç kitāb dağı yazmazıduñ
anı sağ elün ile 191a/5 TİEM 40

Tağrı Ta'ālānuñdur gök ehli dağı yir ehli yazuğ bağışla-r kimün
dilese 'afv eyler kimi dilese 'azāb eyler 46b/1 MKT

gümen gökler yaradıcısı dağı yerleri oku-r sizi tā yarlıgaya (4)
günāhlarıñuzdan dağı geri kıoya 270b/3 BKT

dağı zeytün ve enar bitürür biz biri birine oşsa-r dağı oşsa-maz kimi
tatlu ve kimi ekşi 141a/2 BKT

Yavuz ay dağı bilmediler mi kim bayığ Tağrı döse-r rüzıyi her kime
dilerise 220b/9 TİEM 40

ola kim kıyāmat yağındur ivdürmek iste-r kıyāmatı anlar kim
inanmazlar 230b/4 TİEM 40

giderici ol günde Tağrı Ta'ālā ba's eyler diri eyle-r anlarıñ barçasını
haber virür 400a/4MKT

yaradan sizi şınamağıçün ki kaçınıñuz yağışı 'amel isle-r dağı oldu
emrine gālib 606a/3 BKT

Üstinden köşkler yapımış ak-ar altından ırmağlar Tağrı va'dası yalan
eylemez Tağrı va'dayı 219a/5 TİEM 40

uyası nesene görklü aña kim ol kork-ar Tağrı dan dağı şonrağı günden
dağı her yüz döndüre 262b/3 TİEM 40

Şol günden düşmiş gibidür ki kuşlar kap-ar anı yā yil ırak yire
bırakmak gibi 234b/1 MKT

Açduñuz meclislerde açılıñuz hayr kapularıñ aç-ar size Tağrı Ta'ālā
rızkdan özgeden 400b/11 MKT

dağı Tağrı Ta'ālā'ya kayt-ar barça işler iy imān getüren kişler rükū'
ve sücüd eyleñüz 365b/1 BKT

Dağı ol her nese üzere güci yit-er dağı ol kim tartışduñuz içinde
230a/1 TİEM 40

Ol vakt kim örter sidre ağacın ol kim örte-r egilmedi göz ya'nî
Muhammed gözi dağı geçmedi 251a/6 TİEM 40

Dağı ni'metlü cennetler hoş geç-er eger mütevakka aşhâbı yeminden
olsa 395a/9 MKT

Çıparurdu yıl anlar atar ıdı havâyâ öldürür düş-er didi ol hurma ağacı
gibi oldılar 388b/11 MKT

qâdir gicesi biñ aydan ferîştehler in-er yere Cebrâ'il dağı on gicede
(7) Tañrıları buyruğıla 645b/6 BKT

dağı ey qavmüm dedi kim kurtar-ır beni Tañrı Ta'âlâ 'azâbından eger
ben anları sürsem pes niçün 235b/3 BKT

meşelleridür yazındı Muhammed anı pes ol okın-ur üzere ya'nî
eberemek için irtel 171a/1 TİEM 40

Çatı esici naḥs gün içinde hemîşe yâ qavı kopar-ur âdamıları tamâm
anlar hurma ağacı dipleridür 252b/7 TİEM 40

Bir kul azâd eylemek bile vâcib ol-ur yâ kırmak birbiri yile temettü'
eylemezden burun 399b/7 MKT

Eyler Tañrı yolına ki artur-ur maẓa'af eyler anuñ ecrini ulu keramete
yitişdürür 396b/7 MKT

kâfirler kakıd-ur dağı yetişmezler duşmanlara yetişmek 214a/7 BKT

Dağı ol oldur kim dirür-ür dağı öldürür dağı anuñdur birirbiri ardınca
gelmeği gicenüñ 164b/5 TİEM 40

Dağı Tañrı'dın yaña döndüril-ür işler iy âdamılar bayıq Tañrı va'dası
ḥaḳdur pes mağrūr eylesün 206b/5 TİEM 40

'azâbı görseler sebebler kesil-ür eyd-ür ol günde tâbî' olan gışiler eger
ikinci dünyâyâ 18a/1 MKT

Tañrı Ta'âlâ siz işlegeni bil-ür cezânıñ virse gerek kim tapmasa azâd
eylemege iki ay tamâm oruç dutsun 399b/9 MKT

dağı ol kim baña yédür-ür ve içdür-ür ve kaçan ḥasta olsam ol baña
sağlık vér-ür 397b/2 BKT

Tañrı Ta'âlâ işitdür-ür kime dilese ve sen yâ Muhammed işit
düremezsın sinlerde olanlara 471a/6 BKT

Çokluk 1. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. çokluk şahıs geniş zaman çekimi, geniş zaman ekinden sonra iyelik menşeyli ve zamir menşeyli şahıs zamirlerinin –uz, üz ve biz 1. çokluk şahıs ekleri getirilmesiyle yapılmaktadır.

adı şol âyetlerdür kitābuñ bellü okı-r-uz ya' nî vahy eylerüz üzerüne
 Mūsā habarından daķı Fir' avnuñ 183b/2 TİEM 40
 eyledük anlara bayıķ biz anlaruñ üzere kādır-la-r-uz pes yapış aña kim
 vahy olındı saña 234a/6 TİEM 40
 bizüm ile tañla yé-r-üz iç-er-üz oyna-r-uz daķı biz anı sakla-r-uz
 dediler ataları eyitti 248b/4 BKT
 uçmaķdan ķanda kim dile-r-üz pes eyüdür müzdi işleyicileruñ daķı
 göresin firışteleri 222a/1 TİEM 40
 daķı ulu ecir ki kerimdür taķķıķ biz diri eyle-r-üz ölmışleri yazar biz
 taķdım eylegen şālih ' amelleri 315b/11 MKT
 gönder bizüm ile Yūsufı tañla saħraya yi-r-üz içerüz yimişlerden ni
 ' metlerden bile taķķıķ biz anı 163a/11 MKT
 bizüm ile tañla yé-r-üz iç-er-üz oyna-r-uz daķı biz anı sakla-r-uz
 dediler ataları eyitti 248b/4 BKT
 daķı bayıķ gümensüz dut-ar-uz seni yalancılardan pes düşür
 üzerümüze paralar gökden eger oldunısa 178a/8 TİEM 40
 bayıķ biz dirürürüz ölüleri daķı yaz-ar-uz anı kim ilerü duttılar daķı
 eserlerini ya' nî mescide 209a/11 TİEM 40
 yer yüzinde daķı anları imāmlar kıl-ar-uz daķı anlrı mirāş edici kıl-ar-uz
 (4)daķı yerlendürür biz yer yüzinde 414a/3 BKT
 māldan daķı oğlanlardan iv-er-üz anlaruñ içün hayrlar içinde belki
 bilmezler 163b/10 TİEM 40
 görklüregin işle düklerinüñ daķı geç-er-üz yavuzlıķlarından uçmaķ
 işleri arasında toğrılık 240a/3 TİEM 40
 gönder bizüm ile Yūsufı tañla saħraya yirüz iç-er-üz yimişlerden ni
 ' metlerden bile taķķıķ biz anı 163a/11 MKT
 kim indürdi Tañrı eyittiler inan-ur-uz aña kim indürildi bizüm üzere
 ya' nî Tevrit daķı kāfir olurlar 7b/6 TİEM 40

otsuz yire pes *cıkar-ur-uz* anuñıla yir andan yıllıkları dağı gendüzileri
ay görmezler mi198a/10 TİEM 40
anların yürekleri üstine örtüler tā ki anı anlayamālar dağı *kıl-ur-uz*
kulaqlarında 304a/1 BKT
taḥkīk siz kaytarsız ol ol gün ki *kak-ır-uz* hışm éderüz qatı hışm
eylemek 535a/1 BKT
illā bizüm dünyā dirlügümüzdür ölürüz diri *ol-ur-uz* biz ba‘ş olup diri
olmaz biz öldükden son 240b/5 MKT
vācib oldı bizüm üstümüze Taḥrı Ta‘ālānuñ qavli taḥkīk biz *dad-ur-uz*
‘azābı ḥalāş olmak yoqdur 321a/2 MKT
eyittiler ṭaparuz butlara pes gündüz *geçür-ür-üz* anlara muḳīm
olıcılar ya‘nī anlara ṭapmağa 175b/11 TİEM 40
dağı müzd ya‘nī uçmaq bayıq biz *dirür-ür-üz* ölülerini dağı yazaruz
209a/11 TİEM 40
illā bizüm dünyā dirlügümüzdür *öl-ür-üz* diri biz oluruz ba‘ş olup diri
olmaz biz öldükden sonra 240b/5 MKT
‘azāb vācib olmayan kimseye ol günde biz *eyd-ür-üz* bir cehenneme
ṭoldu mı sen cehennem 380b/2 MKT
ba‘zı gışiler eydürler biz Taḥrı Ta‘ālāya imān *getür-ür-üz* dirler
ḳıyāmet günine imān getürdük 2b/5 MKT
dağı artuqçı ni‘met *vır-ür-üz* tebdil eylediler zālımler ol qavmi ki
buyruldı anlara özge qavl itdiler 6b/7 MKT
bu sözi anları azın ‘azāba yaḳın *ilet-ür-üz* anlar bilmedügi yérden dağı
anlara mühlet vèrür men 610b/4 BKT
‘ālemler üstine ol Taḥrı Ta‘ālānuñ āyetleridür *oku-r-biz* senün üstine
ḥaḳ bile 29a/6 MKT
seni döger biz söger biz yā *taşla-r-biz* taşlar bile eyitdi yā rabbī taḥkīk
benüm qavmüm 261b/2 MKT
ol nesneyi ki nefeslerinde vesvese *eyle-r-biz* yaḳın biz aña boyun
demürlerinde ilm bile 379b/10 MKT
Taḥkīk biz girçek and içdük biz *di-r-biz* didiler anlar mekr eylediler
ol ittifāḳ bile biz mekirler 269a/2 MKT
Keşfden sonra ol günde ki biz *dut-ar-biz* anları muḥkem ulu dutmaq
taḥkīk intikām eyler biz anlardan361a/9 MKT

at-ar-biz 225b/11 MKT

dağı aña dönderür biz sizi topraga koy-ar-biz dağı andan çıkarur biz
bir dağı te'lif eylemek bile 219b/10 MKT

yilleri depredür bulutları getirür sür-er-biz anı ölmüş yirlere 311b/4
MKT

görmezler mi ki taḥḳīḳ biz sürer biz şuyı ol yirler ki anları
kesilmişdür cıkar-ur biz ol şu yıla ekinleri yir andan 296b/10 MKT

Eger kayıtmasañ, müntehā olmasañ yā Nūḥ (2) seni dög-er-biz, sög-er-
biz yā taşlar-biz taşlar bile 261b/2 MKT

gicede yā gündüzde kıl-ur-biz anı maḥşud kesilmiş tibn olmuş hiç
olmamış gibi olur bir vaktde 146a/3 MKT

biz ḥaşāret eyleyenlerden ol-ur-biz eyitdi düşüñüz önüñüz yukaru
menzileden aşağıya ba' zuñuz ba' zuñuza düşman 106a/11 MKT

illā bizüm dünyā dirligümüzdür öl-ür-biz diri olur biz bizi helāk
eylemez illā zaman geçmek yokdur anuñ bile 365a/1=045/24 MKT

anı siz mi bitürürsüz yā biz mi bitür-ür-biz eger dilesevüz kıldurduñ anı
ḥayf olmuş 394b/4 MKT

ol kişiler ki büyüklendiler biz parçamuz cehennem içinde da'im kal-
ur-biz Tañrı Ta'ālā ḥükm eyledi 510a/3 BKT

munāfıklık vardur tizledürler anlar bile dost olurlar eydürler ki kork-
ar-biz ki bize bir muşibet yetišir 115b/6 BKT

gidir-ür biz üstüñüzden günāhlarıñuzı dağı givir-ür-biz sizi yahşı
girçek bir cennettür 82a/3 BKT

Çokluk 2. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs eki geniş zaman çekimi, geniş zaman eklerinden sonra 2.çokluk şahıs zamiri **-sız**, **-siz** getirilerek yapılmaktadır. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

dağı anda yi-r-siz dağı anlarıñ üzere dağı gemi üzere yüklenilürsüz
162b/6 TİEM 40

ğarnı içinde dağı eylemedi 'avratlarıñuzı anlar kim zıḥār eyle-r-siz
anlara analarıñuz dağı eylemedi 198b/7 TİEM 40

Bu Qur'ân mı siz tehvür eyle-r-siz heyyin görürsüz göze almazsüz
kılursüz rızķunuz 395a/4 MKT

ķavl i beşerdür şi'irdür sihirdür di-r-siz kaçan cān boğaza yitişse
395a/5 MKT

ne geldi baņa okırın sizi ķurtılmakdın yaņa daķı okı-r-siz beni oddın
yaņa okırsüz beni tā kāfir olam Tańrı'ya 224a/9 TİEM 40

ağaçları kim çiçeği anuñ biribiri içine girmişdür yā ala laţıfdur daķı
yona-r-siz tağlardan evler 177a/11 TİEM 40

Bāţıl bile haķķı sakla-r-siz siz bilür iken ki haķķı 41a/5 MKT

ķılursüz rızķunuz andan ki siz anı yalanla-r-siz ķavl i beşerdür şi'irdür
sihirdür dirsiz haķķı terk eylersüz bile 395a/4 MKT

eyit ıy kāfırlar tapmayam aņa kim tap-ar-siz daķı degülsüz tapıcılar aņa
kim taparın 289b/6 TİEM 40

bir günde kim oldı ķardı anuñ biñ yıl andan kim say-ar-siz şol bilürdür
ğaybı daķı hāzır 197a/9 TİEM 40

olmuş yirleri ki üstinde ot yok anuñ gibidür ki ölüp çık-ar-siz türbeden
yalanladılar anlardanburun 379b/4 MKT

Siz anda anlar ıla berāber olasız kork-ar-siz anlardannefslerüñüzden
ķorkduğunuz gibi 288b/3 MKT

Tańrı buyurmışdur şaklamağa daķı ol 'avratlar ki kork-ar-siz
kaçmaķlarından naşihat eylenüz anlara 82b/4 BKT

taħķıķ siz kayt-ar-siz ol gün ki kaçırız hışm ederüz ķatı hışm
eylemege 535a/1 BKT

ay bayıķ siz gelürsüz erenlere daķı kes-er-siz yolu daķı gelürsüz
dirnegüñüz yirinde yöni bulunmaz 190a/3 TİEM 40

andan helāk eyledük ayruķları daķı bayıķ siz geç-er-siz anların üzere
ya' nī Şam yolında irteye giricilerken daķı gice 214a/11 TİEM 40

Eyitdi sizüñ hidāyetüñüz nedür ķanda gid-er-siz yā resüller didi
eyitdiler ki taħķıķ biz gönderikdük bir ķavme ki 382b/1 MKT

Taħķıķ siz erler varursız dök-er-siz yolları kesersüz işlersüz 282b/11
MKT

Tańrı yokdur pes niçün haķķı koyup gid-er-siz eger kāfir olsañuz pes
Tańrı Ta'ālā size muhtāc degüldür 496b/1 BKT

y r yüzinde fes d  desiz dağı  ar y bler n z (3) ziyaretini kes-er-siz anlar ol kişilerd r anlara la  nat etti 549b/3 BKT

ya  n  acı denizden dağı c kar-ur-siz ya  n  acı denizden inc  dağı merc n gey rsiz anı 207a/6 T EM 40

sevmed g n zi siz şunlarsız kim ok n-ur-siz t  nafa a eylesiz Tanrı yolında 243a/9 T EM 40

Nesneleri ki eger  ş k re olsa size h ş gelmez kaygur-ur-siz eger şorsan z andan  ur  n ind kde 86a/8 MKT

Dağı ol günde    şınıf olursız    bölük ol-ur-siz yüce menzil ehli ki aş b  yem nd r 393a/5 MKT

ol nesne ki siz beni anuğ   ib detine kıg r-ur-siz anuğ da  veti yokdur d ny da 509b/2 BKT

beni kayguya ve haşete koşdur-ur-siz dağı  or arım ki anı  urt y ye 248b/5 BKT

ne dağı yavuzluk eyleyici. az ögütlen- r-siz bayık kıy met gelicid r 225a/6 T EM 40

uşbu oldur kim vad   eylenil- r-siz her d neciye yazuğdan şaklayıcı ya  n    mak  akın oldu 248a/1 T EM 40

Ta  k  görmez misiz ol nesneyi ki eger siz anı siz mi bit r- r-siz y  biz mi bitürür biz 394b/4 MKT

Her  mmet da  vet olur kit bına l kin cez  g r- r-siz siz işlegen 365a/9 MKT

benüm razılı um istemege sir ill  anlara mu abbet göster- r-siz dağı ben bilici men siz yaşur anı 592b/6 BKT

bağı kişilerün s z ği begen- r siz y  Mu ammed d ny  dirliginde dağı  anu   utar 31a/5 BKT

 okluk 3. şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3.  okluk şahıs zamiri geniş zaman çekimi ** lar**, ** ler** şahıs ekini almaktadır.  zerinde çalıştığımız metinlerde seçilmiş örnekleri aşağda gösterilmiştir:

Dağı oldur kim oldılar yalar bağla-r-lar dağı ol va t kim döndürdük seğdin ya a bir bölük perilerden 240b/11 T EM 40

Ol gişiler bâtil işler işlemekte oyna-r-lar ol günde ki def' olsa 384a/3 MKT

kendüleri kıyâmet kopmağı dağı anları ferîştehler karşula-r-lar beşâretiyile 355a/1 BKT

bir peygamber özleri cinsinden (7) oku-r-lar üstlerine Tañrı âyetlerini vardur anlara günâhlardan 70a/7 BKT

Dağı rahmân kulları anlar kim yüri-r-ler yir üzere dölekligile dağı kaçan kim söyleşdi 173b/1 TİEM 40

Bilicidür anı kim isle-r-ler dağı Tañrı oldur kim viribidi yilleri pes kopardı 206b/10 TİEM 40

Tañrı Ta'âlâ saña tañhiyyet eylemedi selâm 'aleykem di-r-ler Tañrı Ta'âlâ ol tâhiyyeti selâmuñ 400b/3 MKT

hüküm eyleyicidür kullarına Tañrı Ta'âlânun mülkidür gökler dağı yi-r-ler kimse şerik yokdur 395b/7 MKT

oğlanlarını bildükleri gibi dağı bir tâife anlardanhakkı gizle-r-ler anlar haq olğanı bilürlerken haq budur 22a/3 BKT

Quşlar bölük bölükler at-ar-lar anlara taş bışmış balçıqdan yâ kâfırlar defterinden 289a/4 TİEM 40

Dağı anı kim tap-ar-lar Tañrı dan ayruq ya'nî 'İsâ dağı firişteler dağı butlar pes eyide Tañrı 171b/2 TİEM 40

'avratlarından andan sonra kayt-ar-lar söyledüklerine tedârük eylemek bile bir kul azâd eylemek 399b/7 MKT

bile gözleri müşahhaş olmaz çık-ar-lar ol günde türbeden biri olurlar 388a/9 MKT

dağı kaynamış şular iç-er-ler_pes anların bağarsuqların paralaya anların nicesi saña kulak dut-ar-lar 548b/4 BKT

dağı bu ırmaqlar benüm altumdan (4) ak-ar-lar pes görmez mi-siz ben yegrek degül miyin 531a/4 BKT

İki 'avrat ya'nî Şu'ayb peygambar kızları sür-er-ler ya'nî koyun eyitti nedür siz ikinün işi 184b/8=028/023 TİEM 40

Çalabı larındın yaña dönucilerdür anlar iv-er-ler hayırlara dağı anlar aña önürdicilerdür 164a/2 TİEM 40

gâyetde bilicidür tahkik ol gişiler ki ketm id-er-ler yaşururlar biz indürgen beyanları kitâblar 17a/6 MKT

Taḥrî Ta'ālādan özgesi ma'būd idindiler sev-er-ler anları Taḥrî Ta'ālā'yı sevgen gibi 17b/8 MKT

daḥî kaynamış şular ic-er-ler pes anların bağarsuğların paralaya anların nicesi saḥa kulaḥ dutarlar 548b/4 BKT

üzere ya'nî kâhınler yazuklu birg-ur-lar işitdiklerini eyregi anların yalancılarken daḥî 179a/2 TİEM 40

Daḥî ilerü geldi bir niceleri bir niceye sorış-ur-lar eyittiler bayık biz olduk ilerüden ya'nî dünyede 250a/8 TİEM 40

andan çıkmağa kaytarıl-ur-lar aḥa eydilür anlara ki daduḥuz296a/9MKT

ki ḡazalığda nafaḥa eylediler şaklaş-ur-lar zamān devr eylemegi anlar üstine 140a/2 MKT

aḡaçlar altında ırmaḥlar ebedî kal-ur-lar anda daḥî ulu sa'adette yetişmekdür 78b/4 BKT

Bayık anlar od işleridür anlar kim görür-ür-ler arşı ya'nî anlar dördür birinün 222a/10 TİEM 40

daḥî yemiş içinde andan kim üyür-ür-ler daḥî kuş eti içinde andan kim arzularlar255a/10 TİEM 40

āyetleri bir kavme ki yaḥîn bil-ür-ler taḥḥik biz seni gönderdik ḥaḥ bile beşaret eyleyici mü'minlere cenneti 13a/6 MKT

oldukları nesneye söyleş-ür-ler yamanlık daḥî düşmanlık bile daḥî resüle 'aşî olmak bile 400b/2 MKT

bizüm āyetlerümüzü daḥî uyma anlara kim inanmazlar āḥirete daḥî anlar Taḥrî Ta'ālā'ya şirk getür-ür-ler 149a/4 BKT

anun içinde yaman söz işit-mez-ler (3)illā İslām işid-ür-ler ferîşteḥlerden anlara anda rızḥları sabāḥda ve asırda 331a/3 BKT

Not

Üzerinde çalıştığımız metinlerde geniş zaman olarak görülen bazı çekimlerin Kur'anda gelecek zaman olarak çekildiği görülmektedir. Bunun çok yaygın olarak kullanılmaması bir müstensih hatası olarak görülebilir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

imān getürenleri beşaret bile yā şavaḥ bile. bıraḡur-men (سَالِقِي)

yüreklerine ol ḡışilerü ki kâfir oldılar 124a/1 MKT

fāsıklar evini ki Fir‘avn bile kavmi evleridür yā āhiredde menzilleridür *şarf eyler-men* (سَارْف) benüm āyetlerümden ki āfākıdur, enfüsidür 117a/3

Taḥḳik Taḡrı ta‘ālā anı *bātıl eyler*. (سَيِّطْلَه) Taḥḳik Taḡrı ta‘ālā işlāḥ eylemez müfsidler ‘amelini ki yaman gişilerdür 150b/2 MKT ol vaḳt ki bıraḳ dılar Mūsā eyitdi siz getürdügüz nesne siḫirden anı *bātıl éder* (سَيِّطْلَه) Taḡrı Ta‘ālā 227b/5 BKT

5.2.1.4 Gelecek Zaman: / -AcAk-/ -IcAk-/ -IsAr-/ -AsI-/ -GAy-/

Gelecek zaman, hareketin gelecekte olabileceğini değil kesin olacağını bildiren kiplerdendir. Henüz gerçekleşmemiş bir kılışı anlatır. Geniş zamanın gereklik anlatımına karşılık gelecek kipi kesin buyuru anlatımı ile kullanılır (Banguoğlu; 1986, 456).

Gelecek zaman eki -ısar, -iser'dir. Bu ek, Eski Türkçe devresinde ve bugün mevcut değildir. Eski Türkçede gelecek -ğay, -gey, -taçı, -teçi ve -çı, -çi ekleriyle yapılıyordu. Bugün kullanılan gelecek eki -acaḳ, -ecek'tir. Bu ek, Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde partisip olarak seyrek şekilde görülmekle beraber, fiil çekim eki olarak hemen hemen kullanılmamıştır. Bir iki metinde çok az olarak tesadüf edilmektedir. Gelecek eki bu devirde umui olarak -ısar,-iser' dir; -ğay, -gey şekli ancak Doğu Türkçesi karışık eserlerde görülmektedir (Timurtaş; 1994,125).

1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çokluk	2. Çokluk	3. Çokluk
-AcAk men	-AcAk -(I)ḡ -AcAk -sIn	-AcAk Ø -IcAk Ø -IsAr Ø -AsI Ø	-AcAk -Uz -AcAk biz -IsAr -vUz	-AcAk -sInUz -AcAk -sIz -GAy -sIz	-AcAk -lAr -GAy -lAr

1. Teklik şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. teklik şahıs zamiri gelecek zaman çekimi çok az geçmektedir. Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde **-acak men**, **-ecek men** şeklinde geçerken sadece Bursa Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

Bununla ilgili örnekler aşağıdakidir:

ben yakın bildüm ki hisābumı **gör-ecek-men** pes ol(6)yaḥşıdırlige
yētişür 612a/5 BKT

benüm rahmetüm barça nesneyi kaplamışdur(2) **yaz-acak-men** anı
benden қорқанlara zekāt vērenlere 174a/2 BKT

2. Teklik şahıs -:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs gelecek zaman çekimi **-acağın**, **-eceğin** / **-ecek sin** şeklindedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece Bursa Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

pes özlerine ne **ol-acag-ın** girçeklerdür daḥı biz bilürüz ki senün
yüregün tar olur anlar .282a/3 BKT

hiç nefis ne nesne **kazan-acag-ın** taḥla (3)daḥı bilmez hiç nefis kıysı
yērde öleceğin Taḥrı Ta' ālā 446a/2 BKT

bizüm āyetlerümüzü unudıcıdur anı **gıvür-eceg-ın** (4) tamu tağlarına ol
fıkr ēdüp 621b/3 BKT

daḥı bilmezsin baḥa ne **işlen-eceg-ın** (3) velā size daḥı ben uymazın
illā baḥa vahy olınan ben degülven 542b/2 BKT

sen **gör-ecek-sin** anlar daḥı görürler kaysıñuz fitneye düşe senün
Tanrı'ñ bilicidür.608b/6 BKT

ya Muḥammed sen **öl-ecek-sin** anlar daḥı (7)ölceklerdür andan şonra
siz kıyāmet güninde.499a/6 BKT

3. Teklik şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. teklik şahısta ekin dört şekilde karşımıza çıkmaktadır. –**acak**, –**ecek**, / –**ıcağ**, –**icek**, –**ucağ**, / –**ısar**, –**iser**, / –**esi**' dir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde Eski Anadolu Türkçesi'nin diğer eserlerinde görüldüğü gibi 3. teklik şahıs gelecek zaman çekimi, şahıs eki almadan fiil kök veya gövdelerine gelecek zamanın eklerini getirilmesiyle çekimlenirler.

ya'nî 'arab қа'idası olıdı kim hacdan fārıg **ol-ıcağ** otururlardı
ataların 15a/4 TİEM 40

dağı toprağ **ol-ıcağ** ikinci dirilmek ırağdur dēdiler biz bildük yer
eksiltgeni anların 559a/3 BKT

dağı biz toprağ ve süñükler **ol-ucağ** biz ikinci dirilür miyiz dērlerdi yā
ileriki atalarımız 578b/2 BKT

yā ol taşdur kim Mūsā şuya **gir-icek** donıñ anuñ üzere qodıdı toñıñ
aldı kaçdı 5b/1 TİEM 40

öldüriciven seni ya'nî girü gökden **in-icek** dağı götüriciven seni
benüm dapa dağı arıdıcıvan seni ya'nî 26a/8 TİEM 40

ādem oğlanı eydür (2) ben **öl-icek** ikinci ben türbeden çıqıp diri mi
olacağ men dēr niçün fikr eylemez 331b/2 BKT

şābit dutarlar inanmağa kim müzd **ol-ısar-dur** tamām bir bostān
meşeli gibidür 21a/1 TİEM 40

bellü olunuz mekr ki bir qavme **doğun-ısar** haber süz pes işledigünüz
işe 556b/4 BKT

ol aldayıcısıdur anların ya'nî oldadukları cezāsını **vir-esi-dür** dağı
kaçan duralar 46a/2 TİEM 40

keremi yēter bize dēselerdi **vér-iser-dür** Tañrı Ta'ālā bize kerminden
203a/5 BKT

taḥḫīḳ anlar bir qavmdür ki bilmezler niçe **ol-acak-dur** müşrik
kāfirlerün andı Tañrı Ta'ālā qatında 130b/2 MKT

ola kim anlar olgaylar hidāyet üstine mü'minler anuñ gibi **ol-acak**
özgesi ne ḥālde olur 131b/4 MKT

her nefse illā özine vērduğince Tañrı Ta'ālā **kalacakdur** şarplıqdan
şonra geñezlik ey nice 603a/3 BKT

eyit ‘amel eylenüz Tañrı Ta‘ālā **gör-ecekdür** (7) sizün ‘ameliñizi
 peygamberi dağı mü’minler dağı dağı dönecek siz 211a/6 BKT
 Ol kim Tañrı Ta‘ālādan **korkısar** adem öldürmek terk idesiz.19a/11
 MKT
 eger yalan **dutar-ısa** ya‘nī Ebü cehl dağı yüz döndürür-ise ? ay
 bilmedi mi ya‘nī Ebü Cehl bayıķ Tañrı görür? 287a/4 TİEM 40

1.Çokluk Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde gelecek zaman 1. çokluk çekiminin hem iyelik eki hem de şahıs zamiriyle alarak gelecek zaman şeklinde çekimlenirler. **-acak biz**, **-ecek biz**, **-acağuz**, **-ecegüz** bu biçim sadece Bursa Kur'an Tercümesinde geçmektedir. **-ısar vuz** bu biçim sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

rahmet den ırakdur **göster-ecek biz** anlara āyetlerümüzi gökler ve
 yerler karanılarında öz neflerinde dağı 519b/7 BKT
 zulm olduğdan sonra **vér-ecek biz** anlara dünyāda eylükler ve āhıret
 müzdi 287a/3 BKT
 biz anı saña **kaytar-acak biz** dağı anı payğamberlerden **kıl-acak biz**
 dedük pes anı tapdı 414a/7 BKT
 Kış‘ānı herflerin belürdüp okı biz **indir-eceg-üz** (5) söñül üstüne
 muhkem kuvvetlü söz 619b/4 BKT
 yini halka mı **ol-acag-ız** dediler eyit yā Muħammed taş oluñuz yā
 demür oluñuz yā bir 304b/1 BKT
 kim dirildür süñükleri **çürıyceg-ez**(7)eyit yā Muħammed anı dirildür
 480b/6 BKT
 pes eyideler (5) ay biz sonra **kılınısarlar mıvuz** ay ‘azābumuza iverler
 mı? 178b5 TİEM 40

2.Çokluk şahıs-:

İkinci çokluk şahısta ekin iki şekli karşımıza çıkmaktadır. **-ğay /-acak, -ecek** bu ekler üzerine şahıs zamiri alarak gelecek zaman şeklinde çekimlenirler.

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinin eski Türk yazı tesiriyle Manisa Kur'an Tercümesinde **ğay**'ın şeklinde de geçmektedir Ekin iki farklı kullanımıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Hidāyet üstine sābit **ol-ğay-sız** zikr eylenüz ol günü ki Mūsā kavmine eyitdi yā benüm kavmüm didi taḥkīk siz zulm eyledünüz 6a/8 MKT
 ‘adl üstine ḥatta ki **ol-ğay-sız** tanuḥ lar gışiler üstine tanuḥlık virmeg için 15b/4 MKT
 daḥı ‘amel eyler ben siz **gör-ecek-sinüz** (2)kime geldigin rüsvay edici ‘azāb daḥı yalancı. 244a/1 BKT
 siz işlegen ‘amellerün cezāsın **gör-ecek-siz** (2)yā biz indürdük mi anlar üstine ḥüccet 438a/1 BKT
 siz ey yalancı azgunlar (5)siz **yéy-ecek-siz** zaḳḳüm ağacından andan ḳarınlar 578b/5 BKT
 saḥa kavmüne daḥı daḥı siz **sorıl-acak-sız** daḥı şor yā Muḥammed senden 530b/1 BKT

3.Çokluk şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. çokluk şahıs gelecek zaman bu biçim çekimi karşımızda iki şekilde çıkmaktadır. Asıl gelecek zaman çekimi **-acak, ecek / -ğay** eklerinin üzerine şahıs zamirlerinin eklenmesiyle yapılır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde Doğu Türkçesi tesiriyle **-ğay** şeklini de görebilmektedir.

gemilerden ve davarlardan **bin-ecek-ler** nesne yaratdı oturmağıçün arḳalarında üstinde 527b/4 BKT
 vërdükleri şadaḳa yürekleri ḳorḳup ki kendülere Taḥrı'ları ḥazretine **dön-ecek-lerdür** 370b/3 BKT
 ol kişiler ki büyüklenürler (5)benüm ‘ibādetümden **gir-ecek-lerdür** cehenneme zellikile 511a/5 BKT

pes anlar yaman cezā gör-ecek-lerdür illā ol kişiler ki tevbe etdiler
 daḥı imān getürdiler 330b/6 BKT
 Ola kim anlar ol-gay-lar hidāyet üstine mü'minler anuḡ gibi olacaḡ
 özgesi ne ḥâlde olur 131b/4 MKT

5.2.1.5. İstek Kipi-: / -A- /

Batı Türkçesi yazı diilerinde istek eki –a, -e'dir. Ergin, bu ekin Eski Türkçe'deki gelecek zaman eki –ğa, -ge (-ğay, -gey) 'den geldiğini ğ ve g'nin Batı Türkçesine geçerken düştüğünü, böylece –a, -e istek ekinin ortaya çıktığını belirtir (Ergin; 2009,310).

Ayrıca istek çekiminin Eski Anadolu Türkçesinde gelem, gelesin, gelevüz, gelesiz, geleler, şeklinde olduğunu teklik birinci şahısta ikinci, diğer şahıslarda birinci tipteki şahıs eklerinin kullanılmaktadır. Bugün kullandığımız istek birinci şahıs çekimlerinin, istekşekillerinin kaybettiklerini ve yerlerini emir şekillerine bıraktıklarını belirten Ergin, emir birinci şahıs eklerinin Osmanlıca ve Türkiye Türkçesi'nde istek birinci şahısları için kullanıldığını ve emir ile istek şekillerinin karıştığını vurgular (Ergin; 2009, 311).

1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çokluk	2. Çokluk	3. Çokluk
-A -m -A men -AyIm	-A -sIn	-A	-A -vUz -AlIm	-A -sIz	-A -lAr

Teklik 1. Şahıs-:

Batı Türkçesinde Kur'an Tercümelerinde 1. teklik şahıs isteğin çekimi farklı ekler kullanılır. 1.teklik şahıs eki ünsüzle biten fiillerden sonra **–a men**, **–am**, **–em** ünlüyle biten fiillerden sonra **–yam**, **–yem** şeklini. Üzerinde çalıştığımız metinlerde farklı kullanımıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

‘azāb eyleym aḡa ḡatı ‘azāb yā boğazlay-a-m anı yā getür baḡa bellü
 ḥuccat 180a/6 TİEM 40

Taḡrı ya‘nī lavḥda bayıḡ ġālib ol-a-m ben daḡı yalavaḡlarum bayıḡ
 Taḡrı ḡavıdur ġālib dur 260a/5 TİEM 40

Daḡı Kur‘ān okuy-a-m muvāzıb ol-a-m oḡumasına ḡaḡayıkı münkeşif
 olınca kim hidāyet olsa baḡa tābi‘ 271b/10MKT

koyunuz size tâbi' ol-a-m kim dirler isterler tebdil eylemege Tañrı
 Ta'âlânun kelâmını 374b/5 MKT
 taḥkîk ben buyruldum ki ben ol-a-m ol müsülmân olanlardandaḥı sen
 olma yâ Muḥammed müşreiklerden 129a/4BKT
 İmân getürdünüz aña andan ilerü kim destür vir-e-m size bayık ol
 ulunuzdur ol kim öğretti 175a/10 TİEM 40
 Baña daḥı atama aña daḥı kim işley-e-m eyü iş ḥoşnud olasin aña
 240a/1 TİEM
 Benden korkunuz ḥatta tamām eyley-e-m benüm ni' metlerümi sizün
 üstünüze 16b/4 MKT
 Sebebler bile gökler yollarına yitiş-e-m daḥı görem Mūsā Tañrısını
 340b/11 MKT
 pes baña bir yüce köşk yap ola kim ben gör-e-m (2)Mūsā Tañrısını
 daḥı ben anı 418b/1BKT
 pes baña uy ki saña toḡru yol göster-e-m yâ atam 329a/4BKT
 müsülmânlardan olan daḥı okıy-a-m ben anı pes kim doḡruyola uysa
 413a/7 BKT
 ḥatta Mūsā Tañrısını gör-e-men dedi daḥı Mūsā'yı yalancı şanur
 men dedi anuñ gibi 508b/7 BKT

Teklik 2. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs isteğin çekimi Eski Anadolu Türkçesi diğer eserlerinde olduğu gibi **-a -sın, -e-sin** 'dir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bütüne eserlerde bulunup, ekin ünlüyle biten fiilerden sonra **-y-a-sın, -y-e-sin** şeklini, ünsüzle biten direkt gelerek yapılır. Bunula örnekler aşağıdadır:

Daḥı şakla anları yavuz işlerden daḥı her kimi saklay-a-sın yavuz
 işlerden ol gün bayık 222b/3 TİEM 40
 ḥiç diler misin kim arın-a-sın ya'nî küfrden daḥı toḡru yol gösterem
 saña çalabundın yaña pes korkasın 280a/5 TİEM 40
 daḥı sâlih 'amel işleyem sen râzı ol-a-sen ıslâḥ eyle zürriyetümi
 taḥkîk men 367b/3 MKT

olmayınca hurma ağaçlarında üzüm ağaçlarından akıd-a-sın şuları
 anuñ içinde akıtmak 201b/10 MKT
 anlara ulu ecır vardur ki adı cennetdür ola kim sen koy-a-sın saña
 olnuñ nicesini 232b/7 BKT
 Tañrı Ta'ālā rahmet iyile vahy oldı saña hatta ki korkud-a-sın bir
 kavmi ki gelmedi anlara.419a/6 BKT
 Beni İsrāyle eyitti iyy Mūsā diler misin kim depeley-e-sın beni nite
 kim depeledün bir nefsi dün 184b/2 TİEM 40
 baqarlar ya' nī gendüler ni' metine daqı kâfırlar aza bil-e-sın yüzlerinde
 dinlenmek tazeligin 282a/10 TİEM 40
 ya Mūsā didi sen ister misin ki beni öldür-e-sın düne gün bir gişi
 öldürdügün gibi 273b/6 MKT
 kılduğ hâlife eyledük yir yüzinde hüküm eyleyesin dağı gişiler
 ortasında 327a/7 MKT
 Tañrı-çün bir qahr eyleyici dağı gör-e-sın yazuqluları ol gün kim
 bağlanmışlar 275b/3 BKT
 Yahūdiler ki kitāb indür-e-sın üstlerine gökden tahkik istediler 101b/2
 BKT

Teklik 3. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde isteğin çekimi fiile **-a**, **-e** ekinin getirilmesiyle yapılır.

Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Dağı kaçan okın-a anlaruñ üzere âyetlerümüz bellüler eyitti anlar kim
 kâfir oldılar haqqa dağı kaçan okına anlaruñ üzere 239a/10 TİEM 40
 Kâfırlara dağı her kim inan-a Tañrı'ya dağı işleye eyü iş yarlıgaya aña
 yavuz işlerin 266a/5 TİEM 40
 size vekil yā emīn mi oldı siz ki kaytar-a sizi denize bir kez dağı
 200a/9 MKT
 qaza eylesün Tañrı Ta'ālā diler ki buyruğı size heyyin buyur-a genez
 eyleye dilemez ki size güç buyruk buyura 20a/3 MKT
 ol günde korkuya düşe gözler göge dıqlıp kal-a (5) kâfirler eydürler
 630a/4 BKT

dağı eger olursa mekr anların kim ırl-a andan tağlar 275a/7 BKT
 Ta kaçan kim gel-e bize ya' nî kâfırlar eyide iy keşki aramda dağı
 senün aranda ya' nî şeytân 234a/2 TİEM 40
 Dağı şonrağı günden dağı her kim yüz döndür-e bayı Tanrı oldur bay
 öğülmüş 262b/3 TİEM 40
 'azāb vardur her vaqtda istikbāl eyler dürlü dürlü 'azāblar öldür-e
 yaman meşeli ol gişiler ki kâfir oldılar 178a/6 MKT
 dağı namāz kılana zekātı vir-e vefā eyleynler 'ahdlarını tamām 19a/3
 MKT
 ol vaqt ki sen eydürdün mü 'minlere yitişmez mi size kim gönder-e yēr
 yüzine 64b/7 BKT
 kelimeleri bile dağı kes-e ardlarını kâfirlerün şābit eylemegiçün
 182b/6 BKT

Çokluk 1. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde isteğin çekimi ekini üzerine –vuz, -vüzl. çokluk şahıs ekini getirilmesiyle elde edilir. *Çokluk birinci şahsın –vuz,-vüz eki de b-v değişikliği ile eski... biz 'den çıkmıştır. Vokal ise v tesiri ile yuvarlaklaşmıştır. Batı Türkçesinde çokluk birinci şahıs ekinin başlangıçta bu ek olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu ek Eski Anadolu Türkçesinde geniş bir şekilde kullanılmamış, yalnız şart ve istek çekimlerinde kendisini göstermiştir. Eski Anadolu Türkçesinden sonra da ortadan kalkmıştır (Ergin; 2009, 285).*

Dağı zārılık eylemezler tā kaçan kim aç-a-vuz anların üzere kapu
 'azāb issi katı 164b/2 TİEM 40
 günlerde naşlar dadur-a-vuz anlara rusvaylık 'azābını yakın dirlik
 içinde dağı āhıret 227a/11 TİEM 40
 Eylemege kâdir biz sizi yarad-a-vuz siz bilmegen şıfātlar üstine
 394b/2MKT
 Hatta ki i'ade de 'aciz ol-a-vuz belki anlar bile şübhe içinde 379b/8
 MKT
 bize bir kitāb indürmeyince ki okıy-a-vuz anı eyit yā Muḥammed
 münezzehdür 310a/1BKT

günâhlar kazandılar **kıl-a-vüz** anları ol kişiler gibi imân getürdiler ve
‘ameli şâlih işlediler 539b/1BKT

Dağı ol gün kim **dirür-e-vüz** anları dağı anı kim taparlar Tañrı'dan
ayruk ya‘ nî İsâ dağı firişteler dağı butlar 171b/1 TİEM 40

alıcılaruz yâ **göster-e-vüz** saña anı kim vadâ‘ eyledük anlara bayık
234a/5 TİEM 40

Eyleyüp velî eylemegi ki mi **eyley-e-vüz** nâşır eyleyevüz lâkin
özlerine 253a/10 MKT

Yüreklerümüz muţma’ın **bil-e-vüz** ki sen bize girçek haq nebî geldi
sen 87b/10 MKT

bir kez dağı pes **gönder-e-vüz** sizün üstünüze katı ıssı yel (7) pes gark
ederüz 307a/6 BKT

ot yok pes kaçan ki anuñ üstine şu **indür-e-vüz** ditrer (4) ve artar ol
kimse ki yerleri diriltdi 518a/3 BKT

insânden biz anları ayaklarımız altında **al-a-lık** anları hatta ki
aşâglardan olalar 517a/2 BKT

Çokluk 2. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an tercüemlerinde 2. çokluk isteğin çekimi bildirmen ekinden
sonra 2. çokluk –sız, -siz şahıs zamirinin getirilmesiyle elde edilir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

Eyit evet ya‘ nî girü **kop-a-sız** siz horlar iken pes degül ol illâ bir
212a/5 TİEM 40

Anuñıla ölü ili andayuk **çıkarınıl-a-sız** dağı ol kim yarattı dürlüleri
233a/1 TİEM 40

Görür biz dînümüz üstine **ol-a-sız** eyitdi nice döner biz 112b/9 MKT
hatta siz anı kitâbdan **san-a-sız** ol kitâbdan degüldür eydürler 41b/10
MKT

şanursız kim dünyâda diri **kal-a-sız** (4) ve kaçan kimseye kol
uzatsağuz urmağa 399b/3 BKT

od getüreyin size ola kim anuñıla **ısın-a-sız** dedi (2) pes ol vakte ki
geldi aña kığırıldı 405a/1

Ol gün kim yüz döndür-e-siz yüz döndüricilerken yokdur sizün
 Tañrı'dan 223b/9 TİEM 40
 ağrıdıcı imān getür-e-siz Tañrı yā dağı yalavacına dağı ğaza eyleyesiz
 Tañrı 263b/11 TİEM 40
 qorqısar ādem öldürmek terk id-e-siz yazıldı sizün üstünüze 19a/11
 MKT
 Ramazān ayını tamām eyley-e-siz günlerini şaymak bile hatta 20a/4
 MKT
 müşrik kâfirlerdür duruñuz yerüñüzde gör-e-siz size ne olur
 şeriklerüñüze dağı pes ayırduñ 221a/1BKT
 ola kim siz ögütlen-e-siz zinā eden ‘avratıla zinā eden ere her birisine
 anlaruñ 375a/4BKT

Çokluk 3. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. teklik şahıs isteğın çekimi ekin üzerine
 şahıs eklerini getirilmesi yapılır.

Bununla ilgili örnekler aşağıda gibidir:

Ol güne degin kim koparı-l-a-lar pes kaçan kim ürile sür içine 165a/7
 TİEM 40
 ya‘nī müşrikler okıy-a-lar Tañrı'yı hālīs eyleyicilerken 192a/1 TİEM
 40
 Ola iş ya‘nī yalan cık-a-lar pes eger toğru olsalardı Tañrı'ya 242b/4
 TİEM 40
 Ola kim kayt-a-lar niçün şavaş eylemezsiz bir qavm bile kim andlarını
 bozdılar 131a/3 MKT
 Yürekleri mutī‘ ol-a-lar münkād olalar Tañrı Ta‘ālānuñ zıkrine
 397a/10 MKT
 eydile anlara ki qıgırıñuz şeriklerüñüzi pes kıgır-a-lar anlara (3) hiç
 cevāb vermeyeler 421b/2 BKT
 vèrgen nesneden hiç nesne lıkin kork-a-lar ki durğurmayalar (4) Tañrı
 Ta‘ālā hüdūdını pes eger 35b/3 BKT
 Yüz yıllık yoldan işid-e-ler anuñ qağımağıla qaynamağın 171a/9
 TİEM 40

Dağı kaçan kim ögütlen-e-ler anmazlar dağı kaçan kim gördiler 212a/3
TİEM 40

Üstinde fesād eylediler öldür-e-ler ādem öldürmüş olsalar yā
boğazından 78b/1 MKT

‘ahdlarını tamām eyley-e-ler kaçan ‘ahd eyleseler şabr eyleyeler 19a/4
MKT

dağı aña şerikler kılmağa dağı peşimānlığı gizley-e-ler (4) ‘azābı
gördükde dağı biz bırakduk 465b/3 BKT

ki anuñıla işid-e-ler eyit yā Muḥammed isteñüz isteñüz şeriklerüñizi
benüm 180b/3 BKT

Not

Üzerinde çalıştığımız metinlerde istek kipi olarak görülen bazı çekimlerin Kur'anda
gelecek zaman olarak çekildiği görülmektedir. Bunun çok yaygın olarak kullanılmaması bir
müstensih hatası olarak görülebilir. Bununla ilgili örnkleri aşağıdadır:

dağı boyun virürler Tañrı'ya dağı Yalavacına. Şunlar, rahmat kıla anlara
(سَيَرْحَمُهُمْ) Tañrı. Bayık Tañrı 92b/8 TİEM 40

Degül eyle! Bayık ol, oldı nişānlarumuza öninci. Tiz geñsüz eyleyevüz
(سَأَرْهَقُهُ) anı, oddan tağa tamudağı 275b/11 TİEM 40

ol yigrekdür anlara; belki ol yavuzırağdur .anlara boğmak eylenileler
(سَيُطَوَّقُونَ) anı kim bağıllık eyledilerdi 33b/6 TİEM 40

Tā kaçan kim, [147b] göreler (سَيَعْلَمُونَ) anı kim va‘da vi rilmişlerdür,
yā ‘azābı ya‘nī depelenmek 147b/1 TİEM 40

Bildi Tañrı idin, bayık siz anjasız (سَتَذْكُرُونَهُنَّ) anları. Velikin
va‘dalaşman gizleyü 18a/5 TİEM 40

Tañrı size, anlaruñ üzere yol bulasız (سَيَجِدُونَ) ayruqlan ya‘nī
münāfıkları, dilerler kim imin eyleyeler sizi 42a/4 TİEM 40

Bayık ben sizün ileven; sābit eylen anları kim imān getür diler. brağam
(سَالِقِي) gönüllerine anlanun kim kāfir oldılar 83b/4 TİEM 40

şonra gösterem size fāsıklar şarayım ya' nī tamu, yā Mısr döndürem

(سَأَصْرِفُ) nışānlarumdan ya' nī qābūl eylemeginden 78b/4 TİEM 40

Ol kim getürdünüz anı, cādulıkdur; bayık Tañrı bāṭıl eyleye (سَيُطْلَهُ)

5.2.1.6 Emir Kipi:- / -GII-/

Emir ekleri tasarlarım kiplerinden biridir. Emir ifade edelerken aynı zamanda şahıs da gösterirler. Ergin, emir eklerinin Türkçe'nin başından beri tam bir fiil çekim eki durumunda bulunduklarını, fiil karakterlerini bozmadıklarını, partisip şeklinde kullanılmadıklarını belirtir (Ergin; 2009, 304).

Emir çekiminde her şahıs için ayrı ekler kullanılır. Teklik birinci şahıs eki ünsüzle biten fiillerden sonra –ayın, –eyin; ünlüyle biten fiillerden sonra –yın, –yin 'dir. Emrin Teklik ikinci şahıs ekli ve eksiz olmak üzere iki türdür. Eksiz şekiller daha çok geçer. Teklik ikinci şahıs emir eki –ğıl, gil- 'dir. Teklik üçüncü şahıs emir eki –su, –sü, / –sun, –sün ve sunı –süni şekillerindedir. Çokluk birinci şahıs eki ünsüzle biten fiillerden sonra –alım, –elim, ünlülerden sonra –lım, –lim 'dir. Çokluk ikinci şahıs eki ng ve nglar, –ngler'dir. Çokluk üçüncü şahıs emir eki sular, –süler, ve –sunlar, –sünler 'dir (Ercilasun; 1984, 140-141).

1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çokluk	2. Çokluk	3. Çokluk
-AyIm -AyIn	Fiil +Ø -GII	-sUn	-Allm	-(I)η, -(U)η, -(I)ηuz, -(U)ηuz	-sUn -lAr

Teklik 1. Şahıs:-

Emir 1. teklik şahıs çekimi Eski Türkçedeki 1. teklik şahıs eki **-ayın, -eyin**, Karahanlı Türkçesinden itibaren görülen **-ayım, -eyim** şekillerinin yanında gene Eski Türkçeden itibaren ünlüyle biten fiillerin çekimi **-yın, -yin** şeklinde görülmektedir (Aysu; 1999, 300).

Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Meni dönder dünyāya var-ayın ola kim ʿamel-i Sāliḥ işleyem ben terk

243b/2 MKT

Eyit yā Muhammed okuy-ayın sizün üstünüze Taḥrī Ta‘ālā ḥarām eyledügi 103a/4 MKT

dağı nice kork-ayın siz şirk getürgenden dağı siz qorqmazsız şirk getürgenden 138a/1 BKT

ğayıb ‘iliminden Mūsā aḡa eyitdi saḡa uy-ayın mı bu şarıtıla ki baḡa ögredesin sen 321a/3 BKT

eyit ḡaber ḡaber vireyin mi size yavuzıraḡı şundan ya‘nī mü‘minlerden zirā kim kāfırlar ayitdi-y-idi 54a/5 TİEM 40

ṭapmayam aḡa kim yarattı beni? dağı andın yaḡa döndürinilsiz ay dutayın mı ben andan ayruḡ ṭanırlar? 209b/8 TİEM 40

iy anlar kim imān getürdiler kulavuzlayayın mı sizi bezirgenlik üzere kim ḡurtara sizi ‘azābdan aḡrıdıcı? 263b/10 TİEM 40

pes eydür-idi ay yol göstereyin mi size ol kimse üzere kim ala gendüzine Mūsā 'yı? 149a/4 TİEM 40

bayıḡ ol ol'dur işidici bilici ḡaber vireyin mi size kimün üzere iner şeytānlar ? 179a/1 TİEM 40

Getürün baḡa anı ḡaş eyley-eyin anı gen düzüm için pes ol vaḡt 113b/10 TİEM 40

ḡayrān olur id-eyin diyü ıy yavuz oldu ol kim ḡükm eylerler 129a/3 TİEM 40

zinetini gelünüz ni‘ met vir-eyin siz ṭalāḡ vireyin size 300a/8 MKT
size delālet id-eyin mı bir ehli beyti sizün için kefil olalar 273a/1 MKT

ben anlara bir armaḡan vërbiyin (4)pes gör-eyin ne cevābıla ḡaytar ilḡiler dëdi 407b/4 BKT

size siḡr öğretti dëdi (5)uş kes-eyin sizün ellerñüzi ayaḡlarıñuzı dağı biri birine muḡālif 338b/5 BKT

pes gönder bizüm ile ḡardaşıñuzı ölç-eyim dağı biz anı ḡardaşıñuzı vërmessek 255b/2 BKT

dağı eyitti ol mü‘min kişi ey ḡavmüm baḡa uyuñuz size göster-eyim 509a/2 BKT

ol hidāyet üstine ola ikisinde dağı men uy-ayım eger siz ḡirḡekleriseñüz 419b/6 BKT

Teklik 2. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs emir çekimi ya eksiz yapılmakta ya da **-ğıl, -gil** emir ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde eksiz olarak daha çok geçtiği tespit edilmiştir.

-ğıl, -gil emir ekinin getirilmesiyle elde edilen biçim Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde tespit edilememiştir. Ekin kullanımlarıyla ilgili örnekeri aşağıdaki gibidir:

İçün dağı deve **bogazla** bayık duşman dutıcı seni ol 289b/3 TİEM 40
 bir cüz ini **koy** andan sonra da'vet eyle iste saña yürüyüp gelsünler
 30b/8 MKT
 muhkem **yapıs** dut saña vahy olanı nesney ki âyetler şerâyi 358a/3
 MKT
 hisâb eyleyicidür **korkut** anları kıyâmet gününden ki yakındur 339a/2
 MKT
 sen andan râzî sen **dönder** yüzünü mescid i harâma karşı ki 15b10
 MKT
 ne işledünüz dağı sabr **eyle** haber vir anlara tahkîk 389a/7 MKT
 ma budlarmuzdan **getür** bize sen vade eylegen 'azâbı eger 368a/9
 MKT
 kullarımı alup **git** tahkîk size fir'avn kavmi tâbi' olurlar 361b/4 MKT
 eyledük anlardan **gör** ki nice oldu ahir yalanlayıcı kavmün 356b/11
 MKT
 Şad olursız **dön** anlar dın yaña pes gelevüz anlara süler ile kim 180b/9
 TİEM 40
 Dağı habar **vir** anlara bayık şu üleşmekdür aralarında 252b/11 TİEM
 40
 eytselerdi işitdük muti' olduk **isît gör** bizi deselerdi anlara hayrluydı
 doğruydı 84b/5 BKT
 zālım kavmlerden dağı eyit yâ rabbî **indür** beni kutlu menzile (7)sen
 menzile yitişdirenlere hayrlusısın 368a/6 BKT
 anları çağırıp saña gelsünler (3)yörüyüp dağı **bilgil** ki Tağrı Ta'âlâ
 'azîzdür hikmetler issidür 43a/3 BKT
 ola kim siz Çalabu'ñuz görmegine **kirtür** gerçek inanasız 262a/4 BKT

eyittük iy od olgil şovuk dağı selāmatlık İbrāhīm üzere 155b/3 TİEM 40

dağı İbrāhīm'i ya' nī angil yā kırtarduk ol vaqt kim 189a/8 TİEM 40

gelinmişlersiz dağı kogil denizi dölenmis bayık anlar südür 236a/11 TİEM 40

döndürürler ise depelenesilerini bildürgil dağı viribimedük hıç 40a/6 TİEM 40

ya' nī kavmunun artlarınca yarigil dağı girü bakmasun sizden kimse 125a/8 TİEM 40

dirilmiş pes yigil ya' nī hurmadan dağı icgil ya' nī ırmağdan dağı 145b/3 TİEM 40

dağı bizi müttakilere imām kıl-gil anlara müzd verilür uçmak köşki 393a/1 BKT

Tağrı Ta' ālā hidāyet verdi anlara pes anlar hidāyetine (3) uy-gil eyit ya

Teklik 3. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde emir eki daima yuvarlak ünlüyle yazılan **-sun, -sün'** dür.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün eserlerde geçmektedir. Örnekleri aşağıdadır.

Dağı yaz-sun aranızda yazıcı haqqıla dağı yığlnmasun yazıcı kim yaza 22a/7 TİEM 40

Tağrı dan dağı bak-sun nefis aña kim ilerü tuttı irteyiçün 261b/4 TİEM 40

kāfirler üstine ol-sun ne katı yaman tebdil eylediler nefslerine 10a/5 MKT

oruç dut-sun kim hasta olsa yā seferde olsa yisün dağı özge günde 20a/2 MKT

pes vërsün emānet olğan emānet vërgene emānetini dağı kork-sun özünü yaradan Tağrı'dan dağı 47b/4 BKT

ol saç eyesi katı yalancıdur katı hatā edicidür okı-sun özi cema' etini yardımiçün 645b/1 BKT

ya' nî yalancı pes getür-sün Muhammed bize bir nişân nite kim 153a/6
 TIEM 40
 kurtılmağdur ulu bunun gibi için isle-sün işleyiciler ay sol mı 213a/2
 TIEM 40
 vaşiyeti ataya anaya eyle-sün karâyıblere eylesün yahşılık bile hağdur
 19b/2 MKT
 olsa yâ seferde olsa yi-sün dahı özge günlerde kaza eylesün 19b/8
 MKT
 pes gönder anı benümle baña yardım etsin beni girçekle-sin ben
 kôrkarın ki 418a/1 BKT
 Yüsufı öldür men lâkin kuyuya bırağunuz alsun git-sün (2)anı
 müşâfirlerün nicesi 248b/1 BKT
 evi şakfına andan sonra özünü boğup ipi kes-sün hilesi sevmegen
 nesneyi 357b/7 BKT

Çokluk 1. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde emir 1. çokluk çekiminde ek ünsüzle biten fiillere **alum**, **elüm**, ünlüyle biten fiiller araya -y yardımcı sesi almaktadır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde kullanımıyla ilgili örnekler aşağıdadır:

göster bize Tañrı Ta'âlâ âşikâre gör-elüm dediler pes helâk eyledi
 101b/3 BKT
 bize va' de eylegeni ve işitdük pes bizi dünyâya kaytar diyeler 'amel-i
 şalîh işley-eleüm 447a/7 BKT
 bize kayıtdı, ehlümüze ni' met getür-elüm. (2) Melike varmak
 kardaşumuz şaklayalum 168a/1 MKT
 Bizüm üstümüze bir sultân durğur, savaş eyleyelüm gazâlıkda Tañrı
 yolına. 28a/4 MKT
 ay giderelüm mi sizden Qur'ân'ı yüz döndürmegile olduğunuz için
 (8)bir kavm müşrikler?232b/7 TIEM 40
 nedür rahmân ay secde mi eyle-y-elüm aña kim buyurursın bize.
 173a/10 TIEM 40
 uyun bizüm yolumuza dağı götür-elüm biz yazuqlarumuzu.189a/4
 TIEM 40

qoy bizi otur-alum oturanlar bile ra'zi oldılar mu'haliflerle olala 208a/4 BKT

andan sonra du'ā edelüm dağı kıla-lum Tağrı Ta'ālā la'netini yalancılar üstine 56a/6 BKT

andan sonra du'ā idelüm Kılalum Tağrı Ta'ālā la'neti yalgancılar üstine.40a/10 MKT

Eydürler: Qoy, bizi oturalum (11) oturanlar bile. Rāzı oldılar ki mi'hālifler bile olalar ki 'avratlar oğlanlar 138b/10 MKT

perriden dağı ādamıdan kıl-alum anları ayaklarımız altına tā olalar aşāaraklardan 228a/3 TİEM 40

ta alasız anları qon bizi uy-alum size dilerler kim döndüreler Tağrı sözünü 244a/10 TİEM 40

Çokluk 2. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs emir eki **-η, -ηuz** ünlü ile biten fiillere doğrudan eklenmekte ünsüzlerden sonra ise yardımcı ünlü almaktadır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır:

Dönesidür pes okı-η ya'nī tapun Tağrı'yı ihlāş eyleyicilerken 222b/8 TİEM 40

iy ādamılar korku-η Çalabu'ηuzdan dağı qorqun bir gūnder 196b/9 TİEM 40

nūr taleb eyleñüz vuru-η anlar üstine bir divar bile ki 397a/2 MKT
qol uzatsañuz urmağa cebbarlığa qol uzadursız pes Tağrı'dan kork-uñ
ve bağa uy-uñ dedi 399b/4 BKT

yā Muḥammed pes getür-ün Tevrat'ı (3) oqunuz anı eger siz gircek olsañuz 60b/3 BKT

gendü ḥālın döndürü-η anuñ içün taḥtın baqavuz 181a/4 TİEM 40

Yiñ ḥālālardan dağı işle-η eyü bayıq ben eyledü gūñüzü bilicven 163b/7 TİEM 40

'azābından āşikāre kılma-ηuz Tağrı Ta'ālā bile özge ma buda 383a/8 MKT

esir eylesenñüz muḥkem bağla-ηuz ni' met eyleyesiz andan sonra qoyu vermek 370a/5 MKT

getürünüz Tevriti oku-ñuz eger siz gircek olmanız 43a/9 MKT
 karşı tırur tizle-ñüz hayr işleri çok işlenüz her kanda olmanız 16a/9
 MKT
 biz müsülmân olduk di-ñüz tahkik imân yüreklerünüze 378a/11 MKT
 dağı ulu kazanlar ki kimse götürmez işle-ñüz yâ Dâvûd ehli şükr
 edüp dağı azdur 462b/7 BKT
 Tanrı Ta‘âlâ eyide Zebânilere al-uñuz anı elün boynuna bağla-ñuz
 andan sonra cehenneme givir-ünüz 612b/3 BKT
 ücdür dimenüz kayıt-uñuz dönünüz bu sözden size hayırludur 73a/3
 MKT
 açduñuz meclislerde açıl-uñuz hayr kapuların açar size Tanrı Ta‘âlâ
 400b/11 MKT
 evlere kapularından gir-ünüz Allâh'dan korkunuz ola kim dünyâda
 20b/9 MKT
 tahkik burun şadağa vir-ünüz ol size hayırludur dağı arılıkdur 401a/4
 MKT
 Tanrı Ta‘âlâ eyide Zebâni'lere alunuz anı elün boynuna bagla-ñuz
 andan sonra cehenneme givr-ünüz 612b/3 BKT
 anlardan özgesini irde-ñüz mällarunuz bile kabin kıy-ıñuz evlen-ıñüz
 ziyânlık eylemenüz 80b/4 BKT
 bir cema‘et iy medine halkı size duracak yer kalmadı pes dönüp kaç-
ıñuz dediler 451b/1 BKT
 da‘im ‘azab vardur uğru er kişinün ve uğru ‘avratların kes-ıñüz
 ellerini cezâsıdur 112b/4 BKT
 eyit yâ Muhammed göster-ıñüz bağa anlarıla (6)ğa şerik deyü 464b/5
 BKT
 Tanrı yolına da‘vet eden kimseye dağı ağa inan-ıñuz (2)günâhlarınuz
 bağışlar ve sizi kırtarur ulu ‘azâbdan 546a/1 BKT

Not

Manisa Kuran Tercümesinde görülen geçmiş zaman 2. çokluk şahıs biçimi **ğuz, ğüz** iken çoğunluk çekilirken bir kaç örnekte müstensah hatası olarak görülebilecek **ğuz, ğüz** biçimleri görülmektedir.

Dağı ne ki öğretsenüz kuşlardan, itlerden ögregüz anlara Tağı
ta'ālā size öğretdüğünü 74b/5 MKT
ol gişilere ki müşriklerdür, kâfir oldılar, [146b] duruguz
yirünüzde. Göresiz 146b/1 MKT

Çokluk 3. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde emir 3. çokluk şahıs çekiminde Eski Anadolu diğer eserlerinde olduğu gibi ek –**sunlar**, –**sünler** şekli tespit edilmiştir. Ek daima yuvarlak ünlüyle yazılmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde seçilmiş örneklerden bazıları aşağıdadır:

Gendü nefslerine ya'nî göz dut-sun-lar üç hayızlar dağı hālāl ol maya
anlar kim 17a/4 TİEM 40

Dağı yazuk bağısla-sun-lar ıy sevmez misiz kim yarlıgaya Tağı sizi
dağı Tağı 167a/5 TİEM 40

Yaman işlerden kaytar-sun-lar dünyā ahret hayrına yitişen anlardur
44a/9 MKT

Kaçan secde eylesler arduñuzda ol-sun-lar bir tayife dağı gelsünler ki
66a/6 MKT

anlar bile cemaati iki tãife eyle bir tãife dursunlar senünle namāza
bir rekaat kıl-sun-lar silahların al-sun-lar düşmana karşı dur-sun-lar
94a/3 BKT

pes olsunlar ardlarınuzdan bir tãife dağı gelsünler (5)ki namāz
kılmamışlardur namāz kıl-sun-lar senünle bir rekaat dağı al-sun-lar
94a/4 BKT

Añdan gider-sün-ler çirklerini dağı yirine getürsünler nezrlerini 159a/6
TİEM 40

Dağı dilen anı kim nafağa eyledünüz dağı dile-sün-ler anı kim nafağa
eylediler 263a/1 TİEM 40 b

baña imān getür-sün-ler ola kim hidāyet üstine şābit olalar ḥalāl 20a/7

MKT

Taḥrī Ta'ālāya tevekkül eyle-sün-ler yā imāngetüren gişiler 400b/10

MKT

az göl-sün-ler çok ağlasunlar cezāsıdur anuḡ kim ḡazanurlardı
günāhlardan 207b/1 BKT

pes olsunlar ardlarıḡuzdan bir ṭāife daḡı gel-sün-ler (5)ki namāz
ḡılmamışlardır namāz ḡılsunlar senūḡle bir reka'at daḡı alsunlar

94a/4 BKT

5.2.1.7 Şart Kipi:- / -sA- /

Batı Türkçesi fiillerin şart şekli, fiil kök ve gövdelerine –sa, -se şart eki getirilerek yapılır. Ergin, bu ekin: hareketin şart şeklinde tasarlandığını şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için fiil kök ve gövdelerine, fiilin şarta bağlandığı için hiç bir hüküm ifade etmediğini, hiç bir dilek, istek, temmeni, zorlama anlatmadığını açıklar (Ergin; 2009, 309).

Banguoğlu, şart kipi için , "dilek-şartın bildirmesi" terimini kullanır ve mana fonksiyonları üzerinde durur (Banguoğlu; 1990, 486).

Ergin, şart ekinin Eski Türkçede –sar, -ser şeklinde olduğunu ve uzun zaman kullanıldığını, devrin sonlarında r 'si düşerek ekin –sa, -se şekline geçtiğini, Batı Türkçesinde hep bu şekilde kullanıla geldiğini belirtir (Ergin; 2009, 309).

Şart ekinin yapısı hakkında ayrıntılı görüş belirten Korkmaz, bu eki dilek kipi Kur'an –sa, -se ile şart kipi –sa, -se şeklinde inceler ve –sar, -ser > -sa, -se kuruluşu içinde nasıl olup da her iki kipi birden karşılanabildiğinin tarihi gelişme şartlarına dayanan bir açıklamasının yapılmadığını ifade eder (Korkmaz; 1995, 165).

1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çokluk	2. Çokluk	3. Çokluk
-sA-m	-sA- ḡ	-sA	-sA -k -sA-vUz	-sA-ḡUz,	-sA -lAr

Teklik 1. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. teklik şahıs şart çekim eki olan sa/se'nin üzerine iyelik menşeli şahıs ekinin getirilmesiyle elde edilmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde seçilmiş örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Delil burhān üstine ol-sa-m Tañrı Ta'ālādan virmiş olsa Tañrı Ta'ālā başa 158a/5 MKT

Yaradur men ādemı balçıkdan kaçan ben yarat-sa-m azalarını berāber 329b/3 MKT

kıyāmet kopa dañı eger kayıt-sa-m sen eyitgen gibi beni yaradan Tañrıya bundan yañşıraq yēr 317a/7 BKT

doğru yol üstine ol-sa-m beni yaradan Tañrı'dan dañı başa rañmet vērse oz yanından 235a/6 BKT

Ki men öl-se-m men türbeden çıķup diri olur men dir 216a/3 MKT

Eyit yā Muħammed ben size gel-se-m bir nesne bile ki 356b/9 MKT

Tañrı Ta'ālā 'azābından eger ben anları sür-se-m pes niçün Allāhı anmazsız 235b/3 BKT

yetişmeyince iki deñiz kavuşdıǵı yere nice yıllar yöri-se-m dañı (3) pes ol vaķt ki yetiştiler ki 320b/2 BKT

Teklik 2. Şahıs:-

2.Teklik şahıs şart eki –sa-ñ, -se-ñ şeklindedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde ekin kullanımı eserlerde şu şekildedir:

Bilicidür daķı eger sor-sa-ñ anlara kim yarattı 191b/7 TİEM 40

İşledüğün için nesene al-sa-ñ yigidi aıra ta'ām hacatumuz varıdı 143a/6 TİEM 40

Naşıhat ola eger kork-sa-ñ bir kavm hayınlık eylemekden 'ahdlarına 128a/1 MKT

Girçeklerden ol-sa-ñ didiler eyitdi taħķiķ düşdi sizün üstünüze 111a/4 MKT

nuşret edemezler dañı eger kıgır-sa-ñ anları (5) doğruyola uymazlar size berāberdür 180a/4 BKT

minnet edersin eger Beni İsrâ'î'li baña koş-sa-η kullıklardan terk etsen
Fır' ven eyitdi 394b/3 BKT

Çıkarur ya'nî eger ögüt-le-se-η ögütlemesen aña aşşı kılmaz 81a/4
TİEM 40

Eger getür-se-η yâ Muhammed ol gişilere ki kitâb virildi yahūdilerden
16a/2 MKT

Muḥâlleḍ kıлмаğı eger sen öl-se-η anlar muḥâlleḍ mi ḳalurlar
226b/11 MKT

Bizi şarf eyle-se-η ma'būdlarımızdan getür bize sen va'de eylegen
368a/9 MKT

yaradan Allāh taḥḳīḳ kimi cehenneme gıvır-se-η sen anı rusvay
edersin 74b/1BKT

âdem oğlına muḥâlleḍ kıлмаğı dünyâda pes eger sen öl-se-η yâ
Muhammed anlar mı muḥâlleḍ olacaḳlardı 348b/3 BKT

Teklik 3. Şahıs:-

BatıTürkçesi Kur'an Tercümelerinde 3.Teklik şart çekimi şahıs eki almaksızın- fiilin gövdesine -sa, -se ekinin getirilmesiyle meydana gelmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde ekin kullanımıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Vaḳt kim ḳorḳıdılsalar eger yokan-sa anlara bir para 'azâbından
154b/8 TİEM 40

ülüsinden but ülüsine karış-sa girü almazlarıdı eger but ülüsün 67b/5
TİEM 40

Anlardan bir nesne kap-sa yise andan olmaḳ bilmezler 238a/4 MKT

Kim kork-sa vaşiyet eylegenden meyl eylemeg yâ yazuḳ işlemege
19b/4 MKT

ey mü'minler ḳaçan kıgrıl-sa namâzı içün Cum'a güninde pes varuḳ
namâza 597b/7 BKT

gözleri nûrını niçe kim ıldıra-sa anlara ıldırım yörürler anlar nûrında
daḳı ḳaçan 4a/1 BKT

Pes eger ṭalâḳ vir-se aña ya'nî şonrağı er yazuḳ yuḳdur ol iki üzere
kim 17a/11 TİEM 40

Pes ol vaqt kim incidinile-se Tañrı tã atında eyler ādamı lar
‘azābını189a/1 TİEM 40

ol gişilere ki kaçan muşibet yitiş-se eydürler tañkık biz Tañrı Ta‘ālā
17a/1 MKT

Derecesi ecir uludur öl-se ol kimseler ki nafaqa eylediler 396b/4 MKT
andan sonra kaçan gider-se Allāh sizün üstünüzden zıyānı ol vaqtde
bir bölük 288a/7 BKT

imān getürdiler Tañrı Ta‘ālā'ya dañı şıgındılar aña givür-se gerek
anları 105a/1 BKT

Çokluk 1. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. Çokluk şahıs şart çekimi biçimi Eski Anadolu Türkçesinin diğer eserlerinde de görüldüğü gibi ikili bir kullanım biçimleri olan –sa-
k, -se-k ve -savuz, -sevüz biçimleriyle karşılanmaktadır.

añdan eger biz kayıt-sa-vuz tañkık biz zālımlerden olur biz diyeler
243b/11MKT

Eger kıl-sa-vuz biz Qur‘ān ‘ācem dili üstün indürsevüz eydürlerdi
348b/11MKT

toprak ve sünük ol-sa-vuz ikinci gerü dirilirüz biz dēdiler tañkık bize
va‘de olındı atalarumuza 372a/7BKT

andan çıkar dēyeler eger günāhumuza kayıt-sa-vuz (4) zālım ler biz
dēyeler Tañrı Ta‘ālā eyide 374a/3BKT

Eger biz öl-sev-üz toprak olsavuz ikinci yini yaradılup 172b/1 MKT

Eger dile-sev-üz kılurduk anı hayf olmuş tıbn içinde dane yok siz
394b/5 MKT

hadden geçmek bile ve zulm ile anı givir-sev-üz gerek cehennem
odına 82a/1

biz girçek söyle-sev-üz dañı dañı getürdiler Yūsuf gönlegin yalan
249a/5

yamanlık def eyle-se-k yamanlığı ol nesne bile ki yaşıklık bile.
Kaçan anuñ gibi eylesek 348a/2 MKT

Yazuğ degüldür sizün üstünüze anları evlen-se-k (3) Kaçan ecirlerini
virseler dutmağunuz kâfirler 406b/2 MKT

Çokluk 2. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde Çokluk 2. şahıs şart eki –sañuz, –señüz şeklindedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde ek daima yuvarlak ünlülü kullanılmıştır, bununla ilgili seçilmiş örneklerden bazıları aşağıda örneklendirilmiştir.

beñdeşler siz bilüriken ya‘ nî kim yaradıcı ol'dur dağı eger olur-sa-ñuz
gümen içinde 3a/9 TİEM 40

depeledüklerine rāzî oldukları gendüler depeledügi gibidür eger olur-
sa-ñuz mu 'minler? 7b/7 TİEM 40

Hayırludur eger kayıt-sa-ñuz nebî bile şavaş eylemege kayıtur biz aña
nuşret eylemege 124b/2 MKT

Her kıanda ol-sa-ñuz dönderünüz yüzlerünüzü Mekketu'llāha karşı
15b/11 MKT

dağı versenüz zekâtı ve inan-sa-ñuz benüm peygamberlerüme hürmet
eyleseñüz anlara 108b/2 BKT

Tağrı Ta‘ālā ‘āciz eylemek bilmez siz kaç-sa-ñuz kazasından yerlerde
şaķlanmaķıla dağı 427b/4 BKT

Dağı ne ki ögret-se-ñüz kuşlardan itlerden öğrenüz anlara Tağrı 74b/5
MKT

Her ne ki biçseñüz kes-señ-üz koyunuz başı içinde hatta ki kıurd
yimeye 166b/5 MKT

dağı ver-se-ñüz zekâtı ve inansañuz benüm peygamberlerüme hürmet
eyleseñüz anlara 108b/2 BKT

eylemek bile eydürler sizi kimse görür mi (215b) git-se-ñüz dërler
ağdan durup giderler 215b/1BKT

kaçan işit-se-ñüz ki Tağrı'nun āyetlerine kāfir olsalar yā masharalığa
alsalar anlar bile 99b/4 BKT

Çokluk 3. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 3. çokluk şart çekimi şart ekine çokluk ekinin getirilmesiyle elde edilir.

Bununla ilgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Kelimeyi hatf eyleseler *kap-sa-lar* tâbi^ç olur anlara bir yıldız ki odı
katıdur 320a/8 MKT

Ola kim şükr eyleyesiz kaçan *sor-sa-lar* yâ Muhammed saña menüm
kullarum menden 20a/5 MKT

kaçan işitsenüz ki Tañrı'nun âyetlerine kâfir olsalar yâ masharalığa *al-*
sa-lar anlar bile 99b/4BKT

biz imân getürdük dañı kaçan yalancı *kal-sa-lar* şeytânlarıyla eydürler
(7) biz sizün 3a/6 BKT

‘azâbı *gör-se-ler* sebebler kesilür 4 eydür ol günde 18a/1 MKT

Kaçan saña *gel-se-ler* tañiyyet iderler Tañrı Ta‘âlâ saña tañiyyet
eylemedi 400b/3 MKT

tañkık anlar yalancılardur *götür-se-ler* gerek günâhları yüklerini (2)
dañı özge ağır 426b/1BKT

Tañrı Ta‘âlâ katı ‘ıkâbludur her nebî ki *kes-se-ler* hurma ağaçlarından
(3) yâ qosañuz anı durmış aşı üstine 589b/2BKT

5.2.1.8 Gereklik Kipi:- *-sA gerek*

Bugün gereklik çekimi için *-malı,-meli* kullanılmaktadır. Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde gereklik çekimi Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak "gerek" kelimesiyle yapılmaktadır. Bu edat bazen mastarlar üzerine bazen da sıfat-fiiller üzerine gelemektedir.

1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çokluk	2. Çokluk	3. Çokluk
-sA-m gerek	-sA- η gerek	-sA gerek -mAk gerek -mAII	-sA-vUz gerek -mAk gerek biz	-sA-ηUz gerek	-sA –lAr gerek

Teklik 1. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. şahıs gereklik çekimi, şahıs ekinden sonra **gerek** kelimesinin eklenmesiyle elde edilmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde gereklik çekimiyle ilgili tek bir örnek Manisa Kur'an Tercümesinde tespit edilmiştir.

Taḥḳīḳ ben siz işlegeni bilür-men, cezāñuz virsem gerek (10) Taḥḳīḳ
bu sizün dīnünüz bir millet üstine 241a/9 MKT

Teklik 2. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. teklik şahıs gereklik çekimi dilek şart eki –**sa**, –**se**'nin üzerine 2. teklik şahıs eki ve ya **gerek** kelimesinin eklenmesiyle meydana getirilir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bununla ilgili örnekler çok görülmemekle birlikte Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde birkaç örnek tespit edilmiştir

Bugün sen daḡı (6) terk olsañ gerek. Anuñ gibi cezā virür-biz ol
kimseye 224a/6 MKT
aḡrı Ta'ālā virse gerek saña şefā' atını daḡı özgesini, (11) rāzı olsañ gerek 444a/11MKT
daḡı saña şefā' ti vèreceldür senün Taḡru'ñ pes rāzı olsañ gerek (644)
seni yetim tepmadı me pes seni yerlendürdi 643b/7 BKT
daḡı anlara ulu 'azāb vardur gerek istiḡfār eyleye anlara (2) gerek
istiḡfār eylemesen anlara eger istiḡfār eylesen 207a/1 BKT

Teklik 3. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde gereklik çekimi 2 şekilde yapılır 1. şekil **-mak**, **-mek** mastarlarının üzerine **gerek** kelimesinin eklenmesiyle elde edilir. Bu biçim yoğun bir şekilde kullanılan biçimdir. 2. şekil **-sa**, **-se** şart ekinin üzerine **gerek** kelimesinin eklenmesiyle elde edilir. Bu biçim isse diğer birinci biçime göre çok kullanılan bir biçim değildir. Gereklik çekimi farklı kullanımlarıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmektedir:

‘avratlarından ki cimā‘ eylemeyeler saklaşmak gerek dört ay eger
 kaytup andlarından dönseler pes Tañrı Ta‘ālā yazuqlar BKT 35a/3
 bir ölü qarğayı gömdi göstermegiçün nice gömmek gerek kardaşı
 tenini eyitdi 111b/2 BKT

bir kul yā bir kırnaq (3) azād eylemek gerek biri birine yetişmedin
 burun ol size öğütdür 585b/3 BKT

ğālibdür. ‘āşī olmaz özine her ne ki dilese bularınca olmak gerek
 diledügi nesne 128b/1 MKT

‘azīzdür,ğālibdür, ‘azābından korkmak gerek, meşkürdür ef‘ālinde.
 493a/9 MKT

ayağı-y-ıla ölmüş qarğayı gömdi, nice gömmek gerek kardaşı tenini
 78a/4 MKT

dağı kıyāmet günine imān getüren gişi ciddü cehd eylemek gerek
 Tañrı Ta‘ālā'a tñ‘atında aḥkāmını durğurmaqda 244b/7 MKT

cānlar, tenler bile buluşsa gerek. Ol günde çıkarlar kabrden mahfī
 olmaz Tañrı Ta‘ālā'ya 338b/10 MKT

Taḥkīk Tañrı Ta‘ālā'ya sorulsa gerek. Eyit ki: Menfa‘at yokdur size
 kaçmaqdan 298b/10 MKT

belki özlerine şerlüdür boyunlarına yaqa olsa gerek (4) baḡillik
 eyledükleri māl kıyāmet güninde 72b/3 BKT

her nefis ölümü dadsa gerek dağı siz (7) tamām vèrilmez-siz
 şevāblarınıuzı illā kıyāmet güninde 73a/6 BKT

necāt ni‘metine ki virdük anlara temettü‘ eylesünler eşnām ‘ibādeti
 bile. Anlar bilse gerek ‘azāb olğanda 286a/5 MKT

taḥkīk yalanladılar. Gelse gerek anlara ḡaberi ol nesnenüñ. (6) İstihzā
 eyleyüp 257b/5 MKT

Tañrı Ta‘ālānıñ buyruğı islense gerek taḥkīk Tañrı Ta‘ālā baḡışlamaz
 85a/2 BKT

Tañrı Ta‘ālā her nesneye ḡisāb eylese gerek (7) Tañrı Ta‘ālā birdür
 aḡdan özge Tañrı yokdur 90b/6 BKT

dağı her birisine anlarıñ (7) Tañrı Ta‘ālā ‘amelleri cezāsın verse
gerek Tañrı Ta‘ālā anlar işledügi işleri bilicidür BKT 245b/6

anlar işledügi işlerden eyitse gerek ‘aḡulsızlar kişilerden ne nesne
 dönderdi anları 21a/2 BKT

Not

Gereklik biçimine istisnai bir durum olarak Bursa Kur'an Tercümesinde **-malı**, **+meli** biçimini de rastlanmaktadır. muhtemelen bu durum bugün kullanılmakta olan **-malı**, **+meli** gereklik ekinin yavaş yavaş ortaya çıkmasıyla ilgili bir örnektir.

baña **göster-meli** olsan anlara va' de olınan 'azābı dünyāda ve
āhiretde 373a/4 BKT

Çokluk 1. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. çokluk şahıs gereklik çekimi şahıs eki üzerinde **gerek** kelimesine gelmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde gereklik çekimiyle ilgili örneklere rastlanırken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde tespit edilememiştir.

āhiret şevābını virür-biz aña. Biz cezā **virsevüz gerek** şükr eyleyenlere,
mü'minlere 47b/7MKT
anları **givürsevüz gerek** bir ulu cehennem odına ki her kez ki derileri
yañsa, kül olsa tebdil eyler-biz 60b/4 MKT
dağı biz cezāsın **veresevüz gerek** şükr ediciler ey niçe nebīlerle
öldürüldi gazālıkda 67a/7 BKT
kim anı işlese hadden geçmek bile ve zulmile anı **givirsevüz gerek**
cehennem odına 82a/1 BKT
dağı biz barçamuz hāzer **eylemek gerek-biz** pes anları çıkarduk
bostānlardan ve aqar şulu bınarlardan 396b/2BKT
Eger biz **gircek olsavuz** dağı. Getürdiler Yūsuf gönlegini қаға
bulaşmış 163b/8 MKT

Çokluk 2. Şahıs-:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs gereklik çekimi şahıs eki üzerinde **gerek** kelimesine gelmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde gereklik çekimiyle ilgili örneklere rastlanırken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde tespit edilememiştir.

Tahkik bu Kur'an zikirdür, şerefdür saña dağı kavmüne. Siz sorulsanız gerek andan kıyâmet gününde 358a/4 MKT

Eyit Na'am, siz diri olsanız gerek siz zelilik bile zencirler içinde 320b/3 MKT

kim siz anuñ hazretine dursanız gerek dağı (5) ba'zı kişilerün sözünü beğenürsüz yâ Muhammed 31a/4 BKT

Tağrı Ta'âlâ bildi ki siz anları ansanız gerek lakin va'de eylemeñüz yaşurup sır bile 37b/1 BKT

Tahkik girsenez gerek mescid-i harâma inşâ'allâh emnlik bile başlaruñuzı yülüdüp 376a/5 MKT

sizi terk eyledük. (5) Siz bilsenez gerek yâ anlar bilseler gerek hâllerini cezâ gününde.360b/5 MKT

Tağrı Ta'âlâ bildi ki siz hıyânet eylesenez gerek nefsiñüze (5) pes sizün tevbeñüz kabül eyledi 28a/4 BKT

haberün vahtı vardur dağı siz bilsenez gerek hata eylegeni dağı kaçan görsen ol kişiler ki 135b/7 BKT

Çokluk 3. Şahıs:-

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde gereklik çekimi 3. çokluk şahıs biçimi -sa,-se şart ekinin üzerine şahıs eki -lar, -ler ve **gerek** kelimesinn eklenmesiyle elde edilir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerden TIEM 40 Kur'an Tercümesinde bununla ilgili hiç bir örnek tespit edilmemiştir.

Tahkik anlar Tağrı Ta'âlâ hazretine dursalar gerek. (10) Lâkin men sizi görür-men ki câhil kavm-siz 155a/9 MKT

hâzır olsalar gerek. Kaygulu eylemesün seni yâ Muhammed anlaruñ kavli. Tahkik biz bilür-biz 319a/10 MKT

anlara çeri olup cehennemden hâzır olsalar gerek pes kaygılandurmasun sizi dağı görmez mi 480b/3 BKT

dağı özge ağır yükler dağı sorulsalar gerek kıyâmet gününde ol nesneden ki 426b/2 BKT

sizi terk eyledük. (5) Siz bilsenez gerek yâ anlar bilseler gerek hâllerini cezâ gününde 360b/5 MKT

tekebbürlik eyledi benüm ‘ibâdetümden, baña ‘âşî oldılar girseler
gerek cehenneme zellilik bile zencirler içinde.342b/11 MKT
 illâ cehennem odı dağı girseler gerek (2) katı yandurcı oda vaşiiyet
 eyler Tañrı Ta‘âlâ 77b/1 BKT
 ilhâd ederler adlarında görseler gerek günâhlarınun cezâsını 178b/3
 BKT

Not

Üzerinde çalıştığımız metinlerde gereklik kipi olarak görülen bazı çekimlerin Kur'anda gelecek zaman olarak çekildiği görülmektedir. Bunun çok yaygın olarak kullanılmaması bir müstensih hatası olarak görülebilir. Bununla ilgili örnkler aşağıdadır:

Anlara Tañrı ta‘âlâ rahmet eylese gerek. (سَيَرْحَمُهُم) Taḥḫîḳ Tañrı ta‘âlâ
 ‘azîzdür, gâlibdür emrine, ḥükm eyleyicidür kullarına.137a/10 MKT

5.2.2 Birleşik Çekimli Zamanlar:

Fiillerdeki hareketle oluş dört şekilde ifade edilir. Her ifade ediş fiil çekiminde bir tarz meydana getirmiştir. Dilimizde fiil çekim tarzı dörttür. Basit tarz, Hikaye tarzı, Rivayet tarzı ve Şart tarzı basit tarzı fiildeki hareket ve oluşun mutlak şekildeki ifadesidir. Bunun için ayrı bir eke lüzüm yoktur. Bu şekilde ifade fiilin basit tarzıdır (Timurtaş; 1981, 138).

5.2.2.1 Ek Eylem:

Z. Korkmaz Gramer Terimleri Sözlüğü'nde birleşik zaman başlığı altında şu tanım vermektedir. "Birleşik zaman, bildirme ve tasarlama kiplerinin bağlı oldukları şekil ve zamanın görülen geçmiş zaman (hikaye), duyulan geçmiş zaman (rivayet) içinde meydana geldiğini ve olarak ortaya çıktığını ifade etmek için kullanılan ve i- (<er) ek fiilinin yardımıyla kurulan zaman : bilirdi (<bil-ir- i-di) ,kazanmıştı (<kazan-mış- i-di), gelseymiş (gel-se-i-miş) vb. (Korkmaz; 1992, 28).

i- fiili Eski Türkçede er- şeklindedir. Normal bir yardımcı fiil olan ve bütün kipleri bulunan er- fiilinin Batı Türkçesinegeçerken –r'si düşmüş e<i değişmesi ile vokali de değişerek i- şekli ortaya çıkmıştır. Eski Türkçede iken ekleşme olmuştur. Yalnız bildirme eklerinin birinci ve ikinci şahısları er- fiilinin geniş zamanının ekleşmesinden doğmuştur. Üçüncü şahıslar ise başka bir fiilden gelirler. Bu fiil tur- fiilidir. Eski Türkçedeki üçüncü

şahısların turur, tururlar yardımcı fiili aynı fonksiyonla Batı Türkçesine de geçmiş ve bildirme üçüncü şahısların temelini oluşturmuştur. Üçüncü şahıslarda ekleşme Eski Anadolu Türkçesinde başlamıştır (Ergin; 1985, 316).

5.2.2.2 Hikaye:

Birleşik kipli fiillerin hikayesi, bir kip eki almış esas fiile, i- ek-fiilininin –dı /-du geçmiş zaman kipi getirilerek oluşturulur. Çekim sırasında, daha önce belirtildiği gibi i- ek-fiili çok kez kaybolur (Korkmaz; 2009, 733).

	I.Tek.	II.Tek.	III. Tek.	I.Çok.	II. Çok.	III.Çok.	Olumsuz
G.G.Z	<i>-DI-m-IDI -DI-m-DI</i>	<i>-DI-η-IDI -DI-η-DI</i>	<i>-DI-y-IDI -DI -DI</i>	<i>-DI-k- IDI</i>	<i>-DI-ηUz-IDI -DI-ηUz-DI</i>	<i>-DI- lAr-IDI</i>	<i>-mA -DI +Ş -DI</i>
B.G.Z	Ø	<i>-mlş -dü-η</i>	<i>-mlş -DI -Up -DI</i>	<i>-mlş -IDU-k -mlş -DU-k</i>	<i>-mlş -IdU-ηUz</i>	<i>-mlş – lAr-IDI</i>	<i>-mA - mlş +Ş - DI</i>
Gen.Z	<i>-°r IDI- m -Ur -DI- men</i>	<i>-°r –IDI -η -Ur -DI sen</i>	<i>-°r –IDI -°r -DI</i>	<i>-°r -IDU-k -°r -DU-k</i>	<i>-°r -IDI-slz -°r –IDI- ηUz</i>	<i>-°r -lAr -IDI</i>	<i>-mAz – DI +Ş</i>
Gel.Z	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
Şart	<i>-sA-y-DI men -sA-y-DI- m</i>	<i>-sA-y- IDU-η -sA –IDU- η</i>	<i>-sA-y-IDI -sA -DI</i>	<i>-sA-y- IDU-k -sA DU-k</i>	<i>-sA-ηUz-IDI -sA-y-IDU- ηUz</i>	<i>-sA- lAr-IDI</i>	<i>-mA-sA- y- IDI +Ş -mA-sA- y-DI +Ş</i>
İstek	<i>-A-y-IDU- m</i>	<i>-A-y-IDU- η</i>	<i>-A-y-IDU -A-y-DU</i>	<i>-A-y-IDU- k -A-y-DU- k</i>	<i>-A-y-IDU- ηUz -A-y-DU- ηUz</i>	<i>-A- lAr-IDI -A- lAr-DI</i>	<i>-mA-y- A-DU+Ş</i>
gerek	Ø	Ø	<i>-se gerek idi</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

5.2.2.2.1 Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğunu gibi –dı, du, tı, tu eki alarak görülen geçmiş zaman hikayesini gerçekleştirmiştir. üzerinde çalıştığımız metinlerde görülen geçmiş zaman hikayesi şahıs eklerini esas fiile gelen kip ekinden Sonra gelmiştir. Görülen geniş zaman hikayesi sonu vokalle biten ekten sonra gelince isim fiili tam olarak ekleşmemekte ve i- kökü düştüğü halde iki fiil arasındaki yardımcı ses -y- saklanmaktadır.

Teklik 1. Şahıs:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümlelerinde 1. Teklik şahıs du-m-ıdı, du-m-dı şeklinde geçmektedir. Bu zaman biçimi üzerinde çalıştığımız metinlerde çok görülmemekle birlikte bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

Tağrı yakınlığında t̃ā' atında dağı bayık oldumıdı yanşulayıcılardan
221a/3 TİEM 40
ben size evvelde 'azābumı bildürdümdi benüm katumda söz tebdil
olmaz 560b/5 BKT

Teklik 2. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerden Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde geçmemektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Şol oldur kim olduñ-ıdı andan döneridüñ ya' nî kaçarıdün
247b/5 TİEM 40
Bir işüñi kim işledüñ-ıdı ya' nî kıbtıyı depeledün dağı sen
ni' mete nā-sıpāsılık 174b/5 TİEM 40
ağa yalanladuñ dağı büyüklenüp (3) kâfir lerdin olduñdı dağı
kıyāmet güninde görürsin 502b/3 BKT

Olumsuz:

Dağı olma-dı-ñ-ıdı ümid dutar kim vahy olınydıdı señdin yağa 188a/9
TİEM 40

ya kıla Tañrı anlara yol ya' nî bu âyet, had buyrulma-dı-ñ i-di andan mensûh oldı had âyetiyile 36b/2 TİEM 40

Teklik 3. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerden Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde geçmemektedir. Bunula ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Mūsā şuya giricek donuñ anıñ üzere kodı-dı tonıñ aldı kaçdı pes aqdı añadan on iki çeşme 5b/1 TİEM 40

ya' nî Yūsuf, añası atasınıñ bir butıñ, uğurlayın sıdı-y-ıdı pes gizledi anı ya' nî ol sözi 115a/5 TİEM 40

şundan ya' nî mü'min Zirā kim kāfırlar eyitdi-y-i-di sizden yavuzarak dinlü yoqdur 54a/5 TİEM 40

Beni İsrā'ıl uzere ya' nî va' dası kim Beni İsrā'ile virdi-y-i-di 77b/11 TİEM 40

Peyğambarlar gelmegi kesildiyyidi kim eyitmeyesiz gelmedi bize hiç 50b/5 TİEM 40

maşharalık edindünüzdi dañı sizi aldadıydı dünyā dirilgi pes gün andan çıkmazlar 541a/4 BKT

aşağa yanunuzdan dañı ol vaqtde gözler egildiyyidi korqudan (4) yürekler dañı boğazlara yemişdi 451a/3 BKT

aşşı eyitmek dañı tañkık anlara Hārūn eyitdiyyidi andan öñdin yā qavmum dēdi 340b/6 BKT

ırağ yerden anlar kāfir oldıydı aña ilerüden (3) anlar diledükleri imān ortasında 468a/1 BKT

zebānileri eyide ki siz gelmedimidi sizden peygamberler oqumadılar mı üstünüze Tañrı'ñuz âyetlerini 503b/7 BKT

Çokluk 1. Şahıs:

Bu biçim Üzerinde çalıştığımız metinlerden Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde örneğine rastlanamamıştır.

dağı olmaduk, ta'ām virürüz yohsula Dağı olduğıdı girür-idük ya' nī
bātl içine276a/11 TİEM 40

kesdüg-idi andan yürek tamarın pes degül sizden hiç biregü andan def
eyleyicile 271b/11 TİEM 40

ya' nī Mekke kāfir ları, yol üzere ya' nī İslām savurdug-ı-dı anları şu
çok 274a/11 TİEM 40

eger dilemişmisse-dük kıldug-ı-dı anı acı pes nişe şükr eylemezsiz
256a/5 TİEM 40

bir nice sözleri tuttug-ıdı-dı andan ya' nī öldürmegeiçün kuvvatıla
andan 271b/10 TİEM 40

taḥkīḳ intikām ediciyüz dağı biz sınadugıdı anlardan burun Fir'avn
kavmini dağı geldiyidi özlerine 535a/2 BKT

haberini ol kişinüḡ kim verdügıdı aḡa āyetlerimüzi pes bırak dı anı
kāfir oldı azdurdı 177b/4 BKT

Olumsuz Soru:

eger işidürmisse-dük yā anlar-mıssa-duḡ olmadugıdı tamu işleri içinde
269a/3 TİEM 40

tuttg-ıdı anları yanşuya yā dutmadık-mı-dı anları yanşuya ? 217a/9
TİEM 40

dağı ama anlar kim kāfir oldılar ay olmadı mı-dı, āyetlerüm okunur
üzerünüze ? 238b/5 TİEM 40

Çokluk 2. Şahıs:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 2. çokluk şahıs görülen geçmiş zaman hikyesi çekimi du-ḡuz-ıdı,du-uḡz-dı, (olduḡuz idi TİEM 40 269b/5)ve bir kaç örnekte kalın ünlü kullanımı gerekiken yerine ince ünlü kullanılmıştır.Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde sadec TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçmektedir.

pes duttonuz anları yaşıya tā unuddurdılar size anmağlıgımı dağı
oldunuz-ı-dı anlara165b/3 TİEM 40
 eger dilemiş-messe-dük kıladuğ anı uvanmış kuru ot pes oldunuz-dı
 tanlar siz 256a/3 TİEM 40
 yüzleri anları kim kâfir oldılar dağı eydildi uşbu oldur kim oldunuz
idi anı dilersiz 269b/5 TİEM 40

Olumsuz:

eyittiler ya'nī severler belki olmadunuz idi (11) mu'minler dağı
 olmadı-y-ıdı212a/10 TİEM 40
 dağı andın yağa döndürinilesiz dağı olmadunuz-dı gizlenürdünüz
 andan kim 227b/6 TİEM 40
 dağı öğrendinildünüz anı kim bilmedünüz idi siz, ne dağı atalarunuz
 64b/2 TİEM 40

Olumsuz-Soru:

peygamber delili-y-ile dağı uyavuz yalavaçlara dağı olmadunuz mı-dı
 ya'nī bunlara eyidile 123a/5 TİEM 40

Çokluk 3. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerden sadece Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

ya'nī ka'be dağı Merāre dağı Hilāl kim 'uzursuz gazadan kaldılar
idi andan peygamber 95a/6 TİEM 40
 anlara ol kim va'da olındılandı aşşı itmeye anlara ol kim oldılandı
 gönendürinürler 178b/6 TİEM 40
 dağı Qur'ân' a kim kitāblarında buyrulldılar-ı-dı dağı hemişe olduñ sen
 hıyānat üzere 50a/3 TİEM 40
 ya'nī ta'āmi kim tapularına kodılar-dı nedür size söylemezsiniz?pes
 meyl eyledi anları üzere 213b/3 TİEM 40
 katlarındaydı anları bilmekten dağı indi anlara ol kim oldılar-dı anı
 yaşıyularlar 226b/1 TİEM 40

Mekke yollarını üleşdilerdi peygambara gelenleri azdururlardı
125b/11 TİEM 40

pes ol vaqt kim geldi anlara ol kim bildiler-i-di kâfir oldılar aña 7b/3
TİEM 40

haqsuz yere ol anuñiçün oldı ki Tañrı'ya ‘āşī oldıladı dañı zulm
etdilerdi tañkık anlar ki 9b/2 BKT

anlar kim azdıladı iklimlerde pes anlara fesād çoğaltdılar dökdi
640b/4 BKT

bizüm ‘azābumuzdan pes yalanladılar ögütleri dañı kaşd etdileridi Lūt
konuqlarını dutmağa 572b/4 BKT

Olumsuz:

dañı zāhir oldı anlara Tañrı 'dan Ol kim olmadıladı şanurlar 220b/5
TİEM 40

ol kişiler ki Şu‘ayb'ı yalanladılar şanusın ki ol şehirde mevcūd
olmadıladı ol kişiler ki 165a/6 BKT

5.2.2.2 Belirsizlik Geçmiş Zaman Hikayesi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde öğrenilen geçmiş zaman hikayesi çekiminde miş- ıdı şeklindedir. üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece 1 teklik şahısta mevcut değildir. Diğer şahıslar ilgili örnekler az görülmekte birlikte aşağıdaki gibidir.

Teklik 2. Şahıs:

Bu Tür üzerinde çalıştığımız metinlerde fazla geçmemiştir. Sadece Bursa Kur'an Tercümesinde tek bir örnekte karşımızda çıkmaktadır.

bize ömür eylemişdün mühlet vemişdün Tañrı Ta‘ālā eyide
cehennem odı sizün menziliñüzdür dèye 145a/4 BKT

Teklik 3. Şahıs:

Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

bilmezler mi ol gişiler kâfir oldılar? Tañkık gökler dañı yirler
munzam olmış-ıdı didi.226b/4 MKT

Âdem peygamber ol taş'ı aşâyıla uçmağdan cıkarmış-ıdı yâ ol taşdur kim 5b/1 TİEM 40

Âdem peygamber almış-i-di anuñ içinde peygamberlar şuratu varıdı 19a/5 TİEM 40

dağı hâla eyler anlara aruları ya'nî yağlar kim harâm olmış-ı-di dağı harâm eyler anlara 79b/4 TİEM 40

ya'nî bakır tahta kim anda Aşâbu'l-Kehf adı yazılmış-ı-di yahūd "Rağıym" itler 139a/9 TİEM 40

Diler kim düşe ya'nî egülüp-idi pes toğru eyledi anı eyitti eger diledüñ dutaduñ 143a/6 TİEM 40

arkanı ağırlamışdı dağı yüceltmedük mi senüñ aduñı bizüm adumuza koşmak bile 644a/6 BKT

taḥḫik azmışdı kündülerden burun ilerüki ümmetlerüñ çoğı dağı bize anlara 484b/4 BKT

taḥḫik biz yaratduğ âdemî kuru balçıqdan ki kara balçıqdan ki kokmuşdı 277b/7 BKT

bir şehir üstine ol harâbiken divarları saḫfları üstine düşmişidi eyitdi neçük dirildür Tañrı 42b/1 BKT

gâfilleridük ol vaktde her nefis'ameli cezâsın görür ki dünyâda işlemişdi 221a/4 BKT

Çokluk 1. Şahıs:

Metinlerimizde 1. Çokluk şahıs öğrenilen geçmiş zaman hikayesi çekimi Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde geçerken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde hiç rastlanmamaktadır. bununla ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Eydürler ki: Biz za'îf olmuş-ıduk (4) yir yüzinde. Eydürler ki: Tañrı Ta'âlânıñ yirleri giñ 65b/3MKT

biz sizi azdurduğ biz dağı azmışduk dèyeler pes anlar ol gün biz dağı 483 a/1 BKT

ne iş üstineydiñüz eyideler ki biz za'îf olmuşduk yèr yüzinde(7)eyideler degül midi Tañrı Ta'âlā 93a/6 BKT

bundan burun yemişduk dèyeler dağı anlara vèriler dürlü ni' metler biri birine beñzer dağı vardur 4b/6 BKT

Çokluk 2. Şahıs:

2. çokluk şahıs öğrenilen geçmiş zaman hikayesi çekimi Manisa Kur'an Tercümesinde bir tek örnekte geçmektedir.

egerçi siz beyân eylemezden bu an almışlardan olmuş-ıduğuz. Andan
şonra ifāzâ eylenüz ‘Arafât’ dan. 22a/2MKT

Çokluk 3. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 3. çokluk şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekimi Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde geçerken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmemektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

ol ‘azāb üstine ki müstaḥik olmuşlar-ıdı küfrleri sebebi-y-ile, fesādları
sebebi bile ki küfr bile men‘ eylemekdür.191b/4 MKT
dahı etmezleridi illā az taḥkik anlar (6) ‘ahd eylemişleridi Taḡrı
Ta‘ālā 'nuḡ ‘ahdi şorulacaḡdur eyit 451b/6 BKT
anuḡ gibi yalanladılarıdı ol kimseler ki özlerinden burun gelmişleridi
pes gör nice oldı 222b/3 BKT
anlar küfür esrükliğinde ḡayrān olmuşlardı pes helāk etti anları
Cebra 'il'ün heybetlü 280b/4 BKT

Olumsuz:

evlerinde hiç diri olmamışlardı bilmiş oluḡuz Şemūd ḡavmi kāfir leridi
özlerini yaradan Taḡrı'ya bilmiş 240b/4 BKT

5.2.2.2.3 İstek Kipinin Hikayesi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde isteḡin hikayesi istek kipinin eki (-a, -e) olumsuzu (-maya, -meye) ve hikaye ekinin birlikte kullanmasıyla meydana gelir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün şahıslarda bulabilmektediriz.

Teklik 1. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 1. teklik şahıs isteḡin hikayesi çekimi biçimi bütün eserlerde geçmektedir.

Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Yol vere-y-idüm resül bile, toğrı yol üstine şābit ola-y-ıdum necād-
çün.254a/4 MKT

ya' nī çok zāhıra koya-dum kızlık içün daķı yoķanmayadı baņa yavuzlık
degülin ben 81b/9=007/188 TİEM 40

olmışımsam anlar unıla zāfer bula-dum zāfar bulmaķ ulu pes çalıssun
40b/6 TİEM 40

Pes şadaķa vire-düm ya' nī zaķāt viredüm daķı oladum şālhlardan
daķı herģiz şoņa ķomaya 265b/5TİEM 40

ya' nī eger böyle degülmisse sizi Mekke 'ye givüre-y-i-düm tā givür
Taņrı 245a/4 TİEM 40

keşke ben peygamber ile doğru yol dutaydum dēye yā keşke ben
388b/4 BKT

bir ķarğa gibi olmaķda ki ķardaşum tenini yere gömeydüm (4) pes
peşimānlardan oldu götürdigiçün 111b/3 BKT

olaydım ħurma ağacı dibinde eyitdi ķaşki ben bundan burun öleydim
unudılmışlardan olaydım 327 a/7 BKT

hiç dostlık olmamış gibi ķaşke ben anlar unla olaydum ulu sa' ādete
yetişirdüm 88a/6 BKT

Olumsuz:

eyit eger dilededi Taņrı oķmay-a-dum anı sizünj üzerünjze daķı
bildürme-y-e-dı size anı 98a/4 TİEM 40

virinilmemişsem bitümi Daķı bilmeye-düm , nedür ħisāb um iy
keşki ol ya' nī ölüm!271b/4 TİEM 40

ħisābum ne olacaķdur ķaşke öldükden şoņra dirilmeyetidüm aşşı
eylemedi baņa mālum 612b/2 BKT

aşāğası yuķaru olup daķı eydürdi ķaşke ben şirk getürmeyeyidüm beni
yaradan Taņrı'ya bir nesne 318a/2 BKT

Teklik 2. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 2. teklik şahıs isteğin hikayesi çekimi Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde geçmemektedir.

yumuşandun anlara dağı eger ola-dun iri hulu kalın gönüllü dağılaldı
32a/11 TİEM 40

dağı eger bayık anlar şabr eyleselerdi tā cıka-y-ı-dun anlardan yağa
246a/1 TİEM 40

kaçan kim gördün anları azdılar (7) kim gele-y-i-dün ardımca ay ‘āşī
mı olduñ buyruğuma ? 151a/7 TİEM 40

yidi giceler dağı sekiz gündüz birbiri ardınca pes göre-dün kavımı anuñ
içinde düşmişler 271a/5 TİEM 40

Tağrı Ta‘ālā ‘afv eyledi senden niçün anlara destür verdisen hatta ki
bileydün 200b/7 BKT

Olumsuz:

eger harc eylemişmissen anı kim yirdedür hep dirşürmeye-düh
gönülleri arasını 86b/6 TİEM 40

Teklik 3. Şahıs:

Metinlerimizde 3. teklik şahıs isteğin hikayesi çekiminde Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde bulunurken Manisa Kur'an Tercümesinde rastlanmamaktadır. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

dağı eger uysadı hağ gönülleri dileğine anlaruñ fesāda vara-y-ı-dı
(9)gökler Dağı yi 164a/8 TİEM 40

oladı anuñ-ıla korkıdıcı yā bıragıla-y-ı-dı andın yağa genç yā oladı
anuñ 171a/4 TİEM 40

sever yazuklu ya‘nī kâfir eger şatun ala-dı ya‘nī gendüzini
‘azābından (9) ol günün 272a/7 TİEM 40

tā çıkaydıñ yağa ola-dı yigrek anlara dağı Tağrı (2) yarlıgayıcıdur
rahmat kılıcı 246a/1 TİEM 40

geçdi Çalabuñdan hükm olma-y-dı aralarında dağı bayık anlar gümen
içindedür andan 229a/1 TİEM 40

dağı olmadıydı ümid dutar kim vahy olma-y-i-di senidin yaña (10)
 Kur'ân illâ rahmat eylemek 188a/9 TİEM 40
 dağı yoğıdı anuñıla hıç Tañrı andan ilede-y-i-di her Tañrı ya'nı eger
 165a/1 TİEM 40
 dünya içinde dağı ağıratda ire-y-i-di size anuñ içinde kim girdüñüzdi
 anuñ içine ya'nı buhtân 166b/5 TİEM 40
 dağı yücele-di bir nicesi bir nice üzere aruluğıdur Tañrı'nun şıfât
 eyledüklerinden 165a/2 TİEM 40
 ya'nı hâlak eyleyedüñüz pes dege-di size anlardan yazuğ bilmeksüz
 245a/4 TİEM 40
 aña eger bayıķ anlaruñ olaydı ol kim yêrdedür hep dağı ancılayın (4)
 anuñla yolu vèrelerdi 265a/3 BKT

Olumsuz:

Tañrı fazla sizün üzere dağı rahmatı arınmayaydı sizden hıç kimse
 hemîşe 167a/2TİEM 40
 âdamları andan ötürü kim işlediler komayadı arkasında ya'nı yirün
 209a/2 TİEM 40
 Ya'nı bir nicesi bir nicesine benzemeyedi dağı kaçan geldi anlara bir
 iş ya'nı haber 41b/1TİEM 40
 andan sonra yidi denizler dükenmeye-di Tañrı kelimeleri bayıķ Tañrı
 (3) bendeşsüzdür 196b/2 TİEM 40

Çokluk 1. Şahıs:

1. çokluk şahıs isteğın hikayesi biçimi Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken, Manisa Kur'an Tercümesinde hiç rastlanmamıştır.

Bizâr olayıduk anlardan nite kim bizâr oldılar bizden andayık göstere
 anlara Tañrı 'amellerini 12b/1 TİEM 40
 firişte eyleyeyidük er ya'nı er şuratında dağı karişdurayıduk anların
 üzere 59b/1 TİEM 40
 pes eger olsadı bizüm bir gez dönmeκligümüz ola-duk inancılardan
 176b/2 TİEM 40

eger dilemişmişedük kıla-dük anı uvanmış kuru ot pes olduğuzdı
tanlarsız 256a/3 TİEM 40

Dağı eger dilededük, viribiyeyidük (2) her bir köyde korkudıcı pes
boyun virme 173a/1 TİEM 40

dağı eger dilededük gidereyidük gözlerini anların pes ivelerdi yola pes
nite göreler 211a/5 TİEM 40

tekye uralar dağı altun ya' nî bay eyleye-dük dağı degül dükeli şunun
illâ yakın dirlik 233b/11 TİEM 40

dağı eger dilemişmişedük göstere-dük saña anları pes biledün-idi
anları alamatlarıyla 243a/1 TİEM 40

keşke döneydük dünyāya pes yalanlamuzduk Tañrı'muz āyetlerini dağı
mü'minlerden olurıduk 130b/3 BKT

bize şefā'at ederler bu günde yā kaçke döndürüleydük dünyāya pes
işleyeyidük andan özge kim 159b/3 BKT

hatta ki uyayduk senün āyetlerünge delil olmazdan burun eyit 345a/2
BKT

dönderile yüzleri od içinde eyideler ki ne olaydı biz uyayidük Tañrı 'ya
460a/2 BKT

Olumsuz:

Eger dilededi Raḥmān, tapmayaduk anlara ya' nî firıştelere yokdur
anların 233a/9 TİEM 40

bizüm işden nesne depelenmeyedük uşbunda eyit eger olduğuz
evlerünüz içinde 32a/3 TİEM 40

andan ayruķ nesene biz dağı atalarumuz dağı ḥarām eylemeye-dük
andan ayruķ nesene 127b/10 TİEM 40

Çokluk 2. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 2. çokluk şahıs isteğin hikayesi çekiminde sadece
TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

gümensiz bilmek ya' nî eger bilmişmişedünüz anlayayidunuz faḥr
itmeye 288b/4 TİEM 40

dağı rahmatı anuñ ola-y-ı-duñuz ziyānlulardan dağı bayık bildüñüz
 anları 5b/11 TİEM 40
 eger muṭī' olsadı size çokda işden Yazuklu oladuñuz velikin Tañrı
 sevgülü eyledi size imām 246a/4 TİEM 40
 mü'minler kim bilmeyedününz anları kim başaduñuz anları ya' nī
 helāk eyleyedüñünz 245a/4 TİEM 40
 ol hâlde kim sevdiler kim zaḥmata düşedüñüz bayık belürdi duşmanlık
 ağızlarından 30a/1 TİEM 40
 sizüñ Kim bitüreyidüñüz ağacını anlarıñ ay Tañrı mı var Tañrıy-ıla ?
 belkiş anlar kavmdur 182a/1 TİEM 40
 eger iki yüzlik eyleye-y-düñüz pes iki yüzlik eyleyelerdi 270a/2
 TİEM 40

Olumsuz:-:

eger ḥakmıssayıduñuz Cunüb olup süşamayaduñuz Tañrı size şu
 vireyidi 83b/3 TİEM 40
 mü'minler kim bilmeyedüñüz anları kim başa-duñuz anları ya' nī helāk
 eyleyedüñünz 245a/4 TİEM 40

Çokluk 3. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 3. çokluk şahıs isteğın hikayesi çekimi Bursa ve
 TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken, Manisa Kur'an Tercümesinde rastlanmamıştır.

zıyān ya' nī Mekke kızlığı Becīd olalardı haddan geçürmekliklerinde
 ya' nī kāfırlıklarında 164b/1 TİEM 40
 kıyāmat günü ya' nī kurtaralardı gündüzilerini anuñla 'azābdan dağı
 zāhir oldı 220b/4 TİEM 40
 'arabi dilinden ayruk eyideleridi 'Nişe beyān olınmadı āyetleri anuñ
 228b/9 TİEM 40
 sizüñle anlar kim kāfir oldılar döndüreleridi ardlarını ya' nī şınalar-
 ıdı 244b/10 TİEM 40
 anlarıñ gözlerini pes iveleridi yola nite görürlerdi yolu (2) ve eger
 dileseyidük 480a/1 BKT

nice seve anlar kim kâfir oldılar eger olalardı müsülmânlar ço anları
276a/4 BKT

Taḥrı 'dan isterler ki özleri beriyyelikde ' Arabları olalarıldı şoralar
sizün haberlerünüzden 452b/5 BKT

beni za' if gördiler ve yakın oldu ki beni öldürelerdi (7) pes duşmanları
baḡa güldürme 172b/6 BKT

Olumsuzuz:

pes okmışmissa anı anların üzere olmayalardı ama inanıcılar.178b/3
TİEM 40

daḡı eger olsalardı içünüzde çalışmayalardı illâ az.199b/11 TİEM 40
ya' nî şirk eyleyeler idi anı daḡı döllenmeyelerdi illâ az.199b/1 TİEM
40

daḡı eger işteselerdi (10) cevap virmeyelerdi size daḡı kıyâmat günü
207a/10 TİEM 40

5.2.2.2.4 Geniş Zaman Hikayesi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde geniş zamanın hikayesi geniş zaman eki (-r, -
ar, -er, -ir, -ır, -ur, -ür) olumsuzuz (-maz, -mez) ve hikaye ekinin birlikte kullanmasıyla
meydane gelir.

Teklik 1. Şahıs:

yâ bir muḥkem yire varup sizi men' eyle-r-i-dü-m konuḡlarumdan.
159a/10 MKT

ḡayrı çok işler-idüm, Hiç baḡa yaman nesne yitişmez-idi. 121b/6 MKT
bayıḡ ben gördüm ya' nî düşde sıkardum şuci daḡı eyitti (8) daḡı
biribayıḡ ben 112b/5 TİEM 40

bir muḥkem yere varup sizi konuḡlarımdan kaytarurdum dedi (3)
eyitdi Lût 'un konuḡları 242a/2 BKT

kâşkâ ben anlar bile olayıdum ulu sa' âdete, yitiş-ir-i-dü-m dir 62a/7
MKT

Eger Taḥrı Ta' âlâ baḡa hidâyet virseyidi, müttakîlerden olur-ıdum ki
şirk ma' şiyeti 335b/9MKT

Eyitdi: Yā Rabbī, didi. Niçün meni gözsüz durğurdun türbeden?
 Benüm gözüm var-ıdı, gör-ür-dü-m.224a/4 MKT
 Eger Tañrı Ta‘ālānuñ ni‘meti olmasaydı hidāyet bile, ‘işmet bile
 taḥkik ben dañı senüñ bile cehennem ḥāzır olurdi-men. 321b/9 MKT
 bayık ben gördüm beni götürür-i-düm başum üstine epmek yir kuş
 andan 112b/6 TİEM 40
 ben dünyāda gözüm varıdı görürdüm Tañrı Ta‘ālā eyide anuñ gibi
 geldi yidi saña 344a/1 BKT

Olumsuz:

ben bu Qur‘ān‘ı okumaz-ıdum, sizüñ üstüñüze size bildürmezidi bu
 Qur‘ān. 145a/2MKT
 Eyitdi: Ben işledüm anı ol vaqtda. Bilmez-idüm, kaçd eylemedüm
 öldürmege.258a/7 MKT
 eger Tañrı Ta‘ālā dileseyidi ben bu Qur‘ān‘ı okumazdum (2)
 üstüñüze ne dhı bildürüridi 218b/1 BKT

Olumsuz-Soru:

Ya‘küb eyitdi ben size eyitmez midüm ki ben bilürem (4) Tañrı
 fazlından 259b/3

Teklik 2. Şahıs:

ki okurdi-sen anlar üstine; lākin biz Resüller göndericiyidük 276a/9
 MKT
 yakın olur-di-sen anlara meyl eylemege az nesne bile; lākin ‘işmet-i
 ilāhī seni men‘ eyledi 200b/8 MKT
 Sen anlar üstine raķib-sen. Anları saklar-ıdı-sen. Sen her nesne üstine
 tanuķ sın.88a/11 MKT
 Taḥkik biz nafaķayı ġarāmet eyleyüp helāk olur-biz, dir-ıdı-sen.394b/6
 MKT
 sen andan meyl eyler-di-sen, kaçardı-sen.380a/3 MKT
 Eger dilesevüz gösterürdük saña anlar ‘alāmetleri bile. Bilür-di-sen
 anları ‘alāmetler bile 372a/9 MKT
 andan ücret alur-ıdu-ñ.Eyitdi: Bu firāķdur, ayrılmaķdur benüm-ile

senün ortaṇda 210a/2 MKT

yā Cebrā‘il‘i gönderdük. Sen *bilmezdi-sen*, kitāb nedür daḡı imān nedür.355a/6 MKT

Sen recā *eylemezdi-sen* ki saṇa kitāb virileydi illā Taḡrı Ta‘ālānuḡ raḡmet i bile. 280a/6 MKT

Sen anda olsayıduḡ *görmez-idü-ḡ*illā sākin oldukları yir.368b/3 MKT
saṇa Vaḡy eyledük sen *bilmez-idün* (3) ḡavmün daḡı bilmez-idi bundan burun.157a/2 MKT

şol oldur kim oldunıdı andan döneridün ya‘nī ya‘nī *kaçarıduḡ*. daḡı üridi sür içine 247b/5 TİEM 40

dilegüm ile daḡı ol vaḡt kim *çıkurur-duḡ* ölüleri dilegüm ile daḡı ol vaḡt kim yıḡdum 58a/5 TİEM 40

şol oldur kim oldunıdı andan *döneridün* ya‘nī ya‘nī kaçarıduḡ. daḡı üridi sür içine 247b/5 TİEM 40

daḡı ol vaḡt kim *eydüridün* aṇa kim ni‘met ya‘nī İslām virdi Taḡrı aṇa daḡı ni‘met virdün 201a/3 TİEM 40

daḡı benüm buyruḡumıla daḡı *çıkururduḡ* (6) ölüleri türbeden benüm buyruḡum bile daḡı men eyledüm 125b/5 BKT

daḡı an ol vaḡti ki (4) *düzedirdisen* balçıkdan şüretinde benüm buyruḡum bile üfürürsün aṇa 125b/4 BKT

ḡuş olurdı benüm iznimile daḡı ḡoş *eylerdisen* gözsüzleri daḡı benüm buyruḡumıla 125b/5 BKT

sen andan *kaçardun* daḡı üriile sür içine olur vade olan ‘azāb ḡüni 560a/5 BKT

şükr edesiz zıkr eyle ol vaḡti ki sen *eydürdün* mü‘minlere yetişmez mi size kim göndere 64b/7 BKT

bir ṭaḡ üstine indürseyidük anı ḡorḡu içinde paralanmış *görürdisen* Taḡrı heybetinden 592a/1 BKT

beni yaradan Allāh eger dileseyidün helāk *éderdün* anları andan burun beni daḡı 173b/3 BKT

Olumsuz:

andan ilerü hiḡ kitāb daḡı *yazmazıdun* anı sağ elin-ile andan ḡümenlenedi 191a/6 TİEM 40

buyruğumuzdan *bilmez idün* kitāb nedür dağı imān velikin eyledük anı
nūr 232b/1 TİEM 40

eger ħarc eylesen yêrde olan barça mālı berkdürmek *bilmezdün* sen
yüreklerini muḥabbet üstine bilmezdün 191a/1 BKT

Olumsuz-Soru:

senünle cehennemde ḥāzır olanlarıyla olurum (3) sen *dêmezmidün* ki
biz ölmez biz illā evvelki ölüm 484a/4 BKT

Teklik 3. Şahıs:

Fir^ç avn kavminden, imānını *şaklar-ıdı*. Öldürür misiz bir gişi ki eyidür
339b/11MKT

ki anı *yalanlar -ıdı*. Ḥaşr eyleñüz zālimleri dağı anlar cinsini.320b/6
MKT

Anlar kavli gibi yürekleri birbirine *benzerdi*. Taḥkik beyān eyledük
13a/5 MKT

ki üstine geldi; illā anı kül gibi *eyler-ıdı*, çürimiş baralanmış *olur-ıdı*.382b/11 MKT

Mūsāḥḥar eyledük aña yili *yürür-ıdı* buyruğı bile yumşak eşer-ıdı her
kanda dilese 328a/2 MKT

Akıtduk özine nuḥās aynına, bakır çıkar-ıdı. akır-ıdı dağı cınler
işler-ıdı 306b/4 MKT

meş^çüm dāyim oldu anlar üstine helāk olunca. Kopardırdı yil, anlar
atar-ıdı havāya. Öldürür, düşer, didi.388b/11MKT

Akıtduk özine nuḥās aynına, bakır *çıkır-ıdı*. akır-ıdı dağı cinler
işler-ıdı 306b/4 MKT

Mūsāḥḥar eyledük aña yili yürür-ıdı buyruğı bile yumşak *eşer-ıdı* her
kanda dilese 328a/2 MKT

yili katı *eşer-ıdı*, yürüdür- ıdı. Yaḥşı iledürdi buyruğı bile, 229b/6
MKT

Eger Tanrı Ta^çālā dileseyidi gişileri bir ümmet *kılur-ıdı* islām dīni
üstine 162a/7 MKT

kuş şüretinde benüm iznüm bile. Okursañ aña kuşlar *olur-ıdı* benüm
iznüm bile. hoş eylerdi-sen 87b/2 MKT

meş'üm dāyim oldu anlar üstine helāk olunca. Koparurdu yıl, anlar atar-ıdı havāya. Öldürür, düşer, didi 388b/11 MKT

hattā şavaş koyınca āletlerini eşkālını anuñ şavaş olurdu. Emr anuñ gibidür eger Tañrı Ta'ālā 370a/6 MKT

anları bağlayup helāk eylemek olmasaydı (9) yitişür-ıdı anlardansize arlanmağ bilmeksüz givürmeg-içün 375b/9 MKT

Ol helāk olmağ sebebi Taḥkik anlara gelür-ıdı Resülleri mu'cizāt bile 339a/11 MKT

Anlara bildürdi, beyān eyledi, bāḥını yaḥşı eyledi. Yā imān getüren gişiler! 370b/10 MKT

pes bāḥıl eyledi Tañrı anı kim bırağ-ur-ıdı şeytān andan muḥkem eyleye Tañrı āyatlarını 160b/1 TİEM 40

dağı kurbān ol yitmiş devedi kim Mekke'ye var-ur-ı-dı yığlınmış iken 245a/3 TİEM 40

pes bırağdı Mūsā 'aşāsını pes ol vaqt ol yud-ar-ıdı anı kim yalan eylerlerdi 175a/9 TİEM 40

ana baqır çeşmesini ya'nī her ayda üç gün ak-ar-dı dağı perrilerden anı kim işlerdi 204a/1 TİEM 40

dağı diri ko-r-ı-dı kızlarını anlaruñ bayıq oldıydı müfsidlerden 183b/4 TİEM 40

peygambar zamānında oldu üzerine gel-ür-ıdı ādamıların uşbu 'azābdur 236a/4 TİEM 40

dağı ol vaqt kim eyd-ür-i-dı munāfıqlar dağı anlar kim gönülleri içinde şayrılıqdur 199a/9 TİEM 40

illā yir kurdı ya'nī ağaç yiyen kurd (5) yi-r-ıdı 'aşāsını pes ol vaqt kim düşdi 204a/5 TİEM 40

diler kim döndüre sizi andan kim oldu tap-ar i-dı (8) atalarumuz dağı eyittiler 205b/7 TİEM 40

za'if gördi bir ṭāife anlardan boğazlarıdı oğlanlarını diri koyardı 'avratlarını 414a/1 BKT

iltifāt eylemezdisiz kimseye nebī dağı sizi da'vat eylerdi (68b) āḥiretünüze pes şevab vērde size 68a/7 BKT

benüm bir şodtum varıdı dünyāda dēye baña eydürdi ki niçün kıyāmete inanursın dérđi 483b/6 BKT

ķayıрма Tańrı Ta‘ālā bizümledür dérıdı pes ındırdı Tańrı Ta‘ālā anuń
 üstıne iminligi 2006a/6 BKT
 yol dańı eger dileseydı Tańrı Ta‘ālā kılurdı sizi(3)bir ümmet sizi
 şınmağıçün size vérdügi 115a/2 BKT
 bir yańa çekerdı dańı biri biri üstıne yücelirdı münezzehdür Tańrı
 Ta‘ālā anlar söylegen sözlerden 373a/2 BKT
 dańı ol vaķt kim yüceldürdı İbrāhım peygamber esāslarını Tańrı
 evinüń İsmā‘ıl dańı bilesince 19a/3 BKT

Olumsuz:

üstünüze dańı raķmeti olmasaydı (9) tāhir olmaz-ıdı, arı olmaz-ıdı.
 Sizden birünüz.246a/9 MKT
 Mūsāhıhar eyledi biz ańa muķārin degül-idük, řākātumuz yitişmezdi
 356a/6 MKT
 geldi ‘azāb anlara anlar bilmedügi ki fikirlerinden geçmezdi. 333a/5
 MKT
 Ben istemez-ıdı sizden ücreti. Benüm ecrüm degöldür; illā Tańrı Ta‘ālā
 ki ‘ālemlerüń hālikidür, rāzıķıdır 261a/8 MKT
arınmazdı hıç kimse sizden lıkin Tańrı Ta‘ālā keremi arıdur kimi
 dilese dańı Tańrı Ta‘ālā 377b/1 BKT
 imān getürmezdi ulu Tańrı'ya ve özge ķışıye buyurmazıdı yemek
 yédürmek miskīnlere özi yédürmek 612b/5 BKT
 ol vaķt ki girdiler ataları buyurduğı gibi hıç def‘ eylemezdi anlar
 256a/6 BKT
 ķavmün dańı bilmezdi bundan burun pes şabr eyle dünyāda zafer
 āķiretde 238a/4 BKT
oknmaz mıdı sizün üstünüze pes ol āyetleri yalanlarıdıńız eyideler ki
 yā bizi yaradan Tańrı 374a/2 BKT

Çokluk 1. Şahıs:

Biz anları saķla-r-duk anuń buyruğından çıķmaķdan. 229b/8 MKT
 Taķķıķ biz ģikāyet söyle-r-idük, (2) oyna-r-ıduk. Eyit yā
 Muĥammed136b/2 MKT

Eger ikinci dünyāya varsayduķ biz dağı teberri eyle-r-idük anlardanteberri eylegen gibi. 375b/10 MKT

kitāb geldügi gibi. Taḥķīķ biz iḥlāş bile ‘ibādet eyler-dük Taḥrı Ta‘ālā'ya. 325a/5 MKT

Eydürler ki: Taḥķīķ bizden burun dünyāda ehlümüzde kork-ar-duk ‘işıyāndan.

384b/7 MKT

sizün bile cık-ar-duk. helāk iderler nefslerini. Taḥrı Ta‘ālā bilür ki Taḥķīķ anlar 134b/2 MKT

Taḥķīķ biz yaz-ar-ıduk ol nesneyi ki ‘amel ider-idi-siz. 365a/11 MKT

Eydeler: Ne oldu bize? Görmez-biz nice gişileri, anları sayar-ıduk (7) şer ehlinden 329a/6 MKT

Yā Rabbenā! Bunlar şeriklerümüzdüñki biz du‘ā ider-dük senden özge 191a/11 MKT

ni‘mete kāfir oldu. Eger biz dilesevüz gönderir-idük her şehr ehline (4) korkuducı 255b/3 MKT

Eger biz dilesevüz kılur-ıduk sizden, (3) melāyikler ḥalīfe olur-ıdı yir yüzinde 359a/2 MKT

Taḥrı Ta‘ālānuḡ işlerini, mü‘minlerden olur-ıduk. (10) Belki zāhir oldu anlara ol şaķladuķları nesne evvelde 90b/9 MKT

kāfirleri ni‘met içinde görseler biz kıl-ur-duk kāfir olanlara, Taḥrı Ta‘ālā 357b/1 MKT

hidāyet üstine olurduk, diyesiz. Taḥķīķ geldi size ḥüccet, delil beyān eyleyici Taḥrı Ta‘ālādan ki sizi yaratdı 103b/10 MKT

Eger dilesevüz göster-ür-dük saḡa anlar ‘alāmetleri bile. 372a/9 MKT

Mūsā'dan. Hārūn'dan burun; anları biz bıl-ür-dük. Eyitdi atasına dađı kavmine 228a/4 MKT

yā oġlan yā ‘avrat biz kıatumuzda (11) idinür-idük Eger biz anı işlesevüz 225b/11 MKT

eyitdiler ki: Taḥrı Ta‘ālā dileseydi biz anlara ‘ibādet eylemezdük. (4)

Yokdur anlar bile anuḡ ‘ilmi 356b/3 MKT

Yalan dutarıduk cezā günini tā geldi bize gümensüz ya‘nī ölüm 276b/1 TİEM 40

Dağı bayık biz otururduk andan (6) oturacak yirlere işitmege pes her kim kulağ duta işitmege şimdi 274a/5 TİEM 40

dağı oldığıdı girür-idük ya'nî bātl içine giriciler ile dağı olduğuğı 276a/11 TİEM 40

bayık olduğıdı ğaflatda bundan pes giderduk senden örtünü 247b/6 TİEM 40

andan ayruğ kim işler-dük (11) ay dağı 'umurlandurmaduğ mı siz 208a/10 TİEM 40

hidāyeti Mūsā 'dan ve Hārūn'dan burun dağı biz anuğ hālını bilürduk ol vağt ki eyitdi atasıla kavmine 350b/1 BKT

eger ikinci dünyāya varsayıduğ biz dağı bizār olurduk anlardan nitekim bizār oldu anlar 24b/6 BKT

eger biz dileseyduk oyun edinmegi bizüm katumuzdan edinürduk (7) eger işlemek isteseyduk işlerduk belki hağğı 346b/6 BKT

anlar binecek gemiler eger biz dileseyidük anları ğark ederidük 'avağların dağı çıkarmazduğ (4) anlara kimseden mede dağı 478a/3 BKT

biz anları anuğ buyruğından çıkmakdan saklarduk Eyyüb'ı dağı zıkr eyle 353a/3 BKT

dağı erişmezdi likin bizüm rağmetmüzle anları kurtarduk dağı gönendürduk anları bir zamāna deĝin

Olumsuzuz:

illā biz bildürdügümüz bile bir 'āğıbeti bilmez-idük, (2) ğayb hıfz eylemedük 169b/1nMKT

anlar binecek gemiler eger biz dileseyidük anları ğark ederidük 'avağların dağı çıkarmazduk (4) anlara kimseden mede dağı 478a/3 BKT

bizden belki du'ā eylemezdük andan bir nesneye anuğ gibi azdurur Tağrı Ta'ālā kāfirleri 512b/3 BKT

Çokluk 2. Şahıs:

Eydilür anlara ki bu ol cehennemdür, odıdur ki siz anı yalanlar -ıdı-siz.(5) Bu siğr midür yā siz. görmez misiz 384a/4 MKT

cehennem odunun ‘azābını ki siz anı yalanla-r-i-di-siz.296a/10 MKT

Daduñuz fitnemiz cezāsını, bu ol ‘azābdur ki siz anı yalanla-r-ıdu-ñuz, (9) tizledürdünüz 381b/8 MKT

Daduñuz cehennem odunun ‘azābını (4^) ki siz anı yalanla-r-ı-di-ñuz.
 Kaçan okunsa 309b/4 MKT

Daduñuz ‘azābını ol nesnenin ki kenz eyleyüp sakla-r-ıduñuz.133b/2 MKT

ki du‘ā eyle-r-dü-ñüz Tañrı Ta‘ālādan özge? Gösterünüz baña ne nesne yaratdı.344a/4 MKT

Tekebbürlik bile, giceler bile Qur‘ān'a ta‘n eyleyüp, hicr eyleyüp terk eyle-r-i-dü-ñüz.314b/4 MKT

hicr eyleyüp terk eyle-r-i-dü-ñüz.Niçün fikr eylemezler? Bileler Haq olanı qavl ki Qur‘ān'dur tā ki 242a/3 MKT

Eger dilesevüz kıılurduñ anı hayf olmış. Tibn içinde dāne yok, siz "acebleyüp nedāmet eyler-i-di-siz 394b/5 MKT

bizüm āyetlerümüzü ‘ilmünüz ihāta eylemediği hālde yā ne nesne isle-r-i-di-siz?271a/8 MKT

siz anda şek eyle-r-di-siz. Taḥkik müttakiler bir maḳām qarār dutarlar emīn āfetlerden daḥı muntaḳil olmaḳdan 362b/4 MKT

Zikr eylenüz ki siz az-ıduñuz, za‘ifdiñüz yirlerde, kork-ar-ı-di-ñuz.125a/1 MKT

ol vaktde siz dut-ar-ı-du-ñuz nafaḳa eylemekden korkup; Taḥkik ādem oḒlanı (8) ḳatı baḥıldür.202b/7 MKT

sizün üstünüzze ki Qur‘ān'dur, taḥkik arduñuza dönüp kaç-ar-du-ñuz.242a/2 MKT

size çok işde düş-er-i-di-siz cehre; lākin Tañrı Ta‘ālā sevdürdi.377a/11 MKT

Taḥkik biz yazar-ıduñ ol nesneyi ki ‘amel id-er-i-di-siz. Ammā ol gişiler ki 365a/11 MKT

Da‘vet olur-ıdi-siz, imāna daḥı kāfir ol-ur-i-di-siz. Eydürler: Yā Rabbenā! Dirler. Bizi öldürdi-sen 338b/1 MKT

Allāh'ı mı daḥı āyetlerini mi daḥı resūlullāhı mı istihzā eyleyüp maḣaralıḒa al-ur-ı-du-ñuz?136b/2 MKT

tevḥide kāfir ol-ur-di-siz. Eger şirk getürseler aña imān getürdi-siz.

Hükm Tañrı Ta‘ālānuñdur 338b/4 MKT

Dünyāda gışilerden şaklan-ur-dı siz hetk olmañdan qorqup.

Niçün mestür olup şaklanmadı-siz a‘zālarumuzdan 346b/10 MKT

bize gel-ür-di-siz kuvvetli! nesne bile yā dīn bile yā hayr bile bize menfa‘ al eylemcg-içün, 320b/11 MKT

baña nisbet eyledi-siz anuñ bile. Düşmānlıq eyler-idi-siz mü‘minlere, incid-ür-di-siz 186a/11 MKT

Bu ol kıyāmet günidür; lākin siz anı bilmezdi-siz. (7) Ol günde menfa‘ at olmaz ol gışilere 291a/6 MKT

ol vaqt kim ırak gideridiñüz (10) dağı durmazıduñuz hiç kimseye dağı yalavacı 31b/10 TİEM 40

Ol vaqt kim ulaşurduñuz biribirüñüzden anu ya‘nī ifki, dillerüñüz ile 166b/6 TİEM 40

ol vaqt kim oknur-duñuz imāndın yaña pes kāfir olurduñuz eyittiler iy Çalabumuz öldürdün 222b/5 TİEM 40

tađu ‘azābını odun ol kim yalan dutar-duñuz anı dağı kaçan kim 205b/6 TİEM 40

ol vaqt kim ırak gideridiñüz (10) dağı durmazıduñuz hiç kimseye dağı yalavacı 31b/10 TİEM 40

pes olduñuz idi ökçelerüñüz üzere dönerdüñüz oyun virmeyiciyiken 164a/6 TİEM 40

andan eydildi anlara qandadır ol kim ortak eyler-düñüz Tañrı 'dan ayruq ? 225b/11 TİEM 40

dağı içün sinici andan ötürü kim işler-düñüz tekye urıcılarken tahtlar üzere dizilmiş 250a/4 TİEM 40

eyittiler ya‘nī uyundular bayıq siz olduñuz idi gilür i-düñüz haqdın yañadın ya‘nī haqdur diyü 212a/10 TİEM 40

dağı ululandıñuz hālk üstine bunlar anlar mıdur kim (7) and içerdüñüz ki erişmez anlara 158b/7 BKT

bağillıq éderdüñüz dağı sizüñ duşmanlığıñuzı çıkardı siz dağı anlar dağı da‘vet olunursız 551a/1

benüm ol şeriklerüm ki siz anları baña şirk bilürdüñüz (4) dağı çıkaravuz her 422b/3

eger saña anları çok gösterseyidi (4) korkardunuz daḥı çekışürdünüz
 savaş emrinde 188a/3 BKT
 siz nefesünüzü tesbîḥ etmekden da‘vet olurdı siz (6) imān daḥı kâfir
olurdı siz eyideler 505b/6 BKT
 anı siz bilmedüğünüz ḥâlde yâ ne nesne işlerdisiz daḥı düşesiz ki
 ‘azâbdur 412b/3 BKT

Çokluk 3. Şahıs:

Anlar gicelerde az yaturlar-ıdı az uyukla-r-lar-ı-dı. [382a] Şabâḥ
 vakıtlarında daḥı istiğfâr iderlerdi 381b/11 MKT
 Biz virmedük anlara bir kitâb ki ok-ur-lar-ı-dı anı daḥı biz
 göndermedük anlar 309b/9 MKT
 Cezâlarıdır anların ki ‘amel işle-r-ler-di ḥayr amelden. 393b/3 MKT
 andan burun geçen ümmetleri geçmiş zamânlarda, ol kimseyi ki ortadan
 kuvvetleri kayıtdı daḥı mâlı çok cem‘ eyle-r-ler-i-di? 279a/10 MKT
 ‘usret vaktında büyük gâzâsında bir ḥurmayı iki gişi yi-r-ler-idi, on
 gişi bir deveye ‘aḳab binerler-idi yakın olduğdan sonra 142a/3 MKT
 Biz helâk eyledük ol ḳavmleri, anlar muḥkem dut-ar-lar-dı. 355b/7
 MKT
 ‘âzâb iderlerdi, öldürürlerdi oğlanlarıñuzı, diri koy-ar-lar-dı
 ‘avratlarıñuzı ḥay eylemeg-içün 6a/2 MKT
 ol nesneyi ki ḥâzer eyleyüp (2) kork-ar-lar-ı-dı milk zâyil olmaḳdan
 helâk olmaḳdan 272b/2 MKT
 oğlanlarıñuz diri koy-ar-lar-ı-dı ‘avratlarıñuzı ol anıñ gibi olmuḳda
 belâ var-ıdı 177a/5 MKT
 Anlar keserler-idi, tağdan evler eyl-er-ler-i-di, emîn olurlar-
 ıdı. 184a/3 MKT
 Şabâḥ vakıtlarında daḥı istiğfâr id-er-ler-di. 382a/1 MKT
 Vâcib oldu anlar üstine ol nesne ki istihzâ id-er-ler-idi ‘âzâbdan. Taḥḳîḳ
 biz helâk eyledük 368b/8 MKT
 Eger ḳayıtsalar, dünyâya varsalar kayıt-ur-lar-ı-dı, yaman işler
 işlerdi 90b/10 MKT
 ma‘bûd olsa-y-ıdı Taḡrı Ta‘âlâdan özge bâṭıl ol-ur-lar-ı-dı ihtilâf
 temânü‘ olduğu-çün 226a/5 MKT

Vācib olur anlara ol nesnenün cezāsı ki istihzā eyleyüp masharalığa al-ur-lar-dı. 335a/4 MKT

Eger anlar ehl-i ‘ilm, ehl-i nazar olsalardı bil-ür-ler-di 333a/7 MKT

‘āzāb iderlerdi, öldür-ür-ler-di oğlanlar uñuzı, diri koyarlardı

‘avratlarıñuzı hay eylemeg-içün 6a/2 MKT

yir yüzinde olanlar, barçası anuñ gibi olsa bilesince fidā vir-ür-ler-i-di anları 335a/1 MKT

Zıkr iderdi anlar, aylar-ıdı. Adını İbrāhīm eyd-ür-ler-i-di. Eyitdiler:

Getürünüz anları gişilerün gözine qarşu 228b/2 MKT

zamān bitecek yine atururlar-ı-di bir zamāna degin daķı şāķıñuñ Tañrı

'dan anuñçuñ kim siz kırtılasız 30b/4 TİEM 40

olmadı benüm bilmek firiştelere ol vaķt kim tartışurlar-dı ya‘ nī Ādem 'i yaradurken 217b/1 TİEM 40

bir bölügin anlardan boğazlarlardı er oğlanlarını anlarıñ daķı diri kıor ıdı 183b/4 TİEM 40

sensin dostumuz dilegümüz anlardanayruk belki taparlardı perrilere ya‘ nī şeytānlara 205b/5 TİEM 40

illā bayıķ anlar yirler-idi ta‘āmı daķı yürirlerdi (7) bazarlarda daķı eyledük bi niceñüzı 171b/6 TİEM 40

daķı oldıydı şar içinde ya‘ nī Şālih Şarı Hicr toķuz bölük fesād eylerlerdi yirde eyü işlemezlerdi yirde 181b/1 TİEM 40

anda çekişirleridi eger Tañrı Ta‘ālā dileseyidi sizi bir ümmet kılardı 293b/7 BKT

dürişirlerdi hayır işlerde daķı bize du‘ā éderleridi rağbet édüp ve kıorķup daķı anlar 353b/7 BKT

gözleri bāhıt kıala diķile özerine kıorlık yėtişe anlar da‘vet olunurlardı 610b/2 BKT

daķı anlar dāyim dururlardı ulu günāhlar üstine daķı eydürleridi (2)

biz öliceκ daķı biz toprak 578b/1 BKT

ol nesnede ki çekişürleridi eger sen güman eylesen 229a/7 BKT

oğlanlarıñuzı daķı diri koyarlardı ‘avratlarıñuzı anlara muşibet vardı 170b/7 BKT

Olumsuzuz:

ya' nī cāhiliyyet zamānında 'avratlara daķı uşak oğlanlara mirās *virmezler-di* dilemezsiz kim daķı. 44b/10 TİEM 40

ya' nī Şālih şarı Hicr, tokuz bölük; fesād eylerler-di yirde(2)eyü *işlemezler-di* Eyittiler:"anı içişün Tañrı'ya kim 181b/2 TİEM 40

hidāyet üstine *ol-maz-lar-di*. Meşeli ol gişilerün ki kāfir oldılar ol kimseye beñzer ki eşek gibi 18a/9 MKT

Eger sizün bile çıksalardı *arturma-z-lar-ı-dı* çıķmak; illā fesādı şer 134b/10 MKT

korkma-z-lar-ı-dı nüşürdan, inkār iderler-idi kıyāmete.254b/11 MKT

īmān getürenler-içün: Eger ol hayırlu olsaydı bizden aña sabķat *eyldme-z-ler-i-di* 18a/8 MKT

söyler anlara; taķķik gişiler bizüm āyetlerümüz yakın *bilme-z-ler-i-di*. 271a/6 MKT

sizün bile (201b) *arturmazlardı* sizi illā el ve ayak bağlamak ķorķu 201b/1 BKT

işitselerdi daķı cevāb *kaytarmazlarıdı* size daķı kıyāmet güninde kāfir olurlar 470b/3 BKT

anları dükeline andan eyidevüz firişter (4) ay uşbunlar size *taparlar mı-di*? Eyittiler arulıģun sensin dostumuz dileģümüz anlardan 205b/4 TİEM 40

5.2.2.2.5 Şart Kipinin Hikayesi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde şartın hikayesi sa-y-ıdı, se-y-idi şeklindedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün şahıslarda bulunabilmektedir.

Teklik 1. Şahıs:

Bu biçimi hem iyelik şahıs hem de zamir menşeliyle kullanılmaktadır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde sadec Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde geçmektedir.

Eyit yā Muḥammed: Tañrı Ta'ālānuñ oğlı *ol-sa-y-dı-men* evvel 360a/5 MKT

illā Tañrı Ta'ālā dilese olur. Eger ben ğaybı *bil-se-y-i-dü-m* (7) ğayrı çok işler-idüm, 121b/6 MKT

dağı eger ben *bilseydüm* gaybı çok hayra erişmiş olurdum hiç başa muşibet dağı yetişmezdi 179b/3 BKT

Teklik 2. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu biçimi bütün eserlerde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Sen anda *ol-sa-y-ı-du-η* görmez-idün illā sākin oldukları yir.368b/3 MKT

Eger sen anları *gör-se-y-i-dü-η* anlardankaçardun, yüregün tolarđı 204b/11 MKT

kim düşe ya' nī egilüp-idi pes toğru eyledi anı Eyitti, 'Eger *dilese-dün*, *dutsa-duñ*anın üzere kiri ya' nī eger işledüğün için 143a/6 TİEM 40 likin bilmezler dağı eger *görseydüñ*ā Muhammed anları cehennem üstine durdukları vağt eyideler 130b/2 BKT

Tağrı Ta' ālā ' azızdür hikmetler issidür eger *görseyidün* yā Muhammed 189a/4 BKT

katı yürekli *olsayduñ* tağırlardı senün yörenden pes 'afv eyle anlardan 69b/5 BKT

Tağrı Ta' ālā'nun rahmeti bile sen anlara yumşak oldu-sen eger sen ulu *olsayduñ* katı yürekli 69b/4 BKT

beni yaradan Allāh eger *dileseyidün* helāk ederdün anları andan burun beni dağı 173b/3 BKT

Teklik 3. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün eserlerde geçmektedir. Örnekleri aşağıdadır:

ilünüz ki Tađķķiķ sizün içinüzde resulu' llāh vardır. Eger Muṭī' *olsa-y-ı-dı* 377a/10MKT

Eger Tağrı Ta' ālānün ni' meti *olma-sa-y-dı* hidāyet bile, ' işmet bile tađķķiķ ben dağı 321b/9 MKT

Eger anlar *durgur-sa-y-dı*, (3) Tevrāt' ı ' amel eyleselerdi, İncil' i dağı durgursaydılar 82b/2 MKT

Söyleseydi yā bir āyet *gel-se-y-dı*, didiler anun gibi.13a/4 MKT

Eger anlar şabr eyle-se-y-di sen çıkınca anlara...377a/6 MKT

Eger Tañrı Ta'ālā dilese-y-idi oğul kız idinmege ihtiyār eyler-idi
330b/5 MKT

Eger Tañrı Ta'ālā baña hidāyet virse-y-idi, müttakilerden olur-ıdum
ki şirk ma'şiyeti 335b/9 MKT

haqqı hōş görmeyicilerdür Dağı eger uysa-dı haq göñülleri dilegine
anlaruñ fesāda vara-y-ıdı 164a/8 TİEM 40

hısım pes eger olsa-dı bizüm bir gez dönmekligümüz ola-duk
inanıcılardan bayık anuñ içinde nışāndur 176b/2 TİEM 40

ırağ sefer dağı and içerler Tañrı'ya(9)Eger gücümüz yitseyidi çıka-duk
sizüñ -ile helāk evlerler 90b/9 TİEM 40

Eger dilesedi Tañrı kim duta oğul kız üyüredi andan kim yaradur anı
kim 218a/5 TİEM 40

ötürürdür ki kaçan Allāh yalnız anılsaydı kâfir olurduñuz eger şirk
getürürleseyidi aña 506a/1 BKT

günāhlarına baksaydı yer üstinde bir cānavar kıomazdı barça helāk
ederdi lakin kıoyar anları 474b/4 BKT

ulu 'azāb eger Tañrı Ta'ālā rızq döşeseydi(5)kıllarına fesād
ederleridi yeyüzinde lakin 523b/4 BKT

eger Tañrı Ta'ālā dileseyidi anları cem' eyleridi hidāyet üstine pes sen
cāhillerden olma 131b/4 BKT

Olumsuz:

eger def eylemeseydi Tañrı Ta'ālā ādemileri biri biriyile yer harāb
olurdi 40b/4 BKT

kaşd eylemişdi Zeliḥā Yūsuf'a Yūsuf dağı aña meyil eylemişdi eger
bürhānın görmeseydi anuñ gibi 250a/5 BKT

Tañrı'muz Allāh'dur dedükleriçün dağı eger Tañrı Ta'ālā ḥālkı
kaytarmasaydı biri biriyile 361a/4 BKT

doğru yol gösterdi bize bu ni'metlere yetişmege biz hidāyet
bulmazduk eger olmasaydı Tañrı Ta'ālā'nun hidāyeti 157b/7 BKT

Çokluk 1. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün eserlerde geçmektedir. Örnekleri aşağıdadır:

Eger ikinci dünyāya varsayduk biz dağı teberri eyler-idük anlardanteberri eylegen gibi. 18a/2 MKT

Eger biz şābit olm‘aşā-y-idük anlar ‘ibādetine bizi azdurmış-ıdı. 255a/2 MKT

yaşınoldı ki izhār eyleye Mūsā emrini eger şabır hağ bile şābit eylemeseydük anuñ yüregini 272b/9 MKT

Eger indür-se-y-idü-k Kur‘ān‘ı Ba‘zı ‘acemler lügati üstine.264a/7 MKT

Eger anla a rahmet eylese-y-idük, keşf eyleyüp giderse-y-idük zarar ki kağıtdur 242b/1 MKT

dağı eger rahmat eylese-y-i-dük anlara dağı gidere-y-idük anı kim anlar dadur ziyān ya‘nī Mekke Kızılığı 164b/1 TİEM 40

dağı eger indürse-y-i-dük senüñ üzere yazılmış(10) kağıdda pes yokayalardı aña elleriyile 59a/9 TİEM 40

Dağı eger dilese-dük gidereydük gözlerini anlaruñ pes ivelerdi yola 211a/5 TİEM 40

dağı eger eylese-dük anı Kur‘ān ‘arabī dilinden ayruğ eyideler idi 228b/9 TİEM 40

eyitdiler biz şavaş varıduğın bilseydük biz size uyarduğ anlar ol günde küfre yakınrağdur 70b/6 BKT

pes azgunlardan oldı eger biz dileseydük anuñ menzilin nice eylerdük līkin meyl eyledi 177b/5 BKT

eger dağı biz yazsayduk üstlerine öldürüñüz nefsleriñüzi yā çıkıñuz 87b/2 BKT

Olumsuz:

eger şabr eylemeseyidük anlaruñ ‘ibādetine dağı anlar bilecekdür ‘azābı gördükde 390a/1 BKT

Çokluk 2. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde 2. çokluk şahıs şartın hikayesi çekiminde Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde geçerken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanmamaktadır.

Taḥkīk Taḥrī Ta'ālā hidāyet virdi size imān getürmege Eger siz girçek olsayuzdı. 378b/9 MKT

Taḥkīk Taḥrī Ta'ālā hidāyet virdi size imān getürmege Eger siz girçek olsayuzdı. 378b/9 MKT

Eyide (7) siz olmadunuz yirde: "İllā en" Eger siz bilse-y-idünüz. 244a/7 MKT

eyide siz durmadınız yerde illā az günler eger siz bileseyidünüz siz şandunuz mı ki 374b/3 BKT

eger ol Taḥrī katından olsaydı andan sonra kāfir olsayduñuz kim azğunrakdur ol kimseden 519b/6 BKT

eyit yā Muḥammed eger olsayduñuz evlerinüzde düşman gelürdi ol kişiler ki yazılmışdı 68b/7 BKT

Olumsuzuz:

Eger siz olmasayduñuz Taḥkīk mü'minlerden olurduk. 308b/2 MKT
ulularına siz olmasayduñuz biz mü'min olurduk deyeler (7) eydür
uluları 465a/6 BKT

Çokluk 3. Şahıs:

Bu biçimi üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün eserlerde geçmektedir. Bununla örnekleri aşağıda gibidir:

Eger anlar ehl-i 'ilm, ehl-i naẓar olsalardı bilürlerdi 333a/7=039/26 MKT

Eger zāyil olsalardı 'azāb eyler-idük 375b/10 MKT

Taḥrī Ta'ālāyı katı severler Eger görseler, bilselerdi. (10) Ol kişiler ki 17b/9 MKT

Eger anlar hidāyet üstine olsalardı 'azāb görmezler-idi. 278a/5 MKT

Eger *bulsalar-dı* şıgımacak yir yā inler yā girecek yir yüz döndüreleridi
91b/6 TİEM 40

Pes eger toğru *olsalar-dı* Tañrı'ya(5) oladı yigrek anlara pes yakın
olduñuz 242b/4 TİEM 40

eger okırsañuz anları işitmeyeler okumağunuzı dağı eger *işit-selerdi*
207a/9 TİEM 40

tapucılar bunların Eger imān*getür-selerdi* ay şol oldur qorqıdur Tañrı
anun-ıla 218b/11 TİEM 40

likin anlar qorqak qavmdürler eger qalalar *bulsalardı* yā inler
bulsalardı (2) yā girecek yer 203a/1 BKT

dağı eydildi anlara oturuñuz oturanları eger *çıksalarıdı* dağı sizün
bile 201a/7 BKT

eyitselerdi işitdük muṭī^c olduq işit gör bizi *diselerdi* anlara hayırluyıdı
doğruyıdı 84b/5 BKT

Olumsuz:

bir ümmet *olmasalardı* rağbet eylemekde kâfırlığa kâfirleri
ni^c metiçinde gördükde 529b/3 BKT

5.2.2.2.6 Gereklik Kipinin Hikayesi:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde üzerinde çalıştığımız metinlerde gereklik
kipinin hikayesin sadec 3. teklik şahısta bir tek örneğimiz mevcuttur. diğér şahısların örnekleri
yoktur.

Teklik 3. Şahıs:

Bir emr ki *işlense gerek-idi* ki nuşret eylemekdür 126b/3MKT

5.2.2.3 Rivayet:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde üzerinde çalıştığımız metinlerde rivayet
çekimine sadec geniş zamanın rivayeti bir kez kullanılmıştır.

5.2.2.3.1 Geniş Zaman Rivayeti:

Metinlerimizde sadece 3. teklik şahısta bir tek örnekte geçmektedir. Diğer şahısların örnekleri yoktur.

Teklik 3. Şahıs:

Bu biçimi sadece 3. teklik şahısta geçmektedir . Üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece Manisa Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

iflah olmaz-ırruş , didiler.Ol âhiret evini biz kılur-biz 279b/10 MKT

5.2.2.4 Şart:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde şart çekiminin öğrenilen geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman, geniş zaman ve istek kipini biçimleri kullanılmıştır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün şahıslara ait örnekler bulunmamaktadır.

	I.Teklik	II.Teklik	III.Teklik	I.Çokluk	II. Çokluk	III.Çokluk
G.G.Z. Şart	<i>-DI-m -sA</i> <i>-DU-m -sA</i>	<i>-DU-η -I-sA</i>	<i>-DI-sA</i> <i>-DI-y-sA</i>	<i>-DU-k -I-sA</i> <i>-DU-k -sA</i>	<i>-DU-ηUz -I-sA</i>	<i>-DI-lAr -I-sA</i>
B.G.Z. Şart	Ø	-miş –sa-η	Ø	Ø	Ø	Ø
G.Z. Şartı	-°r –I-sA-m	-°r –I-sA-η	-°r -I-sA-	-°r –I-sA-vUz	-°r –I-sA-ηUz	-°r –lAr -I-sA
İsteğin Şartı	Ø	-A -sA-η	Ø	Ø	Ø	Ø

5.2.2.4.1 Görülen Geçmiş Zaman Şartı:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde görülen geçmiş zaman şart çekimi Bursa ve TIEM 40 Kur'an Tercümelerinde görülen geçmiş şartı bütün şahıslarda bulunurken Manisa Kur'an Tercümesinde sadece 3. teklik şahısta geçmektedir.

Teklik 1. Şahıs:

Bu biçimi üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde geçmemektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Eger yalan bağladum-ısa anı mālîk olmayasız ya' nî def' eylemeyesiz
benüm için 239a/11 TİEM 40

Eyitti Mūsā : "Eger geldüm-ise dağı mı saña bellü nesene-y-ile? Eyitti
Fir'avn: "getür anı eger oldunısa doğru" 175a/1 TİEM 40

dağı bayık biz izleri üzere uyıcılaruz Eyitti Dağı eger getürdüm-ise
size doğru yol göstericirek 233b/1 TİEM 40

illā imāndan kaçmak dahı ben nice ki da'vet étdimse ki anlaruñ
günāhların bağışlayasın 615b/7 BKT

öz yanından yalandurdı eyit ben yalan söyledimse eger pes günāhum
vebalü oldı Nūh 'a ki saña inanmaz 236a/5 BKT

Teklik 2. Şahıs:

Bu biçimi üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde geçmemektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Eger güldün-ise dağı mı saña bellü nesene-y-ile? Eyitti Fir'avn: "getür
anı Eger olduñ-ısa doğru söyleyicilerden 175a/1 TİEM 40

barābardur bizüm üzere(6)Öğüt virdün-ise yā olmaduñ-ısa öğüt
viricilerden degül uşbu illā 177a/6 TİEM 40

anlaruñ üzrer yarlıgamağ diledün-ise anlaruñ için yā yarlıgamağ
dilemedün-ise anlaruñ için 265a/9 TİEM 40

Fir'avn eyitdi eger sen (2) mu'cizatıla geldünise getür anı görelüm
eger sen gerçeklerden isen 167a/2 BKT

ey Çalabu 'um nice ki beni ırak eyledünise ben dahı anlara bizer-men
278b/4 BKT

Olumsuzuz:

ögüt virdün-ise ,ya olmadı-ı-sa ögüt viricilerden degül uşbu illā evvelgiler yalanı dağı degülüz .177a/6 TİEM 40

Yarlıgamak diledün-ise anlaruñ içün yā yarlıgamak dilemedün-ise anlaruñ içün hergiz yargılamaya Tañrı anları 265a/9 TİEM 40

Teklik 3. Şahıs:

Bu biçimi üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün eserlerde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Ol Tañrı Ta‘ālā hākimdür muhkem eyle-di-se āhıret emrini, gāyetde bilicidür her nesnenün bātinını.305b/2 MKT

Tañrı Ta‘ālā milk virdi Dāvūd'a dağı hıkmət virdi, öğretti aña her neyi ki dile-di-y-i-se. 29a/4 MKT

yalancılardandır dağı bişinci bayıq Tañrı ‘azābı anuñ üzere Eger ol-di-sa er girçeklerden 166a/10 TİEM 40

belki uyaruz aña kim bulduq anuñ üzere atalarumuzu Eger oldı-y-ısa dağı ataları anlaruñ 12b/4 TİEM 40

zılm eylerler her kime toğru yol gösteri-virdise Tañrı ol toğru yol dutıcudur dağı her kimi azdura 81a/6 TİEM 40

şirk eylemezler baña nesene Dağı her kim nā-sıpāslık eyledi-se andan şonra ya‘nī 169b/4 TİEM 40

dağı Tañrı tamām eyleyicidür aydınlığını eger duşhar gördi-y-i-se dağı kâfir lar 263b/8 TİEM 40

eger irmedi-y-i-se dağı aña od aydınlıkdur aydınlık üzere yol gösterür 168a/9 TİEM 40

kim ki anı rezayilden artdisa dağı rahmet den mahrūm oldı kim ki anı ma‘şiyetile gizledise yalanladı 642b/4 BKT

kim bizi bu ‘azāba bırak disa artur aña cehennemde bizüm ‘azābumuzaca bir ‘azāb dağı 494a/1 BKT

ol günde duracaq haber vērülür ādem oğlına ol günde ne kim işledise evvelde 623b/4 BKT

her nefis ‘ameli cezāsını hayr olsa hāzır tapar dağı her kim işlediyise 52a/7 BKT

eger mü'minlersenüz eger (3) yetişdiyse yaralar ve zahmetler tahkik
kavmı dağı 66b/3 BKT

Çokluk 1. Şahıs:

Bu biçimi üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an tercümesinde geçmemektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

pes yidi anı kırt dağı degülsin sen inanıcı bize Eger oldıg-ısa dağı
girçekler girçekler 111b/1 TİEM 40
Eger getürdüg-i-se dağı anuñ gibi mürekkeb ya'nî iki anca dağı
olurısa 144b/3TİEM 40
toğru yol gösterürvüz size berāberdür üzerümüze kıatlanmadugısa yā
şabr eyledükse 272a/4 BKT
eger biz sınadugısa dağı andan şonra yaratduķ anlardanşonra özge
kavmler pes viribidük 368b/1

Olumsuz:

barābardur üzerümüze katlanmadugısa, yā şabr eyledüg-ise ya'nî biş
yüz yıl zārlık121b/9 TİEM 40

Çokluk 2. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an tercümesinde geçmemektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Taḡrı ḡükmi içinde Eger olduñuz-sa imān getürürsiz Taḡrı'ya dağı
şonrağı güne 166a/2 TİEM 40
getürün ḡuccatuñuzı eger olduñuz-ı-sa girçekler eyit bilmez anlar kim
göklerdür 182a/7 TİEM 40
kaçandur bu vade eger olduñuz-ise toğru söyleyiciler eger bilsedi
anlar kim kāfir oldılar 154b/1 TİEM 40
eger olduñuz cıkduñuz i-se ġazayıçun yolumda dağı istemek içün
boşunduğulumu 262a/5 TİEM 40

dağı bayık ol anddur eger **bildünüz i-se** ulu bayık ol Kur'an dur görklü
256a/8 TİEM 40

her ne kim **kazandunuzsa** hayır şer dağı sizün içündür her ne kim
kazandunuzsa hayır şer dağı şorulmazsınız 21a/1 BKT

Olumsuzuz:

ya'nî butlar Tanrı'dan ayruş eger olursağuz girçekler Pes eger
işlemedünüz-se ya'nî şura getürmek dağı hergiz işlemeyesiz 3a/10
TİEM 40

Çokluk 3. Şahıs:

Bu biçimi üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde geçmemektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Eger **oldılar-ısa** bilürler bayık korkıcılarındur Çalabı'ları katında
dinlemek uçmağları ay kılalummı müsülmenleri 270b/1 TİEM 40
Ay duttılarını Tanrı'dan ayruş şafa' atçılar? Eyit:"Ay, dağı eger **oldılar-ısa** mâlik olmazlar(11) neseneğe dağı anlamazlar ? 220a/10 TİEM 40
hiç ögüt dutıcı var mıdur dağı ne kim **işledilerse** bitiklerde
yazılmışdur ve her kici 573b/1 BKT
Tanrı Ta'ālā Müzdelife'ye varğanda dağı zıkr eyleğüz anı size hidāyet
vêrdiğün eger **oldılarsa** dağı 30b/2 BKT
ne kadar **yratdılarsa** anuğdur gökler gaybı dağı yerler gaybı göster
işitdür Allāh'ın 'acayıb şan' atını 315b/7 BKT

5.2.2.4.2 Belirsizlik Geçmiş Zaman Şartı:

Batı Türkçesi Kur'an Tecümelerinde öğrenilen geçmiş şart çekimi için sadece 2. teklik şahısta mevcuttur. Diğer şahısların örnekleri yoktur.

Teklik 2. Şahıs:

Ay bulmadı mı seni ögsüz pes yir virdi? Dağı buldı seni **azmış-san**
ya'nî şeri'et bilmez pes toğru yol gösterdi 286a/10 TİEM 40

5.2.2.4.3 Geniş Zaman Şartı:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde geniş zaman şart çekimi üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde bütün şahıslarla geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde sadece 2. ve 3. teklik ve 2. 3. çokluk şahıslarda görebilmektedir.

Teklik 1. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde geçmemektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

ya'nî bu ümmete Eyit:"Bayık ben korkarın Eger 'āşi olur-ısam
 Çalabuma 'azābından ulu 218b/9 TİEM 40
 ilk yaratmaz daķı girü dirürmez Eyit:"Eger azar-ısam, bayık azarın
 gendümüz üzere daķı eger toĝru yol dutar-ısam"206a/4 TİEM 40
 kime diler-ısem daķı rahmatum kapladı her neseyi pes yazam anı
 anlara kim şāķınurlar daķı virürler zekātı 79b/1 TİEM 40
 iki müddetden ya'nî sekiz yıl daķı on yıl (5) Tamām eyler-ısem,
 artuķlık yokdur benüm üzere 185a/5 TİEM 40
 qaldı gērü daķı qoyabilmez qaldı eyit eger ben azarsam (5)öz
 nefsimiçün azar-men ve eger 467b/4 BKT

Teklik 2. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün eserlerde geçmektedir. Onunla ilgili örnekler aşağıdadır:

Hıţāb resūlu'llāhdur, murād ümmetidür yā her gişiyeye ol-ur-sa-ŋ
 zelillik bile196b/5 MKT
gör-ür-se-ŋ ol gişileri ki yüreklerinden za'if yok, münāfıķlık vardır
 nazar iderler, baķarlar 371b/6 MKT
getür-ür-se-ŋ her ümmeti cem' olmışdur dizi üstine çökmüş 365a/8
 MKT
 daķı and içdiler Taŋrı'ya andlarının (10)ķavıraĝın; Eger buyurur-ısaŋ
 anlara çıkarlar ya'nî ĝazaya 169a/10 TİEM 40
 eger olursañuz anlar sız Eyitti Fir'avn:"Eger dutınur-saŋ Taŋrı
 benden ayruķ eyleyem seni zındānlanmışlardan 174b/11 TİEM 40

kimse bayık sen eger kor-san anları azduralar kıllarunı dağı
 toğrumayalar illā tā' atdan çıkıcı kâfir olıcı 273b/7 TİEM 40
 pes getür bize anı kim va' da eylersin bize eger olur-san girçeklerden
 (3) Eyitti: "Degül ' ilm illā Tañrı katında" 240b/2 TİEM 40
 dağı eylemedük hiç ādamıya senden ilerü ebed olmak Ay, eger ölür-
isen sen pes anlar 154a/8 TİEM 40
 Kime diler-i-sen anlardandağı yarlıgamağ dile anlarun için Tañrı'ya
 bayık Tañrı yarlıgayıcıdur rahmat kılıcı 170b/1 TİEM 40
 anlar undur 'azāb yavuzı dağı anlar āhıratda anlardur ziyānlurağlar
 dağı bayık sen getürinür-sen Kurān'ı dürüst sözlü 179a/10 TİEM 40
 ana kim dilerüz kıllarumuzdan dağı bayık sen yol gösterür-sen toğru
 yol dapa yolu dapa Tañrı'nun 232b/3 TİEM 40
 Mūsā eger benden özge ma'būd édünürsen men seni(2)zindāna
 girenler kıllur-men dēdi 395a/1 BKT
 eger korkarşan bir kavm hayınlığından pes uğraş anlarla berāberliğıla
 190a/5 BKT
 eger sen anları koyarşan azdururlar kıllarunı dağı doğurmazlar 617a/3
 BKT

Olumsuzuz:

degülin ben illā kırkıdıcı bellü Eittiler:"Eger yıgılmaz-ısan, iy Nūh
 olasın sen taş-ıla depelenmişlerden 176b/8 TİEM 40
 yā hālāldan hārāma geçiciler Eyittiler(10) Eger yıgılınmaz-san iy Lūt,
 olasın çıkarılmışlardan ya' nī ilden 177b/10 TİEM 40
 götrinilmeye andan nesene eger olur-ısa dağı hısm Korkıdmas-san illā
 anları kim kırkarlar Çalabı'larından 207b/2 TİEM 40
 zılm eyledük kendümüze eger sen bizi yarlıgamazsan yā rahmet
étmezsen bize tahkik oluruz 154b/1 BKT

Soru:

Dağı eyitti bir bölük serverler, Fir'avn kavumından kor mı-san
 Mūsā'yı getürdiler dağı kıya seni 77a/7 TİEM 40
 firiştelere bayık ben eyleyiciven yirde hālife" Eyittiler:"Eyler mi-sen
 anun içinde anı kim fesād eyleye anun içinde 3b/10 TİEM 40

Teklik 3. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün eserlerde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Tahkik biz korkar-biz Tañrı Ta'ālānuñ 'azābından bir gündür ki yirlere katı 'abūs olursa heybetinden.430a/5 MKT

Kim dile-r-se 'aziz olmak, şerif olmak barça 'izzet Tañrı Ta'ālānuñdur 311b/6 MKT

Dağı eger kapar-sa anlardan sinek nesene (6) kurtarmayalar anı andan za'if oldu 161b/5 TİEM 40

pes her kim doğru yol dut-ar-ı-sa pes doğru yol dutmaz illā gendüz için 183a/9 TİEM 40

Dağı kim ardınca var-ur-sa şeytān izlerinün (2) bayık ol buyurur yavuz iş dağı şeriet de 167a/1 TİEM 40

yā buyur-ur-ı-sa şākınmağı ? ay gördün mi eger yalan dutarısa ya'nī 287a/4 TİEM 40

dağı her kim ısmarlaya-r-ı-sa yüzünñ Tañrı'dın yaña ya'nī Tañrı 'dan ayruğa 196a/8 TİEM 40

pes her kim iste-r-ise (7) andan ayruk anlar anlar ya'nī 'avratları dağı qaravaşları 162a6 TİEM 40

pes her kim dile-r-i-se aña anı kitāblar içinde ağırlanmış (8) yüceltilmiş ya'nī 280b/7 TİEM 40

andan gel-ür-i-se anlara ol kim va' da olındılardı aşşı itmeye anlara ol kim 178b/6 TİEM 40

eger yalan dutarısa ya'nī Abū Cehl dağı yüz döndür-ür-i-se ? ay bilmedi mi ya'nī 287a/4 TİEM 40

rahmat kılıcı iy anlar kim imān getürdiler eger gel-ür-se size bir fāsık bir habar-ıla 246a/2 TİEM 40

pes bayık anlar melāmat olunmışlar degül pes her kim iste-r-i-se şundan şoñra 272b/3 TİEM 40

iy perri bölügi dağı ādamī bölügi eger gücümüz yiter-se kim çıkasız (6) gökler kıranlarından 254a/5 TİEM 40

eyitdiler cezāsı oldur kığ kimün yükinde bulunurisa özünü alup kul
 eyleye-siz anuñ gibi cezā 257a/2 BKT
 mekri anlaruñ dağı eger olursa mekr anlaruñ kim ırıla andan tağlar
 275a/7 BKT
 āhiret şevābın isterise arturur-biz anuñ şevābını ve kim ki nāşibin
 522b/3 BKT
 ya ins cin yā cinniler cema‘ati ve insler cema‘ati eger gücünüz
yéterse(2)kaçmağa etrafından gökleruñ ve yerleruñ 575a/1 BKT

Olumsuzuz:

bayık Tañrı görür degül eyle Eger yığlın-maz-sa (5) bayık tartavuz anı
 alın 287a/4 TİEM 40
 Dağı her kim imāngetür-mez-i-se Tañrı'ya dağı yalavacına (8) bayık
 biz yarakladuğ 244a/7 TİEM 40
 yavuzdur ad kim fışkdur imāndan şonra dağı her kim tevbe eylemez-i-
se şunlardur 246b/1 TİEM 40

Soru:

dağı eger dut-ar-mis-sa Tañrı ādamıları andan ötürü kim işlediler
 kımayadı 209a/2 TİEM 40

Çokluk 1. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde
 geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde geçmemektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda
 gösterilmiştir:

Eger ayruğ Tañrı ok-r-sa-vuz andan haddan geçmek şunlar kavmumuz
 tutılar 139b/4 TİEM 40
 Eger ol-ur-sa-vuz biz yiniciler eyitti evet dağı bayık siz ol vaqt yakın
 olınmışlardansız 175a/7 TİEM 40
 dağı eger dadur-ur-sa-vuz aña ya‘nī virürsevüz rahmat bizden ya‘nī
 baylık 229a/6 TİEM 40
 dağı eyittiler eger uy-ar-sa-vuz toğru yola senünile kapınılavuz
 yirümüzden 186b/7 TİEM 40

Eger dile-r-se-vüz, indürevüz anların üzere gökden nışan pes oladı
boyunları 174a/7 TİEM 40

eger dön-er-se-vüz Medīneden yaña çıkara azıraķ ya‘nī gendüler
andan 265b/1 TİEM 40

pes eger gider-ür-se-vüz seni bayıķ biz anlardanökönce alıcılaruz
234a/5 TİEM 40

Pes eger göster-ür-i-se-vüz saña ya‘nī Bedr günü (4) bir nicesini anuñ
kim va‘da eylerüz anlara 226a/3 TİEM 40

biz derecesin ‘ilmile kimi dilersevüz daķı her ‘ilm issi üstine özinden
‘alim vardur Yūsuf qardaşları eyitdi 257a/6 BKT

Olumsuz:

Şu‘ayib eyitdi biz anı sevmezsevüz daķı mı taķķıķ iftirā eylemiş
olur-biz Allāh haķķına 164b/6 BKT

eyitdiler ey bizüm atamız ölçü bizden men‘ oldı qardaşımız
vermezsek(2) pes gönder bizüm ile qardaşımız 255b/1 BKT

Çokluk 2. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün eserlerde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

ol anların yaman fikridür. Eyit yā Muḥammed: Getürünüz
delillerünüzü eger siz girçekle-r-se-ñüz 12b/1 MKT

daķı ol ikisi arasındauñ eger olursañuz anlarsuz eyitti Fir‘avn eger
geldümise daķı mı saña 174b/11 TİEM 40

iy anlar kim (5) cuḥūd oldılar eger sanur-sañuz bayıķ siz dostlarsız
Taḡrı 'nuñ 264b/3 TİEM 40

eger kāfir olursañuz ya‘nī kāfir kalur-ı-sañuz ol günden kim kıla
oğlanları 275a/9 TİEM 40

Daķı eger yalan dutar-ı-sañuz bayıķ yalan duttı ümmetler sizden ileri
daķı degül 189b/1 TİEM 40

Ne yirde kim diler-señüz daķı yaķın gelmen uşbu ağaca ya‘nī buğday
yā incir yā üzüm ağacı 4a/6 TİEM 40

Pes eger yüz döndürür-i-señüz pes bayık anuñ üzeredür yüklendügi nesene 169a/11 TİEM 40

şol yigrekdür size eger belürseñüz (8) pes kaçan kılına ol namāz tağıluñ yirde 264b/7 TİEM 40

dağı eger yüz döndürür-señüz (3) nite kim yüz döndürdünüz ilerü 244b/2 TİEM 40

pes ğa ni‘metalursañuz kâfirlerden verünüz ol kişilere ki ‘avratları gitdi ğarc êtdükleri māl 594b/3 BKT

da‘va êderseñüz ki Allāh dostlarısız cemi‘ ħālkdan özge pes ölümü istenüz eger siz 597b/3 BKT

bile uçmağa dağı yēñüz andan ‘afiyetile ne yērden dilerseñüz dağı yakın olmañuz yēmeñüz bu buğday 6a/5 BKT

delilleriñüzi eger siz girçeklerseñüz evet kim müsülmān olsa Tāñrı Ta‘ālā 'ya imān getürse ol ğayr tã‘at işlese 17a/1 BKT

ne kim işlerseñüz görıcıdır dağı dınmañuz ol kişilere ki zulm eylediler pes size 246a/2 BKT

Olumsuzı:

Eger bulmazsañuz anda kimse pes girmen anlara tã destür virile size 167b/1 TİEM 40

Eger yığlanmazsañuz, taş-ıla depeleyevüz sizi dağı duta sizi bizden 209b/5 TİEM 40

dağı eger inanmaz-sañuz baña pes bir yaña kon beni pes oğdı Çalabı 'sını 236a/10 TİEM 40

özine ğayırludur. Eger oruç dutsañuz size ğayırludur Eger siz bilme-z-se-ñüz. 19b/10 MKT

Çokluk 3. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde bütün eserlerde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Yā Muḥammed! sor-ar-lar-sa senden ne nesne nafağa iderler, eyit yā Muḥammed 23b/4 MKT

ola kim biz uyavuz (6) eger olurlarisa anlar yiniciler pes ol vaqt kim geldi cadular 175a/6 TİEM 40

eger bulurlar-ı-sa sizi (7) olalar size duşmanlar dağı döşeyeler sizdin 262a/6 TİEM 40

dağı eger iki bölük mü'minlerden (7) çalışurlar-sa şalāh getürüñ ol iki arasında 246a/7 TİEM 40

Dağı eger arқа virürlerise anlara döndüreler ardları andan arқа virinilmeyeler 261a/9 TİEM 40

Pes eger yüz döndürürler-i-se virebilmedük seni anlaruñ üzere şaklayıcı 232a/7 TİEM 40

pes eger (2) kibr eylerler-se anlar kim Çalabu'ñuz katındadur namāz kılurlar aña 228b/2 TİEM 40

ol vaqtede kim dèriliñüz dèyü ola kim biz cazulara uyavuz eger anları yenicilerden olurlarisa dènildi 395b/2 BKT

bu uluları dèdi pes şoruñuz anlara eger anlar söylerlerise dèdi pes döndiler 351a/5 BKT

pes eger yalanlar-salar yā Muḥammed Taḥḳīḳ yalanladılar senden burun peygamber leri ki 73a/5 BKT

Olumsuzuz:

Eger hurmet saklamazlar-sa siz dağı şaklaman pes her kim artuqluğ eyleye sizüñ üzere 14b/2 TİEM 40

Pes eger cevāp virmezlerse saña bilgil ki bayıḳ uyarlar nefsleri dileklerine dağı kim azğunıraḳdur 186a/11 TİEM 40

Soru:

şorarlarmıs-sa ḡabarlaruñuzdan dağı eger olsalardı içüñüzde çalışmayalardı illā az 199b/11 TİEM 40

5.2.2.4.4 İsteğın Şartı:

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde isteğın şart çekimi sadece 2. Teklik şahıs örnekleri geçmektedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

Teklik 2. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gibidir:

dağı Tanrı bilicidir zâlimları dağı bulasañ anları âdamıların hırsırağı
8a/1 TİEM 40

ne dağı naşrânılar na uyusañ anların dînine eyit bayık toğru yolu 9b/2
TİEM 40

pes kaçan kim korka-sañanın üzere (8) bırak anı deñize ya'nî Nîl
ırmağına 183b/7 TİEM 40

esirgeyiciler aralarında ya'nî birbiri arasında göreseñ anları, rukû'
eyleyicilerken 245b/1 TİEM 40

dağı mālundan virme (9) çok isteyeseñ ya'nî çok yanud umup mālunı
kimseneye virme 275b/9 TİEM 40

Olumsuz:

muştılıyıcı dağı korkıdıcı dağı sorunulmayasañ tamu işlerinden 9b/1
TİEM 40

dağı her kime kim la'nat eyleye hergiz bulmayasañ aña arka virici
39b/1 TİEM 40

nişānuñ oldur kim söylemeye-señ âdamılara üç günler illâ işarat
eylemek 25b/2 TİEM 40

5.2.2.5 Üçlü (Katmerli) Birleşik Çekimli Zamanlar:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde katmerli birleşik zamanların çok geçmediği görülmektedir. Geçen biçimlerin ise daha TİEM 40 Kur'an Tercümesinde örnekleri tespit edilmiştir. Bu türlerin geçiş biçimleriyle ilgili örnekleri aşağıdadır.

dağı eğer dilemişmissedik göstere-dük saña anları pes bil-e-dün-idi
anları 'alamatlarıyla 243a/1 TİEM 40

5.2.2.5.1 Belirsizlik Geçmiş Zaman Rivayet Şartı:

Teklik 1. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçmektedir. Örnekleri aşağıdadır:

dağı egr bilür ol-mış-mis-sam gaybı (9) çok eyleyedüm hayr ya' nî
çok zāhıra 81b/8 TİEM 40
iy keşki ölmüş-missem bundan ilerü dağı ol-mış-mis-sam (2) birağılmış
unıdılmış 145b/1 TİEM 40
dağı ol güb kim ışıra kāfir iki elüni eyide (3) iy keşki ben dut-mış-
mis-sam yalavaç ile ya' nî Muhammed yol 172a/3 TİEM 40
kāfir ya' nî İblīs yā dükeli kāfir iy keşki ben ol-mış-mis-sam toprak
279b/9 TİEM 40

Olumsuz:

yalavaç ile ya' nî Muhammed yol iy vaveyli keşki ben tutma-mış-
mis-sam fulānı dost 172a/3 TİEM 40
dağı ammā ol kim virinildi bitsi şol eline eyide iy keşke ben (4)
virinilme-miş-mis-sem bitümi 271b/4 TİEM 40

Teklik 2. Şahıs:

Bu biçimde sadec TİEM 40 Kur'an Tercümesinde bir tek örnekte geçmektedir. Bu örneği aşağıdadır:

eger harc eyle-miş-mis-sen anı kim yirdedür hep dirşürmeyedür
göñülleri arasını 86b/6 TİEM 40

Teklik 3. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçmektedir. Örnekleri aşağıdadır:

ya' nî Abdullāh bin Selām dağı aşhābı (3) pes ok-mış-mis-sa anı
anların üzere olmayalardı aña inanıcılar 178b/3 TİEM 40

iy keşki ol ya'nī ölüm *ol-miş-mis-sa* kesicisi ya'nī dirilmegi aşşı
 eylemedi baña mālum 271b/4 TİEM 40
 dağı eger yalan *bağla-miş-mis-sa* bizüm üzerümüze bir nice sözleri
 bayık tuttuğıdı andan 271b/10 TİEM 40
 dağı *söyle-miş-mis-se* anlara ölüler dağı dirmişmissevüz anların üzere
 her neseyi ya'nī diledükleri nişānları 66a/1 TİEM 40

Olumsuz:

yazma-miş-mis-sa Tanrı anların üzere ilden çıkmak 'azāb eyleye-y-idi
 anlara dünyā içinde dağı anlar undur 260b/4 TİEM 40
 Ya eyitmeginden eger bayık Tanrı toğru yol *gösterme-miş-mis-se* baña
 ola-dum şākınıcılardan" 221a/4 TİEM 40
 Çalabun hükmine dağı olma balık issi gibi ol vakt kim kığırdı ol
 kayğudan tölmişken eger *ırme-miş-mis-se aña* 270b/9 TİEM 40

Çokluk 1. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde
 geçmektedir. Örnekleri aşağıdadır:

muti' *ol-miş-mis-sa-duğ* Tanrı'ya dağı muti' *ol-miş-mis-sa-duğ*
 Yalavaca dağı eyittiler İy Çalabumuz bayık biz 202b/11 TİEM 40
 Dağı bayık geçdi ilergiler kaydası ya'nī yalavaca inanmayıcak 'azāb
 gelmek dağı eger *aç-miş-mis-sa-duğ* 123b/11 TİEM 40
 dağı eger *indürmişmissedük* anı bir nice 'arab degüller üzere ya'nī
 Abdullāh bin Selām dağı aşhābı 178b/2 TİEM 40
 ya'nī eşikere eylemeye Tanrı kinelerini dağı eger *dile-miş-mis-se-dük*
 göstere-dük saña anları pes bile-dün 243a/1 TİEM 40
 bulıddan yā biz indüriciler mivüz? Eger *dile-miş-mis-se-dük* kıldığ-ıdı
 anı acı pes nişe şükr eylemezsiniz? 256a/5 TİEM 40
 dağı eyittiler:"eger *ışidür-mis-se-dük* yā anlar -missa-duğ olmadug-ıdı
 tamu isleri içinde" 269a/3 TİEM 40
 dağı bayık biz *yaz-miş-mis-savuz* anların üzere ya'nī nite kim Beni
 İsrā'ıl 'e yazduğ 40a/9 TİEM 40

dağı söyle-miş-mis-se anlara ölümler dağı dirmişmissevüz anların üzere
her neşeyi ya‘nî diledükleri nişānları 66a/1 TİEM 40

Çokluk 2. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçmektedir. Örnekleri aşağıdadır:

dağı sevdiler eger kâfir ol-miş-mis-sa-duğuz (8) hergiz aşşı eylemeye
size hısımlıklarınız 262a/7 TİEM 40
degül eyle eger bil-miş-mis-se-düğüz gümensüz bilmek ya‘nî eger
bilmişmissegüğüz anlayayıduğuz fahr eylemegi 288b/4 TİEM 40

Çokluk 3. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

dağı eger bayık anlar getürmişlermisce dağı şakın-mışlar-mis-sa müzd
Tanrı katından yigregidi 8b/3 TİEM 40
eger ayrıl-mışlar-mis-sa ‘azāb eyleyedük anlara kim kâfir oldılar
anlardan ‘azāb ağırdıcı 245a/5 TİEM 40
dağı bayık eger ol-müşlar-mis-sa ya‘nî Mekke kâfırları yol üzere
ya‘nî İslām 274a/11 TİEM 40
dağı eger bayık köyler kavmı imān getür-mişler-i-miş-se dağı
şakınmışlarımisce açduğ anların üzere 76a/3 TİEM 40
dağı eger bayık köyler kavmı imān getür-mişlerimis-se dağı
şakınmışlar-i-miş-se açduğ anların üzere 76a/3 TİEM 40

5.2.2.5.2 Geniş Zaman Rivayet Şartı:

Teklik 1. Şahıs:

Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

yā yir dut-ar-mış-sam kavî yaḡada ḡatı ya‘nī eger gücüm yitermisse
yā bir kavî kavuma şıḡın-ur-mıs-sam sizi yavuz işden yıḡadum 108a/9
TİEM 40

yā yir dut-ar-mıs-sam kavî yaḡada ḡatı ya‘nī eger gücüm yitermisse
yā bir kavî kavuma şıḡın-ur-mış-sam sizi yavuz işden yıḡadum 108a/9
TİEM 40

Teklik 3. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu biçimi sadece TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde bir tek örnekte rastlanmaktadır. Bu örneği aşağıda gibidir:

yā yir dut-ar-mıs-sam kavî yaḡada ḡatı ya‘nī eger gücüm yit-er-mis-se
yā bir kavî kavuma şıḡın-ur-mıs-sam sizi yavuz işden yıḡadum 108a/9
TİEM 40

Çokluk 1. Şahıs:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu biçimi sadece TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde bir tek örnekte rastlanmaktadır. Bu örneği aşağıda gibidir:

daḡı eyittiler eger işidürmisedük yā anla-r-mıs-sa-duk olmaduḡıdı
ṭamu işleri içinde 269a/3 TİEM 40

5.2.3 Olumsuzluk:

Her çeşit fiil zaman ve sıḡalarında olumsuz eki olarak *-ma*, *-me* kullanılmaktadır. Ek fiil köküne getirilir, zaman ve şahıs ekleri kendisinden sonra gelir (*Timurtaş; 1994, 110*).

Sadece geniş zamanın diḡer fiil çekimlerinde farklı olumsuz eki kullanılmaktadır. Geniş zamanın olumsuz şekli *-maz*, *-mez* şeklindedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde *-ma*, *-me* olumsuz ekli bütün fiil çekiminde örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

Görülen Geçmiş Zaman:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde diḡer Eski anadolu eserlerini hiç bir farklı yoktur. Görülen geçmiş zaman olumsuzu *madı*, *medi'* dir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadı gibidir:

Yūsuf eyitdi: Özi kaçd eyledi başa nefsimde, men rāzı olmadum. Bir gişi tanuklık virdi 164b/4 MKT

nişe gendünüzden bağlamadun anı? Eyit bayık uyarıñ aña kim vahy olunur başa 82b/4 TİEM 40

taḥḳīḳ ḳorḳdum ki eyidisin ayırdısen Beni İsrā'ıl ortasını ḳavlimi daḥı saklamadı-sen 341a/4 BKT

kitāb ümmilere daḥı ki kitāb gelmedi anlara müsülmān olduñuz mı eger müsülmān olsalar doḡru yol 51a/2 BKT

Muḥammed resūlullāh daḥı sizün üstünüze tanuḳ olmağ-içün. Biz kılmaduk ol ḳıbleyi 15b/5 MKT

yiñi getürdiler anı ya' nī 'İsā ḳavmı yazmaduk ya' nī farıza eylemedük anı anlaruñ üzere 258b/1 TİEM 40

eyide siz durmadıñuz yerde illā az günler eger siz bilseyidiñüz siz şanduñuz mı ki 374b/3 BKT

beşāret iderler birbirine ol gişiler-içün ki ölmediler, özlerine yitişmediler ki dünyāda ḳalmışlardır ki ḳorkmaḳ yoḑdur 50a/ 11 MKT

daḳı ayruḳlar içine anlardan kim irmediler anlara ya' nī ilergiler (11) daḳı ol 'azīzdür ḥakimdür 264a/10 TİEM 40

taşarruf étdiler iḳlimlerde hiç ḥālāş olacaḳ yer bulmadılar Tañrı 'azabından taḥḳīḳ anda 561a/5 BKT

Belirsizlik Geçmiş Zaman:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde öğrenilen geçmiş zaman olumsuz şekli *-ma-mış,-me-miş*'dir. Ona ziyade *-mış degül* sıfat-fiili olumsuz da kullanılmıştır..

pes bayık anlar melāmat olunmuşlar degül pes her kim iste-r-i-se şundan şoñra 272b/3 TİEM 40

Eger üstine girmemiş olsañuz yazuḳ yoḑdur sizün üstünüze anları evlenmekde 56b/8 MKT

saña inen kitābı. Tañrı Ta'ālā Eger anuñ gibi eylemesen risāleti yitişdürmemiş olursın 82b/6 MKT

eydür ki: Sizün anlar ortasında Hiç maḥabbet eylememiş gibi 62a/6 MKT

anun içinde ırmaqlar vardır saşımamış şudan dağı ırmaqlar vardır
dadı azmayan südden 548b/1 BKT

hiç dostlık olmamış gibi kâske ben anlarıñla olaydum ulu sa'âdete
yetişirdüm 88a/6 BKT

ümid keser geçen ni' metlere kâfir olur hiç görmemiş gibi olur ve eger
ni' metler lezzetin 232b/4 BKT

risâleti yitişdürmemiş olursın dağı Tañrı Ta'âlâ seni şaqlar halkun
şerrinden tañkık 118a/7 BKT

bir tayıfe dağı gelsünler (5)ki namâz kılmamışlardur namâz kılsunlar
senünle bir rek' at dağı alsunlar 94a/5 BKT

Gelecek Zaman:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde gelecek zaman olumsuz şekli *-ma-y-acaq, -me-y-ecek* dir. Ona ziyade *-ası degül, -esi degül* sıfat-fiili olumsuz da kullanılmıştır.

yoğdur olmağında anun yalancı ya' nî olduğunda hiç yalancı yâ yalan
duttıcı kalası degül 255a/5 TİEM 40

ây şanur mı kim görmedi anı kimse? Ya' nî neden gelüp neye harc
olduğunu eylese Tañrı sorası degül 285a/11 TİEM 40

'azābı dağı anlara gelipdür dönmeyecek 'azāb (3)ol vaqt kim geldi
bizüm ferişteñler imüz 241b/2 BKT

Geniş Zaman:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde geniş zaman olumsuz şekli *-maz, -mez* dir. Ona ziyade *-ür degül* sıfat-fiili olumsuz da kullanılmıştır.

bayık Tañrı görür degül eyle? Eger yığlın-maz-sa (5) bayık tartavuz
anı alıñ 287a/4 TİEM 40

bu işde. Zıkr eyleñüz şevāb olanı. Ben bir işi kesmez-men hattā siz
hāzır olmayınca 267b/ 2 MKT

uşbu benümdür ya' nî benüm 'amelümdür Dağı sanmazın kıyāmatı
durıcıdur dağı eger döndürinilürsem Çalabumdın yaña 229a/7 TİEM
40

cebbār olmak yer yüzinde dağı dilemezsin ki ıslāh edenlerden olasın dedi 416a/1BKT

dağı ululandılar anuñ üstine açılmaz anlar için (7) gök kapuları dağı girmezler 157a/6 BKT

çıkar-biz sizün bile, mutî olmaz-biz sizin-içün bir kimseye ebedî 403b/8 MKT

bilmezüz nedür kıyāmet sanmazuz illā şanmak dağı degülüz biz (8) gümensüz olıcılar 238b/7 TİEM 40

mü'minlersenüz eyitdiler ey Mūsā dediler biz hergiz girmezüz aña (6) niçe kim anlar andadurlar 110b/5 BKT

her ne ki kesb eyleseñüz cezāsın görseñüz gerek. Sorulmazsız (8) anlar işlegen işlerden 14b/7 MKT

müzd ulu dağı ne oldu size inanmazsız Tañrı'ya dağı yalavaç okır sizi tā inanıcılar ya' nî huccatlara 257a/2 TİEM 40

arkasını harām eylediler dağı nice davarlar üstine anmazlar Tañrı Ta'ālā adını anuñ üstine 146b/4 BKT

İstek Kipi:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde istek kipi olumsuz şekli *-ma-y-a -me-y-e*'dir.

birliğine ikrār eyleyeni, şirk getürmeyem, Tañrı Ta'ālā'ya da' vet eyleyem. Rucū' Tañrı Ta'ālā'yadur 175b/10 MKT

bayık ben hergiz kırtarmaya beni Tañrı'dan kimse dağı hergiz bulmayam andan ayruk şığıncaç yir 274b/4 TİEM 40

aru i' tıkadıla dağı müşriklerden olmayam dağı buyuruldum ki tapma Tañrıdan özgeye 230b/5 BKT

yā korkutmaduñ mı anları inanmazlar korkıtmayasın illā anı kim uydu Qur'ān'a 209a/10 TİEM 40

baña bir 'alamet kılğıl Tañrı Ta'ālā eyitdi saña 'alamıt olur kim söylemeyesin 53b/6 BKT

Yā bir halk oluñuz yüregüñüzde bir ulu alsun ki hayāt qabül eylemeye. Eydürler ki: Kaytarur-biz, diri eyler, 198b/6 MKT

dağı oğlanlaruñ mı kim tapmayavuz putlara iyi Çalab'um bayak anlar azdurdılar çok tapmayavuz 274a/3 BKT

beyān eyleyesiz, didi. Halka, gişilere saklamayasız. Bırakdılar Tañrı
Ta‘ālā kitabını arqaları ardına 52a/5 MKT
aralarında ol gün dağı birbirini sorışmayalar pes her kim ağır oldı
terazuları 165a/8 TİEM 40

Şart Kipi:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde gelecek zaman olumsuz şekli *-ma-sa -me-se*dir.

Kur‘ān okumasan, bir ‘amel işlemeseñüz illā biz sizün üstünüze raķīb
olup tanuķ k olur-biz 148b/11 MKT
ata ‘avratın ata öliceķ oğul gerek ise gerekme-se gendü alurıdı yā kime
gereg-ise çiftlendürür-idi 36b/7 TİEM 40
pes eger yüreklerinüz anları istemese ola kim bir nesneyi sevmeseñüz
ķıla Tañrı Ta‘ālā anda 79b/4 BKT
muħsinler ecrini ki ğazālıķ iħsāndur. Nafaķa eylemeseler kiçi nafaķa
dağı ulu nafaķa kesmeseler (5) bir dereyi yā herbiri; illā 142b/4 MKT
şadaķalar üleşmekde eger vèrilse anlara andan rāzī olurlar ve ger
vèrilmeseler andan 203a/3 BKT

Emir Kipi:

Batı Türkçesinde emir kipinin olumsuzu her şahısta farklı bir eki kullanılmaktadır.
Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

Namāz ķılma anlaruñ birisi üstine öldükden sonra. Ebedī durma anuñ
ķabri üstine 138b/5 MKT
Anlar techīl eyleme, ķaytarma, (4) istiftā eyleme, anlar kışşasını
Nīl ırmağına dağı ķorkmağıl dağı ķaygurmağıl bayık biz girü
döndiricivüz anı señdin yaña dağı eyleyicivüz anı 183b/8 TİEM 40
ola kim rızaya yetişesin ğözün bile nazar eyleyüp bakma anlara meta‘
verdüğümüz nesne 344b/2 BKT
pes sizi aldamasın dünyā dirligi dağı sizi azdurmasun Allāh yolından
şeytān 469a/1 BKT
bir yere ki andan özge yere varmayalum dedi Mūsā eyitdi sizün
va‘duñuz bayram ğüni olsun 337b/4 BKT

Resûl du‘âsını sizün ortañuzda ba‘zuñuz ba‘zuñuza du‘â eylemek gibi. Kıyâs eylemeñüz yâ adı bile çağırmañuz, belki yâ resûla‘llâh yâ nebîya‘llâh, diñüz 251b/6 MKT

Yaranları ülüsi gibi ya‘nî ad kavımı hüd kavımı pes ivdürmesünler (7) pes katı ‘azâbıdur 249b/6 TİEM 40

5.2.4 Soru:

Soru eki –mı, -mi'dir, ekteki vokal daima düzdür. Vokal uyumuna kanununa tabi değildir. Fiil çekiminde ekin yeri bakımından bugünkünden farklı bir durum görülmektedir (*Timurtaş; 1994, 110*).

Görülen Geçmiş Zaman:

dağı barâbardur anlaruñ üzere korkıddun mı ? kim anları yâ korçutmaduñ mı? Anları inanmazlar 209a/10 TİEM 40

küdreñüm elile sen büyükleñdün mi yâ ululardan mu oldı-sen dedi İblis eyitdi 494b/6 BKT

altundan bilezikler yâ geldü mi özile firiştehler muğârın olup yeyni dutdı 531a/6 BKT

degül anlar illâ yalan söylerler ay virdük mi anlara (10) kitâb andan ilerü anlar aña yapışıcılardur 233a/9 TİEM 40

pes göneniñüz siz işlegen ‘amelleruñ cezâsın göreceksiz (2) yâ biz anuñ üstine dağı eyleyip andan ıçdünüz mi eyitdiler ikrâr eyledük 59a/2 BKT

bir kavma kim endişe eylerler ay duttılar mı Tañrı'dan ayruk şafâ‘atçılar ? 220a/10 TİEM 40

Gelecek Zaman:

dağı eydür adamı (5) ay ol vaqt kim öldüm ben tiz çıkarılası mıvan diri? 147a/5 TİEM 40

siz kendünñüzi dāyim kalacak mı şanursız bu dünyâda eminlik bile bostānlar içinde ve açar şular içinde 400a/2 BKT

pes eyideler (5) ay biz şoña kılınisarlar mıvuz ay ‘azābumuza iverler mi ? 178b5 TİEM 40

Geniş Zaman:

beni şınmağışün şükr eder-men yā kāfir olurımıyın dağı kim şükr eylese pes şükr sevabı öziçündür 408a/5 BKT

Eyitdiler: Sen bize Hakk bile mi geldün ? Yā sen oynar mısın, didiler 228a/7 MKT

Men' mi eyler-sen küfürden, ma' şiyetden Yā sanur mısın ki (5) anlar çoğı işidürler yā 'ağıllar fehm eyleyüp bilürler 255a/4 MKT

ay sen olamısın anuñ üzere şaklayıcı ? yā sanur mısın kim bayık eyregi anlaruñ? 172b/6 TİEM 40

nebilere dağı ma'būd edinmege buyurur mı size kāfir olmağı siz müsülmān olğandan şonra 58b/6 BKT

hālk sanur mı ki terk olalar eyideler biz imān getürdük 425a/3 BKT
imān getüren gişiler. (11) Biz yidürür miyüz ol kimseye ki Tağrı ta'ālā

dilese aña yidürürdi? 317b/11 MKT

Eger biz ölsevüz, toprak olsavuz ikinci yiği yaradılup durur mıyuz, dirler. Anlar kāfir oldılar 172b/1 MKT

degül müzdüm benüm illā 'alemler Çalabısı üzere ay yapar mısız her bir yüce yire ? 177a/2 TİEM 40

dağı Lūt'ı ya'nī viribidük ol vaqt kim eyitti kavumına ay gelür misiz yavuz işe ol hālde kim siz bilürsiz 181b/6 TİEM 40

hiç nesne almağuz bir nesne alur mısız (7) bühtānıla ulu günāhıla dağı nice alursız 79b/6 BKT

küfür mi vardur yā şek mi eylediler yā qorqarlar mı? Tağrı Ta'ālā anlara hayf eyleye 249b/6 MKT

İstek Kipi:

çoğunuz fāsıqlardur eyit haber véreyim mi size andan beter yamandur şevāb (3) Tağrı Ta'ālā katında oldur Tağrı la'net eyledi aña 117a/2 BKT

söylemiyesi 38b/3 MKT

ay gördün mi anı kim duttı tarısın nefsi dilegin ? ay sen ola mısın anuñ üzere şaklayıcı 172b/6 TİEM 40

bilmezin yakın mıdır ol kim va‘de virinilürsüz yâ kıla mı anuñ için
 Çalabum zaman 274b/7 TİEM 40
 pes vay anlara kim kâfir oldılar oddan ay kıla mıvuz anlar kim imân
 getürdiler dağı işlediler eyü işler 216a/10 TİEM 40
 ayrıķ siz kaçan ölesiz dağı olasız toprak dağı süñükler bayıķ siz
çıkārıla mısız? 163a/8 TİEM 40
 helāk eyledük anı ay anlar imângetüreler mı ? dağı viribimedük
 senden ilerü illâ erenler 153a/7 TİEM 40

Emir Kipi:

tapmayam aña kim yarattı beni? Dağı andın yaña döndürinilsiz ay
dutayın mı ben andan ayruķ tanırlar? 209b/8 TİEM 40
 iy anlar kim imân getürdiler kulavuzlayayın mı sizi bezirgenlik üzere
 kim kırtara sizi ‘azābdan ağırdıcı? 263b/10 TİEM 40
 fesād ederler yeryüzinde pes saña hırac vêrelün mı māl virelün mi (7)
 kıлмаğıçün bizümle anlar ortasında bir sed ola 323b/6 BKT
 anlara kim imân getürdiler ay yidürelim mı aña kim eger dilesedi
 Tanrı yidüredi ? 210b/4 TİEM 40
 dağı kâfirler eyitdi ki gösterelim mı bir kişi ki ‘aceb haber vêrür
 461b/7 BKT

5.2.5 Olumsuz Soru:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu biçim sadece görülen geçmiş zaman ve geniş zamanın çekiminde geçmektedir.

Görülen Geçmiş Zaman:

Men size ‘ahd eylemedüm mi yâ âdem oğlanları ki şeytāna ‘ibâdet
 eylemeñüz 318b/3 MKT
 dağı kığırdı ikisine Tanrı'ları kim yığmadum mı sizi ol ağaçdan (7)
 dağı eyitmedüm mı size kim İblīs sizün ikiñüze ulu duşmandur
 154a/6 BKT
 iy Çalabum göster baña nite dirildürsin ölüleri? Eyitti ay inanmadun mı? Eyitti eved inandum velikin 20b/2 TİEM 40
 dağı barābardur anlaruñ üzere kırkıduñ mı kim anları yâ korkıtmadun

kılmadu mı 448b/10 MKT

Ne katı yaman varacak yirdür ol cehennem! Yakın olmadu mı (10) ol
gişilere ki imān getürdiler 397a/9 MKT

eger yalan dutar-ısa ya' nī Ebü cehl daķı yüz döndürür-ise ? ay
bilmedi mi ya' nī Ebü Cehl bayık Tañrı görür? 287a/4 TİEM 40
günāhları sebebiyle iy cinniler ve ādamiler dēyvüz gelmedi mi size
(7) peygāmbarler sizden ħaber vērmediler mi size benüm āyetlerimi
145a/6 BKT

ay egildi mi anlardan gözler ya' nī oda girdiler görmedük mi ? (10)
bayık şol ħaķdur tartaşıĝı od ehlinün 217a/9 TİEM 40

daķı uyavuz peygāmbarlere daķı olmadunuz mı (4) and içerdünüz
bundan burun yoķdur sizün çün hīç ırılmaķ 275a/3 BKT

ay daķı bilmediler mi kim bayık Tañrı döşer rüzīyı her kime dilerise
(10) daķı tar dutar? 220b/9 TİEM 40

zabānileri eyide ki size gelmedi mi sizden peygāmbarler okımadılar mı
üstünüz Tañrı'ñuz āyetlerini 503b/7 BKT

Geniş Zaman:

Görmez misin, 'aceblemez misin ol kimseye ħuccet eyledi İbrāhīm'e
30a/4 MKT

Tañrı Ta' ālā eyitdi inanmaz mısın dēdi (43a) İbrāhīm eyitdi beli
inandum līkin yüregim berkitmegiçün Tañrı Ta' ālā eyitdi 42b/7 BKT
ay dartup virdiler anlara ekserler ay sanmaz mı şunlar bayık anlar
dirildilmişlerdür ulu gün içün 282a/3 TİEM 40

ħayr sevmegine ya' nī māl katıdur ay bilmez mi ol vaķt kim
depredinildi ol kim sinlerdedür 288a/6 TİEM 40

tefrītlerini geçsünler göz yummaķ bile. Siz sevmez misiz ki sizden
Tañrı Ta' ālā 'afv eyleye? 246b/1 MKT

nite ħükm eylersiz ay öğütlenmez misiz yā sizün midür ħuccat bellü ?
pes getürün kitābuñuzı ya' nī Tevrīt 214b/7 TİEM 40

eyit yā Muħammed görmez misiz eger gelse size Tañrı'nun 'azābı
gēcede yā gündüzde ne nesne tizledür BKT 223b/7

Görmez mi kim, bilmezler mi nice ħavmi helāk eyledük özlerinden
burun 89a/4 MKT

Çalabuñuz atındadır: anlamaz mısıız? dağı **anlamazlar mı** kim bayı
Tañrı bilür anı kim gizlerler 6b/5 TİEM 40
herze söylerdüñüz ay endişe **eylemezler mı** sözi ya‘nı ur‘ān‘ı ? yā
geldi mı anlara ol nesene kim gelmedi 164a/6 TİEM 40

ALTINCI BÖLÜM

SIFAT FİİLLER (PARTİSİPLER)

Eylem kabiliyeti taşıdıkları halde, çekilme kabiliyetinden mahrum olan yan cümleciklerde yükleme görevi alabilen kelimelere sıfat fiil denir (Bilgegil; 1984, 197).

"Sıfat fiil eklerinin cümle içinde kullanılan geçici kelimeler türetmeleri, aslında isim olan ve isim çekim ekleri alan bu kelimelerin bir taraftan da hareket ve zaman ifadesi taşımaları yüzünden fiillere benzemeleri, aynı zamanda çeşitli eklerle kalıplaşarak ve edatlara bağlanarak zarf fiil eki göreviyle kullanılmaları, bazı kelimelerle kalıplaşarak yapım eki olmaları, bir kısmının aynı zamanda fiil kip eki olarak kullanılmaları veya cümle içinde fonksiyonlarıyla mastar ekleriyle benzerlik arz etmeleri, bu eklerin belirli klasik bir tanımla ifade edilmelerinin güçleştirmiştir" diyen Ahad Üstüner, sıfat fiil konusunda ortaç, sıfat fiil, partisip, isim fiil gibi tanımların kullanılmadığını söylemektedir (Üstüner; 2000, 17).

Tahsin Banguoğlu,"zaman bağlı olarak fiillerin kavramını sıfatlaştıran şeklidir, zaman kavramı taşıdıklarından eylemliklerden ayrılırlar" diyerek sıfat fiilleri zaman bakımından 1. Geçmiş Zaman Sıfat Fiilleri, 2- Hal Sıfat Fiilleri, 3- gelecek zaman sıfat fiileri olarak üç ana bölüme ayırmıştır (Banguoğlu; 1974,361).

Ergin, partisip eki partisip dediğimiz isim fiil yapan, fiilin fiil ifadeli hususi bir isim şeklini meydana getiren ektir; fiil ifadeli isim fiilden yapılan, zaman ve hareket ifade eden, fakat isim gibi kullanılan kelimedir, diyerek sıfat fiilin tanımını yapar (Ergin; 2009,334).

6.1 Geçmiş Zaman Sıfat Fiilleri:

6.1.1 -DUK

Çok çeşitli görevlerde kullanıldığı için –dık /-duğ sıfat-fiil eki Anadolu ağzlarında en çok görülen, en işlek sıfat fiil ekidir. Yazı dilimizde de durum aynıdır. Ek Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Oğuz gurubu Türk lehçelerinde de sıkça kullanılmaktadır (Üstüner; 2000, 94).

DIK / -DUK sıfat fiil ekinin menşei için yapılan incelemeler azdır ve ileri sürülen düşünceler içinde herkes tarafından kabul edilen bir görüş geçmektedir. Rasanen, Ramestedt ve Kotwicz eki Moğolca"-dag", Tunguzca "-dig" "fiilden isim yapma" ekiyle paralel tutarlar. C. Brockelman'ın "Osttürkische Grammatik der İslamischen Literatursprachen Mittelasiens" adlı eserinde eki, -t "fiilden isim yapma eki" –uk "edat" şeklinde izah çalıştığını görürüz. Ek

şekil ve zaman eki durumuna geçmemiş, ancak görülen geçmiş zaman çokluk birinci şahısı kendine benzetmiştir (Eraslan; 1980, 37-38).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde isim olarak kullanılan –dık /-duğ ekli sıfat-fiilleri daima iyelik eklerini alırlar. İyelik eki almadan kullanılışları az olsa görülebilmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde kullanılan –dık/ -duğ sıfat-fiil eki iyelik ekleriyle birlikte, çeşitli ses hadiseleri sonucu şu şekillerde isim olarak karşımıza çıkar.

1. Teklik şahıs -duğ / -dük +(X)m "teklik 1. şahıs iyelik eki" > -duğum / -dügüm /-duğım

karadaşı üsünc emîn eyledüğüm gibi (10) andan burun. Tañrı Ta'ālā şaqlayıcılar hayırlusıdur 167b/9 MKT

Men dilemez-men muhālefet eylemege sizi nehy eyledüğüm nesnelerde. (5) Men dilemez-men illā işlāh eylemegi 160a/4 MKT

biz anlara kitāb virdük ki yahūdīlerdür. Muḥammed resūlu'llāh olduğum bilürler. Bildüklerini oğlanlarını ol gişiler ki 90a/8 MKT

ben doğduğum günde, öldüğüm günde, ba'ş olup diri olduğum günde. 214a/3 MKT

benüm üzerümedür toğduğum gün dağı ölesim gün dağı kıparılasım gün diri ol 'İsā Meryem oğlıdur 145b/9 TIEM 40

ben anı ışledüğüm vaktde cāhillerden idüm dedi pes kaçdum sizden siden korkduğım vakt 394b/1 BKT

tapmasız ben tapduğum haq Tañrıya ben dağı tapmazın siz tapgana siz dağı tapmazsız 650b/2 BKT

2. Teklik şahıs -duğ /dük (X)n " teklik 2. şahıs iyelik eki" +u /+ü "yükleme hali eki" –duğun /-dügün şeklindedir:

Ben eyitmedüm anlara (9) illā sen buyurdüğün nesneyi ki 'ibādet eyleşüz Tañrı Ta'ālā'ya 88a/9 MKT

söyledi gişilere bişikde pīr olduğun vaktde dağı zıkr eyle ol ni' meti ki saña kitāb öğretüm 87a/11 MKT

Tahkik biz şek içinde-biz sen da'vet eyledüğün tevḥidden, raybe düşürücü şekke düşürücü 158a/4 MKT

Getür bize va' de eyleyici eger sen girçeklerden olsañ da' vā eyledüğün nesnelerden. 155b/5 MKT

3. Teklik şahıs -dık / -duğ / -dük +i "teklik3. şahıs iyelik eki" –dığ / -duğ / -dügi şeklindedir:

ol nazar gibi ki ölmekden uşşı giden bakduğı gibi veyl helâldık katı
‘azāb anlar içündür 371b/7 MKT

Niteki Şemūd kavmi ırak oldığı gibi (8) anlar şayhası aşağıdandı,
anlar şayha yukarudandı. 160b/7 MKT

Tahkik biz yaratduğ anları (7) anlar bildügi nesneden ki şehvet
şuyıdır. 422a/7 MKT

Eyitdiler: Belki saña geldük anlar çekışdügi ‘azāb bile 183a/11 MKT
pes ardlarınca oldılar anların gün doğduğı vaktın pes ol vakt kim
görindiler birbirine iki dirnek 175b/6 TİEM 40

Şi'ra yıldızı Çalabı'sıdır ya'nī Huza' tapduğı ılduz ya'nī Terazı
ardıncağı ulu yıldız 252a/2 TİEM 40

yā yarım oğlan yā Süleyman'ın bulıt bisledügi oğlı andan döndi
eyitti: iy Çalabum !Yarlığa beni 216b/4 TİEM 40

uzadı virdi şeytāna şol ya'nī mühlet virdügi yahūda andan ötürüdür
kim anlar eyittiler 242b/8 TİEM 40

size kırtarcı bulunmaya dağı Tañrı Ta'ālā azdurdügi (7) hiç kimse
hidāyet vërmez tahkik size geldiyidi 508a/6 BKT

eydür ādem oğlına kāfir ol kāfir olduğı vakt eydür ben senden bizar-
men ben kórğarın Tañrı Ta'ālādan 591b/1BKT

ol günü gördükde ğafil olur her murzı'a 'avrat süd emzirdügi
küçücükden dağı düşüre her yüklü 'avrat 356a/2 BKT

anın içinde Çalab'ları destürıla esleneşdügi anların (5) anın içinde
selāmdur 272b/4 BKT

ayırmağ dağı her ādem oğlının aşduğ 'ameli bitklerini boğazında
şifāt 300a/2 BKT

1.Çokluk şahıs -duḡ / -dük + (u,ü)muz veya (u,ü)z "çokluk1. Şahıs iyelik eki" -duḡumuz, -dügümüz/ -duḡuz, -dügüz şekillerindedir.

pes bayıḡ sen göre-durduḡumuz yirdesin yā saklayu-durduḡumuz yirdesin daḡı tesbīḡ eyle Çalabuḡ ögmegi-y-ile 250b/10 TIEM 40
saḡa indürdüḡümüz kitābda. şor ol gişilere ki kitāb okurlar 151b/4
MKT

Aşḡāb-ı sebt la‘net eyledüḡümüz gibi doḡuz oldılar, maymūn oldılar.59b/11 MKT

Biz sizüḡ-içün yirden çıkardüḡumuz rızḡdan nafaḡa eylenüz. Allāḡ yolına yaman nesnelere ḡaşd eyleyüp nafaḡa eylemenüz o nesneyi ki 31b/8 MKT

nebātlar bile daḡı içürmeg-içün biz yaratduḡumuz ḡalka ki hayvānlardur 225b/1 MKT

daḡı biz ḡoymaz biz tapduḡumuz putların ‘ibādetini senüḡ sözün bile daḡı biz saḡa inanmaz biz 238b/4 BKT

burnı üstine biz anları şınaduḡ şınaduḡumuz gibi bostān ehlini yemen iḡlīminde 609a/5 BKT

yā Muḡammed senden (2) burun gönderdüḡümüz resüllere biz kılduḡ mı Taḡrı dan özge ma‘būdlar 530b/2 BKT

mü‘minlerden özge biz bilürüz farḡ eyledigümüz nesneleri anlar üstine ‘avratlarından 457b/1 BKT

yā siz ḡanuḡlar misiz? Ḥāzır mı olduḡuz ol vaḡtda ki Taḡrı Ta‘ālā size vaşıyyet eyledi bunun bile 102a/7 MKT

ḡazālıḡa varmazsınız. Rāzı mı olduḡuz dünyā dirligine? Āḡiretten dünyā dirligi temettü‘ eylemcḡ-içündür 136b/3 MKT

daḡı bozmaḡuz andlarıḡuzı berkütdiḡden şoḡra daḡı eyledüḡüz ḡālde 293b/2 BKT

ol vaḡt ki bıraḡ dılar Mūsā eyitdi siz getürdüḡüz nesne siḡirden anı bāḡıl éder Taḡrı Ta‘ālā 227b/5 BKT

2.Çokluk şahıs -duḵ / -dük +(u,ü)ñuz "çokluk 2. Şahıs iyelik eki" –duḡunuz, -dügünüz şeklindedir:

siz iftirā eyledüğünüz nesneden. Kılurlar, Tañrı Ta‘ālānuñ kızları vardur 188b/7 MKT

siz tereke eyledüğünüz mālдан vaşıyyetden şonra ki siz vaşıyyet eylemişsiz yā borçdan şonra 55a/7 MKT

yitişürdi size siz olduğunuz fidā-çün ulu ‘āzāb. 129a/1 MKT

yir yüzinde. Katı fesād eylemeñüz fesād eyleyici olduğunuz hālde. 283b/3 MKT

bir yaña ayrılām sizden daḵı siz tapduğunuz nesneden Tañrı'dan ayruḵ daḵı oḵıyam Çalabumı 146a/10 TİEM 40

kim dönesiz yüz döndüricilerden ya‘ nī butlardan bayram eyledüğünüz gün pes eyledi anları İbrāhīm para para 155a/7 TİEM 40

nafaḵa eylediler ya‘ nī kāfırlardan ‘avratuñuza virdüğünüz ḵabini dileñüz daḵı kāfırlar ‘avratları ḵabinin sizden dilesünler 263a/2 TİEM 40

daḡı dadarsız zıyā'nı ya‘ nī dünyā ‘āzābını hālḵa azdurdüğünüz sebebi ile 294a/3 BKT

mālik olmazlar hıç nesne eger anları ḵıḡırsañuz ḵıḡırdığunuzı işitmezler 470b/2 BKT

anları daḡa siz dil ile oḡul édindüğünüz kimseleri (2) ḡaḵıḵi oḡluñuz eylemedi ol sizün 450a/1 BKT

pes niçün fıkr eylemez biz gördüğüz mi siz ekdüğünüz nesneleri (5) siz mi bitürür-siz 579a/4 BKT

3.Çokluk şahıs -duḵ /-dük +ları, +leri "çokluk 3. Şahıs iyelik eki" –duḵları, dükleri şeklindedir:

Terk eyle anları iftirā eyledükleri yalan sözler bile. 99a/1 MKT

ḵaçan özlerine mişibet yitişse nefsleri bile, kesb eyledükleri ma‘ şıyet sebebi-y-ile. Andan şonra gelürler saña 61a/9 MKT

ḡadīd bile başt ıderler ḵahr eylemeg-içün, ḡanīmet isterler bahıl oldukları hālde ḡayra. Anlar imān getürmediler 299a/8 MKT

dağı eşerlerini ya'nî mescid vardukları ayakları izin dağı her nesneyi beyân eyledük anı 209b/1 TİEM 40

ay siz mi yarattunuz ağacını ya'nî od çıkardukları ağaç yâ biz mi yaradıcılaruz? 256a/6 TİEM 40

añı kim nafağa eylediler ya'nî kâfırlar verdükleri kabini girü virün kâfırlara dağı yazuk yokdur 262b/11 TİEM 40

dağı Tañrı Ta'âlâ hüküm eder haqqıla ve andan özge tapdukları ma'bûdlar (5) hiç nesne ile bile hüküm edemezler 506b/4 BKT

pes aşşı etmedi anlara kazdukları evler dağı biz yaratmaduk (7) göklerle yerleri aralarında 281a/6 BKT

oğlanlarını bildükleri gibi dağı bir tâife anlardan hakkı gizlerler anlar haq oğlanı bilürlerken 22a/3 BKT

kazandukları mällar ne dağı édindikleri ma'bûdlar Tañrıdan özge dağı anlara 538a/4 BKT

6.1.2 -miş

Türk dilinde Eski Türkçe döneminden beri yaygın bir şekilde kullanılan sıfat-fiil ekidir. Zamanla öğrenilen geçmiş zaman kavramı taşıyan fiil kipi görevini de yerine getirerek sıkça kullanılan bir ek olmuştur. Aynı görevlere günümüz Anadolu ağızlarında da kullanılmaktadır (Üstüner; 2000, 147).

-miş eki fiil kök veya gövdelerine getirilerek geçmiş zaman anlamıyla birlikte geçici nitelik bildiren sıfat fiiller türetir. -miş sıfat fiilleri en çok geçicisiz ve edilen fiil tapanlarından edilen sıfat fiilleri olurlar (Banguoğlu; 1990, 423).

-miş/-muş ekinin etimolojisi ile ilgili yapılmış araştırmalar azdır ve meselenin bir sonuca bağlanmasını sağlamamıştır. "Eski Türkçede İsim-fiiller" adlı esrinde Kemal Eraslan, kendisinin katılmadığı şu görüşleri zikretmiştir. "W. Bang, -miş /-miş < -m "fiilden isim yapma eki "-ş" fiilden isim yapma eki "şeklinde, Ramastedt ise, -m"fiilden isim yapma eki "+iş" "+iş, şey" şeklinde izah etmek istemişlerdir. Brockelmann da -m ve -ş eklerinin başlangıçta zamansız mücerret fiilden isim teşkil ettikleri halde, sonradan birlikte geçmiş zamana kaydıklarını ileri sürer. "Bu görüşlere ilişkin olarak kendisi "Bizce her iki eke de canlı olduklarına göre, üst üste gelmeleri için inandırıcı bir sebep bulmak gerekir." değerlendirmesini yapılı (Eraslan; 1980, 41).

Ekin Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde kullanıma şekli hep düz şeklinde geçmektedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde tespit ettiğimiz örneklerden bazıları iyelik ekleri almış bazıları ise eksiz sıfat fiil görevinde kullanılmıştır.

Qılma elüñi bağlanmış boynuña, qatı baş eyleme, işrâf eyleme. (6)

Melâmet eylenmiş olursın isrâf bile 197a/5 MKT

Zâyil olmadılar ol du'âyı eylemekden hattâ kılduğ anları (9) kesilmiş ekin, biçilmiş ekin gibi olmuşlar 225b/9 MKT

anlaruñ başı üstine qatı ıışşı kaynamış şular. Eşer eyler qanlarına, qatı harâretinden 233b/2 MKT

ya' nî raḥımda berk andan yarattuğ meniye uyuşmuş qan pes yarattuğ uyuşmuş qanı bir para et 162a/10 TİEM 40

yâ kıyâmat yâ ayruğ ümmet yâ âdam oğlanı la' nat olındı kazılmış (7)yir işleri od yandurası 283a/6 TİEM 40

şu arı arıdıçı tâ dirildevüz anuñ-ıla ölmüş ili dağı şıvaravuz anuñ-ıla andan kim yarattuğ 172b/11 TİEM 40

zeytün tartusı gibi yâ erimiş bakır gibi kaynar (11)qarınlarda kaynamağı gibi issi şunuñ 236b/10 TİEM 40

bayıq şâkımcılar uçmaqlardadır dağı ırmaqlarda begenilmiş yirde pâdişâh qatında güci yiter 253b/2 TİEM 40

tevbe eyleyici 'avratlar 'ibâdet eyleyici 'avratlar oruç dutıcı er görmemiş 'avratlar dağı bıkır 'avratlar 268a/3 TİEM 40

pes kılduğ anı biçilmiş ekin biten olmuş şanasın ki hiç yoğudı önündeki günde onun gibi 220a/6 BKT

Allâh haqqına yalan söyleyenleri (4) yüzleri kararmış cehennem içinde yok mıdur tıracak yer mütekebbirlere 502b/4 BKT

hatta ki ol demür od oldı eyitdi baña erimiş bakır getürünüz anuñ üstine dökeyin dedı 324a/3 BKT

nice qavmi helâk eyledük anlardan burun geçmiş zamânda hiç görür misin anlaruñ hiç birisini 333b/7 BKT

'amellerine çiftlense dağı kaçan ki diri gömülmüş kızlar (2) şorınılsa ki ne günâhıla depelendi 633a/1BKT

6.2 Geniş Zaman Sıfat Fiilleri:

6.2.1 -Ar / -Ir / -Ur / -r

Banguoğlu –Ar sıfat fiil eki için "daha az sınırlanmış bir şimdiki zaman anlatımı ve daha nisbi bir kılıcı anlamı taşırlar" demektedir (Banguoğlu; 1990, 425).

A. Bican Ercilasun, "Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler" adlı makalesinde bu ekin eski Türkçesinden beri işlek kullanılan bir ek olduğunu vurgulanmış, Eski Türkçede daha çok –Ur şeklinde görüldüğünü belirtmiştir. Ekin, daha sonraki dönemlerde küçük ünlü uyumuna –Ir 'lı şekillerinin arttığını bu değişimin de Osmanlı Türkçesi dönemlerinde olduğunu söyleyen Ercilasun "Türkçenin başlangıcında, türemiş fiillerin –Ur ile basit fiillerin –Ar ile kullanıldığı" tespitini yapmıştır (Ercilasun; 1979-1983, 115-119).

Ekin etimolojisi ile ilgili olarak K. Eraslan, eserinde çeşitli araştırmacıların görüşlerine yer verir fakat bu görüşlerden hiç birinin ekin etimolojisini tetmin edici şekilde açıklayamadığını vurgular. "W. Bang ekin etimolojisinin –a/ -e/ -u / -ü "zarf fiil eki + r"direktiv eki" > -r, -ar, -er, ur, -ür şeklinde izah eder. J. Deny, eki er "insan, kişi" kelimesini dayandırır. R'asanene de Kotwicz 'in wki –a, -e "devamlık eki" +r "Çuvaşçada geçmiş zaman eki" şeklinde izah ettiğini nakleder. Ramasted ise –ar, -er 'in ortaya çıkışını yanlış hece bölünmesiyle açıklar. "Moğolca" sika> Türkçe"sık-", "sıka-r" Türkçede "sık-ar" şeklindeki yanlış bölünme sonucunda analogi yoluyla ek umumileşir" (Eraslan; 1980, 41).

Kolay kalıplaşabilen sıfat fiil eklerinden biri olan bu ek kalıcı isimlerde ve basit sıfatlarda kullanılmıştır" diyen Z. Korkmaz ek kalıplaşmaları için; *Uyg. uçar"üçücü, üçan" ; sever "sevimli" Karahanlı Türkçesinde kauşar" yıkılmış, parçalanmış" <Uyg. koğşa "zayıflamak" Eski anadolu Türkçesinde yarar "kahraman, cesur, muktedir" işe yarar" , Osm. Karay ve Kakçada kaynar" çok sıcak" (kaynar su); Çağ. öter "fani, geçici"; Osmanlıcada yaşar" >Uyg.op- "yutmak, çekmek"; Harezmi alanında mengzer < bengzer <ve Harezmi, kıpçak ,Çağatay metinlerinde yer alan okşar <okşa- "benze" örneklerin vermektedir (Korkmaz; 1994, 51-52).*

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde daha çok geniş zaman kipinde çekilerek kullanılan bu ekin sıfat fiil olarak kullanılmasına fazlaca rastlanmamaktadır. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

ulu dāhiyedür. Ol günde fikr eyler gişi sa'y eyledügi nesneleri 434b/3

MKT

şağırlar gibi. Sen işitdürünce qadir misin sagır gişileri Eger

‘ağılları olm‘ aşā dağı? 147b/4 MKT

kim ħor dutınıldılar yirde anları imāmlar ya‘nī uymağa yarar gışiler
 daķı eyleyevüz anları 183b/5 TİEM 40
 ‘ameli şālih işlediler givürürbiz anları uçmaķlar ki akar ağaclar
 alyından ırmaķlar 86a/3 BKT

6.2.2 -mAz

T. Tekin (x)r ve –Ar ekli eylem sıfatının olumsuzu olarak verdiği –mAz ekli eylem sıfatının niteliyici ve yüklem olarak kullanıldığını söylemektedir (Tekin;)

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde olumsuz geniş zaman sıfat fiilinin kalıplaşma örneklerini aşağıda görebilmektedir:

Eyit yā Muhammed: Berāber olmaz (6) yaramaz nesne bile yahşı nesne
 eger ‘aceblesen 86a/5 MKT
 işitmeyeler uçmaķ içinde yaramaz söz likin selām virmek daķı
 bunlarundur rüzilar 147a/1 TİEM 40
 kim ħāzır ola üleşmege ħışımlık işleri ya‘nī mirāş degmez gışiler daķı
 yetimler daķı miskīnler 35b/6 TİEM 40

6.2.3 -GAn

Göktürkçe ve Uygurcada kullanılmayan. Ancak daha sonra bütün Türk lehçe ve şivelerinde yaygın şekilde kullanılan isim-fiil ekidir. Ek Uygurcanın sonunda ortaya çıkmış olmalıdır. Teşkilleri geniş ve şimdiki zaman ifadesi taşıdığı için "geçmiş zaman ve hal partisipi eki" muayen hal partisip eki "şekillerinde adlandırılmıştır (Eraslan; 2012, 375).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde sıfat-fiili olarak kullanılmıştır fakat bu ekin Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde geçerken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde hiç rastlanmamaktadır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu ekin kullanımıyla ilgili örnekeler aşağıda gösterilmiştir:

Eger ba‘zuñuz ba‘zuñuza emānet ħosa virsün emānet algan (5) emānet
virgen emāneti. 34a/4 MKT
 bir er gışi bile iki ‘avrat ħanuķ dutuñuz siz rāzı olgan (7) ħanuķlardan
 ħattā ki birisi unutsa 33b/6 MKT
 size öğredüp bildürgen gibi ol nesneyi ki siz bilmezduñuz. 27b/2 MKT

Taḥrî Ta'ālādan bâkî nesne vardır Mūsā terk eylegen Tevrât elvâhlarından 28b/3 MKT

okı atgan vaktde lîkin Taḥrî Ta'ālā bıraḡdı şınamaḡıçün mü'minleri anuḡla (6) eyü şınamaḡ 184a/5 BKT

‘ilimsiz pes kim hidāyet vērür Taḥrî Ta'ālā azdurḡan kimseye daḡı anlara hîç ‘azābdan ḡurtarcı bulınmaya 437a/7 BKT

evvelki atalarına gelmegen nesne yā bilmediler peyḡamberlerini ki anlar aḡa (6) inkar édeler 371a/5 BKT

yürek bile ḡaşd eylegen nesnededür Taḥrî Ta'ālā ḡünāhlar baḡıḡlayıcılar raḡmet édicidür peyḡamber evladur mü'minlere 450a/6 BKT

6.2.4 -An

Eski Türkçede pek yaygın olamayan -an ekinin aslı –an / -gen şeklindedir. Batı Türkçesinde -ḡ / -g seslerinin düşmesi ile –An şekline dönüşmüştür. Doḡu Türkçesinde eski şekliyle kullanılmaktadır (Üstüner; 2000, 52).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Bütün Türk lehçelerinde yaygın şekilde kullanılan geniş zaman sıfat-fiil ekidir.

Taḥḡîḡ Taḥrî Ta'ālā ḡüldüren oldur daḡı aḡladan oldur. Taḥḡîḡ Taḥrî Ta'ālā öldüren oldur daḡı diri eyleyen oldur 387b/1 MKT

Taḥrî Ta'ālā vesīleti ṡā'at bile, özlerinden yaḡın olan vesīle idinürler 199a/7 MKT

anlar āḡiretde ḡasāret eylediler ki ‘ömürlerini şarf eylediler ‘āzāb-ı muḡāllede yitişdüren nesneye 193a/10 MKT

‘ömür virmedük mi? Fikr eylemez anda fikr eyleyen. (9) Geldi size ḡorḡuducı ḡişi 314a/8 MKT

pes anlar dönmezler yā daḡı üstine yaḡmur yagan gibidür(3)gökden anuḡ içindedür ḡaraḡulıḡlar 3a/2 TİEM 40

nefslerüḡüz içinde ya'nî meşela eyide ‘iddet dutan ‘avrat ḡatında ben dilerin kim bir ‘avrat alam 18a/4 TİEM 40

Taḥrî'nun ortaḡı var diyen ‘avratları tā imān ḡetüreler daḡı bir ḡaravaş imān ḡetürici yigrekdür 16b/5 TİEM 40

dağı aña arka viren firişteler dağı anlar taqşırılık eylemezler andan girü döndürinileler Tañrı 62b/3 TİEM 40

andan cıkan nesneleri dağı bilür göklerden inen nesneleri dağı ve aña ağan nesneleri dağı dağı ol (6) rahmet edicidir 461a/5 BKT

Tañrı Ta‘ālā sizün yüregünüzde hayr imān bilse vürür size sizden alınan (2) fidālardan hayrlu dağı bağışlar size günāhlarıñuzı 192a/1 BKT

kim fikr eyleye siz dağı şoralar saña (2) kan gören ‘avratlardan eyit ol yamandır pes ırağ oluñuz 34b/2 BKT

dağı şayib olanları dağı dağı vasile eyleyenleri himāyet eyleyen hayvānları dağı likin (4) kâfir olanlar iftirā ederler 124a/3 BKT

6.3 Gelecek Zaman Sıfat Fiilleri:

6.3.1 -AsI

Oğuz- Türkmen ve Kıpçak gurubu Türk lehçelerinde XI. yüzyıldan beri görülmekte olan bu ek Eski Anadolu Türkçesi ile yeni lehçelerden Azerbaycan, Türkmen, Kazan Türkçelerinde ve Çuvaşca'da (-as / -es) kullanılmaktadır (Mansuroğlu; 1958, 171-184).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -ası, -esi gelecek zaman sıfat-fiil kullanılırken sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanmaktadır.

yir işleri od yandurası nesne issi ya‘nī yir kazdılar kırk arşun uzunı on iki arşun 283a/7 TİEM 40

toğduğum gün dağı ölesim gün dağı koparılasm gün diri ol ‘İsā Meryem oğlıdur haq sözi 145b/9 TİEM 40

saña hayz görmekten eyit ol incinesi nasedür dartuñ elünjüzi ‘avratlardan hayz görmekte 16b/8 TİEM 40

anuñ-ıla ‘amel eylemegei girü döndüricidir seni girü dönesi yire ya‘nī Mekke'ye eyit Çalabum 188a/8 TİEM 40

benüm üzerümedür toğduğum gün dağı ölesim gün dağı koparılasm gün diri ol ‘İsā Meryem oğlıdur haq sözi 145b/9 TİEM 40

toğduğı dün dağı ölesi gün dağı kopası gün diri angıl yā Muḥammed kitāb içinde ya‘nī Qur‘ān 145a/6 TİEM 40

dölene-di qarnında girü koparılmasları (3)güne degin pes bırağduq anı yazıya ol 214b/2 TİEM 40

dağı ne gey görür bunlar bize gelesileri gün lîkin zâlımlar bugün
azgunlık içindedür bellü 146a/2 TİEM 40

6.3.2 -AcAk

-AcAk eki, Eski Anadolu Türkçesi döneminde pek çok seyrek olarak kullanılan bir gelecek zaman sıfat-fiil ekidir. Daha sonraki dönemlerde kip eki vazifesi de görerek, bilhassa Batı Türkçesinde yaygınlaşmış, diğer gelecek zaman sıfat-fiil ekleri ile kip eklerinin yerini tutmuştur (Üstüner; 2000, 29).

Zeynep Korkmaz, "Türkçede -Acağ Gelecek Zaman Ekinin Yapısı" adlı makalesinde bu görüşlerin bir kısmını sıralayıp değerlendirdikten sonra ekin yapısı için –a+cak şeklinde bir birleşme olduğunu; bunların da -ga "gelecek zaman eki" z-a + cak > +ça "hâl eki "+ok" tekid edatı" menşesine dayandığını söyler ve "-a <- ga ekinde zaman içinde görülen anlam dağınıklığı (gereklilik-dilek ve geniş zaman) ve –a zarf-fiil ekiyle karışması gibi sebeplerle meydana gelen aşınma, gelecek zaman fonksiyonunu, ek yığılması ile bununla birleşen –cak ekine yüklenerek canlandırılması yoluna gidilmiştir" der (Korkmaz; 1959, 159-168).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde –acağ, -ecek gelecek zaman sıfat-fiil olarak Eski Anadolu diğer eserlerinde olduğu gibi şeklinde kullanılmaktadır. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

bayık ol yavuzdur karar dutacak yirdin yaña dağı tıracaq yirdin yaña
dağı anlar kim 173b/4 TİEM 40

şehrlerde hîç var mı kaçacak yir? Bayık şunun içinde öğütlemekdür
anuñ kim oldı 248a/4 TİEM 40

şıbt şağışınca bayık bildi her (2) ādam içecek yirini.Yin dağı içün
Tağrı rüzīsından 5b/2 TİEM 40

Bayık cehennem şamısı oldı gececek yol haddan geçicilere ya'nî
müşriklere dönecek yir 279a/11 TİEM 40

dağı bayık dönecegümüz yir Tağrı'dın yañadur dağı bayık yavuz
işlüler anlardur od işleri 224b/1 TİEM 40

kim müddet eyledün–idi bizüm içün eyitti Tağrı od turacagunuz yirdür
ebed kalıcılarken anuñ içinde 67a/5 TİEM 40

andan Çalabunuz dapadur dönecegünüz yir pes habar vire size anı kim
oldunuz idi anuñ içinde 69b/11 TİEM 40

dağı vardır size yerde karar dutacak yér (3) dağı dirlik ecel yétişince
eyitdi Tağrı yerde diri olursız dağı anda ölürsüz 154b/2 BKT
bir vade olupdur ki (7) andan kurtılacak yér tapmazlar dağı ol şehirler
ki ‘Ād ve Semūd şehirleridür helāk étdük anları 320a/7 BKT
özlerine gelecek pes gelse gerek anlara haberi ol nesnenün ki
maşharalığa alurlardı 128a/2 BKT
eger қалалар bulsalardı yā inler bulsalardı (2) yā girecek yér bulsalardı
dönüp aña anlar tiz қаçarlardı 203a/2 BKT
on iki bınar tağkık bildi her şıbt icecek yerlerini dağı gölge eyledük
175a/2 BKT
pes ol vaqt ki yétişdiler iki deñiz қаvuşdığı yère unıtdılar yeyicek
balıklarını pes deñizde yolunı қuru yér édindi 320b/3 BKT
ki a‘azābdan қurtılmağa kaçacak yér қалмадуğı vaqtdе (4) dağı
‘aceblediler özlerine nebī geldüğünü 489b/3 BKT
tapmaz-men siz getüreceк nesne (11) anuñ üstine. Giderler,
gözlerinden yaş aқup hüzn iderler 139a/10 MKT
i‘tibār vardır ‘aқlı olan gişilere. Bu Qur‘ān iftirā eyleyecek hadīs
degüldür 171b/7 MKT
hısāb münāқаşadur. Anlaruñ varacak yiri (4) cehennemdür. Ne қatı
yaman varacak yirdür, қарārdur ol cehennem 174a/3-4 MKT
Tağrı Ta‘ālā қıldı sizüñ evlerüñüzde size sākin olacak yirler, yaratdı
қıldı size 190b/11 MKT

YEDİNCİ BÖLÜM

ZARF FİİLLER (GERUNDİUMLER)

Fiilerden belirli eklerle türetilmiş kelimelerdir. Çekime girmedikleri için kişi ve zaman kavramı taşımayan zarf-fiiller cümlede çoğunlukla bir bağlayacaklık göreviyle kullanılırlar. Bu bağlayacaklık özelliklerinden dolayı da özne, tümleç ve yüklem olmazlar, yan cümleciklerin yüklemi olabilirler. Kononov, bunlara hem eylem hem de belirteç özellikleri taşıdıklarından "gerundium" adının verildiğini ayrıca eylem çekimine girmeyip zaman kavramı taşımadıklarını söyler." (Kononov; 1956, 966).

Banguoğlu, "zarf-fiiller, fiilin zarf işlevine girmek üzere aldığı özel şekillerdir demekle zamana bağlı olamdıklarından ad fiillere, işlevişte belirteç ve bağlaçlara benzerler açıklamasını getirmektedir. Banguoğlu, zarf fiilleri, 1. ulama zarf fiilleri, 2. hal zarf fiilleri, 3. karşıtlama zarf fiilleri, 4. zaman zarf fiilleri, 5. sebep zarf fiilleri, 6. karşılaştırma zarf fiilleri, olmak üzere altı bölüme ayırmaktadır (Banguoğlu; 1990, 428).

Türkçede ek kalılaşmasının en ilgi çekici örneklerini zarflar vermektedir diyen Z. Korkmaz, zarf fiil eklerinin kalıplaşmasıyla ilgili makalesinde zarfların kalıplaşma sebeplerini "Türkçede zarf ve edat türetmek üzere özel eklerin bulunmaması ve dilin bunları, cümle bilgisinden de yararlanarak, özellikleri itibarıyla kendilerine en yakın olan başka gramer öğlerinden faydalananarak karşılamaya çalışmasıdır "şeklinde açıklayarak K.Gronbech 'in zarf fiillerin derçek edat ve zarf haline geçmelerinin başlıca alameti olarak, zarflaşma ve edatlaşma evresinden geçen zarf fiillerin artık menşelerinin unutulmuş olması görüşünü dile getirmektedir (Korkmaz; 1994, 57-75).

7.1 -(İ)p / -(U)p

Banguoğlu, -p'li zarf fiilleri ulama zarf fiilleri başlığı altında incelemiş ve "bunlar iki kılışın aynı zamanda gerçekleştiğini gösterirler. Öyle ki, Bu zaman yakınlığı bazen iki fiilde bir tek kılışın sürekliliği anlatımını yaratır ve zarf fiil bir türlü tasvir fiil meydana getirir" diyerek ekin fonksiyonu belirtmiştir (Banguoğlu; 1990, 429).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde de en sık rastladığımız zarf-fiil eklerinden biri olup hem zarf fiile hem de birleşik fiillerde bağlayıcılık fonksiyonu ile kullanılmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde -p zarf-fiil farklı kullanımla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

hattâ izn alup destür eylemeyince, selâm vermeyince ehline. Ol size hayırludur 246b/ 11 MKT

haber virür size? Kaçan müteferriḳ olup baralanup toprak olsañuz taḥḳıḳ yiñi müntesî olup 306a/4 MKT

İftirâ eyleyüp yalan söyledi mi Tañrı Ta‘âlâ ḥaḳḳına (6) yâ deli midür? 06a/5MKT

Tekebbürlik bile, giceler bile Qur‘ân'a ta‘n eyleyüp, hicr eyleyüp terk eyler-idünüz 242a/3 MKT

daḳı kaçan kim tutasız ḥaḳsuz kakıyup depeleyicilerken pes ḳorḳuñ Tañrı'dan daḳı muṭî‘ 177a/3 TİEM 40

iller içinde ya‘nî seferlere varup esen gelmekleri yalan duttı anlardan ilerü anlardan ilerü Nüh 222a/7 TİEM 40

çok isteyesen ya‘nî çok yanud umup mâluñı kimseneye virme daḳı Çalabuñ içün şabr eyle 275b/9 TİEM 40

kim yalan dutardı âyetlerümüzi pes anlar (11)dirilüp şorınalar tâ kaçan kim geleler eyide Tañrı 182b/11 TİEM 40

pes ol ya‘nî eller eneklere degindür pes anlar baş yüceldüp göz aşğa dikmişlerdür 209a/8 TİEM 40

eksük ölçicilere şinigi anlar kim kaçan ölçüp aldılar şinig-ile âdamılardan tamâm alurlar 282a/2 TİEM 40

ya‘nî perriler kim siz bunları Tañrı diyüp tapduñuz ḳanḳısı kim yakınırağ-ısa heñüz ol yakınlıḳ diler 136a/2 TİEM 40

ol vaḳt ki gördi anı tizligile deprenür div gibi arḳa kaytarup Mūsâ ḳaçdı ardına bakmayup yâ Mūsâ ḳorḳma dedük 405a/4 BKT

andan dönderünüz ki iki göz döner saña gözün arıp yorulup (7) ta‘ab olmuşken biz bizedük 606a/6 BKT

anuñ mâlı daḳı çoğudı pes eyitdi yoldaşına ol fahr édüp çekişmekde taḥḳıḳ ben 317a/4 BKT

yâ artuḳ eyle anuñ üstine daḳı Qur‘ân'ı ḥarflerin belürdüp okı biz indirecegüz belürtüp 619b/4 BKT

daḳı fitne bıraḳma beni dër bilmiş olalar ki anlar fitne düşipdür taḥḳıḳ cehennem odı 201b/6 BKT

daḳı yerleri andan şonra döse-p uzatdı (7) çıkardı andan şularını ve otlaḳını 630b/6 BKT

7.2 -A / -I / -U

Zarf olarak -u- ve -a-eş zamanlı eylem ve gaye bildirirler. Yani asıl eylemle aynı anda işlenen bir ikinci eylemi bize anlatırlar. Eski Türkçeden itibaren Türkçenin bütün dönemlerinde sık kullanılan zarf-fiil eklerinden olup hem zarf fiil yapımında hem de birleşik fiillerde bağlayıcılık görevlerinde kullanılmaktadırlar.

dağı mecüsiler dağı anlar kim Tağrı'ya ortak eylediler bayık Tağrı
hüküm eyleye ayırtlayu bularuñ arasında 158b/1 TİEM 40
rahmat kılıcı tā korkıdu habar viresin bir kavma ya' nī Kırays'a kim
habar virinilmedi 209a/7 TİEM 40
bir çağırmağa yokdur anuñ dönmek dağı eyittiler ya' nī yansulayu iy
Çalabumuz(8) ivdür bizüm içün bitümüzi 215b/7 TİEM 40
pes sır anuñ başını beynisine degürü pes andan ol bātl helāk olıcıdur
dağı sizün dür ' azāb 153b/5 TİEM 40
bayık ben korkarını kim yalan dutalar beni eyittiler tiz berkidü-
bağlayavuz ba' zunu qarındaşun-ıla 185b/3 TİEM 40
ya' nī kibr eyleyü ādamılar içün dağı yürime yirde göçeglenü (3) bayık
Tağrı sevmez her göçegleniyici fahr eyleyici 196a/2 TİEM 40
anları kim yıglındılar civseyü söylemekden andan dönerler aña kim
yıglındılar andan 259a/9 TİEM 40
yüz döndüreler-idi anuñ dapa anlar yüz döndürmeyü iverler-
iken(7)dağı anlardanya' nī munāfıklardan oldur 91b/6 TİEM 40
rağbat eyleyü şaklayalar anuñ nefsine rağbat eylemeyü belki gerek
dükeli hālda bile olalar 96a/9 TİEM 40
bağlanmışlarken kığıralar anda Helāklik anda diyü kığırman bugün
Helāklik diyü bir gez dağı kığırur 171a/10 TİEM 40

Birleşik Fiillerde Bağlayıcı Olarak -A, -U Zarf Fiil Eki:

sürinürler gibi ölüm dapa dağı anlar baqarlar yani baka dururlar dağı
ol vaqt kim va' da eyledidi TİEM 40 83a/7
yaña okımaqlık dağı eyit iy Çalabum arturı vir baña bilmegi bayık
ışmarladuğ ādeme TİEM 40 152a/2

anları yesîr étsenüz muhkem bağlañuz yâ minnet édüp *şalı véresiz* yâ
anları şatasız hatta şavaş tükenince BKT 547a/6

ol günde *şatu alur* yokdur dostluk dahı yokdur şafa‘at dahı yokdur
BKT 41a/6

anlara kim virinildiler kitâb dağı *yazu bilmezlere* ya‘nî ‘arab
mişrikleri(9) müsülmân olduñuz mı ? TİEM 40 24a/8

dağı *kaynayu geldi* tenür yani tenürdan *bülgiyü su çıkdı* eyittük getir
anın içinde TİEM 40 106a/3

Edatlarda:

-U- / -A- Zarf-fiil ekleri Batı Türkçesi Kur'an Tercümesinde bir kaç örnekte
kalıplaşmış zarflar ve edatlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

dağı bayık sen yol gösterürsen toğru yol *dapa* yolu *dapa* Tañrı'nun ol
kim anuñdur 232b/3 TİEM 40

İkilemelerde:

ya‘nî mällarından dağı kavumlarından *ekse ekse* dükelin helâk
eyleye bayık Çalabuñuz 128b/7 TİEM 40

ya‘nî Tebük doğuşından ilerü dağı döndürdiler saña işleri ya‘nî
döndürü döndürü mekirler eylediler 91a/5 TİEM 40

7.3 -UbAn / -UbAnIn

Zeynep Korkmaz –pan /-pen, -panın / -penin, -uban/ -üben, -ubanın, / -übenin
şekillerinin -p zarf fiil ekinin genişletilmiş, pekiştirilmiş bir türü olduğunu ve Türkiye
Türkçesinde –arak, -erek zarf fiil ekin karşıladığını söylemektedir (Korkmaz;1995, 179-187).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -uban/ -üben, -ubanın, / -übenin zarf fiil olarak
sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda
gösterilmiştir.

yalan duttılar Tañrı'yı dağı yalavacını ya‘nî ‘uzr *dileyüben* oturanlar
İre anlara kim kâfir oldılar 94a/3 TİEM 40

ana secde eyleyiciler pes secde eyledi firişteler dükeli dirilüben(4)illâ
İblîs boyun virmedi 217b/3 TİEM 40
yüz döndüriciler iken ya' nî bilübenin iy anlar kim imân getürdiler uy
virün Tañrı'ya daķı yalavacına 84a/6 TİEM 40

7.4 (er)iken

-Sıfatların, sıfat-fiillerin, isimler, edatların, zarfların arkasından gelerek -dığı zaman, -dığında anlamlarını katar.

Eski Anadolu dönemine ait eserlerde sıfat fiil eki almış sözcüklerin üzerine ve ek fiil yardımıyla isimlerin ve isim soylu sözcüklerin üzerine geldiği görülür (*Bayraktar; 2000, 157-159*).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde Eski Anadolu eserlerinde olduğu gibi ekin geniş zamanın olumlu ve olumsuz biçimleriyle getirilerek yapılır. Hem –ken hem de –iken biçimleriyle kullanımları vardır.

Ekin farklı kullanımıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

sen anlar içinde-y-iken. Tañrı Ta'ālā anlara 'āzāb eylemez anlar
içinde mü'minler istiğfār eyler-iken 125b/ 4 MKT
yatup uyuklarken yā gündüzün gelse ma'ışete meşgülken ne
nesneyi ta'cıl iderler yaman 148a/5 MKT
biz tesbîh eyle-rken senün ögmekligün-ile daķı taķdîs eylerken senün
içün ya' nî aru dutaruz 3b/11 TİEM 40
daķı çıkaravuz anları andan ya' nî Sebe ilinden horla-r-iken daķı anlar
(10)horlardur eyitti Süleyman 180b/9 TİEM 40
kāfirleriçün ki anlar ğarķ olacaķlardur gemi işle-r-ken nice ki geçse
üstüne 236b/2 BKT
Tañrı Ta'ālā kelāmını andan tağyir ederlerdi anı fehm eyle-r ken
andan (7) sonra daķı anlar haķķı bilürlerken 11a/6 BKT
Taħķīķ siz ölmegi gördünüz siz gözünüz bile bakar-iken. (2)
Muħammed degüldür, illā Resüldür 47b/1 MKT
anlar oynar-iken, ġāfil-iken? Emîn mi oldılar Tañrı Ta'ālānuñ
mekrinden 113b/6 MKT
pes irtecek girdi şar içine ķorķ-arken göz dutarken pes ol vaķt ol kim
yardım diledi andan dün 184a/11 TİEM 40

siz gözünüzle bak-ar-ken Muhammed degildür illā peygamber
geçdi özinden (3) burun nice peygamberler 67a/2 BKT
ol kişiler kim zıkr ederler Tañrı Ta‘ālā'yı ayak üstine **dururken** (6) ve
otururken ve yanları üstine **yatarken** dağı fikr ederler yaradılmağında
göklerün 74a/6 BKT
ayruğ inmekde ya‘nī dağı bir gez gökden **in-er-ken** Cebrāyīl'i tamām
şurātı-la gördi Sidreti'l-müntehā katında 251a/5 TİEM 40
ödünç virmek görklü ya‘nī hālāldan görklü māl **sev-er-iken** dirlik
ümidü var-iken minnetsüz yā rıyasuz 257a/7 TİEM 40
ferišteñler anlar nefslerine **zulm ederken** muṭī‘ olurlar ölümü
gördükde eydürler ki 285a/4 BKT
pes Mısr şehrinde Mūsā dört yanın gözedüp **gez-er-iken** gördi ol kişi
ki (5) özünden yardım istemişdi 415b/4BKT
Geldi anuñ ehline bizüm ‘āzābumuz gice **yatur-iken** Lūṭ kavmi gibi (4)
yā gün buçuğında Şu‘ayb kavmi gibi 105a/3 MKT
duta anları anlar **dartış-ur-ken** pes güçleri yitmeye vaşıyyat eylemege
ne dağı kavumlarındın 210b/6 TİEM 40
secde eyleyici-y-iken dağı **tur-ur-ken** kórkar ahıratdan dağı ‘umar
Çalabı'sı rahmatını? 218b/5 TİEM 40
kim zālımraqdur ol kimseden ki Tañrı Ta‘ālā hııkkına yalan iftirā
ède ol **okın-ur-ken** İslām'a 595b/7 BKT
dağı eydürler muṭī‘ olduk kaçan çıksalar senüñ katundan gece bile
yat-ur-ken bir ṭāife 89b/7 BKT
Tañrı Ta‘ālānuñ āyetlerine siz ṭanuklık **virür-iken** ki haqdur? 41a/4
MKT
kāfir olmağunuz siz **bilür-iken**. Eger şek eyleseñüz 3b/6 MKT
beñdeşler siz **bil-ür-iken** ya‘nī kim yaradıcı Ol'dur dağı eger
olursañuz gümen içinde 3a/9 TİEM 40
ya‘nī ğazılar atları at nefesüni gelmek **segird-ürken** dağı od çıkarıcılar
haqqı-çun ya‘nī atlar 288a/4 TİEM 40
anlar ölümde sürülürler anlar **gör-ür-iken** (4) dağı va‘de eyledi size
Tañrı Ta‘ālā 182b/3 BKT
neçün kāfir olursız Tañrı Ta‘ālā āyetlerine siz haqıduğına ṭanuklık
vér-ür-ken ey ehl-i kitāb 57a/6 BKT

ıldırım bile siz **gör-ir-iken** andan sonra diri kılduk size öldükden sonra 8a/7 BKT

ol bir taş kim İbrāhīm aña ayağın başdı başın **yu-rlarken** dağı vaşıyyat eyledük İbrāhīm'e 9b/9 TİEM 40

anuç üzere degzinici ya' nī belā Çalabundan (6)anlar **uyı-rlarken** pes oldı gice gibi ya' nī karara 270a/6 TİEM 40

pes duttı sizi ol kim geldi göyündürdi bulıtdan siz **bak-arlarken** andan dirilttük sizi 5a/6 TİEM 40

pes anuç Tanrı adını anuç üzere bağı **dur-ur-lar-ken** pes kaçan düşe eyegüleri pes yin andan 159b/4 TİEM 40

dükelcügi eyittiler anlar anuç içinde **tartış-ur-lar-iken** Tanrı-çun bayık oldı-ıdı azğunlık içinde bellü 176a/11 TİEM 40

şafa'at illā ol kim tanuklık virdi haqqa anlar **bil-ürlerken** dağı eger şorarşan anlara kim yarattı anları? 235b/7 TİEM 40

eger olası kesiciler pes vardılar anlar gizlü **söyleş-ürlerken** kim girmesün aña bugün sizün üzere 270a/7 TİEM 40

işledükleri yamanlık üstine dāyim durmazlar anlar anlar **bil-ürler-ken** yaman işleri anların cezaları 66a/4 BKT

andan sonra yüz dönderür bir bölük anlardan i' rāz i' rāz **eylerleriken** (2) ol anuçiçündür ki eyitdiler bizi od yandurmaz 51b/1 BKT

Not

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde yukarıdaki biçimlere ilave olarak *iken* zarf fiili geniş zamanın olumsuz şekliyle de geldiği görülmektedir.

anlara bu işlerini anlar **bilmez-iken**. Geldiler atalarına 'ışāda 163b/5 MKT

andan ilerü kim gele size 'azāb ansuzda siz **bilmez-iken** (3)eyitmeginden nefis ya' nī şākınmak 221a/2 TİEM 40

ol bostan yimişini irtte vaktına gircilerken dağı istiṣnā **eylemezlerken** ya' nī İnşAllāh dimezler 270a/5 TİEM 40

biz vërdük size şadağa eylemeğüz siz anı kabül kabül **eylemezken** illā göz yummağıla güçligile dağı biliğüz ki 44b/1 BKT

bunları bize Mūsāhhar etti bizüm aña gücümüz yetişmezken dağı biz
Tağrı'muz hāzretine dönecekbiz 527b/6 BKT
size ‘azāb gelmezden burun ansuzın siz sezmez ken (6) bir nefis
eyitmezden burun ki ey benüm peşimānluğum taķşir eyledüğümçün
502a/5 BKT

7.5 -mİşken / -mİşlArken

Eklendiği fiillere "-dığı zaman" anlamını katan bu ek –mış sıfat-fiil eki ve -ken, -iken zarf ekinin getirilmesi oluşmuştur.

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -mış iken zarf-fiil olarak kullanılırken bazı örneklerde 3. çokluk şahıs iyelik eki almıştır.

anlar uyuklamış-iken? Emīn mi oldılar şehir kavmi ki gele bizüm
‘azābumuz anlara 113b/5 MKT
şaf eyleyüp durmuş-iken ayaklarını. Kaçan düşse yanları üstine
yiñüz andan dağı yidürünüz 234b/11 MKT
sa‘ādeti ebedī yitişdiler. Eyitdi: Ne kadar olduğuz yirde diri-y-iken,
ölmüş-iken. Nice yıl olduğuz? 244a/5 MKT
kurbān ol yitmiş deve-di kim Mekke'ye varur-ıdı yıgılmış iken kim
ire inesi yire ya‘nī Harem'e 245a/3 TİEM 40
göñülleri anları tagılmış iken şol andan andan ötürüdür kim anlar
kavmdur anlamazlar 261b/1 TİEM 40
dağı inkār eylediler aña gümensüz bilmüş-iken anı (8)gendüzileri zulm
iken dağı yücelik 179b/7 TİEM 40
yaradılışını eyitti kim dirilde süñükleri anlar çürümüş iken? eyit dirilde
anları ol kim yarattı anları ilk gez 211b/3 TİEM 40
ne kadar durduğuz yerde ölmüşiken diriyiken (2) nice yıl olduğuz
eyideler ki bir gün durduk yā buçuğ gün durduk 374b/1 BKT
andan dönderünüz ki iki göz döner saña gözün arıp yorulup (7) ta‘ab
olmuşiken biz bizedük dünyā göğünü çırağlarıyla 606a/7 BKT
görsen anları uyanık şanurduñ anlar uyuklariken dağı dönderürbiz
anları sağ yanlarına 314a/7 BKT

yokdur sizün üzere yazuk kim yiyersiz dirilüpken yā dağılmışlarken(8) kaçan kim giresiz evlere pes selām virün 170a/7 TİEM 40

anların için kapular tekye urmuşlarken anda dilerler içinde yemişler çok dağı şarāb 217a/3 TİEM 40

anun üstine geceyle Tanrı ‘azābı anlar uyuklamışlariken pes ol bostān kapkara yandı gece gibi oldu 609a/7 BKT

kim dilersiz dirlik gınlığı dağı girün kapuya egilmişler-ken dağı eyidün birağ maqlıkdur ya‘nī dileklerümüzi 5a/9 TİEM 40

andan konşı olmayalar senün-ile anun içinde illā (7)az sürilmişlerken kanda kim bulınalar dutılalar dağı depeleneler 202b/7 TİEM 40

dağı āyetlerümüzi inkār étdiler özleri gümansuz anı bilmişleriken zulmile ve büyüklenmegile pes gör yā Muhammed nice oldu 405b/2 BKT

Not

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -miş iken zarf-fiil olarak kullanılırken olumsuz biçiminde de rastlanmaktadır. Fakat olumsuz şekli sadece Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde rastlanmaktadır.

ādamī kim bayık biz yarattuk anı ilerüden olmamış iken (6)nesene pes senün Çalabuñ hakkı için 147a/5 TİEM 40

ola benüm için oğlan yakınlık eylememiş iken baña ya‘nī nikāh-ıla ādamī dağı olmadum 145a/10 TİEM 40

baña vahy oldu hiç nesne özine vahy olinmamışken yā ol kim eyide ben indürür-men 139b/5 BKT

7.6 -mAk iken

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde mağ isim-fiil ekinden sonra -ken zarf ekinin getirilmesi yapılır. Bu zarf-fiil olarak Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde çok işlek bir eki değildir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde sadec TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

namāzı anun Tanrı'yı ya‘nī kılar-iken yā namāzdan sonra turmağ-iken dağı oturmağ-iken dağı yanlarıñuz 43b/1 TİEM 40

Taḡrı'yı ya' nī kılr-iken yā namāzdan şonra turmağ-iken daḡı oturmağ-iken daḡı yanlaruñuz üzere pes kaçan dölensiz ya' nī imin olasız 43b/1 TİEM 40

daḡı niçe köy helāk eyledük anı pes geldi aña ıtılığumuz gice basmak iken ya' nī Lūt kavmı gibi 70a/7 TİEM 40

kim Mekke'de ıtıtlı bereketlü-y-iken daḡı toğru yol göstermek iken 'alemler için anuñ içinde 28b/4 TİEM 40

daḡı firışteleri karşı görmek iken yā payandan-iken yā ola senüñ ev altundan yā ağasın göge 137b/10 TİEM 40

7.7 -Upken

gele āḡırat va' dası getürevüz sizi karışup iken daḡı ḡaḡ için indürdük anı daḡı ḡaḡ-ıla indi 138b/4 TİEM 40

dostlaruñuz evlerinden yokdur sizüñ üzere yazuḡ kim yiyesiz dirilüpken yā dağılmışlarken 170a/7 TİEM 40

kıranına cehennem ıtamusınun yā içine dizin çöküplerken andan dartavuz(7) her bir bölükden ıtanḡırağı 147a/6 TİEM 40

size av avlamak siz ihram giyipken (5) taḡḡıḡ Taḡrı Ta' ālā ḡükm eyler ne ki dilese ey imān getüren kişiler ḡelāl görmeñüz 105b/4 BKT

7.8 -dUñUz iken

ḡabar virüñ eger olur-ısa ya' nī Ḳur'ān Taḡrı ıtatından kāfir olduñuz iken aña daḡı eger ıtanuḡlıḡ virür-ise 239b/3 TİEM 40

7.9 -mADIn / -mAYIn

Eski Türkçeden beri bütün dönemlerde kullanılmış olan bu ek, olumsuz zarf-fiil eklerindendir. Ekin etomolojisi ile ilgili değışik görüler geçmektedir. Muharrem Ergin, Türkiye Türkçesindeki –madan, -meden şekli için eki olumsuzluk ve çıkma hal eklerinin birleşmesinden oluşmuş bir şekil olduğunu söylemektedir (Caferoğlu;1931, 143-167).

Zeynep Korkmaz, M. Ergin 'in görüşüne katılmayarak ekin etomolojisi için farklı bir yorum getirmektedir. Korkmaz, ekin Türkiye Türkçesindeki şekli olan –madan, -meden 'den Eski Türkçedeki –matı, -meti, / -mayu, -meyü ve –may, -mey şekillerine kadar takip edilebilen eski bir zarf fiil eki olduğunu söylemektedir (Korkmaz; 1995, 151-159).

kim gelesen bize ya'nî Mūsā toğmadın oğlanlar kırdıkları dağı
 andan sonra kim geldün bize 77a/11 TİEM 40
 ya'nî kim kimse katında bu âyet gelmedin kaldı-y-ıdı eger olursanız
 mu'minler 22a/2 TİEM 40
 kılurlar yakından ya'nî ölüm sayruluğı irmedin yā Melekü'l-mevt'i
 görmediñ pes şunlar tevbe 36b/4 TİEM 40
 pes aşşı eyledi aña imānı ya'nî nişe 'azāb görmedin imān getürmedi
 kim aşşı eyleye-y-di 102b/10 TİEM 40

7.10 -lAyIn

Bu ek isimden fiil yapma eki olan -la-, -le-, ile -ı, -i gerundium ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir (*Ergin; 2009, 173*).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu ek zarf fiil olarak geçereken sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde örneklerine rastlanmıştır.

'ācız mı oldum kim olam uşbu kargalayın ya'nî anı görmeyince
 bilmez idi kim ol depelenmiş 51b/1 TİEM 40
 tā evlerinden illerinden ayrılalar ya'nî girçekleyin Tañrı yolında pes
 eger yüz döndüreler 41b/11 TİEM 40
 neyi bulur-ısa helāk eyler dağı kımaz ya'nî ıkıleyin dirilicek renk
 döndüricidür derilerün 276a/3 TİEM 40

7.11 -mAgA / -mAyA

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -mağ / -me isim-fiilleri ve -a, -e yönelme hal ekinin getirilerek birleşik zarf-fiil heline gelir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu zarf- fiil olarak iki biçimde karşımızda çıkmaktadır. -mağa, mege, -maya, meye şeklindedir. Ekin iki biçiminde farklı kullanımlarıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Fir'avn'a. Taḥkīk ol az, didi. Eyit aña: Senden meyi var mıdur
arınmağa küfrden, tuğyāndan 434a/5 MKT
 cehennem odına da'vet eyler. Tañrı Ta'ālā da'vet eyler cennete
 yazuklar bağıslamağa. İzni bile, buyruğı bile 24b/7 MKT

imān getürmez-idi Tañrı Ta'ālā'ya, uludur. Özgeye buyurmaz-ıdı
miskīnlere yimek yidürmege. Özi mālından yidürmek kında kıaldı?
420b/2 MKT

Mālik olmazlar sizden zarar keşf eylemege ki hastalıkdur, fakırdur,
kıahtıdır. Siz giderüp özge 199a/6 MKT

dutmak içün nefslerini ya'nī nefslerin şābit dutarlar inanmağa kim
müzd olııardur tamām bir bostān 21a/1 TİEM 40

pādīşāh Tañrılığalayık dakı ivme Kıur'ān okımağa (2) andan ilerü kim
tamām olına seıdın 152a/1 TİEM 40

farıza olınmıı dakı kıaılan kim hāzır ola üleşmege hııımlık işleri ya'nī
mirāş degmez 35b/6 TİEM 40

söyledüğünüz ile pes gücünüz yitmez döndürmege ya'nī 'azābı ne
dağı yardım virmege 171b/5 TİEM 40

göñüllerinde şayrılıkdur kim hergiz çıkırmaya ya'nī eşikere-
eylemeye Tañrı kinelerini? 243a/1 TİEM 40

anı on-ıla ya'nī andan sonra munacāt eylemeye pes tamām oldu
Çalabısı vahtı kırk gice 78a/7 TİEM 40/7

ol gün ki aşşı eylemeye māl ne dağı oğıl ve kıız illā ol kimse ki gele
Allāh hāzretine aru sağ göñül bile 397b/7 BKT

ol gün anuı 'azābı gibi kimse 'azāb olmaya dağı ol bağlanduğı gibi
kimse bağlanmaya (7) eyidile yā nefs-i muıma'ine dön Tañruıı
lıkasına 641a/6 BKT

ki berāber ola anlarıııla yēr ya'nī yuda anlar saklamayalar Tañrı
Ta'ālā'dan bir söz ey 84a/1 BKT

kendülere hiç dost ki 'azāb def' étdüre üstlerinden yardım édici
tapmayalar ol günde 460a/1 BKT

pes unuttırdı aña Yūsufı hocasına anmağa (2) pes kııldı Yūsuf
zındānda nice yıllar bir gün eyitdi 253a/1 BKT

ana eyit ki hiç senden meyl var mıdur küfürden arınmağa dağı saña
ben doğruyol göstereyim Tañrı'nuı ma' rifetine tā ki 630b/2BKT

peygamber kıaılan gelse saña mü'min 'avratlar (5) senünle beyat
eylemege Tañrı'ya şirk getürmeyeler bir nesne 594b/5 BKT

özlerinin güci yéter anı yemege yā kesmege geldi aña buyruğumuz
gécende yā gündüzde 220a/5 BKT

7.12 -mAkDA

Eklendiği fiillere "-dığı zaman veya –dığında" anlamlarını katan bu zarf-fiil eki, -mak isim-fiil ekiyle –da, -de bulunma durumu ekinin birleşiminden oluşmuştur.

Taḥrī Ta'ālā tecrībe eyler bir nesne bile av avlamakda. Yitişürsüz (2) elünüz bile 85b/1 MKT

Tahḫīḫ gökleri yaratmakda, yirleri yaratmakda, gice gündüz muhtelif olmakda 17b/3 MKT

Ta'ālā vahy eyledi melā'iklere ki tahḫīḫ men sizün bile nuşret virmekde, 'avn virmekde. Şābit eyleñüz 123b/ 11 MKT

ğāyetde ḥūkm eyleyicidür virmekde, men' eylemekde. Şavaş eyleñüz ol gişiler bile kim imān getürmezler 132b/6 MKT

ṭartışurlar senün-ile ḥaḫ içinde ya'nī şavaşa varmakda andan şonra kim bellü oldı 83a/6 TİEM 40

kim bayık anlar sizde ortaklardur ya'nī sizi kollatmakda bayık kesildi para para oldı 64b/10 TİEM 40

eylemekden ayruḫ sözden irtelemekde daḫı giceye yakınlarda daḫı olma ġāfillardan 82b/7 TİEM 40

herġiz gücünüz yitmeye kim 'adl eyleyesiz ya'nī sevmekde(4)'avratlar arasında ya'nī ḥeyf 45a/3 TİEM 40

hiç yaman aḫça idi şayılmış daḫı anlar anı almakda tā satmakda(4)zāhidlerden idi daḫı eyitdiler ol 249b/3 BKT

tizlediler kāfir olmakda anlaruḫ kāfir olmağı ziyāneylemez Taḥrī'ya hiç nesne Taḥrī Ta'ālā 72a/1 BKT

geñlülükden daḫı geñlüsizlikden daḫı gölgeleri anlaruḫ értlemekde (6)daḫı geceye yakınlarda eyit 264a/5 BKT

pes eger üstlerine girmemiş olsañuz yazuḫ yoḫdur üstünüze anları evlenmekde daḫı 'avratları 80a/7 BKT

kim olduḫ mı ṭopraḫ bayık biz mi yarat-makda-vuz yini ya'nī girü dirile mivüz? 117b/2 TİEM 40

7.13 -mAkDAn

Eklendiği fiillere kendisinden sonra gelen zaman zarfına göre *-madan önce*, *-madan sonra*, *-dıktan sonra* anlamlarını katan bu zarf-fiil eki, -mak, isim-fiil ekiyle -dan, -den ayrılma durumu ekinin birleşmesinden oluşmuştur. .

Ekin Eski Anadolu Türkçesinden daha önceki dönemlerde kullanımı olmayan ve Türkiye Türkçesinde de kullanımı olmayan bir zarftır. (*Bayraktar; 2000, 192*).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde diğer Eski Anadolu Türkçesini olduğu gibi "dıktan" anlamını verir. Bu fiil-zarf bazı iyelik ekleriyle kullanılmaktadır.

Hayırludur ol gişilere müttakilerdür. Rişvet almakdan niçün 'ağılları-y-ıla fehmi eylemezler? 120a/4 MKT

taḥḳīḳ Taḡrī Ta'ālā siz işlegeni görürdi ḥendek kazmakdan yā kāfirler aḥzāb olduğunu 298a/9 MKT

Taḡrī Ta'ālānuḡ zikrinden, namāz turgurmakdan daḡı zekāt virmekden ḳorḳarlar 248b/1 MKT

en münezzehsin. Tevbe eyledüm su'āl eylemege cür'et eylemekden.

Men evvel mü'minlerden-ben 116b/ 9 MKT

ışıldılar üzerünüz̄e barmakları uçların kakımakdan ya' nī kakımakdan sizün̄ üzere eyit ölün 30a/3 TİEM 40

dürişdiler āyetlerümüzde dölendürici gişiler ya' nī imāngetürmekden anlar ṭamu işleridür daḡı 160a/11 TİEM 40

ḥorlarken yā aşaklık eyleyicilerken ḥorlıḡdan baḡarlar göz depretmekden(3)gizlū daḡı eyitti anlar kim 232a/2 TİEM 40

süicide ve ḳumarda daḡı döndere sizi Taḡrī Ta'ālā anmakdan (5)namāzdan daḡı pes siz neyiçün 122a/4 BKT

gücünüz̄ yetişse ḳuvvetden ki ok atmaḡdur daḡı atlar baḡlamakdan ḡazalığa ḳorḳutmaḡiçün anuḡ bile 190b/1 BKT

Taḡrī Ta'ālā oḡul ḳız édinmekden taḥḳīḳ barḡa gökler ehli(3) yerler daḡı Taḡrī Ta'ālānuḡ ḳullarıdır 333b/2 BKT

'avratlar ki ümid kesdiler evlenmekden yazuḡ yokuḡdur anlar üstine (4) ḳumāşlarını çıkarmaḡda zāhir 384a/3 BKT

ḳatumda ya' nī ḥisāb vaḡtında daḡı ḳorḡdı ḳorḳıtmaḡımdan daḡı arḡa vermek istediler ya' nī yalavaḡlar 121b/1 TİEM 40

yâ Mısr döndürem nışânlar umdan ya' nî kabûl eylemeginden anları
kim kibr eyleyeler yirde 78b/4 TİEM 40
dağı bayık korkıttı anları katı dutmağumuzdan pes yalan duttılar
korkıtmakları dağı bayık dilediler 253a/4 TİEM 40
dağı şakınasız dağı geleler size kakımaklarından uşbu ya' nî uşbu
kağıdukları Bedr toğuşına gelmek 30a/10 TİEM 40

7.14 -mAkDAn sonra

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde –makdan zarf-fiil olarak eklendiği fiillere *dıkdan* anlamını verirken *sonra* ve *ilerü* zaman zarflarıyla kullanımı vardır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde sonra ve ilerü zaman zarflarıyla görürken sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanmaktadır.

Bununla ilgili örnekler aşağıdadır.

sizi qarınlarında analaruñuzun yaratmak(10)yaratmakdan sonra ya' nî
ilk nuṭfa andan 'alaḳa 218a/10 TİEM 40
kim 'ahd ḳavl eyledüñüz dağı simanandları berkitmekden(4)sonra
anları ol ḥâlde kim ya' nî Tañrı 131a/3 TİEM 40
yaşuñ ya' nî yitmiş biş yâ seksen yâ dokşan tâ bilmeye bilmekden
sonra nesene ya' nî 129b/7 TİEM 40
kim eydürler dağı namâz ḳıl Çalabuñ güneş toğmakdan ilerü ya' nî ırte
namâzı dağı gün 248a/6 TİEM 40
toğmakdan ilerü ya' nî ırte namâzı dağı gün batmakdan ilerü ya' nî
kindü namâzı 248a/6 TİEM 40
pes ḳıldı şundan ilerü ya' nî Mekke'ye girmekden ilerü açmak yakın
ya' nî Ḥayber fetḥi 245a/10 TİEM 40
kimse ehli'nden illâ imân getüre aña ya' nî 'İsâ'ya ölmeginden ilerü
ya' nî gökden inicek 47a/3 TİEM 40

7.15 -mAG-içün

-mak, -mek isim-fiil ekiyle beraber "içün, çün" edatının bağlanarak, cümlede sebep bildiren zarf tümleçleri yapar.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde mağ, -meg şeklinde de görülebilmektedir.

ol Tañrı Ta'ālā yilleri gönderür açmağ-içün bulutlan yā beşāret-içün

109b/ 11 MKT

ölmezler-idi, kimse anları öldürmez-idi kılmağ-içün anı, anlar

yüreginde hasret kılmağ-içün. 49a/4 MKT

İndürmedük Qur'ân'ı senün üstüne sen şaķı olup ta'ab çekmeğ-içün.

İllā naşihat olmağ-içün 217b/6 MKT

Şadaķaları alur, ķabül eyler bedelin virmeg-içün. Taħķik Tañrı Ta'ālā

tevbeler ķabül eyleyicidir 140b/6 MKT

Taħķik men Tañrı Ta'ālānuñ resüli-men, aña şıgınur-men saña

bağışlamak-çün bir oğlan ki tahir ola yamanlıķdan 213a/8 MKT

Tañrı Ta'ālāndan ki kıyāmet günidir huşūmetleri kesilmek-çün hükm

alurdı anlar ortasında 349a/6 MKT

nikāh düğünü daķı eger terk eyleyesiz (11) aķrab şakınmağ-içün daķı

terk eylemen eylük eylemegi 18a/11 TİEM 40

daķı nışānlarından gösterdür size (7)ıldırım korkmağ-içün ya'nī

oddan daķı tama' içün 193a/7 TİEM 40

meyl eyleyeler sizün üstünüze bir meyl eylemek sizi barça almağ-içün

daķı günāh yoķdur üstünüze eger 94a/7 BKT

ribāya versenüz arturmağ-içün hālk mālından pes ol Tañrı ķatında

artmaz 438b/2 BKT

anlardan güçdin yaña daķı sürdiler yiri ya'nī sürdiler yiri ekmeg-içün

daķı imārat eylediler anı 192b/3 TİEM 40

bir nice sözleri bayıķ tuttuğ-ıdı andan ya'nī öldürmeg-içün kuvvat-ıla

andan (11)kesdüg-idi andan yürek tamarıñ 271b/10 TİEM 40

daķı müşrik erlere ve müşrik 'avratlara daķı tevbessin kabül

eylemegiçün Allāh mü'minlerün 460b/6 BKT

hikmetler issidür kesmegiçün kāfirler tarafını yā helāk etmegiçün

anları 65a/5 BKT

ya'nî vahy olunmadı baña illâ sizi korkıtmak için ol vakt kim eyitti
 Çalabuñ firıştelere 217b/2 TİEM 40
 dağı bayık genez eyledük Qur'an'ı okımak için yâ ezberlemek için pes
 var mı anıcıya okıyıcı? 252b/5 TİEM 40
 lâkin girçekleyicidür ileyince gelen kitâbları dağı ayırmak için (4)her
 nesnelerden dağı doğruyoldur 261b/3 BKT
 Muhammed anı pes ol okınur anuñ üzere ya'nî ezberlemek için
 irte(2)dağı gice eyit indürdi anı ol kim 171a/1 TİEM 40
 şâkınmağ için ya'nî şâkınmağı belürtmek için anlar undur
 yarlıgamağ dağı müzd ulu 245b/11 TİEM 40
 pes tapğıl baña dağı tırur namâzı beni anmaklık için bayık kıyâmat
 gelicidür yakın olurun ben 148b/3 TİEM 40

7.16 -mAG -İLA-

mak, -mek isim-fiil eki, bazı iyelik ekleri haline gelen "ile" edatının ekleşmiş şekliyle birleşerek zarf-fiil eki fonksiyonuyla kullanılmaktadır.

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde zarf-fiil "ile" edatıyla kulnılırken sadece Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde bulunmaktadı.

Âdem 'âşî oldı Tañrı Ta'âlâ'ya şecerden yimeg-ile. Azdı mañlûbdan ki
 huld-ı şecerden, yimekden şandı. 223b/10 MKT
 yüz yıllık yoldan işideler anuñ kakımağ-ıla kaynamağın dağı
 kükremegin dağı kaçan 171a/9 TİEM 40
 andan gözsüz oldılar ya'nî Muhammed'e inanmamağ-ıla dağı şağır
 oldılar çok anlardan dağı Tañrı görürdür 55a/5 TİEM 40
 ögüt vericilerden men pes azdurdı ikisini aldamağıla pes kaçan kim
 kim dad ederler ağacı 154a/4 BKT
 arturmazlardı sizi illâ el ve ayak bağlamağ korku bırak mağıla
 arañuza dağı giderürleridi revnañuñuzı fitne bırak makıla (2) arañuza
 isterlerki 201b/1 BKT
 ay giderelüm mi sizden Qur'an'ı yüz döndürmeg-ile olduğunuz için
 (8)bir kavm müşrikler? 232b/7 TİEM 40
 andan sonra kirlerin gidersünler bayık kırkmağ ve dırnağ kesmegile
 dağı yerine getürsünler nezirlerini dağı tevaf eylesünler 359b/4 BKT

Allāh İslāma *girmegile* (3) sen daḥı nı‘ met vèrdün aḡa dut ‘avratunı dèrsin daḥı Allāh'dan ḡorḡ dèdi-sen sen 455b/2 BKT
 Taḡrı ya‘ nı bildürdi ‘ālemi *yaratmaḡı-y-ıla* bayıḡ yoḡdur Taḡrı illā ol daḡı firişteler 24a/5 TİEM 40
 daḡı Taḡrı ḡuvvat virür arḡa *virmeḡı-y-ile* aḡa kim diler bayıḡ şunun içinde ibretdür 23b/9 TİEM 40
 ya‘ nı ḡaḡımaḡdan sizün üzere eyit ölün (4) *ḡaḡımaḡunuz-ıla* bayıḡ Taḡrı bilicidür göḡüzler issini 30a/4 TİEM 40

Not

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde *maklık*, *meklik* birleşik isim-fiil ekiyle "ile" edatının ekleşmiş şekiliyle birleşerek zarf-fiil eki fonksiyonuyla kullanılmaktadır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu fonksiyonuda sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanmaktadır.

aḡa kim indürdinildi saḡa indürdi anı *bilmekliḡ-ile* daḡı firişteler(4)danuḡlıḡ virürler daḡı dap oldı 47b/3 TİEM 40
 Fir‘avn ḡavumını ḡızlıḡ-ıla daḡı *eksmekliḡ-ile* (2)yimişlerden anuḡ-ıḡın kim bunlar öḡütleneler 77b/1 TİEM 40
 yoḡsullıḡdan ya‘ nı ḡarvan *kesilmekligi-ile* sonra bayıda sizi Taḡrı gendü fazlından eger diler-ise 89b/4 TİEM 40
 daḡı degül hıḡ nesene illā tesbıḡ eyler (9) *öḡmekligi-y-ile* ya‘ nı delildür Taḡrı yaradıcılıḡına 135a/9 TİEM 40
 size bilün kim bayıḡ indürinildi Taḡrı *bilmekligi-y-ile* daḡı kim yoḡdur Taḡrı illā ol 104b/1 TİEM 40
 ya‘ nı Tebūk ḡazasına varmayanlar *oturmakları-y-ıla* Taḡrı yalavacı ardınca daḡı duşhar gördiler 93b/1 TİEM 40

7.17 -mAk gibi

-maḡ, -mek isim-fiil ekine gibi edatının bağlanarak cümle içinde benzerlik belirten zarf tümleçleri göreviyle kullanılır. Bu bağlanma gibi edatının benzerlik ifadesi umumiyetle kaybolur (Üstüner; 2000, 125).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde gibi edatı kullanılırken Bursa Kur'an Tercümesinde rastlanmamış olup ekin kullanımıyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Resûl du'âsını sizün ortañuzda ba'zuñuz ba'zuñuza du'â eylemek gibi. Kıyâs eylemeñüz yâ adı bile çağırmañuz gibi 251b/6 MKT

Fesâd zâhir oldı kızlık iki ölüm gibi berekâtlar gitmek gibi. Quruda ki bir yirdür dağı denizde 289b/6 MKT

Eger saña muşibet yitişse sınmak gibi, şiddet gibi ki Uhud gazâsında oldı eydürler ki 135a/5 MKT

eşerleri dağı katı-y-ıdı yirlerde kal'alar ulu şehirler yapmak gibi. Tañrı Ta'âlâ anlar 339a/9 MKT

degürmeyeler size illâ incinesi nesene ya'nî sögmek gibi dağı eger çalışalar sizün -ile 29b/1 TİEM 40

arañuzda bir niceñüz okımağı gibi bir niceyi bayık bilür Tañrı anları kim uğurlayın çıkarlar 170b/2 TİEM 40

dağı degül kıyâmat işi illâ göz bakmağı gibi yâ ol yakınırakdur ya'nî elbette olası 130a/7 TİEM 40

kıldırlarmı Tañrı'ya ortağlar kim yarattılar anuñ yaratmağı gibi ya'nî bunlar dağı Tañrı yaratduğı gibi 118a/9 TİEM 40

anları tırmuş yirinde dağı anlar geçer buldı geçmegi gibi(5)Tañrı işi ol kim muhkem eyledi 183a/4 TİEM 40

getürmenüñi aña söz-ile yüksek getürmegi gibi bir niceñüzün bir niceñüze kim bātıl olmaya 245b/9 TİEM 40

7.18 -mAkDAn ötürü

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -*makdan*, -*mekden* zarf-fiil eki taşıyan zarf-fiiller, yazı dilinde olduğu gibi ağızlarda da ayrılma hali ekini alarak, "ötürü" edatıyla beraber kullanılırlar.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde -*makdan* -*mekden* zarf-fiil ekinin *ötürü* kelimesiyle birlikte kullanılış biçimleri aşağıdadır:

añmazlar Tañrı adını anuñ üzere yalan bağlamakdan ötürü Tañrı üzere ya'nî eydürler 67b/9 TİEM 40

şanur anları bilmez baylar dilemegi terk (5)eylemekden bileseñ anları nışanı-y-ıla anlaruñ 21b/5 TİEM 40

uyarlar aña kim beñdeş oldı andan fitne istemekden ötürü dağı tefsirin istemek için 23b/1 TİEM 40

yā ma‘nisi nehydür ya‘nī nafağa eylemen illā (3) dilemeginden ötürü

Tağrı dağı her ne kim nafağa 21b/3 TİEM 40

ol hālda kim bayık yığlınıldılar andan dağı yimeklerinden

ötürü(6)ādamılar mällarını batıl-ıla ya‘nī 47a/5 TİEM 40

7.19 -mAkıllık

Bu ek -maklık, -meklik birleşmiş isim-fiil eklerinden biridir. Ek ismin hal eklerinden ayrılma hali ve iyelik eklerinin zarf fiilinin üzerine getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu zarf-fiil, kendisinden sonra, ötürü kelimesinin getirilmesiyle de elde edilir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu zarf-fiiliyle ilgili örneklerle sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanılmıştır:

belki getürdük anlara anmaqlıklarını ya‘nī Qur‘ān pes anlar

anlamaklıklarından yüz döndüricilerdür 164a/9 TİEM 40

sizün üzere āyetlerümi dağı korkıdurlar sizi(8) görmekligünüzden uşbu

günüñüzi? eyittiler şanuqlık virdük gendülerümüz 67a/8 TİEM 40

anı kim rüzī virdi anlara Tağrı yalan bağlamaklıktan ötürü Tağrı üzere

bayık azdılar 68a/1 TİEM 40

7.20 -IncA

Eski Türkçeden beri bütün dönemlerde kullanılan en işlek zarf-fiil eklerindendir. Bu ek de, Ekin zarf-fiil olarak, iki farklı şekilde kullanılır, biri bugün zaman bildirmede diğeri sınırlı zaman bildirci olarak da kullanılır (Karaağaç; 2012, 383-384).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümesinde bu zarf-fiil olarak hep düz şeklinde geçmektedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde Manisa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Bursa Kur'an Tercümesinde bu zarf-fiilin kullanımına rastlanılmamıştır:

Taḥkīk Allāh zulm eylemez zerre ağırınca. Eger zerre ağırınca

ḥasenāt olsa Tağrı Ta‘ālā artırur anı 59a/2 MKT

Yağın olmağuz yetim mālına illā ol nesne bile ki yaḥşıdur; ḥattā bāliğ

olınca (10) keyli tamām eyleğüz 103a/9 MKT

yā Tağrı Ta‘ālā özlerine yol virince ḥalāş olmağa bir sebeb bile 55b/7

MKT

Taḡrı Ta'ālā hıazretine varıncaya deġin kıyāmet ġüninde cezā ġörince ki muḡālefet eylediler Taḡrı Ta'ālā'ya 138a/1 MKT
 velikin ummasaḡ Taḡrı'dan imdi olınca bunlara ḡōṣ söz söyle pes eyit
 anlara söz geṡez 134b/3 TİEM 40
 pes ġöz dutun aḡa tā bir zamāna deġin ya' nī ölince yā delüliginden
 eyilince eyitti iy Çalabum 162b/10 TİEM 40
 ya' nī eyittiler dinümüzi ḡomayavuz Muḡammed ġelince andan anuḡ
 dīnin dutavuz yalavaç Taḡrı'dan 287b/2 TİEM 40
 illā bir bölük ya' nī İslām dīni üzere ya' nī Ḳābil Hābil'i öldürince yā
 tufandan ṣoḡra pes ḡartıṣdılar 98a/8 TİEM 40

7.21 -mAyInca

Yapısı konusunda kaynaklarda bir açıklamaya rastlanmayan ek, -yın zarf-fiil ekinin olumsuzu –mayın ekinin üzerine getirilen –ça, -çe eşitlik ekiyle oluşmuş izlenimi vermektedir (Bayraktar; 2000, 131).

oldum kim olam uṣbu ḡarġalayın ya' nī anı ġörmeyince bilmez idi kim
 51b/1 TİEM 40
 Eyitdiler: Taḡḡıḡ biz saḡa imān ġetürmez-biz, ḡattā akıtmayınca
 Mekketu' llāh yirinde 201b/9 MKT
 Ayrılmaz-men Mıṣır yirinden ḡattā atam destür virmeince yā Taḡrı
 Ta'ālā ḡükm eyleye baḡa çıḡmaġa 169a/10 MKT
 Vardur size yirde ḡarār dutacaḡ yir daḡı metā' eylemek ecel
yitiṣmeyince. Eyitdi: Yirde diri olursız 106b/1 MKT
 biz saḡa imān ġetürmez biz ḡatta akıtmayınca bize (4)
 Mekketullah'dan bıḡarlar yā olmayınca saḡa bir bustān ḡurma
 aġaçlarından 309b/3 BKT
 ol aylarda cima eylemesün fiṣḡ eylemesün çekiṣmesün (6) ḡac tamām
olunca daḡı ne kim işleseḡüz ḡayırdan Taḡrı Ta'ālā anı bilür 30a/6
 BKT
 anları ṣatasız ḡatta ṣavaṣ tükenince (7) silāḡları ġötürülince eger
 Taḡrı Ta'ālā dileseyidi anlardanintikām ederdi 547a/7 BKT
 ġök ḡapuları daḡı ġirmezler uçmaġa ḡatta deve ġeçmeyince (157b)
 igne yurdısından anuḡ gibi cezā ederüz 157a/7 BKT

7.22 -IncAk

Eklendiği fiillere "-inca" anlamı katar ve başlangıcı ve bitişi birbirine bağlı iki fiili birbirine bağlar. Yapı ve anlamı açısından –yıcak ekiyle bağlantılı gibi görünen ek, bu ekten /n/ türemesiyle ortaya çıkmış izlenimi vermektedir (*Bayraktar; 2000, 136*).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu zarf-fiil ekini diğer Eski Anadolu eserlerinde olduğu gibi –incak, -ince biçiminde görülmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde Sadec TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir.

olduğu-y-ıla dar oldu anlar üstine nefsleri. (7) Dildiler sigincak kimse
yoğ-imiş Tañrı Ta'ālānuñ ğazabından 142a/7 MKT

Tañrı-y-ıla anlardankıyāmat günü ya'nī 'azāb eyle-y-incek yā kim ola
anların üzere iş sürici 43b/9 TİEM 40

kim güc eylenildi ya'nī biregü biregüye sög-incek ol dağı anuñ mişli
sögmege yarar 46a/10 TİEM 40

7.23 -IncAyA degin

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde diğer Eski Anadolu eserlerinde olduğu gibi eklendiği fiillere "dığı zaman" anlamı verdiği gibi *incaya kadar* anlamı da verir. Yalın biçimiyle kullanımlarının yanında –incaya degin biçiminde kullanımları da vardır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu zarf-fiil olarak sadec TİEM 40 Kur'an Tercümesinde örneklerine rastlanılmıştır.

münāfıklık geldi yüreklerine Tañrı Ta'ālā hāzretine varincaya degin
kıyāmet güninde cezā görünce ki muḥālefet eylediler 138a/1
MKT

ya'nī eyle şanurlar kim eyledükleri mezigit müzdlüdür olincaya degin
illā kim parā parā olına 95b/2 TİEM 40

7.24 Sıfat Fiil Ekleriyle İsim Hal Eklerinin Birleşmesiyle Oluşan Zarf Fiiller:

7.24.1 -GAnDA

Türkiye Türkçesinin Doğu Anadolu ağızlarında bugün –anda şeklinde yaşamakta olan bu zarf-fiil eki, sıfat fiil eki -GAn ve bulunma durumu eki +Da 'nın birleşmesiyle oluşmuştur. İzleme zarf fiillerindendir asıl cümlelerin fiilinin zamanca bir izleme ile takibi söz konusudur. (Toprak; 2002, 367).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu zarf-fiil sadece Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde görülmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

gider bizden yamanlıkları bizüm hālümüz alganda yahşılar bile
durgur. 52b/6 MKT

Ğazālīga giden atlar haqqı-çün capganda boğazından āvāz çıkar. Ol atlar
haqqı-y-içün taşā dokunsa od çıkar 447a/8 MKT
nefslerinde zaḥmet, zulm yoḡdur. Bilürler sen ḥükm eylegende. Selām
virürler selām virmek 61b/5 MKT

Sen anlar ʔatında degüldi-sen anlar cekişgende.(10) Zıkr eyle ol Vaḡtī
ki melā'ikler eyitdi Meryem'e 38b/9 MKT
anı sen anlar ʔatında degüldün bırakganda (5) kelimelerini ʔanḡı kişi
olardan Meryem'i besleye daḡı sen anlar ʔatında degüldisen 54a/4
BKT

andan şonra bileceksiz ḡatalaruḡuzı kıyāmet olḡanda eger yaḡın (...)
olan nesneleri dünyāda meşḡül 648a/5 BKT

andan şonra göreceksiz anı 'ayne'l-yaḡın aḡa girgende andan şonra
şorulursız ol günde 648a/6 BKT

yüce ʔaḡlar sizün le egilmegiçün daḡı ırmaḡlar ve yolları yaratdı ola
kim siz gezgende yollar bulasız 283b/7 BKT

7.24.2 -GAnDIn

Eklendiği fiillere "-dıḡından" anlamını katan bu ek –gan sıfat-fiil eki ve dan , -dın ayrılma durumu ekinden oluşmuştur. Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde diḡer Eski Anadolu Türkçesinin eserlerinde olduḡu gibi sonra zaman zarfıyla kullanımları vardır. (Bayraktar; 2000, 166).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu zarf-fiil eki Bursa Manisa Kur'an Tercümelerinde görülürken TIEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanılmamıştır.

‘aķılları bile fehmi eylegenden sonra, haķ olġanı sekden sonra 8b/3 MKT

olġandan 183a/5 MKT

sizün gibi âdem oġanıdır, yir siz yigenden, iġer(2) siz iġgenden Eger Muṭī‘ olsaıuz sizün gibi 240b/1 MKT

daġı Hârûn terk eylegenden melâ’ikler götürüp getüre. Tahķıķ ol anuġ gibi olmaķda size 28b/4 MKT

muştılar mısız baġa ben ķoca olġandan sonra pes neyile muştııarsız beni dēdi 279b/3 BKT

size kâfir olmaġı siz müslümân müsülmân olġandan sonra (7) zıkr eyle yâ Muhammed ol vaķt ki Taġrı Ta‘âlâ aldı nebilerden ‘ahdini 58b/6 BKT

daġı özlerine mu‘cizatlar gelgenden sonra daġı Taġrı Ta‘âlâ doġru yol göstermez 59b/5 BKT

ey Ćalabumuz yüregümüze sek bıraķma bize hidâyet vergenden sonra daġı baġıřla 49a/7 BKT

7.24.3 -TUG-I-(n)ca

-duķ, -dük / -tug, -tüg sıfat-fiil ekinin +ca eşitlik hali ekiyle kalıplaşması sonucu oluşan -duķça, -dükçe zarf-fiil eki, (*Üstüner; 2000, 110*).

Batı Türkġesi Kur'an Tercümelerinde -duġunca, -düġince / -tug-ı-(n)ca, -tüg-i-(n)ce seklindedir.

Üzerinde ġalıřtıġımız metinlerde bu zarf-fiil sıkça kullanılmayan bir ektir.

ödemeye anı saġa illâ kim hemişe olduġunca anuġ üzere durıcı ya‘nî hemişe isteyü-durasan 27a/9 TİEM 40

daġı yükletmez-biz bir nefse illâ güci yētdüġince daġı bizüm ġatumuzda bir kitâb vardır 370b/5 BKT

her nefse illâ özine verdüġince Taġrı Ta‘âlâ kıılacaķdur řarplıķdan sonra ġeıezlik ey nice 603a/3 BKT

daķı buyruķ eylemezüz hiġ nefse illâ güci yittüġince daķı bizüm ġatumuzda(3) kitâbdur söyler haķķı daķı anlar 164a/2 TİEM 40

katındadır müzd ulu pes korkun Tanrı'dan gücünüz yittüğince dağı
ışidün ya' nî ögüdi dağı boyun 266b/2 TİEM 40

7.24.4 -DUGInDA

-duğ, dük sıfat fiil eki, iyelik ekleri ve bulunma hali eki ile birlikte zarf fiil eki göreviyle kullanılır. Zarf-fiil ekleri –ınca, veya –dıkça eklerinin yerine veya bunlara yakın bir görevle kullanılan –dığında şekli hemen hemen bütün Anadolu ağızlarında görülür (Üstüner; 2000, 115-116).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde –duğ, -dük sıfat fiil eki + iyelik ekleri+ zamir n'si + bulunma hali eklerinin kalıplaşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu eki zarf fiil olarak iyelik ekleriyle kullanılırken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde bütün iyelik ekleriyle geçer, lakin Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde sadece 3. teklik ve çokluk iyelik ekleriyle görülmektedir.

pes uy virsünler baña ya' nî imāna kıgırdugumda dağı imān
getürsünler baña anuñ içün 13b/10 TİEM 40

döndür beni ola kim işleyem (7) eyü iş kodugumda zāyı' eyledüğümde
ya' nî 'umr yā māl 165a/7 TİEM 40

eyü iş kodugumda zāyı' eyledüğümde ya' nî 'umr yā māl degül eyle
bayık ol sözdür ol eyidicisidür 165a/7 TİEM 40

dağı anlardan oldur kim kulağ dutar seğdin yaña ya' nî Kur'ān
okıduğunda dağı eyledük 60a/7 TİEM 40

bayık uy virür anlar kim işidürler ya' nî imāna kıgırdugumda dağı
ölüler ya' nî kâfırlar 61a/2 TİEM 40

eyittiler ya' nî giçirek getürdüğünde nişe gendüzünden bağlamadun
anı? eyit bayık uya 82b/3 TİEM 40

pes muṭā' virün anlara ya' nî müsemmā olduğında ol üç ıondur dağı
salı-virün anları salı-virmek görklü 201b/5 TİEM 40

ya' nî erenlerine şaklayıcılardur gizlüyi ya' nî fercleri yā er māl er
gittüğünde andan ötürü kim şakladı Tanrı ya' nî anlar kabın vācib
eylemeg-ile 38a/5 TİEM 40

dağı gicenün bir nicesinde tesbîh eyle yā namāz kıl dağı yüz
döndürdüğünde ılduzlar 250b/11 TİEM 40

eyitme ol ikiye öf ya' nî öf bir kelimedür kim âdamî üşendüğünde
eydür dağı sepkenme ol ikiye 134a/9 TİEM 40
bayık tuttuğ işümüzi ilerüden ya' nî varmaduğumuzda uslulık eyledük
91a/8 TİEM 40
dağı biz toğrularuz ya' nî haber virdüğümüzde pes eger yalan
dutarlar-ısa seni eyit 68b/4 TİEM 40
ivdürmek diledükleri gibi hayrı ya' nî kakıduklarında gendüzlerine yâ
oğlanlarına yâ mällarına 97b/7 TİEM 40
size arķalarını ya' nî harac-güzar olduklarında kim nefslerini dağı
mällarını şadaķalar andan arķa virinilmeyeler 29b/2 TİEM 40
ķaçan gele şonınuğ va' dası ya' nî Yahyâ peygambarı depeledüklerinde
(2) tâ kayğulu eyleyeler 133b/1 TİEM 40
senüñ üstüne hayır yokdur anlaruğ çok gizlü söyledüklerinde (2) illâ
ol kişi kim şadaķa eylemege 96a/1 BKT
dağı korkutmağičün kavmlerini (6) anlara döndüklerinde ola kim
şakınalar iy imân getürenler 214b/6 BKT
işitmezler anuğ 'avaż anlar yürekleri istedüğünde nefsleri taleb
eyledüğünde dāyim ķalurlar ġāyetde ni' metleri içinde 231a/11 MKT

7.24.5 -DUKDA

duķ-dük sıfat fiil ekiyle +da,-+de bulunma hal ekinin birleşmesinden meydana gelen bu zarf fiil biçimi üzerinde çalıştığımız metinlerde sıkça geçmektedir.

G. Gülsevin, ekin olumsuz tabanlara gelince esas fiili, zarf fiil ekli fiilin yapılmış olması şartına bağladığını söylemektedir (*Gülsevin; 1997, 128*).

Namāza yakın olmaņuz siz esrük oldukda hattâ bilince ki 59a/7 MKT
haķ bātıldan ayrıldı iki çeri buluşdukda. (11) Taņrı Ta' ālā ķādirdür her
nesneye aza, nuşret virür haķ üstine. 126a/10 MKT
Taħķīķ bize du' ā eyledi Nūħ kavmine ümīd kesdükde. Va'llāhi ne ķatı
du' āsın ķabül eyledük 322a/10 MKT
Sen Tūr'da, cānib-i ġarbdā degül-idi-sen. Hüküm eyledük Mūsā'ya
Vaħy eyledükde Mūsā'ya emri 276a/6 MKT
cānın kabz eyledükde kāfirleruğ ferīşteħler Bedir ġazasında vururlardı
yüzlerini 189a/5 BKT

Yuṣā‘ eyitdi gördün mi biz ol taş yanında kondukda (6)balığı anda
 unıtmışam anı baña 320b/5 BKT
 dağı durğurunuz yüzünüzi her namāz kıldukda dağı dilek dileñüz
 Tañrı'dan ıhlāş bile aña dini 155a/6 BKT

7.24.6 -DUGInDAn

-duğ, -dük sıfat-fiil eki, isim çekim eklerinden –dan,-den ayrılma hal ekinin ekiyle
 kalıplaşması yoluyla elde edilen bir zarf fiil biçimidir (Üstüner; 2000, 117).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde yaygın olarak kullanılan bu zarf fiil biçimine,
 iyelik ekleride gelebilir.

Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

‘Aṣā bile taşı vurdı. ‘Aṣā-y-ıla taşı vurduğundan sonra ağı ol taşdan
 on iki ‘ayn gözler şuyı 6b/10 MKT

Biz yaratduğumuzdan bir cemā‘ at (6) hidāyet iderler. Hāḡ bile, anuñ
 bile ‘adl iderler 121a/5 MKT

Tañrı Ta‘ālānuñ rahmeti hayırludur anlar cem‘ eyledüğinden. Eger
 gişiler rağbet eylemek 357a/11 MKT

aḡası naşibi altı ülüşde bir ülüşdür. Vaşiiyet eyledüğinden sonra yā
 borçdan sonra atalaruñuz 54b/11 MKT

egilmedi göz ya‘nī Muḡammed gözi dağı geçmedi gördüğinden bayıķ
 gördi ya‘nī Mı‘rāc'da (7) Çalabı'sı nişānlarından ulu 251a/6 TİEM 40
 ol yirde kim otursuz gücünüz yıtdüğinden dağı ziyān degürmen
 anlara ya‘nī oğlanlaruñuz 267a/6 TİEM 40

ola kim sen helāk eyleyicisen gendüzünü olmaduklarından (7)
 mü'minler eger dilersevüz indirevüz anlaruñ 174a/6 TİEM 40

dağı yüceledi bir nicesi bir nice üzere arulıgıdır Tañrı'nun şıfāt
eyledüklerinden ġaybı bilici dağı hāzırı 165a/2 TİEM 40

oğul kız edinmege ihtiyār ederdi özi yaratduklarından (2)her neyi
 dilese münezzehdür ol Allāh birdür 496a/1 BKT

anuñıla az bahā helāklik anlara yazduklarından ötürü elleri bile dağı
 helāklik anlara 11b/6 BKT

görürsin anlaruñ gözlerini tolu olur ve aķar yaşları ḡaķķı
bildüklerinden ötürü 120b/7 BKT

anlara vèrdüğüne Tañrı Ta‘ālā münezzehdür anlar şirk
getürdüklerinden şirk mi getürürler 180a/2 BKT
 biz ikinci dirliğe dönüp dirilür miyiz çukurlara girdüğümüzden sonra
 derler ol vaqt ki biz 630a/5 BKT
 siz kaytup girdüğünüzden sonra bayram yerine pes ol putlrı päre päre
 eyledi illâ putların 350b/7 BKT
 dağı yanıña getürürsin kimi dilesen dağı kimi dilesen ayırduğundan
 sonra talâk-ı ric‘ ile 457b/4 BKT
 her kişiler hâkimlerdür ‘avratlar üstine efdal kıldüğünden ötürü Tañrı
 Ta‘ālā niçesini nicesi üstine 82b/2 BKT
 andan ‘afv eyledük size bızağuya tapduğunuzdan sonra ola kim şükr
 eylesiz dağı 8a/1 BKT
 Tañrı Ta‘ālā münezzehdür ve yücedür anlar eyitdüğünden (3)ulu
 yüceleme tesbîh eder aña 303b/2 BKT
 çıkardı dağı sizi beriyyelikden getürdi fesâd eyledüğünden (4)şeytân
 benüm ile kardaşlarum ortasında 260a/3 BKT

7.24.7 -DUkDAn ötürü

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -duğ, -dük geçmiş zaman sıfat-fiil ekiyle +dan,-+den ayrılma hal ekinin getirilmesiyle oluşan bu zarf-fiil biçimi metinlerimizde sıkça kullanıldığı gibi ötürü edatının getirilmesiyle oluşan şekilde de vardır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu tür kullanımlarla ilgili örnekler aşağıdadır:

iy Çalabum yardım it baña yalan duttuklarından ötürü beni pes vağy
 viribidük aña kim eylegil 162b/10 TİEM 40
 hâlâl olındıydı anlara (5) dağı yıgduklarından ötürü Tañrı yolından çok
 47a/5 TİEM 40
 Tañrı yolından çok dağı alduklarından ötürü ribâyı ol hâlde kim bayık
 yığlınıldılar 47a/5 TİEM 40
 gizler imânın ay depeler misiz bir eri eyitdüğünden ötürü Çalabum
 Tañrı'dur 223b/2 TİEM 40
 dağı ol kim degdi size muşibet işledüğünden ötürü (11)ötürüdür
 ellerünüz dağı ‘afv eyler çokdan 231a/10 TİEM 40

duttuğ anlardan ‘ahd kavlı kalın pes sıduklarından ötürü (9)‘ahdlarını
ya‘nī eyledük bunlara eyledüğümüzi 46b/8 TİEM 40
‘ahdlarını ya‘nī eyledük bunlara eyledüğümüzi dağı
inanmaduklarından ötürü Tañrı āyetlerine 46b/9 TİEM 40
Tañrı āyetlerine dağı depeledüklerinden ötürü peygambarları haşsuz
dağı didüklerinden ötürü 46b/9 TİEM 40
virineler müzdlerini iki kez şabr eyledüklerinden ötürü dağı girü
yığarlar eyü-y-ile 186b/4 TİEM 40
dağı depeledüklerinden ötürü peygambarları haşsuz dağı didüklerinden
ötürü gönlümüz kaplıdur 46b/9 TİEM 40
yaranları-y-ıla dağı kāfirliklarından ötürü dağı eyittüklerinden ötürü
Meryem üzere (11)buhtān ya‘nī zınā ulu 46b/10 TİEM 40

7.24.8 -DUGI -çün

-duğ,-dük sıfat-fiil eki, iyelik ekiyle beraber "içün, çün" edatının bağlanarak, cümlede sebep bildiren zarf tümleçleri yapar. Yaygın olarak görülen bu kullanımlarda ortaya çıkan edat grupları, anlam bakımından kaynaşmış şekildedir (Üstüner; 2000, 129).

Türkçe Dil Bilgisi adlı eserinde M.Kaya Bilgegil, -diği için, dığı için şeklini "sebeb kuymunda bağ fiil" sayar. "için" edatıyla söz konusu ek arasındaki birleşme o kadar sağlamdır ki, bazen "için" edatının bazı seslerinin düşürülerek bir ek gibi birleştirildiği görürlür (Üstüner; 2000, 129).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -duğıçün, -dügiçün zarf fiil ekinin farklı şekilleri aşağıdadır:

Anlar ‘ahdların bozduğı-çün anlara la‘net eyledük. Kılduğ anların
76a/4 MKT
Taḥkik müşrikler necislerdür bāṭınları ḥabış oldığı-çün. (4) Yakın
olmasunlar mescid-i ḥarāma 132b/3 MKT
intikām eylemediler illā ḡanī eyledügi-çün Tañrı Ta‘ālā anları dağı
resūli 137b/6 MKT
eydür ki ḥasret eyleyüp imānı ṭā‘atı terk eyledügi-çün. Yā Rabbī!
Meni dönder dünyāya 243b/2 MKT
Minnet eylerler saña müsülmān oldukları-çün. Eyit yā
Muḥammed 378b/7 MKT

İ' rāz eyle anlardan yalanladuklan-çün. (4) Muntazır ol. şaklaş
nuşreti. Tahkik anlar gālib olmağı şaklaşurlar. 297a/3 MKT
anun 'azābını küfr bile ma' şieü cem' eyledükleri-çün kıyāmet
güninde. Ebedi kalur anda zelillik bile 256b/8 MKT
Ta' rı Ta' ālā oğul kız nisbet eyledükleri-çün. (8) Lāyık degüldür Ta' rı
Ta' ālā oğul kız idinmek 217a/7 MKT
anun üzere kiri ya' nī eger işledüğün için nesene alsan yig-idi zirā
ta' ām hacatumuz var-ıdı 143a/6 TİEM 40
ya' nī mu'minler uçmağa girdügi-y-içün dağı hüküm eylenildi
aralarında haqq-ıla 222a/2 TİEM 40
kim virinildiler ya' nī bunlara bulun degmedügi için dağı üyirürler
ya' nī Muhācırлары 261a/3 TİEM 40
dağı tutar gögi düşmegin dilemedügi için yir üzere illā anun destürı-y-
ıla bayık Ta' rı 161a/6 TİEM 40
Ta' rı Ta' ālā'dan bilmedügüz nesne 'acebler mi-siz (3) geldiğiçün
peygamber lık Ta' rı' nuzdan bir kişiye 161a/3 BKT
and içmekde lıkin mu' āheze eyler size kazduğıçün (2) yürekleriñüz
dağı Ta' rı Ta' ālā yarlıgayıcıdır 35a/1 BKT
ağır yüklü yazuklardan andan harām-zāde oldığıçün māl eyesi ve oğul
kız eyesi 609a/3 BKT
sizden Qur' ān' ı yüz döndürmeg-ile olduğunuz için (8) bir kavm
müşrikler? dağı niçe viribidük 232b/7 TİEM 40
getürenden sonra pes dadıñuz tamu 'azābını (7) kāfir olduğunuz için
ve ammā ol kişiler kim ağardı 62a/7 BKT
anların 'ahdı kavlı için ya' nī 'ahd sıdukları için dağı eyittük anlara
girün 46b/7 TİEM 40
iki ülü rahmatından ya' nī biri Mūsā 'ya ' İsa' ya inandukları-y-içün biri
Muhammed'e inandukları-y-içün 258b/3 TİEM 40
dağı muhācırlara dağı Enşāra ya' nī destür viridükleri için munāfıklara
girü kalmağa 96a/3 TİEM 40
anlar yanud virinileler köşk şabr eyledükleri-y-içün dağı gösterineler
(2) anda selām virmek dağı selāmat 174a/1 TİEM 40

7.24.9 -DUGI gibi

-duḡ, dük sıfat-fiil ekine "gibi" edatı bağlanarak cümle içinde zaman belirten zarf tümleçleri göreviyle kullanılır. Bu bağlanma gibi edatının benzerlik ifadesi umumiyetle kaybolur (*Üstüner; 2000, 125*).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu tür kullanıma TIEM 40 Kut'an Tercümesi ve Manisa Kur'an Tercümesinde örnekler tespit edilirken Bursa Kur'an Tercümesinde bu ekle ilgili herhangi bir örnek tespit edilmemiştir.

andan bir yire ʔar ya' nī sünü ağacı demürine sıḡduḡı gibi(10)
bağlanmışlarken kıḡıralar 171a/9 TIEM 40
yarttılar anuḡ yaratmaḡı gibi ya' nī bunlar daḡı Taḡrı yaratduḡı gibi
yarattılar pes beḡdeḡ oldu 118a/9 TIEM 40
illā yazuḡlular pes degül müḡrikler eyittüḡı gibi and içeriḡ aḡa kim
görürsiz daḡı aḡa kim görmezsiz 271b/8 TIEM 40
depeledüklerine rāzī oldukları gendüler depeledüḡı gibidür eger
olursaḡuz mu' minler? 7b/7 TIEM 40
dutavuz anı oḡlan daḡı şundayduḡ ya' nī belalardan kurtardugumuz
gibi Yūsuf'ı yirlendürdük Yūsuf'ı 111b/6 TIEM 40
anlar ta' addī eyledüḡı gibi sizüḡ üstüḡüze. Allāh'dan ḡorḡuḡuz,
bilüḡüz Taḡḡıḡ Taḡrı Ta' ālā müttakīler biledür 21a/8 MKT
cezāsın virse öldürdüḡı gibi ḡayvānlardan ḡükm eylesün anuḡ iki yaḡşı
ḡişi 85b/5 MKT

7.24.10 -DUkDAn sonra

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -duḡ, -dük geçmiş zaman sıfat-fiil ekine +dan- +den ayrılma hal ekinin ve sonra edatının ilavesiyle elde edilen bu tür zarf fiil biçimine metinlerimizde çok sık biçimde geçmektedir:

Namāz ḡılma anlaruḡ birisi üstine öldükden sonra. Ebedī durma anuḡ
ḡabri üstine 138b/5 MKT
ḡaçan daddurursun ḡiḡilere raḡmet i ki ḡaḡlıḡ ḡanīlikdür zarar
yitişdikden sonra ki ḡaḡtlıḡ ḡastalıḡdur 145b/1 MKT
Ol şular ile yirleri ölüp yābis oldukdan sonra (6) daḡı yirde her
ḡayvānları yaratmaḡda 17b/5 MKT

Kim ta‘addi eylese ‘afv eyleyüp diyet aldukdan sonra ulu ‘azāb vardur
yürekler acıdı. 19a/10 MKT

aşası naşibi altı ülüşde bir ülüşdür. Vaşiiyet eyledüğinden sonra yā
borçdan sonra atalarunuz 54a/11 MKT

andan sonra buzağuya ‘ibādet eylemedünüz Mūsā münācāta
girdüğinden sonra, (6) siz nefsünüze zulm eyleyici olduğunuz hâlde 6a/5
MKT

ya‘nī Beyte’l-muḳaddes‘ imārat olduğundan sonra hīç ādamī girmedir
aḡa illā ḳorḳa girdi 9a/7 TİEM 40

ayruk ‘avratdan yā gendülerden nikāh kalmadüğünden sonra tā tar
eyleyesiz anların üzere 267a/6 TİEM 40

‘umruḡ her zere gine ya‘nī ḡaraflıḳ tā kim bilmeye bildüğinden sonra
nesene daḳı göresin yiri 157b/9 TİEM 40

çıḳarur ölüyi diriden daḳı dirürür yiri öldüğünden sonra daḳı ancılāyın
çıḳarınılasız 193a/1 TİEM 40

bilicidür eyitti ya‘nī ‘avratları düzdüğünden sonra nedür işünüz ol
vaḳt kim istedünüz 113b/6 TİEM 40

sevmez ḡālamları daḳı her kim öç ala zulm eylenildüğünden sonra
anlar yokdur anların üzere hīç yol 231b/9 TİEM 40

andan yüz döndürdünüz andan sonra ya‘nī ḳabūl eyledüğünüzden sonra
pes eger degül-imisse Taḡrı faḡlı sizün üzere 5b/10 TİEM 40

tesbīḡ èt anı yılduzlar batdukdan sonra daḳı (6)başludum adıyla
Taḡrı Ta‘ālā’nun ki rızḳ 567b/5 BKT

daḳı anı bırak dukdan sonra şālīḡlerden olası anların birisi eyitdi ki
yehūda’dur 248a/7 BKT

daḳı eger unutdursa seni şeytān pes oturma bildükden sonra (3) ḡālīm
ḳavmler bile daḳı taḳva üstine 136a/2 BKT

ḡālk icābet èder dīne girdikden sonra ḡüccetleri baḡıldur Taḡrı’ları
ḳatında anlar üstine ḡaḡab vardur 522a/4 BKT

7.24.11 -DUkDAn ilerü

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde –duğ, -dük sıfat fiil eki, yazı dilinde olduğu gibi ağızlarda da ayrılma hali ekini alarak, "ileri" edatıyla beraber zarf-fiil olarak kullanılırlar. Fakat bu biçim sadece TiEM 40 Kur'an Tercümesinde görülmektedir.

namāz kıl añar-iken Çalabunı güneş toğduğından ilerü daķı
batduğından (5) ilerü daķı gice sâ' atlarından 152b/4 TiEM 40
 añar-iken Çalabunı güneş toğduğından ilerü daķı batduğından (5) ilerü
 daķı gice sâ' atlarından pes namāz 152b/4 TiEM 40

7.24.12 -DUGI-İIA

Bu biçim -duğ,-dük sıfat-fiil eki, iyelik eki ve vasıta hal eki olan "ile" edatının ekleşmesi suretiyle zarf-fiil eki fonksiyonuyla kullanılmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu tür kullanılış biçimine TiEM 40'da rastlanılmıştır.

olmış kavumlar pes bayık yalan duttılar sizi(5)söyledüğünüz ile pes
 gücünüz yıtmaz döndürmege ya' nî 'azābı 171b/5 TiEM 40
 girü gendü cevāb vire bir kahr eyleyici ol gün cezā virinile her nefis
işledügi-y-ile zulm yokdur 222b/11 TiEM 40
 fesād eyleyicilerden daķı bayık üyürdük anları bilmeg-ile ya' nî Tañrı
bildügi-y-ile 'alemler üzere 236b/4 TiEM 40

7.24.13 -Duk üzere

Bu biçim Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde –duğ-dük sıfat fiil ekine "üzere" edatının getirilmesiyle elde edilir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bununla ilgili tek bir örnek tespit edilmiştir.

bellü olmuş pes şabr eyle eyittükleri üzere daķı namāz kıl añar-iken
 Çalabunı güneş toğduğından ilerü 152b/4 TiEM 40
 şunlaruñ üzere ya' nî kavmuñ üzere. Daķı indürdük üzerüne Kitāb'ı ya' nî
 Qur'ān'ı 130 b/11 TiEM 40

7.24.14 -tüğ(i) η-leyin

-tüğ sıfat-fiil eki, isim hal eklerinden eşitlik hali "leyin" ile birleşerek zarf-fiil eki haine gelir (Üstüner; 2000, 112).

Cümlede yüklemnin anlamını, zarf-fiildeki hareketin yapıldığı zamana bağlar (Üstüner; 2000, 112).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu zarf-fiil biçimine sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanılmıştır.

ben zınā kılıcı eyitti Cebrāyīl şöyledür ya' nī eyittüğümleyindür eyitti
Çalabuñ ol baña 145a/10 TİEM 40
ulu ol kim anlar anuñ içinde dartışıcılardur? degül eyle ya' nī anlar
eyittüğünleyin tiz bileler 279a/5 TİEM 40

7.24.15 -mİşDAn

-miş, -miş sıfat-fiil eki, isim hal eklerinden ayrılma hal eki olan +den, +dan ekleriyle birleşmesinden elde edilen bu tür zarf-fiil biçimi üzerinde çalıştığımız meetinlerden sadece Manisa Kur'an Tercümesinde tespit edilmiştir.

Çıkarur diriler ölmüşden, insān nuṭfeden, kuşları yumurdadan daḥı
çıkarur ölüleri diriden 287b/5 MKT
İki cennet içinde her yimüşden iki cins vardır, ġarīb bilinmiş yā yaş
kuru 392a/4 MKT

7.24.16 -mİş gibi

-miş, -miş ekli sıfat-fiiller "gibi" edatına bağlanarak cümlede durum belirten zarf tümleci teşkil ederler(Üstüner; 2000, 156).

Anadolu ağızlarında az kullanıldıkları için bu sıfat-fiillerin, gibi edatıyla oluşturdıkları edat grublarının dışında, başka edatlara bağlanarak kullanılışları görülmemektedir (Üstüner; 2000, 156).

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu tür kullanımlarla ilgili örnekler aşağıdadır:

ya' nī sevdüğünze pes koyasız anı aslınmış gibi ya' nī ne yirde daḥı
eger düzgün eyleyesiz 45a/4 TİEM 40

andan turur yazuķ üzere kibr eyleyici-y-iken tamām *işitmemiş gibi*
 anları pes muştıla aña ‘ azābı 237b/2 TİEM 40
 anuñ zararını geçer andan bize, du‘ ā *eylememiş gibi* olur (4) ol zarar-
 içün. Yitişdi 144b/3 MKT
 şol günden *düşmiş gibidür* ki kuşlar kıpar anı yā yil ırak yire
 bırakmak gibi. BKT
 kıılır-biz anı maḥşūd kesilmiş tibn olmuş. Hiç *olmamış gibi* olur bir
 vaktde, bir zamānda 146a/3 BKT
 Allāh'dan idindiñüz, anı arduñuza bırakduñuz (2) *unudulmuş gibi*
 resūlini ihānet eyleyüp 160b/2 BKT
 hiç dostlık *olmamış gibi* kıaske ben anlaruñla olaydum ulu sa‘ ādete
 yētişirdüm 88a/6 BKT
 ümid keser geçen ni‘ metlere kāfir olur hiç *görmemiş gibi* olur ve eger
 ni‘ metler lezzetin 232b/4 BKT

SONUÇ

Eski Anadolu Türkçesinin en önemli eserlerinden olan Kur'an Tercümeleri Türk diline tercüme etme, gramatikal olarak kendini geliştirme, zorlukların üstesinden gelme ve farklı bir kültüre ait olan dini kavramlara karşılık bulma noktasında Türk dilinin anlam zenginliğine büyük katkıda bulunmuştur. Diğer taraftan dini bir eser tercüme edildiği için, müstensihler uhrevi sorumluluk duygusuyla hareket etmiş; bu da tercüme eserlerin anlam ve şekil bakımından daha titizce meydana getirilmelerine sağlamıştır.

Bu doğrultuda Türk dilinin Kur'an'ı tercüme etme alanında gramatikal olarak bir eksikliğin olmadığı görülmüştür. Eserler tamamen Türkçe gramer mantığına göre tercüme edilirken, bazı durumlarda alışkanlıklar sonucu olarak Arapça gramer özelliklerine de başvurulmuştur. Özellikle kelimelerin çoğul yapılarında Arapça çokluk, ikili ve çokluk biçimleri kullanıldığı görülmektedir.

Son olarak Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde bazı kavram ve kelimeler için daha çok Arapça ve Farsça kelimeler kullanılırken, TİEM 40 Kur'an Tercümesinde Türkçe yapı ve şekiller kullanılmıştır.

YAPIM MORFOLOJİSİ

Fiil Yapım Eklerindeki Fonetik Değişiklikler:

d > t : **d-t** Değişimi açısından Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde tutarlılık göstermemektedirler. Bu tutarsızlık fiilden fiil yapım eklerinde de görülür. **öl-tür-** / **öl-dür-**: "öldürmek" *öldürdi* BKT 40b/2, *öldürilmiş* TİEM 40 48b/8, *öldürilmek* MKT 304a/11, **tol-tur-** / **tol-dur-** / **dol-dur-** MKT 330a/3, *tolduram* TİEM 40 70b/9, *toldurdu* MKT 53b/4

-DÜr- Fiilden fiil yapım eki Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde eski şeklin bir devam olarak yuvarlak ünlüyle kullanılmıştır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bazı yerlerde ekin düzeleştiği görülmektedir. Ek için dikkat çekici bir diğer özellik –DÜr fiilden fiil yapım ekiyle olan paralellidir. Batı türkçesi Kuran Tercümelerinde aynı fiilin hem –DÜr-, hem de -Dİr- şeklinde ettirgen yapıldığını görebilmekteyiz. **az-dır-** / **az-dur-**: "saptırmak, azdırmak, uzaklaştırmak, doğru yoldan çıkarmak" *azdurdı* BKT 306b/3, *azduralar* TİEM 40 27a/1, *azdurdı* MKT 94b/7 ; **az-dır-** BKT 499b/7, **dad-dır-** / **dad-dur-**: "tattırmak" *daddurdı* BKT 135b/4, *daddurdı* MKT 193b/5; **dad-dır-** TİEM 40 94a/4

-GUr- Bu ek genel olarak düz şeklinde görülmektedir. Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde iki örnekte yuvarlak şeklinde karşılaşılır. **dur-ğur-**: "sabit kılmak, durdurmak, korumak" *durğurdılar* BKT 46a/3 *durğurmazbiz* MKT 211b/10 ; **tur-ğur-**: "yerine getirmek" *turgurur* MKT 282a/2

-GUz- Eki: Doğu Türkçesinde fonksiyon olarak ettirgen fiiller türetmeye yarayan eklerdendir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bir örnekte ise yuvarlak şeklinde kullanılmaktadır. **dur-ğuz-**: "durdurmak, yerine getirmek" *durğuzurlar* MKT 25b/10

+(A)l- Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde dört örnekte geçmektedir. Umumiyetle sıfatlardan fiil yapar. **buğ-al-**: "bunalmak" *buğalmışa* TİEM 40 182a/3; **ul-al-**: "büyümek" *ulalalar* TİEM 40 35b/3; **yön-el-**: "yönelmek, bir tarafa gitmek" *yöneldi* MKT 274a/1; **yüc-el-**: "yüce, üstün olmak, münezzeh olmak" *yüceldi* TİEM 40 268b/6

+Da Eskiden itibaren çok az sayıda fiilde tespit edilen isimden fiil yapım eki +Da- Eki Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde de kullanılmıştır. **al-da-**: "aldatmak, kandırmak, yanıltmak" *aldadı* BKT 145b/1, *aldamazlar* TİEM 40 2b/4, *aldamağı* MKT 70a/8; **iz-de-**: "istemek" *izdemezler* MKT 3a/8 ; **öz-de-**: "istemek" *özdegen* BKT 523a/1

Birleşik Fiiller:

Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde birleşik fiiller açısından çok zengindir. Birleşik fiillerin hal ve iyelik ekli kullanımları da göze çarpmaktadır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde 183 birleşik fiil olmak üzere karşımızda çıkmaktadır. it-, eyle, ol- ve vir- diğer yardımcı fiillere göre daha fazla geçmektedir.

Metinlerimizde eyit-, sakla-, söyle- vir- ve yit- fiillerinin işteş çatılı eyidiş, saklaş-, söyleş- viriş- ve yitiş- şekillerin de kullanımına rastlamaktayız. **lağab eyidiş-**: "birbirine lakab takmak, birbirine (kötü) *lağablarla* çağırarak" *lağab eyidişmen* TİEM 40 246b/1, **muşibet şaklaş-**: "gözetleyip durmak" *muşibet şaklaşurlar* MKT 70a/4, **borca şatılaş-**: "borç karşılığında birbirine satışta bulunmak" *borca şatılaşasız* TİEM 40 22a/6, **çivşeyü söyleş-**: "fısıldaşmak" *çivşeyü söyleşürler* TİEM 40 259a/9, **ecel yitiş-**: "ölmek, ömrün sonuna ulaşmak" *ecel yitişince* BKT 6b/1

Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde tespit edilmiş İsim + Yardımcı Fiil kuruluşundaki birleşik fiillerde **dili açıl-**: "konuşmak" *dili açılmaya* MKT 257b/11, **aşşı degür-**: "fayda vermek" *aşşı degürürler* TİEM 40 176a/1, **hem düş-**: "kederlenmek, sıkılmak" *hem düşdi* MKT 283a/8, **isrāf eyle-**: "gereksiz yere harcamak, israf etmek" *isrāf eyledi* MKT 224a/6, *isrāf eyleme* BKT 301b/4, **imān getir-**: "inanmak, iman etmek" *imān getirmişdür* MKT 26a/8, *imān getirün* TİEM 40 2b/7, *imān getürdi* BKT 522b/7, **‘āciz ol-**: "gücü

yetmemek" *‘āciz olavuz* MKT 379b/8, *‘aciz oldu* BKT 411a/2, *‘āciz mı oldum* TİEM 40 51b/1, **mühr ur-**"mühür basmak, mühürlemek" *mühr urdı* TİEM 402b/2, *mühr urdı* BKT 539b/5, **ağaç ev yap-**"ağaçtan ev inşa etmek, ahap ev yapmak" *ağaç ev yaparlar* TİEM 40 78a/1

Batı Türkçesi Kuran Kuran Tercümelerinde yeterlik fiili olarak bil-: "bilmek" **aşşı** **êdebil-**"fayda edebilmek" *aşşı êdebilmeye* BKT 445b/6, **dilencilik êdebil-**"dinlencilik etmek" *dilencilik êdebilmeye* BKT 562b/5, **durgurabil-**"durdurmak" *durgurabilmeyeler* BKT 35b/5 , **getürebil-**"getirebilmek" *getürebilir* BKT 407b/7

Metinlerimizde tezlik fiil i, vir-, ü, vir- fiili ile yapılmış, **degşüri vir-**"yerine vermek, yerine koymak" *degşüri vire* TİEM 40 268a/2, **eydi vir-**"bildirmek, anlatmak" *eydi vire* TİEM 40 96b/4, **genez eyleyü vir-**"kolaylaştırmak" *genez eyleyü vir* TİEM 40 148b/9.

Metinlerimizi incelerken isim +*layu* <la+y-u + yardımcı fiil şeklinde kurulmuş birleşik fiili örnekler de tespit ettik. Bu yapıda kurulmuş birleşik fiillerde kalıplaşmış bir zarf fiil anlamı göze çarpmakta ve bir eylemin tekrarı veya abartılması söz konusu olmaktadır. **anlayu bak-**"anlayarak bakmak" *anlayu bakıcılara* TİEM 40 125b/3, **kaplayu ir-**"ulaşmak, erişmek, kaplamak" *kaplayu irmediler* TİEM 40 99b/8, **gizleyü söyle-**"gizlice söylemek, kalbine sokmak" *gizleyü söylerler* TİEM 40 66b/4, **güçemleyü sür-**"şiddetle itmek, kovmak" *gücemleyü sürer* TİEM 40 289a/1

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde süreklilik fiil "dur" yardımcı fiilinin eklenmesiyle yapılmaktadır. **baka dur-**"bakıp durmak, bakmakta devam etmek, bakıpkalmak" *baka dururlar* TİEM 40 83a/7, **bakıp dur-**"devamlı bakmak" *bakıp duralar* BKT 482a/6, **isteyü dur-**"devamlı istemek" *isteyü durasañ* TİEM 40 27a/9, **ıyğü yudup tur-**"sürekli endişe içinde olmak" *ıyğü yudup turalar* BKT 506b/2.

Türkçenin bütün tarihi dönemlerinde oldukça sık bir şekilde kullanılmaktadır. Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde deyimler ve deyimleşmiş birleşik fiiller için seçilmiş örneklerden bazıları şöyledir: **arğa vir-**"yardım etmek, yardımcı olmak" *arğa virmediler* TİEM 40 87b/10; *arğa v(ê)rici* BKT 268a/3, **ayaklarımız altına kıl-**"ezmek, ayak altına almak" *kılalum anları ayaklarımız altına* 228a/3 TİEM 40 , **barmaqları uçların ısır-**"öfkeden parmak uçlarını ısırarak, çok kızmak, çok nefret etmek" *ısırdılar barmaqları uçların* 30a/3 TİEM 40 , **baş ak ol-**"beyazlamak, beyazlaşmak" *baş ak oldu* MKT 44b/3, *baş_ak ol*

TİEM 40 144b/8, *baş aķ oldı* BKT 325b/6, **baş indür-**:"boyun eğmek" *baş indürmediler* TİEM 40 173b/10, **başı koyu eyle-**:"baş aşağı etmek, geri çevirmek" *başı koyu eyleyevüz* TİEM 40 211a/7.

Çekim Morfolojisi:

Görülen Geçmiş Zaman: / -Tİ- /

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde görülen geçmiş zaman 1. Teklik şahıs eki iki yönden dikkatimimizi çekmektedir. Birincisi **d-t** değişimi, ikinci ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı örneklerin sıkça görülmesidir. *bildüm*(180a/7 TİEM 40), *virdüm* (38a/2 MKT), *inandum* (43a/1 BKT) örneklerde görüldüğü gibi düz ünlülü olması gereken **bil-**, **vir-** fiilleri ise yuvarlak ünlüyle yazılmıştır. Ayrıca ekin hem /d/ li hem de /t/ li şekilleri görülebilmektedir. *ķorkıt-tum* 286a/4 TİEM 40, *ķorkut-tum* 227a/6 TİEM 40, *öğret-tü-ŋ* 4a/2 TİEM 40.

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. çokluk şahıs görülen geçmiş zaman eki **-duķ**, **-tuķ**, **-di biz**, şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde **-di biz** görülen geçmiş zaman çoğunlukla iyelik menşeyle şahıs ekleryile çekilirken bir kaç örnekte Arapça biçimlerinden esinlenerek zamir menşeli şahıs ekleryile çekilmiştir. *düşür-di biz* 306a/9 MKT, *eyle-di biz* 169b/1 MKT

Manisa Kuran Tercümesinde görülen geçmiş zaman 2. çokluk şahıs biçimi **duğuz**, **düğüz** iken çoğunluk çekilirken bir kaç örnekte müstensi hatası olarak görülebilecek **duğuz**, **düğüz** biçimleri görülmektedir. *olmadu-ğuz* 320b/11 MKT, *oldu-ğuz* 136b/3 MKT.

Manisa Kur'an Tercümesinde bu ekin aynı fiilin farklı şekli geçmektedir:

idin-di-ğüz 160b/1 MKT, *idin-dü-ğüz* 244a/2 MKT.

Belirsizlik Geçmiş Zaman: /-mİş-/

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. teklik şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekimi sadece Bursa Kur'an Tercümesinde bir örnekte geçmektedir. *götür-miş-em* 252a/1 BKT

Üzerinde çalıştığımız metinlerde **-miş biz** öğrenilen geçmiş zaman çoğunlukla iyelik menşeyle şahıs ekleryile çekilirken bir kaç örnekte Arapça biçimlerinden esinlenerek zamir menşeli şahıs ekleryile çekilmiştir. *otur-miş-biz* 77b/4 MKT, *bil-miş-üz* 91a/5 MKT, *yaraķa-mış-biz* 101a/6 BKT.

Geniş Zaman çekiminde hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü şekiller bir arada kullanılmıştır. *oķı-r* 191a/5 TİEM 40, *oķu-r* 270b/3 BKT, *oķu-r-men* 210b/2 MKT.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde geniş zaman olarak görülen bazı çekimlerin Kur'anda gelecek zaman olarak çekildiği görülmektedir. Bunun çok yaygın olarak kullanılmaması bir müstensih hatası olarak görülebilir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

bırağur-men (سَالِقِي) 124a/1 MKT, *şarf eyler-men* (سَارْفُ) 117a/3

MKT, *bāṭıl eyler.* (سَيِّطْلُهُ) 150b/2 MKT, *bāṭıl éder* (سَيِّطْلُهُ) 227b/5

BKT

Gelecek Zaman: -AcAķ-, -IcAķ-, -IsAr-, -AsI-, -GAy-

Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde gelecek zaman çekimi beş şekilde karşımıza çıkmaktadır.

-AcAķ + Şahıs Zamiri: Bu biçim üzerinde çalıştığımız metinlerde **-AcAķ** şeklinde geçerken sadece Bursa Kur'an Tercümesinde geçmektedir: *gör-ecek-men* 612a/5 BKT, *yaz-acaķ-men* 174a/2 BKT, *ķazan-acağ-ıñ* 446a/2 BKT.

-IcAķ- / -IsAr- / -AsI- Bu Biçim genellikle 3. teklik şahıs zamiri artık ekleşmiştir.

ol-ıcaķ 559a/3 BKT, *ol-ucaķ* 578b/2 BKT, *gir-ıcek* 5b/1 TİEM 40, *ol-ısar-dur* 21a/1 TİEM 40, *doķun-ısar* 556b/4 BKT, *vir-esi-dür* 46a/2 TİEM 40, *ver-ıser-dür* 203a/5 BKT, *ķorkısar.* 19a/11 MKT, *dutar-ısa* 287a/4 TİEM 40.

-GAy- Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinin eski Türk yazı tesiri Manisa Kur'an Tercümesinde **-GAy-**'ın şeklinde de geçmektedir Bu biçimi genel olarak II. çokluk şahıs zamirlerle kullanılmaktadır. *ol-ğay-sız* 6a/8 MKT, *ol-ğay-sız* 15b/4 MKT.

İstek Kipi: -A

İstek kipi, Muharrem Ergin 'e göre *Batı Türkçesi yazı diilerinde istek eki -A'dir. Ergin, bu ekin Eski Türkçe'deki gelecek zaman eki -GA- (-ğay, -gey) 'den geldiğini ğ ve g'nin Batı Türkçesine geçerken düştüğünü, böylece -A- istek ekinin ortaya çıktığını belirtir.*

Üzerinde çalıştığımız metinlerde istek kipi olarak görülen bazı çekimlerin Kur'anda gelecek zaman olarak çekildiği görülmektedir. Bunun çok yaygın olarak kullanılmaması bir müstensih hatası olarak görülebilir. Bununla ilgili örnkler aşağıdadır: *ķıla anlara* (سَيَّرَحْمَهُم) 92b/8 TİEM 40, *eyleyevüz* (سَارَهْمَهُ) 275b/11 TİEM 40, *boğmaķ eylenileler* (سَيِّطُفُون) 33b/6 TİEM

40, *görelər* (سَيَعْلَمُونَ) 147b/1 TİEM 40, *ağasız* (سَدُّكَزُونَهُنَّ) 18a/5 TİEM 40, *bulasız* (سَتَجِدُونَ) 42a/4 TİEM 40.

Emir: Ø

Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde Emir 1. teklik şahıs çekimi Eski Türkçedeki 1. teklik şahıs eki **-AyIn** Karahanlı Türkçesinden itibaren görülen **-AyIm** şekillerinin yanında gene Eski Türkçeden itibaren ünlüyle biten fiillerin çekimi **-yIn** şeklinde görülmektedir: *var-ayın* 243b/2 MK, *oğuy-ayın* 103a/4 MKT, *korğ-ayın* 138a/1 BKT, *uy-ayın* 321a/3 BKT, *vireyim mi* 54a/5 TİEM 40.

-GIl- emir ekinin getirilmesiyle elde edilen biçim Bursa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Manisa Kur'an Tercümesinde tespi edilememiştir. *olğıl* 155b/3 TİEM 40, *angıl* 189a/8 TİEM 40, *bilgil* 43a/3 BKT.

Manisa Kuran Tercümesinde görülen geçmiş zaman 2. çokluk şahıs biçimi **ñUz** iken çoğunluk çekilirken bir kaç örnekte müstensah hatası olarak görülebilecek **-GUz** biçimi görülmektedir. *ögregüz* 74b/5 MKT *duruğuz* 146b/1 MKT

Şart Kipi: -sA

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde şart çekim eki olan **-sA**'nin üzerine iyelik menşeli şahıs eklerinin getirilmesiyle elde edilmektedir. *ol-sa-m* 158a/5 MKT, *öl-se-ñ* 348b/3 BKT, *incidinile-se* 189a/1 TİEM 40,

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde 1. Çokluk şahıs şart çekimi biçimi Eski Anadolu Türkçesinin diğer eserlerinde de görüldüğü gibi ikili bir kullanım biçimleri olan **-sA-k-** ve **-sA-vUz** biçimleriyle karşılanmaktadır. *eyle-se-k* 348a/2 MKT, *ol-sa-vuz* 372a/7BKT,

Gereklik: -sA gerek

Bu gün gereklik çekimi için **-mah,-meli** kullanılmaktadır. Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde gereklik çekimi Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak "gerek" kelimesiyle yapılmaktadır. Bu edat bazen mastarlar üzerine bazen da sıfat-fiiller üzerine gelebilir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde gereklik çekimiyle ilgili tek bir örnek Manisa Kur'an Tercümesinde tespit edilmiştir. *virsem gerek* 241a/9 MKT.

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde gereklik çekimi 2 şekilde yapılır 1. şekil **-mAk** mastarlarının üzerine **gerek** kelimesinin eklenmesiyle elde edilir.

Gerekliklik biçimine istisnai bir durum olarak Bursa Kur'an Tercümesinde **-malı, -meli** biçimini de rastlanmaktadır. muhtemelen bu durum bugün kullanılmakta olan **-malı, -meli** gerekliklik ekinin yavaş yavaş ortaya çıkmasıyla ilgili bir örnektir. **göster-meli** 373a/4 BKT

Üzerinde çalıştığımız metinlerde gereklik kipi olarak görülen bazı çekimlerin Kur'anda gelecek zaman olarak çekildiği görülmektedir. Bunun çok yaygın olarak kullanılmaması bir müstensih hatası olarak görülebilir. **rahmet eylese gerek.** (سَيَرْحَمُهُمْ) 137a/10 MKT.

Birleşik zaman:

Batı Türkçesi Kuran Tercümelerinde birleşik kip çekimi i- fiili ile yapılmaktadır. Fakat bu i fiili çok örneklerdeki düşmüştür. **ko-dı-dı** 5b/1 TİEM 40, **gelme-di-m-i-di** 503b/7 BKT, **ol-dı-lar-dı**, **et-di-ler-di** 9b/2 BKT, **kal-dı-lar-i-di** 95a/6 TİEM 40.

Geniş Zaman Rivayeti:

Metinlerimizde sadec 3. teklik şahısta bir tek örnekte geçmektedir. Diğer şahısların örnekleri yoktur. **olmaz-ırruş** 279b/10 MKT

Üçlü (Katmerli) Birleşik Çekimli Zamanlar:

Üzerinde çalıştığımız metinlerde katmerli birleşik zamanların çok geçmediği görülmektedir. Geçen biçimlerin ise daha TİEM 40 Kur'an Tercümesinde örnekleri tespit edilmiştir. **dile-miş-mis-se-dü-k** 243a/1 TİEM 40

Sıfat Fiiller:

Geçmiş Zaman Sıfat Fiilleri: **-dUk-, -mİş-**

-DUK

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde isim olarak kullanılan **-dUk** ekli sıfat-fiilleri daima iyelik eklerini alırlar. **korğduğım** vakt 394b/1 BKT, **eyledüğün** nesnelerden. 155b/5 MKT, **bisledügi** oğlu 216b/4 TİEM 40, **olduğuz** 136b/3 MKT.

-mİş

Ekin Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde kullanıma şekli hep düz şeklinde geçmektedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde tespit ettiğimiz örneklerden bazıları iyelik ekleri almış bazıları ise eksiz sıfat fiil görevinde kullanılmıştır. *kaynamış* şular 233b/2 MKT, *erimiş* bakır 236b/10 TİEM 40, *biçilmiş* ekin 220a/6 BKT.

Geniş Zaman Sıfat Fiilleri: -Ar, -Ir, -mAz, -GAn, -An

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde daha çok geniş zaman kipinde çekilerek kullanılan bu ekin sıfat fiil olarak kullanılışına fazlaca rastlanmamaktadır. *eyler gişi* 434b/3 MKT, *şagır gişileri* ? 147b/4 MKT, *yarar gişiler* 183b/5 TİEM 40, *akar ağaçlar* 86a/3 BKT

-mAz

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde olumsuz geniş zaman sıfat fiilinin kalıplaşmaktadır. *yaramaz* nesne 86a/5 MKT, *yaramaz* söz 147a/1 TİEM 40, *degmez* gişiler 35b/6 TİEM 40

-GAn

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde sıfat- fiili olarak kullanılmıştır fakat bu ekin Bursa ve Manisa Kur'an Tercümelerinde geçerken TİEM 40 Kur'an Tercümesinde hiç rastlanmamaktadır. *alğan* 34a/4 MKT, *olğan* 33b/6 MKT, *gelmegen* 371a/5 BKT, *eylegen* 450a/6 BKT.

-An

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Bütün Türk lehçelerinde yaygın şekilde kullanılan geniş zaman sıfat-fiil ekidir. *güldüren, ağladan, öldüren, eyleyen* 387b/1 MKT, *yağan* 3a/2 TİEM 40, *dutan* 18a/4 TİEM 40, *diyen* 16b/5 TİEM 40, *viren* 62b/3 TİEM 40, *çıkan inen ağan* 461a/5 BKT, *alınan* 192a/1 BKT

Gelecek Zaman Sıfat Fiilleri: -AsI, -AcAk**-AsI**

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -AsI, -esi gelecek zaman sıfat-fiil kullanılırken sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanmaktadır. *yandurası* nesne 283a/7 TİEM 40, *koparılasm* gün 145b/9 TİEM 40.

-AcAk

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde **-AcAk** gelecek zaman sıfat-fiil olarak Eski Anadolu diğer eserlerinde olduğu gibi şeklinde kullanılmaktadır. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır: *dutacak* yirdin 173b/4 TİEM 40, *kaçacak yir* 248a/4 TİEM 40, *dutacak yer* 154b/2 BKT, *kurtulacak yer* 320a/7 BKT, *getürecek* nesne 139a/10 MKT, *varacak* yiri, *varacak* yirdür 174a/3-4 MKT

Zarf Fiiler:

-Ip

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde de en sık rastladığımız zarf fiil eklerinden biri olup hem zarf fiile hem de birleşik fiillerde bağlayıcılık fonksiyonu ile kullanılmaktadır. *kakıyup* 177a/3 TİEM 40, *bakmayup* 405a/4 BKT, *alup* 246b/ 11 MKT.

-UbAn / -UbanIn

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde -UbAn / -UbanIn, zarf fiil olarak sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde geçmektedir. Bununla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir. *dileyüben* 94a/3 TİEM 40, *dirilüben* 217b/3 TİEM 40, *bilübenin* 84a/6 TİEM 40

-lAyIn

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu ek zarf fiil olarak geçerken sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde örneklerine rastlanmıştır. *kargalayın* 51b/1 TİEM 40, *girçekleyin* 41b/11 TİEM 40, *ikileyin* 276a/3 TİEM 40.

-mAkdAn sonra

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde –makdan zarf-fiil olarak eklendiği fiillere *dıkdan* anlamını verirken *sonra* ve *ilerü* zaman zarflarıyla kullanımı vardır.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde *sonra* ve *ilerü* zaman zarflarıyla görürken sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanmaktadır. *yaratmakdan* sonra 218a/10 TİEM 40, *berkitmekden* sonra 131a/3 TİEM 40, *batmakdan ilerü* 248a/6 TİEM 40.

-mAklık

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde mAklık birleşik isim-fiil ekiyle "ile" edatının ekleşmiş şekiliyle birleşerek zarf fiil eki fonksiyonuyla kullanılmaktadır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu fonksiyonuda sadece TİEM 40 Kur'an Tercümesinde rastlanmaktadır. *bilmekliğ-ile* 47b/3 TİEM 40, *eksmekliğ-ile* 77b/1 TİEM 40

-mAğdan ötürü

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde *-makdan*, *-mekden* zarf-fiil eki taşıyan zarf-fiiller, yazı dilinde olduğu gibi ağızlarda da ayrılma hali ekini alarak, "ötürü" edatıyla beraber kullanılırlar. *bağlamakdan ötürü* 67b/9 TİEM 40, *istemekden ötürü* 23b/1 TİEM 40.

-IncA

Batı Türkçesi Kur'an Tercümesinde bu zarf-fiil olarak hep düz şeklinde geçmektedir. Üzerinde çalıştığımız metinlerde Manisa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçerken Bursa Kur'an Tercümesinde bu zarf fiilin kullanımına rastlanılmamıştır: *agırınca* 59a/2 MKT, *olınca* 103a/9 MKT, *olınca* 134b/3 TİEM 40.

-IncAk

Batı Türkçesi Kur'an Tercümelerinde bu zarf-fiil ekini diğer Eski Anadolu eserlerinde olduğu gibi -ıncak, -ince biçiminde görülmektedir.

Üzerinde çalıştığımız metinlerde Sadec Manisa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde geçmektedir. *şigınca* 142a/7 MKT, *eyle-y-incek* 43b/9 TİEM 40, *sög-incek* 46a/10 TİEM 40.

-IncAyA degin

Üzerinde çalıştığımız metinlerde bu zarf-fiil olarak sadece Manisa ve TİEM 40 Kur'an Tercümelerinde örneklerine rastlanılmıştır. *varıncaya degin* 138a/1 MKT, *olıncaya degin* 95b/2 TİEM 40

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Muzafer. Kitab-ı Gunya Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK yay . TDK, Ankara 1995
- AGAH, Sırrı Levent, “Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri” Ankara, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1972, s. 44.50
- AL-ZUBAIDY, Ahmet, “ Doğu Türkçesi Kuran Tercümelerinden Süleymaniye Kütüphanesi Hakimoğlu Ali Paşa Nushası NO.2 Kayıtlı Kuran Tercümesinin Arapça Dizisini Göre Analitiz dizini ve Konkordansı” Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, c.I, Antalya 2013
- ALİ, Osman Tatlısu, “Esmâü'l-Hüsna Şerhi”, İstanbul, Başak yay.
- ALTUNTAŞ, Halil, Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz Meselesi, Türkiye Diyanet Vakfı yay. Ankara 1998.
- ALYILMAZ, Cengiz, Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi, Erzurum 1994.
- ALYILMAZ, Cengiz. Türk Gramerinin Sorunları II, TDK Yay 1997.
- ALYILMAZ, Semra, Risâle-i Müze-Düzlük (İnceleme - Metin - Dizin), Elik Yay, Ankara 2011.
- ATA, Aysu, Türkiye İlk Kur'ân-ı Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi, Giriş-Metin-Dizin, Ankara, TDK, 2004.
- ATA, Aysu. kıssaşü'l-Enbiya (peygamber kıssası), Giriş, Metin, Tıpkıbasım I- TDK Yay, Ankara 1997
- ATEŞ, Süleyman, Kur'ân-ı Kerîm ve Cümle Meali, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat 1975.
- BANGUOĞLU, Tahsin. "Uygurlar ve Uyğurce Üzerine" TDAY, Belleten 1958.
- BANGUOĞLU, Tahsin. Türkçenin Grameri, TDK Yay., Ankara 1986.
- BANGUOLU, Tahsin. Türkçenin Grameri, İstanbul 1974.
- BANGUOĞLU, Tahsin. Türkçenin Grameri, İstanbul 1990.
- BANGUOĞLO, Tahsin Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahar, Leipzig 1938.
- BAYRAKTAR, Nesrin. Orta Türkçede Fiilimsiler, Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.
- BİLGEGİL, M. Kaya. Türkçe Dil Bilgisi, Ankara 1964
- BİLGEGEL, M. Kaya. Türkçede Dilbilgisi, 3bs., Dergah Yayın, İstanbul 1984.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, Tefsir Tarihi, c.I-II, Ankara, 1987.

- BOROKOV, A. K., Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı (XII. - XIII. Yüzyıllar), (Ruşadan Çeviren: USTA, Halil İbrahim, AMANOĞLU Ebülfez), Ankara,TDK, 2002.
- CAFEROĞLU, A. Türkçemizdeki -ğıl, -gil Emir Eki, TDAY Belleten 1971.
- CAFEROĞLU, A. Azeri Türkçesinde –uban, -üben Eki, Jen Deny Armağını, Ankara 1958.
- CLAUSON, Sir Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford, 1972.
- CAFEROĞLU, Ahmet. Abu Hayan-Kitab al-idrak li-lisan al Atrak, İstanbul 1931.
- GENCAN, T. Necat. Dilbilgisi, İstanbul 1966.
- ÇANGA, Mahmut, Kur'an-ı Kerim Lugatı, İstanbul, 1999
- DENY, Jean. Türk Dili Grameri (Osmanlı lehçesi), (Çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul 1941.
- DİREKÇİ, Bekir. " Hızır bin Yakub, CEVAHİRÜ'L ME'ÂNİ (Geriş-Dil Özellikleri-Metin-Dizin)" Konya, Aralık 2011.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, 2. Baskı, Ankara. 1993.
- ECEKMAN, J. "Eine ostmitteltürkische interlineare Kranübersetzung",UAJ, c, XXXXI S. 72=085/ 1959.
- ECEKMAN, J. "Doğu Türkçesinde Bir Kur'an Çevirisi",TDAY-Beleten, s.51-69, Ankara,1968.
- ECEKMAN J., "Eastern Türkic Translatins of the Koran", Studia Turcica, Budabest, s. 149-159. 1976.
- ECKMANN, J. Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation, Budapest, 1976.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican. Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Ankara: Akçağ Yay , 2004.
- ERCİLASUN, A.B. "Geniş Zaman Ekine Dair Bazı düşünceler, Türkü Kültürü Araştırmaları, TKAE TAY, 1979, 1983.
- ERCELASUN, A.B. Kutadgu Bilig Grameri-fiil, Ankara-1984.
- ERDOĞAN, Abdülkadir, " Kur'an Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri",- Vakıflar Dergisi, c.1, s. 47-48 Ankara 1938.
- ERGİN, Muharrem. Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak yay, 1977.
- ERGİN, Muharrem Türk dil Bilgisi, Bayrak Basım yay, İstanbul 2009.
- ERGİN, Muhaerrem. Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yay. İstanbul 1985.
- ERASLAN, Kemal, Eski Türkçede İsim-Fiiller, İstanbul 1980.

- ERASLAN, Kemal. Eski Uygur Türkçesi Grameri, TDK Yay, Ankara: 2012
- GABAIN, A. von. Eski Türkçenin Grameri (Çeviren Mehmet AKALIN), TDK Yay, Ankara 1988.
- GABAİN. A. Von. Alttürkische Gramatik, Wiesbaden, 3. baskı, 1974
- GEMALYILMAZ, Efransiyap (2010) Türkçenin Derin Yapısı.
- GÜLSEVİN, Gürer. Eski Anadolu Türkçesinde ekler, Ankara: TDK Yay. 2007.
- GÜLSEVİN, Gürer. Türkiye Türkçesinde Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine, Ankara 1997.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin, Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller: Kültür Bakanlığı Yayınları/ 1348 Kaynak Eserler Dizisi, İstanbul 1991.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin. Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, Ankara 1991.
- İBN İSÂ, SARUHÂNÎ, Esmâ-i Hüsnâ Şerhi (Hazırlayan Numan Külekçi) Akçağ yay. Ankara
- İLKER, Ayşe, Batı Gurubu Türk Yazı Dillerinde Fiil, TDK Yay, Ankara 1997.
- İNAN, Abdülkadir, “ Eski Kur‘an Tercümelerinin Dili Meselesi”, Türk Dili, S.7, s.372, Ankara, 1952a.
- İNAN, Abdülkadir, “ Eski Türkçe Üç Kur‘an Tercümesi”, Türk Dili, S.6, s.19-20, Ankara, 1952b.
- İNAN, Abdülkadir, “ Kur‘an’ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çecirileri Üzerine Notlar, TDA Yay, Ankara,1960.
- İNAN, Abdülkadir, “ Kur‘an’ı Kerimi’in Türkçe Tercümeleri Üzerine Bir inceleme” s.8 Ankara, 1968.
- İNAN, Abdülkadir, Makaleler ve İncelemeler IIC. Ankara, 198.
- İZZETTİN, Cemal, Ayet ve Hadislerle El-Esmâü’l-Hüsnâ, İstanbul. Ravza yay, 2001.
- KARABACAK, Esra, “Manisa Halk Kütüphanesi’ndeki Satır arası Kur’an Tercümesi: Giriş-Metin-Dizin)” I-III, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.
- KARABACAK, Esra, “Gülden Sağol, Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi, Giriş, Metin, Sözlük ve Tıpkıbasım (1. Kısım: Giriş ve Metin) = An Inter –linear ranslation of the Qur‘an into Khwarzm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part I: Introduction and Text), Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1993, XL+369 s.” TD, 516, s. 529-530, 1994.
- KARABACAK, Esra, An Inter- Linear Translation of The Qur‘an Into Old Anatolian Turkish=Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi: Introduction and Text.I,

Sources Of Oriental Languages and Literatures 22, Turkish Sources XX, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 1994.

KARABACAK, Esra, An Inter-linear Translation of the Qur'an Literatures 28, (Part II: Glossary: Section one, p. 1-384. Section Two, p. 385-786), 1995.

KARABACAK, Esra, An Inter- linear Translation of The Qur'an Into Old Anatolian Turkish=Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi: Introduction and Text.I,Sources Of Oriental Languages and Literatures 40 Introuction, Text, Glossary and Facsimilie, Part III: Facsimilie of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section one: 1a-224a, 1997,

KARABACAK, Esra, An Inter- Linear Translation of The Qur'an into Old Anatolian Turkish= Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi: Introduction and Text.I, Sources of Oriental Languages Languages and Literatures 47 Introduction, Text, Glossary and Facsimilie, Part III: Facsimilie of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section two: 224b, 451a, 1997.

KARAAĞAÇ, Günay. Türkçenin dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.

KARAHAN Leyla. Görülen Geçmiş Zaman Eki –Dı /-Di'nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair.", Türk Kültürü Araştırmaları, S.28, C.1-2, s. 335-341.

KESKİOĞLU, Osman, Fatih Devrine Ait İki Kur'an- Kerim Tercümesi, Vakıflar Dergisi IV, s.91-103, Ankara, 1961.

KESKİOĞLU, Osman, Vakıflar Genel Müdürlüğü İhtisas Kitaplığındaki Kur'an Tercümeleri, V, s.157-160, Ankara: Vakıflar Dergisi, 1962.

KESKİOĞLU, Osman "Nuzulundan Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri", s. 214, Ankara 1987

KÖK, Abdullah, Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73, 1v/ 235v/2), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.

KÖKTEKİN, Kazım. Eski Anadolu Türkçesi, Erzurum: Fenomen yay, 2008.

KONONOV, A.N. Gramatika Sovremenengo Turetskogo Literaturnnogo Yazıka, Moskova 1956.

KORKMAZ, Zeyneb. Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, TDK Yayınları Ankara 1994.

KORKMAZ, Zeynep. Türkiye Türkçesi Grameri, TDK Yayınları, Ankara 2009.

KORKMAZ, Zeyneb. Eski Anadolu Türkçesinin –van / -ven / -vuz /-vüz. Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları, TDYA (Belleten) 1964.

- KORKMAZ, Zeyneb Türkiye Türkçesindeki –madan, -meden, madın, -medin Zarf-Fiil (Geründim) Ekinin Yapısı Üzerine, Türkoloji Dergisi, Cilt 2.s2., Ankara 1965.
- KORKMAZ, Zeyneb, -ası, -esi Gelecek Zaman İsim-Fiil (Participiüm) Ekinin Yapısı Üzerine, TDK Yay, Ankara 1963.
- KORKMAZ, Zeyneb Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler, Türkoloji Dergisi, C. VI,s.1, Ankara 1974.
- KORKMAZ, Zeyneb. Türkçede –acak, -ecek Gelecek Zaman Ekinin Yapısı Üzerine , DTVF Dergisi, C. XVII 1959.
- KORKMAZ, Zeyneb. Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C.I. Ankara 1995,
- KORKMAZ, Zeyneb. Türkçede Eklerin Kullanılış Şekiller ve Ek Kalıplaşması Olayları, TDK Yay, Ankara 1994.
- KORKMAZ, Zeyneb. Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay, Ankara 1992.
- MANSUROĞLU, Mecdut, Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1958.
- MUSTAFA, Necati Bursalı, Ayet ve Hadislerle El-Esmâü'l-Hüsna Şerhi, İstanbul, Erhan Yay,
- RAUF, Pehlivan , Esmâü'l-Hüsna, Motif Yay, İstanbul 2005.
- SAĞOL, Gülden, “Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi, Giriş-Metin-Sözlük”, Marmara Üniversitesi, (Doktora Tezi), İstanbul, 1993.
- SAĞOL, Gülden, Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations II: An Inter-Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part I: Introduction and Text) (410 pages), 1993.
- SAĞOL, Gülden, Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations III: An Inter Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part II: Glossary) (310 pages), 1995.
- SAĞOL, Gülden, Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations IV: An Inter Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish, (Part III), Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section One: 1b-300b), 1996.
- SAĞOL, Gülden, Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations IV: An Inter Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish (Part III: Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section Two: 301a-587b9, 1999.
- SAĞOL, Gülden, “Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar”, Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı: 8, İstanbul, 1997.
- SARI, Mevlüt: El-Mevârid, Arapça –Türkçe Lügat, İstanbul, 1982.

- TİMURTAŞ; Faruk Kadri. Eski Türkiye Türkçesi (Gremer-Metin-Sözlük), Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- TOPRAK, Funda. Harezmi Türkçesinde Fiiller, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı (Eski Türk Dili) Anabilim Dalı, Ankara 2002.
- TOGAN, Zeki Velidî, “Londra ve Tahrandaki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair”, İTED, c.III, s. 135, İstanbul, 1960
- TOGAN, Zeki Velidî, “The Earliest of the Qur’an Intro Turkish”, İTED, IV-1-4, İstanbul 1964
- TOGAN, Zeki Velidî, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1970.
- TOGAN, Zeki Velidî, “Harizm’de Yazılmış Eski Türkçe Eserler, TM, c.II s. 315-345, 1928.
- TOGAN, Zeki Velidî, Kur’an ve Türkler, Ankara, 1971
- TOPALOĞLU, Ahmet, Muhammed Bin Hamza, XV/ Yüzyıl Başlarında Yapılmış “Satır Arası Kur’an Tercümesi, I Giriş ve Metin, İstanbul, 1976; II, Sözlük, İstanbul, 1978.
- TÜRK DİL KURUMU, Türkçe Sözlük, Ankara, 2000.
- USTA, Halil İbrahim, “XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesiyle Yazılmış Anonim Kur’an Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- ÜSTÜNER, Aha. Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri, TDK Yay, 753, Ankara 2000.
- ÜNLÜ; Suat, Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kuran Tercümesi (TİEM 73, 235v/3-450r/7), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.
- ÜNLÜ; Suat, Harezmi-Altinordu Türkçesi Sözlüğü, Eğitim Yayın evi Konya, 2012
- ÜNLÜ; Suat, Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Eğitim Yayın evi Konya, 2012
- ÜNLÜ; Suat, Karahanlı Türkçesi Sözlüğü, Eğitim Yayın evi Konya, 2012
- ÜNLÜ; Suat, Doğu ve Batı Türkçesi Sözlüğü, Eğitim Yayın evi Konya, 2012
- ÜNLÜ; Suat, Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü, Eğitim Yayın Evi Konya, 2013.
- YAVUZ, Orhan. Anadolu Türkçesi İle Yapılan En Eski Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri (İnceleme-Gremer-Metin), Konya: Tablet Yay, 2006.
- ZÜLFİKAR, Hamza, “Çağatayca Kuran Tefsiri, Dilbilgisi-Metin-Dizin”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doktora Tezi. 1970

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve Soyadı : Omar AL-JUBOORİ

Doğum Tarihi ve Yeri : 23/10/1985- Bağdat-IRAK

Medeni Durumu : Evli

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : AL-Cemhüriye Lisesi, Bağdat, 2003

Lisans Diploması : Bağdat Üniversitesi, Diller Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, 2009

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2014

Tez Konusu : Batı Türkçesi Dönemine Ait Kur'an Tercümelerinde-Fiil

Yabancı Dil / Diller : Arapça, Türkçe

E-Posta : amr_sadi2002@yahoo.com